شاهنامهٔ فردوسی

آکادمی علوم اتحاد شوروی

سلسلهٔ آثار ادبی ملل خاور

متون

سری بزرگ

۲

ادارهٔ انتشارات «دانش»

شعبهٔ ادبیات خاور

انستیتوی ملل آسیا

شاهنامهٔ فردوسی

متن انتقادی

جلد هفتم

تصحیح متن باهتمام
م. ن. عثمانوف
زیر نظر ع. نوشین

مسکو ۱۹۶۸

فهرست

پادشاهی اسکندر ٦
پادشاهی اشکانیان ١١٣
پادشاهی اردشیر ١٥٥
پادشاهی شاپور پسر اردشیر سی و یک سال بود ١٩٥
پادشاهی اورمزد ٢٠١
پادشاهی بهرام اورمزد ٢٠٧
پادشاهی بهرام بهرام نوزده سال بود ٢١٠
پادشاهی بهرام بهرامیان ٢١٣
پادشاهی نرسی بهرام ٢١٤
پادشاهی اورمزد نرسی ٢١٦
پادشاهی شاپور ذوالاکتاف ٢١٩
پادشاهی اردشیر نکوکار ٢٥٧
پادشاهی شاپور سوم ٢٥٩
پادشاهی بهرام شاپور ٢٦٢
پادشاهی یزدگرد بزه‌گر ٢٦٤
پادشاهی بهرام گور ٣٠٤
ملحقات ٤٥٥

شاهنامهٔ فردوسی

پادشاهیٔ اسکندر

۱

سکندر چو بر تخت بنشست گفت — که با جان شاهان خرد باد جفت[1]
که[2] پیروزگر در جهان ایزدست — جهاندار کز وی[3] نترسد بدست
بد و نیک هم[4] بگذرد بی گمان — رهایی نباشد[5] ز چنگ زمان[6]
هرانکس که آید بدین بارگاه — که باشد ز ما سوی ما دادخواه
اگر گاه بار[7] آید ار[8] نیمشب — بپاسخ رسد چون گشاید دولب
چو پیروزگر فرّهی[9] دادمان — در بخت پیروز بگشادمان
همه زیردستان بیابند بهر — بکوه و بیابان و دریا و شهر
نخواهیم باژ از جهان پنج سال — جز آنکس که[10] گوید که هستم همال
بدرویش بخشیم بسیار چیز — ز دارنده[11] چیزی نخواهیم نیز
چو اسکندر این نیکویها بگفت — دل پادشا[12] گشت با داد[13] جفت
ز ایوان[14] برآمد یکی آفرین — بران دادگر شهریار زمین
ازان پس پراگنده شد[15] انجمن — جهاندار بنشست با رای‌زن

---

[1] IV — перед б. доб. интерполяцию в 27 бб. (см. приложение I); Б — перевод интерполяции отсутствует. [2] VI — چو [3] I, IV — گر زو [4] K — ما I, IV — مان [5] K, IV — نیابد [6] VI — б. оп. [7] K— گاه باز VI— دیرگاه [8] K, IV— از [9] VI— فرّخی [10] K— که هرانکس VI— جز از انک [11] Л— کارنده [12] I — پارسا [13] I — درد [14] I, IV— ایران [15] K, I, IV, VI — گشت

۲

بفرمود تا پیش او شد دبیر — قلم خواست چینی و رومی حریر
نویسنده از کلک چون خامه کرد — سوی مادر روشنک نامه کرد
که یزدان ترا مزد نیکان دهاد — بداندیش‌را درد پیکان دهاد[1]
نوشتم یکی نامه‌یی پیش ازین — نوشته درو[2] دردها بیش ازین[3]
چو جفت[4] ترا روز برگشته شد — بدست یکی بنده‌بر کشته شد
بر آیین شاهان کفن ساختم — ورا زین جهان تیز[5] پرداختم
بسی آشتی خواستم پیش جنگ — نکرد آشتی چون نبودش درنگ
ز خونش[6] بپیچید هم دشمنش[7] — بمینو رساناد یزدان تنش[8]
نیابد کسی چاره از چنگ مرگ — چو[9] باد خزانست و[10] ما همچو برگ
جهان یکسر اکنون بپیش شماست — بر اندرز دارا فراوان گواست
که او روشنک‌را بمن داد و گفت — که چون او بباید[11] ترا در نهفت
کنون با پرستنده و دایگان — از ایران بزرگان[12] پرمایگان
فرستید زودش[13] بنزدیک من — زداید مگر جان تاریک[14] من
بدارید چون پیش بود[15] اصفهان — ز[16] هر سو پراگنده[17] کارآگهان
همه کارداران[18] با شرم و داد[19] — که دارای داراب‌شان کار داد[20]
ور[21] آنجا نخواهید[22] فرمان رواست[23] — همه شهر ایران پیش[24] شماست[25]

---

[1] K, I, IV, VI— پس از مرگ [درد—K] او [شه—IV] رامش جان دهاد [بداد—VI] [2] K— نبودم [3] VI—б. оп. [4] VI— شوی [5] K, I, IV, VI— ز درد جهاندار [6] IV— ز مرگش [7] K— بدو [8] K, I, IV, VI— доб.: چو مرگ نیا بد مرا کشتنش —I, VI من آگه خود از کشتنش
ورا دادگر جای نیکان دهاد * بداندیش را زهر [و K, IV—доб.] پیکان دهاد
[9] VI— که [10] Л— و оп. [11] VI— جز او نباید [12] K, I, IV— доб. و [13] VI— بزودی فرستی [14] VI— گشاید مگر رای باریک [15] I— بد VI— فرستاد بر مردم [16] K, I, IV, VI— به [17] K— فرستاد I— دوانید VI— پراگند [18] K, IV— کاردانان [19] VI— در آن نامه از هر کسی کرد یاد [20] K— داراب کردست یاد I— کرد یاد [21] K, I— گر [22] K— نخواهند I— نخواهمد [23] K, I, IV— تراست [24] K, I, IV— به پیش [25] VI—
گر ایران سراسر به پیش شماست * شمارا همه حکم و فرمان رواست

دل خویش‌را پر مدارا کنید — مرا در جهان[1] نام دارا کنید
سوی روشنک همچنین نامه‌یی[2] — ز شاه جهاندار[3] خودکامه‌یی[4]
نخست آفرین کرد بر کردگار[5] — جهاندار و دانا[6] و پروردگار
دگر گفت کز گوهر پادشا — نزاید مگر مردم پارسا
دلارای با نام[7] و با رای[8] و شرم — سخن گفتن[9] خوب و آوای[10] نرم
پدر مر ترا پیش مارا سپرد — وزان پس[11] شد و[12] نام نیکی ببرد
چو آیی شبستان و مشکوی من — به بینی تو باشی[13] جهانجوی من[14]
سر بانوانی و زیبای تاج[15] — فروزندهٔ یاره و تخت[16] عاج[15]
نوشتیم نامه بر مادرت — که ایدر فرستد ترا[17] درخورت
بآیین[18] فرزند شاهنشهان — بپیش‌اندرون موبد[19] اصفهان
پرستنده و[20] تاج شاهان[21] و مهد — هم آنرا[22] که خوردی ازو[23] شیر و شهد
بمشکوی ما باش[24] روشن‌روان — توی در شبستان[25] سر بانوان[26]
همیشه دل[27] شرم جفت تو باد — شبستان شاهان[28] نهفت تو باد[29]
بیامد یکی فیلسوفی چو گرد — سخنهای شاه جهان[30] یاد کرد

I — доб.:
دل خویش‌را برمدارید تنگ * مرا در جهان نام باید نه ننگ
[1] VI — ازین پس مرا [2] IV, VI — نامه کرد [3] VI — جهانجوی [4] IV, VI — خودکامه کرد [5] IV — شهریار [6] Л — دارا [7] I, VI — رای [8] I, VI — نام IV — ناز [9] I, IV, VI — گفتنش [10] VI — آواز [11] IV — ز گیتی [12] K, IV — بشد [13] K — بباشی [14] VI — бб. 34, 35 оп. [15] I — تخت (нет рифмы). [16] I — عاج [17] IV — همی [18] K, I, IV, VI — بر آیین [19] I — مردم [20] K, IV, VI — پرستندهٔ [21] K — تاج با تخت I — پیران VI — پیلان [22] VI — اورا [23] K, I, IV — تو زو VI — خوردن بود [24] VI — چو آیی بمشکو به [25] VI — تو باشی در ایوان [26] I, IV — доб.:
بکام تو گرداد چرخ بلند * ز دشمن تنت دور و دور از گزند
[27] IV, VI — دل و [28] K — شاهی [29] I — б. оп. [30] Л — شاهان همه

۳

دلارای[1] چون آن سخنها شنید یکی باد سرد از جگر برکشید[2]
ز دارا ز دیده[3] بباریـد[4] خون که بد ریخته[5] زیر خاک اندرون
نویسندهٔ نامه‌را پیش خواند همی خون ز[6] مژگان[7] برخ برفشاند
مر آن نامه‌را خوب[8] پاسخ نوشت سخنهای با مغز[9] و[10] فرّخ نوشت
نخست آفرین کرد بر کردگار[11] جهاندار دادار[12] پروردگار[13]
دگر گفت کز کار گردان[14] سپهر کزویست پرخاش و آرام و[15] مهر
همی[16] فرّ دارا همی‌خواستیم[17] زبان‌را بنام وی آراستیم[18]
کنون چون زمان وی اندرگذشت سر گاه او چوب[19] تابوت گشت
ترا خواهم اندر جهان نیکوی بزرگی و پیروزی و خسروی
بکام تو خواهم که باشد جهان برین آشکارا ندارم[20] نهان[21]
شنیدم همه هرچ گفتی ز[22] مهر که از جان تو شاد بادا سپهر
ازان دخمه و[23] دار وز ماهیار مکافات بدخواه جانوشیار[24]
چو خون خداوند ریزد کسی بگیتی درنگش[25] نباشد[26] بسی
دگر آنک جستی همی[27] آشتی بسی روز با پند بگذاشتی[28]
نیاید ز شاهان پرستندگی نجوید کس از تاجور[29] بندگی

---

[1] K — گل آرای [2] I — вместо б.:

گل‌آرای چون آن سخنها شنید * همی خون مژگان برخ بر چکید
یکی بادسرد از جگر برکشید * رخ و موی و بر هر سه برهم درید

[3] VI — هم از بهر دارا [4] IV — بباريد از ديده [5] K — که شد ریخته I — رفته در VI — ز دیده که شد [6] Л — ز оп. [7] I — دیده [8] VI — زود [9] VI — فرّ [10] I, IV — و оп. [11] K, VI — دادگر [12] K, I, IV, VI — و آرام خداوند [13] K — و هنر رای I — کار و رای با VI — هنر رای [14] K, VI — کردگار [15] I — و آرام оп. [16] K, I, IV, VI — همه [17] K — خواستی IV — خواستم [18] K — آراستی IV — آراستم [19] K — جفت [20] I, IV — ندانم [21] K — бб. 51, 52 оп. [22] IV — ب [23] VI — وز [24] Л — جابوشیار I, VI — جانوسبار IV — جانوسپار [25] I — درنگی [26] K — بگیتی نباشد درنگش [27] I, IV — همه [28] VI — б. оп. [29] I, IV — نامور VI — پادشا

بجای[1] شهنشاه مارا توی — چو خورشید شد[2] ماه مارا توی
مبادا بگیتی[3] بجز کام تو — همیشه بر ایوانها[4] نام تو[5]
دگر آنک از روشنک یاد کرد — دل ما بدان آرزو شاد کرد
پرستندهٔ تست[6] ما بندهایم — بفرمان و رایت سر افگندهایم
درودت[7] فرستاد و پاسخ[8] نوشت — یکی خوب پاسخ بسان[9] بهشت
چو شاه زمانه ترا برگزید[10] — سر از رای او کس نیارد کشید
نوشتیم نامه سوی مهتران — بپهلونژادان[11] جنگاوران[12]
که فرمان داراست فرمان تو — نه پیچد کسی سر ز پیمان[13] تو
فرستادهرا جامه[14] و بدره[15] داد — ز گنجش[16] ز[17] هر گونهیی بهره داد
چو رومی بنزد سکندر رسید — همه یاد کرد[18] آنچ دید و شنید
وزان تخت و آیین و آن بارگاه — تو گفتی که زندهست[19] بر گاه شاه
سکندر ز گفتار او گشت شاد — بآرام تاج کیی بر[20] نهاد

٤

ز عموریه مادرشرا بخواند — چو آمد سخنهای دارا[21] براند
بدو گفت نزد دلارای[22] شو — بخوبی[23] بپیوند[24] گفتار نو[25]
بپرده درون روشنکرا ببین — چو دیدی ز ما کن برو آفرین
ببر طوق با یاره و گوشوار — یکی تاج پر[26] گوهر شاهوار
صد اشتر ز گستردنیها ببر — صد[27] اشتر[28] ز هر گونه دیبا بزر[29]
هم از گنج دینار چون[30] سی هزار — ببدره درون کن ز بهر نثار

1 IV — بجاه 2 K — خورشیدرا 3 IV — مبادا بگیتی 4 K — بود ایوان IV — بدیوانها
5 I — б. оп. 6 I — پرستندهٔ گشت و 7 VI — درودش 8 I — نامه 9 K, I, IV, VI — نامه چون بوستان
10 VI — ورا برکشید 11 K — بزرگان I, IV — بزرگان و 12 VI — б. оп. 13 VI — فرمان
14 K, I — بدره IV, VI — برده 15 K, I — برده IV, VI — بدره 16 VI — گنج و 17 IV — ب 18 VI — باز گفت
19 Л, VI — زندست 20 K, I, IV — بآرام شد تاج بر سر 21 VI — ابا او سخنها فراوان
22 K — نزدیک آن کار I — گل‌آرای 23 I — بچربی 24 VI — بیارای 25 K — شو 26 VI — نامور
27 I, IV, VI — ده 28 I, IV, VI — استر 29 K — اگر بیشتر بایدت بیشتر 30 VI — دینارگان

ز رومی کنیزک چو سیصد[1] ببر — دگر هرچ باید همه سربسر[2]
یکی جام زر[3] هر یکی را بدست — بر آیین خوبان خسروپرست
ابا[4] خویشتن خادمان بر[5] براه — ز راه و ز آیین[6] شاهان مکاه[7]
بشد مادر شاه با ترجمان — ده از فیلسوفان شیرین‌زبان[8]
چو آمد بنزدیکئ[9] اصفهان — پذیره شدندش فراوان مهان[10]
بیامد ز ایوان دلارای[11] پیش — خود و نامداران بآیین خویش[12]
بدهلیز[13] کردند چندان نثار — که بر چشم گنج درم[14] گشت خوار
بایوان[15] نشستند با رای‌زن — همه نامداران شدند انجمن
دلارای[16] برداشت[17] چندان[18] جهیز — که شد در جهان روی[19] بازار تیز
شتر در شتر رفت[20] فرسنگها[21] — ز زرّین و سیمین وز[22] رنگها[23]
ز پوشیدنی و ز[24] گستردنی — ز افگندنی و پراگندنی
ز اسپان تازی بزرّین ستام — ز شمشیر هندی بزرّین[25] نیام
ز خفتان و از خود و برگستوان — ز گوپال وز خنجر هندوان[26]
چه مایه[27] بریده چه از نابرید — کسی[28] در جهان بیشتر زان ندید[29]
ز ایوان[30] پرستندگان خواستند — چهل مهد زرّین بیاراستند[31]
یکی مهد با چتر و با خادمان — نشست اندرو[32] روشنک شادمان

---

[1] K, I, IV, VI — سیصد کنیزک [IV — دو K — تو] چو Б — ثلثمائة من الجواری الرومیات
[2] K — صد اشتر بدیبای رومی بزر см. б. 74; I, IV, VI — اگر بیشتر بایدت بیشتر [3] K, I, IV, VI — ده [4] I, IV, VI — تو با [5] VI — را [6] VI — ببر هیچ از داد [7] K — نکاه [8] K, VI — روشن‌روان [9] K — بیامد بنزدیک شهر [10] I — вместо бб. 79, 80 дает после б. 81:

بشد مادر شاه با ترجمان * پذیره شدندش فراوان مهان

[11] K — گل‌آرای [12] K — کیش و; I, VI — б. оп. [13] IV — بدروازه [14] K — گهر [15] VI — در ایوان [16] K, I — گل‌آرای [17] K, I, IV, VI — برساخت [18] I, IV — چندی [19] VI — روز [20] K — بار; VI — بود [21] I, IV — یافت بازارها [22] VI — هر [23] K — زنگها; I, IV — بخروارها [24] K — پوشیدنیها و از (метр нарушен); I, IV — پوشیدنیها [25] K — زرّین بسیمین [26] K, I — زرّین و گرز گران [27] I, IV — جامه [28] K, I, VI — که کس [29] I, IV — доб.:

ابا عود و عنبر ابا مشک ناب * بیامد [IV — نیامد] ازان بر بداندیش تاب

[30] K — ایران [31] K — обратный порядок мисра. [32] VI — اندرون

ز کاخ دلارای[1] تا نیم راه — درم[2] بود و دینار و اسپ[3] و سپاه[4]
ببستند آذین[5] بشهر[6] اندرون — پر از خنده لبها و دل[7] پر ز خون
بران چتر دیبا درم ریختند — ز بر مشک سارا[8] همی[9] بیختند
چو ماه اندرآمد بمشکوی شاه — سکندر بدو[10] کرد چندی نگاه
بران[11] برز و بالا و آن خوب‌چهر — تو گفتی خرد پروریدش بمهر
چو مادرش بر تخت زرّین نشاند — سکندر بروبر همی جان فشاند
نشستند یک[12]. هفته با او بهم — همی رای زد شاه بر بیش و کم
نبد[13] جز بزرگی و آهستگی — خردمندی و شرم و شایستگی[14]
ببردند ز ایران[15] فراوان نثار — ز دینار وز گوهر شاهوار
همه شهر ایران و توران و چین[16] — بشاهی برو خواندند آفرین
همه روی گیتی[17] پر از داد شد — بهر جای ویرانی[18] آباد شد[19]

۵

چنین گفت گوینده پهلوی — شگفت آیدت کاین سخن بشنوی
یکی شاه بد هندرا[20] نام[21] کید[22] — نکردی[23] جز از[24] دانش و[25] رای صید[26]
دل بخردان داشت و مغز[27] ردان — نشست کیان افسر[28] موبدان

---

[1] K, I—گل‌آرای [2] K, I, IV, VI—گهر [3] VI—گنج [4] I—اسپ سپاه VI—доб.:
چو آمد بنزدیک سرحدّ روم * شد آراسته یکسر آن بر و بوم
[5] IV—آیین [6] VI—نشسته نگارین بمهد [7] VI—لبی پر ز خنده رخی [8] Л—ساری
[9] I—مشک و دینار می [10] IV, VI—درو [11] I, IV—بدان VI—دران [12] I, VI—نشسته بیک
[13] K, I, IV—ازو [14] K, I, IV, VI—доб.:
نگه کرد بیدار چیزی [چیزی ازو بد—VI] ندید * دلش مهر [رای—I] و پیوند او برگزید
[15] K—ایوان [16] VI—شهریاران ایران زمین Б—اکابرها ملوک ایران و [17] VI—کشور
[18] VI—هرانجا که ویران بد [19] Б—доб.: و من آثار عمارة الاسکندر فی ممالک ایران مدینة باصبهان یقال لهاجیّ بنیت علی مثال الحیّة و ثلاث مدائن بخراسان منهن مدینة هراة و مدینة مرو و مدینة سمرقند [20] IV—شاهرا هند بد [21] IV—رای
[22] K—کید نام [23] K—نبودش [24] IV—بجز [25] VI—ز دانش بجز [26] K—و داد کام [27] IV—رای [28] I, IV—فرّهٔ

دمادم بده شب پس یک دگر
همی خواب دید این شگفتی نگر

بهندوستان هرک دانا بدند
بگفتار و[1] دانش توانا بدند

بفرمود تا ساختند انجمن
هرانکس که دانا بد و رای‌زن

همه خوابها پیش ایشان بگفت
نهفته پدید[2] آورید از نهفت

کس آنرا گزارش ندانست[3] کرد
پر اندیشه شدشان[4] دل و روی زرد

یکی گفت با کید کای شهریار
خردمند وز مهتران یادگار

یکی نامدارست[5] مهران بنام
ز[6] گیتی بدانش[7] رسیده[8] بکام

بشهراندرش خواب[9] و آرام نیست
نشستش بجز با دد و دام نیست

ز تخم گیاهای کوهی خورد
چو مارا بمردم همی نشمرد

نشستنش با غرم[10] و آهو بود
ز آزار[11] مردم بیکسو بود[12]

ز چیزی بگیتی[13] نیابد گزند
پرستنده مردی و بختی بلند

مرین خوابهارا بجز پیش اوی
مگو[14] و ز نادان گزارش مجوی[15]

چنین گفت[16] با دانشی کید[17] شاه
کزین پر هنر بگذری نیست راه

همانگه باسپ اندرآورد پای
بآواز[18] مهران بیامد[19] ز[20] جای

حکیمان برفتند با او بهم
بدان تا سپهبد نباشد[21] دژم

جهاندار[22] چون نزد مهران رسید
بپرسید داننده‌را چون سزید

بدو گفت کای مرد یزدان‌پرست
که در[23] کوه با غرم داری نشست

بژرفی بدین خواب من گوش[24] دار
گزارش کن و یک‌بیک[25] هوش[26] دار

چنان دان که یک شب خردمند و[27] پاک
بخفتم[28] بآرام بی[29] ترس و باک

یکی خانه دیدم چو کاخی بزرگ[30]
بدو اندرون ژنده پیلی سترگ[31]

در خانه پیداتر[32] از کاخ بود
بپیش اندرون تنگ سوراخ بود

---

[1] I — و оп. [2] VI — برون [3] VI — نیارست [4] K, IV — شان شد [5] I, IV — یادگارست
[6] K — بـ [7] K — ز دانش [8] VI — رسیده بدانش [9] VI — جای [10] I, IV — گور [11] VI — نامداریست
[11] K — و آرام I, IV — آرام [12] VI — б. оп. [13] K — ز گیتی بچیزی IV — بگیتی ز چیزی
[14] IV — بگوی [15] K, I — б. оп. [16] K — گفته [17] K — گفت [18] K, VI — بر آواز [19] IV — درآمد
[20] VI — بـ [21] K, I, IV — نباشد سپهبد VI — نماند [22] K — سپهدار [23] VI — بر [24] I, IV — هوش
[25] K — کن اینرا و هم [26] I, IV — گوش [27] K — و оп. [28] VI — نشستم [29] Л — با
[30] K — بلند [31] K — نژند [32] I, IV — پیدا نه

گذشتی ز سوراخ پیل ژیان　　تنش‌را ز تنگی نکردی[1] زیان
ز روزن گذشتی تن و بوم اوی　　بماندی[2] بدان[3] خانه خرطوم اوی
دگر شب بدان[4] گونه[5] دیدم که تخت　　تهی ماندی[6] از من ای[7] نیک‌بخت
کیی[8] برنشستی بران تخت عاج　　بسر برنهادی[9] دلافروز تاج
سه دیگر شب از خوابم آمد[10] شتاب　　یکی نغز کرپاس دیدم بخواب
بدو اندرآویخته چار مرد　　رخان از کشیدن شده لاژورد
نه کرپاس جایی درید آن[11] گروه　　نه مردم شدی[12] از[13] کشیدن ستوه
چهارم چنان دیدم ای نامدار　　که مردی شدی[14] تشنه بر[15] جویبار
همی آب[16] ماهی برو[17] ریختی　　سر[18] تشنه از آب[19] بگریختی
جهان[20] مرد و آب از پس[21] او دوان[22]　　چه گوید[23] بدین خواب نیکی‌گمان[24]
به پنجم چنان دید جانم بخواب　　که شهری بدی هم به[25] نزدیک آب
همه مردمش کور بودی بچشم[26]　　یکی‌را ز کوری ندیدم بخشم[27]
ز داد و دهش وز خرید و فروخت　　تو گفتی همی[28] شارستان برفروخت[29]
ششم دیدم ای مهتر ارجمند　　که شهری بدندی همه دردمند
شدندی بپرسیدن تن‌درست　　همی دردمند آب[30] ایشان[31] بجست
همی‌گفت چونی بدرد اندرون　　تنی دردمند و دلی پر ز خون
رسیده بلب جان[32] نا تن درست　　همی چارهٔ تن‌درستان[33] بجست[34]
چو نیمی ز[35] هفتم شب اندرگذشت　　جهنده[36] یکی باره[37] دیدم بدشت
دو پا و دو دست و دو سر داشتی　　بدندان گیا تیز بگذاشتی[38]

1 I, IV—نیامد VI—نبودی 2 VI—بمانده 3 K, I—بدین IV, VI—در آن 4 K—دران VI—بران 5 K, I, VI—خانه 6 VI—مانده بود 7 K, I, VI—یکی IV—خسرو 8 K, IV—کسی 9 K—نهاده 10 K, I, IV, VI—آمد ز [IV—ب] خوابم 11 K, I, IV, VI—از 12 VI—شدند 13 I, IV—زان 14 K, I, IV, VI—بدی 15 VI—وز 16 I, IV—доб. و 17 I, IV—برون 18 IV—بسی 19 I—خواب 20 Л—جوان 21 VI—پی 22 K—دمان 23 K—جوید 24 VI—چگویی تو ای مرد بسیاردان 25 K, I, VI—تنگ IV—نیک 26 VI—بخشم 27 VI—ندیدم بکین و بچشم 28 VI—همه 29 I—б. оп. 30 IV—доб. از 31 VI—چارهٔ تندرستان 32 IV—доб. و 33 K—دردمندان 34 I, VI—бб. 142, 143 оп. 35 K—چنین نیز 36 K—چمنده IV, VI—خمیده 37 K, I, IV, VI—اسپ 38 K, VI—برداشتی

چران داشتی از دو رویه[1] دهن   نبد بر[2] تنش جای[3] بیرون شدن
بهشتم سه خم دیدم ای پاکدین   برابر نهاده بروی زمین
دو پر آب و خمّی تهی در میان   گذشته بخشکی برو سالیان
ز دو خمّ پر[4] آب دو نیک مرد   همی‌ریختند اندرو[5] آب سرد
نه از ریختن زین کران[6] کم شدی   نه آن خشک‌را دل[7] پر از نم شدی[8]
نهم شب یکی گاو دیدم بخواب   بر آب و گیا خفته بر[9] آفتاب[10]
یکی خوب[11] گوساله در[12] پیش اوی   تنش لاغر و خشک و[13] بی‌آب روی
همی شیر خوردی ازو[14] ماده گاو   کلان[15] گاو گوساله بی زور[16] و تاو
اگر گوش داری بخواب دهم   نرنجی همی[17] تا بدین سر دهم[18]
یکی چشمه دیدم بدشتی فراخ   وزو بر زبر[19] برده[20] ایوان و کاخ[21]
همه دشت یکسر[22] پر از آب و نم   ز خشکی لب چشمه گشته دژم
سزد گر تو[23] پاسخ بگویی نهان[24]   کزین پس چه خواهد بدن در جهان

٦

چو بشنید مهران ز کید این سخن   بدو گفت ازین خواب دل بد مکن
نه کمتر شود بر تو نام بلند   نه آید بدین پادشاهی گزند
سکندر بیارد سپاهی[25] گران   ز روم و ز ایران گزیده سران
چو خواهی که باشد[26] ترا آب‌روی   خرد یار[27] کن رزم[28] اورا مجوی
ترا چار چیزست کاندر جهان   کسی آن ندید از کهان و مهان[29]
یکی چون بهشت برین دخترت   کزو تابد اندر زمین افسرت[30]

---

[1] K, I— گونه   [2] VI— از   [3] K, I, IV— راه   [4] VI— دوان آوریدند   [5] K— ریختندی درو   [6] IV— این دُوان VI— آن دو تا   [7] K, VI— لب   [8] Л—бб. 147—150 оп.   [9] K, I, IV, VI— در   [10] K— ماهتاب   [11] K, I, IV— خرد VI— خشک   [12] IV— بد   [13] VI— و оп.   [14] VI— ازان   [15] IV— همان   [16] K, I— فرّ IV— توش   [17] K, I, IV— بتن   [18] K, I, IV— نهم VI— ترا در هنرها همی سر نهم   [19] Л— فروتر زبر I— وزو بر نه (так!)   [20] IV— فرو بردهٔ دید   [21] VI— مران چشمه‌را هر سویی راه و شاخ   [22] VI— و کشور   [23] K, I, VI— بـ   [24] VI— گشایی زبان   [25] IV— بیارد سکندر سپاه   [26] VI— ماند   [27] K— یاد VI— تازه   [28] K, I, IV, VI— جنگ   [29] IV— آشکار و نهان   [30] IV, VI— اخترت

دگر فیلسوفی که داری نهان ... بگوید همه[1] با تو راز جهان
سه دیگر پزشکی که هست ارجمند ... بدانندگی[2] نام کرده بلند
چهارم قدح کاندرو ریزی آب ... نه زآتش شود کم نه از[3] آفتاب
ز خوردن نگیرد کمی آب اوی[4] ... بدین چیزها راست کن آبروی[5]
چو آید بدین باش و[6] منسگال جنگ ... چو خواهی که ایدر نسازد درنگ
پسنده[7] نباشی تو با لشکرش ... نه با چاره و[8] گنج[9] و با افسرش[10]
چو بر کار تو رای فرّخ کنیم[11] ... همان خوابرا نیز پاسخ کنیم[12]
یکی خانه دیدی و[13] سوراخ تنگ ... کزو پیل بیرون شدی بی درنگ
تو آن خانهرا همچو گیتی شناس ... همان پیل شاهی بود ناسپاس
که بیدادگر باشد و کژّگوی[14] ... جز از[15] نام شاهی نباشد[16] بدوی[17]
ازین پس بیاید[18] یکی پادشا ... چنان[19] سست و بیسود و ناپارسا
بدل سفله باشد بتن ناتوان ... بآز اندرون نیز[20] تیرهروان
کجا زیردستانش باشند شاد ... پر از غم دل شاه و لب پر ز باد[21]
دگر آنک دیدی[22] ز[23] کرپاس نغز ... گرفته ورا چار پاکیزه مغز
نه کرپاس نغز از کشیدن درید ... نه آمد ستوه آنک اورا[24] کشید
ازین پس بیاید یکی نامدار ... ز دشت سواران نیزهگزار
یکی مرد پاکیزه[25] و[26] نیکخوی ... بدو دین یزدان[27] شود چارسوی
یکی پیر[28] دهقان[29] آتشپرست ... که برواژ[30] برسم[31] بگیرد[32] بدست

---

[1] VI — که گوید همی [2] VI — بدانند کی [3] I, IV — گرم نز VI — گرم و نه Б — جام إذا ملأته بالماء أو بالشراب لم ينقصه الشرب منه و إن شربتَ منه مع الندماء عشر سنين [4] VI — وی [5] K, I, IV — تاب اوی VI — تاب وی Б — порядок «чудесных вещей»: احدها بنت... ...و الثانی جام... و الثالث طبيب... و الرابع فيلسوف [6] Л, K — و оп. [7] IV — پسنده [8] I, IV — چاره و [9] K, I, IV, VI — جنگ [10] K, I, IV, VI — کشورش [11] K, I, IV, VI — نهیم [12] K, I, IV, VI — دهیم [13] I — ز [14] K — زشتگوی [15] VI — بجز [16] VI — نماند [17] K, I, IV, VI — بروی [18] I — بباشد [19] IV — تنش [20] K, I — تیز و [21] VI — бб. 174—176 оп. [22] K — گفتی [23] VI — که [24] I, IV — آنرا [25] I — با کینه [26] K, IV, VI — پاکیزهٔ [27] I — بدین دین بزرگان [28] K, VI — نام I — مرد [29] I — доб. و [30] Л — доб. و K — واژ او که VI — بیواژ [31] IV — گیرم VI — دنیا [32] K, IV, VI — نگیرد

دگر دین موسی که خوانی جهود
که گوید جز آنرا[1] نشاید ستود
دگر دین یونانی آن پارسا[2]
که داد آورد در دل پادشا[3]
چهارم بباید همین[4] پاکرای[5]
سر هوشمندان برآرد ز جای[6]
چنان چار سو از پی پاس‌را
کشیدند زانگونه کرپاس‌را
تو کرپاس‌را دین یزدان شناس
کشنده چهار[7] آمد از بهر پاس[8]
همی درکشد این ازان آن ازین
شوند آن زمان دشمن از بهر دین[9]
دگر تشنه‌یی کو شد[10] از[11] آب خوش
گریزان و ماهی ورا آب‌کش
زمانی بباید که[12] پاکیزه مرد
شود خوار چون آب دانش[13] بخورد
بکردار ماهی بدریا شود
گر[14] از[15] بدکنش[16] بر ثریّا شود
همی[17] تشنگانرا بخواند[18] بر آب[19]
کس اورا ز دانش نسازد[20] جواب
گریزند زان[21] مرد دانش‌پژوه
گشایند لبها ببد همگروه
به پنجم که دیدی یکی شارستان
بدو اندرون ساخته کارستان
پر از خورد و داد و خرید و فروخت
تو[22] گفتی زمان[23] چشم ایشان بدوخت
ز کوری یکی دیگری‌را ندید
همی این بدان[24] آن بدین[25] ننگرید[26]
زمانی بباید کزان سان شود[27]
که دانا پرستار نادان شود[27]
بدیشان[28] بود دانشومند[29] خوار
درخت خردشان نیاید ببار
ستاینده مرد نادان شوند
نیایش[30] کنان پیش یزدان شوند
همی‌داند آنکس که گوید[31] دروغ
همی زان پرستش نگیرد[32] فروغ
ششم آنک دیدی بر اسپی دو سر
خورش‌را نبودی بروبر[33] گذر

---

1 K—اینرا I, IV—این دین 2 VI—پادشا 3 VI—پارسا 4 I—همان VI—یکی 5 K, I, VI—دین پاک 6 K, I, VI—خاک 7 K—جهان 8 I—б. стоит после б. 187. 9 K—б. оп. 10 I—آمد IV—سر 11 VI—شود ز 12 I—بـ 13 K, IV, VI—اورا I—را او 14 I, IV—که 15 K—آن 16 VI—کدازد کند (так!) 17 K, VI—همه 18 IV—نماید 19 K, VI—بآب I—بداب IV—بخواب 20 I, IV—نیارد 21 K—گریزان ازان 22 K—که 23 K, VI—زمین 24 K, I, IV—بران VI—ازان 25 K, I, IV—برین VI—ازین 26 K—کشید (метр нарушен); I, IV—برکشید VI—درکشید 27 K, I, IV—بود 28 IV—برانسان 29 VI—доб. و 30 K, I, IV—ستایش 31 VI—داند 32 I, IV—نجوید 33 K—نبودیش راه I, IV—نبد از تنش ره

زمانی بیاید که مردم بچیز شود شاد و سیری نیابند[1] نیز
نه درویش یابد ازو[2] بهرهٔیی نه دانش‌پژوهی و نه[3] شهرهٔیی
جز از خویشتن‌را نخواهند بس[4] کسی‌را نباشند فریادرس
بهفتم که پر آب دیدی سه[5] خم یکی زو[6] تهی مانده بد[7] تا بدم[8]
دو از آب دایم سراسر[9] بدی میانه یکی خشک و[10] بی‌بر[11] بدی
ازین پس بیاید یکی روزگار که درویش گردد چنان سست و خوار
که گر ابر[12] گردد[13] بهاران پرآب ز درویش پنهان کند[14] آفتاب
نبارد بدو نیز[15] باران خویش دل مرد درویش زو گشته[16] ریش
توانگر ببخشد همی این بران یکی با دگر چرب[17] و شیرین‌زبان
شود[18] مرد درویش‌را[19] خشک لب همی روزرا بگذراند بشب[20]
دگر آنک گاوی[21] چنان تن‌درست ز گوسالهٔ لاغر او شیر جست
چو کیوان ببرج ترازو شود جهان زیر نیروی بازو شود
شود کار[22] بیمار و درویش سست وزو چیز خواهد همی تن‌درست
نه هرگز گشاید سر[23] گنج خویش نه زو باز دارد بتن رنج خویش
دگر چشمهٔیی دیدی از آب خشک بگرد اندرش آبهای چو[24] مشک
نه[25] زو بردمیدی یکی روشن آب نه[26] آن آبهارا گرفتی شتاب
ازین پس یکی[27] روزگاری بود که اندر جهان شهریاری بود[28]
که دانش نباشد بنزدیک اوی پر از غم بود جان تاریک اوی
همی هر زمان نو کند لشکری که[29] سازند زو[30] نامدار[31] افسری

[1] I — نیابدش [2] VI — ز کس [3] K, I — گر [4] IV, VI — کس [5] Л, I, IV — دو [6] I — زان [7] IV, VI — سر [8] K — و دو دیگر بنم [9] VI — دو از آب سر تا بسر [10] I, VI — و оп. [11] I, IV — ناتر [12] Л — آب [13] Л — گیرد [14] Л — کنند [15] IV — تیز [16] VI — را کرده [17] K — یاد [18] K, I, IV — شده [19] K, I, IV — ازان [20] VI — бб. 209, 210 оп. [21] VI — کاری گر خوب [22] IV — کاو [23] VI — در [24] I — آبها همچو [25] VI — چو [26] VI — که [27] K — ترا [28] K, I, IV — доб.:

جهان سربسر تیره از رنج اوی * ز نیکی [K — تنگی] تهی مانده [K — ماند] آن [K — از] گنج اوی

[29] IV — ب [30] I — سازد ازو [31] VI — بستاند از هر کسی

سرانجام لشکر نماند[1] نه شاه / بباید نو[2] آیین یکی پیشگاه[3]
کنون این زمان[4] روز[5] اسکندرست / که بر تارک مهتران افسرست
چو آید بدو ده تو این چار چیز / بر آنم که چیزی نخواهد بنیز[6]
چو خشنود داری ورا بگذرد / که دانش‌پژوهست و دارد خرد
ز مهران چو بشنید کید[7] این سخن / برو تازه شد روزگار کهن
بیامد سر[8] و چشم[9] او بوس داد / دلارام[10] و[11] پیروز برگشت شاد
ز نزدیک دانا چو برگشت شاه / حکیمان برفتند با او براه[12]

۷

سکندر چو کرد اندر ایران نگاه / بدانست کورا شد آن تاج و گاه
همی[13] راه و[14] بی‌راه لشکر کشید / سوی کید هندی سپه برکشید[15]
بجایی که آمد سکندر فراز / در شارستانها گشادند باز[16]
ازان مرز کس‌را[17] بمردم نداشت / ز ناهید مغفر همی‌برگذاشت[18]
چو آمد بران شارستان بزرگ / که میلاد خواندیش کید سترگ
بران مرز لشکر فرود آورید / همه بوم ایشان سپه گسترید[19]
نویسندهٔ نامه‌را خواندند / بپیش سکندرش بنشاندند
یکی نامه بنوشت نزدیک کید / چو شیری که ارغنده[20] گردد بصید[21]
ز اسکندر راد[22] پیروزگر / خداوند شمشیر و تاج و کمر
سر نامه بود[23] آفرین از نخست / بدانکس که دلرا بدانش بشست
ز کار آن گزینند که بی‌رنج‌تر / چو خواهد که بردارد از گنج[24] بر[25]

---

[1] I—نه باید [2] IV—بر [3] K—زیرگاه [4] I—روزرا [5] IV—دور [6] IV—نخواهند نیز
[7] K—چو مهران بکید آورد [8] K, VI—بر [9] VI—روی [10] VI—دلارای [11] IV—و оп.
[12] I, IV—доб.:

بیامد همانگه بآرام خویش * پراگند گرد جهان نام خویش

[13] K, I, IV, VI—همه [14] VI—و оп. [15] K, I, IV, VI—обратный порядок мисра. [16] VI—обратный порядок мисра. [17] VI—بمردی کسی‌را [18] IV—فراشت [19] K, I—б. оп. [20] I—آزرده IV—غرّنده VI—آلوده [21] I—ز صید [22] JI—شاه I—راد و [23] K, I, IV, VI—کرد [24] I, IV—رنج [25] VI—б. оп.

گراینده باشد بیزدان پاک   بدو[1] دارد امّید و زو ترس و باک
بداند که ما تخترا[2] مایه‌ایم   جهاندار پیروزرا سایه‌ایم
نوشتم یکی نامه نزدیک تو   که روشن کند[3] جان تاریک تو
هم[4] آنگه[5] که بر تو بخواند دبیر   منه[6] پیش و این‌را سگالش مگیر
اگر شب رسد روشنی‌را مپای   هم‌اندر زمان سوی فرمان گرای
وگر بگذری زین سخن نگذرم   سر و[7] تاج و تختت بپی بسپرم

۸

چو نامه بر کید هندی رسید   فرستادهٔ پادشارا بدید
فراوانش بستود و بنواختش   بنیکی[8] بر خویش بنشاختش[9]
بدو گفت شادم ز[10] فرمان اوی   زمانی نگردم[11] ز پیمان اوی[12]
ولیکن برین گونه ناساخته   بیایم[13] دمان[14] گردن افراخته
نباشد[15] پسند جهان‌آفرین   نه نزدیک آن[16] پادشاه[17] زمین
هم‌انگه بفرمود تا شد دبیر   قلم خواست هندی و چینی حریر
مران نامه‌را زود پاسخ نوشت   بیاراست بر سان باغ بهشت
نخست آفرین کرد بر کردگار   خداوند پیروز و[18] به[19] روزگار[20]
خداوند بخشنده[21] و دادگر   خداوند مردی[22] و هوش[23] و هنر
دگر گفت کز نامور پادشا   نه پیچد سر مردم پارسا
نشاید که داریم چیزی دریغ   ز دارندهٔ لشکر و تاج و تیغ
مرا چار چیزست کاندر جهان   کسی‌را نبود[24] آشکار و نهان
نباشد کسی‌را پس از من[25] بنیز   بدین گونه اندر جهان چار چیز

---

[1] I, IV — ازو [2] K — بر تخت ما [3] VI — بفروزد آن [4] I — بد IV — هر [5] VI — همانا [6] K — نبد [7] Л — و оп. [8] I — بتنگی [9] VI — بر خویشتن جایگه ساختش [10] K, I, VI — بـ [11] K — نگردم زمانی [12] IV — бб. 245, 246 оп. [13] K, VI — نیایم [14] VI — برش [15] I, IV — نیاید [16] IV — شایستهٔ [17] I — پادشای [18] VI — و оп. [19] K — پیروزی و I — پیروزئ [20] IV — پروردگار [21] IV, VI — بخشندهٔ [22] VI — فرمان [23] K — رای [24] IV — کس آنرا ندید [25] K, VI — جز از [پس از — K] من کسی‌را

فرستم چو فرمان دهد[1] پیش اوی   ازان تازه گردد دل و کیش اوی
ازان پس چو[2] فرمایدم شهریار   بیایم پرستش کنم بنده‌وار

٩

فرستاده آمد بکردار باد   بگفت آنچ بشنید و نامه بداد
سکندر فرستاده‌را گفت رو   بنزدیک آن نامور باز شو
بگویش که آن چیست کاندر[3] جهان   کسی‌را نبود آشکار و نهان
بدیدند[4] خود[5] بودنی[6] هرچ بود   سپهرآفرینش نخواهد فزود[7]
بیامد فرستاده از نزد شاه   بکردار آتش به پیمود راه
چنین گفت با کید کاین چار چیز   که کس‌را بگیتی نبودست نیز
همی شاه خواهد که داند که چیست   که[8]تا دیدنی پاک[9] نابود[10] نیست
چو بشنید کید آن ز بیگانه جای   بپردخت و بنشست با رهنمای
فرستاده‌را پیش بنشاختند[11]   ز هر در فراوانش بنواختند[11]
ازان پس فرستاده‌را[12] شاه گفت   که من دختری دارم اندر نهفت
که گر بیندش آفتاب بلند   شود تیره از روی آن ارجمند
کمندست گیسوش همرنگ قیر   همی‌آید از دو لبش[13] بوی شیر
خم آرد ز بالای او[14] سرو بن   گلفشان[15] شود[16] چون سراید[17] سخن
ز دیدار و چهرش سخن[18] بگذرد[19]   همی داستانرا[20] خرد پرورد
چو خامش بود[21] جان[22] شرمست و[23] بس   چنو در زمانه ندیدست کس[24]
سپهبدنژادست و یزدان‌پرست   دل[25] شرم و[26] پرهیز دارد بدست
دگر[27] جام دارم[28] که پر می کنی   وگر[29] آب سرد اندرو افگنی

---

[1] K, I, IV, VI — فرمایدم [2] K, I, IV — که [3] VI — اندر [4] K, I, IV — که دیدند [5] Л — نا
[6] K — دیدنی [7] VI — б. оп. [8] K — ز [9] K — ز VI — یا [10] IV — نیست [11] IV — با بود
[12] I — در زمان فرستاده‌را [13] VI — هنوز از لبان آیدش [14] VI — آن [15] IV — سرافشان
[16] K, IV — کند [17] K, IV — بگوید VI — بگاه گردد شکرریز [18] K, I, IV, VI — خرد [19] VI — نگذرد
[20] VI — تو گویی روانش [21] IV — شود [22] K — کان I, IV — جای [23] K — و оп.
[24] VI — б. оп. [25] VI — доб. و [26] VI — و оп. [27] K, I, IV, VI — یکی [28] K — دارد [29] VI — و یا

بده[1] سال اگر با ندیمان بهم نشینند[2] نگردد می از جام کم
همت[3] می دهد[4] جام[5] هم آب سرد شگفت آنک کمّی نگیرد ز خورد
سوم آنک دارم یکی نو پزشک که علّت بگوید[6] چو بیند سرشک
اگر باشد او سالیان پیش گاه ز دردی نه پیچد[7] جهاندار شاه
چهارم نهان[8] دارم از انجمن یکی فیلسوفست نزدیک من
همه بودنیها بگوید بشاه ز گردنده[9] خورشید و رخشنده[10] ماه
فرستادهٔ نامور باز گشت پی[11] باره[12] با باد انباز گشت
بیامد چو[13] پیش سکندر بگفت دل شاه گیتی چو گل برشگفت
بدو گفت اگر باشد این گفته[14] راست بدین چار چیز او[15] جهانرا بهاست[16]
چو اینها فرستد بنزدیک من درخشان[17] شود[18] جان[19] تاریک من
بر و بوم اورا نکوبم بپای برین نیکویی باز گردم بجای

۱۰

گزین کرد زان رومیان مرد چند خردمند و[20] با دانش و بی[21] گزند
یکی نامه بنوشت پس[22] شهریار پر از پوزش و رنگ و بوی[23] و نگار
که نه[24] نامور ز[25] استواران[26] خویش ازین پرهنر نامداران[27] خویش
خردمند و بادانش و[28] شرم و رای جهانجوی و[29] پردانش[30] و رهنمای
فرستادم اینک بنزدیک تو نه[31] پیچند با[32] رای باریک[33] تو
تو این چیزهارا بدیشان نمای همانا[34] بباشد همانجا بجای

---

[1] K, I — بدو Б — عشر سنین [2] IV, VI — بنوشد [3] I, IV — همی [4] VI — میدهد [5] K, I, IV, VI — доб. و [6] VI — بداند [7] VI — ننالد [8] K — نهان جهان [9] K — تابنده [10] I — بخشنده [11] I, IV — بدان VI — ابی [12] I, IV — راه [13] K, IV, VI — به [14] K, IV — گفت [15] I — چیزش IV — این [16] VI — б. оп. [17] I, VI — درفشان [18] K, I, IV, VI — کند [19] VI — رای [20] K — و оп. [21] VI — دانا و دوراز [22] I — زین IV — زی [23] K, IV, VI — بوی و رنگ [24] Л — صد I — من IV — بصد VI — که از Б — تسعة ср. б. 296. [25] I, IV, VI — ز оп. [26] IV — نامداران VI — رازداران [27] K, I, VI — جهاندیده و رازداران [28] K, I — پاکند و با [29] K — و оп. [30] IV — نام‌آور [31] I — ب [32] IV — پیچد مگر [33] I — تاریک [34] K, I, IV — بمان تا

چو من نامه یابم ز پیران[1] خویش — جهاندیده و رازداران[2] خویش[3]
که بگذشت[4] بر چشم ما چار چیز — که کس‌را بگیتی نبودست[5] نیز
نویسم یکی[6] نامهٔ دلپسند[7] — که کیدست تا باشد او[8] شاه هند[9]
خردمند نه[10] مرد رومی برفت — ز پیشش[11] سکندر سوی کید تفت
چو سالار هند آن سرانرا بدید — فراوان بپرسید[12] و پاسخ شنید
چنان چون ببایست بنواختشان — یکی جای شایسته بنشاختشان[13]
دگر روز چون آسمان گشت زرد — برآهیخت خورشید تیغ نبرد[14]
بیاراست آن[15] دختر شاه‌را — نباید خود آراستن ماه‌را
بخانه درون تخت زرّین نهاد — بگرداندر آرایش چین نهاد
نشست از بر تخت خورشیدچهر — ز ناهید تابنده‌تر بر سپهر
برفتند بیدار نه[16] مرد پیر — زبان[17]چرب و[18] گوینده و یادگیر
فرستادشان شاه سوی عروس — بر آواز[19] اسکندر فیلقوس
بدیدند پیران رخ دخت شاه — درفشان[20] ازو یاره و تخت[21] و گاه
فروماندند اندرو خیره خیر — ز دیدار او سست شد پای پیر
خردمند[22] نه[23] پیر مانده بجای — زبانها پر از آفرین خدای
نه جای گذر دید ازیشان یکی — نه زو چشم برداشتند اندکی
چو فرزانگان دیرتر ماندند — کس آمد بر شاهشان خواندند
چنین گفت با رومیان شهریار — که چندین چرا بودتان روزگار
همو آدمی[24] بود کان[25] چهره داشت — بخوبی ز هر اختری[26] بهره داشت

---

[1] IV — یاران [2] K, I — ازین پرهنر یادگیران — IV پیشکاران [3] VI — бб. 290 — 293 оп. (гаплография). [4] VI — که گویند [5] K, I, IV, VI — که اندر جهان کس ندیدست [6] K, IV, VI — پس [IV — نویسیم] نویسند I — پس نبشتند [7] K, VI — بر پرند I — بر بری [8] K, IV — جاودان [9] I — که از شاهیت جاودان بر خوری [10] I — ده IV — صد [11] K, I, IV — نزد [12] VI — سخن گفت [13] K, I, IV — ساختشان [K — تر] بر [14] VI — برآمیخت زرآب با لاجورد [15] K, I, IV — بیاراستند [16] I, IV — ده [17] K — سخن I — زفان [18] K — و оп. [19] K — آیین [20] IV — درخشان [21] K, I, IV, VI — خانه و تاج [22] VI — доб. و [23] I, IV — ده [24] K, IV, VI — از اختر همی [25] K, IV — اگر I — مردمی [26] VI — همان دخت من کز پری

بدو گفت رومی که ای شهریار / در[1] ایوان چنو[2] کس نبیند[3] نگار[4]
کنون هر یکی از یک اندام ماه / فرستیم[5] یک نامه نزدیک شاه
نشستند پس فیلسوفان بهم / گرفتند قرطاس و قیر و[6] قلم
نوشتند هر موبدی ز[7] آنک[8] دید / که[9] قرطاس ز انقاس شد ناپدید
ز نزدیک ایشان سواری برفت / بنزد[10] سکندر بمیلاد[11] تفت
چو شاه جهان نامهاشان[12] بخواند / ز گفتارشان در شگفتی بماند
بنامه هر اندامرا زو[13] یکی / صفت کرده بودند لیک[14] اندکی
بدیشان جهاندار پاسخ نوشت / که بغبغ که دیدیم[15] خرّم[16] بهشت
کنون باز گردید با چار چیز / برین‌بر فزونی مجوئید[17] نیز
چو منشور و[18] عهد من اورا دهید / شما با فغستان[19] بنه[20] برنهید
نیازارد اورا کسی زین سپس / ازو در جهان یافتم[21] داد و بس

۱۱

فرستاده برگشت زان مرز و[22] بوم / بیامد بنزدیک پیران روم[23]
چو آن موبدان پاسخ شهریار / بدیدند با رنجدیده سوار
از ایوان بنزدیک شاه آمدند / بران نامور بارگاه آمدند
سپهدار هندوستان شاد شد[24] / که از رنج اسکندر آزاد شد[24]
برو بر بخواندند پس[25] نامه‌را / چو پیغام آن شاه خودکامه‌را[26]

---

1 K— بر   2 K— چنین   3 I— که دیدم من آن خوب‌چهره   4 IV— اگرچه بسی بردمان روزگار   K, I, IV, VI— доб.:

ندیدند کس روی اورا تمام * سلامٌ علیکم علیک [IV— علیکم] السلام

Б— إنّا لم ننظر الیها و لما تمّت رؤیتنا لها و لا لبثنا عندها اکثر من سلام و جواب

5 VI— نویسیم   6 VI— رومی   7 K, I, IV, VI— ز оп.   8 K, VI— آنچ   9 K, IV— چو   10 IV— ز نزد   11 K— خرامید I, IV— ز میلاد VI— ازانجای   12 I— نامهانرا   13 K, VI— ز [VI— در] اندام او هر   14 K, I, IV, VI— ازو   15 IV— دیدید   16 I— دیدند پیران   17 K, I, IV, VI— مخواهید   18 I, IV, VI— و оп.   19 VI— همان لحظه ز انجا   20 I— بسر سقفشان   21 K, I, IV, VI— یافتم در جهان   22 K, I— تازه   23 VI— б. оп.   24 K, I, VI— گشت   25 K, I, IV— برو خواندند پاسخ VI— فروخواند او پاسخ   26 IV— обратный порядок мисра.

گزین کرد پیران صد از[1] هندوان — خردمند و گویا[2] و روشن‌روان
در گنج بی رنج بگشاد شاه — گزین کرد ازان یاره و تاج و گاه[3]
همان گوهر و جامهٔ نابرید — ز چیزی که شایسته‌تر برگزید
ببردند سیصد شتروار بار — همان[4] جامه و گوهر شاهوار[5]
صد[6] اشتر همه بار دینار بود[7] — صد اشتر ز گنج درم[8] بار بود[7]
یکی مهد پرمایه از عود تر — برو بافته[9] زرّ و چندی گهر
بده پیل‌بر تخت زرّین نهاد — به پیلی گرانمایه‌تر[10] زین نهاد
فغستان بباربد خونین سرشک — همی‌رفت[11] با فیلسوف و پزشک
قدح همچنان نامداری بدست — همه سرکشان از می[12] جام مست
فغستان چو آمد بمشکوی[13] شاه — یکی تاج بر سر ز مشک سیاه
بسان گل زرد بر[14] ارغوان — ز دیدار او شاد شد ناتوان[15]
چو سرو سهی بر سرش[16] گرد ماه — نشایست کردن بمه‌بر[17] نگاه
دو ابرو کمان و دو نرگس دژم — سر زلفرا[18] تاب داده بخم
دو چشمش چو دو نرگس اندر بهشت — تو گفتی که از ناز[19] دارد سرشت[20]
سکندر نگه کرد بالای اوی — همان موی و روی[21] و سر و پای اوی
همی‌گفت کاینت چراغ جهان — همی آفرین خواند اندر نهان[22]
بدان دادگر کو سپهر[23] آفرید — بران گونه بالا و چهر[24] آفرید
بفرمود تا هرک بخرد بدند — بران لشکر روم موبد بدند
نشستند و اورا بآیین بخواست[25] — برسم مسیحا و پیوند راست[26]
برو[27] ریخت دینار چندان ز گنج — که شد ماه‌را راه رفتن برنج

---

[1] K, VI — صد پیر [VI — مرد] ازان [2] VI — دانا [3] I — бб. 328, 329 оп. [4] K, I, IV — همه [5] VI — جامهٔ دوخته زرنگار [6] I, IV — ده [7] VI — کرد [8] VI — گهر [9] VI — پر از زیور [10] K, I, IV, VI — که پرمایه‌تر [11] K — بود [12] K, IV — доб. و [13] I, IV — بنزدیک [14] K, VI — زره بر گل از [VI — و] [15] I — б. оп. [16] K — برش [17] K, I, IV — در VI — بدو در [18] K — نا IV — او VI — زلفکان [19] Л — داز [20] VI — б. оп. [21] K — روی و موی [22] VI — б. оп. [23] VI — جهان [24] VI — چهر و میان [25] Л — نشست او و اورا بآیین خویش [26] Л — بر دین خویش [27] K — فرو

۱۲

چو شد کار آن سرو بن ساخته بآیین او جای پرداخته
بپردخت ازان پس بداننده مرد که چون خیزد از دانش اندر نبرد
پر[1] از روغن[2] گاو جامی بزرگ فرستاد زی فیلسوف[3] سترگ[4]
که اینرا باندامهادر بمال سرون[5] و میان و بر و[6] پشت و یال
بیاسای تا[7] ماندگی بفگنی بدانش مرا جان و مغز[8] آگنی
چو دانا بروغن نگه کرد[9] گفت که این بند بر من نشاید[10] نهفت
بجام اندرافگند سوزن هزار فرستاد بازش سوی[11] شهریار
بسوزن نگه کرد شاه جهان بیاورد آهنگرانرا[12] نهان
بفرمود تا گرد[13] بگداختند از آهن یکی مهرهٔیی ساختند
سوی مرد دانا فرستاد زود چو دانا نگه کرد و[14] آهن بسود
بساعت[15] ازان[16] آهن تیره‌رنگ یکی آینه ساخت روشن چو زنگ[17]
ببردند نزد سکندر بشب وزان راز[18] نگشاد بر باد لب
سکندر نهاد آینه زیر نم همی داشت[19] تا شد سیاه و دژم
بر فیلسوفش فرستاد باز بران[20] کار شد رمز آهن دراز
خردمند بزدود آهن چو آب فرستاد بازش هم‌اندر شتاب
زدودش ز دارو[21] کزان پس ز نم نگردد بزودی سیاه و دژم[22]
سکندر نگه کرد و اورا بخواند بپرسید و بر[23] زیرگاهش نشاند
سخن گفتش از جام[24] روغن نخست همی دانش نامور باز جست
چنین گفت با شاه مرد خرد که روغن بر اندامها بگذرد

---

[1] Л — هم [2] Б — مملوّا من السم [3] K — فیلسوفی [4] K — بزرگ [5] IV — سرین [6] VI — و оп. [7] VI — بیاسا که این [8] VI — مغز جان [9] Л, K, VI — доб. و [10] K — نماند [11] K, I, IV, VI — بر [12] K, I, IV — آهنگری‌را [13] VI — جمله [14] IV — و оп. [15] K, I — فرستاد [16] IV — چو بشناخت VI — فرستاد و زان [17] IV — برنگ [18] K — باز [19] Б — دفنها تحت الارض [20] VI — دران [21] VI — بدارو [22] VI — مبادا تنم K, I, IV — бб. 361—363 оп. [23] VI — در [24] K, I, IV — доб. و

تو گفتی که از فیلسوفان شهر — ز دانش مرا خود[1] فزونست بهر
بپاسخ چنین گفتم ای[2] پادشا — که دانا دل[3] مردم پارسا
چو سوزن پی و استخوان بشمرد — اگر سنگ پیش آیدش بشکرد[4]
بپاسخ بدانا چنین گفت[5] شاه — که هر دل که آن گشته باشد سیاه[6]
ببزم و برزم[7] و بخون ریختن — بهر جای با دشمن آویختن
سخنهای باریک مرد[8] خرد — چو دل تیره[9] باشد کجا بگذرد[10]
ترا گفتم این خوب[11] گفتار خویش[12] — روان و دل و رای هشیار خویش[12]
سخن داند[13] از موی[14] باریکتر — ترا[15] دل ز آهن نه تاریکتر
تو گفتی برین سالیان[16] برگذشت — ز خونها دلم پر ز زنگار گشت
چگونه براه آید این تیرگی — چه پیچم سخن را[17] بدین خیرگی[18]
ترا گفتم از دانش آسمان — زدایم دلت تا[19] شوی[20] بی[21] گمان
ازان پس که چون آب[22] گردد برنگ — کجا[23] کرد باید[24] بدو کار تنگ[25]
پسند آمدش تازه[26] گفتار اوی — دلش تیزتر[27] گشت بر[28] کار اوی
بفرمود تا جامه و سیم و زر — بیاورد گنجور[29] جامی[30] گهر

---

[1] K, I, IV, VI — مرا خود ز دانش [2] Л, K, IV — گفت کای [3] I, IV — доб. و [4] K, VI — برزم [5] VI — بگذرد [6] VI — از کینه گردد تباه [7] K, VI — بدانا چنین پاسخ آورد [8] Л — доб. و ببزم [9] Л, I — دلگیر [10] I, IV — бб. 371—372 оп. [11] K, I — چرب [12] K, I, IV, VI — من [13] I, IV — دارد VI — گوید [14] K — رای [15] K — بران [16] K — سالها [17] VI — شدی [18] IV — چیرگی [19] K, I, IV, VI — گر [20] K, I, IV — شود VI — چرا بود باید [21] K, I, IV, VI — بد [22] Л — خوناب [23] VI — چرا [24] I — بارد [25] K — بزنگار رنگ Б — бб. 366—378: أردتَ بإلقاء الإبر فى السم الإشعار بأن السم ينفذ فى المسام و يتغلغل حتى يبلغ اللحم و الدم و العظم مثل صنيع الإبر و أما سبك الملك الإبر و اتخاذها بيضة حديد فهو إشارة منه الى أن قلبه قد صار فى هذه الخطوب و الوقائع مثل بيضة الحديد فهو لا يدرك المعانى الدقيقة و الرموز الخفية فعملتُ منها مرآة إشارة الى أنى بحذقى فى صناعتى و مهارتى فى علمى أصيّر قلب الملك كالمرآة فى الصفاء و أما ردّ الملك إياها صدئة فهو إشارة الى أن قلبه كان كالمرآة و لكنه صدئ من كثرة إراقته الدماء فصقلتها ثانيا و رددتها اليه إشعاراً منى بأنى سوف أجلو بالعلم السماوى قلبه و أنفى عنه كل غين و رين. [26] K, I, IV, VI — نغز [27] I, VI — تیره‌تر [28] K, VI — در [29] I, IV, VI — доб. و [30] K — جام VI — چندی

بدانا سپردند و[1] داننده گفت ❊ که من گوهری دارم اندر نهفت
که یابم[2] بدو چیز و[3] بی[4] دشمنست[5] ❊ نه چون خواسته جفت آهرمنست[6]
بشب پاسبانان نخواهند مزد ❊ براهی که باشم نترسم ز دزد
خرد باید و دانش و راستی ❊ که کژّی بکوبد[7] در کاستی
مرا خورد و پوشیدنی زین جهان ❊ بس[8] از[9] شهریار آشکار و نهان[10]
که دانش بشب پاسبان منست ❊ خرد تاج بیدار جان منست
ببیشی چرا شادمانی کنم ❊ برین خواسته پاسبانی کنم
بفرمای تا این برد باز جای ❊ خرد باد جان مرا[11] رهنمای
سکندر بدو ماند اندر شگفت ❊ ز هر گونه اندیشها برگرفت[12]
بدو گفت زین پس مرا بر[13] گناه ❊ نگیرد[14] خداوند خورشید و ماه
خریدارم این رای[15] و پند ترا ❊ سخن گفتن سودمند ترا

۱۳

بفرمود تا رفت پیش پزشک ❊ که علّت بگفتی[16] چو دیدی سرشک
سر دردمندی بدو گفت چیست ❊ که بر درد زان پس[17] بباید گریست
بدو گفت هر کس که افزون خورد ❊ چو بر خوان نشیند خورش ننگرد[18]
نباشد فراوان خورش تن درست ❊ بزرگ آنک او تن درستی بجست[19]
بیامیزم[20] اکنون ترا داروئی ❊ گیاها فراز آرم از هر سوئی
که همواره باشی تو زان[21] تن درست ❊ نباید[22] بدارو ترا دست[23] شست[24]

[1] VI—و оп. [2] K, I—یابد [3] K—و оп. [4] K—چون I—وی VI—وز که ایمن ز دزدان و
[5] Л—под мисра приписано другим почерком که یابند ازو خرد بی دشمنست [6] K, IV—اهریمنست [7] VI—نیابد [8] IV—پس VI—نه [9] K—است [10] Б—و یکفینی من هذه الدنیا مطعم و ملبس [11] K, I, VI—ترا [12] K—درگرفت [13] VI—با [14] IV—بگیرد
[15] Л, VI—را Б—إنّی مؤثر لرأیک الثاقب و کلامک النافع و علمک الوافر [16] K—بدیدی
[17] K, I, IV, VI—آنکس [18] K, I, VI—نشمرد IV—بشمرد [19] VI—بباید ز داروی او دست شست
[20] IV—برآمیزم VI—بیاموزم [21] K, I—زو IV—بدان VI—ازان [22] IV—بباید [23] I—روده IV—روی [24] K—زود مست VI—بزرگ آنکه او تندرستی بجست см. б. 395.

همان آرزوها بیفزایدت چو افزون خوری چیز[1] نگزایدت
همان[2] یاد داری سخنهای نغز بیفزاید اندر تنت خون و مغز
شوی بر تن خویشتن[3] کامگار دلت شاد گردد چو خرّم بهار
همان رنگ چهرت بجای[4] آورد بهر کار پاکیزه رای آورد
نگردد پراگنده مویت[5] سپید ز[6] گیتی سپیدی کند[7] ناامید
سکندر بدو گفت نشنیده‌ام نه کس را ز شاهان چنین[8] دیده‌ام
گر آری تو این نغز دارو بجای تو باشی بگیتی[9] مرا رهنمای
خریدار گردم ترا من بجان شوی بی‌گزند از بد بدگمان
ورا خلعت و نیکویها بساخت ز دانا پزشکان سرش برفراخت
پزشک سراینده آمد بکوه بیاورد با خویشتن زان[10] گروه
ز دانایی[11] اورا فزون بود بهر همی زهر بشناخت از پای زهر
گیاهای کوهی فراوان درود[12] بیفگند[13] زو[14] هرچ بیکار بود
ازو پاک تریاکها[15] برگزید بیامیخت[16] دارو چنان چون سزید
تنش را بداروی کوهی بشست همی داشتش سالیان[17] تن درست[18]
چنان شد[19] که او شب نخفتی بسی بیامیختی[20] شاد با هر کسی
بکار زنان تیز بودی سرش همی نرم جایی بجستی برش
ازان سوی کاهش گراییده[21] شاه نکرد[22] اندر[23] آن هیچ تن را نگاه[24]
چنان بد که روزی بیامد پزشک ز[25] کاهش نشان[26] یافت اندر سرشک
بدو گفت کز خفت و خیز زنان جوان پیر گردد بتن بی گمان[27]
بر آنم که بی خواب بودی سه شب بمن باز گوی این[28] و بگشای لب

---

[1] VI— نیز [2] K, I, IV— همه [3] K, I, IV— خویش بر [4] I— بکار [5] K— موی [6] K— ب [7] Л— بود [8] VI— چو تو دانشی [9] K, I, IV— بنیکی [10] K, VI— خویشتن آن [11] I— دانا که [12] K— بیاورد زود [13] K— بیاورد [14] VI— بینداخت زان [15] K— تریاک را VI— پاکتر ادویه [16] VI— برآمیخت [17] K, VI— یک زمان [18] I— б. оп. [19] K, I, VI— بد [20] IV— برآمیختی [21] K— سراینده IV— سراییده [22] IV— نداشت [23] K— ندارد در IV— نداشتی در [24] VI— б. оп. [25] IV— ب [26] Л— نهان Б— فاحس الطبیب بضعف فی مزاجه [27] I, VI— ناتوان [28] K— پاک VI— زود

سکندر بدو گفت من روشنم * از آزار[1] سستی ندارد تنم
پسندیده دانای هندوستان * نبود اندر آن کار همداستان
چو شب تیره شد آن نبشته بجست * بیاورد[2] داروی کاهش درست[3]
همان نیز تنها سکندر[4] بخفت * بیامیخت با ماه دیدار[5] جفت
بشبگیر هور[6] اندرآمد پزشک[7] * نگه کرد و[8] بی بار دیدش[9] سرشک[10]
بینداخت[11] دارو برامش نشست * یکی جام بگرفت شادان[12] بدست
بفرمود تا خوان بیاراستند * نوازندهٔ رود و می خواستند
بدو گفت شاه آن چرا ریختی * چو با رنج دارو[13] برآمیختی[14]
ورا[15] گفت شاه جهان دوش جفت * نجست[16] و شب[17] تیره تنها بخفت
چو تنها بخسپی[18] تو ای شهریار * نباید ترا[19] هیچ دارو بکار
سکندر بخندید و زو شاد شد * ز تیمار وز درد آزاد شد
وزان پس ز داننده دل کرد شاد * ورا گفت بی هند گیتی مباد[20]
بزرگان[21] و اخترشناسان همه * تو گویی[22] بهندوستان شد رمه
وزانجا بیامد سوی خان خویش * همه شب همی ساخت درمان خویش
چو برزد سر از کوه روشن چراغ * چو دریا فروزنده شد دشت و راغ
سکندر بیامد بران بارگاه * دو لب پر ز خنده دل از غم تباه
فرستاده را دید سالار بار * بپرسید و بردش بر شهریار[23]
یکی بدره دینار و اسپی[24] سیاه * بهرّای زرّین بفرمود شاه
پزشک خردمند را داد و گفت * که با پاک رایت[25] خرد[26] باد جفت

---

[1] Л — доб. و IV — از آن آز [2] K — برآمیخت I, VI — بیامیخت [3] VI — б. стоит после б. 421. [4] K, I, IV — سکندر همان نیز تنها [5] VI — بیامیخت با پاک دیدار [6] I, IV, VI — چون [7] I — بجنگ [8] K, IV, VI — و оп. [9] K, IV — بی یار دیدش VI — دانست حال [10] I — پلنگ [11] Л — بیامیخت Б — فأراق ذلك الدواء [12] VI — پر می [13] VI — چو از بهر کاهش [14] K, I, IV — بیامیختی [15] K, I, IV — بدو [16] VI — نه دید [17] K — بشب [18] K, I, IV, VI — بخفتی [19] I — مرا [20] K, I, IV, VI — вместо бб. 428 — 429:

سکندر بخندید و زو گشت شاد * ورا گفت بی هند گیتی مباد

[21] K, I, IV — پزشکان [22] K, I, IV, VI — گفتی [23] K, I, IV — бб. 431—434 оп., Б — перевод этих бб. отсутствует. [24] K — اسپ [25] IV — داد یزدان [26] K, I — زمان

۱٤

ازان پس بفرمود کان[1] جام زرد بیارند پر کرده از آب سرد
همی‌خورد زان جام زر هر کس[2] آب[3] ز شبگیر تا بود[4] هنگام خواب
بخوردند آب از پی خرّمی ز خوردن نیامد بدودر کمی
بدان فیلسوف آن زمان شاه گفت که این دانش از من[5] نباید[6] نهفت[7]
که افزایش آب این جام چیست نجومیست گر آلت هندویست[8]
چنین داد پاسخ که ای شهریار تو این جام‌را خوارمایه مدار
که این در بسی سالیان کرده اند بدین در[9] بسی[10] رنجها برده اند
ز اخترشناسان هر کشوری بجایی که بد نامور مهتری
بر کید بودند کین جام کرد بروز سپید و شب لاژورد
همی[11] طبع اختر نگه داشتند فراوان درین[12] روز بگذاشتند
تو از مغنیاطیس[13] گیر این نشان که اورا کسی کرد ز[14] آهن‌کشان
بطبع این چنین هم شدست آب‌کش ز گردون پذیرد همی آب خوش
همی آب یابد[15] چو[16] گیرد کمی[17] نه بیند بروشن دو چشم آدمی
چو گفتار دانا پسند آمدش سخنهای او سودمند آمدش
چنین گفت پیران میلادرا که من عهد کید از پی دادرا

---

[1] VI—تا [2] I—کسی (метр нарушен). [3] K—جام هر کس شراب [4] K—نزد VI—وقت
[5] K—ما [6] VI—نشاید [7] I, IV—که اندر جهان کیدرا نیست جفت I, IV—доб.:
ازین پس نخواهیم هندوستان * مگر خانهٔ کید جادوستان
بچهره ندارند چیزی فزون * شگفت اندرین بند و چندی فسون
بدان فیلسوف آنزمان شاه گفت * که این دانش از ما نباید نهفت
[پس آنگاه با فیلسوفان بگفت—IV]
Б—إنه لا نظير للهنود فى الصناعات و العلوم و إنهم و إن كانوا قد حرموا حسن الوجوه فقد رزقوا حسن الأفعال و نحن بعد هذا لا نقول فى بلادهم بلاد الهند بل نقول بلاد السحر
[8] Б—النجوم أم الهندسة [9] K—بدودر [10] I, IV, VI—بدین اندرون [11] K, I, IV—همه
[12] K, VI—برین I, IV—بدین [13] VI—مرخناطیس [14] K, I, IV—ز оп.; VI—بود طبع [15] Л—باید [16] Л, K, VI—که [17] I—یکی (нет рифмы).

همی نشکنم تا بماند[1] بجای   همی[2] پیش او بود باید بپای
که من یافتم زو چنین چار[3] چیز   برو بر فزونی نجوییم[4] نیز
دو صد بارکش خواسته برنهاد   صد افسر[5] ز گوهر بران سر نهاد
بکوه[6] اندر آگند چیزی که بود   ز دینار وز گوهر نابسود
چو در کوه شد گنجها ناپدید   کسی چهرهٔ آگنده[7] ندید
همه[8] گنج با آنک کردش نهان   ندیدند زان پس کس اندر[9] جهان[10]
ز گنج نهان کرده بر[11] کوهسار   بیاورد با خویشتن یادگار

۱۵

ز میلاد چون باد لشکر براند   بقنّوج شد گنجش[12] آنجا بماند
چو آورد لشکر بنزدیک فور   یکی نامه فرمود پرچنگ و شور
ز شاهنشه اسکندر فیلقوس   فروزندهٔ آتش و نعم و بوس[13]
سوی فور هندی سپهدار هند   بلنداختر و لشکرآرای سند[14]
سر نامه کرد آفرین خدای   کجا بود و باشد همیشه بجای
کسی‌را که او کرد پیروز بخت   بماند بدو کشور و تاج و تخت
گرش[15] خوار گیرد بماند نژند   نتابد برو آفتاب بلند
شنیدی همانا که یزدان پاک   چه دادست مارا بدین تیره خاک
ز پیروزی و بخت وز فرّهی   ز دیهیم وز تخت[16] شاهنشهی
نماند همی[17] روز ما بگذرد   کسی دیگر آید کزو بر خورد
همی نام کوشم که ماند نه ننگ   بدین مرکز ماه و پرگار تنگ[18]
چو این نامه آرند نزدیک تو   بی‌آزار[19] کن رای[20] تاریک تو
ز تخت بلندی باسپ اندرآی   مزن رای با موبد و رهنمای

---

[1] I—بمانم [2] I, IV, VI—همه [3] I—ساز [4] IV, VI—نخواهیم [5] K—اشتر VI—سراسر [6] VI—بدو [7] Л—آن کننده I—کس آن گنج آگنده‌را هم Б—و أهلک الذین تولوا حفرها و قاسّوا أمرها [8] I, IV—همی [9] I—کسی در [10] VI—бб. 456—457 оп. [11] K—کردهٔ IV—در [12] I—گنج [13] IV—توس см. в T примечание издателя. [14] Л, I—هند [15] IV, VI—کرا [16] VI—تاج [17] Л, VI—همین [18] VI—б. оп. [19] K, I, IV, VI—پر از داد [20] VI—جان

ز ما ایمنی خواه و چاره مساز — که بر چاره‌گر کار گردد دراز
ز فرمان اگر یک زمان بگذری — بلندی گزینی و کنداوری
بیارم چو آتش[1] سپاهی گران — گزیده دلیران کنداوران[2]
چو من با سواران بیایم بجنگ — پشیمانی آید ترا زین[3] درنگ
چو زین باره[4] گفتارها سخته[5] شد — نویسنده از[6] نامه پردخته[7] شد
نهادند مهر سکندر بروی — بجستند پیدا یکی[8] نامجوی[9]
فرستاد شاهش[10] بنزدیک[11] فور — گهی رزم گفتی گهی بزم و سور
فرستاده آمد بدرگه فراز — بگفتند با فور گردن‌فراز
جهاندیده‌را پیش او خواندند — بر[12] تخت نزدیک بنشاندند

۱۶

چو آن نامه برخواند فور سترگ[13] — برآشفت زان نامدار بزرگ[14]
هم‌انگه یکی تند پاسخ نوشت — بپالیز کینه درختی بکشت
سر نامه گفت از خداوند پاک — ببایدْ[15] که باشیم با ترس[16] و باک[17]
نگوییم چندین سخن بر گزاف — که بیچاره باشد خداوند لاف
مرا پیش خوانی ترا شرم نیست — خردرا بر مغزت[18] آزرم نیست
اگر فیلقوس این نوشتی بفور — تو نیز آن هم آغاز و[19] بردار شور[20]
ز دارا بدین سان شدستی دلیر — کزو گشته بد[21] چرخ گردنده[22] سیر
چو بر تخمه‌یی[23] بگذرد روزگار — نسازند با[24] پند آموزگار
همان[25] نیز بزم آمدت رزم کید — بر آنی که شاهانت گشتند صید
برین گونه عنوان برین[26] سان سخن — نیامد بما زان[27] کیان کهن

---

[1] IV — چو آتش بیارم [2] K, I — б. оп. [3] K, I, IV, VI — از [4] VI — گونه [5] I — سخت [6] VI — نویسندهٔ [7] I — پردخت [8] I — بیدار یک [9] K, VI — راه‌جوی [10] Л, I, IV, VI — فرستاده آمد [11] K, I, IV, VI — بدرگاه [12] I, IV — بران [13] VI — بزرگ [14] VI — سترگ [15] IV — نباید [16] VI — شرم [17] I — б. оп. [18] Л — شرمت [19] Л — و оп. [20] IV — بماتم بدل کردی آغاز سور VI — б. оп. [21] IV — بود (метр нарушен). [22] VI — چرخ گردان چنان گشت [23] I — ندانی که چون [24] I — چباید ترا [25] K — چنان [26] IV — ازین VI — و زین [27] VI — از

منم فور وز فور دارم نژاد / که از قیصران کس[1] نکردیم یاد[2]
بدانگه که دارا مرا یار خواست / دل و بخت با او[3] ندیدیم[4] راست
همی ژنده پیلان فرستادمش / همیدون بباژی[5] زمان[6] دادمش
که بر دست آن بنده بر[7] کشته شد / سر بخت ایرانیان گشته شد[8]
گر[9] اورا ز دستور بد بد رسید / چرا شد خرد در[10] سرت ناپدید
تو در جنگ چندین دلیری[11] مکن / که با مات کوتاه[12] باشد[13] سخن
ببینی کنون ژنده پیل و سپاه / که پیشت ببندند بر[14] باد راه
همی[15] رای تو برترین گشتن[16] است / نهان تو چون[17] رنگ[18] آهرمنست
بگیتی همه تخم زفتی مکار / بترس از گزند و بد روزگار
بدین نامه ما نیکویی خواستیم / منقّش[19] دلت را[20] بیاراستیم

۱۷

چو پاسخ بنزد سکندر رسید / هم‌انگه ز لشکر سران[21] برگزید[22]
که باشند شایسته و[23] پیش‌رو / بدانش کهن گشته و[24] سال نو
سوی فور هندی سپاهی براند / که روی زمین جز بدریا نماند
بهر سو همی رفت زان‌سان سپاه / تو[25] گفتی جز آن بر زمین نیست راه
همه کوه و دریا و راه درشت / بدل[26] آتش جنگ‌جویان بکشت
ز رفتن سپه سربسر[27] گشت کند / ازان راه دشوار[28] و[29] پیکار[30] تند
هم‌انگه چو آمد بمنزل سپاه / گروهی برفتند نزدیک شاه

---

1 VI—کم 2 I—бб. 490—491 оп. 3 I—وی 4 K—ندیدیم با او دل و بخت 5 K, I, IV, VI—بیاری 6 K, I, IV—زبان 7 K—بندهٔ 8 K, I, IV, VI—доб.:

ز دارا چو روی زمین پاک شد * ترا زهر برّنده تریاک شد

9 I, IV—که 10 IV, VI—از 11 VI—درازی 12 I, VI—جز گونه 13 IV—گردد 14 VI—ببندد برو 15 K, I, VI—همه 16 K, I, IV, VI—برتری جستن 17 VI—هم 18 K—دیو 19 K—بنیکی 20 VI—برزم تو دلرا 21 I, IV—سری 22 Л—سراندر کشید 23 I—باشد بشایستگی VI—شایستهٔ 24 K, I, IV, VI—در 25 K, I, IV, VI—که 26 Л—بدلش 27 K, I, VI—سراسر سپه 28 I—بیکار IV, VI—بیراه 29 I, IV—و оп. 30 I, IV, VI—دشوار

که ای قیصر روم و سالار چین   سپاه ترا برنتابد زمین
نجوید همی جنگ تو فور هند   نه فغفور چینی[1] نه سالار سند
سپه‌را چرا کرد باید تباه   بدین مرز بی‌ارز و زین[2] گونه راه
ز[3] لشکر نه‌بینیم اسپی درست   که شاید بتندی برو رزم جست[4]
ازین جنگ گر باز گردد[5] سپاه   سوار و پیاده نیابند راه[6]
چو پیروز بودیم تا این زمان   بهر جای[7] بر لشکر بدگمان
کنون سربسر کوه و دریا به[8] پیش   بسیری نیامد کس از جان خویش
مگردان همه نام مارا بننگ   نکردست کس جنگ با آب و سنگ
غمی شد سکندر ز گفتارشان   برآشفت و بشکست بازارشان
چنین گفت کز جنگ ایرانیان   ز رومی کسی‌را نیامد زیان[9]
بدارا بر از بندگان بد رسید   کسی از شما باد[10] جسته[11] ندید
برین راه من بی شما بگذرم   دل اژدهارا بپی[12] بسپرم[13]
به‌بینید[14] ازان پس که رنجور[15] فور   نپردازد[16] از بن[17] برزم[18] و بسور[19]
مرا یار یزدان و ایران سپاه   نخواهم که رومی بود نیکخواه
چو آشفته[20] شد شاه زان گفت‌وگوی   سپه سوی پوزش نهادند روی
که ما سربسر بندهٔ قیصریم   زمین جز بفرمان او نسپریم
بکوشیم[21] و[22] چون[23] اسپ گردد تباه   پیاده بجنگ اندرآید سپاه
گر از خون ما خاک دریا کنند[24]   نشیبی ز افگنده بالا کنند[24]
نبینند کسی پشت ما روز جنگ   اگر چرخ بار آورد[25] کوه سنگ
همه بندگانیم و فرمان تراست   چو[26] آزار[27] گیری ز ما جان تراست

---

[1] VI—چین و [2] Л—زین оп. [3] IV, VI—بـ [4] K—б. стоит после б. 513. [5] VI—اگر دریاست [6] VI—б. стоит после б. 513. [7] VI—گوشه [8] K, I, IV, VI—باز گردد ازینجا [9] I—бб. 516, 517 оп. [10] K—یار [11] VI—خود گزندی [12] IV—همی [13] I—دل اژدها ببالا برم (метр нарушен). [14] I—بگویم [15] Л—دیجور VI—بدانید یکسر که این رنج [16] I, VI—نبردارد [17] Л—تن K, IV—من [18] K—برنج [19] K, I, IV, VI—доб.:

چو زو باز گردم بیایم بروم * بمردی بزیر آورم روی بوم

[20] VI—آسوده [21] K—بکوبیم I—بکردیم [22] K—و оп. [23] IV, VI—گر [24] K—شود [25] K, I, IV, VI—[K, IV—و آرد] آورد جنگ [26] K—چه VI—گر [27] IV—آرام

چو بشنید زیشان سکندر سخن — یکی رزم‌را دیگر افگند بن
گزین کرد ز ایرانیان سی[1] هزار — که بودند با آلت کارزار
برفتند کارآزموده سران[2] — زره‌دار مردان[3] جنگاوران[4]
پس پشت ایشان ز رومی سوار[5] — یکی قلب دیگر همان چل هزار[6]
پس پشت ایشان[7] سواران مصر — دلیران[8] و خنجرگزاران مصر[9]
برفتند شمشیرزن چل[10] هزار — هرانکس که بود از در کارزار
ز خویشان دارا و ایرانیان — هرانکس که بود از نژاد کیان[11]
ز رومی و از مصری و[12] بربری — سواران شایسته و[13] لشکری
گزین کرد قیصر ده و دو هزار — همه رزمجوی و همه نامدار
بدان تا پس پشت او زین[14] گروه — در و دشت گردد بکردار کوه[15]
از اخترشناسان و از موبدان — جهاندیده و نامور بخردان
همی برد با خویشتن شست مرد — پژوهندهٔ[16] روزگار نبرد
چو آگاه شد فور کامد سپاه — گزین کرد جای از در رزمگاه[17]
بدشت اندرون لشکر انبوه گشت[18] — زمین از پی پیل چون کوه گشت[18]
سپاهی کشیدند بر چار میل — پس پشت گردان[19] و در[20] پیش پیل
ز هندوستان نیز کارآگهان — برفتند نزدیک شاه جهان
بگفتند با او[21] بسی رزم پیل — که او اسپ‌را بفگند از[22] دو میل

---

[1] VI—صد Б—ثم إنه قدّم مائة الف فارس من الايرانيين [2] K, I, VI—سوار [3] IV—доб. و [4] K, I, VI—پس پشت ایرانیان چل هزار K, I, VI—б. стоит после б. 531. [5] K, I, VI—سران [6] K, I, VI—جنگاوران [VI—доб. و] زره‌دار مردان IV—بقلب اندرون نامور [7] IV—دگر بود لشکر سی هزار [8] K, I, IV, VI—جهانگیر [9] VI—порядок бб.: 534, 532, 533. [10] IV—سی [11] K—бб. 533, 534 оп. [12] K, IV, VI—از و مصری و [13] IV, VI—شایستهٔ [14] VI—از [15] I—бб. 534—537 оп.; после б. 533 I доб.:

پس پشت ایشان ز رومی هزار * زره‌دار و مردانهٔ کارزار
برفتند کارآزمون دو هزار * همه رزمجوی و همه نامدار

[16] IV—پژوهیدهٔ [17] VI—б. стоит после б. 541. [18] IV—شد [19] K—پیلان [20] K—از [21] K, I, IV—اورا [22] K, I, IV, VI—بشکند بر

سواری نیارد بر او شدن — نه چون شد بود راه[1] باز آمدن
که خرطوم او از هوا برترست — ز گردون مر اورا[2] زحل یاورست
بقرطاس بر پیل بنگاشتند — بچشم جهانجوی بگذاشتند
بفرمود تا فیلسوفان روم — یکی پیل کردند پیشش ز موم
چنین گفت کاکنون بپاکیزه رای — که آرد یکی[3] چارهٔ این بجای
نشستند دانش پژوهان بهم — یکی چاره جستند بر[4] بیش و کم
یکی انجمن کرد ز آهنگران — هرانکس که استاد بود اندران[5]
ز رومی و از مصری و[6] پارسی — فزون بود مرد از[7] چهل بار سی
یکی بارگی ساختند آهنین — سوارش[8] ز آهن ز آهنش زین
بمیخ و بمس درزها[9] دوختند[10] — سوار و تن باره بفروختند[11]
بگردون براندند[12] بر[13] پیش شاه[14] — درونش پر از نفط کرده[15] سپاه
سکندر بدید آن پسند آمدش — خردمندرا سودمند آمدش
بفرمود تا زان فزون از هزار — ز آهن بکردند[16] اسپ و سوار
ازان[17] ابرش و خنگ و بور و سیاه — که دیدست شاهی ز آهن[18] سپاه[19]
از آهن سپاهی بگردون براند — که جز با سواران جنگی نماند

۱۸

چو اسکندر آمد بنزدیک فور — بدید آن سپه[20] این سپه‌را ز دور
خروش آمد و گرد رزم از دو روی — برفتند گردان پرخاشجوی

---

[1] I, IV — روی [2] VI — مر اورا ز گردون [3] VI — کنون [4] I — از [5] K, I, IV — بودند سواری [6] K, I, IV, VI — مصری و از [7] VI — بد حکیمش [8] K, I, IV — ازایشان سران [9] K — بمسمارها [10] K, I, VI — دوخته [11] K, I, VI — افروخته IV — افروختند [12] K, I, IV, VI — همی راندند [13] VI — تا [14] I, IV — پیش سپاه [15] I, IV — نفط بیاگنده [IV — بیاگند] [16] I, IV — بکردند از آهن هم [17] K, I, IV, VI — ازو [18] K — چنین با [19] K, I, IV, VI — доб.:
سر ماه‌را کار شد ساخته * وزو چاره‌گر گشت پرداخته
[20] I — سپاه VI — سوار

باسپ و بنفط آتش اندرزدند   همه لشکر فور برهم[1] زدند
از آتش[2] برافروخت نفط سیاه   بجنبید[3] ازان کاهنین بد سپاه
چو پیلان بدیدند[4] ز آتش[5] گریز   برفتند با[6] لشکر از جای تیز
ز لشکر برآمد سراسر خروش   بزخم آوریدند پیلان بجوش[7]
چو خرطومهاشان بر[8] آتش گرفت   بماندند زان[9] پیلبانان شگفت
همه لشکر هند گشتند باز   همان ژنده پیلان گردن فراز
سکندر پس لشکر بدگمان   همی تاخت برسان باد دمان
چنین تا هوا نیلگون شد برنگ   سپه را نماند آن زمان[10] جای جنگ
جهانجوی با رومیان همگروه   فرود آمد اندر میان دو کوه[11]
طلایه فرستاد هر سو براه   همی داشت لشکر ز دشمن نگاه
چو پیدا شد آن[12] شوشهٔ[13] تاج[14] شید   جهان شد بسان بلور سپید
برآمد خروش از بر[15] گاودم   دم نای سرغین و رویینه خم
سپه با سپه جنگ برساختند   سنانها بابر اندرافراختند
سکندر بیامد میان دو صف   یکی تیغ رومی[16] گرفته بکف
سواری فرستاد نزدیک فور   که اورا بخواند بگوید[17] ز دور
که آمد سکندر بپیش سپاه   بدیدار جوید همی با تو راه
سخن گوید و گفت تو بشنود   اگر داد گویی[18] بدان بگرود
چو بشنید زو فور هندی برفت   بپیش سپاه آمد از قلب[19] تفت
سکندر بدو گفت کای[20] نامدار   دو لشکر شکسته شد از کارزار
همی دام و دد مغز مردم خورد   همی[21] نعل اسپ استخوان بسپرد[22]
دو مردیم[23] هر دو دلیر و جوان   سخن‌گوی و[24] با مغز[25] دو پهلوان[26]

[1] K, I— بر سر [2] VI— آهن [3] K, IV— نجنبید Л— دجنبید [4] IV— گرفتند پیلان
[5] K, I; VI— ازیشان [6] VI— آن [7] Л— و کوش [8] VI— ب [9] IV— از [10] VI— اندران
[11] Л— گروه Б— فنزل بین جبلین [12] K— از [13] IV— از آسمان [14] VI— از کوه رخشنده
[15] K, I, IV, VI— خروشیدن [16] IV— هندی Б— مهنّد [17] IV— بگوید بخواند [18] K, I— گوید
[19] K, I— آن وقت [20] K, IV— ای [21] VI— همان [22] I, VI— بشکرد ، [23] Л— доб. و [24] Л— و оп.
[25] Л— доб. و [26] VI— دانا و روشن روان

دلیران لشکر همه کشته اند[1] — وگر زنده از رزم برگشته اند[1]
چرا بهر لشکر همه کشتن است — وگر زنده از رزم برگشتن است[2]
میانرا[3] ببندیم و جنگ آوریم — چو باید که کشور[4] بچنگ[5] آوریم
ز ما هرک او[6] گشت پیروزبخت[7] — بدو ماند این لشکر[8] و تاج و تخت[9]
ز رومی سخنها چو بشنید فور — خریدار شد رزم اورا بسور
تن خویش را دید با زور شیر — یکی باره چون اژدهای دلیر[10]
سکندر سواری بسان قلم — سلیحی[11] سبک بادپایی دژم[12]
بدو گفت کاینست[13] آیین و[14] راه — بگردیم[15] یک با دگر بی[16] سپاه
دو خنجر گرفتند هر دو بکف — بگشتند چندان[17] میان دو صف
سکندر چو دید آن تن پیل مست — یکی کوه زیر اژدهایی بدست
بآورد ازو ماند اندر شگفت — غمی شد دل از جان خود[18] برگرفت
همی گشت با او بآوردگاه — خروشی برآمد ز پشت سپاه
دل فور پر درد شد زان خروش — بران سو کشیدش دل و چشم و گوش
سکندر چو باد اندرآمد ز[19] گرد — بزد تیغ تیزی[20] بران شیر[21] مرد
ببرّید پی بر[22] بر[23] و[24] گردنش — ز بالا بخاک اندرآمد تنش
سر لشکر روم شد بآسمان[25] — برفتند[26] گردان لشکر[27] دمان[28]
یکی کوس بودش ز چرم هژبر — که آواز او برگذشتی ز ابر
برآمد دم بوق و آوای کوس — زمین آهنین شد هوا[29] آبنوس
بران هم نشان هندوان رزمجوی — بتنگی[30] بروی اندرآورده روی
خروش آمد از روم[31] کای دوستان[32] — سر مایهٔ مرز هندوستان

[1] IV—شد K, I, VI—б. оп. [2] IV—б. оп. [3] K, I, IV, VI—میانها [4] VI—لشکر [5] K—شور جنگ (метр нарушен). [6] K, I, IV, VI—چون یکی [7] K—پیروزگر [8] VI—کشور [9] K—فر [10] K, I, IV—بزیر Б—فرأی نفسه فی قوّته کرکن من علم [11] K, I—سلیح [12] K—بدم [13] I, IV—اینست [14] VI—چو آن هر دو آن جنگ دیدند [15] VI—بگشتند [16] VI—با [17] IV—چندی [18] K, I, IV, VI—و تن [19] K, I, IV—بـ [20] K—تیز تیغی VI—رومی [21] IV—زاد [22] VI—تا [23] K, VI—سر [24] I, IV—پی را ابر [25] VI—شد از لشکرش بانگ بر آسمان [26] I—خروشید IV—خروشنده [27] VI—ایران [28] K, I, IV—ایرانیان [29] K, VI—سپهر [30] VI—بتندی [31] K—مرز VI—دشت [32] K—جادوستان I—رستهٔ باستان IV—رستهٔ پاسبان

سر فور هندی بخاک اندرست[1] تن پهلوانش بچاک[2] اندرست
شمارا کنون از پی کیست[3] جنگ چنین زخم شمشیر و چندین[4] درنگ
سکندر شمارا چنان شد که فور ازو جست باید همی رزم و سور
برفتند گردان هندوستان بآواز[5] گشتند همداستان
تن فور دیدند پر خون و خاک بر و[6] تنش کرده[7] بشمشیر چاک
خروشی برآمد ز لشکر[8] بزار فرو ریختند آلت کارزار
پر از درد نزدیک قیصر شدند پر از ناله و خاک بر سر شدند
سکندر سلیح گوان باز داد بخوبی ز هر گونه آواز داد
چنین گفت کز هند مردی[9] بمرد شمارا بغم دل نباید سپرد[10]
نوازش کنون من بافزون کنم بکوشم که غم نیز[11] بیرون کنم[12]
ببخشم شمارا[13] همه گنج اوی حرامست بر لشکرم رنج اوی
همه هندوانرا توانگر کنم بکوشم که با تخت و افسر کنم
وزانجایگه شد بر تخت فور بران جشن[14] ماتم برین[15] جشن[16] سور
چنین است رسم سرای سپنج[17] بخواهد[18] که مانی[19] بدودر[20] برنج[21]
بخور هرچ داری منه[22] باز پس تو رنجی چرا ماند باید بکس
همی بود بر تخت قیصر دو ماه ببخشید گنجش همه بر سپاه
یکی باگهر[23] بود نامش سورگ[24] ز هندوستان پهلوانی سترگ[25]
سر تخت شاهی بدو داد و گفت که دینار هرگز مکن[26] در نهفت
ببخش و بخور هرچ[27] آید فراز بدین تاج و تخت[28] سپنجی مناز

---

[1] Л— ایدرست K— پهلوی در مغاک اندرست IV— مغاک اندرست [2] VI— تن او بدام هلاک [3] I, IV— چیست [4] IV— چندی [5] I, IV—[I— ذ] برین بر [6] K, I, IV— همه [7] VI— سراسر تن او [8] I, IV— ز لشکر برآمد [9] VI— فور هندی [10] IV— شمرد [11] K, I, IV—[K— درد] ز دلتان غم و ترس [12] VI— б. оп. [13] K, I, IV— سراسر [14] K, I, IV, VI— و [VI— درد] پر از رنج [15] I, IV— پر از [16] K, I, IV, VI— доб. و [17] K, I— سپنجی سرای [18] K— که خواهد VI— نخواهد Л, I— دخواهد [19] K— ماند [20] IV— که نمانی بدودر ماند [21] K, I— بجای [22] VI— مخور [23] VI— پر گهر [24] Л— طورگ Б— شورگ [25] K, I, IV— بزرگ [26] VI— هر گرفته (هرگز منه؟) [27] VI— آنچه [28] I— گنج IV— گاه

که گاهی سکندر بود گاه فور — گهی درد و خشمست[1] و گه کام[2] و سور
درم داد و دینار لشکرشرا — بیاراست گردان کشورشرا

۱۹

چو لشکر شد از خواسته بی نیاز — برو نا[3]گذشته زمانی دراز
بشبگیر برخاست آوای کوس — هوا شد بکردار چشم خروس
ز بس نیزه و پرنیانی درفش — ستاره شده سرخ و زرد[4] و بنفش
سکندر بیامد بسوی حرم[5] — گروهی ازو[6] شاد و بهری[7] دژم
ابا نالهٔ بوق و با کوس[8] تفت[9] — بخان براهیم آزر برفت[10]
که خان حرمرا برآورده بود — بدو اندرون رنجها برده بود
خداوند خواندش[11] بیت الحرام — بدو شد همه[12] راه یزدان تمام
ز پاکی ورا خانهٔ خویش خواند — نیایش بران کو[13] ترا پیش[14] خواند[15]
خدای جهانرا نباشد[16] نیاز — نه[17] جای[18] خور و کام[19] و آرام و ناز
پرستشگهی بود تا بود جای — بدو اندرون یادکردِ خدای
پس آمد سکندر[20] سوی قادسی[21] — جهانگیر[22] تا[23] جهرم[24] پارسی
چو آگاهی آمد بنصر قتیب — کزو بود مر مکّهرا فرّ و زیب[25]
پذیره شدش با نبرده[26] سران — دلاور سواران[27] نیزهوران[28]
سواری بیامد همانـدر زمان — ز مکّه بنزد[29] سکندر دمان

---

[1] VI — رنجست [2] I, IV, VI — جشن [3] IV — تا [4] VI — زرد و سرخ [5] Л — جرم [6] K, I, IV, VI — بدو [7] VI — چندی [8] K, I, IV — پیل [9] K, I — رفت [10] K, I, VI — بدیدار جای سماعیل رفت; Б — فسار الإسكندر موليا وجهه شطر المسجد الحرام لزيارة بنيّة إسماعيل عليه السلام [11] K — خداوند خواند که; VI — خواندست [12] K, I — ترا; IV — همی [13] K — نمایش ترا چون [14] I, IV — نمایش [نمانش] مر آنرا بداندیش [15] VI — б. оп. [16] I — نیاید [17] I, IV, VI — بـ [18] K — بخواب و; I — بجای و [19] IV — خواب; VI — خوب [20] VI — اسکندر آمد [21] VI — قال سی [22] I, VI — доб. و [23] K, I, IV, VI — با; Л — دا [24] I — کهرم [25] K — б. оп. [26] VI — شده با نبره(؟) [27] IV, VI — доб. و [28] K — б. оп. [29] I, IV — بسوی

که این نامداری که آمد ز راه نجوید[1] همی تاج و گنج[2] و سپاه[3]
نبیره[4] سماییل نیک‌اخترست[5] که پور براهیم پیغمبرست[6]
چو پیش آمدش نصر[7] بنواختش یکی مایه‌ور جایگه[8] ساختش
بدو[9] شاد شد نصر و گوهر بگفت[10] همه رازها برگشاد از نهفت
سکندر چنین داد پاسخ[11] بدوی که ای پاکدل مهتر راست‌گوی
بدین[12] دوده اکنون کدامست مه جز از تو پسندیده و[13] روزبه
بدو گفت نصر ای جهاندار شاه خزاعست[14] مهتر بدین جایگاه[15]
سماییل چون زین جهان درگذشت جهانگیر قحطان بیامد ز دشت
ابا لشکر گشن[16] شمشیرزن به بیداد بگرفت شهر یمن
بسی مردم[17] بی‌گنه[18] کشته شد بدین[19] دودمان روز برگشته شد
نیامد جهان‌آفرین‌را پسند برو تیره شد رای چرخ بلند
خزاعه[20] بیامد چو او[21] گشت خاک بر رنج و[22] بیداد[23] بدرود[24] پاک[25]
حرم تا یمن پاک بر دست اوست بدریای مصر اندرون شست اوست
سر از راه پیچیده و داد نه[26] ز یزدان یکی‌را[27] بدل یاد نه[28]
جهانی گرفته بمشت اندرون نژاد سماییل ازو پر ز خون
سکندر ز نصر این سخنها شنید ز تخم خزاعه هرانکس که دید
بتن کودکانرا نماندش روان نماندند زان تخمه کس در جهان[29]
ز بیداد بستد حجاز و یمن برای و بمردان شمشیرزن
نژاد سماییل‌را برکشید هرانکس که او مهتری‌را سزید

[1] Л, K — دجوید [2] K — گنج و تاج [3] VI — б. оп. [4] Л — پیمبر VI — نبیر [5] K, I, VI — پیغمبرست [6] K, I, IV — نیک اخترست [7] I — آمد دید و (так!). [8] I, IV, VI — پایگه [9] VI — ازو [10] IV — نگفت [11] I — چنین داد پاسخ سکندر [12] VI — درین [13] VI — پسندیدهٔ [14] Л — جداعست K — جراعه‌ست IV — خداعست VI — جراعست Б — خزاعة [15] I — бб. 643, 644 оп. [16] I — доб. و [17] VI — مرد بر [18] I — بسی بی گنه زان‌ما [19] VI — وزین [20] Л — جداعه (и далее — повсюду); I — خراعه [21] VI — چنو [22] Л — و оп. [23] VI — доб. و [24] Л — بزدود K — بدرید VI — доб. و [25] VI — باک I — برنج و به بیداد بی ترس و باک [26] I, IV — از ره بپیچید وز داد روی [27] K — کسی‌را [28] I, IV — نیارد ز نیکی بدل یاد اوی [29] K, I, IV, VI — б. оп.; Б — перевод б. отсутствует.

پیاده درآمد[1] به بیت الحرام سماعیلیان زو شده شادکام
بهر پی که برداشت قیصر ز[2] راه همی ریخت دینار گنجور شاه

۲۰

چو برگشت و آمد بدرگاه قصر ببخشید دینار چندی[3] بنصر
توانگر شد آنکس که درویش بود وگر خوردش از کوشش خویش بود
وزانجایگه شاد[4] لشکر[5] براند بجدّه درآمد فراوان نماند[6]
سپهرا بفرمود تا هر کسی بسازند[7] کشتی و زورق بسی
جهانگیر[8] با لشکری[9] راهجوی[10] ز جدّه سوی مصر بنهاد روی
ملک بود قیطون[11] بمصر اندرون سپاهش[12] ز راه گمانی فزون
چو بشنید کامد ز راه حرم جهانگیر پیروز با باد و دم
پذیره شدش با فراوان سپاه ابا[13] بدره و برده[14] و تاج و گاه
سکندر بدیدار او گشت شاد[15] همان[16] گفت بدخواه او گشت باد[17]
بمصر اندرون بود یک سال شاه[18] بدان تا برآسود[19] شاه و سپاه[20]
زنی بود در اندلس شهریار خردمند و با لشکری بی شمار[21]
جهانجوی بخشنده قیدافه بود[22] ز روی[23] بهی یافته کام و سود[24]
ز لشکر سواری مصوّر بجست که ماننده صورت نگارد درست
بدو گفت سوی سکندر خرام وزین مرز و از ما[25] مبر هیچ نام
بژرفی نگه کن چنان چون[26] که هست بکردار[27] تا چون برآیدت[28] دست

[1] K — بیامد پیاده; I, IV, VI — بیامد [2] K — بـ [3] K, I, IV, VI — گنجی; Б — کنزاً من الذهب [4] I — تیز; IV — نیز [5] VI — لشکرش را [6] IV, VI — بماند; Л — б. стоит после б. 658. [7] VI — بیارند [8] I, IV — جهانجوی [9] I, IV, VI — لشکر [10] VI — جنگجوی [11] I — قبطون; IV — قبطون; VI — قنطون; Б — قیطون [12] VI — سپاهی [13] K, I, VI — همان [14] IV — یاره [15] K, I, IV, VI — شاد گشت [16] K, I, IV, VI — همه [17] K, I, IV, VI — باد گشت [18] VI — شاه و سپاه [19] K — بیاسود [20] VI — برآسوده‌تر گشت شاه [21] K — لشکر شهریار (нет рифмы); IV, VI — ذامدار [22] K, I, IV, VI — ذام [23] I, IV — بروز [24] K, I, IV, VI — ذام و کام [25] I — مرز مارا [26] K, I, IV, VI — هم [27] K, I, IV — بگفتار [28] K, I, IV — نماید بـ; VI — همانگاه بصورت برآور

ز رنگ و ز چهر و[1] ز بالای اوی   یکی صورت آرا[2] ز سر[3] پای[4] اوی
نگارنده بشنید زو برنشست[5]   بفرمان مهتر[6] میانرا ببست
بمصر آمد از اندلس چون نوند   بر قیصر اسکندر ارجمند
چه بر گاه دیدش چه بر پشت زین   بیاورد قرطاس و دیبای[7] چین
نگار سکندر چنانهم که بود   نگارید وز[8] جای[9] برگشت زود
چو قیدافه چهر سکندر بدید   غمی گشت و[10] بنهفت[11] و دم درکشید[12]
سکندر ز قیطون بپرسید و[13] گفت   که قیدافهرا بر زمین کیست[14] جفت
بدو گفت قیطون که ای شهریار   چنو[15] نیست اندر جهان کامگار[16]
شمار سپاهش نداند کسی   مگر باز جوید ز دفتر بسی
ز[17] گنج و[18] بزرگی و[19] شایستگی   ز آهستگی هم ز بایستگی
برای و[20] بگفتار[21] نیکی‌گمان   نه بینی بمانند[22] او در جهان[23]
یکی شارستان کرده دارد ز سنگ   که نبساید[24] آن هم[25] ز[26] چنگ پلنگ[27]
زمین چار فرسنگ بالای اوی[28]   برین همنشانست[29] پهنای اوی[28]
گر از[30] گنج پرسی[31] خود اندازه نیست   سخنهای او در جهان تازه نیست

۲۱

سکندر چو بشنید از[32] یادگیر[33]   بفرمود تا پیش او شد دبیر
نوشتند پس نامه‌یی بر حریر   ز شیراوژن اسکندر شهرگیر[34]

---

[1] K, IV — چهره [2] I, IV — صورتی کن [3] Л — доб. و [متن تصحیح قیاسی است] [4] K, I, IV, VI — سراپای [5] I — برگسست [6] VI — یزدان [7] K, I — اروند VI — انقاس و قرطاس [8] K — نگاریده از [9] VI — و زانجای [10] VI — و оп. [11] K — برگشت [12] I, VI — доб.:

چنین گفت کین مرد گیتی بپای * بکوبد برزم و بپاکیزه رای
هرانکس که پیش آید اورا بجنگ * شود در جهان زندگانیش تنگ،

[13] I — و оп. [14] I, IV — نیست [15] IV — چو او [16] K, VI — نامدار I, IV — یادگار [17] I, IV — بـ [18] Л, K — و оп. [19] I — بـ [20] IV — و оп.; VI — نظیرش [21] I, VI — доб. و [22] I, IV, VI — همانند [23] K — زمان [24] I, IV — نستاند VI — نبساود [25] K, IV — اورا I, VI — آنرا [26] K, VI — بـ [27] K — نهنگ I, IV — چنگش نهنگ [28] VI — اوست [29] K, I, IV, VI — نشان نیز [30] IV — اگر [31] I, IV — ببینی [32] I — ازین [33] IV — این دار و گیر [34] I, IV — شیرگیر

بنزدیک قیدافهٔ هوشمند | شده نام او در بزرگی بلند
نخست آفرین[1] خداوند مهر | فروزندهٔ ماه و گردان سپهر
خداوند بخشنده و[2] داد و[3] راست | فزونی کسی‌را دهد کش[4] سزاست[5]
بتندی نجستیم[6] رزم[7] ترا | گراینده گشتیم بزم[8] ترا
چو این نامه آرند نزدیک تو | درخشان شود رای[9] تاریک تو
فرستی بفرمان[10] ما[11] باژ و ساو | بدانی که با ما ترا نیست تاو[12]
خردمندی و پیش‌بینی کنی[13] | توانایی و پاکدینی کنی[13]
وگر هیچ تاب اندرآری بکار | نه‌بینی جز از گردش روزگار
چو اندازه[14] گیری ز دارا و فور | خود آموزگارت نباید ز دور
چو از باد عنوان او گشت خشک | نهادند مهری برو بر ز مشک
بیامد هیون[15] تگاور براه | بفرمان[16] آن نامبردار شاه
چو قیدافه آن نامهٔ او بخواند | ز گفتار او در شگفتی بماند
بپاسخ نخست آفرین گسترید | بدان دادگر کو زمین گسترید[17]
ترا کرد پیروز بر فور[18] هند | بدارا و بر نامداران سند
بپیروزی‌اندر سرت گشت کش | ازان نامداران شمشیرکش[19]
مرا با چو[20] ایشان[21] برابر نهی | بسربر ز پیروزه[22] افسر نهی
مرا زان فزونست فرّ و[23] مهی[24] | همان لشکر و گنج شاهنشهی[25]
که من قیصرانرا[26] بفرمان شوم | بترسم[27] ز تهدید و[28] پیچان شوم
هزاران هزارم فزون[29] لشکرست | که بر هر سری[30] شهریاری سرست

---

1 I, IV, VI — آفرین بر   2 K, IV, VI — بخشندهٔ   3 I — و оп.   4 K — ز هر کس   I — دهش کو   5 I, IV — هواست   6 IV — نجوییم   7 K — زنگ   I, IV — گاه   VI — جنگ   8 K, VI — راه   I, IV — سنگ   9 VI — کند روز   10 K, I, IV, VI — بنزدیک   11 VI — من   12 VI — доб. б. из 2-го мисра б. 692 и 1-го мисра б. 693.   13 VI — بود   14 K — اندیشه   15 I, VI — هیونی   16 I, IV — بنزدیک   17 IV, VI — آفرید   K, I, IV, VI — доб.:

یکی چرخ گردنده بر پای کرد * بد و نیکرا اندرو جای کرد

18 Л — доб. و   19 VI — б. оп.   20 I, IV — چون بر   21 VI — نیز با او   22 K, VI — پیروزی   23 K — و оп.   24 VI — بهی   25 I, IV — б. оп.   26 K, I, IV, VI — قیصری‌را   27 Л, IV — به پیچم   28 K, VI — و оп.   29 K, I, VI — بدر   30 K, IV — سُوی

وگر خوانم از هر سوی زیردست — نماند برین بوم جای نشست[1]
یکی گنج در پیش هر مهتری — چو آید ازین مرز با[2] لشکری
تو چندین چه رانی زبان[3] بر گزاف — ز دارا شدستی خداوند لاف
بران نامه‌بر مهر زرّین نهاد — هیونی[4] برافگند بر سان باد

۲۲

چو اسکندر آن نامهٔ او[5] بخواند — بزد نای رویین و لشکر براند
همی‌رفت یک ماه پویان براه — چو آمد سوی[6] مرز او با سپاه
یکی پادشا بود فریان[7] بنام — ابا لشکر و گنج و[8] گسترده کام
یکی شارستان داشت با ساز جنگ — سراپردهٔ[9] او ندیدی پلنگ[10]
بیاورد لشکر گرفت آن حصار — بران بارهٔ دژ گذشتی[11] سوار
سکندر بفرمود تا جاثلیق — بیاورد عرّاده و منجنیق
بیک هفته بستد حصار بلند — بشهر اندرآمد سپاه ارجمند[12]
سکندر چو[13] آمد بشهر اندرون — بفرمود کز[14] کس نریزند خون
یکی پور قیدافه داماد بود — بدین شهر[15] فریان بدو[16] شاد بود
بدو داده بد دختر[17] ارجمند — کلاهش بقیدافه گشته بلند
که دامادرا نام بد قیدروش — بدو داده فریان[18] دل و[19] چشم و گوش
یکی مرد بد نام او شهرگیر — بدستش زن و شوی گشته اسیر
سکندر بدانست کان مرد کیست — بجستش[20] که[21] درمان آن کار[22] چیست
بفرمود تا پیش او شد وزیر — بدو داد فرمان و تاج و سریر

---

1 K — б. оп. 2 K, I, IV, VI — من 3 K, I, IV, VI — سخن 4 VI — سواری 5 K, I, IV — وی 6 I, IV — بدان 7 Л — قیران K — فرمان I, IV — فرقار Б — فیران 8 Л — و оп. 9 K, I, IV — سر بارهٔ VI — سرابارهٔ 10 I, IV — کلنگ 11 VI — کشیدش 12 VI — سپه بی گزند 13 I, IV — ب 14 K, I, VI — تا Б — و لمّا دخل المدینة منع عساکره عن إراقة الدماء 15 K, VI — доб. و 16 I, IV — فرزند او 17 Л — دختری 18 I, IV — بود او 19 VI — که فریان 20 K, I — بسر شد VI — غمی شد 21 IV — بجست آنکه 22 IV, VI — درد بدو داده بد

خردمندرا بیطقون[1] بود نام   یکی رای‌زن مرد گسترده‌کام[2]
بدو گفت[3] کاید بپیشت[4] عروس[5]   ترا خوانم[6] اسکندر فیلقوس
تو بنشین به آیین و[7] رسم[8] کیان   چو[9] من پیشت آیم کمر بر میان
بفرمای تا گردن قیدروش   ببرّد دژآگاه جنگی ز دوش
من آیم بپیشت بخواهشگری   نمایم فراوان[10] ترا کهتری
نشستنگهی ساز بی انجمن   چو خواهش فزایم ببخشی[11] بمن
شد آن مرد دستور با درد جفت   ندانست[12] کانرا چه باشد نهفت
ازان پس بدو گفت شاه جهان   که این کار باید که ماند نهان
مرا چون فرستادگان پیش خوان   سخنهای قیدافه چندی بران
مرا شاد بفرست با ده سوار   که رو نامه بر زود و پاسخ بیار
بدو بیطقون گفت کایدون[13] کنم   بفرمان برین چاره افسون کنم
بشبگیر خورشید[14] خنجر کشید   شب تیره از بیم شد ناپدید
نشست از بر تخت‌بر[15] بیطقون   پر از شرم رخ دل پر از[16] آب‌خون
سکندر بپیش اندرون با کمر   گشاده در چاره و[17] بسته در[18]
چو آن پور قیدافه‌را شهرگیر   بیاورد گریان گرفته اسیر
زنش هم چنان نیز با بوی و[19] رنگ   گرفته جوان چنگ اورا بچنگ[20]
سبک بیطقون گفت کین مرد کیست   کش از درد چندین بباید گریست
چنین داد پاسخ که باز آر هوش   که من پور قیدافه‌ام قیدروش
جزین[21] دخت فریان مرا[22] نیست جفت   که دارد[23] پس پردهٔ من نهفت
بر آنم[24] که اورا سوی خان خویش   برم تا بدارمش چون جان خویش

---

1 Л — بیقطون K — دمقطون I — نبطقون IV — قیطفون VI — نبطقون Б — بیطقون   2 VI —
پاکیزه‌کام   3 IV — بفرمای   4 K, I — کارند پیشت   5 VI — کایم برت بی فسوس   6 IV —
خواند   7 K, I, VI — و оп.   8 K — تخت I, VI — بتخت   9 VI — که   10 VI — فراوان نمایم
11 K, I, IV, VI — ببخشش   12 I, IV — بدانست   13 I, IV, VI — ایدون   14 I, IV, VI — چون
[I — شیر] شید   15 IV — زر   16 VI — دیده پر   17 K, I, IV — [K — در] چاره و [I — و оп.] دل و
VI — دل و تنگ   18 Л — چاره بسته کمر (нет рифмы).   19 Л — و оп.   20 VI — گرفته بیاورد
با پالهنگ   21 I, IV — چو این   22 I, IV — فرقاررا   23 VI — ماند   24 K, I, IV, VI — برفتم

اسیرم کنون در کف شهرگیر / روان خسته از اختر و تن بتیر[1]
چو بشنید زو این سخن بیطقون / سرش گشت پر درد و دل[2] پر ز خون
برآشفت ازان پس[3] بدژخیم گفت / که این هر دورا خاک باید نهفت
چنین هم ببند اندرون با زنش / بشمشیر هندی بزن گردنش
سکندر بیامد زمین بوس داد / بدو[4] گفت کای شاه قیصرنژاد
اگر خون ایشان[5] ببخشی بمن / سرافراز گردم بهر[6] انجمن
سر بی‌گناهان چه برّی بکین / که نپسندد از ما جهان‌آفرین[7]
بدو گفت بیداردل بیطقون / که آزاد کردی دو تن‌را ز خون[8]
سبک بیطقون گفت با[9] قیدروش / که[10] بردی سری[11] دور مانده[12] ز[13] دوش
فرستم کنون با تو اورا بهم / بخواند[14] بمادرت‌بر[15] بیش و کم
اگر ساو و[16] باژم[17] فرستد نکوست / کسی‌را ندرّد بدین[18] جنگ[19] پوست
نگه کن بدین پاک دستور من / که گوید بدو[20] رزم گر[21] سور[22] من
تو آن کن ز خوبی که او با تو کرد / بپاداش پیچد دل راد[23] مرد
چو این[24] پاسخ نامه یابی[25] ز شاه / بخوبی ورا باز گردان ز راه
چنین گفت با بیطقون قیدروش / که زو برندارم دل و چشم[26] و گوش
چگونه مر[27] اورا ندارم[28] چو[29] جان / کزو یافتم جفت و[30] شیرین روان[31]

---

[1] VI — بیاورد مارا گرفته اسیر [2] VI — سوی بد ز درد و دلی [3] VI — و آنگه [4] K — چنین [5] K, I, VI — چو خون جوانان [6] I — برین IV, VI — بدین [7] VI — б. оп. [8] K — б. оп. [9] I — کای [10] I, IV — ب [11] K, IV — سر [12] VI — سپر گشته [13] K — سبز مانده ب [14] IV — نخواند [15] VI — بگوید بر مادرت [16] Л — و оп. [17] IV, VI — باژ و ساوم [18] VI — درین [19] I, IV — درد [20] IV — بدین [21] IV — با K, I — دا [22] VI — که او هست دستور و گنجور [23] IV, VI — زاد [24] K — چنین VI — که چون [25] I — یابد Б — و إذا سمع الجواب من الملکة فسرح إلیّ کما یلیق بک [26] K — چنگ [27] K, I, IV, VI — چه گویم که [28] IV — بدارم [29] VI — نخوانم ب [30] Л — و оп. [31] K, I, IV — جفت و جان [K — جان و جفت] و جهان VI — جان توان

۲۳

جهانجوی ده نامور برگزید / ز مردان رومی چنانچون سزید
که بودند یکسر[1] هم‌آواز اوی / نگه داشتندی همه[2] راز اوی
چنین گفت کاکنون[3] براه اندرون / مخوانید مارا جز از بیطقون[4]
همی‌رفت پیش اندرون قیدروش / سکندر سپرده بدو چشم و گوش
چو آتش همی‌راند مهتر ستور / بکوهی رسیدند سنگش[5] بلور
بدودر[6] ز هر گونه‌یی میوه‌دار / فراوان گیا[7] بود[8] بر کوهسار
برفتند زانگونه[9] پویان براه / بران بوم و بر کاندرو بود شاه[10]
چو قیدافه آگه شد از قیدروش / ز بهر پسر پهن بگشاد گوش
پذیره شدش با سپاهی گران / همه نامداران و[11] نیک‌اختران
پسر نیز چون مادرش‌را[12] بدید / پیاده شد و آفرین گسترید
بفرمود قیدافه تا برنشست / همی‌راند و دستش گرفته بدست
بدو قیدروش آنچ دید و شنید / همی‌گفت و[13] رنگ رخش ناپدید
که بر شهر فریان چه آمد ز رنج / نماند افسر و تخت و لشکر نه[14] گنج
مرا این که آمد[15] همی با عروس / رها کرد ز اسکندر فیلقوس
وگر نه بفرمود تا گردنم / زنند و بآتش بسوزد[16] تنم
کنون هرچ باید[17] بخوبی[18] بکن / برو هیچ مشکن بخواهش[19] سخن
چو بشنید قیدافه این از پسر / دلش گشت زان درد زیر و زبر
از ایوان[20] فرستاده‌را[21] پیش خواند / بتخت گرانمایگان برنشاند
فراوان بپرسید و بنواختش / یکی مایه‌ور جایگه ساختش[22]
فرستاد هر گونه‌یی خوردنی / ز پوشیدنی هم ز گستردنی

---

1 Л, I, IV — هر دو T — هر ده 2 K, I, IV — بدل 3 IV — اکنون 4 VI — бб. 764, 765 оп. 5 K — سنگین 6 K, I, IV, VI — بروبر 7 K — کسی 8 K, I, IV — دید 9 K — زان کوه 10 VI — б. оп. 11 Л — و оп. 12 I, IV, VI — روی مادر 13 K, VI — و оп. 14 IV — لشکر و تخت و 15 I, IV — آید 16 K, I — بسوزد بآتش IV — بسوزند از آتش 17 K, I, IV — خواهد VI — آنچه دانی 18 I, VI — ز خوبی 19 K — بپاسخ I, IV, VI — ز خواهش 20 VI — وزان‌پس 21 Л — فرستاده‌ی 22 VI — обратный порядок мисра.

بشد[1] آن شب و بامداد پگاه — بپرسش بیامد بدرگاه شاه[2]
پرستندگان[3] پرده برداشتند — بر اسپش ز درگاه بگذاشتند[4]
چو قیدافه‌را دید بر تخت عاج — ز یاقوت و پیروزه بر سرش تاج
ز زربفت پوشیده چینی[5] قبای — فراوان پرستنده گردش بپای[6]
رخ شاه تابان بکردار هور — نشستنگهش‌را[7] ستونها بلور
زبر پوششی[8] جزع[9] بسته بزر — برو بافته دانهای[10] گهر[11]
پرستنده[12] با طوق و با گوشوار — بپای اندر آن[13] گلشن زرنگار[14]
سکندر بدان[15] در شگفتی بماند — فراوان نهان[16] نام یزدان بخواند
نشستنگهی دید مهتر[17] که نیز[18] — نیامد ورا روم و ایران بچیز
بر مهتر آمد زمین داد بوس — چنانچون بود مردم چاپلوس
ورا دید قیدافه بنواختش — بپرسید بسیار[19] و بنشاختش[20]
چو خورشید تابان ز گنبد بگشت — گه بار[21] بیگانه اندرگذشت[22]
بفرمود تا خوان بیاراستند — پرستندهٔ[23] رود و می خواستند
نهادند یک خانه خوانهای ساج — همه پیکرش[24] زرّ و کوکبش[25] عاج
خورشهای بسیار[26] آورده شد — می آورد و[27] چون خوردنی خورده شد
طبقهای زرّین و سیمین نهاد — نخستین ز قیدافه کردند یاد
بمی خوردن‌اندر[28] گرانمایه شاه — فزون کرد سوی سکندر نگاه
بگنجور گفت آن درخشان حریر — نوشته برو صورت دلپذیر

---

[1] K, I, IV, VI — ببود [2] Л — б. стоит после б. 784. [3] Л — فرستادگان [4] Б — бб. 782—784: و نفذت إليه التحف و المبارّ. ثم إنه لما أصبح ركب الى خدمة الملكة فرفعت دونه الحجب و أدخلوه راكبا إلى الدهليز [5] K — رومی — Б — صینی [6] VI — б. оп. [7] VI — گهی از [8] I, IV — پوشش [9] VI — پوش از چرخ [10] I, IV, VI — چشمهای [11] K — б. оп. [12] VI — پرستار [13] Л — اندر از K — اندرون [14] K — کفش گوهرنگار [15] VI — بدو [16] VI — نهان هر زمان [17] I, IV, VI — قیصر [18] K — که قیصر و آن کنیز [19] IV — فراوان بپرسید [20] K — بنواختش [21] IV — ز تیمار [22] VI — б. оп. [23] IV — پرستنده و [24] K, I, VI — کوکبش [25] K, I, VI — پیکر ز IV — گوهر ز [26] I, VI — خورشها بی اندازه [27] K, I, VI — و оп. [28] Л — همی‌خورد می‌را Б — و كانت فى أثناء الشرب تكثر النظر الى الاسكندر

به پیش من آور[1] چنانهم که[2] هست بتندی برو هیچ مبسای[3] دست
بیاورد گنجور و بنهاد پیش چو دیدش نگه کرد ز اندازه بیش
بچهر سکندر نکو بنگرید ازان صورت اورا[4] جدایی ندید
بدانست قیدافه کو قیصرست بران لشکر نامور مهترست
فرستادهیی کرده[5] از خویشتن دلیر آمدست اندرین[6] انجمن
بدو گفت کای مرد گستردهکام بگو[7] تا سکندر چه دادت پیام
چنین داد پاسخ که شاه جهان سخن گفت با من میان مهان
که قیدافهٔ پاکدلرا بگوی که جز راستی در زمانه[8] مجوی
نگر[9] سر نهپیچی ز فرمان من[10] نگه دار[11] بیدار[12] پیمان من[10]
وگر هیچ تاب اندرآری[13] بدل بیارم یکی لشکری[14] دلگسل
نشان[15] هنرهای تو یافتم بجنگ آمدن تیز نشتافتم[16]
خردمندی و شرم نزدیک تست جهان ایمن از رای باریک تست
کنون گر نتابی[17] سر از باژ و ساو بدانی که با ما نداری تو[18] تاو
نهبینی بجز[19] خوبی و راستی چو پیچی سر از کژّی و کاستی
برآشفت قیدافه چون این شنید بجز[20] خامشی چارهٔ آن[21] ندید
بدو گفت کاکنون[22] ره خانه گیر بپاسای با مردم دلپذیر
چو فردا بیایی تو پاسخ دهم[23] ببرگشتنت رای فرّخ نهم[23]
سکندر بیامد سوی خان خویش همه شب همیساخت درمان خویش
چو برزد سر از کوه روشن چراغ چو دیبا[24] فروزنده[25] شد دشت و[26] و راغ[27]
سکندر بیامد بران بارگاه دو لب پر ز خنده دل از غم تباه[28]
فرستادهرا دید سالار بار بپرسید و بردش بر[29] شهریار

---

[1] Л — نوشته مر اورا
[2] IV — چنانکه (метр нарушен).
[3] I — مبسا و
[4] I, IV — صورت او
[5] Л, K, VI — کرد
[6] K, I, IV, VI — او بدین
[7] K, I — بیا
[8] Л — میانه
[9] K — آرد
[10] K, I, IV — ما
[11] Л — کرد
[12] VI — و داری این عهد
[13] I, IV — اگر
[13] VI — وگر و لم نبدأک بالقتال
[14] VI — لشکر
[15] K — بشاهی
[16] IV, VI — بشتافتم
[16] Л, K, I — بشتافتم
[16] Б — جز از
[17] IV — بتابی
[18] K — ترا نیست
[19] K — بهبینی بسی
[19] I, IV — جز از
[20] K, I, IV — جز از
[21] K, I, IV, VI — هیچ درمان
[22] VI — اکنون
[23] I — دهیم، نهیم
[24] VI — دریا
[25] K — دیبای پیروزه
[26] K, I — پشت
[27] VI — روی زاغ
[28] I, IV — سیاه
[29] IV — سوی

همه کاخ او پر ز بیگانه بود[1] نشستش[2] بلورین یکی خانه بود[1]
عقیق و زبرجد بروبر[3] نگار میان اندرون گوهر شاهوار
زمینش همه صندل[4] و چوب عود ز جزع و ز پیروزه[5] اورا عمود
سکندر فرو ماند زان جایگاه ازان فرّ و اورنگ[6] و آن دستگاه[7]
همی‌گفت کاینت[8] سرای نشست نبینند چنین جای[9] یزدان‌پرست
خرامان بیامد بنزدیک شاه نهادند زرّین یکی زیرگاه
بدو گفت قیدافه ای[10] بیطقون چرا خیره[11] ماندی[12] بجزع[13] اندرون
همانا که چونین[14] نباشد بروم که آسیمه گشتی بدین مایه[15] بوم
سکندر بدو گفت کای شهریار تو این خانه‌را خوارمایه مدار
ز ایوان[16] شاهان سرش[17] برترست که ایوان[18] تو معدن گوهرست
بخندید قیدافه از کار اوی دلش گشت خرّم ببازار[19] اوی[20]
ازان پس بدر[21] کرد کسهای[22] خویش فرستاده‌را تنگ بنشاند پیش
بدو گفت کای[23] زادهٔ فیلقوس همت بزم و رزمست[24] و هم[25] نعم و بوس
سکندر ز گفتار او گشت زرد روان[26] پر ز درد و رخان[27] لاژورد
بدو گفت کای مهتر پرخرد چنین گفتن[28] از تو نه[29] اندرخورد
منم بیطقون کدخدای جهان چنین تخمهٔ فیلقوسم مخوان[30]
سپاس ز یزدان پروردگار که با من نبد مهتری نامدار
که بردی بشاه جهان آگهی تنم‌را ز جان زود[31] کردی[32] تهی

---

[1] K, VI — دید [2] I, IV — نشستن [3] VI — بدودر [4] Л — عنبر — Б من العود و الصندل و سقفه من الجزع و الزبرجد — Б [5] کاخ — VI [6] K, I — اورند [7] K — بارگاه [8] K — اینت [9] VI — بدین [10] K, I, IV, VI — کای [11] K — تیره [12] K, I, VI — گشتی IV — چه خیره بماندی [13] VI — بدین [14] VI — زینسان [15] I — سایه IV — تازه [16] K, I — ز ازیرا [17] K, I, VI — سرت [18] K, I, VI — دریای — Б إنک اعلی الملوک شرفاً و منصبا و أبهرهم جلالة و رفعة، إن بحرک لحاو لکل جوهر [19] I, IV, VI — ز بازار [20] K — б. оп. [21] K, I, IV, VI — گسی [22] VI — ز کسها [23] K — ای [24] K — رزم و بزمست [25] VI — همت و بزم و رزم [26] Л — رخان [27] Л — روان VI — لبان [28] K, I, IV — گفته VI — گفت [29] K — کی [30] K, I, VI — б. стоит после б. 839. [31] I, VI — دست [32] I — گشتی

بدو گفت قیدافه کز داوری … لبت را بپرداز کاسکندری
اگر چهرهٔ[1] خویش بینی بچشم … ز چاره[2] بیاسای و منمای خشم
بیاورد[3] و بنهاد پیشش حریر … نوشته برو صورت[4] دلپذیر
که گر هیچ جنبش بدی در نگار … نبودی جز اسکندر شهریار
سکندر چو دید آن[5] بخایید لب … برو تیره شد روز چون[6] تیره[7] شب
چنین[8] گفت بی خنجری[9] در نهان … مبادا که باشد کس اندر[10] جهان[11]
بدو گفت قیدافه گر خنجرت … حمایل بدی پیش من بر[12] برت
نه نیروت بودی نه شمشیر تیز … نه جای[13] نبرد و نه راه[14] گریز
سکندر بدو گفت هر کز[15] مهان … بمردی بود خواستار جهان
نباید که پیچد ز راه گزند … که بددل بگیتی نگردد بلند[16]
اگر با منستی سلیحم[17] کنون … همه خانه گشتی چو دریای خون
ترا کشتمی[18] گر[19] جگرگاه خویش … بدریدمی[20] پیش بدخواه خویش

۲٤

بخندید قیدافه از کار اوی … ازان مردی و تند[21] گفتار اوی
بدو گفت کای خسرو شیرفش … بمردی مگردان سر خویش کش[22]
نه از فرّ تو کشته شد فور هند … نه دارای داراب[23] و[24] گردان سند
که برگشت روز بزرگان دهر … ز اختر ترا بیشتر بود بهر
بمردی تو گستاخ گشتی چنین[25] … که مهتر شدی بر زمان و زمین[26]

[1] VI — چو تو صورت [2] Л — چهره [3] K — برآورد [4] I — صورتی [5] K, I, IV, VI — بدید آن سکندر [6] VI — تا [7] K, I, IV, VI — نیم Б — فلما رآها تحیر و أظلم فی عینه النهار [8] K, I, VI — همی IV — بدو [9] IV — خنجر [10] K, I, IV, VI — کسی در [11] Б — لو کان معی خنجر لقتلتک أو قتلت نفسی لصنیعی و تغریری بروحی см. бб. 850, 851. [12] IV, VI — در [13] VI — روی و [14] Л — جای [15] VI — آری [16] Б — перевод бб. 846—849 отсутствует. [17] IV — سلاحم [18] VI — کفتمی [19] IV — از VI — با [20] K — بیاشفتمی I, IV — بپا رفتمی VI — بیازردمی [21] VI — تندی و تیز [22] VI — سر از حکم یزدان مکش [23] K, I, IV — دارا [24] K — و оп. [25] VI — کنون [26] VI — جهان زبون

همه نیکویها ز یزدان شناس   وزو دار تا زنده باشی سپاس
تو گویی بدانش که[1] گیتی مراست   نه‌بینم همی گفت‌وگوی تو راست
کجا آورد دانش تو بها   چو آیی[2] چنین در دم اژدها
بدوزی بروز جوانی کفن   فرستاده‌یی سازی از خویشتن
مرا نیست آیین خون ریختن   نه بر خیره با مهتر آویختن
چو شاهی بکاری توانا بود   ببخشاید از داد[3] و[4] دانا بود
چنان دان که ریزندهٔ خون شاه   جز آتش نبیند بفرجام گاه
تو ایمن بباش و[5] بشادی برو   چه رفتی یکی کار برساز نو
کزین پس نیایی بپیغمبری   ترا خاک داند که اسکندری
ندانم کسی‌را ز گردنکشان   که از چهر او من ندارم[6] نشان
نگاریده هم زین نشان بر حریر   نهاده بنزد[7] یکی یادگیر
برو[8] راند[9] هم حکم[10] اخترشناس   کزو ایمنی باشد اندر[11] هراس
چو بخشنده[12] شد[13] خسرو[14] رای‌زن   زمانه بگوید[15] بمرد و بزن[16]
تو تا ایدری بیطقون خوانمت   برین همنشان دور بنشانمت
بدان تا نداند کسی راز تو   همان نشنود نام[17] و آواز تو
فرستمت بر[18] نیکوی باز جای   تو باید[19] که باشی خداوند رای
بپیمان که هرگز بفرزند من   بشهر من و خویش و[20] پیوند من
نباشی بداندیش گر[21] بدسگال   بکشور نخوانی مرا جز همال
سکندر شنید این سخن[22] شاد شد[23]   ز تیمار وز کشتن[24] آزاد شد[23]
بدادار دارنده سوگند خورد   بدین مسیحا و گرد[25] نبرد[26]

---

[1] K, I — بـ دانش که VI — دو [2] VI — هستی [3] VI — او راد [4] I — و op. [5] IV — و op. [6] K — چهرهٔ تو نداند [7] K — بدست [8] VI — بران [9] IV — رانده [10] K, I — رانده حکم [11] K, I, IV, VI — [IV, VI — با I — یا] باشدم گر [12] IV — بشنیده [13] K — بر I, IV — بد [14] I — و доб. [15] K, I — نگوید [16] VI — б. op. [17] Л — راز [18] VI — فرستم بصد [19] K — بدانگه [20] VI — بزرگان که باشند [21] K, I, VI — یا IV — با [22] VI — چو بشنید ازو [23] K, I, VI — گشت [24] I — برگشتن [25] IV — گرز I — بگرد و مسیح VI — بنگ و مسیح [26] IV — بروز سپید و شب لاژورد

که با بوم و با رُست[1] و[2] فرزند تو[3] — بزرگان که باشند[4] پیوند تو[3]
نسازم[5] جز از[6] خوبی و راستی — نه اندیشم[7] از کژّی[8] و کاستی
چو سوگند شد خورده قیدافه گفت — که این پند بر تو نشاید[9] نهفت
چنان دان که طینوش[10] فرزند من — کم[11] اندیشد از دانش و پند من
یکی پادسارست[12] داماد فور — نباید که داند ز نزدیک و دور
که تو با سکندر ز یک[13] پوستی — گر ایدونک با او بدل دوستی
که او از پی فور کین آورد — بجنگ آسمان بر زمین آورد
کنون شاد و ایمن بایوان خرام — ز تیمار گیتی مبر هیچ نام

۲۵

سکندر بیامد دلی همچو کوه — رها گشته[14] از شاه[15] دانش‌پژوه
نبودش ز قیدافه چین در بروی — نبرداشت هرگز دل از آرزوی[16]
ببود آن شب و بامداد پگاه — ز[17] ایوان بیامد بنزدیک شاه
سپهدار در خان پیل‌استه[18] بود — همه گرد بر گرد او رسته[19] بود
سر خانه‌را پیکر از جزع[20] و زر — بزر[21] اندرون چندگونه گهر
بپیش اندرون دستهٔ مشک بوی — دو فرزند بایسته[22] در پیش اوی
چو طینوش اسپ‌افگن و قیدروش — نهاده بگفتار قیدافه گوش
بمادر چنین گفت کهتر[23] پسر — که ای شاه نیک اختر و[24] دادگر
چنان کن که از پیش تو بیطقون — شود شاد و خشنود با[25] رهنمون

---

[1] Л — بازُست VI — که من با بر و بوم [2] Л — و оп. [3] K, I, IV — اوی [4] VI — بزرگی که باشد ز [5] K, I — نسازد [6] VI — بجز [7] K, I, IV — اندیشد [8] K — کمّی [9] K, رجل خفیف الرأس [10] Л — فیطوس Б — طینوش [11] K — نه [12] Л — پادشاهست Б — پادشاهست I — نباید [13] K, I, VI — هم [14] K, I — که اندیشد VI — بد اندیشه [15] K, VI — مرد I, IV — مرگ [16] VI — б. оп. [17] IV — بـ [18] K, I, IV — پیلسته VI — بنشسته T — خانه بیارسته Б — من العاج [19] K — زده کروه بر کرد بنشسته VI — (так!) دسته I — بسته [20] I, IV — عاج [21] IV — بدون [22] IV, VI — شایسته [23] Л — مهتر [24] K, I, IV, VI — و оп. [25] K — خرّم ابا

بره‌بر کسی تا نیازاردش[1]   ور از[2] دشمنان نیز نشماردش[3]
که زنده‌کن پاک جان[4] من اوست[5]   بر آنم که روشن[6] روان[7] من اوست[8]
بدو گفت مادر که ایدون کنم   که اورا[9] بزرگی بر[10] افزون کنم
باسکندر[11] نامور شاه گفت   که پیدا کن اکنون[12] نهان از نهفت
چه خواهی و رای[13] سکندر بچیست   چه رانی[14] تو[15] از شاه و[16] دستور کیست
سکندر بدو گفت کای سرفراز   بنزد تو شد بودن من دراز
مرا گفت رو[17] باژ[18] مرزش بخواه[19]   وگر دیر مانی بیارم سپاه
نمانم بدو کشور و تاج و تخت   نه زور و نه شاهی نه گنج[20] و نه بخت

٢٦

چو طینوش گفت سکندر شنید   بکردار باد دمان بردمید
بدو گفت کای ناکس بی‌خرد[21]   ترا مردم[22] از مردمان نشمرد
ندانی که پیش که داری نشست   بر شاه[23] منشین و منمای دست
سرت پر[24] ز تیزی و کنداوریست   نگویی مرا خود[25] که شاه تو کیست
اگر نیستی فرّ[26] این نامدار[27]   سرت کندمی چون ترنجی ز بار[28]
هم اکنون[29] سرت‌را من از درد[30] فور[31]   بلشکر نمایم ز تن کرده دور[32]
یکی بانگ برزد برو مادرش   که آسیمه برگشت[33] جنگی سرش

---

[1] K — نیز نازاردش [2] I, IV — وزان [3] VI — бб. 893, 894 оп. [4] K — جان پاک [5] VI — منست [6] VI — جان و [7] K, I, IV, VI — جهان [8] VI — منست VI — доб.:

تو بنواز اورا و نیکی فزای * که او بد مرا اندرین رهنمای

[9] IV — با او [10] K, I, VI — ب [11] K, I, IV, VI — доб. آن [12] VI — اکنون برآور [13] Л — راه [14] K — داری I, IV, VI — دانی [15] VI — و [16] VI — و оп. Б — أخبرنا بما يريد منا الاسكندر [17] K, I — شو [18] IV — доб. و [19] K — مخواه [20] K, I, IV, VI — فرّ [21] VI — کم خرد [22] VI — تاجدار [23] VI — تو بر گاه ناکس [24] VI — بد [25] VI — بر من [26] VI — شرم [27] I, IV — تاجدار [28] Б — و لو لا روعة هذه الحضرة لقطعت رأسک کأترجة تقطف من شجرة [29] K, I, IV, VI — تر گشت [30] I — دست [31] VI — من از کین فور [32] VI — ز تن کرده دور [33] IV — امشب

بطینوش گفت این نه گفتار اوست   بران درگه اورا فرستاد دوست[1]
بفرمود کورا[2] ببیرون برند[3]   ز پیش نشستنش[4] بهامون برند[3]
چنین گفت پس با[5] سکندر براز   که طینوش بیدانش[6] دیوساز[7]
نباید که اندر نهان چارهیی   بسازد گزندی و پتیارهیی
تو دانشپژوهی و داری خرد   نگه کن بدین تا چه اندرخورد
سکندر بدو گفت کین نیست[8] راست   چو[9] طینوشرا باز خوانی رواست[10]
جهاندار فرزندرا باز خواند   بران نامور زیرگاهش[11] نشاند
سکندر بدو گفت کای کامگار   اگر کام دل خواهی[12] آرام دار
من از تو بدین کین نگیرم همی   سخن هرچ گویی پذیرم همی
مرا این نژندی ز اسکندرست   کجا شاد[13] با[14] تاج[15] و[16] با افسرست
بدین سان فرستد مرا نزد شاه   که از نامور[17] مهتری باژ خواه
بدان تا هران بد که خواهد رسید   برو بر من آید ز دشمن پدید
ورا من بدین زود پاسخ دهم   یکی[18] شاهرا رای فرّخ نهم
اگر دست او من بگیرم بدست   بنزد[19] تو آرم بجای[20] نشست
بدان سان که با او نبینی[21] سپاه   نه شمشیر بینی نه تخت و کلاه
چه بخشی تو زین[22] پادشاهی مرا   چو[23] بپسندی این[24] نیکخواهی مرا
چو بشنید طینوش گفت این سخن   شنیدم نباید که گردد کهن
گرینرا که گفتی بجای آوری   بکوشی و پاکیزه رای آوری
من از گنج وز بدره و هرچ هست   ز اسپان و مردان خسروپرست
ترا بخشم و نیز دارم سپاس   تو باشی جهانگیر[25] و[26] نیکیشناس

---

1 Л, K—پوست I—فرستاده اوست VI — б. оп. 2 K, I, IV, VI—کینرا 3 K, I, VI—برید
4 K, I, VI — نشستم IV—نشستن 5 Л—با او 6 IV—доб. و 7 K, I, VI—دیرساز Б—صبی نزق
8 I — هست IV — کاینست VI — اینست 9 K, I, IV — تو VI — که 10 K — سزاست
11 K — بارگاهش VI — پیشگاهش 12 K, I — یابی IV — داری 13 VI — شاه 14 I — بر 15 K, I, IV, VI — تخت 16 I — و оп. 17 K — پیش هر 18 VI — وزین 19 VI — به پیش 20 K, I, IV — ز جای 21 K, I, IV, VI — نباشد 22 VI — ازین 23 I, VI — چه 24 I, VI — از 25 K, VI — جهاندار 26 VI — و оп.

یکی پاک دستور باشی مرا   بدین[1] مرز گنجور باشی مرا
سکندر بیامد[2] ز جای نشست   برین عهد بگرفت دستش بدست
بپرسید طینوش کاین چون کنی   بدین جادوی‌بر[3] چه افسون کنی
بدو گفت چون باز گردم ز شاه   تو باید که با من بیایی براه
ز لشکر بیاری سواری هزار   همه نامدار[4] از در کارزار
بجایی یکی بیشه دیدم براه   نشانم ترا در کمین با[5] سپاه[6]
شوم من ز پیش تو در پیش اوی   بهبینم روان بداندیش اوی
بگویم که چندین[7] فرستاد[8] چیز   کزان پس نیندیشی از چیز نیز
فرستاده گوید که من نزد شاه   نیارم شدن در میان سپاه
اگر شاه بیند که با موبدان[9]   شود نزد[10] طینوش با بخردان[11]
چو بیندش بپذیرد این[12] خواسته   ز هر گونه‌یی گنج آراسته
بیاید[13] چو[14] بیند ترا بی[15] سپاه   اگر باز گردد گشادست راه
چو او[16] بشنود خوب[17] گفتار من   نه‌اندیشد از رنگ و[18] بازار من
بیاید بران سایه زیر درخت   ز گنجور مَنْ خواهد[19] و تاج و تخت
تو جنگی[20] سپاهی بگردش درآر[21]   برآساید[22] از گردش روزگار[23]
مکافات من باشد و کام[24] تو   نجوید ازان‌پس کس[25] آرام[26] تو[27]
که آید بدستت[28] بسی خواسته   پرستنده و اسپ آراسته

---

[1] VI — درین [2] I, VI — برآمد [3] K — بیها [4] VI — نامجوی [5] K — با оп.
[6] I, IV, VI — گاه شاه [7] K, I, IV, VI — چندان [8] VI — فرستاده [9] VI — خوردان (?)
[10] K, I, IV, VI — پیش [11] VI — موبدان [12] K — بپذیردش [13] Л — بهدمند [14] VI — که [15] K — با
[16] I — چنو [17] K, I, IV — چرب [18] Л — برافراخته تیز. I — و оп. [19] VI — میخواهد [20] K — چندین [21] K, I, IV — سپه گرد او اندرآر [22] K, I, IV — برآسای [23] I — کارزار؛ VI — б. оп.
[24] Л — کار [25] I, IV, VI — کسی زان‌پس [26] Л — نیندیشد از رنگ و بازار см. б. 941. [27] I, IV, VI — доб.:

چو او [چنو — I] را گرفتی من آن توام * چو فرمایم پاسبان توام
رونده بدانگه بود [شود — VI بنزد تو کز — I] * برافروخته [برافروزد این — I] تیز بازار من
کار من

Первое мисра 2-го б. в VI стерто; K — доб. 2-ой б. в чтении IV. [28] K, I, IV, VI — آری تو ز ایدر

چو طینوش بشنید زان[1] شاد شد[2]   بسان یکی سرو آزاد شد[2]
چنین داد پاسخ که دارم امید   که گردد بدو تیره روزم[3] سپید
بدام من آویزد او[4] ناگهان   بخونی[5] که او ریخت اندر جهان
چو دارای دارا و گردان سند   چو فور دلیر آن[6] سرافراز هند
چو قیدافه گفت[7] سکندر شنید   بچشم و[8] دلش چارهٔ او بدید
بخندید زان چاره در زیر لب   دو بسّد[9] نهان کرد زیر قصب
سکندر بیامد ز[10] نزدیک اوی   پر اندیشه بد[11] جان تاریک اوی

۲۷

همی چاره جست آن شب دیریاز   چو خورشید بنمود چینی[12] طراز
برافراخت از کوه[13] زرّین درفش   نگونسار شد پرنیانی[14] بنفش[15]
سکندر بیامد بنزدیک شاه   پرستنده برخاست از بارگاه
برسمی که بودش فرود آورید   جهانجوی[16] پیش سپهبد چمید
ز بیگانه ایوان[17] بپرداختند   فرستادهرا پیش او تاختند[18]
چو قیدافهرا دید بر تخت گفت   که با رای تو مشتری باد جفت
بدین مسیحا بفرمان[19] راست   بدارنده کو بر زبانم گواست
بابرای[20] و دین[21] و[22] صلیب بزرگ   بجان و سر شهریار سترگ
بزنّار و[23] شمّاس و روح القدس   کزین پس مرا خاک[24] در اندلس[25]
نه بیند[26] نه لشکر فرستم بجنگ   نیامیزم از هر دری نیز رنگ

---

[1] K, I, IV — ازو [2] K, I, IV, VI — گشت [3] K, I, IV, VI — روز [4] VI — اندرفتد [5] K, I, IV — بخونها VI — ز خونها [6] K — دلیر و [7] IV — доб. و [8] K, I, VI — و оп. [9] IV — بسته [10] Л, K, IV — بـ Б — و خرج الاسکندر إلى منزله [11] IV — شد [12] VI — سیمین [13] K — آن گرز [14] I, VI — پرنیان [15] K, IV — درفش [16] K — جهاندار [17] K, I, IV, VI — خانه [18] I — بنشاختند [19] K, I, IV, VI — و فرمان [20] I, IV — بابرا [21] K — بابر و بدین [22] K, I — و оп.; IV — آن دو VI — باستا و زند و [23] K, I, IV — و оп. [24] VI — جای [25] Л — دارند بس IV — دارید بُس Б — لا یقصد أرض الأندلس [26] Л, IV — نسازم

نه با پاک فرزند تو بد کنم   نه فرمان دهم نیز و نه[1] خود کنم
بجان یاد دارم[2] وفای ترا   نجویم بچیزی جفای ترا
برادر بود نیکخواهت مرا   بجای صلیب است گاهت[3] مرا
نگه کرد قیدافه سوگند اوی   یگانه دل و راست پیوند اوی
همه کاخ کرسیّ زرّین نهاد   بپیش‌اندر آرایش چین نهاد
بزرگان و نیک‌اخترانرا بخواند   یکایک بران کرسیّ زر[4] نشاند
ازان‌پس گرامی دو فرزندرا   بیاورد خویشان و پیوندرا
چنین گفت کاندر سرای سپنج   سزد گر نباشیم چندین برنج
نباید کزین گردش روزگار   مرا بهره کین آید و کارزار
سکندر نخواهد شد از گنج[5] سیر   وگر آسمان اندرآرد[6] بزیر
همی[7] رنج ما جوید[8] از بهر گنج   همه گنج گیتی نیرزد برنج[9]
بر آنم که با او نسازیم[10] جنگ   نه[11] بر پادشاهی کنم[12] کار تنگ
یکی پاسخ پندمندش دهیم   سرش برفرازیم[13] و پندش دهیم
اگر جنگ جوید پس از پند من   به[14] بیند پس از پند من بند[15] من
ازان[16]سان شوم پیش او با سپاه   که بخشایش آرد برو چرخ[17] و[18] ماه
ازین آزمایش ندارد زیان   بماند مگر دوستی در میان
چه گویید و اینرا چه پاسخ دهید   مرا اندرین رای فرّخ نهید
همه مهتران سر برافراختند   همی[19] پاسخ پادشا ساختند
بگفتند کای سرور[20] داد[21] و[22] راد   ندارد کسی چون تو مهتر بیاد
نگویی مگر[23] آنک بهتر بود   خنک شهر کش چون تو مهتر بود
اگر دوست گردد[24] ترا پادشا   چه خواهد جزین مردم پارسا

---

[1] K, I — یا بدی IV — نیز نه VI — نه بدی [2] K — باز دارم I, VI — باز بندم IV — یار دارم
[3] VI — کافت [4] I — زرّ کرسی VI — بکرسیّ زر بر [5] VI — جنگ [6] K — آسمانرا سر آرد
[7] K — همه [8] K, I, IV — جنگ ما خواهد [9] VI — б. оп. [10] VI — همه لشکرش باید و ساز
[11] VI — که [12] VI — کند [13] K — به پیوند یازیم و [14] I, IV, VI — ز [15] K — نیندیشد از پند و پیوند I, IV, VI — پیوند [16] K, IV, VI — بران I — بدان [17] VI — مهر [18] Л — و оп.
[19] K, IV, VI — همه [20] K, I, VI — خسرو [21] I — رای [22] IV — و оп. [23] Л — مرا [24] VI — باشد

نه آسیب آید[1] بدین گنج تو — نیرزد همه گنجها رنج تو[2]
چو اسکندری کو بیاید ز روم — بشمشیر دریا[3] کند روی بوم
همی از درت باز گردد بچیز — همه چیز دنیی[4] نیرزد پشیز[5]
جز از[6] آشتی[7] ما نهبینیم روی — نه والا بود مردم کینهجوی[8]
چو بشنید گفتار آن بخردان — پسندیده و پاکدل موبدان
در گنج بگشاد و تاج پدر — بیاورد با یاره و طوق زر
یکی تاج بد کاندران شهر و مرز — کسی گوهرشرا ندانست ارز[9]
فرستادهرا گفت کین بی بهاست — هرانکس که دارد جزو نارواست
بتاج مهان چون سزا دیدمش[10] — ز فرزند پرمایه بگزیدمش[10]
یکی تخت بودش بهفتاد لخت — ببستی[11] گشایندهٔ نیکبخت
به پیکر[12] یک اندر دگر بافته — بچاره سر شوشها تافته[13]
سر پایها چون سر اژدها — ندانست کس گوهرشرا بها
ازو[14] چار صد گوهر شاهوار — همان سرخ یاقوت بد[15] زین شمار
دو بودی بمثقال[16] هر یک بسنگ — چو یک دانهٔ نار بودی برنگ
زمرّد برو چار صد پاره[17] بود — بسبزی[18] چو قوس قزح نابسود
گشاده شتربار بودی چهل — زنی بود چون[19] موج دریا بدل[20]
دگر چار صد[21] تای[22] دندان پیل — چه دندان درازیش بد[23] میل میل[24]
پلنگی که خوانی همی بربری — ازان[25] چار صد پوست بد بر سری[26]
ز چرم گوزن ملمّع هزار — همه رنگ و بیرنگ[27] او پر[28] نگار

---

1 K — باید IV — ماند 2 VI — б. оп. 3 VI — ویران 4 K, I, IV — گیتی VI — دنیا 5 K — نه نیز I — بنبیز IV — نیرزید نیز 6 VI — بجز 7 K, I, IV, VI — راستی 8 K, I, IV, VI — جنگجوی 9 VI — مرز 10 K, I, IV, VI — مت Б — فقالت للاسكندر: إن هذا لا يصلح إلا لك و لما رأيتك مستحقا لهذا التاج آثرتك به على و لدى 11 IV — به پیش 12 K — تنگی 13 VI — б. оп. 14 K — ازان 15 K, I, IV, VI — هم 16 IV — بمنقار 17 I — دانه IV — پایه 18 VI — ز سبزی 19 I — با 20 VI — б. оп. 21 I, VI — پانصد Б — اربعمائة قطعة من انياب الفيلة 22 I, VI — پاره IV — پای 23 IV — درازئ او VI — که بودی درازای این 24 K — бб. 998 — 1000 оп. 25 K, I, VI — ازو 26 VI — بهتری 27 K — اورنگ I — بی رنگ IV — نیرنگ 28 VI — نقشی برو چون

دگر صد سگ و یوز[1] نخچیرگیر / که آهو ورا پیش دیدی ز تیر[2]
بیاورد زان پس[3] دو صد گاومیش / پرستندهٔ او همی راند پیش
ز دیبای[4] خز چار صد تخته[5] نیز / همان[6] تختها کرده از چوب شیز[7]
دگر چار صد تخته[8] از عود تر / که مُهر اندرو گیرد و[9] رنگ[10] زر[11]
صد اسپ گرانمایه آراسته / ز میدان ببردند با خواسته
همان تیغ هندی و رومی[12] هزار / بفرمود[13] با[14] جوشن کارزار[15]
همان[16] خود و مغفر هزار و دویست / بگنجور فرمود کاکنون مایست
همه پاک بر بیطقون برشمار / بگویش که شبگیر برساز کار
سپیده چو برزد ز بالا درفش / چو کافور شد روی چرخ بنفش
زمین تازه[17] شد کوه[18] چون[19] سندروس / ز درگاه برخاست آوای کوس
سکندر بباسپ اندرآورد پای / بدستوریٔ[20] بازگشتن بجای
چو طینوش جنگی سپه برنشاند / از ایوان بدرگاه قیدافه راند
بقیدافه گفتند پدرود باش / بجان تارهٔ[21] چرخرا[22] پود باش
برین گونه منزل بمنزل سپاه[23] / همی راند تا پیش آن رزمگاه
که لشکرگهِ نامور شاه بود / سکندر که با بخت[24] همراه بود
سکندر بران بیشه بنهاد رخت / که آب روان بود و جای[25] درخت
بطینوش گفت ایدر آرام گیر / چو آسوده گردی می و[26] جام گیر

---

[1] K — سگ زرده I — روته VI — سگ تیز [2] Л — بتیر K — که تیر VI — که دریافتی چو آهوانرا Б — یسبق السهم المرسل فی الصید [3] IV — آنگه VI — دیگر [4] IV, VI — دیبا و [5] IV, VI — تخت Б — تخت [6] IV, VI — همه [7] K, I — бб. 1004, 1005 оп. [8] K, VI — تخت [9] K — کرد او [10] VI — بند [11] Б — الذی لو طبع بطابع لبان فیه أثره [12] K — که بد سی I — بزر سی VI — دگر خنجر و تیغ هندی [13] VI — ببردند [14] IV — تا [15] Б — порядок перечисления: أنیاب الفیلة... جلود النمور البربریة... جلود الأوعال الملمّعة و من أنواع الثیاب ثمانمائة تخت... السیوف الهندیة... جوشن و مغفر... مائة فرس... مائتی جاموس... مائة کلب سلوقی [16] VI — هم از [17] VI — تار [18] K — چرخ [19] K, I, IV — شد [20] VI — باندیشهٔ [21] Л — یارهٔ I — تاره و IV — تازه و [22] VI — جهان تا بود تار تو [23] K, I, IV, VI — براه [24] IV — تخت [25] K, I, IV — چندی VI — چندان Б — إلی غیضة کثیرة الماء و الشجر [26] K — بکف I, IV — بتن

4*

شوم هرچ گفتم بجای آورم ز هرگونه پاکیزه رای آورم
سکندر بیامد بپرده‌سرای سپاهش برفتند یکسر[1] ز جای
ز[2] شادی خروشیدن آراستند کلاه کیانی بپیراستند[3]
که نومید بد لشکر[4] نامجوی که دانست کش باز بینند روی
سپه با زبانها پر از آفرین یکایک نهادند سر بر زمین[5]
ز لشکر گزین کرد پس شهریار ازان نامداران رومی هزار
زره‌دار با گرزهٔ گاوروی برفتند گردان پرخاشجوی
همه گرد بر گرد آن بیشه مرد[6] کشیدند صف با[7] سلیح نبرد
سکندر خروشید کای مرد تیز همی[8] جنگ رای[9] آیدت گر[10] گریز
بلرزید طینوش بر جای خویش پشیمان شد از دانش و رای خویش
بدو گفت کای شاه برترمنش ستایش گزینی به از سرزنش
چنان‌هم که با خویش من[11] کیدروش بزرگی کن و راستی‌را بکوش[12]
نه این بود پیمانت با مادرم نگفتی که از راستی نگذرم[13]؟
سکندر بدو گفت کای شهریار چرا سست گشتی بدین مایه کار
ز من ایمنی بیم[14] در دل مدار نیازارد از من کسی زان تبار[15]
نگردم ز پیمان[16] قیدافه من نه نیکو بود شاه پیمان‌شکن
پیاده شد از باره[17] طینوش زود زمین‌را ببوسید و زاری نمود
جهاندار بگرفت دستش[18] بدست بدان گونه کو گفت[19] پیمان ببست
بدو گفت مندیش و رامش گزین من از تو ندارم[20] بدل هیچ کین
چو مادرت[21] بر تخت زرّین نشست من اندرنهادم بدست تو دست
بگفتم که من دست شاه زمین بدست تو اندرنهم همچنین

[1] VI—برفتند چون باد لشکر [2] K, I, IV, VI—بـ [3] K—بیفراشتند [4] K, I, VI—доб. از
[5] VI—б. оп. Б—و قد کانوا أیسوا منه حین أبطأ علیهم [6] I—بود (нет рифмы). [7] I—صفها
[8] K—همه VI—کنون [9] Л—رزم یاد [10] K, I, IV, VI—یا [11] VI—تو با من همان کن که با
[12] K, I, IV, VI—б. стоит после б. 1032. [13] VI—بگذرم [14] K, I, IV, VI—ترس [15] VI—همی
[16] K, I, IV—فرمان Б—فلست أنقض عهد أمّک أبداً [17] K, I, VI—اسپ [18] I, IV—نامدار
[19] VI—خواست [20] K—تو از من نداری [21] VI—مادرش

همان روز پیمان[1] من شد تمام نه خوب آید از شاه گفتار خام
سکندر منم وان زمان من بدم بخوبی[2] بسی[3] داستانها زدم
همان روز قیدافه آگاه بود که اندر کفت پنجهٔ[4] شاه بود
پرستندهرا گفت قیصر که تخت بیارای زیر گُلَفْشان درخت
بفرمود تا خوان بیاراستند نوازندهٔ رود و می خواستند
بفرمود تا[5] خلعت خسروی ز رومی و چینی و از پهلوی
ببخشید یارانش‌را سیم و زر کرا درخور آمد کلاه و کمر[6]
بطینوش فرمود[7] کایدر مایست که این بیشه دورست[8] راه تو نیست
بقیدافه گوی[9] ای هشیوار زن جهاندار و بنیادل و رایزن
بدارم وفای تو تا زندهام روانرا بمهر تو آگندهام

۲۸

وزانجایگه لشکر اندرکشید دمان تا بشهر برهمن رسید[10]
بدان تا ز[11] کردارهای[12] کهن بپرسد ز[13] پرهیزگاران سخن
برهمن چو آگه شد از کار شاه که آورد زان روی[14] لشکر[15] براه
پرستنده مرد اندرآمد ز کوه شدند اندران آگهی همگروه
نوشتند پس نامهیی بخردان بنزد سکندر سر موبدان
سر نامه بود آفرین نهان[16] ز دانده[17] بر شهریار جهان
که پیروزگر باد همواره شاه بافزایش و دانش و دستگاه
دگر گفت کای شهریار سترگ ترا داد یزدان جهان بزرگ
چه داری بدین مرز بی‌ارز رای نشست پرستندگان خدای
گزین آمدنت از پی خواستهست خرد بی گمان نزد تو[18] کاستهست

---

[1] K — گفتار [2] I, IV — بچربی [3] K, I, IV, VI — ترا [4] VI — (так!) بچّهٔ که اسکندر
[5] K, I, IV — پس [6] VI — бб. 1046, 1047 оп. [7] VI — گفتند [8] K, I, IV — доб. و [9] IV — گفت
[10] VI — б. оп. [11] K — تازه [12] VI — احوال‌های [13] K — بپرسید [14] I — راه [15] VI — پذیره
شدندش همانگه см. б. 1068. [16] K — مهان [17] K, I — دارنده [18] K — بر دلت I — از دلت
Б — فما أنقص عقلک

4—2258

بر ما شکیبایی و دانش است — ز دانش روانها پر از رامش است
شکیبایی از ما نشاید ستد — نه کس‌را ز دانش رسد نیز بد
نه‌بینی جز از[1] برهنه یک رمه — پراگنده از روزگار دمه[2]
اگر بودن ایدر دراز آیدت — بتخم گیاها نیاز آیدت[3]
فرستاده آمد بر شهریار — ز بیغ گیا بر میانش ازار
سکندر فرستاده و نامه دید — بی‌آزاری و رامشی[4] برگزید
سپه‌را سراسر هم آنجا بماند[5] — خود و فیلسوفان رومی براند
پرستنده آگه شد از کار شاه — پذیره شدندش یکایک براه[6]
ببردند بی‌مایه چیزی که بود — که نه گنج بدشان[7] نه کشت و درود
یکایک برو[8] خواندند آفرین — بران برمنش شهریار[9] زمین
سکندر چو روی برهمن بدید — بران[10]گونه آواز ایشان شنید
دوان و برهنه تن و پای و سر — تنان بی‌بر و جان ز دانش ببر
ز برگ گیا پوشش از تخم خورد — برآسوده از رزم[11] و روز[12] نبرد
خور و خواب و آرام بر[13] دشت و کوه — برهنه بهر جای گشته[14] گروه
همه خوردنیشان بر میوه‌دار — ز تخم گیا رسته بر کوهسار
ازار[15] یکی چرم[16] نخچیر بود — گیا پوشش و خوردن آژیر[17] بود
سکندر بپرسیدش[18] از[19] خواب و خورد — از آسایش[20] روز[21] ننگ و[22] نبرد[23]
ز پوشیدنی و[24] ز گستردنی — همه بی نیازیم[25] از[26] خوردنی[27]

---

[1] IV — بجز [2] K — бб. 1062, 1063 оп. [3] K — б. стоит после б. 1059. [4] K, I, IV — راستی [5] IV — همه برنشاند [6] VI — бб. 1054—1068 оп.; см. б. 1053. [7] K, I, IV, VI — شان بد [8] K, I, IV — همه VI — همی [9] K — پادشاه VI — آفتاب [10] K — ازان I, IV, VI — وزان [11] K, I, IV, VI — بزم [12] VI — رزم [13] K, I, VI — در [14] K — بهر جا برهنه ببوده [15] K — ازارش IV — ازینها [16] VI — سراسر همه دشت [17] K — از دیر (?) [18] K, I, IV, VI — بپرسید [19] K, I, IV — کز [20] IV — доб. و [21] K — بزم و VI — доб. و [22] VI — و оп. [23] I, IV — доб.:

ز خوشی ز [خوشئ — IV] گیتی چه دارید * ز گردون جزین نیست تریاک و زهر بهر

خردمند گفت ای جهانگیر مرد * کس از ما نگوید بننگ و نبرد

Б — бб. 1077, 1078: فخاطبهم الاسکندر فی أمر ملبوسهم فقال [24] K, I, IV, VI — یا [25] I — доб. و [26] VI — همان هم ز هر گونه [27] VI — доб.:

بگفتند کای شاه دانش‌پژوه * چنین بی‌نواییم در دشت و کوه

برهنه چو زاید ز مادر کسی / نباید که نازد بپوشش بسی
وز[1] ایدر برهنه شود باز خاک / همه جای ترس است و تیمار و باک
زمین بستر و پوشش از آسمان / بره دیده‌بان تا کی آید زمان
جهانجوی چندین بکوشد بچیز / که آن چیز کوشش نیرزد بنیز[2]
چنو[3] بگذرد زین سرای سپنج[4] / ازو باز ماند زر و[5] تاج و گنج[6]
چنان دان که نیکیست همراه اوی / بخاک اندرآید سر و[7] گاه اوی
سکندر بپرسید کاندر جهان / فزون آشکارا بود گر[8] نهان
همان زنده[9] بیش است گر مرده[10] نیز / کزان پس نیازش نیاید[11] بچیز
چنین داد پاسخ که ای شهریار / تو گر مرده‌را بشمری صد هزار
ازان صد هزاران یکی زنده نیست / خنک آنک در دوزخ افگنده[12] نیست
بباید همین[13] زنده‌را نیز مرد / یکی رفت و نوبت بدیگر سپرد
بپرسید خشکی فزون‌تر گر[14] آب / بتابد[15] بروبر همی آفتاب
برهمن چنین داد پاسخ بشاه / که هم آب‌را خاک دارد نگاه
بپرسید کز خواب بیدار کیست / بروی[16] زمین‌بر گنه‌گار کیست
که جنبندگانند[17] و چندی[18] زیند / ندانند کاندر[19] جهان بر چیند[20]
برهمن چنین داد پاسخ بدوی / که ای پاک‌دل مهتر راست‌گوی[21]
گنه‌گارتر چیز[22] مردم بود / که از کین و آزش[23] خرد گم بود
چو خواهی که این‌را بدانی درست / تن خویشتن‌را نگه کن نخست
که روی زمین سربسر پیش تست / تو گویی سپهر روان خویش تست
همی رای داری که افزون کنی / ز خاک سیه مغز[24] بیرون کنی
روان ترا دوزخ است آرزوی / مگر زین سخن باز گردی بخوی[25]

---

1 IV—چو 2 IV—کو نیرزید (метр нарушен). 3 VI—چو او 4 I—سپنجی سرای 5 Л—بدو VI—همی 6 I—جای 7 K—و оп. 8 K, IV—یا 9 Л—مرده 10 Л—زنده 11 IV, VI—نباشد 12 VI—آگنده 13 K—همان VI—همی 14 IV—کز 15 K, I, IV, VI—که تابد 16 K, I—ببوم 17 K—جنبنده چندند I—حمند گانند IV—خمّیده آیند 18 I, IV—چیزی 19 IV—بدانندگی در 20 VI—бб. 1091—1093 оп. 21 K—راه‌جوی 22 K—برخیز 23 Л—کازکس نوازش 24 VI—صفر 25 IV—گویی بگوی VI—بجوی

دگر گفت[1] بر جان ما شاه کیست — بکژّی بهر جای همراه کیست
چنین داد پاسخ که آز است[2] شاه[3] — سر مایهٔ کین و جای[4] گناه[5]
بپرسید خود[6] گوهر از بهر[7] چیست — کش از بهر بیشی بباید گریست[8]
چنین داد پاسخ که آز و نیاز — دو دیوند بیچاره[9] و دیوساز[10]
یکی‌را ز کمّی شده خشک لب — یکی از فزونیست بی خواب شب[11]
همان هر دورا روز می بشکرد[12] — خنک آنک جانش پذیرد خرد[13]
سکندر چو گفتار ایشان شنید — برخساره شد چون گل[14] شنبلید
دو رخ زرد و دیده[15] پر از آب کرد — همان چهر خندان پر از تاب کرد
بپرسید پس شاه فرمانروا — که حاجت چه باشد شمارا بما
ندارم دریغ از شما گنج خویش — نه هرگز براندیشم از رنج خویش
بگفتند[16] کای شهریار بلند — در مرگ و پیری تو[17] بر ما[18] ببند
چنین داد پاسخ ورا[19] شهریار — که با مرگ[20] خواهش نیاید بکار
چه[21] پرهیزی از تیزچنگ اژدها — که گر ز[22] آهنی زو نیابی رها
جوانی که آید بمابر[23] دراز — هم از روز پیری نیابد[24] جواز
برهمن بدو گفت کای پادشا — جهاندار و دانا[25] و فرمانروا
چو دانی که از مرگ خود چاره نیست — ز پیری بتر نیز[26] پتیاره[27] نیست
جهانرا بکوشش چه جویی همی — گل زهر خیره چه[28] بویی همی
ز[29] تو باز ماند همین رنج تو — بدشمن رسد[30] کوشش[31] و[32] گنج تو
ز بهر کسان رنج بر تن نهی — ز کمدانشی باشد و[33] ابلهی
پیامست از مرگ موی سپید — ببودن چه داری تو چندین[34] امید

---

[1] K — بپرسد که I, IV — بپرسید [2] Л — از زشت [3] I — شاهست آز [4] K — جان [5] I — نیاز [6] I, IV — تا [7] I, IV — آز [8] VI — бб. 1100—1102 оп. [9] VI — بدگوهر [10] Л, K, I, IV — دیرساز [11] VI — б. оп. [12] Л — بد بگذرد I, IV, VI — بد بشکرد [13] K, I, IV — خرد پرورد [14] K — доб. و [15] VI — چهره [16] K, I, VI — یکی گفت [17] I, VI — پیری و مرگ [18] K, IV — بمابر [19] K, I, IV — بدو [20] I — هر که [21] Л, K — چو [22] IV — ز оп. [23] K, I, IV, VI — ایدر نماند [K — نمانی] [24] K — نیابی [25] IV — بینا [26] K — هیچ [27] VI — بیغاره [28] IV — ب [29] VI — ب [30] I, IV — دهی [31] VI — بیگمان [32] IV, VI — و оп. [33] IV — و оп. (метр нарушен). [34] VI — تو چندین چه داری

چنین گفت بیداردل شهریار	که گر بنده از[1] بخشش کردگار[2]
گذر یافتی بودمی من[3] همان	بتدبیر بر[4] گشتن[5] آسمان
که[6] فرزانه و مرد پرخاشخر	ز بخشش بکوشش نیابد گذر
دگر هرک[7] در جنگ من کشته شد	کرا ز[8] اخترش روز برگشته شد
بدرد و بخون ریختن بد سزا	که بیدادگر کس نیابد رها[9]
بدیدند بادافره ایزدی	چو گشتند باز از ره بخردی
کس[10] از خواست یزدان کرانه نیافت	ز کار زمانه بهانه نیافت
بسی چیز بخشید و[11] نستد کسی	نبد آز نزدیک ایشان[12] بسی
بی آزار ازانجایگه بر[13] گرفت	بران همنشان راه خاور[14] گرفت

۲۹

همی‌رفت منزل بمنزل براه	ز ره رنجه[15] و مانده یکسر سپاه[16]
ز شهر برهمن بجایی رسید	یکی بی‌کران ژرف دریا بدید
بسان زنان مرد پوشیده روی	همی‌رفت با جامه و رنگ و بوی
زبانها نه تازی و نه خسروی[17]	نه ترکی نه[18] چینی[19] و نه پهلوی[20]
ز ماهی بُدیشان[21] همی[22] خوردنی	بجایی[23] نبد راه آوردنی
شگفت اندر ایشان سکندر[24] بماند	ز دریا همی نام یزدان بخواند
همانگاه کوهی برآمد ز آب	بدو پاره شد[25] زرد چون آفتاب
سکندر یکی تیز کشتی بجست	که آنرا به بیند بدیده درست[26]

---

[1] K — بنده‌را [2] VI — روزگار [3] K, I, VI — می گذشتی IV — من گذشتی [4] VI — ندانیم ما [5] K, I, IV, VI — گردش [6] Л, VI — ز [7] K — هر چه [8] IV — که از [9] K, I, IV, VI — نیارد بها [10] K — خود [11] VI — و оп. [12] K, VI — [VI — نماند او] بنزدیک ایشان نبودش [13] VI — وزانجایگه راه خاور [14] VI — در بر همنشان (метр нарушен). [15] IV — مانده [16] IV — ز راه K, I, VI — б. оп. [17] K, VI — پهلوی [18] IV — و [19] I — نه ترکی [20] K — چینی خسروی VI — پیغوی [21] K, I — بدی شان [22] K, I, IV, VI — همه [23] K, VI — ز جایی [24] K, I, VI — سکندر شگفت اندر ایشان [25] VI — و درخشنده [26] K — бб. 1135, 1136 оп.

یکی گفت زان فیلسوفان بشاه — که بر ژرف دریا ترا نیست راه
بمان تا به بینند مر اورا[1] کسی — که بهره ندارد ز دانش بسی
ز رومی و از مردم پارسی — بدان کشتی‌اندر نشستند سی
یکی زرد[2] ماهی بُد آن لخت[3] کوه — همانگه چو[4] تنگ اندرآمد گروه
فرو برد کشتی هم‌اندر شتاب — هم آن کوه شد ناپدید اندر آب
سپاه سکندر همی[5] خیره ماند — همی هر کسی[6] نام یزدان بخواند
بدو[7] گفت رومی که دانش بهست — که داننده بر هر کسی‌بر[8] مهست
اگر شاه رفتی و گشتی تباه — پر از خون شدی جان چندین سپاه
وزانجایگه لشکر اندرکشید — یکی آبگیری نو آمد پدید
بگرد اندرش نی بسان[9] درخت — تو گفتی که چوب چنارست سخت
ز پنجه[10] فزون بود بالای[11] اوی — چهل رش به پیمود[12] پهنای[13] اوی
همه خانها کرده از چوب و[14] نی — زمینش هم از نی فرو برده پی
نشایست بد در نیستان بسی — ز شوری نخورد آب او هر کسی
چو بگذشت زان[15] آب جایی رسید — که آمد یکی ژرف دریا پدید
جهان خرّم و آب چون[16] انگبین — همی مشک بویید روی[17] زمین
بخوردند و کردند آهنگ[18] خواب — بسی مار پیچان برآمد ز آب
وزان بیشه کژدم چو آتش برنگ — جهان شد بران[19] خفتگان[20] تار و تنگ
بهر گوشه‌یی‌در[21] فراوان بمرد — بزرگان دانا و مردان گرد
ز یکسو فراوان بیامد[22] گراز — چو الماس دندانهای دراز
ز[23] دست دگر شیر مهتر ز گاو — که با جنگ ایشان نبد زور[24] و تاو

[1] VI — آنرا [2] VI — ژرف [3] VI — زرد [4] IV — که [5] K — بدان I, IV — بدو VI — درو
[6] VI — زمان [7] IV — همی [8] K, I — دانای چین بر مهان‌بر VI — دانا ز هر کس بگیتی
[9] K — نی‌ستان VI — و نیستان [10] K — یکی رش I — تگی بر [11] K, I — پهنای VI — کأنها أشجار Б — بالای [12] VI — سه فرسنگ بد راست [13] K, I — چهل رش به پیمود بالای IV — ذاف الدُّلب عِظَما
[14] I, IV, VI — و оп. [15] IV, VI — از [16] K — او [17] K, I — خاک IV — خستگان
[18] VI — سر سوی [19] VI — گشت بر [20] K — جنگیان IV — خستگان VI — گفتی
[21] K, I, IV — بر [22] K, I, IV — بیامد فراوان VI — صد فراز آمد از هر سویی [23] K — بـ
[24] K, I, IV, VI — توش

سپاهش ز دریا بیکسو شدند — بران نیستان آتش اندرزدند
بکشتند چندان ز شیران[1] که[2] راه — بیکبارگی تنگ شد بر سپاه

۳۰

وزانجایگه رفت[3] خورشیدفش — بیامد دمان تا زمین[4] حبش
ز مردم زمین بود چون پر زاغ — سیه گشته و[5] چشمها چون چراغ
تناور یکی لشکری زورمند — برهنه تن و پوست[6] و بالا بلند
چو از دور دیدند گرد سپاه — خروشی برآمد ز[7] ابر سیاه
سپاه انجمن شد هزاران هزار — وزان تیره شد دیدهٔ شهریار
بسوی سکندر نهادند سر[8] — بکشتند بسیار پرخاشخر[9]
بجای سنان استخوان داشتند — همی بر تن مرد بگذاشتند
بلشکر بفرمود پس شهریار — که برداشتند آلت کارزار
برهنه بجنگ اندرآمد حبش — غمی گشت[10] زان لشکر شیرفش[11]
بکشتند زیشان[12] فزون از شمار — به پیچید دیگر سر از کارزار[13]
ز خون ریختن گشت روی زمین — سراسر بکردار دریای چین
چو از خون در و دشت آلوده شد[14] — ز کشته بهر جای‌بر توده شد[14]
چو بر[15] توده خاشاکها[16] برزدند — بفرمود تا آتش اندرزدند
چو شب گشت[17] بشنید[18] آواز کرگ[19] — سکندر بپوشید خفتان و ترگ
یکی پیشرو بود مهتر ز پیل — بسربر سرو[20] داشت همرنگ[21] نیل

---

[1] K—دادنرا I, IV—خوکان [2] IV—به VI—چندانکه بگرفت Б—و قتلوا کثیرا من السباع [3] K, I, IV, VI—شاه [4] IV—بشهر [5] I—بر [6] K—گوشت I, IV—گوش [7] K—از I—بر IV, VI—به [8] VI—روی [9] VI—پرخاشجوی K—бб. 1163, 1164 оп. [10] IV—همی کُشت [11] K—شاه‌فش [12] IV—از ایران [13] VI—бб. 1167, 1168 оп. [14] K, I, VI—گشت [15] VI—بران [16] K—بر خانها [17] Л—зачеркнуто تیره شد и надписано گشت [18] K—تیره شد آمد I—شد بشند IV—شب [تیره] شد VI—تیره‌تر گشت از شنیدند شد [19] Б—سمعوا صوت الکرکدن [20] Л—بسر (так!). [21] Б—قرن فی أم رأسه

ازین نامداران فراوان بکشت / بسی حمله بردند و[1] ننمود[2] پشت
بکشتند فرجام کارش بتیر / یکی آهنین کوه بد پیلگیر
وزانجایگه تیز لشکر براند / بسی نام دادار[3] گیهان بخواند

۳۱

چو[4] نزدیکئ نرم‌پایان رسید / نگه کرد و[5] مردم بی‌اندازه دید
نه اسپ و نه جوشن نه تیغ و نه گرز / ازان هر یکی چون یکی[6] سرو برز
چو رعد خروشان برآمد غریو / برهنه سپاهی[7] بکردار دیو
یکی سنگباران بکردند سخت / چو باد خزان برزند[8] بر درخت
بتیر و بتیغ[9] اندرآمد سپاه / تو گفتی که شد روز روشن سیاه
چو از نرم‌پایان فراوان بماند / سکندر برآسود[10] و لشکر براند
بشد تازیان تا بشهری رسید / که آنرا کران و میانه[11] ندید
بآیین همه پیش‌باز آمدند / گشاده‌دل و بی‌نیاز آمدند
ببردند هرگونه گستردنی / ز پوشیدنیها و از خوردنی
سکندر بپرسید و بنواختشان / بر[12] اندازه‌بر پایگه ساختشان
کشیدند بر دشت پرده‌سرای / سپاهش[13] نجست اندر آن شهر جای
سر اندر ستاره یکی کوه دید / تو[14] گفتی که گردون[15] بخواهد کشید
بران کوه مردم بدی اندکی / شب تیره زیشان نماندی یکی
بپرسید ازیشان سکندر که راه / کدامست و[16] چون راند باید سپاه
همه یکسره خواندند آفرین / که ای نامور شهریار زمین
برفتن[17] برین کوه بودی گذر / اگر برگذشتی برو راه‌بر
یکی اژدهایست زان[18] روی کوه / که مرغ[19] آید از رنج زهرش ستوه

[1] VI — و оп. [2] VI — بنمود [3] VI — دارای [4] VI — ز [5] K, I, IV, VI — و оп. [6] K — گوی [7] K — سواری [8] IV — کو زند VI — برجهد [9] K, IV, VI — به تیغ و به تیر [10] K, I, IV, VI — بیاسود [11] K, I, IV, VI — میان و کرانه [12] I, IV — ز [13] VI — سواری [14] I, VI — که [15] VI — فلک‌را [16] Л — و оп. [17] I, IV — چو رفتن VI — بتنگی [18] K — اژدهایی [19] K, I, VI — گرگ ازان

نیارد گذشتن برو بر[1] سپاه — همی دود زهرش برآید[2] بماه
همی آتش افروزد از کام اوی — دو گیسو بود پیل را دام اوی[3]
همه شهر با او نداریم تاو — خورش بایدش هر شبی پنج[4] گاو
بجوییم[5] و بر کوه خارا بریم — پر[6] اندیشه و پر[6] مدارا بریم[7]
بدان تا نیاید بدین روی کوه — نینجامد[8] از ما گروها[9] گروه
بفرمود سالار دیهیم جوی — که آن روز ندهند چیزی بدوی
چو گاه خورش درگذشت اژدها — بیامد چو آتش بران تند[10] جا
سکندر بفرمود تا لشکرش — یکی تیرباران کنند از برش
بزد یک دم آن اژدهای پلید — تنی چند ازیشان بدم درکشید
بفرمود اسکندر فیلقوس — تبیره بزخم آوریدند[11] و کوس
همان[12] بی کران آتش افروختند — بهر جای مشعل[13] همی سوختند
چو کوه از تبیره پر آواز گشت — بترسید ازان[14] اژدها باز گشت
چو خورشید برزد سر از برج گاو — ز گلزار برخاست بانگ چکاو[15]
چو آن اژدها را خورش بود گاه[16] — ز مردان لشکر گزین کرد شاه[17]
درم داد سالار چندی[18] ز گنج — بیاورد با خویشتن گاو پنج
بکشت و ز[19] سرشان برآهخت پوست — بدان جادوی داده[20] دل مرد[21] دوست
بیاگند چرمش[22] بزهر و بنفت — سوی اژدها روی بنهاد[23] تفت
مران چرمهارا[24] پر از باد کرد — ز دادار نیکی‌دهش[25] یاد کرد
بفرمود تا پوست برداشتند — همی دست[26] بر دست[26] بگذاشتند
چو نزدیکئ اژدها رفت شاه — بسان یکی ابر دیدش سیاه

1 I — این VI — بروبر گذشتن 2 IV — برآمد 3 VI — б. оп. 4 Л — نیم Б — خمسة ثیران 5 I — بخرّیم VI — بکوشیم 6 VI — با 7 K — б. оп. 8 K — بەپیچاند I — نینجاهد IV, VI — نەپیچاند 9 VI — فراوان 10 IV — چند 11 IV — اندرآرند 12 IV — همی 13 IV — منقل 14 IV — آن و 15 K, I, VI — бб. 1199—1206 оп.; Б — перевод этих бб. отсутствует. 16 IV — گاو 17 IV — ساو 18 K, I, IV — جنگی 19 K, I — بـ 20 K — داد وی داد 21 VI — چنین در حق کس نکرد آنچه 22 VI — مغزش 23 Л — доб. و 24 Л — جامهارا K, I, VI — بدم پوستهارا 25 K — دارای گیتی‌دهش 26 IV — دشت

زبانش[1] کبود و دو چشمش چو خون همی آتش آمد ز کامش برون[2]
چو گاو از سر کوه بنداختند بران[3] اژدها دل بپرداختند[4]
فرو برد چون باد گاو اژدها چو آمد ز چنگ دلیران رها
چو از گاو[5] پیوندش آگنده شد بر اندام زهرش پراگنده شد
همه رودگانیش سوراخ کرد بمغز و بپی[6] راه گستاخ کرد
همی زد سرش‌را بران کوه سنگ چنین تا برآمد زمانی[7] درنگ
سپاهی[8] بروبر ببارید تیر[9] بپای آمد آن کوه نخچیرگیر
وزانجایگه تیز لشکر براند[10] تن اژدهارا همانجا بماند[11]
بیاورد لشکر بکوهی[12] دگر کزان[13] خیره شد مرد[14] پرخاشخر
بلندیش بینا همی دیر دید سر کوه چون تیغ و[15] شمشیر دید
یکی تخت زرّین بران تیغ کوه ز انبوه یکسو و[16] دور از گروه
یکی مرده مرد اندران تخت‌بر[17] همانا[18] که بودش پس از مرگ فر[19]
ز دیبا کشیده برو[20] چادری ز هر گوهری[21] بر سرش افسری
همه گرد بر گرد او سیم و زر کسی‌را نبودی بروبر گذر
هرانکس که رفتی بران کوهسار که از مرده[22] چیزی کند خواستار
بران کوه از[23] بیم لرزان شدی بمردی و بر[24] جای[25] ریزان شدی
سکندر برآمد[26] بران کوه‌سر نظاره بران مرد[27] با سیم و[28] زر
یکی بانگ بشنید کای شهریار بسی بردی اندر جهان روزگار
بسی تخت شاهان بپرداختی سرت‌را بگردون برافراختی
بسی دشمن و دوست کردی تباه ز گیتی کنون باز گشتست گاه
رخ شاه ز آواز شد چون چراغ ازان کوه برگشت دل پر ز[29] داغ

---

1 I — زفانش 2 Л — бб. 1213, 1214 оп. 3 K — ازان VI — مران 4 VI — را خورش ساختند 5 K, I, IV, VI — پوست 6 IV — بمغزاندرش VI — بمغز سرش 7 K, VI — زمانی برآمد 8 VI — سپاهش 9 Б — فقطعوه باالسیوف 10 K, I, IV, VI — تیز برداشتند 11 K, I, IV, VI — خوار بگذاشتند 12 K, IV — بکوه 13 VI — کزو 14 K — مغز 15 K, VI — و оп. 16 IV — و оп. (метр нарушен). 17 K, VI — تخت [VI — روی] زرّ Б — پیر مرده بران و علیه شیخ میت 18 K — هم انکه 19 K, VI — بخت I, IV — б. оп. 20 IV — بران 21 I, IV — گونهٔ Б — مرصع بجواهر 22 I, IV — مرد 23 K — بی 24 VI — ابر 25 I, IV — جاش 26 Л — بیامد 27 K, VI — مرده 28 VI — بر تخت 29 K — پردرد و

۳۲

همی‌رفت با نامداران روم   بدان شارستان شد که خوانی[1] هروم
که آن شهر یکسر زنان داشتند   کسی‌را دران[2] شهر نگذاشتند
سوی راست پستان چو آنِ[3] زنان   بسان یکی[4] نار[5] بر پرنیان
سوی چپ بکردار جوینده[6] مرد   که جوشن بپوشد بروز نبرد[7]
چو آمد بنزدیک شهر هروم   سرافراز[8] با نامداران روم
یکی نامه بنوشت با رسم و داد   چنان‌چون بود مرد فرّخ نژاد
بعنوان‌بر از شاه ایران و روم   سوی آنک دارند مرز هروم[9]
سر نامه از[10] کردگار سپهر   کزویست بخشایش و[11] داد و[12] مهر
هرانکس که دارد روانش خرد   جهانرا بعمری[13] همی[14] بسپرد[15]
شنید آنک ما در جهان[16] کرده‌ایم   سر مهتری بر کجا برده‌ایم[17]
کسی کو ز فرمان ما[18] سر بتافت   نهالی بجز[19] خاک تیره[20] نیافت
نخواهم که جایی بود در جهان   که دیدار آن باشد از من[21] نهان
گر آیم مرا با شما نیست رزم[22]   بدل آشتی دارم و رای بزم[23]
اگر هیچ دارید داننده‌یی[24]   خردمند و بیدار[25] خواننده‌یی[26]
چو برخواند این نامهٔ پندمند   بر[27] آنکس که هست از شما ارجمند
ببندید پیش آمدن‌را میان   کزین[28] آمدن کس ندارد[29] زیان
بفرمود تا فیلسوفی ز روم   برد نامه نزدیک شهر هروم
بسی نیز شیرین سخنها بگفت   فرستاده خود با خرد بود جفت

---

[1] K — شارستانی که نامش [2] K, I — کسی بر درِ [3] I — چنان IV — بسان [4] K, I, IV — باد IV — تار I — باز [5] K — پوینده [6] I — [7] VI — бб. 1237, 1238 چو گشتی روان [دوان — I] [8] K — یکی نامه [9] VI — لم یخلق للواحدة منهنّ إلا ثدی واحد و هو الأیمن فحسب — Б оп.; چنین [14] IV — بخوبی VI — دعمزی [13] Л — و оп. [12] VI — و оп. [11] IV — کر [10] K — б. оп. [15] K — بشمرد I, IV — نسپرد [16] K, I, IV — زمین [17] VI — б. оп. [18] VI — من [19] K, I, IV — جزاز [20] VI — چیزی [21] IV — ما [22] VI — جنگ [23] VI — تنگ [24] VI — داننده‌اید [25] VI — доб. و [26] K — دل بندهٔ VI — خواننده‌اید [27] VI — هر [28] IV — بدین [29] K, VI — نه بیند

چو دانا بنزدیک ایشان رسید / همه شهر زن دید و مردی ندید
همه لشکر از شهر بیرون شدند / بدیدار رومی بهامون شدند[1]
بران نامه‌بر[2] شد جهان[3] انجمن / ازیشان هرانکس که بد رای‌زن
چو این نامه برخواند دانای شهر / ز رای دل شاه برداشت بهر
نشستند و پاسخ نوشتند باز / که دایم بزی[4] شاه[5] گردن‌فراز
فرستاده‌را پیش بنشاندیم / یکایک همه نامه برخواندیم
نخستین که گفتی ز شاهان[6] سخن[7] / ز پیروزی و رزمهای[8] کهن
اگر لشکر آری بشهر هروم / نه بینی ز نعل و پی اسپ[9] بوم
بی اندازه در شهر ما برزنست / بهر برزنی‌بر[10] هزاران زنست
همه شب بخفتان جنگ اندریم / ز بهر فزونی بتنگ[11] اندریم
ز چندین یکی‌را نبودست شوی / که دوشیزگانیم[12] و[13] پوشیده‌روی
ز هر سو که آیی برین بوم و بر / بجز ژرف دریا نه بینی گذر[14]
ز ما هر زنی کو گراید بشوی / ازان‌پس کس اورا نه‌بینیم[15] روی[16]
ببایدش گذشتن بدریای ژرف / اگر خوش وگر نیز باریده[17] برف[18]
اگر دختر آیدش[19] چون[20] کرد شوی / زن‌آسا و جوینده[21] رنگ و بوی
هم آن خانه جاوید جای وی است / بلند آسمانش هوای وی است
وگر مردوش[22] باشد و سرفراز / بسوی هرومش فرستند باز[23]

---

[1] Л, VI — бб. 1254, 1255 оп.; Б — فصادف الرسول أهل‌المدينة نساء كلهن ليس فيها رجل
[2] K — نامور [3] K, I, IV, VI — سپاه [4] I, VI — بدی IV — بوی [5] K, VI — شاد و I — доб. و
[6] K — شاه آن [7] IV — کهن [8] VI — روزگار [9] K, I, IV, VI — [VI — جای] ز پی خاک [10] I, IV — ده VI — بر [11] I — بجنگ [12] IV — پوشیدگانیم [13] IV, VI — و оп. [14] VI — б. оп. [15] IV — بینند VI — ازان‌پس ورا نیز نه‌بینیم [16] I — бб. 1264, 1265 оп. [17] K, I, IV — بود روز VI — اگر باد و [18] VI —
وگر زو پسر زاید آنجا که هست * همانجا که باشد بباید نشست
[19] VI — آورد [20] K — اگر [21] I, IV — جوینده [22] K, I, IV — مردفش [23] VI — б. оп.; K, I, IV, VI — доб.:
ز دوشیزگان هر شبی ده [VI — دو] هزار * نگهبان بود بر لب رودبار [VI — جویبار]
[IV — که با تاج زر آید و گوشوار]

وگر زو پسر زاید آنجا که هست   بباشد نباشد بر ماش دست[1]
ز ما هرک او روزگار[2] نبرد   از اسپ اندرآرد یکی شیرمرد
یکی تاج زرّینش بر سر نهیم   همان تخت او بر دو[3] پیکر نهیم
همانا ز ما زن[4] بود سی هزار   که با تاج زرّند و با گوشوار[5]
که مردی ز گردنکشان[6] روز جنگ   بچنگال[7] او خاک شد بی درنگ
تو مردی[8] بزرگی و نامت[9] بلند   در نام بر خویشتن در مبند
که گویند با زن برآویختی[10]   ز آویختن نیز بگریختی
یکی ننگ باشد ترا زین سخن   که تا هست گیتی نگردد کهن
چو خواهی که[11] با نامداران روم   بپایی بگردی بمرز[12] هروم
چو با راستی باشی و مردمی   نه بینی جزاز[13] خوبی و خرّمی
بپیش تو آریم چندان سپاه   که تیره شود بر تو[14] خورشید و ماه
چو آن پاسخ نامه شد[15] اسپری   زنی بود گویا به پیغمبری
ابا تاج و با جامهٔ شاهوار[16]   همی رفت با خوبرخ ده سوار
چو آمد خرامان بنزدیک شاه   پذیره فرستاد چندی براه[17]
زن نامبردار[18] نامه بداد   پیام دلیران همه کرد یاد
سکندر چو آن پاسخ نامه دید   خردمند و[19] بینادلی برگزید
بدیشان پیامی فرستاد و گفت   که با مغز مردم خرد باد[20] جفت
بگرد جهان شهریاری نماند   همان بر زمین نامداری نماند
که نه سربسر پیش من کهترند   وگر چه بلندند و نیکاخترند
مرا گرد کافور و[21] خاک[22] سیاه   همانست و[23] هم بزم و هم[24] رزمگاه[25]

---

[1] Л—б. оп. [2] K—روزگاری [3] IV—زرّینه [4] Л—مردان—IV ازیشان [5] IV—نگهبان بود بر لب رودبار IV — бб. 1270—1272 стоят после б. 1275 в последовательности 1272, 1270, 1271.
[6] VI—جنگ آوران [7] K, I, VI—ز چنگال [8] IV, VI—مرد [9] K, VI—نامی — I نام
[10] I—بیاویختی — IV درآویختی [11] VI—سزد گر تو [12] K, I, IV, VI—بگرد [13] K, I, VI—بجز
[14] K, I, IV, VI—روی [15] K, I, IV—گشت [16] K, VI—شهریار [17] K, I, IV—سپاه Л—доб.:
که آمد بنزدیک ما با فرّهی * ز دانایئ شاه آگهی
[18] VI—بر نامور رفت و [19] K—و оп. [20] Л—نیست [21] IV—و оп. [22] VI—مشک
[23] Л, I—و оп. [24] K—بزم و همان [25] VI—خاک آوردگاه

نه من جنگرا آمدم تازیان — به پیلان و[1] کوس و[2] تبیره‌زنان
سپاهی برین‌سان که هامون و کوه — همی گردد از سم[3] اسپان ستوه
مرا رای دیدار[4] شهر شماست — گر آیید[5] نزدیک ما هم رواست
چو دیدار باشد برانم سپاه — نباشم فراوان بدین جایگاه[6]
ببینیم تا چیستتان[7] رای[8] و فر — سواری و زیبایی و پای و پر
ز کار زهشتان بپرسم[9] نهان — که بی مرد زن چون بود در جهان
اگر مرگ باشد فزونی ز کیست — به[10] بینم که فرجام این کار چیست[11]
فرستاده آمد سخنها بگفت — همه راز بیرون کشید از نهفت
بزرگان یکی انجمن ساختند — ز گفتار دلرا[12] بپرداختند
که ما برگزیدیم[13] زن دو هزار — سخن‌گوی و داننده و هوشیار
ابا هر صدی[14] بسته ده[15] تاج زر — بدو درنشانده فراوان گهر
چو گرد آید[16] آن تاج باشد[17] دویست — که هر یک جز اندرخور[18] شاه نیست
یکایک بسختیم و کردیم تل — ابا گوهران هر یکی سی[19] رطل[20]
چو دانیم کامد بنزدیک شاه — یکایک پذیره شویمش براه
چو[21] آمد بنزدیک ما آگهی — ز دانایئ شاه وز فرّهی[22]
فرستاده برگشت و[23] پاسخ بگفت — سخنها همه[24] با خرد بود جفت
سکندر ز منزل[25] سپه برگرفت — ز کار زنان[26] مانده[27] اندر شگفت
دو منزل بیامد یکی باد خاست — وزو برف با کوه و در[28] گشت[29] راست
تبه شد بسی مردم پایکار[30] — ز سرما و برف اندر آن روزگار[31]

---

[1] Л — و оп. [2] IV — و оп. [3] K, I, IV, VI — نعل [4] Л — دیدن رای [5] K, IV — آیند
[6] K, I, IV — رزمگاه VI — бб. 1292, 1293 оп. [7] K, IV — چیست شان [8] VI — چیست آیین
[9] K — هم از کارتان باز دانم — VI دهش باز پرسم — IV زهش باز پرسم — I رهش باز پرسم
[10] IV — نه [11] VI — вместо б. повторяет б. 1290. [12] K, IV — دلها I, VI — گفتارها دل [13] VI — گزینیم
[14] VI — بجز درخور [14] VI — سری [15] VI — یک [16] Л — کردار [17] VI — ببیند [18] VI — بجز درخور
[19] K — سه بد ابا هر یکی گوهری [20] VI — б. оп. [21] K, I — که [22] VI — б. оп.
[23] IV — و оп. [24] VI — سخن سربسر [25] I — ز منزل سکندر [26] Л — زمان [27] VI — ماند
[28] K — کوه بر VI — کوه‌سر [29] I, IV — کوه [I — تا] برفها گشت با [30] K, IV — ناپکار VI —
نامدار Б — أهلك خلقا من أصحاب الاسكندر [31] K, VI — доб.:
بران رنج و [سخت — VI] سرما دو منزل برفت * چو آمد بنزدیکئ شهر تفت

برآمد یکی ابر و دودی[1] سیاه   بر آتش همی رفت گفتی[2] سپاه
زره کتف آزادگانرا بسوخت   ز نعل سواران[3] زمین برفروخت
بدین همنشان تا بشهری رسید   که مردم بسان شب تیره دید
فروهشته[4] لفچ[5] و برآورده کفچ[6]   بکردار قیر و شبه[7] کفچ و لفچ[8]
همه دیدهاشان بکردار خون   همی از دهان آتش آمد برون
بسی پیل بردند پیشش براه   همان هدیهٔ[9] مردمان سیاه[10]
بگفتند کین برف و باد دمان   ز ما بود کامد شمارا زیان[11]
که هرگز بدین شهر[12] نگذشت کس   ترا و[13] سپاه تو دیدیم و[14] بس
ببود اندر آن شهر یک ماه شاه   چو آسوده گشتند شاه و سپاه[15]
ازانجا[16] بیامد دمان و دنان   دل‌آراسته سوی شهر زنان
ز[17] دریا گذر[18] کرد زن دو هزار   همه پاک با افسر و گوشوار
یکی بیشه بد[19] پر ز[20] آب و درخت   همه جای روشن‌دل و نیک‌بخت
خورش گرد کردند بر[21] مرغزار   ز گستردنیها برنگ و نگار[22]
چو آمد سکندر بشهر هروم   زنان پیش رفتند ز آباد بوم
ببردند پس تاجها پیش اوی   همان[23] جامه و گوهر و رنگ و بوی
سکندر بپذرفت و بنواختشان   بران خرّمی[24] جایگه ساختشان[25]
چو شب روز شد[26] اندرآمد بشهر   بدیدار برداشت زان شهر بهر
کم و بیش ایشان همی[27] باز جست   همی بود تا رازها شد درست[28]

---

[1] K, I, IV — دود وابری Б — ثم شاهدوا دخانا مرتفعا فی السماء و سحابا أسود [2] IV — گویی [3] K, IV, VI — ستوران [4] Л — برده [5] K — کنج [6] Л — لفچ K, I, IV — کنج VI — خشم в тексте — по T. [7] Л — شب و [8] Л — لفچ لفچ K — کنج لفچ I — کنج و لنج IV — لنج و لنج VI — تو گفتی که بارید خونشان ز چشم в тексте — по T; VI — б. стоит после б. 1315; Б — فیها ذاس سود الوجوه کالسَبَج هدل الشفاه [9] K, I — هدیها [10] I — سماه IV — با سپاه [11] Л, IV — زمان [12] K, I, VI — راه Б — إذا لم نر أحدا وصل الی هذه المدینة [13] K, I, IV — بر اسپان Б — قط و لم نر راکب فرس [14] K, I — و оп. [15] T — б. оп.; Б — فأقام الملک فیها شهراً [16] Л — وزانجا [17] K — بـ [18] VI — گزین [19] K — بیشهٔ [20] VI — بودش پر [21] K, VI — در [22] Л — گستردنیهای رنگ و نگار VI — گستردنیها و رنگ و نگار [23] K, VI — همه [24] VI — بجایی نکو [25] K — جای بنشاختشان [26] K, I, VI — گشت [27] I — همه [28] VI — б. оп.

۳۳

بپرسید[1] هر چیز و[2] دریا بدید — وزان روی[3] لشکر بمغرب کشید
یکی شارستان پیشش آمد بزرگ — بدو اندرون مردمانی[4] سترگ
همه روی سرخ و همه موی زرد — همه درخور جنگ[5] روز[6] نبرد
بفرمان بپیش[7] سکندر شدند — دوتا[8] گشته و[9] دست[10] بر سر شدند
سکندر بپرسید از[11] سرکشان — که ایدر چه[12] دارد[13] شگفتی نشان[14]
چنین گفت با او یکی مرد پیر — که ای شاه نیک‌اختر و[15] شهرگیر[16]
یکی آبگیرست زان روی[17] شهر — کزان آب کس‌را ندیدیم بهر
چو[18] خورشید تابان بدانجا[19] رسید[20] — بران[21] ژرف دریا شود ناپدید
پس[22] چشمه‌در تیره گردد جهان — شود آشکارای گیتی نهان
وزان جای تاریک چندان سخن — شنیدم که هرگز نیاید ببن
خردیافته مرد یزدان‌پرست — بدودر یکی چشمه گوید که هست
گشاده‌سخن مرد بارای و کام — همی آب حیوانش خوانند بنام
چنین گفت روشن‌دل پرخرد — که هرک آب حیوان خورد کی مُرَد
ز فردوس دارد بران چشمه راه — بشوید[23] بران[24] تن[25] بریزد گناه[26]
بپرسید پس شه[27] که[28] تاریک جای — بدو اندرون چون رود چارپای
چنین پاسخ آورد یزدان‌پرست — کزان[29] راه بر کرّه باید نشست
بچوپان[30] بفرمود کاسپ یله — سراسر بلشکرگه آرد[31] گله
گزین کرد زو[32] بارگی ده[33] هزار — همه چارسال[34] از در کارزار

---

[1] VI — доб. و [2] VI — و оп. [3] VI — جـای [4] IV, VI — مـردمـان [5] I, IV — доб. و [6] K — روز و جنگ [7] VI — دمان جمله سوی [8] I, IV — ته [9] VI — چو دیوانگان [10] IV — سنگ [11] K, I, IV, VI — از ان [12] K, I, IV — که [13] K — داد از VI — هست از [14] Б — فسایلهم الاسکندر عمن یعرف عجائبها [15] K, I, IV, VI — و оп. [16] IV — شیرگیر VI — مردگیر [17] IV, VI — سوی [18] K, I, IV — که [19] I, IV — چو آنجا [20] K — کشید [21] K, I, IV — بدان VI — دران [22] VI — بسر [23] K, I, IV, VI — بشویی [24] K, I, IV — بدو [25] VI — تن از تو [26] Б — و من اغتسل فیها تساقطت عنه ذنوبه [27] K — بپرسد سکندر IV — شاهش [28] I — سکندر بدو گفت [29] IV — که آن VI — آنکه [30] VI — سکندر [31] I, IV — آور [32] K, VI — ازان [33] Л — دو Б — عشرة آلاف [34] K — ساله

۳٤

وزانجایگه شاد[1] لشکر براند / بزرگان بیداردلرا بخواند
همی رفت تا سوی شهری رسید / که آنرا میان و کرانه ندید
همه هرچ باید بدودر فراخ / پر از باغ و میدان و ایوان و کاخ
فرود آمد و بامداد پگاه / بنزدیک آن چشمه شد بی سپاه
که دهقان ورا نام حیوان نهاد / چو از بخشش پهلوان[2] کرد یاد
همی بود تا گشت خورشید زرد / فرو شد بران چشمهٔ لاژورد[3]
ز یزدان پاک آن شگفتی بدید / که خورشید[4] گشت از جهان ناپدید
بیامد بلشکرگه خویش باز / دلی[5] پر ز اندیشهای دراز
شب تیره کرد از جهاندار یاد / پس اندیشه بر آب حیوان نهاد
شکیبا[6] ز لشکر[7] هرانکس که دید / نخست از میان سپه برگزید
چهل روزه افزون خورش برگرفت / بیامد[8] دمان تا چه بیند شگفت
سپه‌را بران شارستان جای کرد / یکی پیشرو چست[9] بر پای کرد
ورا اندران[10] خضر بد رای‌زن / سر نامداران آن انجمن
سکندر بیامد بفرمان اوی / دل[11] و جان سپرده به پیمان اوی
بدو گفت کای مرد بیداردل / یکی تیز گردان بدین کار دل
اگر آب حیوان بچنگ آوریم / بسی بر[12] پرستش درنگ آوریم
نمیرد کسی کو روان پرورد / بیزدان پناهد[13] ز راه خرد
دو مُهرست[14] با من که چون آفتاب / بتابد شب تیره چون بیند[15] آب[16]
یکی زان تو برگیر و در پیش باش / نگهبان[17] جان و تن خویش باش
دگر مهره باشد مرا شمع راه / بتاریکی‌اندر شوم با سپاه
ببینیم تا کردگار جهان / بدین آشکارا چه دارد نهان

---

[1] I, IV — شاه   [2] K — ایزدی I, VI — پهلوی   [3] K — б. оп.   [4] K, I, IV, VI — رخشنده
[5] VI — دلش   [6] Л — سکوبا Б — من عرفه بالعقل و الصبر   [7] VI — ز لشکر شکیبا   [8] K — پیاده
[9] IV, VI — جست و   [10] VI — بدان اندرون   [11] K — تن   [12] VI — مگر در   [13] K, VI — نگهدار
[14] K, I, IV, VI — مهره‌ست   [15] IV — مانند   [16] VI — هنگام خواب   [17] VI — گراید

توی پیش‌رو گر پناه من اوست | نماینده رای[1] و راه من اوست[2]
چو[3] لشکر سوی آب حیوان گذشت | خروش آمد الله[4] اکبر ز دشت
چو از منزلی[5] خضر[6] برداشتی | خورشها ز هر گونه بگذاشتی
همی‌رفت ازین‌سان دو روز و دو شب | کسی‌را[7] بخوردن نجنبید لب
سه‌دیگر بتاریکئی اندر دو راه | پدید آمد و گم شد از خضر شاه
پیمبر[8] سوی آب حیوان کشید[9] | سر زندگانی بکیوان کشید[9]
بران[10] آب روشن سر و تن بشست | نگهدار جز پاک یزدان[11] نجست
بخورد و برآسود[12] و برگشت زود | ستایش همی بافرین برفزود[13]

۳۵

سکندر سوی روشنایی رسید[14] | یکی برشده کوه رخشنده دید
زده بر سر کوه خارا عمود | سرش تا بابراندر[15] از چوب عود
بر[16] هر عمودی کنامی بزرگ | نشسته برو سبز مرغی سترگ
بآواز رومی سخن راندند[17] | جهاندار پیروزرا خواندند[17]
چو آواز بشنید قیصر برفت | بنزدیک مرغان خرامید[18] تفت
بدو مرغ گفت[19] ای دلارای رنج[20] | چه جویی همی زین سرای سپنج
اگر[21] سر[22] برآری بچرخ بلند | همان باز گردی ازو[23] مستمند[24]

---

[1] K, I, IV—آب [2] VI—б. оп. [3] VI—ز [4] IV—доб. و [5] I, IV—منزلش [6] K—خفته [7] VI—یکی‌را [8] K—بیامد [9] VI—رسید [10] K, I, IV, VI—ازان [11] K—آب حیوان [12] K, I, IV—بیاسود [13] Л—доб.:

چو سیراب شد باره‌را آب داد * زمانی همان چشم‌را خواب داد
زمانی چنین بود بیدار شد * نیایش کنان پیش دادار شد
چو چندی بمالید رخ بر زمین * نیایش کنان اندرآمد بزین

Б — перевод этих бб. отсутствует. [14] K, IV—کشید [15] VI—عمودی همه کرده [16] K, I, IV, VI—بران [17] IV—اندی [18] Л—доб. و [19] K, I, IV—گفت مرغ [20] Б—أيها الثعبان [21] I, IV, VI—که گر [22] VI—تو [23] I—تو زو [24] K—б. оп.

کنون کامدی هیچ دیدی زنا[1] / وگر کرده از خشت پخته بنا[2]
چنین داد پاسخ کزین[3] هر دو هست / زنا[4] و[5] برین گونه جای[6] نشست
چو بشنید پاسخ فروتر نشست / درو[7] خیره شد مرد یزدان‌پرست
بپرسید[8] کاندر جهان بانگ رود / شنیدی و آوای مست و سرود[9]
چنین داد پاسخ که هر کو ز دهر / ز شادی همی‌برنگیرند[10] بهر
ورا شاد مردم نخوانند همی / وگر جان و دل برفشانند همی
بخاک آمد از[11] برشده چوب عود / تهی ماند زان مرغ رنگین[12] عمود
بپرسید دانایی و راستی / فزونست اگر کمّی[13] و کاستی[14]
چنین داد پاسخ که دانش‌پژوه / همی سر فرازد ز هر دو[15] گروه
بسوی عمود آمد از تیره خاک / بمنقار چنگالها[16] کرد پاک
ز قیصر بپرسید[17] یزدان‌پرست / بشهر تو بر کوه دارد نشست
بدو گفت[18] چون مرد شد پاک‌رای / بیابد[19] پرستنده بر[20] کوه جای
ازان چوب جوینده[21] شد بر[22] کنام / جهانجوی روشن‌دل و[23] شادکام
بچنگال می‌کرد[24] منقار تیز / چو ایمن شد از گردش[25] رستخیز
بقیصر بفرمود تا بی گروه / پیاده شود بر سر تیغ کوه
به بیند که[26] تا بر سر کوه چیست[27] / کزو[28] شادمانرا بباید گریست

---

1 K, I, IV, VI — زنی 2 K, I, IV, VI — تنی — Б — هل حدث الزنا و هل استعمل الآجر فی البناء؟ 3 K, VI — که این 4 K, I, IV, VI — زنی 5 VI — کو 6 Л — доб. و VI — دارد 7 K — برو I — بدو VI — ازو 8 VI — چنین گفت 9 VI — مستی و رود 10 VI — شادی و آرام نگرفت 11 VI — آن 12 K, I, IV, VI — مسکین 13 IV — کژّی 14 Б — العلم مع أیما اکثر: السداد أم الجهل مع الفساد 15 K, I, VI — برافرازد از هر IV — برفرازد از هر دو (метр нарушен). 16 VI — چنگال‌می 17 K — بپرسد که IV — بدو گفت کای مرد 18 IV — بگفتا که 19 K, I, VI — نیابد IV — نباشد 20 K, I, VI — جز IV — چون 21 K — گوینده I, IV, VI — پوینده 22 VI — برشد 23 I — و оп. 24 K, I, IV, VI — بچنگل همی کرد 25 K, I, IV — بخشش VI — بخشش و 26 K — بیندیش 27 VI — کیست 28 K — کزان

۳۶

سکندر چو بشنید شد سوی کوه   بدیدار[1] بر تیغ شد بی گروه
سرافیل‌را دید صوری بدست   برافراخته سر ز جای نشست
پر از باد لب[2] دیدگان پر ز نم   که فرمان یزدان کی آید[3] که دم
چو بر کوه روی سکندر بدید   چو رعد خروشان فغان برکشید
که ای بندهٔ آز چندین مکوش   که روزی بگوش آیدت یک خروش
که[4] چندین مرنج از پی تاج وتخت   برفتن بیارای و بربند رخت
چنین داد پاسخ بدو شهریار   که بهر من این آمد[5] از روزگار
که جز جنبش و[6] گردش اندر جهان   نه‌بینم همی آشکار و نهان
ازان کوه با ناله آمد فرود   همی‌داد نیکی‌دهش‌را درود
بران راه تاریک بنهاد روی   بپیش‌اندرون مردم راه‌جوی
چو آمد بتاریکی‌اندر سپاه   خروشی برآمد ز کوه سیاه
که هر کس که بردارد از کوه[7] سنگ   پشیمان شود ز آنک دارد بچنگ
وگر برندارد پشیمان شود   بهر درد[8] دل سوی درمان شود
سپه سوی آواز بنهاد گوش   پر اندیشه شد هر کسی زان خروش
که بردارد آن سنگ اگر[9] بگذرد   پی[10] رنج نا‌آمده نشمرد
یکی گفت کین رنج هست از گناه   پشیمانی و[11] سنگ بردن براه[12]
دگر گفت لختی[13] بباید کشید   مگر درد و رنجش[14] نباید چشید
یکی برد زان سنگ و دیگر نبرد   یکی دیگر[15] از کاهلی داشت[16] خرد
چو از آب حیوان بهامون شدند[17]   زتاریکی راه بیرون شدند[18]
بجستند هر کس[19] بر و آستی[20]   پدیدار شد کژّی و کاستی
کنار یکی پر ز یاقوت بود   یکی‌را[21] پر از گوهر نابسود

---

[1] IV — بدید از [2] VI — باد و دم [3] K, I, IV — کی آید ز یزدان [4] I, IV — تو
[5] I — امروز [6] IV — و on. [7] K, I — پای VI — جای [8] I — دوز [9] I — گر IV — کو VI — یا
[10] VI — که این [11] IV — از [12] I — ز راه [13] VI — سختی [14] K — سختی [15] K, I, VI — سه‌دیگر
[16] K, I, VI — برد [17] VI — رسید [18] VI — کشید [19] IV — یک کس [20] T — بدان راستی
[21] VI — دگررا

پشیمان شد آنکس که کم داشت اوی   زبرجد چنان[1] خوار بگذاشت اوی
پشیمان‌تر آنکس که خود[2] برنداشت   ازان گوهر پربها[3] سر بگاشت[4]
دو هفته بر آنجایگه‌بر بماند   چو آسوده‌تر گشت لشکر براند[5]

۳۷

سوی باختر شد چو خاور بدید   ز گیتی همی[6] رای رفتن گزید
بره‌بر یکی شارستان دید پاک   که نگذشت گویی[7] برو باد[8] و خاک
چو آواز کوس آمد از پشت پیل   پذیره شدندش بزرگان[9] دو میل
جهانجوی چون دید بنواختشان   بخورشید گردن برافراختشان
بپرسید کایدر چه باشد شگفت   کزان برتر اندازه نتوان[10] گرفت[11]
زبان[12] برگشادند بر[13] شهریار   بنالیدن از[14] گردش روزگار
که مارا یکی کار پیش است سخت   بگوییم با شاه پیروزبخت[15]
بدین[16] کوه سر تا بابراندرون   دل ما پر از رنج و دردست[17] و خون
ز چیزی که مارا بدو[18] تاب نیست   ز یاجوج و[19] ماجوج‌مان خواب نیست
چو آیند بهری سوی شهر ما   غم و رنج باشد همه بهر ما
همه رویهاشان چو روی[20] هیون   زبانها سیه دیده‌ها[21] پر ز[22] خون
سیه روی و دندانها[23] چون گراز   که یارد شدن نزد ایشان فراز
همه تن پر از موی و موی همچو[24] نیل   بر و سینه و گوشهاشان چو پیل
بخسپند یکی[25] گوش بستر کنند   دگر بر تن خویش چادر کنند

[1] IV — چرا [2] K — او [3] Л, I, VI — بی بها [4] VI — доб.:
دو هفته دران دشت لشکر گماشت * ازان گوهر بابها سر بگاشت
[5] VI — повторяет б. 1491. [6] K, I, IV — همه [7] K — گفتی [8] K — گرد [9] K — بزرگان برفتند [10] Л — باید [11] K — бб. 1424, 1425 оп. [12] I — زفان [13] K, I — با [14] K — بنالش پیشش [15] K, I — بیداربخت ازان [16] K — کزین I, IV — ازین [17] K, I, IV — درد و رنجست [18] K, I, IV, VI — پی و [19] Л — و оп. [20] K — چنان چون I, IV, VI — بسان [21] K — دیده شان [22] I, IV — چو VI — دیده هاشان چو همچو [23] Л — دندانهای (метр нарушен). [24] K — تنها چو I — چو IV — مویش چو موبی [25] K, IV — بخسپند و یک I — نخسپند یک VI — چو خفتند یک

ز هر مادهیی بچّه زاید هزار / کم و بیش ایشان که داند[1] شمار
بگرد آمدن چون ستوران شوند[2] / تگ آرند و[3] برسان[4] گوران شوند[2]
بهاران کز[5] ابر اندرآید خروش[6] / همان سبز[7] دریا برآید[8] بجوش[9]
چو[10] تنّین ازان موج بردارد[11] ابر / هوا برخروشد[12] بسان هژبر
فرود افگند[13] ابر تنّین چو[14] کوه / بیایند زیشان گروها گروه
خورش آن بود سال تا سالشان / که آگنده گردد بر[15] و یالشان
گیاشان بود زان سپس خوردنی / بیارند[16] هر سو[17] ز[18] آوردنی[19]
چو سرما بود سخت لاغر شوند / بآواز برسان کفتر شوند
بهاران بهبینی[20] بکردار گرگ / بغرّند برسان پیل[21] سترگ[22]
اگر پادشا چارهیی سازدی / کزین غم دل ما بپردازدی
بسی آفرین یابد از هر کسی / ازان پس بگیتی بماند[23] بسی
بزرگی کن و[24] رنج[25] ما را بساز / هم[26] از پاک یزدان نهای بینیاز[27]
سکندر بماند اندر ایشان شگفت / غمی گشت و اندیشهها برگرفت[28]
چنین داد پاسخ که از ماست گنج / ز شهر شما یارمندی[29] و رنج
برآرم من این راه ایشان برای / بنیروی نیکیدهش یک خدای[30]
یکایک بگفتند[31] کای شهریار / ز تو دور بادا بد روزگار
ز ما هرچ باید[32] همه بندهایم / پرستنده باشیم تا زندهایم[33]

---

1 IV—ندارد 2 VI—بوند 3 Л, I—و оп. 4 VI—دونده بمانند 5 VI—که 6 VI—بجوش 7 K—همه روی 8 IV—درآید 9 VI—برآرد خروش 10 K, VI—دو 11 VI—دو تنّین ز دریا برآید بـ 12 IV—همو پر خروشان 13 IV—آید از 14 VI—آرد ابر افگند آن بـ 15 I—تن 16 K, I, IV—بپیوند 17 K—کس 18 K, I, IV—بـ 19 VI—б. оп. 20 K—آید چو I, IV—ز تنّین VI—بیاید 21 IV, VI—شیر 22 K, I—بآوازهای بزرگ 23 Л—نماند VI—کزین نام ماند بگیتی Б—و دام ذکره الی آخر الزمان 24 Л—در 25 I, IV, VI—کار 26 IV—که 27 IV—نهبینی نیاز 28 K, I, IV, VI—اندیشه اندر گرفت 29 VI—آزمندی 30 IV—بفرمان نیکیده رهنمای 31 K, I, IV, VI—همه شهر [دگر باره—VI] گفتند 32 K, I, IV—خواهی
33 VI—б. оп.; IV—доб.:

همه هرچه گویی برانیم ما * بفرمای چیزی که دانیم ما

بیاریم چندانک خواهی تو[1] چیز   کزین بیش کاری نداریم[2] نیز[3]
سکندر بیامد نگه کرد کوه   بیاورد زان فیلسوفان گروه
بفرمود کاهنگران آورید[4]   مس و روی و پتک گران آورید[4]
کچ و سنگ و هیزم فزون از شمار   بیارید[5] چندانک[6] آید[7] بکار
بی اندازه بردند چیزی که خواست   چو شد ساخته کار و[8] اندیشه[9] راست
ز دیوارگر هم ز آهنگران   هرانکس که استاد بود اندران
ز گیتی بپیش[10] سکندر شدند   بدان کار بایسته یاور شدند
ز هر کشوری دانشی شد گروه   دو دیوار کرد از دو پهلوی کوه
ز بن[11] تا سر تیغ بالای اوی   چو صد شاه‌رش کرده[12] پهنای اوی
ازو یک رش انگشت و آهن[13] یکی   پراگنده مس در میان اندکی
همی‌ریخت گوگردش اندر میان   چنین باشد[14] افسون داناکیان[15]
همی ریخت هر گوهری[16] یک رده[17]   چو از خاک تا تیغ شد آژده
بسی نفت و روغن برآمیختند   همی بر سر گوهران ریختند[18]
بخروار[19] انگشت بر سر زدند   بفرمود تا آتش اندر زدند
دم آورد و[20] آهنگران صد هزار   بفرمان[21] پیروزگر شهریار
خروش دمنده برآمد ز کوه   ستاره شد از تف[22] آتش ستوه
چنین روزگاری برآمد بران[23]   دم آتش و رنج آهنگران[24]
گهرها یک اندر دگر[25] ساختند   وزان آتش تیز بگداختند
ز یاجوج و[26] ماجوج گیتی برست   زمین گشت جای خرام[27] و نشست[28]

---

[1] K, I, IV — خواهید [2] VI — که ما چارهٔ این ندانیم [3] IV — доб.:
پس انگه سوی رفتن آغاز کرد * بگردان رومی هم آواز کرد
[4] K, I, IV, VI — آورند [5] K, I, VI — بیارند IV — بیاریم [6] IV — که چیزی [7] K — باید [8] Л, I, IV, VI — و оп. [9] VI — کار بر آرزو گشت [10] VI — تمامی بنزد [11] K, I — پی Б — من قرار الأرض [12] K, VI — کرد I, IV — بود [13] VI — یکی رسته آهن و آتش [14] IV — باشد оп. [15] Л — داناییان IV — دانایان [16] Л, VI — کوره‌ی [17] Л — زده [18] VI — б. оп. [19] K — پس‌انگاه I — بچوب از بر [20] I — آورده VI — و оп. [21] K — بفرمود [22] VI — بیم [23] VI — دراز [24] VI — آهن گداز [25] Л — کورها یک اندر دگر Б — تراصّت الأجزاء [26] Л — و оп. [27] K — نعیم I, IV — نشیم [28] VI — جهانرا تو گفتی نو آیین ببست VI — б. стоит после б. 1471.

برش پانصد[1] بود بالای اوی — چو سیصد بدی نیز[2] پهنای اوی
ازان نامور سدّ اسکندری — جهانی برست از بد[3] داوری
برو مهتران خواندند آفرین — که بی تو مبادا زمان و زمین
ز چیزی که بود اندران جایگاه[4] — فراوان ببردند نزدیک شاه
نپذرفت[5] ازیشان و خود[6] برگرفت — جهان مانده زان کار اندر[7] شگفت

۳۸

• همی‌رفت[8] یک ماه پویان براه — برنج اندر[9] از راه شاه و سپاه[10]
چنین تا بنزدیک کوهی رسید — که[11] جایی دد و دام و ماهی[12] ندید
یکی کوه دید از برش[13] لاژورد — یکی خانه بر سر ز[14] یاقوت زرد
همه خانه قندیلهای بلور — میان اندرون چشمهٔ آب شور
نهاده بر چشمه[15] زرّین دو تخت — برو خوابنیده یکی شوربخت
بتن مردم و سر چو آن[16] گراز — به بیچارگی مرده بر تخت ناز[17]
ز کافور زیراندرش[18] بستری — کشیده ز دیبا برو چادری
یکی سرخ گوهر بجای چراغ — فروزان شده زو همه بوم و راغ[19]
فتاده فروغ ستاره در[20] آب — ز گوهر همه خانه چون آفتاب
هرانکس که رفتی که چیزی برد — وگر[21] خاک آن خانه‌را بسپرد
همه تنش بر جای[22] لرزان شدی — وزان لرزه آن[23] زنده[24] ریزان[25] شدی

---

[1] K, IV — پانصدی I — بپانصد رش VI — رش (перед этим стерто). [2] K — چو نزدیک صد باز [I — یاز] I, IV, VI — هشت باز Б — طول هذا السدّ خمسمائة ذراع فی عرض خمسمائة ذراع [3] K — доб. و VI — از جهان از بدان رست [4] Л — رزمگاه [5] K, I — بپذرفت IV, VI — پذیرفت [6] IV, VI — ره [7] IV — در VI — از کار او ایشان [8] K, I, IV — راند [9] K, I, IV — آمد [10] VI — б. оп. [11] VI — ب [12] IV, VI — مردم [13] K — او همه [14] I — سرش [15] I — خوض [16] K, IV — بسان I — چنان [17] K, I — бб. 1480, 1481 стоят после б. 1492; IV — б. стоит после б. 1482. [18] K — اندرین IV — اندرش [19] K, I, IV — بزیراندرش [I — اندرون] بزیراندرش چون یکی گرد باغ VI — مایه [IV — جامه] چون پرّ زاغ [K — گرد راغ] [20] K, I, IV — بسان فروغ چراغ اندر VI — چراغ اندر [21] K, VI — ویا [22] VI — از بیم [23] K — بر I, IV — هم [24] IV — دیده [25] VI — بر جای بیجان

خروش آمد از چشمهٔ آب شور[1]   که ای آرزومند[2] چندین مشور[3]
بسی چیز دیدی که آن کس ندید   عنانرا[4] کنون باز باید کشید
کنون زندگانیت کوتاه گشت   سر تخت شاهیت بی شاه[5] گشت
سکندر بترسید و برگشت زود   بلشکرگه آمد بکردار دود[6]
وزانجایگه تیز لشکر براند   خروشان بسی[7] نام یزدان بخواند[8]
ازان کوه راه بیابان گرفت   غمی گشت و اندیشهٔ جان گرفت
همی راند پر[9] درد و[10] گریان ز[11] جای   سپاه از پس و پیش او[12] رهنمای

۳۹

ز راه بیابان بشهری رسید   ببد شاد کآواز مردم شنید
همه بوم و[13] بر باغ آباد بود   دل مردم از خرّمی شاد بود
پذیره شدندش بزرگان شهر   کسیرا که از مردمی بود بهر
برو همگنان آفرین خواندند   همه[14] زرّ و گوهر برافشاندند
همی‌گفت هر کس که ای شهریار   انوشه که کردی بما بر[15] گذار
بدین شهر هرگز نیامد سپاه   نه هرگز شنیدست کس نام شاه
کنون کامدی جان ما پیش تست   که روشن‌روان بادی و تن‌درست
سکندر دل از مردمان شاد کرد   ز راه بیابان تن[16] آزاد[17] کرد[18]
بپرسید ازیشان که ایدر شگفت   چه چیزست کاندازه باید گرفت
چنین داد پاسخ بدو رهنمای   که ای شاه پیروز پاکیزه‌رای
شگفتیست ایدر[19] که اندر جهان   کسی آن ندید آشکار و نهان[20]
درختیست ایدر دو بن گشته جفت   که چونان[21] شگفتی نشاید[22] نهفت

---

[1] K — چشمه شهرا بگوش VI — جوش [2] K, I, IV, VI — آرزو مرد [3] K, VI — مکوش
[4] K, I, IV, VI — عنانت [5] I, VI — راه [6] VI — бб. 1420—1490 стоят после б. 1544. [7] K, I, IV, VI — همی [8] VI — повторяет б. 1491 после б. 1420. [9] VI — بود با [10] Л, VI — و оп. [11] VI — ب
[12] K — در [13] Л — و оп. [14] K, I, IV, VI — بسی [15] VI — تو بر ما [16] IV — روانرا ز اندیشه
VI — سر [17] I — آباد [18] K — б. оп. [19] I — اینجا [20] I, IV — از کهان و مهان [21] K — کزان‌سان
[22] K — نباید VI — از ندید

یکی ماده و دیگری نرّ[1] اوی سخن‌گو بود[2] شاخ[3] با رنگ و بوی
بشب ماده گویا و بویا[4] شود چو روشن شود نرّ گویا شود
سکندر بشد با سواران روم همان[5] نامداران[6] آن مرز و[7] بوم
بپرسید زیشان که اکنون[8] درخت سخن کی سراید بآواز سخت
چنین داد پاسخ بدو[9] ترجمان که از روز[10] چون بگذرد نه[11] زمان
سخن‌گوی گردد یکی زین درخت که آواز او بشنود نیک‌بخت
شب تیره‌گون ماده[12] گویا شود بر و برگ چون مشک بویا شود
بپرسید چون بگذریم از[13] درخت شگفتی چه پیش آید ای نیکبخت[14]
چنین داد پاسخ کزو[15] بگذری ز رفتن کوته شود[16] داوری
چو زو برگذشتی نماندت جای کران[17] جهان خواندش رهنمای
بیابان و تاریکی آید بپیش بسیری نیامد کس از جان خویش
نه کس دید از ما نه هرگز شنید که دام و دد ومرغ بر ره پرید[18]
همی‌راند با رومیان نیک‌بخت چو آمد بنزدیک گویا[19] درخت
زمینش ز گرمی همی[20] بردمید ز پوست ددان خاک پیدا ندید[21]
ز گوینده پرسید کین پوست چیست ددانرا برین‌گونه درّنده کیست
چنین داد پاسخ بدو نیک‌بخت که چندین پرستنده دارد درخت
چو باید پرستندگانرا[22] خورش ز گوشت ددان باشدش[23] پرورش
چو خورشید بر تیغ گنبد رسید[24] سکندر ز بالا خروشی شنید
که آمد ز برگ درخت بلند خروشی پر از سهم و[25] ناسودمند

---

[1] I, IV — نرّ از [2] K, I, IV — سخن‌گوی و با [3] K, I, IV — доб. و; VI — سخن‌گوی شاخیست
[4] I — گویا و بویا; IV — بویا و پویا [5] VI — همه [6] IV — بزمامداران [7] I — و оп. [8] IV — گویا
[9] K — باو [10] IV — کوه [11] Л, VI — یک; Б — إذا عبر تسع ساعات من النهار تکلم الذکر
[12] IV — مایه [13] IV — بگذرم بر [14] Л, VI — бб. 1512, 1513 оп.; Б — و إذا جن اللیل تکلمت الأنثی
[15] VI — دگر چون ازینجایگه [16] VI — کوتاه شد [17] Л, K, VI — که راز; Б — إن الدنیا تنتهی عند ذلک
[18] K, I, IV, VI — бб. 1516, 1517 оп.; Б — перевод этих бб. отсутствует.
[19] VI — شاخ [20] K — همه [21] IV, VI — ناپدید [VI — بد] شد [22] K, I, IV, VI — چو جویند گاه پرستش; Б — إذا جاءوهما للعبادة فلا یأکلون إلا لحوم السباع
[23] K, I, IV, VI — ددانشان بود
[24] I, IV, VI — کشید [25] Л — و оп.; K — هول و; I, IV, VI — هول

بترسید و پرسید زان[1] ترجمان — که ای مرد بیدار نیکی‌گمان[2]
چنین برگ گویا چه گوید همی — که دلرا بخوناب شوید همی
چنین داد پاسخ که ای[3] نیک‌بخت — همی‌گوید این برگ[4] شاخ درخت
که چندین سکندر چه پوید بدهر[5] — که برداشت از نیکویهاش بهر
ز شاهیش چون سال شد بر دو هفت[6] — ز تخت بزرگی ببایدش رفت
سکندر ز دیده ببارید خون — دلش گشت پردرد[7] از[8] رهنمون
ازان‌پس بکس نیز نگشاد لب — پر از غم همی بود تا نیم‌شب[9]
سخن‌گوی شد برگ دیگر درخت — دگر باره پرسید زان نیک‌بخت
چه گوید همی این دگر شاخ گفت — سخن‌گوی[10] بگشاد[11] راز از نهفت[12]
چنین داد پاسخ که این ماده شاخ — همی‌گوید اندر جهان فراخ
از آز فراوان نگنجی[13] همی — روانرا[14] چرا برشکنجی همی
ترا آز گرد جهان گشتن است — کس آزردن و پادشا کشتن است[15]
نمانَذْت[16] ایدر[17] فراوان درنگ — مکن روز بر خویشتن تار و تنگ
بپرسید از ترجمان پادشا — که ای مرد روشن‌دل و[18] پارسا
یکی باز پرسش که باشم بروم — چو[19] پیش آید آن[20] گردش روز شوم
مگر زنده بیند مرا مادرم — یکی تا برخ برکشد[21] چادرم
چنین گفت با شاه گویا درخت — که کوتاه کن روز[22] و بربند رخت
نه مادرت بیند نه خویشان بروم[23] — نه پوشیده‌رویان آن مرز و بوم
بشهر کسان مرگت آید نه دیر — شود اختر و تاج و تخت از تو سیر[24]

---

[1] VI— بپرسید پس شاه از [2] VI— روشن روان [3] VI— بدو ترجمان گفت کای [4] K, VI— доб. و [5] VI— جوید ز دهر Б— ما بال الاسکندر یجول فی أقطار الأرض [6] Л— هشت Б— اربع عشرة [7] K— خون [8] K— ازین I, IV— زین VI— ازان [9] VI— همی بد پراندوه تا گشت شب [10] K, I, IV— доб. و [11] K, I, IV— بگشای [12] VI— б. оп. [13] K, IV, VI— برنجی Б— إنک تجول حول الأرض من حرصک [14] Л— زبانرا Б— فلا تتعب نفسک [15] VI— ازین در کنون وقت بگذشتنست [16] IV— نماند [17] K, I, IV, VI— نمانْذَث بگیتی [18] I, IV, VI— و оп. [19] K, I, IV, VI— که [20] IV— آیدم [21] VI— درکشد [22] K— رنج و [23] K— نه روم [24] I— تخت تو زیر

چو بشنید برگشت زان دو[1] درخت — دلش خسته گشته[2] بشمشیر سخت[3]
چو آمد بلشکرگه خویش باز — برفتند گردان گردن‌فراز
بشهر اندرون هدیه‌ها ساختند — بزرگان بر پادشا تاختند
یکی جوشنی بود تابان چو نیل — ببالای و پهنای یک[4] چرم پیل
دو دندان پیل و[5] برش[6] پنج بود — که آنرا ببرداشتن رنج بود[7]
زره بود و دیبای پرمایه بود — ز زر کرده[8] آگنده صد خایه بود
بسنگ درم هر یکی شست[9] من — ز زرّ و زگوهر یکی کرگدن
بپذرفت زان شهر و[10] لشکر براند — ز دیده همی خون دل برفشاند

۴۰

وزان روی لشکر سوی چین کشید — سر نامداران ببیرون کشید[11]
همی‌راند منزل بمنزل بدشت — چهل روز تا پیش دریا گذشت
ز دیبا سراپرده‌یی برکشید — سپه را بمنزل فرود آورید[12]
یکی نامه فرمود پس تا دبیر — نویسد[13] ز اسکندر شهرگیر[14]
نوشتند[15] هرگونه‌یی خوب و زشت — نویسنده چون[16] نامه اندر نوشت[17]
سکندر بشد چون[18] فرستاده‌یی — گزین کرد بینادل آزاده‌یی
که با او بدی یکدل و یکسخن — بگوید[19] بمهتر که کن یا مکن
سپه‌را بسالار لشکر سپرد — وزان رومیان پنج[20] دانا[21] ببرد
چو آگاهی آمد بفغفور ازین[22] — که آمد فرستاده‌یی سوی چین[23]

---

[1] K, I, IV — زیر VI — از گشت [2] I — خسته شاه از گشته [3] K, I, IV — بخت VI — از
[4] K — چویک پهنا [5] I — با وی [6] IV — آن دامن که پهنای [7] K — غم همه لخت وزن کلّ — б. оп. [8] Л — خرده Б — ز هر الذهب مادة بيضة من [9] Л — بیست Б — بیضة ستون مَنا [10] I, IV — بپذرفت و زان شهر [11] K — سپه‌را بمنزل فرود آورید см. б. 1554; VI — бб. 1545—1552 оп. [12] K — бб. 1553, 1554 оп. [13] I — نبشتند [14] VI — بفغفور [15] K, I, VI — بفرمود چینی نوشت از عبیر [16] I — تا [17] VI — آن سخنها نوشت [18] VI — با [19] VI — بگفتی [20] VI — چند [21] K — مهتر VI — کسرا [22] VI — چین [23] VI — با فرین

پذیره فرستاد چندی سپاه   سکندر گرازان بیامد[1] براه
چو آمد بران بارگاه بزرگ[2]   بدید آن گزیده سپاه بزرگ[3]
بیامد ز دهلیز تا پیش اوی   پراندیشه جان بداندیش اوی[4]
دوان پیش او رفت و بردش نماز   نشست اندر ایوان زمانی دراز
بپرسید فغفور و[5] بنواختش   یکی نامور[6] جایگه ساختش
چو برزد سر از کوه روشن چراغ   ببردند بالای زرّین جناغ
فرستادهٔ شاه‌را[7] پیش خواند   سکندر فراوان سخنها براند
بگفت آنچ بایست و نامه بداد   سخنهای قیصر[8] همه[9] کرد یاد[10]
بران نامه عنوان بد از شاه[11] روم   جهاندار و[12] سالار هر مرز و بوم
که خوانند شاهان برو آفرین   ز ما بندگان[13] جهان‌آفرین[14]
جهاندار و داننده و رهنمای   خداوند پاکی و نیکی‌فزای[15]
دگر گفت فرمان ما سوی چین   چنانست کآباد ماند[16] زمین
نباید بسیچید مارا[17] بجنگ   که از جنگ شد روز بر فور[18] تنگ
چو دارا که بد شهریار جهان   چو فریان تازی و دیگر مهان
ز خاور برو تا در باختر   ز فرمان ما کس نجوید گذر[19]
شمار سپاهم نداند سپهر   وگر بشمرد نیز[20] ناهید و مهر
اگر هیچ فرمان ما بشکنی   تن و بوم و[21] کشور[22] برنج افگنی
چو نامه بخوانی بیارای ساو   مرنجان تن خویش و با بد[23] مکاو
گر آیی به بینی[24] مرا با سپاه   ببینم ترا یکدل و نیکخواه

---

[1] I, IV — بیامد گرازان [2] VI — بلند [3] IV — سترگ VI — بلند [4] VI — б. оп.
[5] VI — و بسیار [6] VI — مایه‌ور [7] VI — در [8] VI — خاقان [9] IV, VI — همی [10] K — б. оп.
[11] VI — بنهاد عنوان [12] I, IV, VI — و оп. [13] Л — доб. بر [14] I, IV — سوی کشورآرای فغفور چین VI — بپیمود در پادشاهی زمین [15] VI — б. оп.; I, IV —
سر نامه بد [IV — بود] از نخست آفرین * ز ما بندگان بر جهان آفرین
[16] K, I, IV — گردد [17] I — با ما [18] K — بر فور شد روز VI — تا تار و [19] VI — نتابید سر
[20] K, I, IV, VI — مگر بشمرد تیر و [21] Л, IV — و оп. [22] VI — لشکر [23] K — با ما VI —
تن و خویش‌را [24] K — تو بینی

بداریم بر تو همین تاج و تخت ... بچیزی[1] گزندت نیاید ز بخت[2]
وگر کند باشی بپیش آمدن ... ز کشور سوی شاه خویش آمدن
ز چیزی که باشد طرایف[3] بچین ... ز زرّینه و اسپ و تیغ و نگین
هم از[4] جامه و پرده و تخت عاج ... ز دیبای پرمایه و طوق و تاج
ز چیزی که یابی[5] فرستی بگنج ... چو خواهی که از ما نیایدت[6] رنج
سپاه مرا باز گردان ز راه ... بباش[7] ایمن از گنج[8] و تخت و کلاه[9]
چو سالار چین زان نشان نامه دید ... برآشفت و پس خامشی برگزید
بخندید و[10] پس با فرستاده گفت ... که شاه ترا آسمان باد[11] جفت
بگوی آنچ دانی ز گفتار[12] اوی ... ز بالا و مردی[13] و[14] دیدار[15] اوی
فرستاده گفت ای سپهدار چین ... کسی چون سکندر مدان بر[16] زمین
بمردی[17] و رادی[18] و بخش و خرد ... ز اندیشهٔ هر کسی بگذرد
ببالای سروست و[19] با زور پیل ... ببخشش بکردار دریای نیل
زبانش بکردار بُرّنده تیغ ... بچربی[20] عقاب اندرآرد ز میغ[21]
چو بشنید فغفور چین این سخن ... یکی دیگر اندیشه افگند بن
بفرمود تا خوان و می خواستند ... بباغ اندر ایوان بیاراستند
همی‌خورد می تا جهان تیره شد[22] ... سر می‌گساران ز می خیره شد[22]
سپهدار چین با فرستاده گفت ... که با شاه تو مشتری باد جفت
چو روشن شود نامه‌پاسخ کنیم ... بدیدار تو روز فرّخ کنیم
سکندر بیامد ترنجی بدست ... ز ایوان سالار چین نیم‌مست[23]
چو خورشید بزد سر از برج شیر ... سپهر[24] اندرآورد شب‌را بزیر
سکندر بنزدیک فغفور شد ... از اندیشهٔ بد دلش[25] دور شد

[1] K — بخوبی [2] VI — б. оп. [3] I, IV, VI — طرایف Б — طرائف [4] K, VI — همان [5] VI — داری [6] VI — نیابی تو [7] Л — مباش [8] VI — تاج [9] K — доб.:
درود جهان‌آفرین بر تو باد * خم چرخ گردان زمین تو باد
[10] VI — و оп. [11] K, I, IV, VI — آسمانست [12] K, I — دیدار IV — کردار [13] IV — مردی و بالا [14] VI — چهر و ز. [15] K, I — گفتار [16] K — در [17] VI — ز مردی [18] I, IV — رای [19] Л — و оп. [20] K — بخوبی [21] VI — б. оп. [22] K, I, IV, VI — گشت [23] I — نیمه مست VI — برنشست. [24] Л — سپاه [25] Л — بدکنش

بپرسید زو گفت[1] شب چون بدی — که بیرون شدی دوش میگون[2] بدی[3]
ازان‌پس بفرمود تا[4] شد دبیر — بیاورد قرطاس و مشک و عبیر
مران[5] نامه‌را زود[6] پاسخ نوشت — بیاراست[7] قرطاس‌را چون[8] بهشت
نخست آفرین کرد بر دادگر — خداوند مردی[9] و داد و هنر
خداوند فرهنگ[10] و پرهیز[11] و دین — ازو باد بر شاه روم آفرین
رسید این فرستادهٔ چرب‌گوی — هم آن نامهٔ شاه فرهنگ‌جوی
سخنهای شاهان همه[12] خواندم[13] — وزان با بزرگان سخن راندم[13]
ز دارای داراب[14] و فریان و[15] فور — سخن هرچ پیدا بد[16] از رزم[17] و سور
که پیروز گشتی[18] بریشان همه — شبان بودی[19] و[20] شهریاران رمه
تو داد[21] خداوند خورشید و ماه — بمردی[22] مدان و[23] فزون[24] سپاه
چو بر مهتری[25] بگذرد روزگار — چه در سور میرد چه در کارزار
چو فرجامشان روز رزم تو بود — زمانه نه‌کاهد نخواهد[26] فزود[27]
تو زیشان[28] مکن کشّی[29] و برتری — که گر ز آهنی بی گمان بگذری
کجا شد فریدون و ضحّاک[30] و جم — فراز آمد از باد و[31] شد سوی[32] دم
من از تو نترسم نه جنگ آورم — نه برسان تو باد گیرد سرم[33]
که خون ریختن نیست آیین ما[34] — نه بد کردن اندرخور دین ما[34]
بخوانی مرا بر[35] تو باشد[36] شکست — که یزدان‌پرستم نه خسروپرست
فزون زان فرستم که داری منش — ز بخشش نباشد[37] مرا سرزنش

[1] IV — و گفتش که [2] Л — گلگون [3] VI — б. оп. [4] VI — بفرمود تا پیش او [5] K, I, IV — یکی [6] K, I, IV — گرم [7] VI — بیاورد [8] I, IV — چنین چون [9] Л — پیروز [10] K — پرهیز VI — مردی [11] K, VI — فرهنگ [12] K — همی [13] I, IV — ندیم [14] K, I, IV — دارا [15] K — و оп.; VI — وز کار [16] K, I, IV — شد VI — آنچه او گفت [17] K, I, IV — جنگ [18] VI — گشت او [19] K, I, IV — گشتی [20] VI — گشت او [21] VI — تودان [22] K, I, IV — ز مردی [23] I, IV — وز VI — ز پیروزمندان [24] K, I, IV, VI — فزونی [25] IV — مهتر بود (метр нарушен). [26] K, I, IV — نه هرگز [27] VI — бб. 1611, 1612 оп. [28] VI — ز ینسان [29] I — کژّی VI — بیشی [30] K — هوشنگ [31] I — و оп. [32] Л — (و) باد VI — ز باد آمد و هم بشد باز [33] K — دودهٔ خویش ننگ آورم [34] I, IV — من VI — مرا [35] K — با VI — زی [36] IV — آید [37] K, I, IV, VI — نباشد [I — نیامد] ز [K, I — بـ] بخشش

سکندر برخ رنگ تشویر خورد[1] ز گفتار او بر جگر تیر خورد[1]
بدل گفت ازین‌پس کس اندر جهان نبیند مرا رفته جایی نهان
ز ایوان بیامد بجای نشست میان از پی[2] باز گشتن ببست
سرافراز فغفور بگشاد گنج ز بخشش نیامد بدلش ایچ[3] رنج
نخستین بفرمود پنجاه تاج بگوهر بیاگنده ده[4] تخت عاج
ز سیمین و زرّینه اشتر هزار بفرمود تا برنهادند بار
ز دیبای چینی و خزّ و حریر ز کافور وز مشک و بوی[5] و عبیر
هزار اشتر بارکش بار کرد تن‌آسان شد آنکو درم خوار[6] کرد
ز سنجاب و قاقم ز موی سمور ز گستردنیها و جام بلور[7]
بیاورد زین هر یکی ده[8] هزار خردمند[9] گنجور بربست[10] بار
گرانمایه صد زین بسیمین[11] ستام ز زرّینه پنجاه بردند نام[12]
ببردند سیصد شتر سرخ‌موی طرایف[13] بدو دار[14] چینی بدوی
یکی مرد با سنگ و[15] شیرین‌سخن گزین کرد زان چینیان کهن
بفرمود تا با درود و[16] خرام[17] بیاید[18] بر شاه و آرد[19] پیام[20]
که یکچند باشد[21] بنزدیک چین برو نامداران کنند آفرین
فرستاده شد با سکندر براه گمانی که بردی که اویست[22] شاه
چو ملّاح روی سکندر بدید سبک زورقی[23] بادبان برکشید[24]

---

[1] K, I — یافت [2] K — پس [3] K, I, IV, VI — بدل‌برش [4] I, IV — دو Б — عشرة تخوت
[5] K, IV — عود و مشک I — عود و ز مشک و VI — مشک و عود Б — و الکافور و المسک و العبیر [6] VI — ازان صد شتربار دینار [7] Л, VI — هم از کردنیها و از موی بور [VI — چرم گور] K — همان نافهٔ مشک و کیمال بور [8] K, I, IV — دو [9] K — доб. و [10] K, I, IV — بر [K — در] تخت VI — بر ساخت [11] Л, VI — اسپ زرّین [12] VI — ز سیمینه نزدیک پنجاه جام
[13] I, IV, VI — ظرایف [14] IV — بار VI — نگاریده [15] K, I, IV — و оп. [16] K — کان پیر آرد VI — تا او برد آن [17] K, I, IV, VI — پیام [18] K — بیارد [19] VI — او با [20] K, I, IV, VI — خرام
[21] VI — آید [22] IV — گمانی همی برد کو هست VI — گمانی نبرد او که او هست [23] K — رومی I, IV — زورق و Б — بادر الملّاح فحمله فی مرکب و عبر به [24] VI — بیامد چو نزدیک دریا رسید VI — обратный порядок мисра; VI — доб.:
بیامد سکندر بدریا دمان * سبک رفت بر کشتی و بادبان

چو دستور با لشکر آمدش پیش / بگفت آنچ آمد ز بازار[1] خویش
سپاهش برو[2] خواندند آفرین / همه برنهادند سر بر زمین
بدانست چینی که او هست[3] شاه / پیاده بیامد غریوان براه
سکندر بدو گفت پوزش مکن / مران پیش فغفور زین در سخن
ببود آن شب و بامداد پگاه / بآرام بنشست بر تخت[4] شاه
فرستاده‌را چیز بخشید و گفت / که با تو روان مسیحست[5] جفت
برو پیش فغفور چینی بگوی / که نزدیک ما یافتی آب‌روی
گر ایدر بباشی همی[6] چین تراست / وگر جای[7] دیگر خرامی رواست[8]
بیاسایم[9] ایدر که چندین سپاه / بتندی[10] نشاید کشیدن براه
[فرستاده برگشت و آمد چو باد / بفغفور پیغام قیصر بداد][11]

۴۱

بدانجایگه[12] شاه ماهی بماند / پس‌انگه بجنبید و لشکر براند[13]
ازان سبز دریا چو گشتند باز / بیابان گرفتند و راه دراز
چو منزل بمنزل بحلوان[14] رسید / یکی مایه‌ور باره و[15] شهر دید
بپیش آمدندش بزرگان[16] شهر / کسی کش ز نام و خرد[17] بود بهر
برفتند با هدیه و با نثار / ز حلوان سران تا در شهریار
سکندر سبک پرسش اندرگرفت / که ایدر چه بینید[18] چیزی شگفت

---

[1] K — بزرگان بیدار و پیوند [2] VI — همه [3] I, IV — یست [4] I — بر تخت بنشست
[5] K, I — مسیحاست IV — سپهر بلندست [6] K, I, IV — همه [7] IV — جایی [8] I —
وگر چند باشم بر تو سزاست VI — вместо б.:
ابا شهر و بومت مرا کار نیست * بمردی ترا در جهان یار نیست
بخوردنت مهمانی و کار بود * خردمندیت مهر ما برفزود
[9] IV — برآسایم [10] K, I, IV, VI — بتیزی [11] Л, K, I, VI — б. оп. [12] VI — در آنجایگه
[13] Л, K, I — б. оп.; Б — ثم أقام الاسکندر فی ذلک الموضع شهرا من الزمان [14] K — جغوان
I — خفوان IV — حفوان VI — موقان T — چفوان Б — جغوان [15] K, I, IV, VI — باره و
مایه‌ور [16] K — آمدش نامداران [17] VI — کسی‌را که از مردمی [18] VI — یابیم

بدو گفت گوینده کای شهریار / ندانیم چیزی که آید بکار
برین مرز[1] درویشی و رنج هست / گزین بگذری باد ماند بدست
چو گفتار گوینده بشنید شاه / ز حلوان سوی سند شد با سپاه
پذیره شدندش سواران سند / همان جنگرا یاور آمد ز[2] هند
هرانکس که از فور[3] دلخسته بود / بخون ریختن دستها[4] شسته بود
ببردند پیلان و هندی درای / خروش آمد و نالهٔ کرّنای
سر سندیان بود بنداه[5] نام / سواری سرافراز[6] با رای[7] و کام
یکی رزمشان کرده شد همگروه / ز مین شد ز[8] افگنده برسان کوه
شب آمد بران دشت[9] سندی نماند / سکندر سپاه از پس‌اندر[10] براند
بدست آمدش پیل هشتاد[11] و پنج / همان تاج زرّین و شمشیر و[12] گنج[13]
زن و کودک و پیر مردان براه / برفتند گریان بنزدیک شاه
که ای شاه بیدار با رای و هوش[14] / مشور این بر و بوم و بر بد[15] مکوش[16]
که فرجام هم روز تو[17] بگذرد / خنک آنک گیتی ببد نسپرد
سکندر بریشان نیاورد مهر / بران خستگان[18] هیچ ننمود چهر
گرفتند زیشان فراوان اسیر / زن و کودک خرد و[19] برنا و پیر
سوی نیمروز آمد از[20] راه بُست / همه[21] روی گیتی[22] ز دشمن بشست
وزانجایگه شد[23] بسوی[24] یمن / جهاندار و[25] با نامدار انجمن
چو بشنید شاه یمن با مهان / بیامد بر[26] شهریار[27] جهان

[1] I, IV — شهر VI — درینجای [2] K — نامداران [3] Л — خون [4] I, IV — چنگها VI — گشت از [5] Л — بندام Б — بنداه [6] K — доб. و [7] K, I, IV — نام [8] VI — بخون جگر چهرها [9] VI — جنگ [10] VI — سپهرا چو آتش [11] VI — هفتاد [12] VI — و شمشیر و هرگونه
[13] VI — доб.:

بدان بوم و بر آتش اندرفگند * نماند اندر آن شهر کاخی بلند

[14] K, I, IV, VI — باز آر هش [VI — هوش] [15] VI — مسوزان دل ما و بدرا [16] K — مشو این چنین تیز و کودک مکش I, IV — مسوز این [آن — I] بر و بوم و کودک مکش
[17] K — روز تو هم VI — که هم روز تو بیگمان [18] Л — جنگیان [19] I, IV, VI — و оп.
[20] VI — بنیم روز آمد سوی [21] I, VI — همی [22] K — کشور او خود [23] I, IV, VI — وزانجا بیامد [بشد تا — I] [24] K, I, IV, VI — بشهر [25] K, I, IV, VI — جهانگیر [26] K — سوی
[27] VI — بنزدیک شاه

بسی[1] هدیه‌ها کز یمن برگزید — بهاگیر و[2] زیبا[3] چنان چون سزید
ده اشتر ز بُرد یمن بار کرد — دگر پنج را بار دینار کرد
دگر ده شتر بار کرد[4] از درم — چو باشد درم دل نباشد بغم[5]
دگر سلّهٔ[6] زعفران بد هزار[7] — ز دیبا و[8] هر[9] جامهٔ بی‌شمار
زبرجد یکی جام بودش بگنج — همان[10] درّ ناسفته[11] هفتاد[12] و پنج
یکی جام دیگر بدش لاژورد — نهاد اندرو[13] شست یاقوت زرد
ز یاقوت سرخ از برش ده[14] نگین — بفرمان‌بران داد و کرد آفرین
بپیش سراپردهٔ شهریار — رسیدند با هدیه و با نثار
سکندر بپرسید و بنواختشان[15] — بر تخت نزدیک بنشاختشان[15]
برو آفرین کرد[16] شاه یمن — که پیروزگر باش بر[17] انجمن
بتو شادم ار باشی[18] ایدر دو ماه — برآساید[19] از راه[20] شاه و سپاه
سکندر برو آفرین کرد و گفت — که با تو همیشه خرد باد جفت
بشبگیر شاه یمن باز گشت — ز لشکر جهانی پر[21] آواز گشت

۴۲

سکندر سپه‌را ببابل[22] کشید — ز گرد سپه شد هوا ناپدید
همی‌راند یک ماه خود با سپاه — ندیدند زیشان کس آرامگاه
بدین‌گونه تا سوی کوهی رسید — ز[23] دیدار دیده سرش ناپدید[24]
بسربر یکی ابر تاریک بود[25] — بکیوان تو گفتی که نزدیک بود[26]
بجایی[27] بروبر ندیدند راه — فروماند از راه[28] شاه و سپاه

---

1 Л, K, I, IV — چنان 2 Л — و оп. 3 VI — ز بهر سکندر 4 VI — کرد اشتر دهی 5 VI — دژم 6 IV — پیلهٔ 7 VI — سله زعفران بود چندی ببار 8 K — دینار 9 I, IV — دینار وز 10 K — همه 11 VI — هم از درّ و یاقوت 12 I, IV — هشتاد 13 VI — نشانده درو 14 VI — ز دیبای پرمایه پانصد 15 I, IV, VI — ختنش 16 K, I — خواند 17 Л — با 18 VI — باشد 19 K, I — بیاساید 20 VI — رنج 21 K, I, IV, VI — جهان پر ز 22 K, I, IV, VI — سپه سوی بابل 23 K — که 24 K — سرش‌را ندید VI — бб. 1684, 1685 оп. 25 VI — از ابر سیه سرش تاریک‌تر 26 VI — تر 27 VI — ز جایی 28 K, I, IV, VI — کار

گذشتند بر کوه خارا برنج　　　وزو خیره شد مرد باریک‌سنج
ز رفتن چو گشتند یکسر ستوه　　　یکی ژرف دریا بد آن[1] روی[2] کوه
پدید آمد و شاد شد زان[3] سپاه　　　که دریا و هامون بدیدند[4] راه
سوی ژرف دریا همی[5] راندند　　　جهان‌آفرین‌را همی‌خواندند
دد و دام بد[6] هر سوی بی شمار　　　سپه‌را نبد خوردنی[7] جز شکار
پدید آمد از دور مردی[8] سترگ　　　پر از موی با گوشهای بزرگ
تنش زیر موی اندرون همچو نیل　　　دو گوشش بکردار[9] دو گوش پیل
چو دیدند گردنکشان[10] زان نشان　　　ببردند پیش سکندر کشان
سکندر نگه کرد زو[11] خیره ماند　　　بروبر همی[12] نام یزدان بخواند
چه مردی بدو گفت نام تو چیست　　　ز دریا چه یابی[13] و کام تو چیست
بدو[14] گفت شاها مرا باب و مام　　　همان[15] گوش‌بستر[16] نهادند نام
بپرسید کان چیست بمیان[17] آب　　　کزان سوی می‌برزند[18] آفتاب[19]
ازان‌پس چنین گفت کای[20] شهریار　　　همیشه بدی[21] در جهان نامدار[22]
یکی شارستانست این چون بهشت　　　که گویی نه از خاک دارد[23] سرشت
نه‌بینی بدواندر[24] ایوان و خان[25]　　　مگر پوشش از ماهی و[26] استخوان
بر ایوانها[27] چهر[28] افراسیاب　　　نگاریده روشن‌تر از آفتاب
همان چهر کیخسرو جنگجوی　　　بزرگی و مردی و فرهنگ[29] اوی
بران[30] استخوان‌بر[31] نگاریده پاک　　　نه‌بینی بشهراندرون گرد و خاک
ز ماهی بود مردمانرا خورش　　　ندارند چیزی جزین[32] پرورش

---

[1] Л — از [2] K — بران برز VI — ازانسوی [3] VI — زو [4] VI — ندیدند [5] VI — سبک [6] VI — بر [7] Л — راه‌بر [8] IV, VI — مرد [9] K, I, IV — ببالای VI — گوش از بر او چو [10] I — گردان کسی [11] VI — و [12] VI — بسی [13] VI — جویی [14] K — چنین [15] I — چنین [16] VI — ز بن بسترافگن [17] K — چیست زان سوی VI — گفتا چه خیزان چو [18] K, VI — سو برآید همی IV — سو همی‌برزند [19] Л — б. оп.; Б — ما هذا الّذی نری فی وسط البحر [20] K, I, IV, VI — چنین داد پاسخ که ای [21] K, IV — بزی VI — بمان [22] I — شهریار VI — یادگار [23] VI — که از خاک گویی ندارد [24] VI — نبیند درو کس ز [25] K, VI — خوان [26] K, IV — [IV — بود] همه او VI — از مگر باشدش پوشش Б — طعامهم من السمک و أبنیتهم من عظام السمک [27] K — او [28] K, I — جنگ [29] K, I, IV, VI — آهنگ [30] I, IV — بماهی [31] K, VI — ها [32] VI — دگر

چو فرمان دهد نامبردار شاه / روم من بران شارستان بی[1] سپاه[2]
سکندر بدان گوشور گفت[3] رو / بیاور کسی تا چه بینیم[4] نو
بشد گوش‌بستر[5] هماندر زمان / ازان[6] شارستان برد[7] مردم دمان[8]
گذشتند[9] بر آب هفتاد[10] مرد / خردیافته مردم سالخورد
همه جامه‌هاشان ز خزّ و حریر / ازو چند برنا بُد و چند پیر
ازو[11] هرک پیری بُد و[12] نام داشت / پر از درّ زرّین[13] یکی جام[14] داشت
کسی کو جوان بود تاجی[15] بدست / بر قیصر آمد سر افگنده پست[16]
برفتند و بردند پیش نماز / بگفتند با او زمانی دراز[17]
ببود آن شب و گاه بانگ خروس / ز درگاه برخاست آوای کوس
وزانجایگه سوی بابل کشید / زمین گشت[18] از لشکرش ناپدید

۴۳

بدانست کش مرگ نزدیک شد / بروبر همی روز تاریک شد
بران[19] بودش اندیشه کاندر[20] جهان / نماند کسی[21] از نژاد مهان[22]

---

1 K, I — با   2 VI — доб.:
بگویم بدان مردم شهر من * چنین تا بیاید برون انجمن
3 VI — مرد گفتا که   4 VI — ببینم ز   5 VI — بسترافگن   6 VI — بدان   7 VI — نزد   8 K — زمان   9 VI — بیاورد   10 IV — هشتاد Б — ثمنون   11 K — ازان   12 VI — ز پیران هرانکس که او   13 VI — بکفدر پر از زر   14 I — یکی جام زرّین   15 Л — شاخی VI — جامی Б — و مع کلّ شباب تاج من الذهب   16 VI — گرفتش نشست   17 VI — доб.:
که نزدیک ما گنج کیخسروست * سزاوار تو شهریار نوست
سکندر بیامد هماندر شتاب * سوی شهر ایران و بگذاشت آب
بدید آن همه شهر و بازار و رود * بدان خانهٔ گنج شد همچو دود
همه گنج بد تاج وز تخت زر * همان افسر و یارها و کمر
کس اندازهٔ آن نیارست کرد * که از دیدنش خیره شد چشم مرد
همه پاک برداشت و آمد دمان * بلشکرگه خویشتن شد دمان
18 K — گشته   19 VI — هم آن   20 VI — اندر   21 K — نماندست کس   22 VI — که زنده بود آشکار و نهان VI — доб.:
کسی کو نژاد کیان داشتی * وگر فرّ و برز مهان داشتی

که[1] لشکر کشد جنگ‌را[2] سوی روم — نهد پی بران خاک آباد بوم[3]
چو مغز[4] اندرین کار[5] خودکامه کرد — همانگه سطالیس‌را[6] نامه کرد[7]
هرانکس کجا بد[8] ز تخم کیان — بفرمودشان تا ببندد میان
همه روی‌را[9] سوی درگه کنند[10] — ز بدها گمانیش کوته کنند[10]
چو این نامه[11] بردند نزد حکیم — دل ارسطالیس شد بدو[12] نیم[13]
همانگه زمان پاسخ‌نامه کرد — ز مژگان تو گفتی[14] سر خامه کرد
که آن نامهٔ شاه گیهان[15] رسید — ز بدکام دستش[16] بباید کشید
ازان بد که کردی[17] میندیش نیز — از اندیشه درویش‌را بخش چیز
بپرهیز و جانرا[18] بیزدان سپار[19] — بگیتی جز از[20] تخم نیکی مکار
همه مرگ‌راییم تا زنده‌ایم[21] — ببیچارگی‌در سر افگنده‌ایم[22]
نه هر[23] کس که شد پادشاهی ببرد[24] — برفت و[25] بزرگی کسی‌را[26] سپرد
بپرهیز و خون بزرگان مریز — که نفرین بود بر تو تا رستخیز
و دیگر که چون اندر ایران[27] سپاه — نباشد همان شاه[28] در پیشگاه

---

[1] VI — چو   [2] VI — گنجرا   [3] VI — доб.:
کند پیش مرگ از جهان ناپدید * مگر کش خود آن ره نباید برید
[4] IV — نه نیز VI — جان   [5] IV — رای   [6] K — اسطاطالیس‌را I — مر بارسطالیس‌یک IV — بنزد حکیمش VI — سوی ارسطالیس‌یک   [7] VI — доб.:
که رای آنچنان دیدم اندر جهان * که یک تن نمانم ز تخم مهان
کنون هفت کشور بگشتم تمام * بسی سرورانرا کشیدم بدام
بر آنم کجا مرگ نزدیک شد * چو مرگ آمدم روز تاریک شد
[8] K, I, IV — بود او   [9] K, I, IV — ها   [10] IV — کنید VI — бб. 1721, 1722 оп.   [11] K, I, IV — چو نامه ب   [12] I, IV — بر دو   [13] VI —
چو نامه بنزدیک دانا رسید * بکردار آتش دلش بردمید
[14] VI — بر مژگانش خون   [15] VI — گیتی   [16] I, IV — دستت   [17] K, I, IV, VI — گفتی ز مادر همه مرگ‌را زاده‌ایم   [18] K, I, IV, VI — تن‌را   [19] VI — شمار   [20] VI — بجز   [21] VI — ز مادر همه مرگ‌را زاده‌ایم   [22] K, I, IV, VI — دل [تن — VI] بدو داده‌ایم   [23] K — هر آن   [24] K — نبرد VI — که او دگر گر   [25] I, IV — برفتن   [26] VI — چو رفت او جهان دیگری‌را   [27] VI — پادشا شد نمرد   [28] VI — نبینند چو شهرا ز ایران بیاید

ز ترک و ز هند[1] و ز سقلاب و[2] چین — سپاه آید[3] از هر سوی همچنین
بروم آید آنکس که ایران گرفت — اگر کین بسیچد[4] نباشد شگفت
هرانکس که هست از نژاد کیان — نباید که از باد یابد زیان[5]
بزرگان و[6] آزادگانرا بخوان — ببخش و بسور و برای و بخوان[7]
سزاوار هر مهتری کشوری — بیارای و آغاز کن دفتری
بنام بزرگان و[8] آزادگان — کزیشان جهان یافتی رایگان
یکیرا مده بر دگر[9] دستگاه — کسیرا مخوان بر[10] جهان نیز شاه
سپر کن کیانرا همه پیش بوم[11] — چو خواهی که لشکر نیاید بروم[12]
سکندر چو پاسخ بران‌گونه یافت — باندیشه و رای دیگر شتافت
بزرگان و آزادگانرا ز دهر[13] — کسیرا[14] کش از مردمی بود[15] بهر
بفرمود تا پیش او خواندند — بجای[16] سزاوار بنشاندند
یکی عهد بنوشت تا[17] هر یکی — فزونی نجوید ز[18] دهر اندکی
بران نامداران جوینده‌کام — ملوک طوایف نهادند نام[19]
همان شب[20] سکندر ببابل رسید — مهانرا[21] بدیدار خود[22] شاد دید
یکی کودک آمد زنیرا[23] بشب — بدو[24] ماند[25] هر کس که دیدش[26] عجب
سرش چون سر شیر و بر پای سُم[27] — چو مردم بر و کتف و چون گاو دُم[28]
بمرد از[29] شگفتی همانگه که زاد — سزد گر نباشد[30] ازان زن[31] نژاد
ببردند همدر زمان نزد[32] شاه — بدو[33] کرد شاه از شگفتی نگاه

---

1 K— ز هند و ز ترک   2 Л— و оп.   3 I— سپاه تو   4 VI— اگر بشنود این   5 VI—доб.:
چو این نامه بر تو بخواند دبیر * ببین و نکو سربسر یاد گیر
6 Л— و оп.   7 VI— ببخشش نشین و بیارای خوان   8 Л— و оп. (см. б. 1741).
9 Л— یکی   10 K, IV— در   11 Л, VI— روم   12 VI— آباد ماندت بوم   13 K, VI— شهر
14 IV— هرانکس   15 VI— که بود از بزرگیش   16 IV— بجایی   17 K, IV— با   18 K— ب
19 VI—доб.:
بهر سو که بود از نژاد کیان * یکی بهرهٔ نیک داد از جهان
20 VI— چون   21 VI— جهانرا   22 IV— او   23 VI— کسیرا   24 K, VI— کزو   I, IV— ازو
25 K— مانده   26 K, IV— دید آن   VI— بد در   27 VI— چون گاودم   28 VI— بر پای سم
29 K— نمود آن   30 K— نگیرد   I, IV— نگیرند   31 VI— ازان زن نباشد   32 VI— پیش
33 VI— درو

بفالش بد آمد همانگاه گفت | که این بچّه[1] در خاک باید نهفت
ز اخترشناسان بسی[2] پیش خواند | وزان کودک مرده[3] چندی براند
ستاره‌شمر زان همی گشت سخت | بپوشید بر[4] خسرو نیک‌بخت
ز[5] اخترشناسان بپرسید[6] و[7] گفت | که گر هیچ ماند سخن در نهفت
هماکنون ببرّم[8] سرانتان[9] ز تن | نیابید جز[10] کام شیران کفن
ستاره‌شمر چون برآشفت شاه | بدو[11] گفت کای نامور پیشگاه[12]
تو بر اختر شیر زادی نخست | بر موبدان و ردان شد درست
سر کودک مرده بینی چو شیر | بگردد سر پادشاهیت زیر[13]
پرآشوب گردد زمین چند گاه | چنین تا نشیند[14] یکی پیشگاه[15]
ستاره‌شمر بیش ازین هرک[16] بود | همی[17] گفت و آنرا نشانه[18] نمود
سکندر چو بشنید زان شد غمی | برای و بمغزش درآمد[19] کمی
چنین گفت کز مرگ خود چاره نیست | مرا دل پر[20] اندیشه زین باره نیست
مرا[21] بیش ازین زندگانی نبود | زمانه نکاهد نخواهد[22] فزود

٤٤

ببابل همان روز شد دردمند | بدانست کامد بتنگی گزند[23]
دبیر جهاندیده‌را پیش خواند | هرانچش بدل بود با او براند
بمادر یکی نامه فرمود و[24] گفت | که آگاهئ مرگ نتوان نهفت

---

[1] I — تخمه [2] I, IV — کسی Б — و استحضر المنجمین [3] IV, VI — خورد [4] K, I — بد [5] I — بترسید Б — فأظلمت الدنیا فی عیونهم لما فهموا و کتموا الاسکندر ما علموه [6] I — بپوشید IV — بجوشید VI — باز شه بپرسید ازان پس Б — فأوعدهم و هدّدهم [7] I, VI — و оп. [8] VI — ببرّم همانگه [9] Л — سرت‌را [10] I, IV — نباشد جزاز [11] VI — چنین [12] VI — نامدار [13] K, I, IV — [I — بزیر] دلیر [K — پادشاه] پادشاهی [14] VI — بیاید [15] K — پادشاه سپاه [16] Л — هرچ Б — و اتفقت کلمة سائر المنجمین علی ذلک [17] K — همین [18] K, I, IV, VI — نشانها [19] K, I, IV — مغز اندرآمد [20] K — ز I — بر دل IV — در VI — در دل [21] K — ترا [22] K, I, IV — نه هرگز [23] VI — б. стоит после б. 1760. [24] I — و оп.

ز گیتی مرا بهره این بد که بود — زمان چون نکاهد نشاید[1] فزود
تو از مرگ[2] من هیچ غمگین مشو — که اندر جهان این سخن نیست نو
هرانکس که زاید بباید‌ش مرد — اگر شهریارست گر مرد خرد
بگویم کنون با بزرگان روم — که چون باز گردند زین مرز و بوم
نجویند جز رای و فرمان تو — کسی برنگردد ز پیمان تو
هرانکس که بودند ز ایرانیان — گزیشان بدی رومیانرا زیان
سپردم بهر مهتری کشوری — که[3] گردد بران پادشاهی سری
همانا نیازش نیاید[4] بروم — برآساید آن کشور و[5] مرز و بوم
مرا مرده در خاک مصر[6] آگنید — ز گفتار من هیچ مپراگنید[7]
بسالی ز دینار من صد[8] هزار — ببخشید بر مردم خیشکار[9]
گر آید یکی[10] روشنکرا پسر — بود[11] بی گمان زنده نام پدر
نباید که باشد جزو شاه روم — که او تازه گرداند آن مرز و بوم[12]
وگر دختر آید بهنگام بوس — بپیوند با تخمهٔ[13] فیلقوس
تو فرزند خوانش نه داماد من — بدو تازه کن در[14] جهان یاد من
دگر دختر کیدرا بی گزند — فرستید[15] نزد پدر[16] ارجمند
ابا[17] یاره[18] و برده[19] و نیکخواه — عماری بسیچید با او براه
همان افسر و گوهر و سیم و زر — که آورده بود او ز پیش[20] پدر
برفتن چنو[21] گشت همداستان — فرستید با او[22] بهندوستان[23]

زمانه نکاهد نخواهد — I, IV زمانه همیدون [دگر زندگانی — VI] نخواهد — K, VI ¹
نیازش نیاید همانا — VI نیاید نیازش — I, IV ⁴ چو — K, I, IV ³ بهر — IV ² [نه هرگز — IV]
مائة — Б سی — VI ⁸ یکزمان مگذرید — VI ⁷ مهر — IV ⁶ از دشمن آن — K, I, IV, VI ⁵
پیشکار — VI پیشه‌کار — I خویش‌کار (متن تصحیح قیاسی رداکتور) — Л, K, IV ⁹ الف دینار
کند — VI شود — I, IV ¹¹ گر ایدونک آن — Л ¹⁰ علی المشتغلین بأنفسهم من عباد اللّه — Б
گردد — Л ¹⁴ کودکی — I, IV بچّهٔ — K زادهٔ — Л ¹³ ¹² K — бб. 1774—1777 оп.; VI — б. 1777 оп.
همان — VI ¹⁷ نزدیک آن — VI ¹⁶ فرستدش — K ¹⁵ و جدّی به ذکر الاسکندر أبدا — Б
یکسر — I ²² چو او — IV ²¹ نزد — K, I, IV ²⁰ برده و بدره — VI ¹⁹ بدره — K, I, IV ¹⁸
²³ VI—

وگر زانکه باشد بروم‌اندرون * کس اورا نباید که گیرد زبون
۱

من ایدر همه کار کردم بمرگ … به[1] بیچارگی دل[2] نهادم[3] بمرگ
نخست آنک تابوت زرّین کنند[4] … کفن بر تنم عنبرآگین کنند[4]
ز زربفت چینی سزاوار من … کسی کو[5] به[6] پیچد ز تیمار من[7]
در و بند[8] تابوت مارا[9] بقیر … بگیرند و[10] کافور و مشک[11] و عبیر
نخست آگنند[12] اندرو انگبین … زبر انگبین زیر دیبای چین
ازان‌پس تن من نهند[13] اندران[14] … سرآمد سخن چون برآمد[15] روان[16]
تو پند من ای مادر پرخرد … نگه دار تا روز من بگذرد
ز چیزی که آوردم از هند[17] و چین … ز توران و ایران و مکران[18] زمین[19]
بدار و[20] ببخش آنچ[21] افزون بود … وز اندازهٔ خویش بیرون بود
بتو حاجت آنستم[22] ای مهربان … که بیدار باشی و روشن‌روان[23]
نداری تن خویش‌را رنجه بس … که اندر جهان نیست[24] جاوید کس
روانم روان ترا بی گمان … ببیند چو تنگ اندرآید زمان
شکیبایی از مهر نامی‌تر است … سبکسر بود هرک او کهتر است[25]
ترا مهر بُد بر تنم سال و ماه … کنون جان پاکم ز یزدان بخواه
بدین خواستن باش فریادرس … که فریادرس باشدم[26] دسترس[27]
نگر تا که[28] بینی بگرد[29] جهان … که او نیست از مرگ خسته‌روان[30]
چو نامه بمهر اندرآورد و بند … بفرمود تا بر ستور نوند
ز بابل بروم آورند آگهی … که تیره شد آن فرّ شاهنشهی

---

[1] VI — ز [2] IV — تن [3] K — نهاده [4] IV, VI — کنید [5] K — گر [6] I, IV — سر نه
[7] VI — کنید آنگهی بر تن من کفن [8] K, I, IV, VI — همه درز [9] VI — یکسر [10] Л — و оп. [11] VI — با مشک و عود [12] I, IV, VI — آگنید [13] IV, VI — نهید [14] Л, I, IV, VI — اندروی [15] Л, VI — به‌پیچید I, IV — بپوشید [16] Л, I, IV, VI — روی [17] Л — ترک Б — من الهند و الصین [18] VI — مکران و ایران [19] VI —
ز گنجی که بنهادم ایدر نهان * چو روزی بیابد دلت زان نشان
[20] K — بیاور VI — ترا بد (?) [21] VI — آنکه [22] K, VI — حاجتی [حاجت آن — VI] دارم [23] VI — روشن‌روان بادی و کمزیان [24] VI — ایدر نماندست [25] VI — б. оп. [26] K — فردا نگیرد مرا I, IV — فریاد گیرد مرا [27] VI — که فریاد تو نشنود هیچ کس [28] Л — چه [29] IV — اندر کرا بینی [30] K — نهان VI — تیره‌روان

٤٥

چو آگاه شد لشکر از درد شاه		جهان گشت بر[1] نامداران[2] سیاه
بتخت بزرگی نهادند روی		جهان شد سراسر[3] پر از گفت‌وگوی
سکندر چو از لشکر[4] آگاه شد		بدانست کش روز کوتاه شد
بفرمود تا تخت بیرون برند		از ایوان شاهی بهامون برند
ز بیماری او غمی شد سپاه		که بی رنگ دیدند رخسار شاه
همه دشت یکسر[5] خروشان شدند		چو بر آتش تیز جوشان[6] شدند
همی‌گفت هر کس که بَد روزگار		که از رومیان کم شود شهریار
فراز آمد آن گردش بخت شوم		که ویران شود زین سپس مرز[7] روم[8]
همه دشمنان کام دل یافتند		رسیدند جایی که بشتافتند
بما بر کنون تلخ گردد جهان		خروشان شویم[9] آشکار و نهان
چنین گفت قیصر بآوای نرم		که ترسنده باشید با رای و شرم
ز اندرز من سربسر مگذرید		چو خواهید کز جان و تن بر خورید[10]
پس از من شمارا همینست کار		نه با من همی بد کند روزگار
بگفت این و جانش برآمد ز تن		شد آن[11] نامور شاه لشکرشکن
ز لشکر سراسر برآمد خروش		ز فریاد لشکر بدرّید[12] گوش
همه[13] خاک بر سر همی بیختند[14]		ز[15] مژگان همی خون دل ریختند[16]
زدند آتش اندر سرای نشست		هزار اسپرا دم بریدند پست
نهاده بر اسپان نگونسار زین		تو گفتی همی[17] برخروشد[18] زمین
ببردند صندوق زرّین بدشت		همی ناله از آسمان برگذشت
سکوبا[19] بشستش بروشن گلاب		پراگند بر تنش کافور ناب
ز دیبای زربفت کردش کفن		خروشان بران شهریار انجمن

---

[1] IV — شد بران [2] VI — بران نامداران جهان شد [3] VI — گشت یکسر [4] Л — چو از کارش I, VI — ز لشکر چو [5] I, IV — دست بر سر [6] IV — بریان [7] K, I, IV — بوم [8] VI — бб. 1808, 1809 оп. [9] Л — شدند [10] VI — б. оп. [11] VI — بشد [12] K, I, IV, VI — آواز [K — از оп.] هوارا بدرّید از [13] Л — همی [14] K — ریختند [15] K, IV — بـ [16] K — بیختند [17] K — همه [18] K, I, IV — خون خروشد [19] Л, I — شکوبا

تن نامور زیر دیبای چین   نهادند تا پای در انگبین
سر تنگ تابوت کردند سخت   شد آن سایه‌گستر[1] دلاور درخت[2]
نمانی همی در سرای سپنج   چه یازی[3] بتخت و چه نازی[4] بگنج
چو تابوت زان دشت برداشتند   همه دست[5] بر دست[5] بگذاشتند
دو آواز شد[6] رومی و پارسی   سخنشان ز تابوت بد[7] یک بسی
هرانکس که او پارسی بود گفت   که اورا جز ایدر نباید[8] نهفت
چو ایدر بود خاک شاهنشهان   چه تازند[9] تابوت گرد جهان
چنین گفت رومی یکی رهنمای   که ایدر نهفتن ورا[10] نیست رای[11]
اگر بشنوید آنچ گویم درست   سکندر در[12] آن خاک ریزد که رست[13]
یکی پارسی نیز گفت[14] این سخن   که گر[15] چند گویی[16] نباید بن
نمایم[17] شمارا یکی مرغزار   ز شاهان و پیشینگان[18] یادگار
ورا جرم[19] خوانند جهاندیده[20] پیر   بدواندرون بیشه[21] و آبگیر
چو پرسی ترا[22] پاسخ آید ز کوه   که آواز او بشنود هر[23] گروه
بیارید مر پیر[24] فرتوترا   همایدر بدارید تابوترا
بپرسید اگر[25] کوه پاسخ دهد   شمارا بدین[26] رای فرّخ نهد
برفتند پویان بکردار غرم   بدان بیشه کش باز خوانند[27] جرم
بگفتند[28] پاسخ چنین داد باز   که تابوت شاهان چه دارید راز[29]
که خاک[30] سکندر باسکندریست[31]   کجا[32] کرده بد روزگاری که زیست[33]
چو آواز بشنید لشکر برفت   ببردند زان بیشه صندوق[34] تفت

---

1 K, I — شاخ‌گستر   2 I — دلفروز بخت   3 Л, K, I, IV — نازی   4 I — یازی
5 VI — دشت   6 VI — شده روارو   7 K, I, IV, VI — شد   8 K — نباشد VI — نشاید
9 I, IV — تازید VI — تازیم   10 Л — مرا   11 Л — جای   12 I, IV — بر   13 Б — لا یدفن إلا حیث ولد
14 I — گفت نیز   15 K, I, IV — اگر   16 VI — گویم   17 VI — بباید   18 K — پیشی یکی
19 Л, VI — حرم K, I — خرم Б — جرم   20 K, I, IV — جهاندار   21 VI — چشمه   22 Л — ورا
23 K, VI — هم   24 VI — این مرد   25 K, I — گر   26 IV — درین VI — یکی   27 K, I, IV, VI — کش نامور کرد [I — کو K — کان]
28 K, I, IV — доб. و   29 K, I, IV — داری دراز VI — باز Б — مالکم تحبسون تابوت الملک؟
30 Л — جان   31 VI — در اسکندریست   32 K, I, IV — که او VI — که چون
33 VI — زارتر وی گریست   34 K, I, IV, VI — صندوق زان بیشه

٤٦

چو آمد سکندر باسکندری[1]
جهانرا دگرگونه شد داوری

بهامون نهادند صندوق[2] اوی
زمین[3] شد سراسر پر از گفت‌وگوی

باسکندری[4] کودک و مرد و زن
بتابوت اوبر شدند انجمن

اگر برگرفتی ز مردم[5] شمار
مهندس[6] فزون آمدی صد[7] هزار

حکیم[8] ارسطالیس پیش اندرون
جهانی برو دیدگان[9] پر ز خون

بران تنگ صندوق بنهاد دست
چنین گفت کای شاه یزدان‌پرست[10]

کجا آن هش و[11] دانش و رای تو
که این تنگ تابوت شد جای تو

بروز جوانی برین مایه سال
چرا خاک‌را[12] برگزیدی[13] نهال[14]

حکیمان رومی شدند انجمن
یکی گفت کای پیل رویینه‌تن

ز پایت که افگند[15] و جانت[16] که خست[17]
کجا[18] آن همه حزم[19] و رای و نشست[20]

دگر گفت چندین[21] نهفتی تو زر
کنون زرّ دارد[22] تنت‌را ببر[23]

دگر گفت کز دست تو کس نرست[24]
چرا سودی ای شاه با مرگ دست[25]

دگر گفت کآسودی از درد و رنج
هم از[26] جستن پادشاهی و گنج

دگر گفت چون پیش[27] داور شوی
همان بر[28] که کشتی[29] همان بدروی

دگر گفت بی دستگاه آن بود
که ریزندهٔ خون شاهان بود

دگر گفت ما چون تو باشیم زود
که بودی تو چون گوهر نابسود

دگر گفت چون بیندت اوستاد
بیاموزد آن چیز کت نیست یاد[30]

دگر گفت کز مرگ چون تو[31] نرست[32]
ببیشی سزد گر نیازیم[33] دست

دگر گفت کای برتر[34] از ماه و مهر
چه پوشی همی ز انجمن خوب چهر

---

1 VI — در اسکندری 2 VI — تابوت 3 VI — جهان 4 VI — در اسکندری 5 K — مهندس VI — برشمردی مر آنرا 6 K — که مردم 7 VI — سی 8 K — ورا 9 IV — دیدها 10 I — اخترپرست 11 Л — منش 12 I, IV — پی 13 VI — تیره گزیدی 14 Л, VI — همال 15 VI — زبانت که برکند 16 K — رایت IV — جایت 17 K, IV — جست 18 K — همان VI — کجات 19 K — عزم VI — جزم 20 Л — رای و دست K, IV — درست VI — رای نشست 21 I — چندی 22 IV — زر که داری 23 IV — بخر 24 I, IV — نجست 25 K, VI — бб. 1852, 1853 оп. 26 K, I — همان 27 K — نزد 28 I — هران بد 29 VI — کاری 30 VI — бб. 1856—1858 оп. 31 K, VI — او 32 K, I, IV — نجست 33 VI — نیاریم 34 K — مهتر

دگر گفت مرد فراوان هنر[1] — بکوشد[2] که چهره بپوشد بزر[3]
کنون ای هنرمند[4] مرد دلیر — ترا زرّ[5] زرد[6] آوریدست زیر
دگر گفت دیبا بپوشیده‌ای[7] — نپوشیده‌را[8] نیز[9] رخ[10] دیده‌ای[7]
کنون سر ز دیبا برآور[11] که تاج — همی‌جویدت یاره و[12] تخت عاج
دگر گفت کز ماه‌رخ بندگان — ز چینی[13] و رومی پرستندگان
بریدی[14] و زر داری اندر کنار — برسم کیان زرّ و دیبا[15] مدار[16]
دگر گفت[17] پرسنده پرسد[18] کنون — چه[19] یاد آیدت پاسخ رهنمون
که خون بزرگان چرا ریختی — بسختی بگنج[20] اندرآویختی
خنک آنکسی کز[21] بزرگان بمرد[22] — ز گیتی جز از نیکنامی نبرد
دگر گفت روز تو اندرگذشت — زبانت[23] ز گفتار بیکار گشت
هرانکس که او تاج و تخت تو دید — عنان از بزرگی بباید کشید[24]
که بر[25] کس نماند چو بر تو نماند — درخت بزرگی چه باید[26] نشاند
دگر گفت کردار تو باد گشت — سر سرکشان از تو آزاد گشت
بهبینی کنون بارگاه[27] بزرگ — جهانی جدا کرده از میش[28] گرگ[29]
دگر گفت کاندر سرای سپنج — چرا داشتی خویشتن‌را برنج
که بهر تو این آمد از رنج[30] تو — یکی تنگ تابوت شد[31] گنج[32] تو
نجویی همی نالهٔ بوق‌را[33] — بسند آمدت بند[34] صندوق‌را[35]
دگر گفت چون لشکرت باز گشت — تو تنها بماندی[36] برین پهن دشت
همانا پس هر کسی[37] بنگری — فراوان غم زندگانی[38] خوری

---

[1] VI — بمهر [2] K — بخواهد [3] VI — بکوشد نپوشد بزر نیز چهر [4] VI — خردمند
[5] Л — آز [6] IV — و زور [7] VI — ـیدنی [8] K — نپوشنده [9] VI — بپوشیدهٔ نیست [10] IV — نیز و نه
[11] VI — برآور ز دیبا [12] VI — خیره بر [13] VI — بریدی [14] K — پذیری [15] I — ره که
[16] VI — دنیا بچشم کیان بود دینار خوار VI — б. стоит после б. 1860. [17] Л — که
[18] IV — پر شد [19] IV — چو [20] T — بجنگ [21] I, IV, VI — دیدی که چندان [VI — چو] که
[22] VI — گرد [23] IV — روانت [24] VI — б. оп. [25] VI — ابر [26] I, IV — نباید [27] I — بارگاهی
[28] IV — доб. و [29] VI — бб. 1873, 1874 оп. [30] VI — گنج [31] IV — بد [32] VI — رنج [33] VI — کس
[34] I — доб. و IV — پسندیدی این تنگ [35] VI — تنگ تابوت و بس K — бб. 1867—1877 оп.
[36] VI — چه ماندی تو تنها [37] VI — یکی [38] Л — شادمانی

٤٧

ازان پس بیامد دوان مادرش　　فراوان بمالید رخ بر برش[1]
همی[2] گفت کای نامور پادشا　　جهاندار و نیک‌اختر و پارسا
بنزدیکی اندر تو دوری ز من　　هم از دوده[3] و لشکر و انجمن[4]
روانم روان ترا بنده باد　　دل هرک زین شاد شد کنده باد
ازان پس بشد روشنک پر ز درد　　چنین گفت کای شاه آزادمرد
جهاندار دارای دارا کجاست　　کزو داشت گیتی همی[5] پشت راست
همان خسرو و[6] اشک[7] و فریان و فور　　همان نامور خسرو[8] شهرزور[9]
دگر شهریاران که روز نبرد　　سرانشان ز باد اندرآمد بگرد
چو ابری بدی[10] تند و[11] بارش تگرگ　　ترا[12] گفتم ایمن شدستی ز مرگ
ز بس رزم و پیکار و خون ریختن　　چه تنها چه با لشکر آویختن[13]
زمانه ترا داد گفتم[14] جواز　　همی‌داری از مردم خویش راز
چو کردی جهان از بزرگان تهی　　بپرداختی تاج شاهنشهی
درختی که کشتی چو آمد[15] ببار　　دل[16] خاک بینم ترا غمگسار
چو تاج سپهر اندرآمد بزیر　　بزرگان ز گفتار گشتند سیر[17]
نهفتند صندوق اورا بخاک　　ندارد جهان از چنین ترس[18] و باک[19]
ز باد اندرآرد برد سوی[20] دم　　نه[21] دادست پیدا نه پیدا[22] ستم
نیابی بچون و چرا نیز راه　　نه کهتر[23] برین دست[24] یابد[25] نه شاه[26]
همه نیکوی باید و مردمی[27]　　جوانمردی و خوردن و خرّمی[28]

---

[1] I — سرش [2] VI — چنین [3] K, I, IV — اختر [4] VI — б. оп. [5] K — همه [6] Л, VI — و оп.; K — خسروان [7] VI — هند [8] I, IV — ز هیزیل [هیریل — IV] و ارجش و [واز — IV] ز هر بال آن خسرو شیرزور — VI ز هر یک ورا جشن و شهری (شادی؟) و سور [9] K — [10] VI — شدی [11] Л — و оп.; K — ذنگ و [12] VI — مگر [13] VI — б. оп. [14] K — گفتی [15] VI — نیامد [16] K, I, IV, VI — همی [17] VI — نهفتند تابوت اورا بزیر [18] I — ارژ IV — شرم [19] VI — б. оп. [20] VI — اندرآمد بشد باز [21] VI — چو [22] K, I, IV, VI — خوانم [23] VI — مهتر [24] IV — دشت VI — راه [25] K, I — گیرد IV — ماند [26] IV — обратный порядок мисра. [27] VI — ایمنی [28] VI — شدن دور از کار آهرمنی

جز اینت نه بینم همی بهره‌یی / اگر کهتر آیی[1] و گر[2] شهره‌یی[3]
اگر ماند ایدر ز تو[4] نام زشت / بدانجا نیابی تو[5] خرّم بهشت
چنین است رسم سرای کهن / سکندر شد و ماند ایدر[6] سخن
چو او[7] سی و شش پادشارا بکشت / نگر تا چه دارد[8] ز گیتی[9] بمشت
برآورد پرمایه ده شارستان / شد آن شارستانها کنون[10] خارستان
بجست آنچ[11] هرگز نجستست کس / سخن ماند ازو اندر آفاق و[12] بس
سخن به که ویران نگردد سخن / چو از برف و باران سرای کهن
گذشتم[13] ازین سدّ اسکندری / همه بهتری باد و نیک‌اختری
اگرچند هم بگذرد روزگار / نوشته بماند ز ما یادگار
اگر صد بمانی و گر صد هزار / بخاك اندرآید سرانجام کار[14]
دل شهریار جهان شاد باد / ز هر بد تن پاکش آزاد باد[15]

۴۸

الا ای برآورده[16] چرخ[17] بلند / چه داری بپیری مرا مستمند
چو بودم جوان در[18] برم داشتی / بپیری چرا[19] خوار بگذاشتی
همی زرد گردد گل کامگار / همی پرنیان گردد از رنج خار[20]
دوتا گشت[21] آن سرو نازان بباغ / همان تیره گشت آن گرامی چراغ

---

[1] K—نامداری I—کهتری ای [2] I—کهتری و اگر [3] VI—б. оп. [4] K—ترا [5] Л, K, I, IV—[K, I—доб. و] نیابی عفاالله [6] VI—از وی [7] VI—صد و [8] Л—داری [9] K—ز گیتی چه دارد [10] VI—همه [11] K, I, IV, VI—آنک [12] K, I, VI—و оп. [13] K, I, IV—گذشتیم
[14] K, I, IV, VI—бб. 1906—1907 оп. [15] VI—б. оп.; VI—доб.:

ازین پس ملوك طوایف چکرد * بگوی ای سخن‌گوی هشیار مرد
ز ساسان و بابک چه داری خبر * بخوانم بشه‌بر همه در بدر
نخست آفرین خوان تو بر شهریار * که گردی تو از کام او کامگار

IV—доб. интерполяцию в 29 бб., см. приложение II. [16] K—یا دلارای [17] Л—سرو [18] K—بر
[19] VI—مرا [20] VI—

چو گشتم ز نیروی تو پیر و زار * همه پرنیان گشت بر من چو خار

[21] K—دوتایی شد

پر از برف شد کوهسار سیاه   همی لشکر از شاه بیند گناه[1]
بکردار مادر بدی تا کنون   همی ریخت باید ز رنج تو خون
وفا و خرد نیست نزدیک تو   پر از رنجم[2] از رای تاریک تو
مرا کاج[3] هرگز نپروردیی   چو پرورده بودی نیازردیی
هرانگه که زین تیرگی بگذرم   بگویم[4] جفای تو با داورم[5]
بنالم ز تو پیش یزدان پاک   خروشان بسربر پراگنده خاک[6]
چنین داد پاسخ سپهر بلند   که ای مرد گویندهٔ بی‌گزند
چرا بینی از من همی نیک و بد   چنین ناله از دانشی[7] کی سزد
تو از من بهر باره‌یی[8] برتری   روانرا بدانش همی پروری
بدین هرچ گفتی[9] مرا راه نیست   خور و ماه زین دانش[10] آگاه نیست[11]
خور و خواب و رای و نشست ترا[12]   بنیک و ببد راه و[13] دست ترا[14]
ازان خواه راهت[15] که راه آفرید   شب و روز و خورشید و ماه آفرید
یکی آنک هستیش‌را[16] راز نیست   بکاریش[17] فرجام و آغاز نیست
چو گوید بباش آنچ خواهد[18] بُدست   کسی کو جزین[19] داند آن[20] بیهده‌ست
من از داد چون تو یکی بنده‌ام   پرستندهٔ آفریننده‌ام
نگردم همی جز بفرمان اوی   نیارم گذشتن ز پیمان اوی[21]
بیزدان گرای و بیزدان پناه   بر اندازه زو هرچ باید[22] بخواه
جز اورا مخوان کردگار سپهر[23]   فروزندهٔ ماه و ناهید و مهر[24]
وزو بر روان محمّد درود   بیارانش بر هر یکی بر فزود[25]

---

1 VI—бб. 1912, 1913 оп. 2 VI — دردم 3 K, VI — کاش 4 VI — بکوشم 5 Л, K — доб.:

ز پیری مرا تنگ دل دید دهر * بمن باز داد از گناهش دو بهر

6 K — б. оп. 7 K — دانشت 8 K — بارهٔ VI — مایهٔ 9 K, VI — گفتم 10 K — گردش 11 K — б. стоит после б. 1923. 12 K — بود 13 Л — و оп. 14 K — دستت بود VI — б. оп. 15 K — راه خواه این VI — راهی 16 Л — هستیت را K — هستیٔ ورا 17 K — نیز ورا 18 K — گوید 19 Л — چنین 20 VI — ندانند چنین 21 VI—б. оп. 22 K, VI — خواهی 23 VI — جهان 24 VI — جان 25 Л—б. стоит после б. 1897; I—бб. 1909—1931 оп.; IV—бб. 1909—1929 оп.; Б—перевод бб. 1909—1931 отсутствует.

پادشاهی اشکانیان

۱

کنون پادشاه جهانرا ستای   بزرم و ببزم و بدانش گرای[1]
سرافراز محمود فرخنده رای[2]   کزویست نام بزرگی بجای[3]
جهاندار ابوالقاسم پرخرد   که رایش[4] همی از خرد بر خورد[5]
همی باد تا جاودان شاددل   ز رنج و ز غم گشته آزاد دل[6]
شهنشاه ایران و زابلستان   ز قنّوج تا مرز کابلستان
برو آفرین باد و بر لشکرش   چه بر خویش و بر دوده[7] و کشورش
جهاندار سالار او میر نصر   کزو شادمانست گردنده عصر
دریغش نیاید ز بخشیدن ایچ   نه آرام گیرد بروز بسیچ
چو جنگ آیدش پیش جنگ آورد   سر شهریاران بچنگ آورد
بر آنکس که بخشش کند گنج خویش   ببخشد نه اندیشد از رنج خویش
جهان تا جهاندار محمود باد   وزو بخشش و داد موجود باد[8]
سپهدار چون بوالمظفّر بود   سر لشکر از ماه برتر بود
که پیروزنامست و پیروزبخت   همی بگذرد تیر او بر درخت
همیشه تن شاه[9] بی رنج باد   نشستش همه بر سر گنج باد

---

[1] VI— سرافراز محمود فرخنده رای [2] VI— کزویست نام بزرگی بجای [3] K— بپای VI— برزم و ببزم و بدانش گرای [4] K— دانش [5] K— پرورد VI— بگذرد [6] VI—б. оп. [7] VI— بیگانه [8] K, VI—бб. 8—11 оп. [9] VI— تن آباد و

همیدون سپهدار او شاد باد — دلش روشن و گنجش آباد باد[1]
چنین تا بپایست گردان سپهر — ازین تخمه هرگز مبرّاد مهر
پدر بر پدر بر پسر بر پسر — همه تاجدارند[2] و پیروزگر
گذشته ز شوّال ده با چهار — یکی آفرین باد[3] بر شهریار[4]
کزین[5] مژده دادیم[6] رسم[7] خراج — که فرمان بد از شاه با فرّ و تاج
که سالی خراجی نخواهند بیش — ز دیندار بیدار وز مرد کیش
بدین عهد نوشین روان تازه شد[8] — همه[9] کار بر دیگر اندازه شد[8]
چو آمد بران روزگاری دراز — همی بفگند[10] چادر داد باز[11]
به بینی بدین[12] داد[13] و نیکی[14] گمان — که او خلعتی یابد از آسمان
که هرگز نگردد کهن بر[15] برش[16] — بماند کلاه کیان[17] بر سرش
سرش سبز باد و تنش بی گزند — منش برگذشته ز چرخ بلند
ندارد کسی خوار فال مرا — کجا بشمرد ماه و سال مرا[18]
نگه کن که این نامه[19] تا جاودان — درفشی[20] بود[21] بر سر بخردان
بماند بسی روزگاران چنین[22] — که خوانند هر کس برو آفرین
چنین گفت نوشین روان قباد — که چون شاه را دل[23] به پیچد ز داد
کند چرخ منشور اورا سیاه[24] — ستاره نخواند ورا نیز شاه
ستم نامهٔ عزل[25] شاهان بود — چو درد دل[26] بی‌گناهان بود
بماناد تا جاودان این گهر — هنرمند و[27] بادانش و دادگر
نباشد[28] جهان بر[29] کسی پایدار — همه نام نیکو بود یادگار
کجا شد فریدون[30] و ضحّاک و جم — مهان عرب خسروان عجم
کجا آن بزرگان ساسانیان — ز بهرامیان تا بسامانیان
نکوهیده‌تر شاه ضحّاک بود — که بیدادگر بود و ناپاک بود

---

[1] VI—б. оп. [2] K—تاجور باد [3] K—کرد [4] VI—бб. 17, 18 оп. [5] K, VI—ازین [6] K—داده ز [7] VI—مرزداران ز بهر [8] VI—کن [9] VI—همان [10] K—کند او [11] VI—б. оп. [12] VI—کزین [13] K—راد [14] VI—نیکو [15] K—در [16] Л—درش [17] K—کیی VI—مهی [18] VI—б. оп. [19] VI—کزین داد [20] VI—درفشان [21] K—شود [22] Л, VI—کیومرّثی تخمه‌ای گردد این [23] K—سر [24] K—تباه [25] VI—درد [26] VI—خون سر [27] K—و оп. [28] VI—نماند [29] Л—را [30] K, VI—آفریدون

فریدون فرّخ ستایش ببرد   بمرد او و جاوید نامش نمرد[1]
سخن ماند اندر جهان یادگار   سخن بهتر از گوهر شاهوار
ستایش نبرد آنک بیداد بود[2]   بگنج و بتخت[3] مهی شاد بود[2]
گسسته شود در[4] جهان[5] کام اوی[6]   نخواند بگیتی کسی نام اوی[6]
ازین نامهٔ شاه دشمن‌گداز   که بادا همه ساله بر تخت[7] ناز
همه مردم از خانها شد بدشت   نیایش همی ز آسمان برگذشت[8]
که جاوید بادا[9] سر تاج دار   خجسته برو گردش[10] روزگار
ز[11] گیتی مبیناد جز کام خویش   نوشته بر ایوانها نام خویش
همان دوده و لشکر و کشورش   همان خسروی قامت و منظرش[12]

۲

کنون ای سراینده فرتوت مرد   سوی گاه اشکانیان باز گرد[13]
چه گفت اندر آن نامهٔ راستان[14]   که گوینده یاد آرد از باستان[15]
پس از روزگار سکندر جهان   چه[16] گوید کرا بود تخت[17] مهان[18]
چنین گفت[19] داننده[20] دهقان[21] چاچ   کزان پس کسی را نبد[22] تخت عاج[23]
بزرگان که از تخم آرش بدند   دلیر و سبکسار و سرکش بدند
بگیتی[24] بهر گوشهٔ بر یکی   گرفته ز هر کشوری اندکی
چو بر تختشان شاد بنشاندند   ملوک طوایف همی خواندند

---

[1] K—б. стоит после б. 34. [2] VI—کرد [3] VI—دلش را ز تخت [4] VI—شد اندر [5] K—شد از تاجها [6] K—مشان [7] K—با تخت و [8] VI—درگذشت [9] K—باد آن [10] VI—کشور و [11] K—ز [12] VI—б. оп. [13] K—доб.:
سکندر چو نومید گشت از جهان * پی افگند راهی میان مهان
کزان پس نگیرد کس از روم یاد * بماند یکی کشور آباد و شاد
چو دانا بود بر زمین شهریار * چنین آورد دانش پاک بار
I, IV—бб. 1—46 оп.; Б—переводит кратко. [14] IV—باستان [15] IV—راستان VI—б. оп. [16] K—که [17] K, I, IV, VI—خرّم [18] K, I, VI—نهان IV—جهان [19] K—خواند [20] K—تابنده I—پاینده VI—گوینده [21] IV—دهقان تابنده [22] K—بدانگه که سیر آمد از [23] K, I—و تاج [24] K, IV, VI—ز گیتی

برین[1] گونه بگذشت سالی[2] دویست   تو[3] گفتی که اندر زمین[4] شاه نیست
نکردند[5] یاد ازان آن ازین   برآسود یک چند روی زمین
سکندر سگالید زین‌گونه رای   که تا روم آباد ماند بجای[6]
نخست اشک[7] بود از نژاد قباد   دگر گرد شاپور خسرونژاد[8]
ز یک[9] دست گودرز[10] اشکانیان   چو بیژن که بود از نژاد کیان[11]
چو نرسی و چون اورمزد بزرگ   چو آرش[12] که بد نامدار سترگ
چو زو[13] بگذری نامدار[14] اردوان   خردمند و بارای[15] و روشن‌روان
چو بنشست بهرام ز اشکانیان   ببخشید گنجی بارزانیان
ورا خواندند اردوان بزرگ   که از میش بگسست چنگال گرگ
ورا بود شیراز تا[16] اصفهان[17]   که داننده خوانندش مرز مهان
باصطخر بد بابک از دست اوی   که تنّین[18] خروشان بد از شست اوی
چو کوتاه شد شاخ و هم بیخشان   نگوید جهاندار[19] تاریخشان
کزیشان[20] جزاز نام نشنیده‌ام   نه در نامهٔ خسروان دیده‌ام
سکندر چو نومید گشت از جهان   بیفگند رایی[21] میان مهان[22]
بدان تا[23] نگیرد کس از روم یاد   بماند[24] مران[25] کشور آباد و شاد
چو دانا بود بر زمین شهریار   چنین آورد دانش شاه[26] بار[27]

۳

چو دارا برزم اندرون کشته شد   همه دوده را روز برگشته شد
پسر بد مر اورا یکی شادکام   خردمند و جنگی و ساسان بنام

[1] K, I, IV, VI—ازین [2] VI—سال [3] VI—که [4] I—جهان [5] VI—نمی کرد [6] K—бб. 54, 55 стоят перед б. 47. [7] VI—آنکه [8] VI—دگر بود شهریر فرّخ نژاد [9] K—دگر [10] Л—доб. و; Б—ثم جودرز و یلیه سابور [11] VI—б. оп. [12] K—خسرو; I—ارجس; Б—ثم خسرو [13] VI—کزو [14] K, I, IV—خسرو [15] IV—یارا; VI—داد [16] K—با; VI—و نیز [17] I, IV—و پارس اصفهان [I—و صبهان] [18] K—گیتی [19] IV—بگوید جهاندیده [20] K, I, IV—ازیشان [21] K—پی افگند راهی [22] VI—бб. 63—66 оп. [23] K, VI—کزان پس [24] VI—بماندی [25] K, VI—یکی [26] K—پاک [27] K—бб. 66—68 стоят после б. 46; I, IV—бб. 66—68 оп.

پدر را بران گونه چون کشته دید ... سر بخت[1] ایرانیان گشته دید
ازان لشکر روم بگریخت اوی ... بدام بلا درنیاویخت[2] اوی
بهندوستان در بزاری بمرد ... ز ساسان یکی کودکی ماند خرد
بدین هم نشان تا چهارم[3] پسر ... همی نام ساسانش کردی پدر
شبانان بدندی و گر[4] ساربان ... همه ساله[5] با[6] رنج و کار[7] گران[8]
چو کهتر پسر سوی[9] بابک رسید ... بدشت اندرون[10] سرشبانرا بدید
بدو گفت مزدورت آید بکار ... که ایدر گذارد ببد روزگار
بپذرفت[11] بدبخت را سرشبان ... همی داشت با رنج روز و شبان
چو شد کارگر مرد و[12] آمد پسند[13] ... شبان سرشبان گشت بر گوسفند[14]
دران روزگاری همی بود مرد ... پر از غم دل و تن پر از رنج و درد[15]
شبی خفته بد بابک رود[16]یاب[17](؟) ... چنان دید روشن روانش بخواب[18]
که ساسان به پیل[19] ژیان برنشست ... یکی تیغ هندی گرفته بدست
هر انکس که آمد بر او فراز ... برو[20] آفرین کرد و بردش نماز
زمین را[21] بخوبی بیاراستی ... دل تیره[22] از غم بپیراستی
بدیگر شب اندر[23] چو بابک بخفت ... همی بود با مغزش اندیشه جفت
چنان دید در خواب کاتش پرست ... سه آتش[24] ببردی فروزان بدست
چو آذرگشسپ و چو خرّاد و[25] مهر ... فروزان بکردار گردان سپهر
همه پیش ساسان فروزان بدی[26] ... بهر آتشی عود سوزان بدی[27]
سر بابک از خواب بیدار شد ... روان[28] و دلش پر ز[29] تیمار[30] شد
هر انکس که در خواب دانا بدند ... بهر دانشی بر[31] توانا بدند

---

[1] IV, VI— تخت [2] K, I— بر نیاویخت IV— هم برآویخت [3] IV— به پنجم [4] Л— دگر VI— و گه [5] K— رنج I, IV— رنجه [6] I, IV— از [7] I, IV— بار [8] K— رنج در کاروان [9] VI— برد (?) [10] K, I, IV, VI— آمد و [11] VI— پذیرفت [12] Л— مردم IV— هر دو [13] VI— کار مزدور و آمد بسر [14] VI— شد همی سربسر [15] K, I, IV, VI—б. оп. [16] IV, VI— زود [17] I— سرشبان [18] I— همان [19] I— بپیلی [20] K— همی [21] I— زمی را VI— زبانرا [22] VI— پیر [23] VI— شبی دیگر آمد [24] Л— مجمر [25] Л, K, VI— و оп. [26] Л— شدی VI— بدند [27] VI— بدند [28] K— زبان [29] VI— تیز [30] K, VI— بازار IV— آزار [31] VI— به تعبیر کردن

بایوان بابک شدند انجمن　　بزرگان[1] فرزانه و[2] رای زن
چو بابک سخن برگشاد از نهفت　　همه خواب یکسر بدیشان بگفت
پراندیشه شد زان سخن رهنمای　　نهاده برو[3] گوش[4] پاسخ سرای
سرانجام گفت ای سرافراز شاه　　بتأویل این کرد باید نگاه
کسی را که بینند زین[5] سان[6] بخواب　　بشاهی برآرد سر از آفتاب
ور[7] ایدونک این خواب زو بگذرد　　پسر باشدش کز[8] جهان بر خورد
چو بابک شنید این سخن[9] گشت شاد　　بر اندازه‌شان یک بیک هدیه داد
بفرمود تا سرشبان از رمه　　بر بابک آید بروز دمه
بیامد شبان پیش او با گلیم[10]　　پر از برف پشمینه[11] دل بدو[12] نیم[13]
بپردخت بابک[14] ز بیگانه جای　　بدر شد پرستنده و رهنمای[15]
ز[16] ساسان بپرسید و بنواختش　　بر خویش نزدیک بنشاختش
بپرسیدش از گوهر و از نژاد　　شبان زو بترسید و پاسخ نداد
ازان پس بدو گفت کای شهریار　　شبانرا بجان گر[17] دهی زینهار
بگویید[18] ز گوهر همه هرچ هست　　چو دستم بگیری بپیمان بدست
که با من نسازی بدی در جهان　　نه بر[19] آشکار و[20] نه اندر نهان
چو بشنید بابک زبان برگشاد　　ز یزدان نیکی‌دهش کرد یاد
که بر تو نسازم بچیزی[21] گزند　　بدارمت شادان‌دل و ارجمند
ببابک چنین گفت زان پس[22] جوان　　که من پور ساسانم ای پهلوان
نبیرهٔ جهاندار شاه اردشیر　　که بهمنْش خواندی[23] همی یادگیر[24]
سرافراز پور یل اسفندیار　　ز گشتاسپ یل در[25] جهان یادگار
چو بشنید بابک فروریخت آب　　ازان چشم روشن که او دید خواب

[1] IV — доб. و　[2] K, IV, VI — فرزانهٔ　[3] K, I, IV — بدو　[4] VI — دو گوشش ب　[5] K, I, IV — دیدی تو زین [IV — ازین]　[6] VI — کزین گونه دیدی　[7] K, I, IV, VI — گر　[8] VI — در　[9] VI — چو پاسخ چنین یافت زو　[10] Л — گویا حکیم　Б — فی عبائه　[11] K, I, IV — پشمین و　[12] VI — و دل دو　[13] K, I — پر ز بیم　IV — بر دو نیم　[14] VI — آنگه　[15] VI — کدخدای　[16] Л — ب　[17] K — اگر تو　[18] K, I, IV, VI — بگویم　[19] VI — در　[20] K, I — آشکارا　[21] VI — ز چیزی　[22] VI — پس آن　[23] I, IV, VI — خواند　[24] VI — شیرگیر　[25] K, I, IV, VI — اندر

بیاورد پس جامهٔ پهلوی[1] یکی باره[2] با آلت خسروی[1]
بدو گفت بابک بگرمابه شو همی باش تا خلعت آرند نو
یکی کاخ پرمایه اورا بساخت ازان سرشباذان[3] سرش برفراخت
چو اورا بران کاخ بر[4] جای کرد غلام و پرستنده بر پای کرد
بهر آلتی سرفرازیش داد هم از[5] خواسته بی‌نیازیش داد
بدو داد پس دختر خویش را پسندیده و افسر[6] خویش را

٤

چو نه ماه بگذشت بر[7] ماه چهر[8] یکی کودکی آمد چو تابنده مهر
بمانندهٔ[9] نامدار[10] اردشیر فزاینده[11] و فرّخ و دلپذیر[12]
همان اردشیرش پدر کرد نام نیا شد[13] بدیدار[14] او شادکام
همی پروریدش ببر بر[15] بناز[16] برآمد برین روزگاری[17] دراز
مر اورا کنون[18] مردم تیزویر[19] همی خواندش بابکان اردشیر[20]
بیاموختندش هنر هرچ بود هنر نیز بر گوهرش برفزود
چنان شد بدیدار و[21] فرهنگ[22] و[23] چهر که[24] گفتی همی زو فروزد[25] سپهر
پس آگاهی آمد سوی اردوان ز فرهنگ وز دانش آن جوان
که شیر ژیانست هنگام رزم بناهید ماند همی روز بزم
یکی نامه بنوشت پس اردوان سوی بابک نامور[26] پهلوان
که ای مرد بادانش و[27] رهنمای[28] سخن‌گوی[29] و بانام و پاکیزه‌رای[30]

---

[1] K— وان [2] K, I, IV, VI— اسپ [3] K, I, IV— شباذی [4] I, IV— در VI— بکاخ اندرون [5] VI— ز هر [6] K, VI— اختر [K— پرستندهٔ] پسندیدهٔ [7] K, I, VI— ازان IV— ازین [8] I, IV, VI— خوب چهر [9] I, IV— همانندهٔ [10] K— شاه بد [11] K— فرازنده [12] VI— یادگیر [13] K, I, IV— که باشد [14] VI— ببود او ز دیدار [15] Л— بدربر [16] K, I, IV, VI— نیاز [17] I— نیز روزی IV, VI— روزگار [18] I— همان [19] K— یادگیر [20] Л, VI— б. оп.; Б— و هو الذی یقال له اردشیر بابکان [21] VI— و оп. [22] K, I, IV— بفرهنگ و دیدار [23] K— و оп. [24] K— تو [25] VI— برفزودی [26] K, VI— نامور بابک [27] I, IV, VI— و оп. [28] K, I, IV, VI— پاک رای [29] VI— خردمند [30] K— پر چارپای I, VI— پاکیزه و رهنمای

شنیدم که فرزند تو اردشیر / سواریست[1] گوینده و یادگیر
چو نامه بخوانی هم اندر زمان / فرستش بنزدیک ما شادمان
ز بایسته‌ها بی‌نیازش کنم / میان یلان سرفرازش کنم
چو باشد بنزدیک فرزند[2] ما / نگوییم[3] کو نیست پیوند[4] ما
چو آن نامهٔ شاه بابک بخواند / بسی خون[5] مژگان برخ برفشاند
بفرمود تا پیش او شد دبیر / همان نورسیده جوان[6] اردشیر
بدو گفت کاین نامهٔ اردوان / بخوان و نگه کن بروشن روان
من اینک یکی نامه نزدیک شاه / نویسم فرستم یکی نیکخواه
بگویم که اینک دل و دیده‌را / دلاور جوان[7] پسندیده‌را
فرستادم و[8] دادمش نیز پند / چو آید بدان بارگاه بلند
تو آن کن که از رسم شاهان سزد / نباید که بادی برو بر وزد[9]
در گنج بگشاد بابک چو باد / جوانرا ز هرگونه‌یی[10] کرد شاد
ز[11] زرّین ستام و ز گوپال و تیغ / ز فرزند چیزش نیامد دریغ
ز دینار و دیبا و اسپ و[12] رهی / ز چینی و زربفت شاهنشهی
بیاورد و بنهاد پیش جوان / جوان شد پرستندهٔ اردوان[13]
بسی هدیه‌ها نیز با اردشیر[14] / ز دیبا و دینار[15] و مشک و عبیر[16]
ز[17] پیش نیا کودک نیک‌پی / بدرگاه[18] شاه اردوان شد بری

۵

چو آمد بنزدیکیِ[19] بارگاه / بگفتند با شاه زان بارخواه[20]
جوانرا بمهر اردوان پیش خواند / ز بابک سخنها فراوان براند[21]

---

[1] K, I, IV— سوارست و [2] VI— پیوند [3] IV— بگوییم [4] VI— بگویم که او نیز فرزند [5] K, IV, VI— خون ز [6] K— همان VI— جهان [7] K— دلیر و جوان و [8] K— فرستادمش [9] VI— که اورا رسد هیچ بد [10] K— چو ارزان هر گوهری [11] VI— بـ [12] Л, IV, VI— و оп. [13] I, IV— همان آلت حرب وتاج گوان [14] VI— پیش جوان [15] K, I, IV— دینار و دیبا [16] VI— بیاورد و بنهاد پس اردوان [17] K— به [18] IV— بنزدیک [19] VI— بنزدیک آن [20] IV— بازخواه [21] K— б. оп.

بنزدیکئ تخت بنشاختش   ببرزن یکی جایگه ساختش
فرستاد هرگونه‌یی خوردنی   ز پوشیدنی هم ز گستردنی
ابا[1] نامداران بیامد جوان   بجایی که فرموده بود اردوان
چو کرسی نهاد از بر چرخ[2] شید   جهان گشت چون روی رومی سپید
پرستنده‌یی[3] پیش خواند اردشیر   همان هدیه‌هایی که بد ناگزیر
فرستاد نزدیک شاه اردوان   فرستادهٔ بابک[4] پهلوان
بدید اردوان و[5] پسند آمدش   جوانمردرا سودمند آمدش
پسروار[6] خسرو[7] همی داشتش   زمانی بتیمار نگذاشتش[8]
بمی خوردن و خوان[9] و[10] نخچیرگاه   بپیش خودش داشتی سال و ماه[11]
همی داشتش همچو فرزند[12] خویش   جدایی ندادش ز پیوند[13] خویش[14]
چنان بد که روزی بنخچیرگاه   پراگنده شد لشکر و پور[15] شاه[16]
همی راند با اردوان اردشیر   جوانمردرا شاه[17] بد دلپذیر
پسر بود شاه[18] اردوانرا چهار   ازان هر یکی چون یکی شهریار[19]
بهامون پدید آمد از دور گور   ازان لشکر گشن برخاست شور
همه[20] بادپایان برانگیختند   همی گرد[21] با خوی[22] برآمیختند
همی تاخت پیش اندرون اردشیر   چو نزدیک[23] شد در کمان راند[24] تیر[25]
بزد بر سرون[26] یکی گور نر   گذر کرد بر گور پیکان و پر
بیامد هم اندر زمان اردوان   بدید آن گشاد و بر آن جوان

---

[1] K, I, IV, VI — خود و   [2] K, I, IV, VI — تخت   [3] VI — پرستنده‌را   [4] VI — با یکی
[5] I, IV — آن   [6] VI — سزاوار   [7] K, I, IV, VI — مهتر   [8] IV — بگذاشتش   [9] Л, VI — خواب
[10] IV — و оп.   [11] K, I, IV, VI — شاه نرفتی [VI — نبودی] بجز با جوانمرد شاه   Б — و لا یکاد یصبر عنه
[12] K, I, IV — پیوند   [13] K, I, IV — فرزند   [14] VI — б. оп.   [15] IV — یوز و   [16] Б — فاتفق یوما مع اردوان فی الصید
[17] I — جوانمرد شاه‌را   [18] VI — مر   [19] IV — бб. 159, 160 оп.   [20] IV — همان
[21] IV — عود   VI — خاک   [22] VI — خون   [23] VI — در پیش   [24] IV — چو شد تنگ بر گور بگشاد
[25] K — вместо бб. 159—163 гаплография:
همی راند با اردوان اردشیر * چو نزدیک شد در کمان راند تیر
[26] VI — سرین

بدید آن[1] یکی گور افگنده[2] گفت   که با دست آنکس هنر[3] باد جفت[4]
چنین داد پاسخ بشاه اردشیر   که این گوررا من فگندم بتیر
پسر گفت کین را[5] من افگنده‌ام   همان جفت را نیز جوینده‌ام
چنین داد پاسخ بدو[6] اردشیر   که دشتی[7] فراخست و هم گور و تیر[8]
یکی دیگر افگن برین هم نشان   دروغ از گناهست بر سرکشان
پر از خشم شد زان جوان[9] اردوان   یکی بانگ برزد بمرد جوان
بدو گفت شاه[10] این[11] گناه منست   که پروردن آیین و راه منست
ترا خود ببزم و[12] بنخچیرگاه   چرا برد باید همی با سپاه
بدان تا ز فرزند من بگذری   بلندی گزینی و کنداوری
برو تازی اسپان مارا ببین   هم[13] آنجایگه بر[14] سرایی[15] گزین
بران آخر اسپ[16] سالار باش   بهر کار[17] با هر کسی یار باش
بیامد پر از آب چشم[18] اردشیر   بر آخر اسپ شد ناگزیر[19]
یکی نامه بنوشت پیش[20] نیا   پر از غم دل و سر پر از کیمیا
که مارا چه پیش آمد از اردوان   که درد تنش باد و رنج روان
همه یاد کرد آن کجا رفته بود   کجا[21] اردوان[22] از چه آشفته بود
چو آن نامه نزدیک بابک رسید   نکرد آن سخن نیز[23] بر کس پدید
دلش گشت زان کار پردرد و رنج   بیاورد دینار چندی ز[24] گنج
فرستاد نزدیک او ده هزار   هیونی برافگند[25] گرد[26] و[27] سوار
بفرمود تا پیش او شد دبیر   یکی نامه فرمود زی[28] اردشیر

[1] K, I, IV, VI— بتیری [2] K, IV— افگند و I— بفگند VI— کافگند [3] K, I, IV, VI— نه کین VI— نی این [4] Б— روان [5] I— فرأی النشابة فأعجبته الرمية فسأل عن راميها إن هذه الصحراء ملآی من اليعافير Б— شیر [6] Л— گفت زان‌پس بشاه [7] K— دشت [8] VI— شیر [9] K— پسر I, IV— سخن VI— ز اردشیر [10] I, IV, VI— تند گفت [11] K— این هم [12] K— بیارم [13] VI— بر [14] VI— در [15] I— سواری [16] K— بدان آخر اسپان [17] K— جای [18] VI— رخ [19] K, I, IV, VI—[I, IV— پیر] تیر [K— به] چو اسپان تازی آخر بران [20] K— سوی I, IV, VI— نزد [21] K— که با I, IV— که شاه [22] VI— که شاه جهان [23] K, I, IV— آنچه VI— هیچ [24] I, IV— چندی ز دینار [25] I—доб. و [26] K— مرد [27] I, IV, VI— مردی [28] VI— بنوشت با

که ای کم[1] خرد نورسیده[2] جوان / چو رفتی بنخچیر با اردوان
چرا تاختی پیش فرزند اوی / پرستندهای تو[3] نه پیوند اوی
نکردی بتو دشمنی ار[4] بدی / که خو کردهای[5] تو[6] بنابخردی[7]
کنون کام و خشنودیٔ او بجوی / مگردان ز فرمان[8] او هیچ روی
ز دینار لختی فرستادمت / بنامه درون پندها دادمت
هرانگه که این مایه بردی بکار / دگر خواه تا بگذرد روزگار[9]
تگاور هیون[10] جهاندیده پیر / بیامد دوان[11] تا بر اردشیر
چو آن نامه برخواند خرسند گشت[12] / دلش سوی نیرنگ[13] و اورند گشت[14]
بگسترد هرگونه گستردنی / ز پوشیدنیها و از خوردنی[15]
بنزدیک اسپان[16] سرایی گزید / نه اندرخور کار جایی گزید
شب و روز خوردن بدی کار اوی / می و جام[17] و رامشگران یار اوی[18]

٦

یکی کاخ بود اردوانرا بلند / بکاخ اندرون بندهیی ارجمند[19]
که گلنار[20] بد نام آن ماهروی / نگاری پر از گوهر و رنگ و بوی
بر اردوان همچو دستور بود / بران[21] خواسته نیز گنجور بود
برو بر گرامیتر از جان بدی / بدیدار او شاد و خندان بدی
چنان بد که روزی برآمد ببام / دلش گشت زان خرّمی[22] شادکام
نگه کرد خندانلب اردشیر / جوان در دل ماه شد[23] جایگیر
همی بود تا روز تاریک شد / همانا بشب[24] روز[25] نزدیک شد

---

[1] Л—پر [2] VI—نارسیده [3] VI—چو از چاکرانی [4] K, I, IV—آن VI—این [5] K, I, IV, VI—کردهٔ [K—تو] خود [6] K—خود [7] K, VI—ز نابخردی [8] Л—فرزند [9] VI—бб. 189, 190 оп. [10] K—بپیش IV—هیون با [11] I, IV, VI—دمان [12] VI—دلتنگ شد [13] K—هر رنگ و نیرنگ [14] VI—نیکی [15] K—б. оп.; I, IV, VI—б. стоит после б. 194. [16] IV—ایشان [17] VI—رود [18] K—б. оп. [19] VI—بردهٔ انجمن (рифма?). [20] IV—کلباد VI—کیمار (?) Б—جلنار [21] VI—ابر [22] K—خرّم و [23] K—ما شده [24] I, IV—سیه گشت شب [25] IV—راه

کمندی بران کنگره بر[1] ببست — گره زد برو چند و بپسود دست[2]
بگستاخی از باره آمد فرود — همی داد نیکی دهش را درود
بیامد[3] خرامان بر اردشیر — پر از گوهر و بوی[4] مشک[5] و[6] عبیر
ز بالین دیبا سرش برگرفت — چو بیدار شد تنگ در بر گرفت
نگه کرد برنا بران خوب روی — بدان موی[7] و آن روی[8] و آن رنگ و بوی[9]
بدان ماه گفت از کجا خاستی — که پرغم دلم را بیاراستی
چنین داد پاسخ که من بنده‌ام — ز[10] گیتی بدیدار تو زنده‌ام[11]
دلارام[12] گنجور شاه اردوان — که از من بود شاد و[13] روشن روان[14]
کنون گر پذیری ترا بنده‌ام — دل و جان بمهر تو آگنده‌ام[15]
بیایم چو خواهی بنزدیک تو — درفشان کنم روز[16] تاریک تو
چو لختی برآمد برین روزگار — شکست اندرآمد بآموزگار
جهاندیده[17] بیدار بابک[18] بمرد — سرای کهن دیگری را سپرد
چو آگاهی آمد سوی اردوان — پر از غم شد و[19] تیره[20] گشتش روان[21]
گرفتند هر مهتری یاد پارس — سپهبد بمهتر پسر داد پارس
بفرمود تا کوس بیرون برند — ز درگاه لشکر بهامون برند
جهان تیره شد بر دل اردشیر — ازان پیر[22] روشن دل و[23] دستگیر[24]
دل از لشکر اردوان برگرفت — وزان آگهی رای[25] دیگر گرفت
که از درد او بد دلش پرستیز — بهر[26] سو همی[27] جست راه گریز
ازان پس چنان بد که شاه اردوان — ز اخترشناسان روشن روان
بیاورد[28] چندی بدرگاه خویش — همی باز جست اختر و راه خویش

---

[1] K—در I, IV—کنگر اندر [2] VI—б. оп. [3] K, I, IV, VI—چو آمد [4] Л, IV—доб. و
[5] VI—مشک و عود [6] K—مشک و بوی [7] K—روی VI—بوی [8] K, VI—موی [9] VI—روی
[10] I, IV—ب [11] VI—همانا بپیشت سر افگنده ام [12] K—доб. و [13] K—شاه [14] VI—
نبودند باهم زمانی دراز * پس انگه سوی کاخ شد شاه باز
[15] I—бб. 210, 211 оп. [16] VI—شود جان [17] IV—جهاندار [18] K—بابک پس انگه [19] IV—و оп.
(метр нарушен). [20] I—تیز [21] VI—б. стоит после б. 216. [22] Л—دیره [23] K, I, IV—و оп.
[24] VI—روشن روان یادگیر (так!) [25] K—جای [26] VI—ز هر [27] K—گوشه می [28] VI—برآورد

همان نیز تا[1] گردش روزگار　　ازان پس کرا باشد آموزگار
فرستادشان نزد گلنار شاه　　بدان تا کنند اخترانرا نگاه
سه روز اندر آن کار شد روزگار　　نگه کرده[2] شد طالع[3] شهریار
چو گنجور بشنید آوازشان　　سخن گفتن[4] از[5] طالع و رازشان[6]
سیم[7] روز تا شب گذشته سه پاس　　کنیزک بپردخت ز اخترشناس[8]
پر از آرزو دل لبان پر ز باد　　همی داشت گفتار ایشان بیاد
چهارم بشد مرد روشن‌روان　　که بگشاید آن راز با[9] اردوان
برفتند با زیجها بر کنار　　ز کاخ کنیزک بر شهریار
بگفتند راز سپهر بلند　　همان[10] حکم او بر چه[11] و چون و چند[12]
کزین‌پس کنون تا نه[13] بس روزگار　　ز چیزی به پیچد دل نامدار
که بگریزد از مهتری کهتری　　سپهبد نژادی و کنداوری
وزان‌پس شود[14] شهریاری[15] بلند　　جهاندار و نیک‌اختر و سودمند[16]
دل نامور مهتر[17] نیک‌بخت　　ز گفتار ایشان غمی گشت سخت

۷

چو شد روی کشور بکردار قیر　　کنیزک بیامد بر اردشیر
چو دریا برآشفت مرد جوان　　که یک روز نشکیبی از اردوان
کنیزک بگفت آنچ[18] روشن‌روان　　همی‌گفت با نامدار[19] اردوان[20]
سخن چون ز گلنار زان‌سان شنید　　شکیبایی و خامشی برگزید
دل مرد برنا شد از ماه[21] تیز　　ازان‌پس همی[22] جست راه گریز

---

[1] K, IV—با [2] Л—کرد و [3] K—کرد طالع سه VI—اختر [4] IV, VI—گفتنش [5] I—و [6] VI—نرم گفتارشان [7] K, IV, VI—بسه [8] I—б. оп. [9] K, IV, VI—بر [10] K—هم از VI—که از [11] VI—چرا (метр нарушен). [12] IV—جهاندار و نیک اختر و سودمند [13] VI—سه Б—فی هذا القرب [14] VI—بود [15] IV, VI—شهریار [16] IV—جهانرا بگیرد بخمّ کمند [17] VI—خسرو [18] K—آنک [19] K—نامور [20] VI—
کنیزک ز گفت ستاره‌شمر * همی یاد کرد این شگفتی نگر
[21] VI—گفته [22] K, I, VI—فزون IV—فرو

بدو گفت گر من بایران شوم / ز ری سوی شهر دلیران شوم
تو با من سگالی که آیی براه / گر ایدر بباشی[1] بنزدیک شاه
اگر با من آیی توانگر شوی / همان بر سر کشور افسر شوی
چنین داد پاسخ که من بنده‌ام / نباشم[2] جدا از[3] تو تا زنده‌ام
همی گفت با[4] لب پر از بادسرد / فروریخت از دیدگان آب زرد
چنین گفت با ماه‌روی اردشیر / که فردا[5] بباید شدن ناگزیر
کنیزک بیامد بایوان خویش / بکف بر نهاده تن و جان خویش
چو شد روی گیتی ز خورشید زرد / بخم اندرآمد شب لاژورد
کنیزک در گنجها باز کرد / ز هر گوهری[6] جستن آغاز کرد
ز یاقوت وز گوهر شاهوار / ز دینار چندانک بودش بکار
بیامد بجایی[7] که بودش نشست / بدان خانه بنهاد گوهر ز[8] دست[9]
همی بود تا شب برآمد ز کوه / بخفت اردوان جای شد بی گروه
از ایوان بیامد[10] بکردار تیر / بیاورد گوهر بر اردشیر
جهانجوی را دید جامی بدست / نگهبان اسپان همه خفته[11] مست
کجا[12] مستشان کرده بود اردشیر / که وی خواست[13] رفتن همی ناگزیر[14]
دو اسپ گرانمایه کرده[15] گزین[16] / بر آخر چنان بود در[17] زیر[18] زین[19]
جهانجوی چون روی گلنار دید / همان گوهر و سرخ دینار دید
هم اندر زمان پیش بنهاد جام / بزد بر سر تازی اسپان لگام
بپوشید خفتان و خود برنشست / یکی تیغ زهرآب‌داده بدست
همان ماه‌رخ بر دگر بارگی / نشستند و رفتند[20] یکبارگی
از ایوان سوی پارس بنهاد روی / همی رفت شادان‌دل[21] و راه‌جوی

1 VI—بمانی 2 VI—نگردم 3 K—جز آن 4 Л—و یک 5 VI—کز ایدر 6 VI—گونهٔ 7 K—بجایی بیامد 8 I, IV—ب 9 VI—б. оп. 10 VI—بایوان 11 VI—کرده 12 VI—همه 13 VI—خواستست 14 K, I, IV—б. оп. 15 K—کردش 16 Л—بزین (нет рифмы); IV—کردند زین (нет рифмы). 17 I, IV—چران همچنان 18 K—چنان چون سزاوار باشد ب 19 VI—б. оп.; Б—فأسرج فرسين اشهب 20 K, I, IV, VI—نشست و برفتند 21 K—روشن‌دل

۸

چنان بد که بی ماه‌روی اردوان — نبودی شب و روز روشن روان
ز دیبا نبرداشتی دوش و یال — مگر چهر[1] گلنار دیدی بفال
چو آمدش هنگام برخاستن — بدیبا سر[2] گاهش آراستن
کنیزک نیامد ببالین اوی — برآشفت و پیچان شد از کین اوی
بدربر سپاه ایستاده بپای — بیاراسته تخت و تاج[3] و سرای[4]
ز درگاه برخاست سالار بار — بیامد بر نامور شهریار
بدو گفت گردنکشان بر درند — هر انکس کجا مهتر کشورند
پرستندگانرا چنین گفت شاه — که گلنار چون راه[5] و آیین نگاه[6]
ندارد نیاید ببالین من — که داند بدین داستان دین[7] من
بیامد هم‌انگاه مهتر[8] دبیر — که رفتست بیگاه دوش اردشیر
وز آخر ببردست خنگ و سیاه[9] — که بد[10] بارهٔ نامبردار شاه
هم‌انگاه شد[11] شاه‌را دلپذیر — که گنجور او رفت با اردشیر
دل مرد جنگی برآمد ز جای — برآشفت و زود اندرآمد بپای[12]
سواران جنگی فراوان[13] ببرد — تو گفتی همی باره آتش سپرد
بره‌بر یکی نامور دید جای — بسی اندرو[14] مردم و چارپای
بپرسید زیشان که شبگیر هور — شنیدی شما بانگ[15] نعل ستور
یکی گفت زیشان[16] که اندرگذشت[17] — دو تن بر دو باره درآمد[18] بدشت[19]
همی[20] برگذشتند پویان[21] براه — یکی بارهٔ خنگ و دیگر سیاه
بدُم[22] سواران[23] یکی غرم پاک — چو اسپی[24] همی برپراگند خاک

---

[1] VI—روی [2] Л, VI—доб. و [3] K—تخت و تاج [4] VI—б. оп. [5] VI—رسم [6] IV—چون دید آیین و راه K—б. 269 оп. [7] VI—کین [8] K—بهمن [9] VI—ابا خود نبردست خیل و سپاه [10] VI—بجز [11] VI—هم آنکه ببد [12] K, I, IV, VI—[IV—اسپ] ببالای زود اندرآورد پای [13] IV—فراوان سواران جنگی [14] VI—بدودر بسی [15] VI—شنیدید آواز [16] I—کایدر [17] I—ایدر گذشت IV—بره‌بر گذشت [18] K, I, IV, VI—اسپ اندرآمد [19] IV—بدست K, I, IV—б. стоит после б. 279; Б—порядок перевода—по тексту. [20] K, I, IV, VI—دو تن [21] VI—بر ما [22] K—بدیدم [23] VI—ز دنبال ایشان [24] IV—اسپان VI—گوران

بدستور گفت آن زمان اردوان ‌‌ ‌ که این غرم باری چرا شد دوان
چنین داد پاسخ که آن فرّ اوست ‌ ‌ ‌ بشاهی و نیک اختری پرّ اوست
گر این[1] غرم دریابد[2] اورا متاز[3] ‌ ‌ ‌ که این کار گردد بما بر دراز
فرود آمد آنجایگه[4] اردوان ‌ ‌ ‌ بخورد و برآسود[5] و آمد دوان
همی تاختند از پس[6] اردشیر ‌ ‌ ‌ بپیش اندرون اردوان و[7] وزیر
جوان با کنیزک چو باد دمان ‌ ‌ ‌ نپردخت از تاختن یک زمان
کرا یار باشد سپهر بلند ‌ ‌ ‌ بروبر ز دشمن نیاید[8] گزند
ازان تاختن رنجه شد[9] اردشیر ‌ ‌ ‌ بدید از بلندی یکی آبگیر[10]
جوانمرد پویان بگلنار گفت ‌ ‌ ‌ که اکنون که با رنج گشتیم[11] جفت
بباید بدین چشمه آمد فرود ‌ ‌ ‌ که شد باره و مرد بی تار و پود
بباشیم بر آب و[12] چیزی خوریم ‌ ‌ ‌ ازان پس بر[13] آسودگی بگذریم
چو هر دو رسیدند نزدیک آب ‌ ‌ ‌ بزردی دو رخساره چون آفتاب
همی خواست کاید[14] فرود اردشیر ‌ ‌ ‌ دو مرد جوان دید بر آبگیر
جوانان بآواز گفتند زود ‌ ‌ ‌ عنان و[15] رکیبت[16] بباید بسود
که رستی ز کام و دم اژدها ‌ ‌ ‌ کنون آب خوردن نیارد بها
نباید که آیی بخوردن فرود ‌ ‌ ‌ تن خویش را داد باید درود
چو از پندگوی آن[17] شنید اردشیر ‌ ‌ ‌ بگلنار گفت این سخن یاد گیر
رکیبش[18] گران شد سبک شد عنان ‌ ‌ ‌ بگردن برآورد رخشان سنان[19]
پس اندر چو باد دمان[20] اردوان ‌ ‌ ‌ همی تاخت با رنج[21] و[22] تیره روان
بدانگه که بگذشت نیمی ز روز ‌ ‌ ‌ فلک را بپیمود[23] گیتی فروز
یکی شارستان[24] دید با رنگ و بوی ‌ ‌ ‌ بسی مردم آمد[25] بنزدیک اوی

---

1 K—از 2 K—ماند 3 VI—نیاز 4 K—از جایگه 5 VI—بیاسود 6 K, VI—پی 7 Л—و оп. 8 K—شمشیر ناید 9 K, I, IV—گشت 10 VI—вместо бб. 285—288 гаплография: A 285—B 288. 11 VI—گشتیم با رنج 12 VI—و بر آب 13 VI—با 14 K, I, IV, VI—آمد 15 K—و оп. 16 K—تکاور I, IV—رکابت 17 VI—چو پند جوانان 18 K, IV—رکابش 19 K—گرز گران 20 K—روان 21 VI—درد 22 I—هموار و IV—همواره 23 VI—بفرمود 24 Л—دارسی Б—الی مدینة 25 Л—مردمانی

8—2258

چنین گفت با موبدان نامدار[1] | که کی برگذشت آن دلاور سوار[2]
چنین داد پاسخ بدو رهنمای | که ای شاه نیک اختر و پاک رای
بدانگه که خورشید برگشت زرد | بگسترد شب چادر لاژورد
بدین شهر بگذشت پویان دو تن | پر از گرد و بی آب[3] گشته دهن
یکی غرم بود از پس[4] یک سوار | که چون او[5] ندیدم بایوان[6] نگار
چنین گفت با اردوان[7] کدخدای[8] | کز[9] ایدر مگر باز گردی بجای
سپه[10] سازی و ساز[11] جنگ آوری | که اکنون دگر گونه شد داوری
که[12] بختش پس پشت او برنشست[13] | ازین تاختن باد ماند[14] بدست
یکی نامه بنویس نزد پسر | بنامه بگوی این سخن دربدر
نشانی[15] مگر یابد از اردشیر | نباید که او دوشد[16] از غرم شیر[17]
چو بشنید زو اردوان این سخن[18] | بدانست کاواز او شد کهن[19]
بدان شارستان اندرآمد فرود | همی داد نیکی دهش را درود

۹

چو شب روز شد بامداد پگاه | بفرمود تا باز گردد سپاه
بیامد دو رخساره همرنگ نی | چو شب تیره گشت اندرآمد بری
یکی نامه بنوشت نزد پسر | که کژّی بباغ[20] اندرآورد بر[21]
چنان شد ز بالین ما اردشیر | کزان سان نجست از کمان ایچ[22] تیر
سوی پارس آمد بجویش نهان | مگوی این سخن با کسی در[23] جهان[24]

---

[1] VI — نامجوی [2] VI — این دو تن پوی پوی [3] VI — پر خاک [4] K — پی
[5] VI — کزان‌سان [6] K, I, IV, VI — بر ایوان [7] VI — بس نامور [8] Б — فقال له الوزیر
الرّأی أن تثنی عنانک فتستعد لقتال أردشیر — Б [9] IV — که [10] K — بنه [11] Л — باز
[12] VI — چو [13] K, I, IV — درنشست VI — کنون در پی او نشست [14] I, IV — باشد [15] K —
کورا سرآمد زمانی [16] K — اندیشد [17] VI — б. оп. [18] IV — این سخن اردوان [19] IV — زمان
[20] VI — بتاج [21] I, IV, VI — سر [22] K, VI — هیچ I — که نجهد ازان گونه بر هیچ [23] I, IV —
از [24] K — کس اندر مهان

۱۰

وزین سو بدریا رسید اردشیر   بیزدان چنین گفت کای دستگیر
تو کردی مرا ایمن از بدکنش   که هرگز مبیناد نیکی تنش[1]
برآسود و ملّاح را پیش خواند   ز کار گذشته فراوان براند
نگه کرد فرزانه ملّاح پیر   ببالا و چهر و بر[2] اردشیر
بدانست کو نیست جز کی نژاد   ز فرّ و ز اورنگ[3] او گشت شاد
بیامد بدریا هم اندر شتاب   بهر[4] سو برافگند زورق[5] بآب[6]
ز آگاهی نامدار اردشیر   سپاه انجمن شد بران آبگیر
هر انکس که بد بابکی در صطخر   بآگاهی شاه کردند فخر
دگر هرک[7] از تخم دارا بدند   بهر کشوری نامدارا[8] بدند
چو آگاهی آمد ز[9] شاه اردشیر   ز شادی جوان شد دل مرد پیر[10]
همی رفت مردم ز دریا و کوه   بنزدیک برنا[11] گروها گروه
ز هر شهر فرزانه یی[12] رای زن   بنزد جهانجوی گشت[13] انجمن
زبان برگشاد اردشیر جوان   که ای نامداران روشن روان
کسی نیست زین نامدار انجمن   ز فرزانه و مردم رای زن
که نشنید[14] کاسکندر بدگمان[15]   چه کرد از فرومایگی در جهان
نیاکان مارا یکایک[16] بکشت   به بیدادی آورد گیتی بمشت
چو من باشم از تخم اسفندیار   بمرزاندرون اردوان شهریار[17]
سزد گر مر این را[18] نخوانیم داد   وزین داستان کس[19] نگیریم یاد
چو باشید با من بدین یارمند   نمانم بکس[20] نام[21] و تخت[22] بلند
چه گویید و این را چه پاسخ دهید   که پاسخ بآواز[23] فرّخ نهید

---

[1] VI—б. оп. [2] K—تن [3] K, IV—اورند—I اورند [4] VI—ز هر [5] K—کشتی [6] K, I, IV—بر آب VI—در آب [7] K, I, IV—هرچه—هرچ [8] I—با مدارا—IV دامدارا [9] IV—بـ [10] VI—вместо бб. 325—328 гаплография: A 325—B 328. [11] VI—بنزدیکئ او [12] K, I, IV, VI—فرزانه و [13] K—شد [14] IV—بشنید—VI شنیدید [15] K, I—بدنهان—IV اندر نهان—VI اندر جهان [16] VI—سراسر [17] VI—را چه کار [18] VI—چنین را [19] IV—هم [20] Л—مگر—IV بکین [21] VI—تاج [22] K—تخت و نام [23] IV—بر آواز

هرانکس که بود اندر آن انجمن / ز شمشیرزن مرد و از[1] رای‌زن
چو آواز بشنید بر پای خاست / همه راز دل باز گفتند[2] راست
که هر کس که هستیم بابک‌نژاد / بدیدار و[3] چهر تو گشتیم شاد
ودیگر که هستیم ساسانیان / ببندیم کین‌را کمر بر میان
تن و جان ما سربسر پیش تست / غم و شادمانی بکم[4] بیش تست
بدو[5] گوهر از هر کسی برتری / سزد بر تو شاهی و کنداوری[6]
بفرمان تو کوه هامون کنیم / بتیغ آب دریا همه خون کنیم
چو پاسخ بدانگونه دید[7] اردشیر / سرش برتر آمد ز ناهید و تیر
بران مهتران آفرین گسترید / بدل در ز[8] اندیشه کین گسترید
بنزدیک دریا یکی شارستان / پی افگند و شد شارستان کارستان
یکی موبدی گفت با اردشیر / که ای شاه نیک اختر و دل‌پذیر[9]
سر شهریاری همی نو[10] کنی / بر[11] پارس باید که بیخو کنی
ازان‌پس کنی رزم با اردوان / که اختر جوانست و خسرو جوان
که او از ملوک[12] طوایف بگنج / فزونست و زو[13] دیدی[14] آزار[15] و[16] رنج
چو برداشتی گاه اورا ز جای / ندارد کسی زین‌سپس با تو پای
چو بشنید گردن‌فراز اردشیر / سخنهای بایسته و[17] دلپذیر
چو برزد سر از تیغ کوه آفتاب / بسوی صطخر آمد از پیش آب
خبر شد بر بهمن اردوان / دلش گشت پردرد[18] و تیره روان
نکرد ایچ[19] بر تخت شاهی درنگ / سپاهی بیاورد با[20] ساز[21] جنگ

---

1 Л — مردم   IV, VI — مرد وز   2 VI — برگشادند   3 K, I — و оп.   4 Л — کم و   5 Л — بدین   6 VI — б. оп.   7 K, I, IV, VI — برانسان شنید   8 K, I, VI — ب   9 VI — یادگیر   10 IV — تو   11 VI — پی   12 K — شهان   13 Л, VI — ازو   14 Л — بیشی   K, I, VI — بینی   15 Л, K, I — از رزم   IV — آزرم   16 K, I — و оп.   17 K, IV, VI — بایستهٔ   18 VI — کین   19 VI — بکردار   20 K — پر   21 VI — بی مر ب

۱۱

یکی نامور بود نامش سباک[1] / ابا آلت و لشکر و رای پاک
که در[2] شهر جهرم بد او پادشا / جهاندیده با داد[3] و[4] فرمان روا
مر اورا خجسته پسر بود هفت / چو آگه شد[5] از پیش بهمن برفت
ز جهرم بیامد[6] سوی اردشیر / ابا لشکر و کوس و با دار و گیر
چو چشمش بروی[7] سپهبد رسید / ز باره[8] درآمد چنان چون سزید
بیامد دمان پای او بوس[9] داد / ز ساسانیان بیشتر[10] کرد یاد
فراوان جهانجوی بنواختش / بزود آمدن[11] ارج بشناختش[12]
پر اندیشه شد نامجوی[13] از سباک / دلش گشت زان پیر پر[14] بیم[15] و باک
براه اندرون[16] نیز[17] آژیر بود / که با او سپاه[18] جهانگیر بود
جهاندیده بیداردل بود[19] پیر / بدانست[20] اندیشهٔ اردشیر
بیامد بیاورد[21] استا و زند / چنین گفت کز کردگار بلند
نژندست[22] پرمایه[23] جان سباک / اگر دل ندارد سوی شاه[24] پاک[25]
چو آگاهی آمد ز شاه اردشیر / که آورد لشکر بدین آبگیر
چنان سیر سر[26] گشتم[27] از اردوان[28] / که از پیرزن گشت مرد جوان[29]
مرا[30] نیک پی[31] مهربان بنده دان[32] / شکیبادل و رازدانده دان[32]
چو بشنید زو اردشیر این سخن / یکی دیگر اندیشه افگند بن
مر اورا بجای پدر داشتی / بران نامدارانش سر داشتی

---

[1] K, I—نماک IV, VI, T—تباک Б—یباک [2] K, I, IV—بر VI—ابر [3] K, IV—وراد I—رای [4] VI—و оп. [5] K—بد [6] I, IV, VI—بیامد ز جهرم [VI—خرّم] [7] IV—بسوی [8] K, I, IV—اسپ VI—آب [9] K, VI—بوسه [10] K, IV, VI—ساسان پیشین همی [11] K—آمد و [12] K, IV—زود بنشاختش VI—б. оп. [13] K—نامدار [14] IV—با [15] K, I, IV, VI—ترس [16] K—اندران VI—اندرآمد [17] I, IV—اندر از پیر [18] I, IV, VI—سپاهی [19] K—доб. و IV—مرد [20] IV—доб. از [21] IV—بیاورد و بنهاد [22] K, I, IV, VI—بریدست [23] K, I, IV—بی مایه [24] K, I, IV—اگر [I—وگر] در [IV—نی] دلم رنگ [K—زنگ] و [IV—و оп.] چینست و [IV—و оп.] [25] I—حاک [26] VI—بر [27] K, I, IV—گشتم من [I—سر] [28] I—کارزار [29] I—که از شیر ترسان شود مرد کار [30] K—من ای [31] VI—تن [32] K—دده ام

دل شاه ز اندیشه آزاد شد | سوی آذر[1] رام[2] خرّاد[3] شد
نیایش بسی[4] کرد پیش خدای | که باشدش بر نیکوی رهنمای
بهر کار پیروزگر داردش | درخت بزرگی ببر داردش[5]
وزانجایگه شد بپرده سرای | عرض پیش او رفت با کدخدای
سپه‌را درم داد و آباد کرد | ز دادار نیکی دهش یاد کرد
چو شد لشکرش[6] چون دلاور پلنگ | سوی بهمن اردوان شد بجنگ
چو گشتند نزدیک با یکدگر[7] | برفتند گردان پرخاشخر
سپاه از دو رویه کشیدند صف | همه نیزه و تیغ هندی بکف
چو شیران جنگی برآویختند | چو جوی[8] روان خون همی[9] ریختند
بدین گونه تا گشت خورشید زرد | هوا پر ز گرد و زمین پر ز مرد[10]
چو شد چادر چرخ[11] پیروزه‌رنگ | سپاه سپاک اندرآمد بجنگ
برآمد یکی باد و گردی[12] چو قیر | بیامد ز قلب سپاه اردشیر
بیفگند زیشان فراوان بگرز | که با زور و دل بود و با فرّ و برز[13]
گریزان بشد بهمن اردوان | تنش خستهٔ[14] تیر و تیره روان
پس اندر همی تاخت[15] شاه اردشیر | ابا نالهٔ بوق و باران تیر
برین هم‌نشان تا بشهر صطخر | که بهمن بدو داشت آواز[16] و فخر
ز گیتی چو برخاست آواز شاه | ز هر سو به‌پیوست بی‌مر سپاه
مر اورا فراوان نمودند[17] گنج | کجا بهمن[18] آگنده بود آن برنج
درمهای آگنده‌را برفشاند | بنیرو شد از پارس[19] لشکر براند

۱۲

چو آگاهی آمد سوی اردوان | دلش گشت پر بیم[20] و تیره روان[21]
چنین گفت کین راز چرخ بلند | همی‌گفت با من خداوند پند

[1] I—доб. و [2] K, IV—آرام [3] VI—ز دیدار آن شیردل شاد [4] K, I, IV, VI—همی [5] VI—б. оп. [6] K—لشکر [7] I, IV—یک با دگر [8] K—آب VI—رود [9] IV—ز تنها همی جوی خون [10] VI—لاجورد [11] Л—سرخ [12] VI—ابری [13] K, I, IV—б. оп. [14] K, I, IV, VI—خسته از [15] VI—رفت [16] VI—نیرو [17] VI—بپیششش فراوان ببردند [18] VI—که بابک ب [19] Л, VI—доб. و [20] K, VI—درد [21] Б—ضاقت علیه الأرض

هران[1] بد[2] کز اندیشه بیرون بود[3] ز بخشش بکوشش[4] گذر چون بود[3]
گمانی نبردم که از اردشیر یکی نامجوی آید و شهرگیر
در گنج بگشاد و روزی بداد سپه برگرفت و بنه برنهاد
ز گیل[5] و ز دیلم بیامد سپاه همی گرد لشکر برآمد بماه
وزان روی لشکر بیاورد شاه سپاهی که بر باد بربست[6] راه
ز بس نالهٔ بوق[7] با کرّنای ترنگیدن[8] زنگ و هندی درای[9]
میان دو لشکر دو پرتاب ماند بخاک اندرون مار بی‌تاب[10] ماند
خروشان سپاه و درفشان درفش سرافشان دل از[11] تیغهای بنفش
چهل روز زین سان همی جنگ بود بران زیردستان[12] جهان تنگ بود
ز هرگونه‌یی تنگ شد خوردنی همان تنگ شد راه آوردنی[13]
ز بس[14] کشته شد روی هامون چو کوه بشد[15] خسته[16] از زندگانی ستوه[17]
سرانجام ابری برآمد سیاه بشد کوشش و[18] رزم‌را[19] دستگاه
یکی باد برخاست از انجمن[20] دل جنگیان گشت زان[21] پر شکن
بتوفید[22] کوه و بلرزید[23] دشت خروشش[24] همی از هوا برگذشت
بترسید زان[25] لشکر اردوان شدند اندرین یک سخن همزبان[26]
که این کار[27] بر اردوان ایزدیست بدین لشکر اکنون بباید گریست
بروزی کجا سخت شد کارزار همه خواستند آنگهی[28] زینهار
بیامد ز قلب سپاه اردشیر چکاچاک[29] برخاست و باران تیر
گرفتار شد در میان اردوان[30] بداد از پی تاج شیرین روان
بدست یکی مرد خرّاد نام چو بگرفت[31] بردش گرفته لگام

[1] K, IV—همان [2] IV—به VI—کس [3] VI—شود [4] K—ز کاهش [5] VI—کرد [6] VI—بستند [7] K, VI—کوس [8] K, I, IV, VI—جرنگیدن [9] K, I, IV, VI—б. стоит после б. 402. [10] K, I, IV, VI—خواب [11] K—دل و I, IV—از оп.; VI—شد (метр нарушен). [12] VI—گروه—بجنگ‌آوران بر [13] I—б. оп. [14] K—بد [15] K, I, IV, VI—شده [16] VI—سپر [17] VI—ازو [18] K, I, IV, VI — و оп. [19] VI — بزم‌را [20] I, IV — با بومهن VI — بس هول کن [21] VI — ازو
[22] Л — بتفسید K — بدرّید Б — کادت منها الجبال تمور موراً [23] K — بتوفید I, IV, VI — بدرّید [24] I—خروشی [25] VI—پس [26] VI—وزان پس شدند یکدل و یکزبان [27] I—باد [28] K, I, IV, VI—بخردان خواستند [29] I, IV—کجا خاک [30] I, IV—اردوان در میان [31] K—и доб. VI—دیدش ب

بپیش جهانجوی[1] بردش اسیر ز دور اردوانرا بدید اردشیر
فرود آمد از باره[2] شاه اردوان[3] تنش خسته[4] تیر و تیره روان[5]
بدژخیم فرمود شاه اردشیر که رو[6] دشمن پادشارا[7] بگیر
بخنجر میانش بدو نیم کن دل بدسگالان پر از بیم کن
بیامد دژآگاه[8] و فرمان گزید شد آن نامدار از[9] جهان ناپدید
چنین است کردار این چرخ پیر چه با اردوان و چه با اردشیر
اگر تا[10] ستاره برآرد بلند سپارد هم‌آخر[11] بخاک نژند
دو فرزند او هم گرفتار شد برو[12] تخمهٔ آرشی خوار شد
مر آن هر دورا پای کرده ببند بزندان فرستاد شاه بلند
دو بد مهتر[13] از رزم بگریختند بدام بلا درنیاویختند
برفتند گریان بهندوستان سزد گر کنی زین سخن[14] داستان
همه رزمگه پر ستام و کمر پر از آلت و[15] لشکر و سیم و زر
بفرمود تا گرد کردند شاه ببخشید زان‌پس[16] همه بر سپاه
برفت از میان بزرگان سباک تن اردوانرا ز خون کرد پاک
خروشان بشستش ز خاک[17] نبرد بر آیین شاهان یکی دخمه کرد
بدیبا بپوشید خسته برش ز کافور کرد افسری بر سرش
به[18] پیمود آن[19] خاک کاخش[20] بپی ز لشکر هران‌کس که شد سوی ری[21]
وزان‌پس بیامد بر[22] اردشیر چنین گفت کای شاه دانش‌پذیر
تو فرمان بر و دختر او بخواه که با فرّ و برزست و با تاج و گاه
بدست آیدت افسر[23] و تاج و گنج کجا اردوان گرد کرد آن[24] برنج
ازو پند بشنید و گفتا رواست[25] هم‌اندر زمان دختر او[26] بخواست

---

[1] K—جهاندار VI—جهانگیر [2] K, I, IV, VI—اسپ [3] VI—تیره روان [4] VI—خسته از [5] VI—زخم کمان [6] IV—شو [7] K—شاه خودرا [8] Л—بدرگاه [9] Л—از оп. [10] Л—دا [11] K—هموررا I, IV, VI—مر اورا [12] K, I, IV—ازو VI—بدو [13] Л, I, IV, VI—مهتر [14] K, I, IV, VI—یکی [15] K, I, VI—و оп. [16] VI—پس آن [17] VI—ببردش ز جای [18] K, I, IV—نه [19] K, I, IV—کس [20] K—جایش IV—گاهش [21] VI—б. оп. [22] K—سوی [23] VI—گوهر [24] VI—کردش [25] K—گفتار خواست [26] VI—دخت اورا

بایوان[1] او بد همی یک[2] دو ماه ‏ توانگر سپهبد توانگر سپاه
سوی پارس آمد ز ری نامجوی[3] ‏ برآسوده[4] از رزم[5] وز گفت وگوی[6]
یکی شارستان کرد پر کاخ و باغ ‏ بدو اندرون چشمه و دشت[7] و راغ
که اکنون گرانمایه دهقان پیر ‏ همی خواندش خورّهٔ[8] اردشیر
یکی چشمه بد[9] بی کران اندروی ‏ فراوان ازو[10] رود بگشاد و جوی
برآورد زان چشمه آتشکده ‏ بدو تازه شد مهر و جشن سده[11]
بگرد اندرش باغ و میدان[12] و کاخ ‏ برآورده شد جایگاه[13] فراخ
چو شد شاه با دانش و فرّ و زور ‏ همی خواندش مرزبان[14] شهرگور[15]
بگرداندرش روستاها بساخت ‏ چو آباد کردش کس[16] اندرنشاخت
بجایی یکی ژرف دریا بدید ‏ همی کوه بایست پیشش برید
ببردند میتین[17] و مردان کار ‏ وزان کوه ببرید صد جویبار
همی راند از کوه[18] تا شهرگور ‏ شد آن شارستان پر سرای و ستور

۱۳

سپاهی ز اصطخر بی مر ببرد ‏ بشد ساخته تا کند رزم کرد[19]
بنیکی ز یزدان همی جست مزد ‏ که ریزد[20] بران بوم و بر[21] خون دزد[22]
چو شاه اردشیر اندرآمد بتنگ ‏ پذیره شدش کرد بی مر بجنگ
یکی کار بد خوار[23] دشوار گشت ‏ ابا کرد کشور همه یار گشت
یکی لشکری کُرد[24] بد پارسی ‏ فزونتر ز گردان او یک به سی[25]
یکی[26] روز تا شب برآویختند[27] ‏ سپاه جهاندار[28] بگریختند

[1] IV— در ایوان [2] K, IV, VI— بود تنگ I— بد بتنگ [3] K— نام‌خواه [4] K, IV, VI— برآسود [5] I, IV— رنج VI— جنگ [6] K— رنج راه [7] K— خیمه و کشت [8] Л— خرّهٔ [9] IV— شد [10] K— ازان [11] VI— شد جشن و سوره (нет рифмы, метр нарушен). [12] IV, VI— ایوان [13] I, IV, VI— جایگاهی [14] I— بر زبان [15] I— جور K—бб. 442—444 оп. [16] K— پس VI— شد مردم [17] Л, I— متین [18] VI— برد آن رود [19] K, VI—б. стоит после б. 450. [20] K— یزدان [21] VI— مرزدر [22] I, IV—б. оп. [23] K, IV, VI—доб. و [24] Л— کرده [25] Л— چهل بار سی VI— بده بار سی Б— کان بازاء کل فارس فارسی ثلثون منهم [26] K, I, IV— بیک [27] K— آمیختند [28] I, IV— ز دست سپهدار

ز بس کشته و خسته بر دشت[1] جنگ شد آوردگه را همه[2] جای تنگ[3]
جز از[4] شاه با خوارمایه سپاه نبد نامداری بدان رزمگاه
ز خورشید تابان وز گرد و خاک زبانها شد از تشنگی چاک چاک
هم انگه درفشی برآورد شب که بنشاند آن جنگ و جوش و جلب[5]
یکی آتشی دید[6] بر سوی کوه بیامد جهاندار با آن[7] گروه
سوی آتش آورد روی اردشیر همان اندکی مرد[8] برنا و پیر[9]
چو تنگ اندرآمد شبانان بدید بران میش و بز[10] پاسبانان بدید
فرود آمد از باره شاه و سپاه دهانش[11] پر از خاک آوردگاه
ازیشان سبک اردشیر آب خواست هم انگه[12] ببردند[13] با آب[14] ماست
بیاسود[15] و[16] لختی چرید[17] آنچ دید شب تیره خفتان[18] بسربر[19] کشید
ز خفتان شایسته بد بسترش ببالین نهاد آن کیی مغفرش
سپیده چو برزد ز دریای آب سر شاه ایران برآمد ز خواب
بیامد ببالین او سرشبان که پدرام[20] باد از تو[21] روز و شبان
چه آمد که این جای راه تو بود که نه درخور خوابگاه[22] تو بود[23]
بپرسید زان سرشبان راه شاه کزین ایدر کجا یابم[24] آرامگاه
چنین داد پاسخ که آباد جای نیابی مگر باشدت رهنمای
از ایدر کنون[25] چار فرسنگ راه چو رفتی پدید آید آرامگاه
وزان روی پیوسته شد ده بده بده در[26] یکی نامبردار[27] مه[28]
چو بشنید زان سرشبان اردشیر ببرد از رمه راهبر[29] چند پیر

---

[1] IV—در روز [2] K—همی IV—شهنشاه کرده بد [3] VI—б. оп. [4] I, IV—چو آن VI—بجز [5] VI—شور و شغب I, IV—б. оп.; Б—فاتخذ اللیل جملا و انهزم [6] VI—بود [7] IV—این VI—و با او [8] IV—ابا آنکه بودند [9] VI—б. оп. [10] I—میش بر IV—نر [11] K—زبانشان I, IV, VI—دهانشان Б—و قد ذال منه العطش [12] K, I—یگانه [13] IV—به پیش آوریدند [14] VI—همراه [15] IV, VI—برآسود [16] Л, IV—و оп. [17] VI—بخورد [18] IV—چادر [19] I, IV—در VI—ز سر بر [20] VI—پدرود [21] IV—بادات [22] Л—جا و گاه [23] K, I, IV—б. оп. [24] IV—باشد [25] IV—چنین [26] IV—ز هر ده VI—بهر ده [27] Л—ازان ده سبک پیش او رفت см. б. 474. [28] K—б. стоит после б. 473. [29] VI—شاه را

سپهبد ز کوه اندرآمد بده   ازان ده سبک پیش او رفت مه[1]
سواران فرستاد[2] برنا و پیر   ازان شهر تا خورّهٔ اردشیر[3]
سپه‌را چو آگاهی آمد ز شاه   همه شاددل برگرفتند راه
بکردان فرستاد کارآگهان   کجا[4] کار ایشان بجوید نهان
برفتند پویان[5] و باز آمدند   بر شاه ایران فراز آمدند
که ایشان همه نامجویند[6] و شاد   ندارد کسی بر دل از شاه یاد
بر آنند کاندر صطخر اردشیر   کهن گشت و شد بخت برناش پیر[7]
چو بشنید شاه این سخن شاد شد[8]   گذشته سخن بر دلش باد شد[8]
گزین کرد ازان لشکر نامدار   سواران شمشیرزن سی[9] هزار
کماندار با تیر و ترکش هزار   بیاورد با خویشتن شهریار

۱٤

چو خورشید شد زرد لشکر براند   کسی‌را که نابردنی[10] بد بماند
چو شب نیم[11] بگذشت و[12] تاریک شد   جهاندار با کرد نزدیک شد
همه دشت زیشان پر از خفته دید[13]   یکایک دل لشکر آشفته دید[14]
چو آمد سپهبد ببالین[15] کرد   عنان بارهٔ تیزتگ را[16] سپرد
برآهخت[17] شمشیر و[18] اندرنهاد   گیارا[19] ز خون[20] بر سر افسر[21] نهاد
همه دشت زیشان سر و دست شد[22]   ز انبوه کشته زمین گست شد[23]
بی‌اندازه زیشان گرفتار شد   سترگی و نابخردی خوار شد

---

[1] I, IV—бб. 473, 474 оп. [2] K—برفتند [3] VI—бб. 474, 475 оп. [4] K, I, IV, VI—که تا
[5] VI—جویان [6] VI—کامجویند [7] VI—و زو تخت هم گشت سیر [8] K, I, IV, VI—گشت
[9] I—سه T—ده Б—و انتخب من أصحابه ثلاثين ألف فارس [10] T—بودنی [11] I—یک
IV, VI—نیمه [12] Л, VI—و оп.; K—تیره و سیاه و [13] I—بدید (метр нарушен); VI—نیمه
[14] VI—بود VI—بود [15] VI—چنین تا بیامد بنزدیک [16] VI—گامزن را [17] VI—برآویخت
[18] VI—و оп. [19] VI—گوانرا [20] K—ز باران خون [21] VI—تاج بر سر [22] K, I, IV—گشت
[23] Л—ز روی زمین کشت برگست K, I—بروی زمین کشته برگشت شد VI—پر از کشته بود
VI—سر بخت گردان همه گشته بود گشت

همه بومهاشان[1] بتاراج داد   سپه را همه بدره و تاج داد
چنان شد که دینار بر سر به تشت[2]   اگر پیر مردی ببردی[3] بدشت[4]
بدینار او کس نکردی نگاه   ز نیک اختر و بخت[5] وز داد شاه[6]
ز مردی نکردی بدان جنگ[7] فخر   گرازان بیامد بشهر صطخر
بفرمود کاسپان بنیرو کنید   سلیح[8] سواران[9] بی آهو کنید
چو آسوده گردید یکسر ببزم   که زود آید اندیشهٔ روز رزم[10]
دلیران بخوردن[11] نهادند سر   چو آسوده شد گردگاه[12] و[13] کمر
پراندیشهٔ رزم شد[14] اردشیر   چو این داستان بشنوی یاد گیر

۱۵

ببین این[15] شگفتی که دهقان چه گفت   بدانگه که بگشاد راز از نهفت
به[16] شهر کجاران[17] بدریای پارس   چو[18] گوید ز بالا و پهنای پارس[19]
یکی شهر بد[20] تنگ[21] و مردم بسی   ز کوشش بدی خوردن هر کسی
بدان[22] شهر دختر فراوان بدی   که بی کام[23] جویندهٔ نان بدی
بیک[24] روی نزدیک او[25] بود[26] کوه   شدندی همه دختران همگروه
ازان هر یکی پنبه بردی بسنگ   یکی دوکدانی ز چوب خدنگ
بدروازه دختر شدی همگروه   خرامان ازین شهر تا پیش کوه[27]

---

[1] Л — کومهاشان VI — جامهاشان Б — حللهم جمیع و استباح [2] I — بدشت VI — اختر روز [3] VI — بهشتی اگرچند بهره زانگونه گشت [4] I — دتشت [5] K, I, IV, VI — اختر روز [6] VI — نیکی پناه [7] I — شهر [8] IV — سلاح و [9] K, IV — سواری [10] VI — б. оп. [11] VI — برامش [12] I — کردهگاه [13] K, I, VI — از [14] I, IV, VI — گشت [15] K — ببینی [16] K, I — ز [17] VI — کجارا [18] K, I — چه VI — که [19] IV — б. оп. [20] Л — زد [21] K — نیک Б — ضیقة [22] K, VI — دران [23] K — بیگاه [24] VI — زیک [25] K, I, IV — نزدیک تر [26] VI — بودی ب السالحة
[27] VI — б. оп.

برآمیختندی خورشها بهم   نبودی بخورد[1] اندرون بیش وکم
نرفتی[2] سخن گفتن از خواب[3] و خورد   ازان پنبه‌شان بود ننگ[4] و نبرد
شدندی شبانگه[5] سوی خانه[6] باز   شده[7] پنبه‌شان ریسمان طراز
بدان[8] شهر بی‌چیز و[9] خرّم‌نهاد[10]   یکی مرد بد نام او هفتواد
برین‌گونه بر[11] نام او از چه رفت   ازیراک اورا[12] پسر بود هفت
گرامی یکی دخترش بود و[13] بس   که نشمردی او دخترانرا[14] بکس
چنان بد که روزی همه همگروه   نشستند با دوک در پیش کوه
برآمیختند آن کجا داشتند   بگاه خورش دوک بگذاشتند
چنان بد که این دختر نیک‌بخت   یکی سیب افگنده باد[15] از درخت
بره بر[16] بدید و سبک برگرفت   ز من[17] بشنو این داستان[18] شگفت
چو آن[19] خوب‌رخ میوه اندر گزید   یکی در میان کرم آگنده دید
بانگشت زان سیب برداشتش   بدان[20] دوکدان نرم بگذاشتش
چو برداشت زان[21] دوکدان پنبه[22] گفت   بنام خداوند بی‌یار و جفت
من امروز بر[23] اختر کرم سیب   برشتن[24] نمایم شمارا نهیب
همه دختران شاد و خندان شدند   گشاده‌رخ[25] و سیم‌دندان شدند
دو چندان که رشتی بروزی[26] برشت   شمارش[27] همی[28] بر زمین بر نوشت
وزانجا بیامد بکردار دود   بمادر نمود آن کجا رشته بود
برو آفرین کرد مادر[29] بمهر   که بر خوردی از مادر ای[30] خوب‌چهر
بشبگیر چون ریسمان برشمرد   دو چندانک هر بار بردی ببرد
چو آمد بدان چاره‌جوی انجمن   برشتن نهاده دل و گوش[31] و تن

---

[1] IV — بدوک [2] K — بوقت [3] VI — آب [4] I — ننگ بود [5] I — شدند شبنکه (?). [6] IV — شدندی سوی خانهٔ خویش [7] VI — شدی [8] VI — دران [9] K, IV — و on. [10] I — چونها نهاد VI — چوذنان نهاد [11] K — آن [12] I — ازان رفت کورا [13] I — و on. [14] I, IV — مهترانرا [15] VI — دید [16] VI — بره چون Б — فسقطت من بعض الأشجار التی کانت هناک فی حجرها تفاحة [17] K, I, IV, VI — کنون [18] K, VI — تا تمامی [19] I, IV — چنان [20] VI — دران [21] K, VI — آن [22] VI — کرم در حال [23] I, VI — ازین [24] IV — پرستش [25] IV — لب [26] K — می رشت روزی [27] IV — شماری [28] VI — همه [29] VI — دختر [30] VI — ای دختر [31] K, VI — جان

چنین گفت با نامور دختران — که ای ماه‌رویان و نیک‌اختران
من از اختر کرم چندان طراز — بریسم[1] که نیزم نباید[2] نیاز
برشت آنکجا برده[3] بد پیش ازین — بکار آمدی گر بدی بیش ازین
سوی خانه برد آن[5] طرازی که رشت — دل مام او شد چو خرّم بهشت
همی لختکی سیب هر بامداد — پری‌روی دختر بران کرم داد
ازان پنبه هر چند کردی فزون — برشتی همی[6] دختر پرفسون
چنان بد که یک روز مام و پدر — بگفتند با دختر پرهنر
که چندین[7] بریسی[8] مگر با پری — گرفتستی ای[9] پاک‌تن خواهری
سبک سیم‌تن[10] پیش[11] مادر بگفت — ازان سیب و آن کرمک اندر[12] نهفت
همان کرم فرّخ بدیشان نمود — زن و شوی را[13] روشنایی فزود
بفالی گرفت آن سخن هفتواد — ز کاری نکردی[14] بدل نیز یاد
چنین تا برآمد برین روزگار — فروزنده‌تر گشت هر روز کار[15]
مگر ز اختر کرم گفتی سخن — برو نو شدی روزگار کهن
مر این کرم را خوار نگذاشتند — بخوردنش[16] نیکو همی داشتند
تن‌آور شد آن کرم و نیرو گرفت — سر و پشت اورنگ نیکو[17] گرفت
همی تنگ شد دوکدان بر[18] تنش — چو مشک سیه گشت پیراهنش
بمشک اندرون پیکر زعفران — بر و پشت او[19] از کران تا کران
یکی پاک صندوق کردش سیاه — بدو اندرون ساخته[20] جایگاه
چنان شد که در شهر بی هفتواد — نگفتی[21] سخن کس[22] ببیداد[23] و داد
فراز آمدش ارج و آزرم[24] و چیز — توانگر شد آن[25] هفت فرزند نیز
یکی میر بد اندر آن شهر اوی — سرافراز[26] با لشکر و رنگ و بوی[27]

---

1 K, I—برشتم 2 IV—نباشد 3 Л—رشته 4 K—б. оп. 5 VI—بردی 6 K—همه 7 VI—چندی 8 K, VI—برشتی 9 K—گرفتست این 10 K, IV—رخ 11 I—براز دختر 12 Л—کرم کاندر 13 IV—مرد را 14 I—که کردی 15 K, I, IV, VI—б. стоит после б. 538. 16 K—ز خوردنش 17 IV—آهو 18 K, I—از 19 K—ازو VI—بپشت اندرو 20 VI—ساختش 21 VI—بگفتی 22 IV—جز 23 I—ببند 24 K—آرزوها VI—از زر و سیم 25 K—از 26 I, IV, VI—доб. و 27 K, I, IV—آب روی

بهانه همی ساخت بر هفتواد / که دینار بستاند از بدنژاد[1]

ازان آگهی مرد شد در[2] نهیب / بیامد ازان شهر دل با شکیب

همان هفت[3] فرزند پیش اندرون / پر از درد دل دیدگان پر ز خون

ز هر سو برانگیخت[4] بانگ و[5] نفیر / برو انجمن گشت برنا و پیر

هرانجا[6] که بایست دینار داد / بکنداوران چیز بسیار داد[7]

یکی لشکری شد بر او انجمن / همه نامداران شمشیرزن[8]

همه یکسره پیش فرزند اوی / برفتند و گشتند پیکارجوی[9]

۱۶

ز شهر[10] کجاران برآمد نفیر / برفتند با نیزه و تیغ و تیر[11]

همی رفت پیش اندرون هفتواد / بجنگ اندرون[12] داد مردی بداد

همه شهر بگرفت و[13] اورا[14] بکشت / بسی گوهر و گنجش[15] آمد بمشت

بنزدیک او مردم[16] انبوه شد / ز شهر[17] کجاران سوی کوه شد

یکی دژ بکرد از بر تیغ کوه / شد آن شهر[18] با او همه همگروه

نهاد اندران[19] دژ دری آهنین / هم آرامگه بود هم جای کین[20]

یکی چشمه‌یی بود بر[21] کوهسار / ز تخت اندرآمد میان حصار

یکی باره‌یی کرد[22] گرد اندرش[23] / که بینا بدیده ندیدی سرش[24]

چو آن کرم را گشت صندوق تنگ / یکی حوض کردند بر[25] کوه[26] سنگ

---

[1] I— نگفتی سخن خود بپند و بداد I—доб.:

بدی روز و شب او ببیداد شاد * که دینار بستاند از هفتواد

[2] VI— با [3] VI— بود [4] VI— در افگند [5] Л— و оп. [6] VI— کسی را [7] K, I, IV—бб. 553—557 оп. [8] K, I, IV—

بسی نامدار انجمن شد بروی * بران هفت فرزند پیکارجوی

[9] K, I, IV, VI —б. оп. [10] Л— شهری [11] VI —б. оп. [12] K, I, IV, VI— آمد و [13] IV— و оп. [14] VI— شه را [15] Л— جنگش K— زرّش [16] K, VI— مرد [17] Л— شهری [18] VI— مرز [19] K, I, IV— نهاده بران [20] VI— б. оп. [21] K, IV— [IV— بر سر] چشمه بود از بر [22] K— باره [23] VI— گردش اندرکشید [24] VI— که بالاش را چشم بینا ندید [25] VI— در آن کردند [26] K—доб. و

چو ساروج[1] و سنگ[2] از هوا گشت گرم　　نهادند کرم اندرو نرم نرم
چنان بد[3] که دارنده هر بامداد　　برفتی دوان از بر[4] هفتواد
گزیدی[5] برنجش[6] علف[7] ساختی　　تن آگنده[8] کرم آن[9] بپرداختی[10]
برآمد برین کاربر پنج[11] سال　　چو پیلی شد آن کرم با شاخ[12] و[13] یال
چو یک چند بگذشت بر هفتواد　　بر آواز آن کرم کرمان نهاد[14]
همان دخت خرّم[15] نگه دار[16] کرم　　پدر گشته جنگی سپهدار[17] کرم
بیاراستندش وزیر و دبیر　　برنجش[18] بدی خوردن و شهد و شیر
سپهبد بدی بر دژ[19] هفتواد　　همان پرسش[20] کار بیداد و داد[21]
سپاهی و دستور و سالار بار　　هرانچیز کاید شهانرا بکار
همه هرچ بایستش آراستند　　چنانچون شهانرا بپیراستند
بکشور پراگنده شد لشکرش　　همه گشت آراسته کشورش[22]
ز دریای چین تا بکرمان رسید　　همه روی کشور سپه گسترید
پسر هفت با[23] تیغزن ده هزار　　همان گنج با[24] آلت کارزار
هران پادشا کو کشیدی بجنگ　　چو رفتی سپاهش بر کرم تنگ[25]
شکسته شدی لشکری کامدی　　چو آواز این داستان بشندی
چنان شد دژ[26] نامور هفتواد　　که گردش نیارست جنبید[27] باد
همی گشت هر روز برترش بخت　　یکی خویشتن‌را بیاراست سخت
همی خواندندی ورا شهریار　　سر مرد بخرد ازو در خمار

[1] K, I, IV, VI — صاروج [2] VI — گچ [3] I, IV — شد [4] I, IV — در [5] K — ببردی I, VI — لویدی و IV — لویدی [6] I, IV — گرنجش [7] VI — همی [8] K, I, IV — پراگنده [9] Л — کرمان [10] VI — بنزدیک کرم اندراند اختی [11] Л, I, VI — چند Б — خمس سنین [12] VI — زور [13] IV — چو شیر ژیان کرد آن کرم [14] K, I, IV — б. оп.; Б — و استفاض خبرها بین الناس فسمیت تلك الناحية كرمان [15] K — او بد [16] VI — نگهبان [17] IV — نگهدار (нет рифмы); VI — پدروار لرزنده بر جان [18] I, IV — گرنجش [19] Л, I — در K — درش [20] K, I — از پرسش [21] VI — б. оп. [22] K, I, IV, VI — бб. 571—573 оп. [23] IV — و [24] K, I, VI — و هم [25] VI — کوه سنگ [26] IV — دز [27] VI — گردید

سپهبد که بودی بمرزاندرون بیک چنگ در جنگ کردش زبون
نتابید با او کسی بر بجنگ برآمد برین نیز چندی درنگ[1]
حصاری شدش[2] پر ز گنج و سپاه ندیدی بران باره‌بر باد راه[3]

۱۷

چو آگه شد از هفتواد اردشیر نبود آن سخنها ورا[4] دلپذیر
سپهبد[5] فرستاد نزدیک اوی سپاهی بلنداختر و[6] رزمجوی[7]
چو آگاه[8] شد زان سخن هفتواد ازیشان بدل‌در[9] نیامدش یاد
کمین‌گاه کرد اندران کنج کوه بیامد سوی رزم خود با[10] گروه[11]
چو لشکر سراسر برآشوفتند بگرز و تبرزین همی کوفتند[12]
سپاه اندرآمد ز[13] جای کمین سیه شد بران[14] نامداران زمین
کسی[15] باز نشناخت از پای دست تو گفتی زمین دست[16] ایشان ببست[17]
ز کشته چنان شد در و دشت و کوه که پیروزگر شد ز کشتن ستوه
هرانکس که بد زنده زان[18] رزمگاه سبک[19] باز رفتند[20] نزدیک شاه[21]
چو آگاه شد نامدار اردشیر ازان کشتن و غارت و دار[22] و گیر
غمی گشت و[23] لشکر همی[24] باز[25] خواند بزودی سلیح و درم برفشاند
بتندی بیامد سوی هفتواد بگردون[26] برآمد سر بدنژاد
بیاورد گنج و سلیح از[27] حصار برو خوار شد لشکر و[28] کارزار
جدا بود ازو دور[29] مهتر پسر چو آگاه شد او[30] ز رزم پدر[31]

---

[1] K, I, IV, VI — бб. 579—582 оп.; Б — перевод этих бб. отсутствует. [2] K — بد آن I, IV — شد آن [3] VI — б. оп. [4] Л, K, VI — سخنهای او [5] VI — سپاهی [6] IV, VI — و оп. [7] K — نیک‌خوی I, IV — جنگجوی VI — کینه‌جوی [8] I — آگه [9] K, I — بر [10] Л — با خود [11] VI — бб. 587, 588 оп. [12] K — б. оп. [13] VI — بـ [14] VI — ازان [15] K, I, VI — که کس [16] IV — ز خون پای [17] VI — سراسیمه گشتند برسان مست [18] VI — در [19] K — همه [20] K, I, IV, VI — گشتند [21] IV — обратный порядок мисра. [22] VI — داد [23] VI — و оп. [24] K, IV, VI — همه [25] VI — پیش [26] K — بتندی [27] VI — از оп. [28] VI — و оп. [29] Л — از دو K — ازو خود دو وی دو [30] Л — چو گشتند آگه [31] VI — б. оп.

برآمد ز آرام وز خورد و خواب   بکشتی بیامد برین[1] روی آب
جهانجوی‌را نام شاهوی بود   یکی مرد[2] بدساز و[3] بدگوی[4] بود
ز[5] کشتی بیامد بر هفتواد   دل هفتواد از پسر گشت شاد
بیاراست بر میمنه جای خویش   سپهبد بد و[6] لشکرآرای خویش
دو لشکر بشد[7] هر دو آراسته   پر از کینه سر گنج پر[8] خواسته
بدیشان[9] نگه کرد شاه اردشیر   دل مرد برنا شد از رنج پیر[10]
سپه برکشید از دو رویه دو صف   ز خورشید و شمشیر برخاست[11] تف
چو آواز کوس آمد از پشت پیل   همی مرد بیهوش گشت از دو میل
برآمد خروشیدن گاودم   جهان پر شد از بانگ[12] رویینه خم
زمین جنب[13] جنبان شد از میغ[14] نعل   هوا از درفش سران گشت لعل
از آواز گوپال وز[15] ترگ و خود   همی داد گردون زمین‌را[16] درود
تگ[17] بادپایان زمین‌را کنان   در و دشت شد پر سر بی تنان[18]
بر آنگونه شد لشکر هفتواد   که[19] گفتی بجنبید دریا ز[20] باد
بیابان چنان شد ز هر دو سپاه   که بر مور و بر پشّه شد تنگ راه
برینگونه تا روز[21] برگشت زرد   برآورد شب چادر لاژورد
ز هر سو سپه باز خواند اردشیر   پس پشت او بد یکی آبگیر
چو دریای[22] زنگارگون شد سپاه   طلایه بیامد[23] ز هر دو سپاه
خورش تنگ بد لشکر شاه‌را   که بدخواه او بسته بد راه‌را

[1] I — بدین VI — ازین [2] K — سرخ I, IV — شوخ VI — شاخ [3] K, I, VI — و оп. [4] K — بدروی I, VI — بدخوی [5] K, IV — ب [6] Л — بد او [7] K — شد از I — ببد IV — شده VI — برتافت [8] Л — بد و کینه و گنج و پر [9] VI — دریشان [10] IV, VI — جنگ سیر [11] VI — بر [12] IV, VI — [VI — آواز] شد پر از نای [13] K — خمّ [14] K — گرد IV — доб. و [15] K — گردون [16] VI — تو گفتی همه داد گردون [17] I, IV — بتگ [18] K — سر و پر میان VI — б. оп. [19] IV — تو [20] VI — ز دریا بجنبید [21] VI — کوه [22] K — دینار I, IV, VI — دیبای [23] K, VI — برآمد

۱۸

بجهرم یکی مرد بد بدنژاد[1] / کجا نام او مهرک نوش[2]زاد
چو آگه شد از رفتن[3] اردشیر / وزان ماندن او بران[4] آبگیر
ز تنگی که بد اندر آن رزمگاه / ز بهر خورشها برو بسته راه[5]
ز جهرم بیامد بایوان شاه / ز هر سو بیاورد بیمر سپاه[6]
همه گنج اورا بتاراج داد / بلشکر بسی بدره و تاج[7] داد
چو آگاهی آمد بشاه[8] اردشیر / پراندیشه شد بر لب آبگیر
همی‌گفت ناساخته خانه‌را / چرا ساختم[9] رزم[10] بیگانه‌را
بزرگان لشکرش‌را پیش خواند / ز مهرک فراوان سخنها براند
چه بینید گفت ای سران سپاه / که مارا چنین تنگ شد دستگاه
چشیدم[11] بسی تلخیٔ[12] روزگار / نبد رنج[13] مهرک مرا در شمار
بآواز[14] گفتند کای[15] شهریار / مبیناد چشمت بد[16] روزگار
چو مهرک بود دشمن اندر نهان[17] / چرا جست باید بسختی جهان[18]
تو داری بزرگی[19] و گیهان تراست / همه بندگانیم و فرمان تراست
بفرمود تا خوان بیاراستند / می و جام[20] و رامشگران خواستند
بخوان برنهادند چندی بره / بخوردن نهادند سر یکسره
چو نانرا بخوردن گرفت اردشیر / همانگه بیامد یکی تیز تیر
نشست اندران[21] پاک[22] فربه بره / که تیر اندرو[23] غرقه شد یکسره
بزرگان[24] فرزانهٔ[25] رزمساز / ز نان داشتند آن زمان دست باز

---

[1] K, T — کی نژاد [2] Л — نوشک مهر см. б. 623; Б — مهرک [3] K — لشکر [4] K — ماندن بر لب I — ماندن او بر لب IV, VI — ماندنش بر لب [5] VI — б. оп. [6] VI — بزد کوس و پیل و بنه برگرفت * همان کشتن و غارت اندرگرفت [7] VI — مهانرا همه بدر و تاراج [8] VI — آگه شد از رفتن [9] K — خواستم [10] VI — جنگ [11] K, I — کشیدم [12] K — تنگی از [13] VI — هیچ [14] IV — بپاسخ [15] I — ای [16] K — چشم تو بَدْ [17] VI — دشمنی در جهان [18] VI — داشت باید همی در نهان [19] VI — بزرگان [20] VI — رود [21] VI — اندرون [22] I, VI — доб. و [23] I — که تا بر در آن VI — چنان کاندرو [24] Л — доб. و [25] K, I — فرزانه و

بدیدند نقشی بران تیز تیر   بخواند آنک بد زان بزرگان دبیر[1]
ز غم هر کسی از جگر خون کشید   یکی از بره تیر بیرون کشید
نوشته بران تیربر[2] پهلوی   که ای شاه داننده گر بشنوی
چنین[3] تیز تیر آمد از بام دژ   که از بخت کرمست آرام دژ
گر انداختیمی بر[4] اردشیر   بروبر گذر یافتی پرّ تیر
نباید که چون او یکی شهریار   کند پست کرم[5] اندرین روزگار
بران موبدان نامدار[6] اردشیر   نوشته همی‌خواند آن چوب[7] تیر[8]
ز دژ تا بر او دو[9] فرسنگ بود   دل مهتران زان سخن[10] تنگ بود
همی هر کسی خواندند آفرین   ز دادار بر فرّ شاه[11] زمین

۱۹

پراندیشه بود آن شب از کرم شاه   چو بنشست خورشید بر جایگاه[12]
سپه برگرفت از لب آبگیر   سوی پارس آمد دمان اردشیر[13]
پس لشکر او بیامد سپاه   ز هر سو گرفتند بر شاه راه
بکشتند هر کس که بد نامدار   همی‌تاختند از پس[14] شهریار
خروش آمد از پس که ای[15] بخت کرم   که رخشنده[16] بادا سر از[17] تخت کرم
همی هر کسی گفت کاینت[18] شگفت   گزین هر کس اندازه باید گرفت[19]
بیامد گریزان و دل پر نهیب   همی‌تاخت اندر فراز و نشیب
یکی شارستان دید[20] جایی بزرگ   ازان سو براندند گردان[21] چو گرگ[22]
چو تنگ اندرآمد یکی خانه دید   بدربر[23] دو برنای بیگانه دید

---

[1] K, I, IV, VI — б. стоит после б. 635. [2] K, I, IV — بد [3] Л — چو این [4] K, I, IV, VI — سوی [5] K — سست بیغ [6] K, I, IV — شهریار [7] K — پرّ I, IV — از تیز [8] VI — бб. 639, 640 оп. [9] Л, VI — برآورد [VI — دریا] ز دژ تا Б — و کان ما بین القلعة و منزل أردشیر مسافة فرسخین [10] VI — اندران [11] VI — شهریار [12] K, I, IV, VI — جای ماه [13] VI — دوان [14] K, I, IV, VI — تاخت با ویژگان [15] K, I, VI — از IV — این [16] IV — فرخنده — ناگزیر [17] K — سر و I, IV, VI — از оп. [18] K, IV — هر کس که اینت I — گفت اینت [19] VI — б. оп. [20] I, IV — доб. و [21] I, IV — برفتند پویان VI — ببردند با پویه اسپان [22] K — بیامد بدانجای شاه سترگ [23] VI — بدودر

ببودند بر در زمانی بپای   بپرسید زو این دو[1] پاکیزه‌رای
که بیگه چنین از کجا رفته‌اید   که با گرد راهید و آشفته‌اید
بدو گفت زین سو گذشت اردشیر   ازو[2] باز ماندیم بر[3] خیره خیر
که بگریخت از کرم وز هفتواد   وزان بی‌هنر لشکر بدنژاد
بجستند[4] از[5] جای[6] هر دو جوان   پر از درد گشتند و تیره‌روان
فرود آوریدندش از پشت زین   بران مهتران خواندند آفرین
یکی جای خرّم بپیراستند[7]   پسندیده خوانی بیاراستند[8]
نشستند با شاه گردان[9] بخوان   پرستش گرفتند هر دو جوان
بآواز گفتند کای سرفراز   غم و شادمانی نماند دراز
نگه کن که ضحّاک بیدادگر   چه آورد زان تخت[10] شاهی بسر
هم افراسیاب آن[11] بداندیش مرد   کزو بُد دل شهریاران[12] بدرد
سکندر که[13] آمد برین[14] روزگار   بکشت آنک بد در جهان شهریار[15]
برفتند و زیشان بجز[16] نام زشت   نماند و نیابند خرّم بهشت
نماند همین نیز بر هفتواد   بپیچد بفرجام این[17] بدنژاد[18]
ز گفتار ایشان دل شهریار   چنان تازه شد چون گل اندر بهار
خوش آمدش گفتار آن دلنواز   بکرد آشکارا و بنمود[19] راز
که فرزند ساسان منم اردشیر   یکی پند باید مرا دلپذیر
چه سازیم با کرم و با هفتواد   که نام و نژادش[20] بگیتی مباد
سپهدار ایران چو بگشاد راز   جوانانش بردند هر دو نماز
بگفتند هر دو که توشه بدی   همیشه ز تو دور دست[21] بدی
تن و جان ما پیش تو بنده باد   همیشه روان تو پاینده[22] باد[23]

---

1 K — شاه 2 K — کزو I, IV — وزو 3 VI — ماندم چنین 4 Л — ببخشود K — به پیچید
5 Л, K — بر 6 Л — جان 7 K — بیارستند VI — خرّمش خانه پیراستند 8 K — بپیراستند
9 K — ازان‌پس IV — گردان و هر 10 K, VI — بخت 11 K — آن оп. 12 K — پادشاهان
13 K — چو 14 K, I, IV — بدین 15 V — б. оп. 16 I, IV — جزاز 17 Л, IV, VI — زین 18 VI — که نام و نژادش بگیتی مباد см. б. 669. 19 K, VI — دلش بود پر درد و بگشاد 20 K — نشانش
21 VI — بدیدار توشه 22 K — تابنده 23 VI — б. оп.

سخنها که پرسیدی از ما درست / بگوییم[1] تا چاره سازی نخست
تو در جنگ با کرم و با هفتواد / بسنده[2] نه‌ای گر[3] نه[4] پیچی ز داد
یکی جای دارند بر تیغ کوه / بدواندرون کرم و گنج و گروه
بپیش‌اندرون شهر و دریا بپشت / دژی بر سر کوه و راهی درشت
همان کرم کز مغز آهرمنست / جهان‌آفریننده‌را[5] دشمنست
همی کرم خوانی بچرم‌اندرون / یکی دیو جنگیست[6] ریزنده خون
سخنها چو بشنید زو[7] اردشیر / همه[8] مهرجوینده[9] و دلپذیر
بدیشان چنین گفت کآری[10] رواست / بد و نیک ایشان مرا با شماست
جوانان[11] ورا پاسخ آراستند / دل هوشمندش[12] بپیراستند[13]
که ما بندگانیم پیشت بپای / همیشه بنیکی ترا رهنمای
ز گفتار ایشان دلش گشت شاد / همی‌رفت پیروز و[14] دل پر ز داد
چو برداشت زانجا[15] جهاندار شاه / جوانان برفتند با او براه[16]
همی رفت[17] روشن‌دل و یادگیر / سرافراز تا خورهٔ[18] اردشیر
چو بر شاه‌بر شد سپاه انجمن / بزرگان فرزانه و[19] رای‌زن
برآسود یک‌چند و روزی بداد / بیامد سوی مهرک نوشزاد
چو مهرک بیاراست[20] رفتن[21] بجنگ / جهان کرد بر خویشتن تار و تنگ
بجهرم چو نزدیک شد پادشا / نهان گشت زو مهرک بی‌وفا
دل پادشا پر ز[22] پیکار شد / همی‌بود تا او گرفتار شد
بشمشیر هندی بزد گردنش / بآتش درانداخت بی‌سر تنش
هرانکس کزان[23] تخمه[24] آمد بمشت / بخنجر هم‌اندر زمانش بکشت
مگر دختری کان نهان گشت زوی[25] / همه شهر ازو گشت پر[26] جست‌وجوی[27]

---

[1] K — بکوشیم [2] IV — پسنده [3] VI — نیابی [4] K — نباشی و [5] K, I, VI — آفرین‌را بدل [6] K, I — جنگست VI — جنگئ [7] VI — شاه [8] K — یکی [9] VI — بُدش جای‌گیرنده [10] VI — آری [11] VI — چو آتش [12] I — هوشمندان [13] Л — بیاراستند (нет рифмы). [14] Л — و оп. [15] K — لشکر [16] VI — б. оп. [17] K — راند [18] Л — خرهٔ [19] I, IV — فرزانهٔ [20] I — نیارست [21] VI — لشکر [22] VI — نیز [23] K — که زان I, IV, VI — که از [24] K, I, IV, VI — تخمش [25] VI — کو نهان کرد روی [26] K, I, IV, VI — شد پر از [27] VI — گفت‌وگوی

۲۰

وزانجایگه شد سوی جنگ کرم / سپاهش همی[1] کرد[2] آهنگ کرم
بیاورد لشکر ده و دو هزار / جهاندیده و کارکرده[3] سوار
پراگنده لشکر چو شد همگروه / بیاوردشان تا میان دو کوه
یکی مرد بد نام او شهرگیر / خردمند سالار شاه اردشیر
چنین گفت پس شاه با پهلوان / که ایدر همی باش روشن‌روان
شب و روز کرده طلایه بپای / سواران بادانش و رهنمای
همان دیده‌بان دار[4] و هم[5] پاسبان / نگهبان[6] لشکر بروز و شبان
من اکنون بسازم یکی کیمیا / چو اسفندیار آنک بودم نیا
اگر دیده‌بان دود بیند بروز / شب آتش[7] چو خورشید گیتی‌فروز[8]
بدانید[9] کامد بسر کار کرم / گذشت اختر و روز بازار کرم
گزین کرد زان مهتران هفت[10] مرد / دلیران و شیران روز نبرد
هرآنکس که بودی هم‌آواز اوی / نگفتی بباد هوا راز اوی
بسی گوهر از گنج بگزید نیز / ز[11] دیبا و دینار[12] و هرگونه چیز
بچشم خرد چیز ناچیز کرد / دو صندوق پر[13] سرب[14] و ارزیز کرد[15]
یکی دیگ رویین بباراندرون / که استاد بود او[16] بکاراندرون
چو از بردنی[17] جامه‌ها[18] کرد راست / ز سالار آخُر خری ده بخواست
چو خربندگان جامه‌های گلیم / بپوشید و[19] بارش همه زرّ و سیم
همی‌شد خلیده‌دل و راه‌جوی / ز لشکر سوی دژ نهادند روی
همان روستایی دو مرد جوان / که بودند روزی ورا میزبان
ازان انجمن برد با خویشتن / که هم دوست بودند و هم رای‌زن

---

[1] K, I, IV, VI — همه [2] K, I — کرده [3] K — کاردیده [4] Л — بود [5] VI — دار ده [6] K, I, IV — نگهدار [7] Л — آید [8] Л — آتش‌فروز — Б فإذا أخبرک الدیدبان بأنه شاهد دخانا بالنهار من القلعة وباللیل نارا [9] VI — بدانند [10] VI — هشت [11] K, IV — چو — I — چه [12] IV, VI — دیبا و دینار [13] IV — از [14] VI — قلع [15] Б — وحمل قدرا کبیرة من الحدید مع جملة من الرصاص و النحاس [16] VI — آن [17] Л — پردلی [18] VI — کارها [19] Л, VI — و оп.

همی‌رفت همراه آن کاروان[1]   برسم یکی مرد بازارگان[2]
چو از راه نزدیکیِ[3] دژ رسید[4]   دژ و باره و شهر[5] از دور[6] دید[7]
پرستندهٔ کرم بد شست مرد   نپرداختندی کس[8] از[9] کارکرد
نگه کرد یک تن بآواز[10] گفت   که صندوقرا چیست اندر نهفت
چنین داد پاسخ بدو شهریار   که هرگونه‌یی چیز دارم ببار
ز پیرایه و جامه و سیم و زر   ز دینار و دیبا[11] و دُرّ[12] و گهر
ببازارگانی[13] خراسانیم[14]   برنج اندرون بی[15] تن‌آسانیم[16]
بسی خواسته کردم[17] از بخت[18] کرم   کنون آمدم شاد تا[19] تخت[20] کرم
اگر بر[21] پرستش فزایم[22] رواست[23]   که از بخت او[24] کار من گشت راست[25]
پرستندهٔ کرم[26] بگشاد راز   همانگه در دژ گشادند باز
چو آن[27] بار او[28] راند[29] اندر حصار   بیاراست کار از در[30] نامدار[31]
سر بار بگشاد زود اردشیر   ببخشید چیزی که بد زو[32] گزیر
یکی سفره پیش پرستندگان   بگسترد و[33] برخاست چون بندگان
ز صندوق بگشاد[34] بند و کلید   برآورد و[35] برداشت[36] جام نبید
هرانکس که زی کرم بردی خورش   ز شیر و برنج آنچ بد[37] پرورش
بپیچید گردن ز جام نبید   که نوبت بدش[38] جای مستی ندید[39]
چو بشنید[40] بر پای جست[41] اردشیر   که با من فراوان برنجست و شیر

1 VI — بیامد بدرگاه دژ در زمان 2 K, I, IV — б. оп.; VI — б. стоит после б. 715. 3 K, I, IV, VI — نزدیک آن 4 K, IV — شدند 5 K, I, IV — ببودند بر کوه و 6 VI — نیکو ب 7 K, IV — آن دژ بدید — I دم برزدند 8 VI — نپرداخته یکتن 9 K, I, IV — یک تن 10 VI — بدو آن پرستندهٔ کرم 11 IV, VI — دیبا و دینار 12 K, I, IV — خزّ VI — زرّ 13 K — که بازارگان 14 VI — چو برساختم 15 IV — بر 16 Л, I, IV — آسان نیم VI — تن بپرداختم 17 I, IV — خوردم 18 K, VI — تخت 19 K, I, IV, VI — با 20 K, VI — بخت I, IV — رخت 21 IV — در 22 Л — فزاید 23 I — سزاست 24 I — وی 25 VI — б. оп. 26 VI — چو شه بر پرستنده 27 K — خر و VI — چنان I — چو او 28 K, VI — را 29 K, IV — برد 30 IV — پس کار دژ VI — آن شه 31 K — کارزار 32 K — کزو بد I, IV — که زو بد VI — نا 33 VI — بینداخت 34 IV — доб. و 35 K — و оп. 36 K — از بار I — بسترد IV — بشکرد VI — پر کرد 37 VI — آمدی 38 Л — همی خورد نوبت بهر جا VI — چنان شد ز مستی که کسرا ندید 39 K — پیوندش از رسید 40 K — آن دید 41 VI — برخاست شاه

بدستوری سرپرستان[1] سه روز　　مر[2] اورا بخوردن منم[3] دلفروز
مگر من شوم در[4] جهان شهره‌یی　　مرا باشد از اخترش بهره‌یی
شما می گسارید با[5] من[6] سه روز　　چهارم چو خورشید گیتی‌فروز[7]
برآید[8] یکی کلبه سازم فراخ　　سر طاق برتر ز ایوان و[9] کاخ
فروشنده‌ام هم[10] خریدارجوی　　فزاید مرا نزد کرم آبروی
برآمد[11] همه کام او[12] زین سخن　　بگفتند کورا[13] پرستش تو کن
برآورد خربنده[14] هرگونه رنگ　　پرستنده بنشست با می بچنگ[15]
بخوردند می چند[16] و مستان شدند　　پرستندگان می‌پرستان شدند
چو از جام می سست شدشان[17] زبان　　بیامد جهاندار با میزبان[18]
بیاورد ارزیز و رویین لوید[19]　　برافروخت آتش بروز سپید
چو آن کرم‌را بود گاه خورش　　ز ارزیز جوشان بدش پرورش
زبانش بدیدند همرنگ[20] سنج　　بران‌سان[21] که از پیش[22] خوردی[23] برنج[24]
فروریخت ارزیز مرد جوان　　بکنده درون کرم شد ناتوان
تراکی[25] برآمد ز حلقوم[26] اوی　　که لرزان شد آن کنده و بوم اوی
بشد با جوانان چو باد[27] اردشیر　　ابا گرز و[28] شمشیر و گوپال[29] و تیر
پرستندگانرا که[30] بودند[31] مست　　یکی زنده از تیغ[32] ایشان نجست[33]

---

[1] VI — شه پرستان　[2] VI — من　[3] VI — کنم　[4] VI — از　[5] K, I — تا　[6] IV — هم
[7] Л — вместо бб. 731—733 гаплография: A 731 — B 733; VI —

پس انگه بسازم همه کار خویش * بیارایم آیین و بازار خویش

[8] VI — بر آیین　[9] K — و оп.; I, IV — دیوار　[10] Л — تو　K — من　[11] K — برآید　[12] K — من　[13] K, VI — اورا　[14] K, IV — جوینده　[15] VI — نای و چنگ　[16] K, I, IV, VI — چیزی　[17] K, I, IV, VI — شان شد　[18] VI — مهتران　[19] Л — روی سپید (нет рифмы); IV — نوید　[20] VI — همچو　[21] K — بدانگه　[22] Л — بلش(؟)　[23] VI — که از بخت او بود هر کس بکام اندرون
[24] IV — доб.:

دو چشمش چو بر اردشیر اوفتاد * دهانرا ز بهر خورش برگشاد

[25] K, I, IV, VI — طراقی　[26] VI — خرطوم　[27] Л — جوان　[28] K — بزد یک(؟)　I, IV, VI — ببردند　[29] K, VI — گوپال و شمشیر　[30] VI — گان آنکه　[31] K — گانش همه بود　[32] K, I, IV — دست　VI — چنگ　[33] I — обратный порядок мисра.

برانگیخت از[1] بام دژ[2] تیره دود دلیری بسالار لشکر نمود
دوان دیده‌بان شد بر[3] شهرگیر[4] که پیروزگر گشت[5] شاه اردشیر
بیامد سبک پهلوان با[6] سپاه بیاورد لشکر بنزدیک شاه

۲۱

چو آگاه شد زان سخن هفتواد دلش گشت پردرد و سر پر ز باد
بیامد که دژرا کند خواستار بران باره‌بر[7] شد دمان[8] شهریار
بکوشید چندی نیامدش سود که بر بارهٔ دژ[9] پی[10] شیر بود
وزان روی لشکر بیامد چو کوه بماندند با داغ و درد[11] آن گروه[12]
چنین گفت زان باره شاه اردشیر که نزدیک جنگ آی ای[13] شهرگیر[14]
اگر[15] گم شود از[16] میان هفتواد نماند بچنگ تو جز رنج و[17] باد
که من کرمرا دادم ارزیر گرم شد آن دولت و[18] رفتن[19] تیز[20] نرم
شنید آن همه[21] لشکر آواز شاه بسر برنهادند ز آهن[22] کلاه
ازان دل گرفتند ایرانیان ببستند با درد کین‌را میان[23]
سوی لشکر کرم برگشت باد گرفتار شد در میان هفتواد
همان نیز شاهوی[24] عیّار اوی که مهتر پسر بود و سالار اوی
فرود آمد از باره شاه[25] اردشیر پیاده بید[26] پیش او شهرگیر

[1] K— زان [2] VI— ازان دژ برانگیخت او [3] K— سوی [4] VI— اردشیر [5] VI— پیروز [6] K, VI— با оп. [7] VI— جای‌بر [8] K— باره شد در زمان [9] I— در باره در بر [10] IV— یکی [11] VI— پر درد و داغ [12] K— б. оп. [13] K— که ای پهلوان‌زادهٔ [14] K, I, IV, VI— شیرگیر [15] IV— بفراز چنگ ای یل VI— چنگ [بفروز جنگ— I] ای یل [16] K, I, IV, VI— زین [17] I— دلش گشت پر درد و سر پر ز [18] Л— و оп. [19] I, IV— مگر [20] VI— دولت تیزش امروز [21] I— سخن [22] K— گردان [23] IV— доб.:

همانگه یکی لشکری هفتواد * بیاراست و آمد بکردار باد
دو لشکر برابر رده برکشید * تو گفتی که خورشید شد ناپدید
برآمد یکی باد و گردی سیاه * که پوشیده شد روی خورشید و ماه

[24] K— شاپور و Б— سابور [25] K, I, IV, VI— دژ دوان [26] K— شد از

بپردند بالای زرّین لگام   نشست از برش مهتر شادکام
بفرمود پس شهریار بلند   زدن پیش دریا دو دار بلند
دو بدخواه‌را زنده بر دار[1] کرد   دل دشمن از خواب بیدار کرد
بیامد ز[2] قلب سپه[3] شهرگیر[4]   بکشت آن دو تن‌را بباران تیر[5]
بتاراج داد آن همه خواسته   شد از خواسته لشکر آراسته
بدژ هرچ بود از کران تا کران   فرود آوریدند فرمان‌بران
ز پرمایه چیزی که بد دلپذیر   همی‌تاخت[6] تا خرّهٔ اردشیر[7]
بکرد اندران کشور[8] آتشکده   بدو تازه شد مهرگان و[9] سده
سپرد آن زمان[10] کشور و تاج و تخت   بدان میزبانان[11] بیداربخت
وزانجایگه رفت پیروز و شاد   بگسترد بر[12] کشور پارس داد
چو آسوده‌تر گشت مرد و ستور   بیاورد لشکر سوی شهرگور[13]
بکرمان فرستاد چندی سپاه   یکی مرد شایستهٔ تاج و گاه
وزانجایگه شد سوی طیسفون   سر[14] بخت بدخواه کرده نگون
چنین است رسم جهان جهان   همی[15] راز خویش از تو دارد نهان
نسازد تو ناچار با[16] او بساز   که روزی نشیب است و روزی فراز
چو از گفتهٔ کرم پرداختم   دری دیگر از اردشیر آختم[17]

---

1 Л — کار   2 IV — بـ   3 IV — سپاه   4 K, I, IV — اردشیر   5 VI — бб. 762—765 оп.   6 K — برد   7 I — خورهٔ اردشیر   VI —
بگرداندرش آتش اندرزدند * همه موبدان پیش شاه آمدند
8 VI — جای   9 VI — جشن مهر   10 VI — همه   11 K, IV — مرزبانان   Б — ذلک ثم سلم الاقلیم الی الفلاحین المذکورین   12 K — در   13 I — جور   IV — زور   14 VI — доб. و   15 I, IV — همه   16 VI — تو با چارهٔ   17 K, I, IV, VI — б. оп.; VI — доб.:
چنین‌گفت گویندهٔ داستان * ز گفتار آن پرهنر راستان
که چون اردشیر آن شهنشاه زاد * که بد فارغ از کرم وز هفتواد
(между که и بد вписано и зачеркнуто: چون اردشیر).

پادشاهیٔ اردشیر

١

ببغداد بنشست بر تخت عاج — بسر بر نهاد آن[1] دلفروز[2] تاج
کمر بسته و گرز شاهان بدست — بیاراسته جایگاه نشست[3]
شهنشاه خواندند زان پس ورا — ز گشتاسپ نشناختی کس ورا
چو تاج بزرگی بسر بر نهاد — چنین کرد[4] بر تخت پیروزه[5] یاد[6]
که اندر جهان داد[7] گنج[8] منست — جهان[9] زنده از بخت[10] و رنج[11] منست
کس این گنج نتواند از من[12] ستد — بد آید بمردم ز کردار[13] بد
چو خشنود باشد جهاندار پاک — ندارد دریغ از من این تیره خاک
جهان سربسر در پناه منست — پسندیدن داد راه منست[14]
نباید که از کارداران من — ز سرهنگ و جنگی سواران من
بخسپد کسی دل پر از آرزوی — گراز بنده[15] گر[16] مردم نیکخوی
گشادست بر هر کس این بارگاه — ز بدخواه وز مردم نیکخواه[17]
همه انجمن خواندند آفرین — که آباد بادا بدادت زمین

---

1 VI — نهادش 2 K, I, IV — نهاده بسربر ز پیروزه 3 VI — б. оп. 4 VI — گفت 5 Л — پیروز 6 K, VI — پیروز و شاد 7 Л, K — доб. و IV — داد 8 K — رنج IV — گاه VI — روز بخت 9 K, I — همان 10 K — تخت VI — تاج 11 K — گنج IV — پسندیدن داد راه см. б. 8.; VI — تخت 12 VI — کسی گنج از من نیارد 13 VI — برآید بمرد بد از کار بد 14 IV — б. оп. 15 Л, IV — گراینده K — گرازنده 16 K, IV — با I — یا 17 VI — бб. 10, 11 оп.

فرستاد بر هر سوی لشکری که هر جا[1] که باشد ز دشمن سری
سر کینه‌ورشان براه آورید گر آیین شمشیر و گاه[2] آورید

۲

بدانگه که شاه اردوان‌را بکشت ز خون وی آورد[3] گیتی بمشت
بدان فرّ و اورند[4] شاه اردشیر شده شادمان[5] مرد برنا و پیر
که بنوشت[6] ببیدادیٔ اردوان ز داد وی آبادتر شد جهان [7]
چنو[8] کشته شد[9] دخترش‌را بخواست بدان تا بگوید که گنجش کجاست
دو فرزند او شد بهندوستان بهر نیک و بد[10] گشته همداستان
دو ایدر بزندان[11] شاه‌اندرون دو دیده پر از آب و دل پر ز خون
بهندوستان بود مهتر پسر که بهمن بدی نام آن نامور[12]
فرستاده‌یی جست با رای و هوش جوانی که دارد بگفتار گوش
چو از پادشاهی ندید ایچ بهر بدو داد ناگه یکی[13] پاره زهر
بدو گفت رو پیش خواهر بگوی که از دشمن این مهربانی مجوی
برادر دو داری[14] بهندوستان برنج و بلا[15] گشته همداستان
دو در بند و زندان شاه اردشیر[16] پدر کشته و زنده خسته بتیر[17]
تو از ما گسسته بدین گونه مهر پسندد چنین[18] کردگار سپهر؟
چو خواهی که بانوی ایران شوی بگیتی پسند دلیران شوی
هلاهل چنین زهر هندی بگیر بکار آر یکبار[19] بر[20] اردشیر
فرستاده آمد بهنگام شام بدخت گرامی بداد آن پیام
ورا جان و دل بر برادر بسوخت بکردار آتش رخش برفروخت

[1] K, VI — تا هر — I, IV — کس [2] K, IV — جاه [3] VI — ز بیداد آورده [4] VI — اورنگ [5] VI — شاددل [6] VI — چو بفگند [7] Л — یکی نامه نزدیک پیر و جوان K, I, IV — бб. 16, 17 оп. [8] I, IV, VI — چو او [9] K — بد [10] VI — برنج و بلا [11] VI — در بند و زندان [12] K — پرهنر [13] K, I, IV, VI — یک [VI — بیگانه] بیگاه [14] VI — رفته [15] VI — بهر نیک و بد [16] VI — برین اندرون [17] K — مانده اسیر VI — دو دیده پر از آب و دل پر ز خون см. б. 20. [18] IV — بدین [19] I — یکپاره VI — یک‌یک [20] K, I — بدا

ز اندوه بستد گرانمایه زهر | بدان بُد که بردارد از کام[1] بهر[2]
چنان بد که یک‌روز شاه اردشیر | بنخچیر بر گور بگشاد تیر
چو بگذشت نیمی ز روز دراز | سپهبد ز نخچیرگه[3] گشت باز
سوی دختر اردوان شد ز راه | دوان[4] ماه‌چهره بشد نزد شاه
بیاورد جامی ز یاقوت زرد | پر از شکّر و پست با آب سرد
بیامیخت با شکّر و پست زهر | که بهمن مگر یابد از کام بهر[5]
چو بگرفت شاه اردشیر آن بدست | ز دستش بیفتاد[6] و بشکست پست
شد آن پادشابچّه[7] لرزان ز بیم | هم اندر زمان شد دلش بدو[8] نیم
جهاندار زان لرزه شد بدگمان | پراندیشه از گردش آسمان
بفرمود تا خانگی مرغ چار | پرستنده آرد بر شهریار
چو آن مرغ بر پست[9] بگذاشتند[10] | گمانی همی خیره پنداشتند
همانگاه مرغ آن بخورد و بمرد | گمان بردن از راه[11] نیکی ببرد
بفرمود تا موبد و کدخدای | بیامد بر خسرو پاکرای
ز دستور ایران بپرسید شاه | که بدخواه‌را برنشانی[12] بگاه
شود در[13] نوازش بران‌گونه مست | که بیهوده یازد بجان تو دست
چه بادافره‌ست این برآورده‌را | چه سازیم درمان خودکرده‌را
چنین داد پاسخ که مهترپرست | چو یازد بجان جهاندار دست[14]
سرش بر گنه‌بر[15] بباید برید | کسی پند گوید نباید شنید[16]
بفرمود کز دختر اردوان | چنان[17] کن که هرگز نبیند[18] روان
بشد موبد و پیش او دخت شاه | همی رفت لرزان و دل پرگناه[19]

---

[1] VI — زهر [2] K — бб. 30—32 оп.; I, IV — бб. 31—32 оп. [3] K — بر [4] I — چو آن
[5] VI — бб. 33—37 оп. [6] IV, VI — درافتاد [7] VI — زاده [8] I, IV, VI — بر دو [9] Л — پسته
[10] K — بگماشتند VI — ببردند مرغان و برداشتند [11] K — آب [12] VI — نشاند [13] K — از
[14] K — б. оп.; VI — бб. 47, 48 оп. [15] I, IV, VI — سر پرگناهش [16] K — б. стоит после б. 46.
[17] K, I, IV, VI — تنی [18] I — اورا نباشد VI — دیگر نیابد [19] VI —
بموبد چنین گفت شاه اردشیر * که این دخت ناپاک‌را دست گیر
نگون انداز در ژرف شاه * که پاداش او این سزد بر گناه

بموبد چنین گفت کای پرخرد[1]   مرا و ترا روز هم بگذرد[2]
اگر کشت خواهی مرا ناگزیر   یکی کودکی[3] دارم از اردشیر
اگر من سزایم بخون ریختن   ز[4] دار بلند اندرآویختن
چو این[5] گردد[6] از پاک مادر جدا   بکن هرچ فرمان دهد پادشا
ز ره باز شد موبد تیزویر   بگفت آنچ بشنید با اردشیر
بدو گفت زو[7] نیز[8] مشنو سخن   کمند آر و بادافره او[9] بکن

۳

بدل[10] گفت موبد که بد روزگار   که فرمان چنین آمد از شهریار
همه مرگراییم برنا و پیر   ندارد پسر[11] شهریار اردشیر
گر او بی عدد[12] سالیان بشمرد   بدشمن رسد تخت چون بگذرد
همان به[13] کزین کار ناسودمند   بمردی یکی کار[14] سازم بلند
ز کشتن رهانم مر این ماه‌را   مگر زین پشیمان کنم[15] شاه‌را
هرانگه که زو بچّه گردد جدا   بجای آرم این گفتهٔ[16] پادشا
نه کاریست کز دل همی[17] بگذرد   خردمند باشم به از بی‌خرد[18]
بیاراست جایی[19] بایوان خویش   که دارد ورا چون تن و جان خویش
بزن گفت اگر هیچ[20] باد هوا   به بیند ورا[21] من[22] ندارم روا
پس اندیشه کرد آنک دشمن بسیست[23]   گمان[24] بد و نیک[25] با هر کسیست[26]
یکی چاره سازم که بدگوی من   نراند بزشت آب در جوی من
بخانه[27] شد و خایه ببرید پست   برو داغ و دارو نهاد و ببست
بخایه[28] نمک برپراگند زود   بحقّه درآگند[29] برسان دود

---

[1] VI — دختر بدرد   [2] VI — که ای خشمگین و ستمکاره مرد   [3] VI — بچّهٔ   [4] IV — بـ   [5] K — او   I — شد   [6] I, VI — کودک   [7] K, I, IV, VI — رو   [8] I, VI — تیز   Б — لا تسمع کلامها   [9] VI — بدانسان که دادیم فرمان   [10] VI — بدو   Б — قال فی نفسه   [11] VI — کسی   [12] VI — غلط   [13] VI — همانا   [14] K — رای   [15] Л, I — شود   [16] I, IV, VI — کینهٔ   [17] I — دست من   [18] VI — б. оп.   [19] K — جایش   [20] VI — زانکه   [21] VI — ترا   [22] K — بویند من اورا   [23] K, I — بس است   IV — دیگر کسست   [24] Л — доб. و   [25] K — گمانرا بدو رشک   [26] K, I, IV — کسست   VI — б. оп.   [27] K, I, IV, VI — بجایی   [28] I — دو خایه   [29] VI — درافگند

هم‌اندر زمان حقّه‌را مهر کرد   بیامد خروشان و[1] رخساره زرد
چو آمد بنزدیک[2] تخت بلند   همان حقّه بنهاد[3] با مهر و بند[4]
چنین گفت با شاه کین زینهار[5]   سپارد بگنجور خود شهریار[6]
نوشته بر آن حقّه تاریخ آن   پدیدار کرده[7] بن[8] و بیخ آن

٤

چو هنگامهٔ زادن[9] آمد فراز   ازان[10] کار بر باد نگشاد راز
پسر زاد پس[11] دختر اردوان   یکی خسروآیین و[12] روشن‌روان
از ایوان خویش انجمن دور کرد   ورا نام دستور شاپور کرد
نهانش همی‌داشت تا هفت سال   یکی شاه نو[13] گشت با فرّ[14] و یال
چنان بد که روزی بیامد وزیر   بدید آب در چهرهٔ اردشیر
بدو گفت شاها انوشه بدی   روان‌را باندیشه[15] توشه بدی
ز گیتی همه کام دل یافتی   سر دشمن از تخت برتافتی[16]
کنون گاه شادی و می خوردنست   نه هنگام اندیشه‌ها کردنست[17]

---

1 K, IV — دو. 2 VI — نهادند در پیش 3 VI — از دست 4 IV — доб.:
بفرمان‌بران گفت مهد آورید * چو تیره شود نزد شاهم برید
چو شب شد ورا زار برداشتند * بمهداندرون نیز بگذاشتند
بموبد چنین گفت شاه اردشیر * که چهره چرا کردهٔ چون زریر
چنین داد پاسخ کزین کارکرد * دلم گشت پردرد و جان پر ز درد
после этих бб. IV повторяет б. 72; Б — فضعف و اصفر لونه و أراد الدخول على الملك فأمر في مهد و أقبل حتى دخل على الملك. فلما رآه و رأى ما به من الضعف سأله عن حاله. فقال: إني لما أمضيت أمرني به الملك هالني ذلك و غمرتني الرقة فضعفت و حال لوني
5 VI — شهریار 6 VI — زینهار VI — доб.:
اگر من شوم زین جهان شهریار * مگر باشد این حقّه بسیار بار
7 VI — که دیدار گردد 8 K, I, IV — پی 9 VI — هنگام زادن در 10 K, I — وزان IV — بران
11 K — ازین I, IV — زین VI — از 12 K — و оп. 13 K — فش 14 K — شاخ 15 Л — مهاندرا K, VI — بدیدار ز اندیشه 16 VI — б. оп. 17 K, I, IV — اندیشه آوردنست [K — پروردنست] VI — б. оп.

زمین هفت کشور سراسر[1] تراست — جهان یکسر از داد تو گشت راست[2]
چنین داد پاسخ ورا[3] شهریار — که ای پاکدل موبد رازدار
زمانه بشمشیر ما راست گشت — غم و رنج و ناخوبی[4] اندرگذشت[5]
مرا سال بر پنجه و یک رسید[6] — ز کافور شد مشک و گل ناپدید[7]
پسر بایدی[8] پیشم اکنون[9] بپای — دلارای[10] و نیروده[11] و رهنمای
پدر بی پسر چون پسر بی پدر — که بیگانه اورا نگیرد[12] ببر
پس از من بدشمن رسد تاج و گنج — مرا خاک سود آید و درد و رنج
بدل[13] گفت بیدار مرد کهن — که آمد کنون[14] روزگار سخن
بدو گفت کای شاه کهترنواز[15] — جوانمرد روشندل و سرفراز
گر ایدونک یابم بجان زینهار — من این رنج بردارم از شهریار
بدو گفت شاه ای خردمند مرد — چرا بیم[16] جانِ ترا رنجه کرد
بگوی آنچ دانی و بفزای نیز — ز گفتِ خردمند برتر[17] چه چیز
چنین داد پاسخ بدو کدخدای — که ای شاه روشندل و پاکرای[18]
یکی حقّه بد نزد گنجور شاه — سزد گر بخواهد کنون پیش[19] گاه[20]
بگنجور گفت آنک[21] او زینهار — ترا داد[22] آمد کنون خواستار
بدو[23] باز ده تا ببینم[24] که چیست — مگرمان نباید باندیشه زیست[25]
بیاورد آن[26] حقّه گنجور اوی — سپرد آنک[27] بستد ز[28] دستور اوی
بدو گفت شاه اندرین حقّه چیست — نهاده برین[29] بند[30] بر مهر کیست[31]

---

[1] K, I, IV. VI — بشاهی [2] K, I, IV, VI — سپاهی و راهی و گاهی [K — گاهی و ماهی] تراست
[3] I, IV, VI — بدو [4] IV — رنج با خوردن [5] VI — б. оп. [6] K — کشید [7] VI — موی و ریش سپید(?) I — б. стоит после б. 87. [8] K — گر بدی [9] IV — باید اکنون به پیشم [10] K — دلارام
[11] VI — دلارای من باشند (?) [12] K — نگیری IV — بگیرد [13] IV — بدو VI — چنین
[14] VI — مرا [15] I — لشکرنواز [16] K — دیو VI — نخواهیم [17] K — بر تو [18] VI — نیک‌اختر نیکرای [19] K — کنونست [20] I — باز شاه IV — پیشگاه VI — کنون گر بیارد سزد پیشگاه
[21] IV — آنچه [22] K, IV — доб. و [23] VI — برو [24] VI — بگویم [25] IV, VI — نهاده برین بند بر مهر کیست [VI — حقّه] [26] K, VI — بس [27] K — آنچ [28] K, I, IV — ب VI — آن که او بود [29] K — برو [30] VI — حقّه [31] IV — مگرمان نباید باندیشه زیست

10—2258

بدو[1] گفت کان[2] خون گرم منست   بریده ز بن[3] پاک[4] شرم منست
سپردی مرا[5] دختر اردوان   که تا باز خواهی تن[6] بی‌روان
نکشتم[7] که فرزند بد در نهان   بترسیدم از کردگار[8] جهان
بجستم[9] ز[10] فرمانت آزرم خویش   بریدم هم‌اندر زمان شرم خویش
بدان تا کسی بد نگوید مرا   به[11] دریای تهمت نشوید[12] مرا[13]
کنون هفت‌ساله‌ست شاپور تو   که دایم خرد باد[14] دستور تو
چنو[15] نیست فرزند یک[16] شاه‌را   نماند مگر بر فلک ماه‌را
ورا نام شاپور کردم ز[17] مهر   که از بخت[18] تو شاد بادا سپهر[19]
همان مادرش نیز با او بجای   جهانجوی[20] فرزندرا رهنمای
بدو[21] ماند شاه جهان در شگفت   ازان کودک اندیشه‌ها برگرفت
ازان‌پس چنین گفت با کدخدای   که ای مرد روشن‌دل و[22] پاک‌رای[23]
بسی رنج برداشتی زین سخن   نمانم[24] که رنج تو گردد کهن
کنون صد پسر گیر همسال اوی   ببالا و دوش[25] و بر و یال اوی
همان[26] جامه پوشیده با او بهم   نباید که چیزی بود بیش و کم
همه[27] کودکانرا بمیدان[28] فرست   ببازیدن گوی و چوگان[29] فرست
چو یک[30] دشت[31] کودک بود خوب‌چهر   به‌پیچد ز فرزند جانم بمهر
بدان راستی دل گواهی دهد   مرا با پسر آشنایی[32] دهد

---

[1] VI — چنین [2] K — کین I — آن IV — این [3] K — من I, VI — تن [4] K, I — باز IV — بار VI — ناز و Б — مادّة حیاتی [5] VI — بمن [6] I, VI — تنی [7] K — بگفتم [8] VI — آشکار [9] K — نجستم [10] K, I — بـ [11] Л, I — ز [12] I — بشوید [13] VI — бб. 104, 105 оп. [14] K, I, IV, VI — بدان سال [IV — شاید K — ز بند] که زیبد [15] VI — جز او [16] VI — مر [17] VI — بـ [18] K — جان [19] I — бб. 107, 108 оп. [20] K, I, IV — доб. و [21] VI — ازو [22] I, IV, VI — و оп. [23] VI — رهنمای [24] VI — نباید [25] K — کتف I, IV — کفت VI — فرّ [26] K — همه [27] VI — همان [28] K, I, IV, VI — بیارای [ببازی و — VI] گوی و [گویی — I] بمیدان [29] K, I, IV, VI — بچوگان [30] K — در I, IV — بر [31] VI — چو بینم صد (؟) [32] VI — روشنایی

۵

بیامد بشبگیر دستور شاه / همی کرد[1] کودک بمیدان سپاه[2]
یکی[3] جامه و چهر و بالا یکی / که پیدا نبد این ازان اندکی[4]
بمیدان تو گفتی[5] یکی سور بود / میان‌اندرون شاه شاپور بود
چو کودک بزخم اندرآورد گوی[6] / فزونی همی‌جست هر یک[7] بدوی
بیامد بمیدان پگاه[8] اردشیر / تنی چند از[9] ویژگان ناگزیر
نگه کرد و[10] چون کودکانرا بدید / یکی بادسرد از جگر برکشید
بانگشت بنمود با کدخدای / که آمد[11] یکی[12] اردشیری بجای
بدو راهبر[13] گفت کای[14] پادشاه[15] / دلت شد بفرزند خودبر[16] گواه[17]
یکی بنده‌را گفت شاه اردشیر / که رو گوی ایشان بچوگان بگیر
همی‌باش با[18] کودکان تازه‌روی / بچوگان[19] بپیش من انداز[20] گوی
ازان کودکان تا که[21] آید دلیر / میان سواران بکردار شیر
ز دیدار من گوی بیرون برد / ازین انجمن کس بکس نشمرد
بود بی‌گمان پاک فرزند من / ز تخم و بر[22] و پاک[23] پیوند من
بفرمان بشد بندهٔ شهریار / بزد گوی و افگند پیش سوار
دوان کودکان از پی[24] او[25] چو تیر / چو گشتند نزدیک با اردشیر
بماندند ناکام[26] بر جای خویش / چو شاپور گرد[27] اندرآمد بپیش
ز پیش پدر گوی بربود و برد / چو شد دور مر[28] کودکانرا سپرد
ز شادی چنان شد دل اردشیر / که[29] گردد جوان مردم گشته پیر

---

[1] K — داشت VI — تاخت [2] K — نگاه VI — و راه [3] K — ز یک I, IV — بیک [4] VI — شاه — VI خویش — K, I, IV [8] کس — VI [7] روی — I, IV [6] تو گفتی بمیدان — VI [5] .б. оп [9] K, I, IV, VI — ازان [10] K, VI — و оп. [11] K, I, IV, VI — آنکه—آنک [12] VI — پی [13] VI — یکی زان بدو [14] K — ای [15] K — کدخدای I, IV, VI — پادشا [16] IV — بفرزندئ او [17] K — سوی من بینداز — IV [20] ازانجا — VI [19] برو نزد آن — K [18] گوا — I, IV, VI رهنمای [21] K — آنک [22] K — تخم من [23] I, IV, VI — یال و [24] I, IV — پس [25] K, VI — کودک [26] K—ناگاه VI — ناچار [27] K, IV—تیز I—پیش VI—تنگ [28] I, IV — بیامد [K—پس] از پی [29] IV — چو دورتر

سوارانش از خاک برداشتند / همی دست بر دست[1] بگذاشتند
شهنشاه زان پس گرفتش ببر / همی آفرین خواند بر دادگر
سر و چشم و رویش[2] ببوسید و گفت / که چونین[3] شگفتی نشاید نهفت[4]
بدل هرگز[5] این یاد نگذاشتم / که شاپوررا[6] کشته پنداشتم
چو یزدان مرا[7] شهریاری فزود / ز من در جهان یادگاری فزود[8]
بفرمان[9] اوبر نیابی[10] گذر / وگر برتر آری ز[11] خورشید سر
گهر خواست از گنج و دینار خواست / گرانمایه یاقوت[12] بسیار خواست
برو زرّ و گوهر بسی[13] ریختند / زبر مشک و عنبر بسی[13] بیختند
ز دینار شد تارکش ناپدید / ز گوهر کسی چهرهٔ او ندید[14]
بدستوربر نیز گوهر فشاند / بکرسیّ زرّپیکرش برنشاند
ببخشید چندان ورا خواسته / که شد کاخ و ایوانش آراسته
بفرمود تا دختر اردوان / بایوان شود شاد و روشن‌روان
ببخشید کرده گناه ورا / ز زنگار بزدود ماه ورا
بیاورد فرهنگیانرا[15] بشهر / کسی کو[16] ز فرزانگی[17] داشت بهر
نوشتن[18] بیاموختش پهلوی / نشست[19] سرافرازی و خسروی[20]
همان جنگرا گرد کرده عنان / ز بالا بدشمن نمودن[21] سنان
ز[22] می خوردن و بخشش و کار بزم / سپه جستن و کوشش روز[23] رزم[24]
وزان‌پس دگر کرد میخ[25] درم[26] / همان میخ[27] دینار و هر[28] بیش و کم
بیک روی بد[29] نام شاه اردشیر / بروی دگر نام فرّخ وزیر[30]
گران[31]خوار بد نام دستور شاه / جهاندیده مردی نماینده[32] راه[33]

---

[1] IV — دشت بر دشت [2] K — روی و چشمش [3] K — چندین [4] VI — б. оп. [5] VI — نمود [6] K, I, IV, VI — گفت [7] K — که این‌را همی I, IV, VI — همه [8] IV, VI — همی [9] K, VI — ز فرمان [10] VI — درنیابی [11] VI — بـ برفرازی [12] I — اسپان [13] K, I, IV, VI — همی [14] VI — б. оп. [15] Л — فرزانگانرا [16] K, I, IV, VI — کش [17] VI — فرهنگیان [18] K — نبشتن I, IV — نبشته [19] K — доб. و [20] VI — بدو داد شمشیر و مهر و نگین — VI приписано на полях: نشست سرافرازی و خسروی после этого приписан б. 151. [21] IV — نموده [22] IV — بـ [23] K, I, IV — و کار [24] VI — б. оп. [25] K — کار IV — مُهر [26] K — دژم [27] K — همی [28] Л — وز [29] K, I, IV, VI — بر [30] I — دبیر [31] K — که آن [32] K — پاکیزه و مرد و مهر و [33] VI — б. оп.

نوشتند بر نامه‌ها[1] همچنین   بدو داد فرمان[2] و مهر و[3] نگین
ببخشید گنجی بدرویش مرد   که خوردش نبودی بجز[4] کارکرد
نگه[5] کرد جایی که بد خارستان   ازو کرد خرّم یکی شارستان
کجا گندشاپور[6] خواندی[7] ورا[8]   جزین نام[9] نامی[10] نراندی[11] ورا[12]

٦

چو شاپور شد همچو سرو بلند   ز چشم بدش بود[13] بیم گزند[14]
نبودی جدا یک زمان[15] ز اردشیر   ورا همچو[16] دستور بودی[17] وزیر
نپرداختی شاه روزی ز جنگ   بشادی[18] نبودیش جای[19] درنگ
چو جایی ز دشمن بپرداختی   دگر[20] بدکنش سر برافراختی
همی گفت کز کردگار جهان   بخواهم[21] همی[22] آشکار و نهان
که بی دشمن آرم جهانرا بدست[23]   نباشم[24] مگر شاد[25] و یزدانپرست[26]
بدو[27] گفت فرخنده دستور اوی   که ای شاه روشن‌دل و[28] راهجوی[29]
سوی کید هندی فرستیم کس   که دانش‌پژوهست و فریادرس
بداند شمار سپهر بلند   در پادشاهی[30] و راه گزند
اگر هفت کشور ترا بی[31] همال   بخواهد[32] بدن باز باید[33] بفال[34]
یکایک بگوید ندارد برنج   نخواهد[35] بدین پاسخ از شاه[36] گنج

---

[1] K — جامها [2] VI — شمشیر [3] Л — و оп. [4] K, I — جزاز [5] I — نکو [6] I, IV — جندشاپور [7] K, I, IV — خوانی [8] K, IV — همی [9] K, I, IV — نیز [10] K — نامش [11] K, I, IV — ندانی [12] K, IV — همی VI — бб. 157—159 оп. [13] IV — ز رخش زرد بوده [14] VI — б. стоит перед б. 153. [15] VI — لحظهٔ [16] VI — چو مر اورا [17] K, I, IV, VI — گشت و Б — و صار له وزیراً ودستوراً و مدبّراً و مشیراً [18] IV, VI — ز شادی [19] K, I, IV — جایی [20] Л — وگر [21] IV — نخواهم [22] VI — وکان کلّما دفع عدوّا من جانب ظهر له عدوّ من جانب آخر — Б کنم بر بدان [23] VI — بچنگ [24] K, I — بباشم [25] I, IV — پاک [26] VI — نخواهیم در بهر جای دستور و گنجور اوی [27] K — چنین [28] IV, VI — و оп. [29] K — روز تاریک و تنگ [30] K — ره سازگاری [31] IV — برانی [32] IV - نخواهد [33] Л — ماند [34] Л — زوال [35] Л, VI — بخواهد I — دخواهد [36] K — доб. و I, IV, VI — راست‌گوی

چو بشنید بگزید شاه اردشیر / جوانی گرانمایه و[1] تیزویر[2]
فرستاد نزدیک دانا بهند[3] / بسی اسپ و دینار و چندی[4] پرند
بدو گفت رو پیش دانا بگوی / که ای مرد نیک‌اختر[5] و[6] راه جوی
باختر[7] نگه کن که تا من ز جنگ / کی[8] آسایم و کشور آرم بچنگ
اگر بود خواهد بدین[9] دستگاه / بتدبیر آن زود بنمای راه[10]
وگر نیست این تا[11] نباشم برنج / بدین‌گونه نپراگند[12] نیز گنج[13]
بیامد فرستادهٔ شهریار / بر کید با هدیه و با نثار[14]
بگفت آنک[15] با او شهنشاه گفت / همه رازها برگشاد از نهفت
بپرسید[16] زو[17] کید و غمخواره شد[18] / ز پرسش سوی دانش و چاره شد[18]
بیاورد صلّاب[19] و اختر گرفت / یکی زیج رومی[20] ببر درگرفت
نگه کرد بر کار چرخ بلند / ز آسانی و سود و درد[21] و گزند
فرستاده‌را گفت کردم شمار / از ایران[22] وز اختر شهریار
گر[23] از گوهر مهرک[24] نوش‌زاد / برآمیزد[25] این تخمه با آن نژاد
نشیند بآرام بر[26] تخت شاه / نباید[27] فرستاد هر سو سپاه
بیفزایدش گنج و کاهدش رنج / تو شو کینهٔ[28] این دو گوهر بسنج[29]
گر[30] این کرد ایران ورا گشت[31] راست / بیابد همه کام دل هرچ خواست
فرستاده‌را چیز بخشید و گفت / کزین هرچ گفتم نباید[32] نهفت
گر او زین نه‌پیچد[33] سپهر بلند / کند اینک گفتم برو ارجمند[34]
فرستاده آمد بر شهریار / بگفت آنچ بشنید زان نامدار[35]

---

[1] I, IV — گرانمایهٔ [2] K, VI — یادگیر [3] K, I, IV, VI — دانای هند [4] K, I, IV, VI — چینی [5] VI — داذادل [6] K, VI — و оп. [7] VI — از اختر [8] K — که [9] VI — مرا [10] K, I, IV — б. оп. [11] K, VI — تا خود [12] K, I, IV, VI — نپراگنم [13] VI — پنج [14] K — گوشوار [15] K — آنچ [16] K — چو بشنید IV — بثرسید [17] I — از [18] K, I, IV, VI — گشت [19] VI — سطرلاب آورد [20] K — هندی [21] VI — آسانی درد و بیم [22] VI — ایوان [23] K, IV — که [24] K — مهرک و گوهر [25] VI — بیامیزد [26] K — بدانگه نشیند ابر [27] Л — بباید Б — و لا یحتاج إلی تجهیز جیش [28] I, IV — کینه با [29] I — برنج IV — مسنج K, VI — б. оп. [30] K, IV, VI — چو [31] K — کرد [32] VI — نیابد [33] K — کزین‌پس بروبر [34] VI — б. оп. [35] VI — از اخترشمار

چو بشنید گفتار او اردشیر — دلش گشت[1] پردرد و رخ چون زریر
فرستاده‌را گفت هرگز مباد — که من بینم از تخم مهرک نژاد
بخانه‌درون دشمن آرم ز کوی — شود با بر و بوم من کینه‌جوی[2]
دریغ آن پراگندن گنج من[3] — فرستادن مردم و رنج من[3]
ز مهرک یکی دختری ماند و[4] بس — که اورا بچهرم[5] ندیدست کس
بفرمایم اکنون که جویند باز — ز روم و ز چین و ز هند[6] و طراز
بر آتش چو یابمش بریان کنم — برو خاکرا زار و گریان کنم
بچهرم فرستاد چندی سوار — یکی[7] مرد جوینده و[8] کینه‌دار
چو آگاه شد دخت مهرک بجست[9] — سوی خان مهتر[10] بکنجی نشست[11]
چو بنشست آن دخت[12] مهرک[13] بده[14] — مر اورا گرامی همی‌کرد[15] مه
ببالید[16] برسان سرو سهی — خردمند[17] با زیب و با فرّهی
مر اورا دران[18] بوم همتا نبود — بکشور چنو[19] سروبالا نبود

٧

کنون بشنو از دخت مهرک سخن — ابا گرد شاپور شمشیرزن[20]
چو[21] لختی برآمد برین روزگار — فروزنده شد دولت شهریار
بنخچیر شد شاه روزی پگاه — خردمند[22] شاپور با او براه
بهر سو سواران[23] همی‌تاختند — ز نخچیر دشتی بپرداختند[24]
پدید آمد از دور دشتی[25] فراخ — پر از باغ و میدان و ایوان و کاخ

---

[1] VI — کرد [2] K — доб.:

فرامش بود آنچ از پیش رفت * مرا از غمش پوست بر تن بکفت

[3] K — ما [4] I — و оп. [5] K, I, IV, VI — بچهره [6] VI — هند و ز چین و ز روم [7] VI — همان [8] K, I, IV, VI — جویندهٔ [9] IV — بخست K — неразборчиво. [10] VI — خانه مرده [11] K — سوی خان بدرفت و آذرگشسپ (؟) [12] K, I, IV — آواز [13] VI — در خانهٔ مه [14] IV — ز ده [15] K, IV, VI — داشت I — همی‌داشت دهقان [16] Л — بپالیز [17] I, VI — доб. و [18] K — بدان I, IV — بران [19] VI — چو او [20] I, IV — б. оп. [21] K — که [22] I — доб. و [23] VI — چو او هر یکی زان [24] K — گردن نپرداختند [25] K, IV, VI — جایی I — جای

همی‌تاخت[1] شاپور تا پیش ده فرود آمد از راه[2] در خان[3] مه
یکی باغ بد کش و خرّم[4] سرای جوان اندرآمد بدان سبز جای
یکی دختری دید برسان[5] ماه فروهشته از چرخ دلوی بچاه
چو آن ماه‌رخ روی شاپور دید بیامد برو آفرین گسترید
که شادان بدی شاه و خندان بدی همه ساله از بی‌گزندان[6] بدی[7]
کنون بی‌گمان تشنه باشد ستور بدین ده رود اندرون[8] آب[9] شور
بچاه‌اندرون آب سردست و خوش بفرمای تا من بوم آب‌کش
بدو گفت شاپور کای ماه‌روی چرا رنجه گشتی[10] بدین گفت‌وگوی
که باشند[11] با من پرستنده مرد کزین چاه بی‌بن کشند آب سرد
ز برنا کنیزک[12] بپیچید[13] روی بشد دور[14] و[15] بنشست بر[16] پیش جوی[17]
پرستنده‌یی را بفرمود شاه که دلو[18] آور و[19] آب برکش ز چاه
پرستنده بشنید و آمد دوان رسن برد[20] بر چرخ دلو[21] گران[22]
چو دلو[23] گران‌سنگ[24] پر[25] آب گشت پرستنده‌را روی پرتاب گشت
چو دلو گران برنیامد ز چاه بیامد ژکان[26] زود[27] شاپور شاه
پرستنده‌را گفت کای نیم‌زن[28] نه زن داشت این دلو و[29] چندین رسن[30]
همی‌برکشید آب چندین[31] ز چاه تو گشتی پر از[32] رنج و[33] فریادخواه[34]
بیامد[35] رسن بستد از پیش‌کار شد آن کار دشوار[36] بر شاه خوار[37]
ز دلو گران شاه چون[38] رنج دید بران خوب‌رخ[39] آفرین گسترید

---

[1] VI — راند [2] VI — доб. و [3] VI — خانه [4] K — اندر — I بودش در — IV کشی در [5] VI — مانند [6] Л — بی‌کزان [7] VI — б. оп. [8] I, IV — کشی دری در هستند — VI (؟) جوش دید بروبر [9] VI — بود بیگمان [10] I — بودی [11] VI — که هست آب اینجا همه تلخ و [12] I, IV, VI — [VI — همانجا] کنیزک ز برنا [13] VI — بپوشید [14] VI — زود [15] Л — و оп. [16] VI — در [17] K — бб. 209—216 оп. [18] K, I, IV, VI — طشت [19] K — آر و این [20] K, I, IV, VI — بود [21] K — چرخ و دلو — VI چرخ و دلوی — IV دول و چرخی — I دلو و چرخ [22] K, I, IV — دلوش گران شد پر از [23] I, IV — دول (всюду). [24] VI — گردنده [25] K — چو آن دلو روان [26] K — دوان [27] IV, VI — روی [28] VI — بی‌هنر [29] Л — و оп. [30] VI — چرا برفرازی بهر کار سر [31] VI — دختر [32] VI — ازین [33] VI — و оп. [34] Л — вместо бб. 220—222 дает A 220 — B 222 (гаплография). [35] VI — همانگه [36] I, IV — دشخوار [37] VI — شهریار [38] I, IV, VI — چون چنان [39] Л — بیامد بمهر

که برتافت دلوی برین[1] سان گران — همانا که هست از[2] نژاد سران[3]
کنیزک چو او[4] دلورا برکشید — بیامد بمهر آفرین گسترید[5]
که نوشه بدی[6] تا بود روزگار — همیشه خرد بادت آموزگار[7]
بنیروی[8] شاپور شاه اردشیر — شود بی‌گمان آب در چاه شیر
جوان گفت با[9] دختر چرب‌گوی[10] — چه دانی که شاپورم ای ماه‌روی[11]
*چنین داد پاسخ که این داستان — شنیدم بسی از لب راستان
که شاپور گردست[12] با زور پیل — ببخشندگی همچو دریای نیل
ببالای[13] سروست[14] و رویین‌تنست — بهر چیز ماننده‌ٔ بهمنست[15]
بدو گفت شاپور کای ماه‌روی[16] — سخن هرچ[17] پرسم ترا[18] راست گوی
پدیدار کن[19] تا نژاد تو چیست — برین[20] چهرهٔ تو نشان کیست[21]
بدو گفت من دختر[22] مهترم — ازیرا چنین خوب[23] و کنداورم
چنین داد پاسخ که[24] هرگز دروغ — بر شهریاران نگیرد فروغ
کشاورزرا دختر ماه‌روی — نباشد بدین روی[25] و این رنگ و بوی[26]
کنیزک بدو گفت کای شهریار — هرانگه که یابم[27] بجان زینهار
بگویم همه پیش تو من[28] نژاد — چو یابم ز خشم شهنشاه[29] داد
بدو گفت شاپور کز[30] بوستان — نرست از چمن کینهٔ[31] دوستان

---

[1] K, IV — بران VI — ازان [2] VI — دارد [3] K, VI — کیان [4] VI — سبک [5] Л, K — бб. 225, 226 оп. [6] K — بزی [7] VI — б. оп. [8] VI — که در آب [9] K — کای [10] K — خوب‌روی VI — ماه‌روی [11] VI — نیکخوی [12] K, VI — گردیست [13] K — ببالا چو [14] VI — هورست
[15] K — доб.:

اگر همنبردش بود ژنده پیل * سپر بفگند سوی دریای نیل

[16] VI — خوب‌روی [17] VI — ز هرچت ب [18] K — مرا I, IV — همه [19] VI — بمن باز گو [20] K, I, IV, VI — که بر [21] K — چهره‌ات فرّهٔ ایزدیست [22] VI — دخت ده [23] K, I, IV — گشن VI — نغز [24] K, I, IV, VI — بدو گفت شاپور [25] K — روز [26] Л — بدین سان همی روی و موی
K — доб.:

تو از سرورانی بهانه میار * بگو از نژاد و مبر (؟) روزگار

[27] VI — اگر یابم از تو [28] K, IV, VI — از I — در [29] VI — جهاندار [30] VI — در [31] K — آنچمن چهرهٔ

بگوی و ز من بیم[1] در دل مدار		نه از نامور دادگر شهریار[2]
کنیزک بدو گفت کز راه داد[3]		منم دختر مهرک نوشزاد
مرا پارسایی[4] بیاورد خرد		بدین پرهنر مهتر[5] ده سپرد[6]
من از بیم آن نامور[7] شهریار		چنین آبکش گشتم و پیشکار
بیامد بپردخت شاپور جای		همی‌بود مهتر[8] بپیشش بپای
بدو گفت کین دختر[9] خوبچهر		بمن ده[10] بر من گوا کن[11] سپهر
بدو داد مهتر بفرمان اوی		بر آیین آتش‌پرستان[12] اوی[13]

۸

بسی برنیامد برین[14] روزگار		که سرو سهی چون گل آمد ببار
چو نه ماه بگذشت بر[15] ماه‌روی		یکی کودک آمد ببالای اوی
تو گفتی که باز آمد اسفندیار		وگر[16] نامدار اردشیر سوار[17]
ورا نام شاپور[18] کرد اورمزد		که سروی بد اندر[19] میان فرزد
چنین تا برآمد برین هفت سال		ببود اورمزد از جهان بی‌همال
ز هر کس نهانش همی‌داشتند		بجایی[20] ببازیش[21] نگذاشتند
بنخچیر شد هفت روز اردشیر		بشد نیز شاپور نخچیرگیر[22]

---

[1] VI — ترس K — آزار (метр нарушен). [2] K — доб.:

ز من ایمنی گر همه دشمنی * شتابنده در خون جان منی
هم اندر زمان خاک رفتش بروی * برخبر گشاده ز دیده دو جوی

[3] VI — کای شاه‌زاد [4] Л — با سپاهی [5] K — دختر [6] VI — б. оп. [7] VI — پرهنر [8] VI — مه ده [9] K — کای بدیشان چنین گفت VI — این بمن ده بدو گفت [10] K, I — доб. و IV — بخش و [11] VI — گوا کن برین کار گردان [12] VI — ببردش از آنجا سوی خان [13] K — доб.:

همانجا بماندش بدان خوب ده * بنزدیک آن نامور سرو مه
ازان‌پس که با ماه شاپور شاه * درآمیخت از مهر یکچند گاه

[14] K — بسی برنیامد برین [15] K — ازین I, IV — زین [16] IV — سر [17] VI — б. оп. [18] I, IV — پادشا [19] IV — در او [20] VI — زمانی [21] K — هیچ نیا IV بجای نیازیش بجای [22] VI — کمانی بیکدست و یکچوبه تیر см. б. 256.

نهان اورمزد از میان گروه   بیامد کز آموختن شد ستوه[1]
دوان شد بمیدان شاه اردشیر   کمانی بیک دست و دیگر دو تیر
ابا کودکان[2] چند و چوگان[3] و گوی   بمیدان شاه اندرآمد ز کوی[4]
جهاندار هم‌زمان با سپاه   بمیدان بیامد ز نخچیرگاه[5]
ابا موبدان موبد تیزویر   بنزدیک ایوان[6] رسید اردشیر
بزد[7] کودکی تیز[8] چوگان ز[9] راه   بشد گوی گردان بنزدیک شاه
برفتند زیشان پس[10] گوی کس   بماندند بر جای ناکام[11] بس
دوان اورمزد از میانه برفت   بپیش[12] جهاندار چون باد تفت
ز پیش نیا زود[13] برداشت[14] گوی   ازو[15] گشت لشکر[16] پر از گفت‌وگوی
ازان‌پس خروشی برآورد سخت   کزو[17] خیره شد شاه پیروز[18]بخت
بموبد چنین گفت کین[19] پاکزاد   نگه کن که تا از که دارد نژاد
بپرسید موبد ندانست کس   همه خامشی برگزیدند و[20] بس[21]
بموبد چنین گفت پس شهریار   که بردارش از خاک و نزد[22] من آر
بشد موبد و برگرفتش ز گرد   ببردش بر شاه آزاد مرد[23]
بدو گفت شاه ای گرانمایه خرد   ترا از نژاد که باید شمرد
نترسید[24] کودک[25] بآواز گفت   که نام و نژادم نباید[26] نهفت
منم پور شاپور کو پور تست   ز فرزند مهرک نژاد[27] درست

---

[1] K — доб.:

بیرون برد از ایوان جهانجوی گرد * هم از ویژگان چند کس‌را ببرد
که چوگان و میدان و مردی مراست * ابا جنگیان هم‌نبردی مراست

[2] K, IV — کودکی [3] K — میدان [4] K — اندرون نامجوی VI — бб. 256, 257 оп. [5] VI — بیامد بدان نامور پیشگاه Л — бб. 255—258 оп.; Б — فانسل الصبی و خرج الی المیدان و أخذ یلعب بالکرة مع الصبیان [6] K — ایشان VI — میدان Б — فاتفق أن أردشیر انصرف من طریقه لحاجة فدخل المیدان [7] I — یکی [8] VI — پیش [9] K, IV, VI — ب [10] K, VI — بر [11] K — ناکام بر جای VI — ناچار و [12] VI — ز پیش [13] K, IV, VI — تیز [14] IV — برگاشت [15] I, IV, VI — وزو [16] Л — میدان [17] IV — وزو [18] VI — خورشید [19] I, IV — کای [20] K, I — و оп. [21] VI — бб. 265, 266 оп. [22] K, VI — پیش [23] I, IV — б. оп. [24] K, I, IV — چو پرسید [25] IV — موبد [26] I — نباشد VI — نشاید [27] K, I, VI — نژادی

فروماند زان[1] کار[2] گیتی شگفت / بخندید و اندیشه اندر گرفت[3]
بفرمود تا رفت شاپور پیش / بپرسش گرفتش ز اندازه بیش[4]
بترسید[5] شاپور آزادمرد / دلش گشت پردرد و رخساره زرد
بخندید زو نامور شهریار / بدو گفت فرزند پنهان مدار
پسر باید از هرک باشد[6] رواست / که[7] گویند کاین بچّهٔ[8] پادشاست
بدو گفت شاپور نوشه[9] بدی / جهاندرا[10] بدیدار[11] توشه بدی
ز پشت منست این و نام[12] اورمزد / درخشنده چون لاله اندر فرزد
نهان داشتم چندش[13] از شهریار / بدان تا برآید[14] بر از میوه‌دار[15]
گرانمایه از دختر مهرک است / ز پشت منست این[16] مرا بی شکست[17]
ز آب و ز چاه آن کجا[18] رفته بود / پسر[19] گفت و پرسید و[20] چندی[21] شنود[22]
ز گفتار او شاد شد اردشیر / بایوان خرامید خود با[23] وزیر
گرفته دلاویزرا[24] بر[25] کنار / ز ایوان سوی تخت شد شهریار
بیاراست زرّین یکی زیرگاه / یکی طوق فرمود و زرّین کلاه[26]
سر خرد کودک بیاراستند / بس از گنج درّ[27] و گهر خواستند
همی‌ریخت تا شد سرش ناپدید / تنش‌را نیا زان[28] میان[29] برکشید
بسی زرّ و گوهر بدرویش داد / خردمندرا خواسته بیش داد
بدیبا بیاراست آتشکده / هم ایوان نوروز و کاخ[30] سده[31]
یکی بزمگه ساخت با مهتران / نشستند[32] هر جای رامشگران
چنین گفت با نامداران شهر[33] / هرانکس که او از[34] خرد داشت بهر[35]

---

[1] K, I — ازو IV — زین VI — زو [2] K, I, IV, VI — شاه [3] K — доб.:

بدل گفت کین بودنی کار بود * مرا در دل انده نباید فزود

[4] VI — б. оп. [5] VI — چو بشنید [6] VI — خواهی [7] IV — ب [8] VI — از تخمهٔ [9] K, I, IV — انوشه [10] K — روانرا [11] VI — ز الطاف [12] K — منست نام او [13] I — داشتمش چند [14] I, IV — برآمد [15] K, VI — б. оп. [16] VI — منست و [17] K — б. оп. [18] K — ز چاه و ز آب آنچ خود [19] K — پدر [20] IV — گوینده [21] K — دیگر [22] VI — б. оп. [23] Л — با او [24] K, IV — دِلَفْروزرا I — دلاورورا [25] IV — در [26] VI — бб. 283, 284 оп. [27] K — زرّ [28] I, IV — پس بناز از [29] K — را همانگه ازان [30] K — گاه [31] Л — آتشکده на полях приписано — جشن سده VI — б. оп. [32] I, IV — نشسته ب [33] Л — نامور شهریار [34] Л — با [35] Л — کار

که از گفت دانا ستاره‌شمر — نباید که هرگز کند کس گذر
چنین گفته بد کید هندی که بخت — نگردد ترا ساز[1] و خرّم بتخت[2]
نه کشور نه افسر نه گنج و سپاه[3] — نه دیهیم شاهی نه فرّ کلاه[4]
مگر تخمهٔ مهرک نوشزاد — بیامیزد[5] آن دوده با ان نژاد[6]
کنون سالیان اندرآمد بهشت — که جز بآرزو چرخ بر ما نگشت
چو شاپور رفت[7] اندر آرام خویش — ز گیتی ندیده[8] بجز[9] کام خویش[10]
زمین هفت کشور مرا گشت راست — دلم یافت از بخت چیزی که خواست[11]
وزان‌پس بر[12] کارداران اوی — شهنشاه کردند عنوان اوی[13]

۹

کنون از خردمندیٔ اردشیر — سخن بشنو و یک بیک یاد گیر
بکوشید و آیین نیکو نهاد — بگسترد بر هر سوی مهر و داد[14]
بدرگاه چون خواست[15] لشکر فزون — فرستاد بر هر سوی رهنمون
که تا هر کسی‌را که دارد پسر — نماند که بالا کند بی‌هنر
سواری بیاموزد و رسم[16] جنگ — بگرز و کمان و بتیر[17] خدنگ[18]

---

[1] K, VI — ترا شاد IV — تن‌آسان [2] K, VI — ز تخت I — نه تخت [3] K — کلاه [4] K — بیامیزی فرّ و نه گاه VI — فرزند و جاه IV — فرّ و نه جاه I — تخت و سپاه IV — برآمیزد [6] K — доб.:

مرا گفت دانا نیامد پسند * کشیده سر از گشت چرخ بلند

[7] K, I, IV — اورمزد رفت [8] K, I, IV — ندیدم [9] I, IV — جزاز [10] VI — б. оп. [11] K — вместо б. 297:

چو در بوستان بزرگی نهال * فروکشت شاپور فرخنده‌فال
ز دشمن ندیدم بجز پوش و خاک * برستم ز تیمار و اندیشه پاک
بدین کودک خرد پشتم قویست * که اورا دل شیر و فرّ گویست
مرا اورمزدست ازو فال و زور(؟) * ازو تا بدم روز و گیتی‌فروز

[12] K, VI — همه [13] K, VI — доб.:

کنون بشنو از داد و فرهنگ او * بنیکی بهر جای آهنگ او

[14] VI — б. оп. [15] VI — گشت [16] K — راه [17] I, IV, VI — доб. و [18] I — کمند (нет рифмы).

چو کودک ز کوشش بمردی[1] شدی بهر بخششی در بی[2] آهو[3] بدی[4]
ز کشور بدرگاه شاه آمدند[5] بدان نامور بارگاه آمدند[5]
نوشتی عرض نام[6] دیوان اوی بیاراستی کاخ و ایوان اوی
چو جنگ آمدی نورسیده جوان برفتی ز[7] درگاه با پهلوان
یکی موبدیرا ز کارآگهان که بودی خریدار[8] کار جهان[9]
ابر هر هزاری یکی کارجوی[10] برفتی نگه داشتی کار اوی[11]
هرانکس که در جنگ سست آمدی بآورد[12] ناتن‌درست آمدی
شهنشاه‌را نامه کردی بران هم از بی‌هنر[13] هم ز جنگ‌آوران
جهاندار چون نامه برخواندی فرستاده‌را پیش بنشاندی
هنرمندرا خلعت آراستی ز گنج[14] آنچ پرمایه‌تر خواستی
چو کردی نگاه اندران[15] بی‌هنر[16] نبستی میان جنگ‌را بیشتر
چنین تا سپاهش[17] بدانجا[18] رسید که پهنای ایشان[19] ستاره ندید
ازیشان کسی‌را که بد[20] رای‌زن برافراختندی سرش[21] ز انجمن[22]
که هر کس که خشنودئ شاه جست زمین‌را بخون دلیران بشست
بیابد ز من[23] خلعت شهریار بود در جهان نام او یادگار
بلشکر بیاراست گیتی همه شبان گشت[24] و پرخاشجویان رمه[25]
بدیوانش کارآگهان داشتی[26] ببی‌دانشی[27] کار نگذاشتی[26]
بلاغت نگه داشتندی و خط کسی کو بدی چیره بر یک نقط

[1] K, I, IV — بنیرو VI — بنیرو ز کوشش [2] K, I, IV — پی [3] VI — بی آهو هنرور ز بخشش [4] K, I, IV, VI — شدی [5] K, I, IV, VI — آمدی [6] I — доб. و [7] VI — بـ [8] IV — خبردار [9] VI — تاج مهان [10] K — نامجوی VI — چاره‌جوی [11] I — бб. 308, 309 оп. [12] K — گه جنگ VI — در آورد [13] K, I — بدهنر [14] IV — جنگ [15] Л — اندرو [16] K, IV — بدهنر [17] IV — سپاهی [18] K — بجایی [19] K — اورا [20] K, I, IV, VI — کسی کو [IV — گر] بدی [21] VI — سر از [22] K — برافراختی او سر از جمن (ظاهرًا انجمن) IV — доб. на полях:

منادی‌گری‌را بفرمود شاه * که تا برزند بانگ در بارگاه

[23] K — که چون [24] VI — شبان او [25] VI — доб.:

نگه کن کنون پند شاه اردشیر * بدیوان که فرمود او با دبیر

[26] I — شتند [27] K, I, IV — دانشان VI — ببرداشتن

چو برداشتی آن سخن رهنمون — شهنشاه کردیش روزی فزون[1]
کسیرا که کمتر بدی خطّ و ویر[2] — نرفتی بدیوان[3] شاه اردشیر
سوی کارداران شدندی بکار[4] — قلمزن بماندی بر شهریار[5]
شناسنده[6] بد شهریار اردشیر — چو دیدی بدرگاه مرد دبیر[7]
نویسنده گفتی که[8] گنج آگنید[9] — هم از رای او[10] رنج[11] بپراگنید[9]
بدو باشد آباد شهر و سپاه — همان زیردستان فریادخواه[12]
دبیران چو پیوند جان منند — همه پادشا[13] بر نهان منند
چو رفتی سوی کشور کاردار — بدو شاه گفتی درم خوار دار
نباید که مردم فروشی بگنج — که بر کس نماند سرای سپنج
همه راستی جوی و فرزانگی — ز تو دور باد آز و[14] دیوانگی[15]
ز پیوند و خویشان مبر[16] هیچ کس — سپاه آنچ[17] من یار[18] دادمت[19] بس
درم بخش هر ماه درویش‌را — مده چیز[20] مرد بداندیش‌را
اگر کشور آباد داری بداد — بمانی تو آباد وز داد شاد
وگر هیچ درویش خسپد به بیم — همی جان فروشی بزرّ و به سیم
هرانکس که رفتی بدرگاه شاه — بشایسته کاری و گر دادخواه
بدندی بسر[21] استواران اوی — بپرسیدن[22] از کارداران[23] اوی
که دادست ازیشان و بگرفت[24] چیز — وزیشان که خسپد بتیمار نیز[25]
دگر آنک در شهر دانا کهاند — گر از نیستی ناتوانا کهاند
دگر کیست آنک[26] از در پادشاست — جهاندیده پیرست و گر[27] پارساست[28]
شهنشاه گوید که از رنج[29] من — مبادا کسی شاد بی[30] گنج[31] من

[1] VI — б. оп. [2] Л — خط دبیر [3] VI — بدرگاه [4] K — کاردارانش روزی‌نگار [5] VI — б. оп. [6] K, IV — ستاینده [7] Л — دلیر I — вместо бб. 323—325 гаплография: A 323—Б 325. [8] VI — را گفت [9] I, IV — گنند [10] VI — رای و تن [11] Л — گنج [12] VI — б. оп. [13] VI — همان پاسبان [14] Л — و оп. [15] VI — б. оп. [16] Л — من [17] K, I — آنک IV, VI — آنکه [18] Л — باز [19] K, I, VI — دادمت یار IV — و دادمت یار [20] Л — خیره [21] K, I, IV, VI — شدندی سرش [22] Л, VI — بپرسیدی [23] IV — کاردانان [24] K, I, IV — گر آز [25] VI — б. оп. [26] I, IV — کو [27] I, IV — هم [28] VI—б. оп. [29] K, VI — گنج [30] K — از VI — وز [31] K, VI — رنج

مگر مرد بادانش و یادگیر ‌ ‌ ‌ چه[1] نیکوتر از مرد دانا و پیر[2]
جهاندیدگانرا همه[3] خواستار ‌ ‌ ‌ جوان و[4] پسندیده و بردبار[5]
جوانان دانا و دانشپذیر ‌ ‌ ‌ سزد گر نشینند بر جای[6] پیر[7]
چو لشکرش رفتی بجایی بجنگ ‌ ‌ ‌ خرد یار کردی و رای و درنگ
فرستادهیی[8] برگزیدی دبیر ‌ ‌ ‌ خردمند و بادانش و یادگیر
پیامی بدادی[9] بآیین و[10] چرب ‌ ‌ ‌ بدان تا نباشد ببیداد حرب
فرستاده رفتی بر[11] دشمنش ‌ ‌ ‌ که بشناختی[12] راز پیراهنش[13]
شنیدی سخن گر[14] خرد داشتی ‌ ‌ ‌ غم و[15] رنج[16] بدرا ببد داشتی
بدان[17] یافت او[18] خلعت شهریار ‌ ‌ ‌ همان عهد و منشور با[19] گوشوار[20]
وگر تاب[21] بودی بسرش[22] اندرون ‌ ‌ ‌ بدل کین و اندر جگر جوش خون
سپهرا بدادی سراسر درم ‌ ‌ ‌ بدان تا نباشند یک تن[23] دژم
یکی پهلوان خواستی[24] نامجوی ‌ ‌ ‌ خردمند و بیدار و آرامجوی
دبیری بآیین و با دستگاه ‌ ‌ ‌ که دارد ز بیداد لشکر نگاه
وزانپس یکی مرد بر پشت پیل ‌ ‌ ‌ نشستی که رفتی[25] خروشش دو میل
زدی بانگ کای نامداران جنگ ‌ ‌ ‌ هرانکس که دارد دل و[26] نام و ننگ
نباید که بر هیچ درویش رنج ‌ ‌ ‌ رسد گر[27] بر آنکس[28] بود نام[29] و[30] گنج
بهر منزلیدر خورید و دهید ‌ ‌ ‌ بران[31] زیردستان سپاسی نهید
بچیز کسان کس میازید دست ‌ ‌ ‌ هرانکس که او هست یزدانپرست[32]

---

1 K — که   2 Л, IV — دبیر   VI — دانش پذیر   VI — доб.:
نگه کن بتدبیر و کار سپاه * که بدخواهشان چون شدی زو تباه
3 K — منم; I, IV — همی   4 K — جوانرا   5 I — بردوبار   6 IV — بالای   7 K — б. оп.; VI — бб. 343, 344 оп.   8 IV — فرستادهرا   9 K — بدادی پیامی   10 Л, IV — و оп.   11 K — سوی   12 Л, IV — نشناختی   Б — یختار رجلا عاقلا کاتبا عالما حافظا لأسرار المُلک   13 VI — б. оп.   14 K — را   15 K — همو   16 VI — доб. و   17 K — ازو   18 K, I, IV, VI — یافتی   19 K, I, IV, VI — و هم   20 K, VI — یادگار   21 IV — تاج   22 K — بدلش   23 K — نبودی کسی زان   IV — نباشد یکی زین   VI — نباشد کسی رو   24 I, IV — داشتی   25 Л, IV, VI — کرفتی   26 I, IV — و оп.   27 K — یا   28 IV — کش   29 K — دار   30 Л, VI — و оп.   31 VI — ابر   32 VI — б. оп.

بدشمن[1] هرانکس که[2] بنمود پشت — شود زان‌سپس[3] روزگارش درشت
اگر دخمه باشد بچنگال اوی — وگر[4] بند ساید[5] بر و یال اوی
ز دیوان دگر[6] نام او کرده[7] پاک — خورش خاک و رفتنش[8] بر تیره خاک[9]
بسالار گفتی که سستی[10] مکن — همان تیزی[11] و پیش‌دستی مکن
همیشه بپیش سپه[12] دار پیل — طلایه پراگنده[13] بر چار[14] میل
نخستین یکی گرد لشکر بگرد — چو پیش آیدت روز ننگ و[15] نبرد
بلشکر چنین گوی[16] کاین[17] خود کیند — بدین رزمگاه‌اندرون بر چیند
ازیشان[18] صد اسپ[19] افگن از ما یکی — همان صد بپیش یکی اندکی
شمارا همه پاک برنا و پیر — ستانم[20] همه[21] خلعت از[22] اردشیر
چو اسپ افگند لشکر از هر دو روی — نباید که گردان[23] پرخاشجوی
بباید که[24] ماند تهی قلبگاه — وگر چند بسیار باشد سپاه
چنان کن که با میمنه میسره — بکوشند جنگ‌آوران یکسره
همان نیز با میسره میمنه — بکوشند و دلها همه بر بنه[25]
بود لشکر[26] قلب بر جای خویش — کس از قلبگه[27] نگسلد پای خویش
وگر قلب ایشان بجنبد ز جای — تو با لشکر از قلبگاه[28] اندرآی
چو پیروز گردی زکس[29] خون مریز — که[30] شد دشمن بدکنش در گریز
چو خواهد ز دشمن[31] کسی زینهار — تو زنهارده باش[32] و کینه مدار

---

[1] Л — بدل‌در [2] K, I, IV, VI — [I — هرچ] دگر هر که [3] VI — بعد ازان [4] VI — ویا [5] K — سازد [6] K, I, IV — اگر [7] Л — کرد [8] K, I, IV — خفتنش [9] VI — б. оп. [10] K — پستی [11] Л — بیشی VI — تندی Б — لا تکن ... نزقا [12] VI — اندرون [13] Л, IV — پراگند [14] VI — چند [15] K — روزگار [16] K, IV — گفت [17] VI — گو شما [18] VI — ازانسو [19] Л — اسپ оп. [20] VI — ستایم [21] K, I, VI — یکی [22] I — از оп. [23] VI — درآیند [24] K — کیهان و — بتابند I, IV — بیایند و VI — که نباید [25] K — یک‌تنه IV — б. стоит после б. 373; VI — бб. 371, 372 оп.; Л — вместо бб. 371—372 гаплография:

چنان کن که با میسره میمنه * بکوشند دلها همه بر بنه

Б — و اجهد أن تحمل میمنتک علی میسرة العدّو فیفرغوا وسعهم و یبذلوا جهدهم ثم تحمل میسرتک علی میمنتهم بقلوب متحدة و قوی متعاضدة [26] VI — доб. و [27] VI — قلب بر [28] K — گه [29] K, IV — تن I — بدین [30] K — چو [31] K — لشکر [32] VI — نیز

11—2258

چو تو پشت دشمن ببینی[1] بچیز مپرداز و مگذر هم از[2] جای نیز
نباید که ایمن شوید[3] از کمین سپه باشد اندر در و دشت کین
هرآنگه که از دشمن ایمن شوی سخن گفتن کس همی[4]نشنوی[5]
غنیمت بدان[6] بخش کو جنگ جست بمردی دل از جان شیرین بشست
هرانکس که گردد بدستت اسیر بدین بارگاه آورش ناگزیر
من از بهر ایشان یکی شارستان برآرم ببومی[7] که بد[8] خارستان
ازین پندها هیچگونه مگرد چو خواهی که مانی[9] تو[10] بی[11] رنج و درد
بپیروزی‌اندر بیزدان گرای که او باشدت بی‌گمان رهنمای
ز جایی[12] که آمد[13] فرستاده‌یی ز ترکی و[14] رومی و آزاده‌یی
ازو مرزبان آگهی داشتی چنین کارها خوار نگذاشتی
بره‌بر بدی خان[15] او[16] ساخته کنارنگ زان کار[17] پرداخته
ز پوشیدنیها و از خوردنی نیازش نبودی بگستردنی[18]
چو آگه شدی زان سخن کاردار که او بر چه آمد بر شهریار
هیونی سرافراز و مردی[19] دبیر برفتی بنزدیک شاه اردشیر[20]
بدان تا پذیره شدندی سپاه بیاراستی تخت[21] پیروز[22] شاه[23]
کشیدی پرستنده هر سو رده همه جامه‌هاشان بزر آژده[24]
فرستاده‌را پیش خود خواندی بنزدیکی تخت[25] بنشاندی
بپرسش گرفتی همه راز اوی ز نیک و بد و نام و آواز اوی
ز داد و ز بیداد وز کشورش ز آیین وز شاه[26] وز لشکرش
بپایوانش بردی فرستاده‌وار بیاراستی هرچ بودی[27] بکار[28]

---

1 Л — نمادی 2 Л, K, I — مپرداز هم [K — هر] و [K — میاور] متاز [I — مه یار (میاز؟)]
3 K — شوی 4 K, I — نگر IV — دگر 5 VI — бб. 377—379 оп. 6 K, I, IV — بران VI — بدو
7 K — بجایی VI — بمرزی 8 VI — همه 9 K — باشی 10 IV, VI — مانید 11 I — ابی 12 VI — هر جا
13 IV — آید 14 K, IV, VI — ز و ترک 15 K, I, IV — جای Б — رتبت له الأنزال منزلا
16 VI — همه رای کارش بدی 17 K — جای 18 K — بآوردنی 19 VI — مرد 20 K — б. оп.
21 K — доб. و 22 K, I — پیروزه 23 K — گاه 24 VI — б. оп. 25 T — ابر تخت زرّینش Б — اجلسه عند تخته
26 VI — رسم 27 VI — باغ پرچین 28 Л, IV — خلعت شهریار

وزان‌پس بخوان و میش[1] خواندی / بر تخت زرّینش[2] بنشاندی
بنخچیر بردیش با خویشتن / شدی لشکر بیشمار[3] انجمن
کسی کردنش‌را[4] فرستاده‌وار / بیاراستی خلعت شهریار[5]
بهر سو فرستاد پس[6] موبدان[7] / بی‌آزار و بیداردل بخردان[8]
که تا هر سوی[9] شهرها ساختند / بدین نیز گنجی بپرداختند
بدان تا کسی‌را که بی‌خانه[10] بود[11] / نبودش نوا[12] بخت بیگانه[13] بود
همان[14] تا فراوان شود زیردست / خورش ساخت با جایگاه[15] نشست[16]
ازو[17] نام نیکی بود در جهان / چه بر[18] آشکار و چه اندر نهان
چو او[19] در جهان شهریاری نبود[20] / پس از مرگ او[21] یادگاری نبود[20]
منم ویژه[22] زنده‌کن نام اوی / مبادا جز از نیکی انجام[23] اوی[24]
فراوان سخن در نهان داشتی / بهر جای کارآگهان داشتی
چو بی‌مایه گشتی یکی مایه‌دار / ازان آگهی یافتی شهریار
چو[25] بایست برساختی کار اوی / نماندی چنان تیره[26] بازار اوی
زمین برومند و جای نشست / پرستیدن[27] مردم زیردست[28]
بیاراستی چون[29] ببایست کار / نگشتی نهانش[30] بکس[31] آشکار

---

[1] K, VI — بخوان پیش خود [2] K — در پیش [3] K — بی‌کران [4] VI — کردنش زی
[5] IV — هر چه بودی بکار K — б. оп.; Л — вместо бб. 397 — 399 гаплография: A397 — B399; Б — ثم يحضره في مجلس أنسه و يخرج به الى متصيده VI — доб.:
نگه کن بتدبیر کای اردشیر * فرستادن موبد فرّ تیر (так!)
[6] VI — فرستادن [7] IV — بخردان [8] IV — موبدان [9] K, VI — کسی [10] K — فرزانه VI — بیگانه [11] I — که خانه نبود [12] Л — جوان [13] VI — بیخانه [14] K, VI — بدان [15] VI — جایگاهی [16] K, VI — обратный порядок мисра. [17] K — وزان VI — وزو [18] VI — در [19] K, I, IV — چنو [20] K, I, IV, VI — بود [21] K — ازو در جهان IV — ازو VI — زو [22] K — نیز [23] K, I, IV — نیک فرجام [24] VI — بجز نیک و فرجامجوی VI — доб.:
بهبین این شگفتی که گر دادکرد * بداد و دهش گیتی آباد کرد
[25] VI — ب [26] Л — بماندی چنان تیز [27] K, I, IV — پرستنده و [28] VI — б. оп. [29] VI — نیاراستی جز [30] K — نهانش نگشتی [31] K, VI — بشهر I, IV — بهر Б — و لا يطلع احد من اهل بلده على سره

تهی‌دست‌را مایه دادی بسی　　بدو شاد کردی دل هر کسی[1]
همان کودکانرا[2] بفرهنگیان[3]　　سپردی چو بودی[4] ورا هنگ آن[5]
بهر برزنی‌در دبستان بدی[6]　　همان[7] جای[8] آتش[9]پرستان بدی[10]
نماندی که بودی کسی‌را نیاز　　نگه[11] داشتی سختی[12] خویش راز
بمهمان شدی بامداد پگاه　　برفتی کسی کو بدی دادخواه[13]
نجستی بداداندر آزرم کس　　چه کهتر چه فرزند[14] فریادرس
چه کهتر چه مهتر بنزدیک اوی　　نجستی همی رای تاریک اوی[15]
ز دادش[16] جهان یکسر آباد کرد　　دل زیردستان بخود[17] شاد کرد
جهاندار چون گشت با داد جفت　　زمانه پی او[18] نیارد[19] نهفت[20]
فرستاده بودی بگرد جهان　　خردمند و بیدار کارآگهان
بجایی که بودی زمینی خراب　　وگر تنگ‌بودی بروداندر[21] آب[22]
خراج اندر[23] آن بوم برداشتی　　زمین کسان خوار نگذاشتی
گر ایدونک دهقان بدی تنگ‌دست　　سوی نیستی گشته کارش ز هست
بدادی ز[24] گنج آلت و چارپای　　نماندی[25] که پایش[26] برفتی[27] ز جای
ز دانا سخن بشنو ای شهریار　　جهانرا برین‌گونه آباد دار
چو خواهی که آزاد باشی ز رنج　　بی‌آزار و[28] بی رنج[29] آگنده[30] گنج[31]
بی‌آزارئ زیردستان گزین　　بیابی ز هر کس[32] بداد[33] آفرین[34]

---

[1] K, I, IV, VI — б. оп.; Б — فلم یبق فی دولته ذو خلّة إلّا من طوی حاله فی تضاعیف الکتمان و رضی نفسه بالحرمان [2] K, I, IV, VI — کودکش [3] Л — فرهنگدان [4] VI — دیدی [5] Л — هنگدان [6] VI — مکتب استان نهاد [7] K — همه [8] Л — جان [9] K — آذر [10] VI — نهاد [11] K, VI — وگر I, IV — مگر [12] Л — سخت بر [13] VI — نیکخواه [14] VI — مهتر چه [15] K, I, IV, VI — б. оп. [16] Л — دانش [17] K, I, IV, VI — بدو [18] K — پی او زمانه [19] IV — نباید [20] VI — доб.:

نگه کن بتدبیر آن راد مرد * که از داد وز نیکنامی چه کرد

[21] VI — بدواندر [22] VI — б. стоит после б. 423. [23] VI — خراجی از [24] IV — به [25] VI — نهشتی [23] Л — آبش [27] Л, IV — نرفتی [28] K — و оп. [29] Л — доб. و [30] K, I, IV — آگنده بی [K — از] رنج [31] VI — б. оп. [32] K, VI — چو خواهی که یابی [33] VI — ز داد [34] VI — доб.:

چو گیتی مر اورا همه راست شد * ز همّت بکیوان همه خواست شد

۱۰

چو[1] از روم وز چین وز[2] ترک و هند   جهان شد مر اورا چو رومی[3] پرند
ز هر مرز پیوسته شد باژ و ساو   کسی‌را نبد با جهاندار تاو
همه مهترانرا ز ایران[4] بخواند   سزاوار بر تخت شاهی نشاند
ازان پس شهنشاه[5] بر پای خواست   بخوبی بیاراست گفتار راست
چنین گفت کای[6] نامداران شهر   ز رای و خرد هرک دارید[7] بهر
بدانید کاین تیز گردان سپهر   ننازد[8] بداد و نیازد[9] بمهر
یکی را چو[10] خواهد برآرد بلند   هم آخر[11] سپارد بخاک[12] نژند
نماند بجز[13] نام زو[14] در جهان   همه رنج با او شود در نهان
بگیتی ممانید[15] جز نام نیک   هرانکس که خواهد[16] سرانجام نیک
ترا روزگار اورمزد آن بود   که خشنودئ پاک یزدان بود
بیزدان گرای و بیزدان گشای   که دارنده اویست و نیکی‌فزای[17]
ز هر بد بدادار گیهان پناه   که اوراست[18] بر نیک و بد[19] دستگاه
کند بر تو آسان همه کار سخت   ز رای[20] دلفروز و پیروز[21] بخت
نخستین ز کار من اندازه گیر   گذشته بد و نیک من تازه گیر
که[22] کردم[23] بدادار گیهان[24] پناه   مرا داد بر نیک و بد[25] دستگاه[26]
زمین هفت کشور بشاهی مراست   چنان کز خداوندئ او سزاست
همی باژ خواهم[27] ز روم و ز هند   جهان شد مرا همچو رومی[28] پرند[29]
سپاسم ز یزدان که او داد زور   بلند اختر و بخش[30] کیوان و هور

---

[1] VI — چه [2] VI — چه از روم وچین و [3] K — چینی [4] Л — بایوان [5] VI — جهاندار [6] K — ای [7] IV — دارند [8] Л — نمازد — I نمازد — IV, VI ننازد — Л نمازد [9] K — نمارد [10] K, I, IV — که آنرا هر — VI که کسی‌را [11] K, I, IV, VI — همورا [12] K — و زار و خوار کند [13] K, I, IV — جزاز [14] K, I, IV, VI — او [15] I, IV — نماند ب [16] VI — جوید [17] VI — бб. 438, 439 оп. [18] VI — او داد [19] Л — و بد و نیک [20] K — بین وزو I, IV — ازویی [21] K — بیدار VI — کزویی [22] K, IV, VI — چو [23] I — بردم IV — دادم [24] VI — دانا [25] VI — بیزدان دلفروز وزو نیک [26] K, I, IV — بدل شادمان گشتم از تاج و گاه کزویست مارا چنین K — бб. 441—443 стоят после б. 449. [27] I, IV — یابم [28] K — چینی IV — روی [29] VI — б. оп. [30] VI — بخت و

ستایش که داند سزاوار اوی / نیایش بر آیین و[1] کردار اوی
مگر کو[2] دهد بازمان[3] زندگی[4] / بماند[5] بزرگی و تابندگی[6]
کنون هرچ خواهیم کردن ز داد / بکوشیم[7] وز داد باشیم شاد
ز دهیک مرا چند بر شهرهاست / که دهقان و موبد بران‌بر گواست[8]
چو باید شمارا ببخشم[9] همه / همان دهیک و[10] بوم و باژ[11] و[12] رمه[13]
مگر آنک[14] آید[15] شمارا فزون / بیارد سوی گنج ما رهنمون
ز دهیک که من بستدم پیش ازین / ز باژ آنچ کم بود گر[16] بیش ازین[17]
همی از پی سود بردم[18] بکار / بدر[19] داشتن لشکر[20] بی‌شمار[21]
بزرگئ شما[22] جستم[23] و ایمنی / نهان کردن کیش آهرمنی[24]
شما دست یکسر بیزدان زنید / بکوشید و پیمان او مشکنید
که بخشنده اویست و دارنده اوی / بلند آسمانرا نگارنده اوی[25]
ستمدیده‌را اوست فریادرس / منازید با نازش او بکس
نباید نهادن دل اندر فریب / که پیش[26] فراز اندرآید نشیب
کجا آنک برسود[27] تاجش بابر / کجا آنک بودی شکارش هژبر
نهالی[28] همه خاک دارند و خشت / خنک آنک جز تخم نیکی نکشت
همه[29] هرک[30] هست اندرین[31] مرز من[32] / کجا[33] گوش دارند[34] اندرز من
نمایم شمارا[35] کنون راه پنج[36] / که سودش فزون آید از تاج و گنج[37]

[1] K, I — و оп. [2] I — نگر گر [3] K — یاد ما I, IV — یار در [4] K — بندگی I, IV — ماندگی [5] I — بداند IV — نماید K — دماند [6] K, IV — دارندگی I — دانندگی VI — б. оп. [7] K — ببخشیم I, IV, VI — بگوییم [8] Л — بران کرد راست [9] K, I, IV, VI — نخواهم ببخشم شمارا [10] K — همان دیده یک VI — همان قجر(؟) [11] Л, VI — بار [12] K, I, VI — و оп. [13] K — обратный порядок мисра. [14] K, I — آنچ [15] I — یابم VI — باشد [16] K, I, IV — یا [17] VI — б. оп. [18] VI — باشم [19] K — بدو [20] I, IV — لشکری [21] K — نامدار [22] I, IV — همی [23] K — خواستم [24] K, I, IV, VI — اهریمنی [25] VI — б. оп. [26] VI — بعد از [27] K — بررفت VI — میسود [28] K — نهالین [29] VI — همان [30] I — هرچ [31] I, IV, VI — [I — درین] بدین [32] Л — آید دارند VI — دارد IV — بـ [34] K — دارید ... همه مرده‌اند اندرین مرد و زن [33] K, I — همه [35] VI — شمارا نمایم [36] Л — ره بپنج [37] K — б. оп.

۱۱

بگفتار این نامدار اردشیر   همه گوش دارید برنا و پیر
هرانکس که داند که دادار هست   نباشد مگر پاک و یزدان‌پرست
دگر آنک دانش[1] مگیرید[2] خوار   اگر زیردستست[3] و گر[4] شهریار
سدیگر بدانی[5] که هرگز سخن   نگردد بر مرد دانا[6] کهن
چهارم چنان دان که بیم گناه   فزون باشد از بند و زندان[7] شاه[8]
به پنجم سخن[9] مردم زشت‌گوی[10]   نگیرد بنزد کسان[11] آبروی
بگویم یکی تازه[12] اندرز نیز   کجا برتر از دیده و جان و چیز
خنک[13] آنک آباد دارد جهان   بود آشکارای او چون نهان
دگر آنک دارند آواز[14] نرم   خرد دارد و شرم و گفتار گرم
بپیش کسان[15] سیم[16] از[17] بهر لاف   ببیهوده بپراگند بر[18] گزاف
ز مردم[19] ندارد کسی زان سپاس   نبپسندد آن مرد یزدان‌شناس[20]
میانه گزینی بمانی بجای   خردمند خوانند[21] و[22] پاکیزه‌رای[23]
کزین[24] بگذری پنج رایست[25] پیش   کجا تازه گردد ترا دین و کیش
تن‌آسانی[26] و شادی افزایدت   که با شهد او زهر نگزایدت[27]
یکی آنک از بخشش دادگر   بآز[28] و بکوشش[29] نیابی[30] گذر
توانگر شود[31] هرک خرسند گشت   گل نوبهارش برومند گشت
دگر بشکنی گردن آزرا   نگویی بپیش زنان[32] رازرا
سدیگر[33] ننازی[34] بننگ و نبرد   که ننگ و نبرد آورد رنج و درد

---

[1] Л — پندم   [2] K, I, IV — نگیری تو — VI نگیرید   [3] K, I, IV — زیردستی   [4] VI — زیردستند اگر   [5] VI — و دیگر بداند   [6] VI — بر مرد دانا نگردد   [7] K — و از چاه   [8] I, IV — و چاه — VI و فرزند — I و از داد   [9] I, IV — سر   [10] K — عیب‌گوی — I, IV, VI عیب‌جوی   [11] VI — مهان   [12] I — بار   [13] VI — یکی   [14] K — دارد هم آوای   [15] K, I, IV — از   [16] IV — مرد — VI چیز   [17] I, IV, VI — کز   [18] I, IV, VI — هزینه شود — VI هزینه شمر   [19] K, I — نه مزد و — IV نه مرد و   [20] K — نیکی‌شناس VI — б. оп.   [21] I, IV, VI — خواندت   [22] I, VI — و оп.   [23] K — خواند ترا پاک‌رای   [24] VI — وزین   [25] K, I, IV, VI — راهست   [26] I — که آسانی   [27] Л — نفزایدت VI — б. оп.   [28] Л — بناز K — بدار   [29] K — ببخشش   [30] K, I, IV — نجویی — VI نیابد   [31] IV — شده   [32] IV — زبان   [33] VI — و دیگر   [34] K, I — نیازی

چهارم که دل دور داری ز غم — ز نآمده دل[1] نداری[2] دژم
نه‌پیچی[3] بکاری که کار تو نیست — نتازی[4] بدان کو شکار تو نیست
همه گوش دارید پند مرا — سخن گفتن سودمند مرا
بود بر دل هر کسی ارجمند — که یابند ازو ایمنی از[5] گزند
زمانی میاسای ز آموختن — اگر جان همی[6] خواهی افروختن
چو فرزند باشد[7] بفرهنگ دار — زمانه ز بازی برو تنگ دار
همه یاد دارید گفتار ما — کشیدن بدین کار[8] تیمار ما
هرانکس که باداد و روشن دلید — از آمیزش[9] یکدگر مگسلید[10]
دل آرام[11] دارید[12] بر چار چیز — کزو خوبی و سودمندیست نیز
یکی بیم و[13] آزرم و شرم[14] خدای — که باشد ترا[15] یاور[16] و رهنمای
دگر داد دادن تن خویش‌را — نگه داشتن دامن خویش‌را[17]
بفرمان یزدان دل آراستن — مرا چون تن خویشتن خواستن[18]
سدیگر که پیدا کنی راستی — بدور افگنی[19] کژّی و کاستی
چهارم که از رای شاه جهان — نه‌پیچی دلت[20] آشکار و نهان
ورا چون تن خویش خواهی بمهر — بفرمان او تازه گردد سپهر[21]
دلت[22] بسته داری به پیمان[23] اوی — روانرا نه‌پیچی ز فرمان[24] اوی
برو مهر داری چو بر جان خویش — چو باداد بینی نگهبان خویش
غم پادشاهی جهانجوی‌راست — ز گیتی فزونی سگالد نه کاست
گر از کارداران وز لشکرش — بداند که رنجست بر کشورش
نیازد[25] بداد[26] او[27] جهاندار نیست — برو تاج شاهی سزاوار نیست

---

[1] K, I, IV — بد VI — غم [2] K, I, IV, VI — نباشی [3] K, I, IV, VI — به پنجم [4] I, VI — نیازی [5] Л — گر VI — بی [6] K — و دل [7] VI — فرزندت آید [8] K, IV — گونه [9] Л — آویزش [10] VI — б. оп. [11] K — دل شاد و I — آرمنده IV — آزنده [12] VI — دلارای گردید [13] I, IV — و оп. [14] K, I, IV, VI — شرم از [15] K, I, IV, VI — تا باشدت [16] VI — رهبر [17] IV — کیش‌را VI — مرد درویش‌را [18] VI — б. оп. [19] VI — نیاری بدل [20] K, I, IV, VI — دل از [21] K, I, IV — گرددت [K — داری تو] چهر VI — б. оп. [22] Л — دلم [23] IV, VI — فرمان [24] VI — پیمان [25] IV — نیازت [26] K — بنازد بناز [27] I — و بدار IV — او оп.

سپه کرد[1] منشور شاهنشهی   ازان‌پس نباشد ورا فرهی[2]
چنان دان که بیدادگر شهریار   بود شیر درّنده در مرغزار
همان زیردستی که فرمان شاه   برنج و بکوشش ندارد نگاه
بود زندگانیش با درد و رنج   نگردد[3] کهن در سرای سپنج
اگر[4] مهتری[5] یابد[6] و بهتری[7]   نیابد[8] بزفتی[9] و کنداوری
دل زیردستان ما شاد باد   هم از داد ما گیتی آباد باد

۱۲

چو بر تخت بنشست شاه اردشیر   بشد پیش گاهش یکی مرد پیر
که نام آن پیر[10] خرّاد بود   زبان و روانش[11] پر از داد بود
چنین داد پاسخ که ای[12] شهریار   انوشه بدی[13] تا بود روزگار
همیشه بوی[14] شاد و پیروزبخت   بتو شادمان کشور و تاج و تخت
بجایی رسیدی که مرغ و دده   زنند[15] از پس و پیش تختت رده
بزرگ[16] جهان از کران تا کران   سرافراز[17] بر[18] تاجور مهتران[19]
که داند صفت کردن از داد تو   که داد و[20] بزرگیست[21] بنیاد تو
همان[22] آفرین در[23] فزایش کنیم   خدای جهان‌را[24] نیایش[25] کنیم
که ما زنده اندر زمان تواییم   بهر کار نیکی‌گمان[26] تواییم
خریدار دیدار[27] چهر ترا   همان خوب[28] گفتار و مهر ترا[29]
تو ایمن بوی[30] کز تو ما ایمنیم   مبادا که پیمان تو بشکنیم
تو بستی ره بدسگالان ما   ز هند و ز چین و[31] همالان ما

---

[1] IV — کرده [2] VI — б. оп. [3] IV — بگردد Л — دگردد [4] VI — گرت [5] I, IV — برتری VI — بهتری [6] VI — باید [7] I, IV, VI — مهتری [8] K — بنازد I, IV — نیابی [9] VI — نبایدت زفتی [10] I, IV, VI — مرد [11] K, I, IV — روان و زبانش [12] VI — گفت با شاه کای [13] K, IV, VI — بزی [14] K — تویی I — بدی IV — بزی [15] K — شوند [16] Л, I, IV — بزرگی [17] I, IV — برافراز [18] K — تر [19] VI — бб. 511—513 оп. [20] Л, IV, VI — و оп. [21] VI — که داند بزرگی [22] K — همی I, IV, VI — همه [23] K — را [24] K — جهان‌آفرین را [25] K, IV — ستایش [26] IV — نیک و بد در امان [27] K, IV — доб. و [28] I, IV — چرب [29] VI — б. оп. [30] K, IV, VI — بزی [31] VI — نا

پراگنده شد غارت و جنگ و جوش   نیاید همی جوش[1] دشمن[2] بگوش[3]
بماناد این شاه[4] تا جاودان   همیشه سر و کار با موبدان[5]
نه کس چون تو دارد ز شاهان خرد   نه اندیشه از رای[6] تو بگذرد
پیی[7] برفگندی[8] بایران[9] ز داد   که فرزند ما باشد از داد شاد
بجایی رسیدی[10] هم‌اندر سخن   که نو شد ز رای تو مرد کهن
خردها فزون شد ز گفتار[11] تو   جهان گشت روشن بدیدار تو
بدین انجمن هرک دارد نژاد   بتو شادمانند وز داد شاد[12]
توی خلعت ایزدی بخترا[13]   کلاه و کمر بستن و تخترا[14]
بماناد این شاه[15] با مهر و داد   ندارد جهان چون تو خسرو[16] بیاد
جهان یکسر[17] از رای[18] وز فرّ تست   خنک آنک در سایهٔ پرّ تست[19]
همیشه سر تخت جای تو باد   جهان زیر فرمان و[20] رای[21] تو باد

١٣

الا ای خریدار مغز سخن   دلت برگسل زین سرای کهن
کجا[22] چون من و چون تو بسیار دید   نخواهد همی با کسی آرمید
اگر شهریاری و گر پیشکار   تو ناپایداری[23] و او پایدار
چه با رنج باشی چه با تاج و تخت   ببایدت بستن بفرجام رخت[24]
اگر ز آهنی[25] چرخ بگدازدت[26]   چو گشتی کهن نیز[27] ننوازدت[28]
چو سرو دلارای گردد بخم   خروشان شود نرگسان دژم

---

[1] I, IV — کوس [2] K — هم آواز دشمن نیاید [3] VI — б. оп. [4] K, I, IV — بمانی [I — بماند] چنین شاد [5] VI — بخردان [6] Л — راه [7] I — تویی [8] K, I — بنایی فگندی — VI در فگندی [9] K — ز ایران — VI بایوان [10] Л — رسیدم [11] I — فزون‌تر شد از کار [12] K, I, IV — б. стоит после б. 524; VI — б. оп. [13] VI — تخترا [14] VI — بخترا [15] K, I, IV — بمانی چنین شاد [16] VI — چو تو شاه گردون [17] K, I, IV — ایمن [18] K — زور I, IV — برز [19] VI — б. оп. [20] VI — و оп. [21] IV — رای و فرمان (метр нарушен). [22] K, I, IV, VI — که او [23] I — اندر گذاری IV, VI — اندر گداری [24] VI — доб.:

کجا آن خردمند کنداوران * که بربست عهد چنانرا بجان

см. б. 540. [25] VI — آهنین [26] K, VI — بگذاردت [27] VI — تیز [28] VI — بنوازدت

همان چهرهٔ ارغوان زعفران سبک مردم شاد گردد گران[1]
اگر شهریاری و گر زیردست بجز[2] خاک تیره نیابی نشست
کجا آن بزرگان با تاج و تخت کجا آن سواران پیروزبخت[3]
کجا آن خردمند کنداوران کجا آن سرافراز[4] و[5] جنگی سران[6]
کجا آن گزیده نیاکان ما کجا آن دلیران و پاکان ما[7]
همه خاک دارند بالین و خشت خنک آنک جز[8] تخم نیکی نکشت[9]
نشان بس بود شهریار[10] اردشیر چو از من سخن بشنوی یاد گیر[11]

۱۴

چو سال اندرآمد بهفتاد[12] و هشت جهاندار بیدار بیمار گشت
بفرمود تا رفت شاپور پیش ورا پندها داد ز اندازه بیش
بدانست کامد بنزدیک مرگ همی زرد خواهد شدن سبز[13] برگ
بدو گفت کاین عهد من یاد دار همه گفت بدگوی‌را باد دار
سخنهای من چون شنودی[14] بورز مگر باز دانی ز ناارز ارز[15]
جهان راست کردم بشمشیر[16] داد نگه داشتم ارج مرد نژاد[17]
چو کار جهان مر مرا گشت راست فزون[18] شد زمین[19] زندگانی بکاست
ازانپس که بسیار بردیم[20] رنج برنج اندرون گرد کردیم[21] گنج
شمارا همان رنج پیشست و[22] ناز[23] زمانی نشیب و زمانی[24] فراز

---

1 VI — бб. 536, 537 оп.; K, I, IV — доб.:
نخسبد روان هر که بالا بچفت [IV— گرفت] * تو تنها ممان هم[IV— هر K— زان]که همراه رفت
2 K, I, IV — جزاز 3 VI — کـه بستند ناگه بفرجام رخت 4 K — هنرمند IV — سواران 5 I — و оп. 6 VI — б. оп. 7 K, I, IV, VI — б. оп. 8 K — او 9 K — بکشت 10 VI — بسال کهن بود شاه 11 Б — перевод бб. 429—543 отсутствует. 12 VI — سالش درآمد بهشتاد 13 K — بار و 14 K, IV, VI — شنیدی 15 Л — бб. 547, 548 оп. 16 VI — доб. و 17 IV — обратный порядок мисра. 18 Л — فرو 19 IV — جهان 20 K — بردیم بسیار VI — دیدیم 21 K, I, IV, VI — بپالود رنج و 22 K — و оп. 23 IV — باز K — داز 24 VI — بهر جا نشیب [I — خوی هم VI — خوی چون] بیفزود است پیش از

چنین است کردار گردان سپهر   گهی درد[1] پیش آردت[2] گاه مهر[3]
گهی بخت گردد چو اسپی شموس   بنعم‌اندرون زفتی آردت و بوس[4]
زمانی یکی باره‌یی ساخته[5]   ز فرهختگی سر[6] برافراخته[7]
بدان ای پسر کاین سرای فریب   ندارد ترا شادمان بی نهیب
نگهدار تن باش و آنِ[8] خرد   چو خواهی که روزت ببد نگذرد
چو بر دین کند شهریار آفرین   برادر[9] شود شهریاری[10] و دین[11]
نه بی تخت شاهیست دینی[12] بپای[13]   نه بی دین بود شهریاری بجای[14]
دو دیباست[15] یک در دگر[16] بافته   برآورده پیش خرد تافته[17]
نه از پادشا بی‌نیازست[18] دین   نه بی دین بود شاه‌را آفرین
چنین پاسبانان یکدیگرند   تو گویی که در زیر یک چادرند
نه آن زین نه این زان بود بی نیاز   دو انباز دیدیمشان نیکساز[19]
چو باشد خداوند رای و خرد   دو گیتی همی مرد دینی برد[20]
چو دین‌را بود پادشا پاسبان   تو این هر دو را جز برادر مخوان
چو دین‌دار[21] کین دارد از پادشا   مخوان تا توانی[22] ورا[23] پارسا
هرانکس که بر دادگر شهریار   گشاید زبان مرد دینش مدار[24]
چه گفت آن سخن‌گوی باآفرین   که چون بنگری مغز دادست دین
سر تخت[25] شاهی[26] بپیچد سه کار   نخستین ز بیدادگر شهریار
دگر آنک بی‌سودرا برکشد   ز مرد هنرمند سر درکشد[27]

---

[1] IV — کینه [2] I — آورد [3] K — доб.:
نماند کسی جاودان در جهان * بگیردش مرگ آشکار و نهان
گهی بخت گردد چو اسپی شموس * گهی خوشی یابی ازو گاه بوس
[4] VI — گهی عزّ و نازست و گاهی فسوس Л, K — б. оп. [5] K, IV — تاخته [6] Л — ز نیکی [7] VI — б. оп. [8] VI — زان [9] IV — بر آذر [10] IV — پادشاهی [11] I — б. оп. دلش‌را
[12] K — شاهی بود دین I, VI — دنیا [13] I, IV — بجای [14] I, IV — بپای [15] I — دو بیناست
[16] Л — در یکدگر دو دتیاره (؟) [17] IV — یافته Л, K, I — دافته [18] VI — پادشاهی جدا هست
[19] VI — б. оп. [20] VI — بدو روز هرگز ببد نگذرد [21] Л — دارد [22] I, IV, VI — نگر تا نخوانی
[23] K — بود ناخردمند و نا [24] VI — б. оп. [25] K — سرانجام [26] K — شاهان VI — شاها
[27] K, I, IV, VI — برتر کشد

سدیگر که با گنج خویشی کند | بدینار کوشد که بیشی کند
ببخشندگی یاز و[1] دین و خرد | دروغ ایچ تا با[2] تو برنگذرد[3]
رخ پادشا تیره دارد[4] دروغ | بلندیش[5] هرگز نگیرد فروغ
نگر تا نباشی نگهبان گنج | که مردم ز دینار یازد[6] برنج
اگر پادشا آز[7] گنج آورد | تن زیردستان برنج آورد
کجا گنج[8] دهقان بود گنج اوست | وگرچند بر[9] کوشش و رنج اوست
نگهبان بود شاه گنج ورا | ببار آورد شاخ رنج ورا
بدان کوش تا دور باشی ز خشم | بمردی بخواب[10] از گنهکار چشم
چو خشم آوری هم[11] پشیمان شوی | بپوزش نگهبان درمان شوی
هرانگه که خشم آورد پادشا | سبکمایه خواند ورا پارسا
چو بر شاه زشتست[12] بد خواستن | بباید بخوبی دل[13] آراستن
وگر بیم داری بدل یک زمان | شود خیره رای[14] از بد[15] بدگمان[16]
ز[17] بخشش منه بر دل اندوه[18] نیز | بدان[19] تا توان ای پسر ارج[20] چیز
چنان دان که شاهی بدان پادشاست[21] | که دور فلکرا ببخشید راست
زمانی غم پادشاهی برد[22] | رد[23] و موبدش[24] رای پیش[25] آورد[26]
بپرسد هم از کار بیداد و[27] داد | کند این سخن بر دل شاه یاد
بروزی که رای شکار آیدت | چو یوز درنده[28] بکار آیدت
دو بازی بهم در[29] نباید زدن | می و بزم و نخچیر و بیرون شدن
که تن گردد از[30] جستن[31] می[32] گران | نگه داشتند این سخن مهتران

---

[1] Л — کر ز K — دار IV — ناز [2] K, I, IV — بر [3] VI — چنان کن که روزت نکو بگذرد
[4] Л — گردد [5] K, VI — بداندیشی [6] IV — باشد VI — افتد [7] Л — زاده K — روز I — آنک
[8] Л — آنچ [9] K, VI — از I, IV — بی [10] K — بدار [11] K — زو [12] K, I, IV, VI — عیب است
[13] VI — نباید بخون دل بیر [14] Л — حمره را [15] K, I, IV — رای دل [16] VI — б. оп. [17] VI — ب
[18] I, IV — اندازه [19] I — مدان [20] Л — доб. و [21] K, I, IV, VI — سزاست [I — مرآنرا] برانکس
[22] VI — بری [23] I, IV — خود [24] VI — ابا موبدت [25] Л — را بپیش [26] VI — آوری K — б. оп.
[27] VI — که موبد بداند ز بیداد [28] K, I, IV, VI — IV — باز آن K — باران [بازان گیرنده
VI — یوزان] [29] K, VI — بر [30] K — که بر کردار [31] K, I, IV, VI — جنبش [32] VI — بی

وگر دشمن آید بجایی[1] پدید	ازین کارها دل بباید[2] برید[3]
درم دادن و تیغ پیراستن	ز[4] هر پادشاهی سپه خواستن
بفردا ممان کار امروزرا	بر تخت منشان بدآموزرا
مجوی از دل عامیان راستی	که از جستوجو آیدت کاستی
وزیشان ترا[5] گر بد آید خبر	تو مشنو ز بدگوی و انده مخور
نه[6] خسروپرست و نه[6] یزدان‌پرست	اگر پای گیری سر آید بدست[7]
چنین باشد اندازهٔ عام شهر	ترا جاودان از خرد[8] باد بهر
بترس از بد مردم بدنهان	که بر بدنهان تنگ گردد[9] جهان
سخن هیچ مگشای[10] با[11] رازدار	که اورا بود نیز انباز[12] و یار
سخن‌را تو آگنده دانی[13] همی	ز[14] گیتی پراگنده خوانی[13] همی[15]
چو رازت بشهر آشکارا شود	دل بخردان[16] بی‌مدارا شود[17]
برآشوبی[18] و سرسبک خواندت[19]	خردمند گر پیش[20] بنشاندت[21]
تو عیب کسان هیچ[22] گونه[23] مجوی	که عیب آورد بر توبر عیب‌جوی[24]
وگر چیره[25] گردد هوا بر خرد	خردمندت[26] از مردمان نشمرد
خردمند باید[27] جهاندار شاه	کجا هر کسی‌را بود نیکخواه
کسی کو بود تیز و[28] برترمنش	بپیچد ز پیغاره و سرزنش
مبادا که گیرد بنزد تو جای	چنین مرد گر[29] باشدت رهنمای
چو خواهی که بستایدت پارسا[30]	بنه خشم و کین چون شوی پادشا[31]
هوا چونک[32] بر تخت حشمت نشست	نباشی[33] خردمند و یزدان‌پرست[34]
نباید که باشی فراوان‌سخن	بروی کسان پارسایی مکن

---

[1] K — ز جایی VI — آمدت جایی [2] IV — نباید [3] I, IV, VI — کشید [4] IV — ب [5] VI — بتو [6] IV — ز [7] VI — б. оп. [8] VI — ترا از خرد جاودان [9] K, I, IV — بادا VI — باشد [10] I, IV, VI — مسرای [11] K — مشنو تو از [12] I — همباز [13] VI — داری [14] VI — ب [15] K — б. оп. [16] I, IV — بخردت [17] K — обратный порядок мисра. [18] VI — پر از شومی [19] VI — داردت [20] Л — کز خویش I — کزخوش IV — در پیش [21] VI — همان بدتن و دل‌تنک داردت [22] VI — ایچ [23] K — تا توانی [24] VI — گوی [25] Л, K, IV — خیره I — حمره [26] Л — خردمندش [27] Л, I, IV — باشد [28] Л — و оп. [29] K — کی [30] Л — پادشا [31] Л — پارسا [32] K, I — هر که [33] K — نباشد [34] VI — б. оп.

سخن بشنو و بهترین یاد گیر — نگر تا کدام آیدت دلپذیر
سخن پیش فرهنگیان سخته گوی — گهِ می[1] نوازنده و تازه‌روی
مکن خوار خواهنده درویش‌را — بر تخت منشان بداندیش‌را
هرانکس که پوزش کند بر گناه — تو بپذیر و کین گذشته مخواه
همه داده باش و پروردگار — خنک مرد بخشنده و[2] بردبار
چو دشمن بترسد شود[3] چاپلوس — تو لشکر بیارای و بربند کوس
بجنگ آنگهی شو که دشمن ز جنگ — بپرهیزد و سست گردد بننگ[4]
وگر آشتی جوید[5] و راستی — نبینی بدلش‌اندرون کاستی
ازو باژ[6] بستان و کینه مجوی — چنین[7] دار[8] نزدیک او آب‌روی
بیارای دلرا بدانش که ارز[9] — بدانش بود تا توانی[10] بورز
چو بخشنده باشی گرامی شوی — ز[11] دانایی و داد نامی شوی
تو عهد پدر با روانت بدار — بفرزند مان[12] همچنین یادگار
چو من حقّ فرزند بگزاردم — کسی‌را ز[13] گیتی[14] نیازاردم
شما هم ازین[15] عهد من[16] مگذرید[17] — نفس داستانرا[18] ببد[19] مشمرید
تو پند[20] پدر[21] همچنین یاد دار — بنیکی گرای و بدی باد[22] دار[23]
بخیره مرنجان روان مرا — بآتش تن ناتوان مرا
ببد کردن خویش و[24] آزار کس — مجوی ای پسر درد و تیمار کس[25]
برین بگذرد سالیان پانصد[26] — بزرگی شمارا[27] بپایان رسد
بپیچد سر از عهد فرزند تو — هم انکس که باشد ز[28] پیوند تو

---

[1] Л, K — که باشی IV — که می خور VI — بهر کس [2] VI — بخشندهٔ [3] K — هرانگه که VI — خواهد [4] K — ز جنگ (нет рифмы); I, IV — گرددش چنگ VI — б. оп. [5] VI — دشمن بود [6] K — تاج [7] VI — نگه [8] K — چو بینی I, IV — آر [9] IV — که دانش بارز [10] Л, K, I — چون ندانی VI — بدانی [11] K, I, IV, VI — ب [12] VI — من [13] K, I, IV — ب [14] VI — بگیتی کسی‌را [15] I — بدین IV, VI — برین [16] K — ما [17] I, IV, VI — بگذرید [18] K — بفردا شبانرا [19] VI — نفسرا ببد تا توان [20] K, VI — حقّ IV — عهد [21] VI — پسر [22] Л — بدل شاد [23] K — مکار VI — بدی‌را [23] VI — б. стоит перед б. 622. [24] K — از I — منه گردن خود ب IV — ب [25] VI — бб. 625, 626 оп. [26] K, I, IV, VI — پنج صد [27] VI — شمارا بزرگی [28] I, IV — باشند

ز رای[1] و ز دانش بیکسو شوند / همان پند دانندگان نشنوند[2]
بگردند[3] یکسر ز عهد و[4] وفا / به بیداد یازند[5] و[6] جور و[7] جفا[8]
جهان تنگ دارند بر زیردست / بر ایشان[9] شود خوار یزدانپرست
بپوشند[10] پیراهن بدتنی[11] / ببالند[12] با کیش آهرمنی[13]
گشاده شود هرچ ما بسته‌ایم / بیالاید آن[14] دین[15] که ما شسته‌ایم[16]
تبه گردد این پند[17] و اندرز من / بویرانی آرد رخ این[18] مرز من[19]
همی‌خواهم از کردگار جهان / شناسندهٔ آشکار و نهان
که باشد ز هر بد نگهدارتان / همه نیکنامی بود یارتان[20]
ز یزدان و از ما بر آنکس درود / که تارش[21] خرد باشد و داد[22] پود[23]
نیارد شکست اندرین عهد من / نکوشد[24] که[25] حنظل کند[26] شهد من
برآمد چهل سال و بر سر دو ماه / که تا برنهادم بشاهی[27] کلاه
بگیتی مرا شارستانست شش / هوا خوشگوار و بزیر[28] آب خوش
یکی خواندم[29] خورهٔ[30] اردشیر / که گردد ز بادش[31] جوان مرد پیر[32]
کزو تازه شد کشور خوزیان / پر از مردم و آب و سود و زیان
دگر شارستان گندشاپور نام / که موبد ازان شهر شد شادکام[33]
دگر[34] بوم میسان[35] و رود فرات / پر از چشمه و چارپای و نبات
دگر شارستان برکهٔ اردشیر / پر از باغ و پر[36] گلشن و[37] آبگیر
چو رام‌اردشیرست[38] شهری[39] دگر / کزو بر سوی پارس کردم[40] گذر

[1] VI—دین [2] VI—بشنوند [3] Л, K—مگردید [4] Л—و оп. [5] Л—مارید [6] Л, IV—و оп. [7] K—بر کس مجوییید [8] VI—б. оп. [9] Л—کزیشان [10] Л—بپوشید [11] I, IV—برتنی [12] Л—بنالید [13] K, IV, VI—اهریمنی [14] K—نماند همین [15] IV—کین [16] VI—خسته ایم [17] K—دین [18] Л—رخ و K—آید همین [19] VI—б. оп. [20] K, VI—کار تان [21] K—پودش [22] K, IV—تار [23] K—جود [24] K, IV—بکوشد [25] K—ب [26] K—شود [27] K, I—بشادی [28] K—بجوی I, IV—زمین [29] K, IV, VI—خوانده‌ام [30] Л,K,I—خرّه [31] VI—یادش [32] K, I, IV—شیر [IV—доб. و] هوا مشکبوی و بجوی آب см. б. 647. [33] K, I, IV, VI—б. оп.; Б—перевод этого б. отсутствует. [34] K, IV, VI—دو بر I—دوم [35] K, IV—میسار I—می سار VI—نیسان Б—میسان [36] K—از [37] I—پر از گلشن و باغ و پر [38] VI—خور آورد شهرست [39] IV—شهر [40] IV—کردی

دگر شارستان اورمزد اردشیر   هوا مشکبوی[1] و بجوی آب شیر[2]
روان مرا شاد گردان بداد   که پیروز بادی[3] تو بر[4] تخت[5] شاد[6]
بسی رنجها بردم اندر جهان   چه بر[7] آشکار و[8] چه اندر نهان
کنون دخمه‌را برنهادیم رخت   تو بسپار تابوت و پرداز تخت[9]
بگفت این و تاریک شد بخت اوی   دریغ آن سر و افسر و تخت اوی[10]
چنین است آیین خرّم جهان   نخواهد بمابر گشادن[11] نهان
انوشه کسی کو بزرگی ندید   نبایستش از تخت شد ناپدید[12]
بکوشی و آری[13] ز هرگونه چیز   نه مردم نه آن چیز ماند بنیز[14]
سرانجام با خاک باشیم[15] جفت   دو رخرا بچادر[16] بباید نهفت
بیا تا همه دست نیکی بریم   جهانرا ببد نسپریم[17]
بکوشیم بر نیکنامی بتن   گزین نام یابیم بر انجمن[18]
خنک آنک جامی بگیرد بدست   خورد[19] یاد[20] شاهان[21] یزدان‌پرست
چو جام[22] نبیدش دمادم شود   بخسپد[23] بدانگه[24] که خرّم شود
کنون پادشاهئ شاپور گوی   زبان برگشای از می و سور گوی[25]

---

[1] VI — خوش‌گوار [2] I — که گردد ز بادش جوانمرد پیر IV — б. оп.; порядок бб.: K — 646, 645, 642, 647, 644; I — 646, 647, 642, 645, 644; IV — 646, 645, 644; Б — اردشیر خرّه و هی جور و الثانیة اورمزد اردشیر و هی سوق الأهواز والثالثة رام‌اردشیر و مدینتان عند میسان و الفرات و السادسة مدینة أخری و هی علی غربی المدائن علی ما قال غیر صاحب الکتاب K, I, IV, VI — между бб. 644—650 доб.:

که خوانی سنا باد [شتاپاد—IV] شاه اردشیر * چو از من سخن بشنوی یاد گیر
[سراسر سخنهای من یاد گیر — VI]

[3] K— باشی [4] K— از [5] IV — доб. و [6] Л — داد [7] K, VI — در [8] K, I — آشکارا [9] Порядок бб.: K, I, IV—650, 649, 648; VI—650, 649, 646, 647, 648. [10] Л—б. оп. [11] K, I, IV, VI— گشادن بمابر [12] K—доб.:

بیکباره بربایند از تن روان * چه با اردشیر و چه با اردوان

[13] K— بکوشند روزی I, IV, VI — ورزی [14] K— نه مردم بماند نه آن چیز نیز [15] VI— ماییم [16] K — بخاک‌اندرون رخ [17] Л — نشمریم [18] K, I, IV, VI—б. оп. [19] I, IV — برد [20] IV — نام [21] K — پادشاهان VI — پادشاهانه [22] K, I, IV, VI — جام از [23] IV, VI— نخسپد [24] VI— هرانگه
[25] I, IV — б. оп.

بران آفرین کافرین آفرید — مکان و زمان و زمین آفرید
هم آرام ازویست و هم کام ازوی — هم انجام[1] ازویست و فرجام ازوی
سپهر و زمان و[2] زمین کرده است[3] — کم و بیش گیتی برآورده است[3]
ز خاشاک ناچیز تا عرش راست — سراسر بهستئ یزدان گواست[4]
جز اورا مخوان کردگار جهان — شناسندهٔ آشکار و نهان
ازو[5] بر روان محمّد درود — بیارانش بر هر یکی برفزود
سر انجمن بد ز یاران علی — که خوانند اورا[6] علی ولی
همه پاک بودند و پرهیزگار — سخنهایشان[7] برگذشت از شمار[8]
کنون بر سخنها فزایش کنیم — جهانآفرینرا ستایش کنیم
ستاییم تاج[9] شهنشاهرا — که تختش[10] درفشان کند ماهرا
خداوند[11] با فرّ و با بخش[12] و داد — زمانه بفرمان او گشت شاد[13]
خداوند گوپال و شمشیر و گنج[14] — خداوند آسانی و درد و رنج[15]
جهاندار با فرّ و[16] نیکیشناس — که از تاج دارد بیزدان[17] سپاس
خردمند و زیبا و چیرهسخن — جوانی بسال و بدانش کهن
همی مشتری بارد[18] از ابر[19] اوی — بنازیم در سایهٔ فرّ[20] اوی[21]
برزم آسمانرا[22] خروشان کند — چو بزم آیدش گوهرافشان کند
چو خشم آورد کوه ریزان شود — سپهر از بر خاک لرزان شود[23]
پدر بر پدر شهریارست و شاه — بنازد بدو گنبد هور و ماه
بماناد تا جاودان نام اوی — همه مهتری باد فرجام اوی
سر نامه کردم ثنای ورا — بزرگی و آیین و رای ورا
ازو دیدم اندر جهان نام نیک — ز گیتی ورا باد[24] فرجام نیک

---

1 VI — آغاز 2 I, IV — ستاره 3 I, IV — اند 4 VI — бб. 663, 664 оп. 5 I, IV, VI — وزو
6 I, IV, VI — شیعیش 7 I, IV, VI — سخنهای او 8 I, IV, VI—доб.:
نباشد جزاز [بجز — VI] بیپدر دشمنش * که یزدان بآتش بسوزد تنش
9 VI— تخت 10 Л— دختش K, VI— بختش 11 I, IV— جهاندار 12 I— بخش و با فرّ 13 VI— б. оп. 14 I, IV — رنج 15 I, IV — تاج و گنج 16 VI — و оп. 17 I, IV, VI — ز یزدان 18 I, IV— نازد Л— دارد 19 I, IV— فرّ 20 I, IV— پرّ 21 VI—б. оп. 22 IV— آسمان با 23 VI—б. оп.
24 Л — بود

ز دیدار او تاج روشن شدست — ز بدها[1] ورا بخت جوشن شدست[2]
بنازد بدو مردم پارسا — همانکس که شد بر زمین پادشا
هوا[3] روشن از بارور[4] بخت اوی — زمین پایهٔ نامور تخت اوی
برزم اندرون ژنده پیل بلاست — ببزم اندرون آسمان وفاست
چو در رزم رخشان شود رای اوی — همی موج خیزد ز دریای اوی[5]
بنخچیر شیران شکار وی‌اند — دد و دام در زینهار وی‌اند
از آواز گرزش همی روز جنگ — بدرّد دل شیر و چرم[6] پلنگ
سرش سبز باد و دلش پر ز داد — جهان بی سر و افسر او مباد[7]

[1] Л — بدیها [2] VI — б. оп. [3] VI — جهان [4] IV — تارور VI — نهر و (неразборчиво).
[5] VI—б. оп. [6] I, IV—گوش [7] Л — کلاه دِلَفْروز بر سر نهاد; мисра в тексте вписано в линию между колонками; К — вместо бб. 661—689:

سپاس از خداوند پروردگار * که پروردگارست و آموزگار
همی خواهم از داور غیب‌دان * که چندان بپایم ز گیتی زمان
که این دفتر شهریاران تمام * بنظم آورم تا رسم زو بکام

Б — перевод бб. 652—689 отсутствует.

پادشاهیٔ شاپور پسر اردشیر سی و یک سال بود

۱

چو شاپور بنشست بر تخت داد — کلاه دِلَفْروز بر سر[1] نهاد
شدند انجمن پیش او بخردان — بزرگان فرزانه و موبدان
چنین گفت کای[2] نامدار انجمن — بزرگان پردانش[3] و[4] رای‌زن
منم پاک فرزند شاه اردشیر — سرایندهٔ[5] دانش و یادگیر
همه گوش دارید فرمان من — مگردید یکسر ز پیمان من
وزین[6] هرچ گویم پژوهش کنید — وگر خام گویم[7] نکوهش کنید
چو من دیدم اکنون بسود و زیان — دو بخشش نهاده شد اندر میان[8]
یکی پادشا پاسبان جهان — نگهبان گنج کهان و مهان
وگر شاه باداد و فرّخ‌پیست — خرد بی گمان پاسبان ویست
خرد پاسبان باشد و نیک‌خواه — سرش برگذارد[9] ز ابر سیاه
همه جستنش داد و دانش بود — ز دانش روانش برامش بود
دگر آنک او[10] بآزمون[11] خرد — بکوشد بمردی و گرد آورد
بدانش ز یزدان[12] شناسد سپاس — خنک مرد دانا و[13] یزدان‌شناس

---

[1] VI — بزرگی بسر بر [2] I, IV — بیا [3] K, VI — بادانش [4] I — و оп. [5] IV — سراینده و
[6] VI — درین [7] K, I, IV — باشد [8] K — نهان [9] VI — برتر آید [10] K — آن کزو IV — بیا
VI — وی [11] Л, I, IV — آزمون [12] K — به یزدان ز دانش [13] I, IV, VI — دانای

بشاهی خردمند باشد سزا — بجای خرد زر شود بی‌بها[1]
توانگر شود هرک خشنود گشت — دل[2] آرزو[3] خانهٔ دود گشت
کرا[4] آرزو بیش تیمار بیش — بکوش و نیوش[5] و منه[6] آز پیش[7]
بآسایش و نیکنامی گرای — گریزان شو از[8] مرد ناپاکرای[9]
بچیز کسان دست یازد کسی — که[10] فرهنگ[11] بهرش[12] نباشد بسی[13]
مرا بر شما زان[14] فزونست مهر — که اختر نماید همی[15] بر[16] سپهر
همان[17] رسم شاه بلند اردشیر — بجای آورم با[18] شما ناگزیر
ز دهقان نخواهم جزاز[19] سی‌یکی[20] — درم تا بلشکر دهم اندکی
مرا خوبی و[21] گنج آباد هست — دلیری و مردی و بنیاد هست
ز چیز کسان بی‌نیازیم نیز — که دشمن شود مردم[22] از بهر چیز
بر ما شمارا گشادست راه — بمهریم[23] با[24] مردم نیکخواه[25]
بهر سو فرستیم کارآگهان — بجوییم بیدار کار جهان
نخواهیم هرگز بجز[26] آفرین — که بر ما کنند از جهان‌آفرین[27]
مهان و کهان پاک برخاستند — زبانرا[28] بخوبی[29] بیاراستند
بشاپور بر آفرین خواندند — زبرجد بتاجش برافشاندند
همی[30] تازه شد رسم شاه اردشیر — بدو[31] شاد گشتند برنا و پیر

۲

وزان‌پس پراگنده شد[32] آگهی — که بیکار شد تخت شاهنشهی
بمرد اردشیر آن[33] خردمند شاه — بشاپور بسپرد گنج[34] و سپاه[35]

---

[1] I — پادشا [2] VI — دلی [3] I — آزور [4] K — اگر [5] VI — بپوی Л— بموش [6] I, IV— و منه میوهٔ [7] K— و منه آرزو پیش خویش [8] I — شود [9] VI—б. оп. [10] I— ز [11] IV — و доб. [12] K, VI— که بهرش ز دانش [13] K—бб. 17, 18 стоят после б. 8. [14] Л— زین [15] VI— ده یکی [16] K — چون نماید بهی [17] VI — هم از [18] VI — بر [19] K— مگر [20] K, IV— همان [21] K— خود بی و ألا یاخذ من الدهاقین اکثر من الثلث Б — چند یکی VI — [22] K, I, IV, VI— بجان [23] K — بمیریم [24] K — بر [25] K, I, IV, VI— دادخواه [26] I, IV — جزاز VI— دوست [27] VI — کنند موبد پاکدین [28] K, I, VI — زبانها [29] IV— بخوبی زبانها [30] K, I, IV, VI — همان [31] I — وزو [32] I, IV, VI — گشت [33] K, I, IV— آن оп. [34] K— تبه گشت کوس و درفش VI— تخت [35] I, VI — کلاه

خروشی برآمد[1] ز هر مرز و بوم * ز[2] قیدافه برداشتند[3] باژ[4] روم[5]
چو آگاهی آمد بشاپور شاه * بیاراست کوس و درفش و سپاه
همی‌راند تا پیش التونیه[6] * سپاهی سبک بی‌نیاز از[7] بنه
سپاهی ز قیدافه آمد برون * که از گرد خورشید شد تیره‌گون[8]
ز التونیه همچنین لشکری * بیامد سپهدارشان مهتری[9]
برانوش[10] بد نام آن پهلوان * سواری سرافراز و روشن‌روان
کجا بود بر[11] قیصران ارجمند * کمندافگنی[12] نامداری بلند[13]
چو برخاست آواز کوس از دو روی * ز قلب اندرآمد گو نامجوی
وزین سو[14] بشد نامداری[15] دلیر * کجا نام او بود گرزسپ[16] شیر
برآمد ز هر دو سپه کوس و[17] غو[18] * بجنبید در[19] قلبگه شاه[20] نو[21]
ز بس نالهٔ بوق و هندی درای * همی چرخ و[22] ماه اندرآمد ز جای[23]
تبیره ببستند بر پشت پیل * همی‌برشد آوازشان بر[24] دو میل
زمین جنب[25] جنبان شد و پر[26] ز گرد * چو آتش درخشان سنان[27] نبرد
روانی[28] کجا با خرد بود جفت * ستاره همی‌بارد از چرخ[29] گفت[30]

---

[1] K — خروشیدن آمد [2] I — که [3] I — برداشتی [4] K — باج [5] Л — برگاشته تا بروم [6] K, I, VI — بالوینه و أنهى الخبر بأن أهل قيذافه عصوا و امتنعوا من أداء الخراج — Б; Б — التونیة; IV — مالوینه [7] K — گران با سلیح و; I, IV — بی تبار و [8] K —

همه پاک با جوشن و تیغ و تیر * بکف بر نهاده روان ناگزیر

[9] K — سروری [10] VI — نیانوش; Б — برانوس [11] K, I, IV — که بودی بر [12] K — افگن و [13] VI — б. оп. [14] VI — وزان سر [15] VI — نامدار [16] K — کرساسب; IV — گرز اسپ; VI — کردسب [17] IV — و оп. [18] I, IV, VI — عو [19] IV — بر [20] K, I, IV, VI — قلب شاپور [21] I, IV, VI — گو

K — доб.:

دلاور سواری که گاه نبرد * چه هم‌کوش او ژنده پیل و چه مرد
بیاورد هر دو برآویختند * همی خاک بر اختران بیختند
فراوان ز هرگونه جستند کین * نه این زان سته شد نه نیز آن ازین
سرانجام لشکر همه همگروه * بهم برشکستند چون کوه کوه
برآمد ز هر دو سپه گرد رزم * چه رزمی که مانیده بود آن ببزم

[22] I — و оп. [23] VI — б. оп. [24] K, I — آواز اسپان [25] Л — доб. و [26] VI — شد از ابر [27] VI — میان [28] K, I, IV — زبانی [29] K — بفرجام دادار یزدان به [30] VI — б. оп.

براندوش جنگی بقلب اندرون | گرفتار شد با دلی پر ز خون
وزان رومیان کشته شد سه هزار[1] | بالتونیه در صف کارزار
هزار و دو سیصد گرفتار شد | دل جنگیان پر ز تیمار شد
فرستاد قیصر یکی یادگیر | بنزدیک شاپور شاه اردشیر
که چندین تو[2] از بهر دینار[3] خون | بریزی تو با[4] داور[5] رهنمون
چه گویی[6] چو پرسند[7] روز شمار | چه پوزش کنی[8] پیش پروردگار
فرستیم[9] باژی چنان هم که بود | برین نیز دردی نباید[10] فزود
همان نیز با باژ فرمان کنیم | ز خویشان فراوان گروگان کنیم
ز التونیه باز گردی رواست | فرستیم با باژ هرچت[11] هواست[12]
همی بود شاپور تا[13] باژ و ساو | فرستاد قیصر ده انبان گاو
غلام و پرستار رومی هزار | گرانمایه دیبا نه اندر[14] شمار
بالتونیه در[15] ببد روز هفت[16] | ز روم اندرآمد باهواز رفت[17]
یکی شارستان نام[18] شاپورگرد | برآورد و پرداخت در[19] روز ارد[20]
همی برد[21] سالار[22] زان[23] شهر[24] رنج[25] | بپردخت بسیار با[26] رنج گنج[27]
یکی[28] شارستان بود[29] آباد بوم | بپردخت[30] بهر اسیران روم
در[31] خوزیان[32] دارد این بوم و بر[33] | که دارند هر کس برو بر گذر
بپارس اندرون شارستان[34] بلند | برآورد پاکیزه و سودمند[35]

---

[1] Л — دههزار K — بد بی‌شمار IV, VI — سی Б — ثلاثون الفاً [2] Л, K — تن [3] Л — از پهلوانان پرسدت I, IV, VI — چه پوزش کنی تو ب [7] K — پرسی [6] IV — بیاد آور از [5] VI — ای [4] K — چه عذر آوری [8] K — روا است [12] Л — آنچت [11] VI — هم هدیها بر [10] VI — فرستاد [9] Л — (нет рифмы). [13] IV, VI — با [14] K — بسی در IV — فزون از [15] I — ببالونه‌اندر [16] K, I — که گویند با داد شاپور کرد [20] K — ازو [19] I, IV, VI — گرد [18] VI — روز [17] K, I — هفت روز در [23] K — یک سال [22] K, I, IV, VI — بود [21] IV, VI — فأمر ببناء مدينة تسمى سابوركرد Б — کرد [29] IV, VI — که گر [28] Л — گنج رنج [27] Л — زان [26] IV — گنج [25] Л — آنجا ب [24] IV — چنان ساخت [33] Л — که درخورشان IV — خوزستان [32] I — که با [31] VI — برآورد [30] K, I, IV, VI — [34] K, I, IV — آن شارستان سربسر Б — الخوز من بلاد المسلوک الطريق على رأس و هی شارستانی [35] K — порядок бб.: 65, 62, 60, 61.

یکی شارستان کرد در سیستان | در آنجای بسیار خرماستان
که یک نیم او کرده بود اردشیر | دگر نیم شاپور گرد و دلیر[1]
کهندژ بشهر نشاپور کرد[2] | که گویند با داد شاپور کرد[3]
همی‌برد هر سو[4] برانوش‌را | بدو[5] داشتی در سخن گوش‌را
یکی رود بد پهن در شوشتر | که ماهی نکردی برو بر[6] گذر
برانوش‌را گفت گر هندسی | پلی ساز آنجا[7] چنان‌چون[8] رسی[9]
که ما باز گردیم و آن پل بجای | بماند بدانایئ[10] رهنمای
بهرش کرده بالای این پل[11] هزار | بخواهی ز گنج آنچ آید[12] بکار
تو از دانشی[13] فیلسوفان روم | فراز آر چندی بران[14] مرز و بوم
چو این پل برآید[15] سوی خان خویش | برو[16] تازیان باش[17] مهمان خویش
ابا شادمانی و با ایمنی | ز بد دور وز دست اهریمنی[18]
بتدبیر آن پل باستاد مرد | فراز آوریدش بران کارکرد[19]
بپرداخت شاپور گنجی بران | که زان باشد آسانئ مردمان
چو شد شه برانوش کرد آن تمام | پلی کرد بالا هزارانش گام[20]
چو شد پل تمام او ز ششتر برفت | سوی خان خود روی بنهاد[21] تفت

۳

همی‌بود شاپور با داد و رای | بلند اختر و تخت شاهی بجای[22]
چو سی سال بگذشت[23] بر سر دو ماه | پراگنده شد فرّ و اورنگ[24] شاه

---

[1] K, I, IV, VI — бб. 63, 64 оп.; Б — перевод этих бб. отсутствует. [2] Л — بود [3] Л — بود K — برآورد و پردخت از روز گرد [4] K — جا [5] VI — همی [6] VI — بروبر نکردی [7] K — اینرا [8] VI — سازی و این بپایان [9] K — سزی [10] K, IV — بدانایی و VI — بآسانی [11] VI — یک [12] I — باید [13] IV — دانش [14] K — چندانک این I, IV — آر و خندان کن این VI — بدین [15] K — برآری [16] K — تو بر [17] Л — تازه می‌باش K, I, VI — تازیی باش [18] VI — б. оп. [19] K —
بکار اندرآمد برانوش مرد * بسه سال آن پل تمامی بکرد
[20] K — бб. 75, 76 оп.; I, IV — бб. 74—75 оп. [21] Л — доб. و [22] VI — бб. 76—78 оп. [23] IV — доб. و [24] I, IV — اورند

بفرمود تا رفت پیش اورمزد / بدو گفت کای چون گل اندر[1] فرزد
تو بیدار باش و جهاندار باش / جهاندیدگان را[2] خریدار[3] باش
نگر تا بشاهی نداری امید / بخوان روز و شب دفتر جمشید
بجز داد و خوبی[4] مکن در جهان / پناه کهان باش و فرّ[5] مهان
بدینار کم ناز و بخشنده باش / همان دادده باش و فرخنده باش[6]
مزن بر کم‌آزار[7] بانگ بلند / چو خواهی که بختت بود یارمند[8]
همه پند من سربسر یاد گیر / چنان‌هم[9] که من دارم[10] از اردشیر
بگفت این و رنگ رخش زرد گشت / دل مرد برنا پر از درد گشت
چه سازی همی زین سرای سپنج / چه نازی بنام[11] و چه نازی[12] بگنج
ترا تنگ تابوت بهرست[13] و[14] بس / خورد گنج[15] تو ناسزاوار کس
نگیرد[16] ز تو یاد فرزند تو / نه[17] نزدیک[18] خویشان و[19] پیوند تو
ز میراث دشنام باشدت[20] بهر / همه[21] زهر شد پاسخ پای‌زهر[22]
بیزدان گرای و سخن زو فزای / که اویست روزی‌ده و[23] رهنمای[24]
درود تو بر گور[25] پیغمبرش / که صلوات تاجست بر منبرش[26]

---

[1] K, I, IV, VI — شد زرد روی [2] K — دیده‌را مر [3] VI — ابا داد همواره سالار [4] K, VI — نیکی [5] IV — پشت VI — تاج [6] K — б. оп. [7] K — کس آواز IV — آواز [8] VI — б. оп. [9] VI — دان [10] VI — دانم [11] K — بتاج [12] I, VI — یازی [13] VI — بهره است [14] I — و оп. [15] I, IV — رنج [16] IV — بگیرند [17] IV — بـ [18] K — доб. و [19] VI — نه [20] I, IV, VI — یابی تو [21] VI — همی [22] K — бб. 89, 91 оп.; б. 90 стоит после б. 93. [23] IV — و оп. [24] VI — б. оп. [25] K — روح [26] K — доб:

گذشتم ز شاپور شاه اردشیر * ز گفتار دانندهٔ یادگیر
در اورمزدی بپیش آورم * سخن بر ره دین و کیش آورم

پادشاهیٔ اورمزد

۱

سر گاه و[1] دیهیم شاه اورمزد | بیارایم اکنون چو ماه[2] اورمزد
ز شاهی[3] برو هیچ تاوان نبود | ازان[4] بد که عهدش فراوان نبود
چو بنشست شاه[5] اورمزد بزرگ | بآبشخور آمد همی میش و گرگ
چنین گفت کای نامور بخردان | جهانگشته[6] و کاردیده[7] ردان
بکوشیم تا نیکی آریم و داد | خنک آنک پند پدر کرد یاد
چو یزدان نیکی‌دهش نیکوی | بما داد و[8] تاج[9] سر خسروی
بنیکی کنم ویژه انبازتان[10] | نخواهم که بی[11] من بود رازتان[12]
بدانید کان[13] کو منی‌فش[14] بود | بر مهتران سخت ناخوش بود
ستیزه بود مردرا[15] پیشرو | بماند نیازش همه ساله[16] نو
همان رشک، شمشیر نادان بود | همیشه برو بخت خندان بود[17]
دگر هرک دارد ز هر کار ننگ | بود زندگانی و روزیش تنگ
در آز باشد دل سفله مرد | بر سفلگان تا توانی مگرد
هرانکس که دانش نیابی برش | مکن رهگذر تا زید[18] بر درش[19]

---

[1] Л, IV, VI—و оп. [2] K—گهِ [3] K—شاهان [4] K, I, VI—بدان IV—بران [5] K—بر گاه رفت [6] K, I, IV, VI—دیده [7] I, IV, VI—کرده [8] Л, K—و оп. [9] K—доб. و [10] I—همبازتان [11] K—بر [12] VI—б. оп. [13] K, IV—هر [14] VI—گونه سرکش [15] Л—مرورا [16] Л—سال [17] VI—б. оп. [18] K—تا زید رهگذر [19] VI—б. оп.

بمرد خردمند و فرهنگ و[1] رای — بود جاودان تخت شاهی بپای[2]
دلت زنده باشد بفرهنگ و هوش — ببد در جهان تا توانی[3] مکوش
خرد همچو آبست و دانش زمین — بدان کاین[4] جدا و آن جدا نیست زین
دل شاه کز مهر دوری[5] گرفت — اگر باز گردد[6] نباشد شگفت[7]
هرانکس که باشد مرا[8] زیردست — همه شادمان باد[9] و یزدان‌پرست
بخشنودئ کردگار جهان — خرد یار[10] باد[11] آشکار و نهان
خردمند گر[12] مردم پارسا — چو جایی سخن راند از پادشا[13]
همه سخته[14] باید که راند سخن — که گفتار نیکو نگردد[15] کهن
نباید که گویی[16] بجز[17] نیکوی — وگر بد سراید نگر[18] نشنوی
ببینند[19] دل پادشا راز تو — همان بشنود[20] گوش[21] آواز تو[22]
چه گفت آن سخن‌گوی پاسخ[23] نیوش — که دیوار دارد بگفتار گوش[24]
همه انجمن خواندند آفرین — بران شاه بینادل و[25] پاکدین
پراگنده گشت آن بزرگ انجمن — همه شاد زان سرو سایه‌فگن[26]
همان[27] رسم شاپور شاه اردشیر — همی‌داشت آن[28] شاه[29] دانش‌پذیر
جهانی سراسر بدو گشت[30] شاد — چه نیکو بود شاه با بخش و داد
همی‌راند با شرم و با داد[31] کار — چنین تا برآمد برین روزگار
بگسترد کافور بر جای مشک — گل و[32] ارغوان شد بپالیز خشک
سهی سرو او گشت همچون کمان — نه آن بود کان شاه‌را بد گمان
نبود از جهان شاد بس روزگار — سرآمد بران دادگر شهریار[33]

---

1 VI — خردمند پاکیزه 2 I, IV — بجای 3 K — تا توانی مجوی و I, IV — تا توانی بگیتی 4 K — ازین آن 5 K — ورزی 6 K — یار باشد 7 VI — бб. 16, 17 оп. 8 Л — ترا 9 VI — شاد باشید 10 Л, VI — یاد 11 IV — باد با 12 K — یا I, IV — با 13 VI — б. оп. 14 VI — همی سخت 15 Л — بیهوده گردد 16 K — یابد 17 I, IV — جزاز 18 K, I, IV, VI — کسی 19 K — نه‌بندد IV — نه‌بیند 20 K — نشنود 21 IV — доб. و 22 VI — б. оп. 23 K, IV — دانش 24 K — б. стоит после б. 21. 25 K, I, IV, VI — و оп. 26 Л — سایهٔ سروبن (нет рифмы). 27 K — همی 28 IV — ازین 29 K — رسم و 30 I, IV — گشته 31 K — کرد VI — آزرم 32 K, I, IV — و оп. 33 K, I, IV, VI — бб. 31, 32 оп.

۲

چو دانست کز مرگ نتوان گریخت   بسی آب خونین ز دیده[1] بریخت
بگسترد فرش اندر ایوان خویش   بفرمود کامدش[2] بهرام[3] پیش
بدو[4] گفت کای پاک‌زاده پسر   بمردی و دانش برآورده سر
بمن[5] پادشاهی نهادست روی   که رنگ[6] رخم کرد همرنگ موی
خم آورد بالای سرو سهی   گل سرخرا داد رنگ بهی
چو روز تو آمد[7] جهاندار باش   خردمند باش و بی‌آزار باش
نگر تا نپیچی سر از دادخواه   نبخشی ستمکارگانرا گناه[8]
زبانرا مگردان بگرد دروغ   چو خواهی که تاج از[9] تو گیرد فروغ
روانت خرد باد و دستور شرم   سخن گفتن[10] خوب[11] و آواز[12] نرم
خداوند پیروز یار تو باد   دل زیردستان شکار تو باد[13]
بنه کینه و دور باش از هوا   مبادا هوا بر تو فرمانروا
سخن‌چین و بی‌دانش و چاره‌گر[14]   نباید که یابد بپیشت گذر
ز نادان نیابی جزاز[15] بتّری[16]   نگر سوی بی‌دانشان ننگری
چنان دان که بی‌شرم و بسیارگوی   نبیند[17] بنزد کسی آبروی
خردرا مِه و خشمرا[18] بنده دار   مشو تیز با مرد پرهیزگار[19]
نگر تا نگردد بگرد تو آز   که آز آورد خشم و بیم[20] و نیاز[21]
همه بردباری کن و راستی   جدا کن ز دل[22] کژّی و کاستی
بپرهیز تا بد نگرددت[23] نام   که بدنام گیتی نبیند[24] بکام[25]
ز راه خرد ایچ[26] گونه متاب   پشیمانی آرد دلت‌را شتاب

---

1 K, I — نرگس IV, VI — مژگان 2 IV — کایدش VI — تا رفت 3 Л — تا بهمن آمدش I — تا بهمن آمد ب 4 VI — همی 5 K — ز من 6 IV — رنگین 7 K, I, IV, VI — آید 8 K — نباشی ستمکاره‌را تو پناه 9 Л — از оп. 10 I, IV, VI — گفتنت 11 I, IV — چرب 12 K — آوای 13 VI — б. оп. 14 K — بی‌هنر 15 K, VI — بجز 16 IV — برتری 17 IV — نگیرد VI — نیابد 18 K — خویشتن 19 IV — مردم هوشیار VI — б. оп. 20 I — کین 21 K — گداز 22 I, VI — دل از 23 K — نگردی ب 24 K — نگیرد 25 VI — б. оп. 26 K, I, IV, VI — هیچ

درنگ آورد راستیها[1] پدید　　ز راه خرد[2] سر نباید کشید[3]
سر بردباران نباید[4] بخشم[5]　　ز نابودنیها بخوابند[6] چشم
وگر[7] بردباری ز حد بگذرد　　دلاور[8] گمانی[9] بسستی برد[10]
هرانکس که باشد خداوند گاه　　میانجی خردرا کند بر دو راه
نه سستی نه تیزی[11] بکاراندرون　　خرد باد جان ترا رهنمون
نگه دار تا مردم عیبجوی　　نجوید بنزدیک تو[12] آب‌روی[13]
ز دشمن مکن دوستی خواستار　　وگرچند خواند ترا شهریار
درختی بود سبز و[14] بارش کبست[15]　　وگر پای گیری سر آید بدست
اگر در[16] فرازی و گر در نشیب　　نباید نهادن سر اندر فریب[17]
بدل نیز اندیشهٔ بد مدار　　بداندیش‌را بد[18] بود روزگار[19]
سپهبد کجا گشت پیمان‌شکن　　بخندد بدو[20] نامدار[21] انجمن
خرد گیر کآرایش جان تست[22]　　نگهدار[23] گفتار و[24] پیمان تست[22]
هم آرایش تاج و گنج و سپاه　　نمایندهٔ گردش هور و ماه
نگر تا نسازی[25] ز بازوی[26] گنج　　که بر تو سرآید[27] سرای سپنج[28]
مزن رای جز با خردمند مرد　　از آیین شاهان پیشی[29] مگرد
بلشکر[30] بترسان بداندیش‌را　　بژرفی نگه کن پس و پیش‌را

---

[1] K — کارهارا [2] I, IV, VI — هنر [3] K — همه بندهارا بباید کلید [4] IV — نباید [5] K — دل او [6] K — نتابند [7] IV — مگر [8] I, IV — سر مرد دانا نتابد ز خشم — VI نیارید خشم نریزد بخیره ترا — Л [9] K — گمانش [10] VI — б. оп. [11] K, I, IV, VI — نه تیزی نه سستی [12] Л — ترا K — شاه [13] VI — б. оп. [14] VI — تلخ [15] VI — که بست [16] K, I, IV — بر [17] VI — б. оп.; K — доб.:

بسبزی او هیچ خرّم مشو * مکن جان شیرین بزهرش گرو
ز نادان مکن مردمی آرزو * مبر آب‌رو را ز بهر گلو
پر اندیشه و مهتری روزگار * ابا زیردستان بخوبی گذار

[18] Л — بدل [19] K, I — را پاک بدل شمار [20] K, I, IV — برو VI — ازان [21] VI — نامور [22] I, IV — بود و تا روی — I بناز و ب — K [23] Л — доб. و [24] Л — و оп. [25] K — ننازی [26] K — ب و بناز — I و تا روی [27] K — گراید [28] VI — вместо бб. 64, 65:

هم آرایش لشکر و تاج و گنج * که بر تو سرآید سرای سپنج

[29] K, I, IV, VI — پیشین [30] VI — ز لشکر

ستاینده‌یی کو ز بهر هوا   ستاید کسی‌را همی ناسزا
شکست تو جوید همی زان سخن   همان تا بپیش تو گردد کهن[1]
کسی کش ستایش بیاید[2] بکار   تو اورا ز[3] گیتی بمردم مدار
که یزدان ستایش نخواهد همی   نکوهیده‌را دل بکاهد[4] همی[5]
هرانکس[6] که او از گنه‌کار چشم   بخوابید و آسان فروبرد[7] خشم
فزونیش هر روز افزون[8] شود[9]   شتاب آورد دل پر از خون[10] شود[9]
هرانکس که با آب دریا نبرد   بجوید نباشد خردمند مرد
کمان دار دل‌را[11] زبانت چو تیر   تو این گفته‌های[12] من آسان مگیر
گشاد[13] برت باشد و دست راست   نشانه بنه زان نشان کت هواست[14]
زبان و خرد با دلت[15] راست کن   همی ران ازان سان که خواهی سخن
هرانکس که اندر سرش مغز بود   همه رای و گفتار[16] او نغز بود
هرانگه که باشی تو با رای‌زن   سخنها بیارای بی[17] انجمن
گرت رای با آزمایش بود   همه روزت اندر فزایش بود
شود[18] جانت از دشمن[19] آژیرتر[20]   دل و مغز و رایت جهان‌گیرتر[21]
کسی‌را کجا پیش‌رو شد هوا   چنان دان که رایش[22] نگیرد نوا[23]
اگر دوست یابد[24] ترا تازه‌روی   بیفزاید این نام‌را[25] رنگ و بوی[26]
تو با دشمنت رو[27] پر[28] آژنگ دار   بداندیش‌را چهره بی‌رنگ دار[29]
بارزانیان بخش هرچت[30] هواست   که گنج تو ارزانیانرا سزاست
بکش جان و دل تا توانی ز رشک   که رشک آورد گرم[31] و[32] خونین سرشک
هرانگه که رشک آورد پادشا   نکوهش کند مردم پارسا

---

[1] K, VI — бб. 68, 69 оп. [2] Л — دیـایـد K, I, IV, VI — نیاید [3] I, IV, VI — بـ [4] IV — نکاهد [5] K — б. оп. [6] K — آنکه [7] K, I, IV, VI — خورد [8] I, IV — بفزون [9] VI — بود [10] K — کین [11] I — دلت‌را [12] K, I, IV, VI — داستان [13] K, I, IV — گشاده [14] VI — б. оп. [15] I, IV, VI — دلت با خرد [16] K — کردار [17] K, IV — با VI — بر [18] IV — تن و [19] K — دشمن از [20] IV — جانت [21] IV — دار VI — б. оп. [22] IV — کارت [23] K — روا [24] K — باید [25] K, I, IV — رخ [26] VI — بیفزایدش نام ازان رنگ‌بوی I, IV — بیفزایدش نازش و [27] Л — روی I, IV, VI — رخ [28] IV — بـ [29] K — б. оп. [30] VI — ده مرا بخت [31] VI — درد [32] IV — و оп.

چو اندرز بنوشت فرّخ دبیر — بیاورد و بنهاد پیش وزیر
جهاندار برزد یکی بادسرد — پس[1] آن لعل رخسارگان کرد[2] زرد
چو رنگین رخ تاجور[3] تیره شد[4] — ازان درد[5] بهرام دل[6] خیره شد[4]
چهل روز بد سوکوار و نژند — پر از گرد و بیکار تخت بلند
چنین بود تا بود گردان سپهر — گهی پر ز درد[7] و گهی پر ز مهر
تو گر باهشی مشمر اورا بدوست — کجا[8] دست یابد بدرّدت پوست[9]
شب اورمزد آمد و[10] ماه دی — ز گفتن بیاسای[11] و پردار می
کنون کار[12] دیهیم بهرام ساز — که در پادشاهی نماند[13] دراز

---

[1] K, I, IV, VI — شد [2] K, I, IV, VI — رخسار چون برگ [زرّ — VI] [3] K — رنگ رخ لعل او [4] K, I, IV, VI ∓ گشت [5] K — ز زاریش I — بزاریش IV — جهان پیش [6] K, I — خود IV — بر VI — ازو [7] IV — گرد VI — کین [8] K, I, IV — که چون [9] VI — б. оп. [10] K — از [11] I — بپرداز VI — بیارای [12] Л — کام و [13] VI — نماند او.

پادشاهیء بهرام اورمزد

۱

چو بهرام بنشست[1] بر تخت زر   دل و مغز جوشان ز[2] مرگ پدر[3]
همه نامداران ایرانیان   برفتند پیشش[4] کمر بر میان
برو خواندند آفرین خدای   که تا جای باشد تو مانی[5] بجای
که تاج کیی تارکترا سزاست   پدر بر پدر پادشاهی[6] تراست
رخ بدسگالان تو زرد باد   وزان رفته جان تو بی درد باد
چنین داد پاسخ که ای مهتران   سواران[7] جنگی و کنداوران
ز دهقان وز مرد خسروپرست   بگیتی[8] سوی بد میازید دست
بدانید[9] کاین چرخ ناپایدار   نه پرورده داند نه پروردگار[10]
سراسر ببندید دست از[11] هوا   هوارا مدارید فرمانروا
کسی کو بپرهیزد از بدکنش   نیالاید اندر بدیها تنش[12]
بدین سوی همواره[13] خرّم بود   گهِ[14] رفتن آیدش[15] بیغم بود
پناهی بود گنجرا پادشا   نوازندهٔ مردم پارسا

---

[1] K — بنشست بهرام [2] K, I, IV — پر درد [3] K, I, IV, VI — далее следует б. 34.
[4] K, I, IV, VI — گریان [5] I — بادی [6] I, IV, VI — تاج شاهی [7] I, VI — سزاوار IV — سرافراز
[8] K, I, IV, VI — ز گیتی [9] K — بهبینید I, IV — نبینید [10] I — б. стоит после б. 9. [11] K, I, IV, VI — از оп. [12] IV — منش [13] K — زندگانیش I, IV — [IV — روز] بزم گیتیش VI — گیتی اندرش [14] IV — گهی [15] K, I, IV, VI — از خصم

تن شاه دین‌را پناهی بود — که دین بر سر او کلاهی بود
خنک، آنک در خشم هشیارتر — همان بر زمین[1] او بی‌آزارتر
گه[2] دست‌تنگی[3] دلی[4] شاد و راد[5] — جهان بی تن مرد دانا مباد
چو بر دشمنی‌بر توانا بود — به پی[6] نسپرد[7] ویژه[8] دانا[9] بود
ستیزه نه نیک[10] آید از نامجوی — بپرهیز و گرد ستیزه مپوی
سپاهی و دهقان و بیکار[11] شاه — چنان دان که هر سه ندارند راه
بخواب اندرست آنک بیکار[12] بود[13] — پشیمان شود پس چو[14] بیدار[15] بود[13]
ز گفتار نیکو و کردار زشت — ستایش[16] نیابی نه خرّم بهشت
همه[17] نام جویید و نیکی کنید — دل نیک‌پی مردمان مشکنید
مرا گنج و[18] دینار بسیار هست — بزرگی و شاهی و نیروی دست
خورید آنک دارید و آنرا که نیست — بداند که با گنج ما او[19] یکیست[20]
سر بدرهٔ ما گشادست باز — نباید نشستن کس اندر نیاز[21]

۲

برو نیز بگذشت سال[22] دراز — سر تاجور[23] اندرآمد بگاز[24]
یکی پور بودش دلارام بود — ورا نام بهرام بهرام بود
بیاورد و بنشاندش زیر تخت — بدو گفت کای سبز شاخ[25] درخت
نبودم فراوان من از تخت[26] شاد — همه روزگار تو فرخنده باد
سراینده باش و فزاینده باش — شب و روز با رامش[27] و خنده باش[28]

---

[1] VI — زمی [2] Л — گهی [3] K — تنگ‌دستی I — تن‌درستی [4] Л — دل و I, IV — دلش [5] K, I, VI — راد و شاد [6] Л — ببد [7] Л, I — دسبرد K — بشمرد IV — بسپرد [8] IV — مرد [9] VI — کانا [10] K, I, IV, VI — خوب [11] Л, I — доб. و K — و بیکا ز دهقان و [12] K — بیدار [13] K, I, IV, VI — گشت [14] K, I, IV, VI — هر که [15] K — بیمار [16] VI — سپاهی [17] K — همان [18] I — و оп. [19] I, IV, VI — بدانید کز گنجداران [20] K — б. оп. [21] VI — نماز VI — доб.:

درود فراوان ز ما بر خدای * بدان کو بنیکی بود رهنمای

[22] I, VI — روز IV — روزی [23] K — تاج او I, IV, VI — تاجدار [24] K — вместо бб. 24—25 гаплография: A 24—B 25. [25] K — بارور خوش [26] I, IV, VI — تاج [27] Л, VI — با دانش [28] K — б. оп.

چنان رو که پرسند[1] روز شمار[2]   نه پیچی سر از شرم پروردگار[3]
بداد و دهش گیتی آباد دار   دل زیردستان خود[4] شاد دار
که بر کس نماند[5] جهان جاودان   نه[6] بر تاجدار و[7] نه[6] بر موبدان
تو از چرخ گردان مدان این ستم   چو[8] از باد چندی[9] گذاری[10] بدم
بسه سال و سه ماه[11] و[12] بر سر سه روز   تهی ماند زو[13] تخت[14] گیتی‌فروز[15]
چو بهرام گیتی ببهرام داد   پسر مر ورا دخمه آرام داد
چنین بود تا بود چرخ بلند[16]   بانده چه داری دلت‌را نژند[17]
چه گویی[18] چه جویی چه شاید بدن   برین داستانی[19] نشاید[20] زدن
روانست گر از آز[21] فرتوت نیست[22]   نشست[23] تو جز تنگ[24] تابوت نیست[22]
اگر مرگ دارد چنین طبع گرگ   پر از می یکی جام خواهم بزرگ[25]

---

[1] I, IV, VI — پرسدت [2] K — که گر پرسدت کردگار [3] K — روز شمار и доб.:

چو در پادشاهی بود گرسنه * نه تاج و نه تخت و نه بار و بنه
جهانرا ز بهر خورش ساختند * ز بهرای بیشی نپرداختند
خورید و دهید و روان پرورید * بدست خرد پای بد بشکرید

см. б. 23. [4] IV — با [5] IV — نماندست [6] K, I, IV, VI — چه [7] K — تاجداران [8] K, VI — که I, IV — جز [9] K, I, IV, VI — چیزی [10] K, VI — نباید I, IV — ندارد [11] K, VI — سه سال و سه مه [12] K, IV, VI — و оп. [13] I — از IV — بر VI — آن [14] VI — بخت [15] K, I, IV, VI — б. стоит после б. 1. [16] K, I, IV, VI — روان [17] K, I, IV, VI — باندیشه رنجه چه داری روان [18] K — پویی [19] K — بپرهیز یکدم [20] IV — نباید [21] K — کم آزار VI — روانست کان هیچ [22] K — شد [23] I, IV — نشیم [24] VI — خوب [25] Л, I, IV, VI — доб.:

یکی بور [VI — گور] ترکی چو گوری بتن * کهن بر کهن هنگ او شست من

K — доб.:

یکی ترک خواهم چو کوهی به تن * که باشد سرین و برش شست من
سمن‌بوی و سیمین بر و ماه‌روی * چو خورشید تابان و چون مشک موی
که با او درین روزگار دمه * گل و مل شود ویژه اندر رمه
چو شادی بکاهی بکاهد روان * خرد گردد اندر میان ناتوان
کنون کار بهرام بهرام گوی * بمیدان بسربر ازین بار گوی

پادشاهیٔ بهرام بهرام
نوزده[1] سال بود

چو بهرام در سوگ بهرامشاه / چهل روز ننهاد[2] بر سر کلاه
برفتند گردان بسیارهوش / پر از درد با ناله و با خروش
نشستند با او بسوگ و بدرد[3] / دو رخ زرد و[4] لبها شده لاژورد
وازن پس بشد موبد پاکرای / که گیرد مگر شاه بر گاه جای
بیک هفته با او بکوشید سخت / همی‌بود تا برنشست او بتخت
چو بنشست بهرام بر تخت داد[5] / برسم کیان[6] تاج بر سر نهاد
نخست آفرین کرد بر کردگار / فروزندهٔ گردش روزگار
فزایندهٔ[7] دانش[8] و راستی / گزایندهٔ کژّی و کاستی
خداوند کیوان و گردان سپهر / ز بنده[9] نخواهد بجز[10] داد و مهر
ازان پس چنین گفت کای[11] بخردان / جهاندیده و پاکدل[12] موبدان[13]
شما هرک[14] دارید[15] دانش بزرگ / مباشید با شهریاران سترگ

---

[1] Л — هفده Б — تسع عشرة [2] VI — بنهاد [3] I, IV, VI — بدان سوگ و درد [4] I — و оп
[5] I, VI — شاد [6] I, IV, VI — کیی [7] Л — فروزنده‌ی [8] K — خوشّی [9] IV — زننده [10] I, IV — جزاز [11] K, VI — با [12] VI — تن [13] K, I, IV, VI — доб.:
کسی‌را که یزدان فزونی دهد * سخن‌دانی و رهنمونی دهد
[14] K, I, IV, VI — نیز [15] VI — دانید

بفرهنگ یازد[1] کسی کش[2] خرد   بود روشن[3] و[4] مردمی پرورد
سر مردمی بردباری بود   چو تندی[5] کند تن بخواری بود
هرانکس[6] که گشت[7] ایمن او[8] شاد شد[9]   غم و رنج[10] با ایمنی باد شد[9]
توانگرتر آنکو[11] دلی راد داشت   درم گرد کردن بدل باد[12] داشت[13]
اگر نیستت چیز[14] لختی بورز   که بی‌چیز کس‌را ندارند[15] ارز[16]
مروّت نیابد[17] کرا[18] چیز نیست[19]   همان جاه نزد کسش نیز نیست[20]
چو خشنود باشی تن‌آسان شوی   وگر آز ورزی[21] هراسان شوی
نه کوشیدنی کان[22] برآرد[23] برنج   روانرا بپیچاند[24] از آز[25] گنج
ز کار زمانه میانه گزین   چو خواهی که یابی بداد[26] آفرین[27]
چو خشنود داری جهانرا[28] بداد   توانگر بمانی و از داد شاد
همه ایمنی باید و راستی   نباید بداد اندرون کاستی[29]
چو شادی[30] بکاهی[31] بکاهد[32] روان   خرد گردد اندر میان ناتوان[33]

---

[1] K, VI — نازد [2] VI — کز [3] K — چو درد سر I, IV, VI — بود در سر [4] VI — و оп. [5] K, I, IV, VI — تیزی [6] I, IV — آنگه [7] K — بود I, IV — شد [8] K, I, IV, VI — و [9] K, I, IV, VI — گشت [10] K — شاد [11] K, I — توانگر بد آن کان [I — کو] [12] K — یاد [13] VI — б. оп. [14] IV — نیست چیزی تو [15] I — دورا ندراری تو(؟) IV — نه رای داری نه [16] K — اندازه و رزد بورز(؟) [17] IV — بباید [18] I, IV — اگر [19] K — نباشد کسی‌را که چیز VI — فروتن شود هر کرا نیست چیز [20] K — چاره باید بجستنش نیز VI — همانجای نزد کسش نیست نیز [21] Л — برزی K — بد سگالی [22] I, IV — کو [23] K, I, IV, VI — تن آرد [24] K, I, IV, VI — پیچانی [25] K — доб. و [26] K, I — ز خلق [27] K — обратный порядок мисра, б. стоит после б. 17. [28] K — خرسند کردی زبانرا [29] K — доб.:

وگر آز گیرد دلت‌را بچنگ * بماند روانت بکام نهنگ

[30] Л, K, VI — شاهی [31] VI — بکاهد [32] K — چنین است آیین چرخ [33] IV, VI — доб.:

وگر آز گیرد دلت‌را بچنگ [VI — برنگ] * بماند روانت بکام نهنگ

затем доб.: IV —

چنین است آیین چرخ روان * تواناست او گر تویی ناتوان

VI —

همیراند شاهی بآیین و داد * دل زیردستانش از داد شاد

چو شد پادشاهیش بر سال بیست — یکی کم بُرو[1] زندگانی گریست[2]
شد آن تاجور شاه با خاک جفت — ز خرّم جهان[3] دخمه بودش نهفت[4]
جهانرا چنین است آیین و ساز[5] — ندارد بمرگ از کسی چنگ باز[6]
پسر بود اورا یکی شادکام — که بهرام بهرامیان داشت نام
بیامد نشست از بر تخت شاد — کلاه کیانی بسر برنهاد[7]
کنون کار بهرام بهرامیان — بگویم تو بشنو بجان و روان[8]

---

[1] IV — بران [2] K — б. оп. [3] VI — ز چرخ روان [4] I — доб. между бб. 24 и 25:
چنین است آیین چرخ روان * تواناست او گر تویی ناتوان
VI —
همی راند شاهی بآیین و داد * دل زیردستانش از داد شاد
[5] K, I, IV, VI — سان [6] K, I, IV — همیشه بما راز او نا [I — ناید] رسان VI — همیشه زمانراز [ز ما راز؟] دارد نهان VI — доб.:
چنین است آیین چرخ روان * تواناست او گر تویی ناتوان
[7] K — бб. 27, 28 оп. [8] K — بسود و زیان I, IV, VI — бб. 27—29 оп.

پادشاهیٔ بهرام بهرامیان

چو بنشست[1] بهرام بهرامیان ببست از پی داد و بخشش[2] میان
بتاجش زبرجد برافشاندند همی نام کرمان[3] شهش خواندند
چنین گفت کز دادگر یک خدای خرد بادمان بهره و داد و رای
سرای سپنجی نماند بکس ترا نیکوی باد فریادرس
بنیکی گراییم[4] و فرمان کنیم[4] بداد و دهش دل[5] گروگان کنیم[4]
که خوبی و زشتی[6] ز ما یادگار بماند تو جز تخم نیکی مکار
چو شد پادشاهیش بر چار ماه برو زار بگریست تخت[7] و کلاه
زمانه برین سان همی بگذرد پیش[8] مردم آزور[9] بشمرد[10]
می لعل پیش آور ای روزبه چو شد سال گوینده[11] بر شست و سه
چو بهرام دانست کامدش مرگ نهنگی کجا بشکرد[12] پیل و کرگ[13]
جهانرا بفرزند بسپرد و گفت که با مهتران آفرین[14] باد جفت
بنوش[15] و بباز[16] و بناز[17] و ببخش مکن روز[18] بر[19] تاج[20] و بر[19] تخت[21] دخش[22]
چو برگشت بهرامرا روز[23] و[24] بخت بنرسی سپرد آن زمان تاج و[25] تخت
چنین است و اینرا بی‌اندازه دان گزاف فلک هر زمان تازه دان
کنون کار نرسی بگوییم همی[26] ز دل زنگ و زنگار[27] شوییم همی[28]

---

[1] K — بشنید [2] IV — داد جستن [3] VI — گردان [4] K — کنید [5] K — جان [6] K — نیکی [7] K — تاج [8] IV — تنش [9] K — دم مرد دانا همی [10] I, IV — بسپرد VI — نشمرد [11] K — که گویند شد سال [12] K — بشکند [13] T — گرگ [14] K — مهتریت خرد [15] IV — بپوش Л, K, I — بموش [16] K — بباش [17] VI — بناز و بباز [18] IV — دور [19] K, I, IV — با [20] VI — تخت [21] IV — доб. و [22] Л, K, I, IV — رخش VI — تاج‌بخش (متن تصحیح قیاسی، دخش = تیره و تاریک — رداکتور) [23] VI — فرّ [24] Л, IV — و оп. [25] K — آن گرانمایه [26] K — همه [27] K — زنگ اندیشه [28] K — همه I, IV, VI — б. оп.; IV — между бб. 9 и 10 этого царствования вставлен текст из заключительной части پادشاهیٔ شاپور بن شاپور (бб. 26—34) и начала پادشاهیٔ بهرام شاپور (бб. 1—31).

پادشاهی نرسی بهرام

چو نرسی نشست از بر تخت عاج — بسر برنهاد آن سزاوار[1] تاج
همه[2] مهتران با نثار آمدند — ز درد پدر سوکوار آمدند
بریشان سپهدار کرد آفرین — که ای مهربانان[3] با داد و دین
بدانید کز کردگار جهان — چنین رفت کار آشکار و نهان
که مارا[4] فزونی[5] خرد داد و شرم — جوانمردی و داد[6] و آواز نرم[7]
همان[8] ایمنی[9] شادمانی بود — کرا ز اخترش[10] مهربانی[11] بود[12]
خردمند مرد ار[13] ترا دوست گشت — چنان دان که با تو ز یک پوست گشت
تو کردار خوب از توانا شناس — خرد نیز نزدیک دانا شناش[14]
دلیری ز هشیار بودن بود — دلاور بجای ستودن بود
هرانکس که بگریزد از کارکرد — ازو دور شد نام[15] و ننگ و نبرد
همان[16] کاهلی مردم از بددلیست — هم‌آواز آن[17] بددلی[18] کاهلیست
همی‌زیست نه سال با رای و پند — جهانرا سخن گفتنش سودمند
چو روزش فراز آمد و بخت شوم — شد آن ترک پولاد برسان موم
دوان شد ببالینش[19] شاه اورمزد — برخشانی[20] لاله اندر فرزد
که فرزند آن نامور شاه بود — فروزان چو در تیره شب[21] ماه بود

---

[1] K, IV — دلفروز VI — سر افراز [2] K — همی [3] K, IV — پهلوانان [4] مارا оп. (метр нарушен). [5] Л, K, I — مروّت [6] I, IV, VI — رای [7] K — б. оп. [8] K — هم از [9] VI — شمارا ز من [10] I, IV — اخترت VI — اخترم [11] K, I, IV, VI — بی‌زیانی [12] VI — обратный порядок мисра. [13] VI — مردم [14] K — бб. 7, 8 оп. [15] I — تاج [16] IV — همه [17] I, IV, VI — با [18] K — همان آز از کاهلان IV — بددلان [19] K, IV, VI — ببالین [20] IV — برخسار چون VI — بدخشانی [21] VI — رخ وی چو تیره شب آن

بدو گفت کای نازدیده[1] جوان — مبر دست سوی بدی تا توان
تو از جای بهرام و نرسی بتخت[2] — سزاوار تاجی[3] و زیبای تخت[4]
بدین زور[5] و[6] بالا و این فرّ و یال — بهر دانش از هر کسی[7] بی[8] همال
مبادا که تاج از تو گریان شود — دل انجمن بر تو بریان شود
جهاندارا بآیین شاهان[9] بدار — چو آمختی[10] از[11] پاک پروردگار
بفرجام هم روز تو[12] بگذرد — سپهر[13] روانت بپی بسپرد
چنان رو که پرسند[14] پاسخ کنی — بپاسخگری روز فرّخ کنی
بگفت این و چادر بسر[15] درکشید — یکی بادسرد از جگر برکشید
همان روز گفتی که نرسی نبود — همان تخت و دیهیم و کرسی نبود[16]

---

[1] IV — بازدیده [2] I — ای جان نرسی و بهرام بخت VI — چار بهرام و نرسی بتخت [3] VI — شاهی [4] K, IV — б. оп. [5] I, IV, VI — برز [6] I — و оп. [7] K — دانشی گشتهٔ [8] IV — دانشی هر کسی‌را [9] K, I, IV, VI — شاهی [10] VI — آموختی [11] Л — آموختی [12] K, I, IV — روز تو هم [13] I — доб. این [14] K, I, IV, VI — پرسدت [15] Л — ز سر [16] K, I, IV, VI — доб.:

چنین است و رازش پدیدار [VI — این‌را ز دیدار] نیست * ترا بهره جز گرم و تیمار نیست

далее K — доб.:

بگویم کنون نامهٔ اورمزد * که رخشان شود چون گل اندر فرزد

پادشاهیٔ اورمزد نرسی

چو بر گاه رفت اورمزد بزرگ — ز نخچیر کوتاه شد چنگ[1] گرگ
جهانرا همی‌داشت با ایمنی — نهان گشت[2] کردار آهرمنی
نخست آفرین کرد بر کردگار — توانا و دانا و پروردگار
شب و روز و[3] گردان سپهر آفرید — چو بهرام و کیوان و مهر آفرید
ازویست پیروزی و فرّهی — دل و داد و دیهیم شاهنشهی
همیشه[4] دل ما پر از داد باد — دل زیردستان بما[5] شاد باد
ستایش[6] نیابد[7] سر[8] سفله مرد — بر سفلگان تا توانی مگرد
همان نیز[9] با مرد بدخواه رای — اگر پند گیری بنیکی گرای
ز بخشش[10] هرانکس که جوید[11] سپاس — نخواندش بخشنده[12] یزدان‌شناس[13]
ستاننده گر[14] ناسپاسست نیز — سزد گر ندارد کس اورا بچیز
هراسان بود مردم سخت‌کار — که اورا[15] نباشد کسی دوستدار
وگر[16] سستی آرد بکاراندرون — نخواند ورا رای‌زن رهنمون
گر از کاهلان یار خواهی بکار — نباشی جهانجوی و[17] مردم‌شمار
نگر[18] خویشتن‌را نداری[19] بزرگ — وگر گاه[20] یابی نگردی[21] سترگ
چو بدخو شود مرد درویش خوار — همی[22] بیند آن از بد[23] روزگار

---

[1] I — دست [2] K — کرد IV — داشت [3] IV, VI — و оп. [4] K — خجسته [5] K, I, IV, VI — ما [6] K, VI — نیایش [7] K — نباشد [8] K, I — دل IV — بر VI — بسی [9] K, I, IV — نیست [10] K, I, IV — نخستین [11] VI — گیرد [12] I — بخشیده [13] IV — یزدان نیکی‌شناش [14] I, IV — کو [15] VI — آنرا [16] K — مگر [17] Л, VI — و оп. [18] Л, VI — وگر [19] VI — نیابی [20] K — جاه [21] Л — نداری K — نباشی [22] K, VI — همان [23] VI — خوی بد بیند از

همه ساله بیکار و نالان ز بخت — نه رای و نه دانش و نه زیبای تخت
وگر باز گیرند ازو خواسته — شود جان و مغز و دلش[1] کاسته
ببیچیزی و بدخویی یازد اوی — ندارد خرد گردن افرازد اوی
نه چیز و نه دانش نه رای[2] و هنر — نه دین و نه خشنودئ[3] دادگر
شمارا شب و روز فرخنده باد — بداندیش‌را جان پراگنده[4] باد
برو مهتران آفرین ساختند[5] — خود[6] از سوک شاهان بپرداختند[7]
چو نه سال[8] بگذشت بر سر سپهر — گل زرد شد[9] آن چو گلنار چهر
غمی شد ز مرگ آن سر[10] تاجور — بمرد و بشاهی[11] نبودش پسر
چنان[12] نامور مرد شیرین‌سخن — بنوّی بشد زین سرای کهن
چنین بود تا بود چرخ روان — توانا بهر کار و ما ناتوان
چهل روز سوکش همی‌داشتند — سر[13] گاه او خوار بگذاشتند
بچندین زمان تخت بیکار بود — سر مهتران پر ز تیمار بود
نگه کرد موبد شبستان شاه — یکی لاله‌رخ دید تابان چو ماه
سر مژّه چون خنجر کابلی — دو زلفش چو پیچان خط مغولی[14](؟)
مسلسل یک اندر دگر بافته — گره برزده سرش برتافته
پری‌چهره‌را بچّه اندر[15] نهان — ازان خوب‌رخ[16] شادمان شد[17] جهان
چهل روزه شد رود و می خواستند — یکی تخت شاهی بیاراستند[18]
بسربرش تاجی برآویختند[19] — بران تاج زرّ و[20] درم ریختند[21]

---

1 K — تنش 2 VI — رای و نه بخت 3 VI — خشنودی از 4 I, IV — ز تن کنده 5 K — ز گفتار او سر برافراختند — VI ورا شهریار زمین خواندند 6 IV — چو 7 K — خواندند 8 Л — نه سال перечеркнуто и надписано هفتاد 9 K — چو دینار گشت I, IV, VI — گشت 10 K, VI — شه 11 K, I, IV, VI — ببالین 12 K, I, IV, VI — شد آن 13 Л — доб. و 14 Л, I, IV, VI — معقلی 15 K, I, IV, VI — بد در 16 K, VI — ماه‌رخ 17 K — شاد شد در 18 K — شاهیش پیراستند K, I, IV, VI — б. стоит после б. 36. 19 K, I, VI — بیاویختند 20 I, IV — زرّین 21 K — б. стоит после б. 38; K — доб.:

ازان هر کسی‌را دلی شاد شد * که آن شاه ازو تازه‌بنیاد شد
بدرویش دادند هرگونه چیز * همان هر کس از خویشتن داد نیز

چهل روز بگذشت بر[1] خوب چهر   یکی کودک آمد چو تابنده مهر[2]
ورا موبدش نام شاپور کرد   بران شادمانی یکی سور کرد
تو گفتی همی[3] فرّه ایزدیست   برو سایهٔ[4] رایت بخردیست
برفتند گردان زرّین‌کمر   بیاویختند از برش تاج زر
چو آن خردرا[5] سیر[6] دادند شیر[7]   نوشتند[8] پس در[9] میان حریر
چهل روزه‌را زیر آن تاج زر   نهادند بر تخت فرّخ پدر

[1] K, VI—ازان I, IV—ازین [2] K—доб.:
بران خرد هر کس که کردش نگاه * همی‌گفت نرسیست با تاج و گاه
بیاراستندش ابی تاج و تخت * که آن کودکی بود پیروزبخت
[3] K, I, IV, VI—همه [4] Л, I, IV—سایه و K—شاهی و [5] K—جوانرا همی [6] VI—شیر
[7] VI—سیر [8] I, VI—نوشتندش IV—بپوشیدش [9] K, I, IV, VI—اندر

پادشاهیٔ شاپور ذو الاکتاف

۱

بشاهی برو آفرین خواندند   همه مهتران گوهر افشاندند
یکی موبدی[1] بود شهرو[2] بنام[3]   خردمند و شایسته و شادکام
بیامد بکرسیٔ زرّین نشست   میان پیش او بندگی را[4] ببست
جهانرا همی داشت با داد و رای   سپه را بهر نیک و بد[5] رهنمای
پراگنده[6] گنج و سپاه ورا   بیاراست ایوان و گاه ورا
چنین تا برآمد برین پنج سال   برافراخت آن کودک خرد یال
نشسته شبی شاه[7] در طیسفون   خردمند موبد بپیش[8] اندرون
بدانگه[9] که خورشید برگشت زرد   پدید آمد آن چادر لاژورد
خروش آمد از راه اروند رود   بموبد چنین گفت هست این درود
چنین گفت موبد بران شاه خرد   که ای پاک‌دل نیک‌پی[10] شاه گرد
کنون مرد بازاری و چاره‌جوی   ز کلبه سوی خانه بنهاد روی
چو بر دجله بر یکدگر[11] بگذرند   چنین تنگ پل را[12] بپی[13] بسپرند[14]

---

[1] K— مهتری VI— موبدش [2] K— مهرو [3] IV, VI— شهروی [VI— مهروی] نام [4] IV— بندگی پیش اورا [5] K, IV, VI— نیکئ I— نیکویی [6] I, IV— بپالید VI— بیاگند [7] K— شهنشاه VI— شده شاد [8] IV— موبدش پیش [9] K— چنان بد [10] IV— نیکپی پاک‌دل [11] I, IV— یک بر دگر [12] Л— یک بیک را K— ره را [13] IV— نیکپی راه را [14] IV, VI— نسپرند
Б— فأخبر بأن ذلک من عبور الناس علی جسر دجلة و ازدحامهم فی الرواح و المجئ

بترسد چنین[1] هر[2] کس[3] از بیم[4] کوس — چنین برخروشند چون[5] زخم کوس
چنین گفت شاپور با موبدان — که ای پرهنر[6] نامور[7] بخردان
پلی دیگر اکنون[8] بباید زدن — شدن را یکی راه[9] باز آمدن
بدان تا چنین زیردستان ما — گر از لشکری[10] درپرستان ما
برفتن نباشند زین سان برنج[11] — درم داد باید فراوان ز گنج
همه موبدان شاد گشتند سخت — که سبز آمد آن نارسیده[12] درخت
یکی پل بفرمود موبد دگر — بفرمان آن کودک تاجور
ازو شادمان شد دل مادرش — بیاورد فرهنگ جویان[13] برش
بزودی بفرهنگ جایی[14] رسید — کز آموزگاران سر اندر کشید
چو بر هفت[15] شد رسم میدان نهاد — هم آورد و هم[16] رسم چوگان نهاد
بهشتم شد آیین تخت و کلاه — تو گفتی[17] کمر بست[18] بهرامشاه[19]
تن خویش را از در فخر کرد — نشستنگهِ خود[20] باصطخر[21] کرد
بر[22] آیین فرّخ نیاکان خویش — گزیده سرافراز و[23] پاکان خویش

۲

چو یک چند بگذشت بر شاه[24] روز — فروزنده شد تاج[25] گیتی‌فروز
ز غسّانیان طایر شیردل — که دادی فلک را بشمشیر دل
سپاهی ز رومی و از قادسی[26] — ز بحرین و از کرد وز پارسی[27]
بیامد بپیرامن[28] طیسفون — سپاهی[29] ز[30] اندازه بیش[31] اندرون[32]

---

[1] VI—بران [2] I—آذ [3] K, IV—یک [4] Л, VI—زخم [5] Л—از [6] K, I, IV—رهبر
[7] VI—نامور راه‌بر [8] K, I, VI—یکی پول [K—پل] دیگر IV—یکی با دگر گر [9] Л—доб. و K—باز VI—یک ب
[10] K, IV, VI—لشکر و [11] VI—ازین پس نیابند زنج [12] IV—نورسیده
[13] K—فرهنگیانرا [14] Л—جوی [15] VI—پردخته [16] Л—هم آورد او [17] K—گویی [18] K, IV, VI—که اویست
[19] I—کزو داشت بهرام راه [20] I—شاه [21] K, VI—خویش اصطخر
[22] K, VI—ب [23] I, IV, VI—و оп. [24] K—گاه [25] K—شاه [26] K, IV—پارسی [27] K—فارسی
[28] IV—بایوان آن [29] IV—سپاهبش [30] K—بی [31] K—بود [32] I, IV, VI—دانش فزون

بتاراج داد آن همه بوم و بر — کرا بود با او پی و[1] پا[2] و پر[3]
ز پیوند نرسی یکی یادگار[4] — کجا نوشه بد نام آن نوبهار[5]
بیامد بایوان آن ماه روی — همه طیسفون گشت پر گفت و گوی[6]
ز ایوانش بردند و[7] کردند اسیر — که[8] دانا نبودند و دانش پذیر[9]
چو یک سال نزدیک طایر بماند — ز اندیشگان دل بخون درنشاند
ز طایر یکی دختش[10] آمد[11] چو ماه — تو[12] گفتی که نرسیست با تاج و گاه
پدر مالکه[13] نام کردش[14] چو دید — که دختش[15] همی مملکت را سزید
چو شاپور را سال شد بیست و[16] شش — مهی وش[17] کیی[18] گشت خورشیدفش
بدشت[19] آمد و لشکرش را[20] بدید — ده و دو هزار از یلان برگزید[21]
ابا هر یکی بادپایی هیون — بپیش اندرون مرد صد[22] رهنمون
هیون برنشستند و[23] اسپان بدست — برفتند[24] گردان خسروپرست
ازان پس ابا[25] ویژگان برنشست — میان کیی[26] تاختن را ببست
برفت از پس شاه غسانیان — سرافراز طایر هژبر ژیان
فراوان کس از لشکر او بکشت — چو طایر چنان دید بنمود پشت
برآمد خروشیدن داروگیر — ازیشان گرفتند چندی اسیر
که اندازهٔ آن ندانست کس — برفتند آن ماندگان زان سپس[27]
حصاری شدند آن سپه در یمن — خروش آمد از کودک و مرد و زن

---

[1] K, VI — بود با جنگ [بیم — VI] او [2] K, I, VI — پای [3] K, IV — سر [4] K, I, VI — چو آگه شد از عمّهٔ [آگاه شد عمّت — I] شهریار [5] IV — вместо б.:

در آنجا یکی بچّه بد شاه‌را * که درخور بدی فرّ او گاه‌را
انوشه بدش نام و چون ماه بود * همه گیتی از حالش آگاه بود

[6] IV — کشیدش از آنجا برهنه بروی [7] IV — و оп. [8] K — چو [9] I — б. оп. [10] K, VI — دختر [11] IV — یکی دختر آمد ز طایر [12] I, VI — که [13] VI — مالک [14] K — کرد نامش [15] K — دختر [16] K — سی Б — ثلاثون سنة من ملکه [17] K, IV — منی فش I, VI — منقّش [18] IV — کسی VI — مهی [19] K — پدید [20] K — لشکری را [21] I — бб. 37, 38 приписаны на полях. [22] K, I, IV, VI — شد [23] IV — و оп. [24] K — بنزدیک I, IV, VI — ببردند [25] K, I, IV — خود و VI — از اصطخر با [26] K, IV — پی [27] K, I, IV, VI — б. оп.; Б — перевод б. отсутствует.

بیاورد شاپور چندان[1] سپاه — که بر مور و بر پشّه بربست راه
ورا با سپاهش بدژدر بیافت[2] — در جنگ و راه گریزش نیافت[3]
شب و روز یک ماهشان جنگ بود — سپه را بدژبر[4] علف تنگ بود

۳

بشبگیر شاپور یل برنشست — همی رفت جوشان کمانی بدست
سیه جوشن خسروی در برش — درفشان درفش[5] سیه[6] بر سرش
ز دیوار دژ مالکه بنگرید — درفش و[7] سر نامداران بدید[8]
چو گل رنگ[9] رخسار و[10] چون مشک موی — برنگ طبرخون گل مشک بوی
بشد خواب و آرام زان خوب چهر — بر دایه شد با دلی پر ز مهر
بدو گفت کین[11] شاه خورشیدفش — که ایدر بیامد چنین کینه کش
بزرگئ او چون[12] نهان[13] منست — جهان خوانمش کو جهان منست[14]
پیامی ز من نزد شاپور بر — برزم آمدست او[15] ز من[16] سور بر
بگویش که با تو ز یک[17] گوهرم — هم از تخم نرسئ کنداورم[18]
همان نیز با کین نه[19] هم‌گوشه ام — که خویش توام دختر نوشه ام[20]
مرا گر بخواهی حصار آنِ تست — چو ایوان بیابی نگار آنِ تست
برین کار با دایه پیمان کنی — زبان در[21] بزرگی گروگان کنی
بدو دایه گفت آنچ فرمان دهی — بگویم بیارمت زو آگهی[22]
چو شب در زمین[23] پادشاهی گرفت — ز دریا بدریا سپاهی گرفت
زمین تیره‌گون[24] کوه چون نیل شد — ستاره بکردار قندیل شد
تو گویی[25] که شمعست[26] سیصد[27] هزار — بیاویخته ز آسمانِ حصار

[1] K— چندی [2] K— بتافت IV— نیافت [3] VI— بیافت [4] I, IV, VI— در [5] K, I— درفشی [6] VI— کیان [7] I, IV— و оп. [8] K, VI— درفش از پس نامور شاه دید [9] K, I, IV, VI— گلبرگ [10] K— رخساره [11] VI— ای [12] I— بزرگی و خون [13] K— بزرگست و همچون مهان IV— بر من گرامی چو جان [14] VI— б. оп. [15] VI— و [16] K, IV— از منش [17] K, I, IV, VI— هم [18] VI— نام آورم [19] IV— کیش ز (метр нарушен). [20] VI— توشه ام [21] K, VI— در оп. [22] K— نیارمت با فرّهی [23] IV— چو پرسید شب [24] K— قیر شد I, IV, VI— قیرگون [25] K, I, IV, VI— گفتی [26] IV— شمعیست [27] K— ششصد VI— چندین

بشد دایه لرزان[1] پر از ترس و بیم / ز طایر همی شد دلش بدو[2] نیم
چو آمد بنزدیک پرده سرای / خرامید نزدیک آن[3] پاک رای[4]
بدو گفت اگر[5] نزد[6] شاهم بری / بیابی ز من تاج و انگشتری
هشیوار[7] سالار بارش[8] ببرد / ز دهلیز پرده بر شاه گرد
بیامد زمین را بمژگان[9] برفت / سخن هرچ بشنید با شاه[10] گفت
ز گفتار او شاد شد شهریار / بخندید و دینار دادش هزار
دو یاره یکی طوق و انگشتری[11] / ز دیبای چینی و از بربری[12]
چنین داد پاسخ که با[13] ماه روی[14] / بخوبی[15] سخنها فراوان بگوی
بگویش که گفت او[16] بخورشید و ماه / بزنّار و[17] زردشت و[18] فرّخ[19] کلاه
که هر چیز کز من بخواهی همی / گر[20] از پادشاهی بکاهی همی[21]
ز من هیچ بد[22] نشنود[23] گوش تو / نجویم جدایی ز[24] آغوش تو
خریدارم اورا بتخت و کلاه / بفرمان یزدان و[25] گنج و سپاه
چو بشنید پاسخ هم اندر زمان / ز پرده بیامد بر[26] دژ دوان[27]
شنیده بران سرو سیمین بگفت / که خورشید ناهیدرا گشت[28] جفت
ز بالا و دیدار[29] شاپور شاه / بگفت آنچ[30] آمد[31] بتابنده[32] ماه

---

[1] K— ترسان [2] K, I, IV, VI— بر دو [3] K, I, IV, VI— نزدیکئ [4] VI— رهنمای K—доб.:

چو سالار بار اندرو بنگرید * یکی کهنه جادو زنی زال دید

[5] Л— اگر оп. [6] K— نزدیک [7] K, IV—доб. و [8] K, I, IV, VI— بینادل اورا [9] I, IV— بمژگان زمین را [10] K, I, IV, VI— ب [K— وی] با او [11] K, I, IV, VI— با افسری [12] K, I, IV, VI— وزان پس بدو گفت [13] K— چین بافته چادری [14] VI— پس انگه بگفتش که ای [15] K, I, IV, VI— کای نیکخوی [16] I— بچربی گفتش [17] K, I, IV, VI— و оп. [18] VI— و оп. [19] Л— گنج و [20] IV— ور [21] K—доб.:

ترا بخشم و گر همه جان بود * بدین گونه ام با تو پیمان بود

[22] K, I, IV— بد سخن [23] VI— نشنود بد سخن [24] K— بجز مهر از [25] I, IV— ب [26] VI— سوی [27] I, IV, VI— دمان [28] K, I, IV, VI— گشتند و ناهید [29] IV— دیدار و بالای [30] K— آنک [31] K, IV— ماند VI— باید [32] I— ز تابنده

٤

ز خاور چو خورشید بنمود تاج[1] — گل زرد شد بر زمین رنگ ساج[2]
ز گنجور دستور بستد کلید — خورش خانه و خمّهای[3] نبید
بدژدر[4] هرانکس که بد مهتری — وزان جنگیان رنج دیده[5] سری
خورشها فرستاد و چندی[6] نبید — هم از[7] بویها نرگس و شنبلید
پرستندهٔ باده را[8] پیش خواند — بخوبی[9] سخنها فراوان براند
بدو گفت کامشب تویی[10] باده ده[11] — بطایر همه بادهٔ ساده ده
همان تا بدارند باده بدست — بدان تا بخسپند و[12] گردند مست
بدو گفت ساقی که من بنده ام — بفرمان تو در جهان زنده ام
چو خورشید بر باختر گشت زرد — شب تیره گفتش که از راه برد[13]
می خسروی خواست طایر بجام — نخستین ز غسّانیان برد نام
چو بگذشت یک پاس از[14] تیره شب — بپاسود طایر ز بانگ[15] جلب
برفتند یکسر سوی خوابگاه[16] — پرستندگانرا بفرمود شاه
که با[17] کس نگوید سخن جز براز — نهانی در دژ گشادند باز
بدان[18] شاه شاپور خود چشم داشت — از آواز مستان بدل خشم داشت
چو شمع از در دژ بیفروخت گفت — که گشتیم با بخت بیدار جفت
مر آن ماه رخ را بپرده سرای — بفرمود[19] تا خوب کردند جای
سپه را همه سربسر گرد کرد — گزین کرد مردان ننگ و نبرد
بباره برآورد[20] چندی سوار — هرانکس که بود از در کارزار[21]
بدژ درشد و[22] کشتن اندر گرفت — همه[23] گنجهای[24] کهن برگرفت
سپه بود با طایر اندر حصار — همه مست[25] خفته فزون از هزار[26]

---

[1] K— روی [2] K— مشکبوی [3] K, I— خیکهای VI— خانهٔ جنگهای [4] Л— در оп. [5] K— رزم دیده [6] K, VI— لختی [7] I, IV— همان [8] Л— پرستنده و دایه را [9] I, IV, VI— بچربی [10] VI— تو ای [11] Л— بدو باده ده [12] I— چو [13] VI— گرد [14] I, IV, VI— ازان [15] K, I, IV, VI— [I, IV— آن] نشست از [16] VI— بارگاه [17] VI— تا [18] I— بدو IV— بران VI— بدل [19] VI— بگفتند [20] K— پیاده برآورد و [21] I, IV, VI—бб. 97, 98 оп. [22] IV— و оп. [23] K, I, IV— همان [24] VI— جنگهای [25] K, I—доб. و [26] I, IV— شمار

14—2258

دگر خفته آسیمه برخاستند ‌ ‌ بهر[1] جای جنگی بیاراستند[2]
ازیشان کس از بیم ننمود[3] پشت ‌ ‌ بسی نامور شاه ایران[4] بکشت
چو شد طایر اندر کف او[5] اسیر ‌ ‌ بیامد برهنه دوان ناگزیر[6]
بچنگ وی آمد[7] حصار و بنه ‌ ‌ گرفتار شد[8] مردم بدتنه
ببود آن شب و بامداد پگاه ‌ ‌ چو[9] خورشید بنمود زرّین کلاه
یکی تخت پیروزه اندر حصار ‌ ‌ بآیین نهادند و دادند بار
چو از بار[10] پردخته شد[11] شهریار ‌ ‌ بنزدیک او شد گل[12] نوبهار[13]
ز یاقوت سرخ افسری بر سرش ‌ ‌ درفشان ز زربفت[14] چینی برش[15]
بدانست کان جادوی کار اوست ‌ ‌ بدو بد رسیدن ز کردار[16] اوست[17]
چنین گفت کای شاه آزادمرد ‌ ‌ نگه کن که فرزند با من چه کرد
چنین هم تو از مهر او چشم دار ‌ ‌ ز بیگانگان زین سپس[18] خشم دار
چنین گفت شاپور بدنام را ‌ ‌ که از پرده چون[19] دخت بهرام را
بیاری و رسوا کنی دوده را ‌ ‌ برانگیزی[20] آن کین آسوده را
بدژخیم فرمود تا گردنش ‌ ‌ زنند بآتش اندر بسوزد[21] تنش
سر طایر از ننگ[22] در خون کشید ‌ ‌ دو کتف وی از پشت[23] بیرون کشید

---

[1] K—ز هر [2] K, VI—برآراستند [3] VI—بنمود [4] Л, IV, VI—ازیشان [5] I, IV, VI—وی [6] K—обратный порядок мисра. [7] K—اندر [8] Л—بسی نامور I, IV, VI—بسی مایه ور [9] VI—که [10] I—باژ IV—باره [11] K—برداشت دل VI—ازان چون بپرداخت دل [12] VI—شاه آمد آن [13] K—شد دختر شهریار (нет рифмы). [14] K—دیبای [15] I, IV, VI—بدید آن سر تاجور دخترش K, VI—доб.:

برابر [VI—برابرش] بر تخت شاهی نشاند * سبک طایر بسته‌را پیش خواند
چو طایر بیامد برهنه برش [VI—سرش] * دلش خسته و نانهفته سرش [VI—بدید آن سر تاجور دخترش]

[16] K, I, IV, VI—بازار [17] K—доб.:

نکو گفت آنکس که گفت این سخن * زنانرا نبایست دیدن ز بن

[18] K—را بشب VI—شبش [19] K, VI—خود [20] VI—بشورانی [21] K—زند تا بآتش نماید IV—زنند و بسوزد از آتش VI—زنند و بآتش بسوزد [22] VI—کینه [23] K—هم از پشت او کتف I, IV—رفیقانش را کفت VI—سوارانش را کتف

هرانکس کجا یافتی از عرب / نماندی که با کس[1] گشادی دو لب
ز دو دست او دور کردی دو کفت[2] / جهان ماند[3] از کار او در شگفت
عرابی ذو الاکتاف کردش لقب / چو از مهره[4] بگشاد کفت عرب[5]
وزانجایگه شد[6] سوی پارس باز / جهانی همه[7] برد پیشش نماز[8]
برین نیز بگذشت چندی سپهر / وزان پس دگرگونه بنمود چهر[9]

۵

چنان بد که یک روز با تاج و گنج / همی داشت از بودنی دل برنج
ز تیره شب اندرگذشته سه[10] پاس / بفرمود تا شد ستاره‌شناس
بپرسیدش از تخت شاهنشهی / هم از رنج[11] وز روزگار بهی
منجّم بیاورد[12] صلّاب را / بپرداخت آرامش و خواب را
نگه کرد روشن بقلب اسد[13] / که هست او نمایندهٔ فتح و[14] جد[15]
بدان تا رسد پادشارا بدی / فزاید بدو فرّه ایزدی
چو دیدند گفتندش[16] ای[17] پادشا / جهانگیر و روشن‌دل و پارسا
یکی کار پیش است با رنج[18] و درد / نیارد کس آن بر تو بر یاد[19] کرد
چنین داد شاپور پاسخ بدوی / که ای مرد داننده و[20] راه‌جوی
چه چار[21]ست تا این[22] ز من بگذرد / تنم اختر بد بپی[23] نسپرد[24]
ستاره‌شمر گفت کای شهریار / ازین[25] گردش[26] چرخ ناپایدار

---

[1] IV—کس بر VI—پیشش [2] K, VI—کتف (нет рифмы). [3] K, I, IV—مانده [4] Л, IV—مهر
[5] IV—б. оп. [6] VI—نجا بشد تا [7] K, I, IV, VI—همی [8] K, I, IV, VI—доб.:
هرانکس که با کفت زنهار یافت * ز ساو و ز باژش [ز باژ و ز ساوش—K] همی سر بتافت
[ز شاپور وز پارس سر می نتافت—IV]
[9] IV—گونه تر شد بمهر [10] I, IV—دو [11] K—رنگ [12] VI—بیاورد داننده [13] K, I, IV, VI—الاسد [14] K—و оп. [15] IV—فتح ابد VI—فتح الابد [16] K, IV, VI—گفتند [17] VI—کای
[18] K—گرم [19] VI—کسی بر تو آن بار [20] K, IV, VI—دانندهٔ [21] K, I, IV, VI—چاره [22] VI—ایران [23] K, I, IV, VI—مگر [24] I—نشمرد [25] I—کس از [26] VI—اختر

بمردی و دانش نیابی[1] گذر   خردمند گر[2] مرد پرخاشخر
بباشد[3] همه بودنی بی گمان   نتابیم با گردش آسمان
چنین داد پاسخ گرانمایه شاه   که دادار باشد ز هر بد نگاه[4]
که گردان بلند آسمان آفرید   توانایی و ناتوان آفرید
بگسترد بر پادشاهیش داد   همی بود یک چند بی رنج و[5] شاد[6]
چو آباد شد زو همه مرز و بوم   چنان آرزو کرد کاید بروم
به بیند که قیصر سزاوار[7] هست   ابا لشکر و گنج[8] و نیروی دست
همان[9] راز بگشاد با کدخدای   یکی پهلوان گرد[10] با داد و رای
همه[11] راز و اندیشه با او بگفت   همی داشت از[12] هر کس اندر[13] نهفت
چنین[14] گفت کاین پادشاهی بداد   بدارید کز داد باشید شاد
شتر خواست پرمایه[15] ده کاروان   بهر کاروانی یکی ساروان
ز دینار وز گوهران بار کرد   ازان سی شتر بار دینار کرد
بیامد پر اندیشه ز آباد بوم   همی رفت زین سان سوی مرز[16] روم
یکی روستا بود نزدیک شهر   که دهقان و شهری بدو بود[17] بهر
بیامد بخان یکی کدخدای   بپرسید کایدر مرا هست جای
برو آفرین کرد مهتر بسی   که چون تو نیابیم مهمان کسی[18]
ببود آن شب و خورد و بخشید چیز   ز[19] دهقان بسی آفرین یافت[20] نیز[21]
سپیده بر آمد[22] بنه برنهاد   سوی خانهٔ قیصر آمد چو باد
بیامد بنزدیک سالار بار   برو آفرین کرد[23] و بردش[24] نثار
بپرسید و گفتش چه مردی بگوی   که هم شاه‌شاخی و هم شاه‌روی
چنین داد پاسخ که ای[25] پادشا   یکی پارسی مردم و پارسا

---

[1] K, I, IV, VI — نیابد [2] K, I, IV — با [3] VI — نباشد [4] K, I, VI — پناه [5] I, IV — بی رنج یکچند بی رنج یکچند (метр нарушен). [6] K — با رنج و داد (нет рифмы). [7] I, IV — سرافراز [8] VI — چه مایه برو راست [9] K, IV, VI — همه [10] VI — بود [11] I, IV — همان [12] K, IV — با [13] VI — از دیگران در [14] K — بدو IV — همی [15] VI — سرمایه [16] K, I, IV, VI — هم زین نشان تا ب [17] K, I, IV, VI — دو [VI — زان] بدی زو [18] VI — بسی (нет рифмы). [19] K — ب [20] K — خواند [21] VI — б. оп. [22] Л — بیامد [23] VI — گفت [24] K, I, IV, VI — کردش [25] T — نیم

ببازارگانی برفتم ز جز[1] … یکی کاروان دارم از خزّ و بز
کنون آمدستم بدین بارگاه … مگر نزد قیصر گشایند راه
ازین بار چیزی کش اندر[2] خورست … همه[3] گوهر و آلت لشکرست
پذیرد سپارد بگنجور[4] گنج … بدان شاد باشم ندارم[5] برنج
دگررا[6] فروشم بزرّ و بسیم … بقیصر پناهم نه پیچم ز بیم
بخرّم هرانچم بباید[7] ز روم … روم سوی ایران ز[8] آباد بوم
ز درگاه برخاست مرد کهن … بر قیصر آمد بگفت این سخن
بفرمود تا پرده برداشتند … ز در سوی قیصرش بگذاشتند
چو شاپور نزدیک قیصر رسید … بکرد آفرینی چنان چون[9] سزید
نگه کرد قیصر بشاپور گرد … ز خوبی دل و دیده اورا سپرد
بفرمود تا خوان و می ساختند … ز بیگانه ایوان بپرداختند
جفادیده[10] ایرانیی بُد بروم … چنان چون بود مرد بیداد و شوم
بقیصر چنین گفت کای سرفراز … یکی نو سخن بشنو از من براز
که این نامور مرد بازارگان … که دیبا فروشد بدینارگان
شهنشاه شاپور گویم[11] که هست … بگفتار و دیدار[12] و فرّ و نشست
چو بشنید قیصر سخن تیره[13] شد … همی چشمش از روی او خیره[14] شد
نگه‌بانش برکرد و با کس نگفت … همی داشت آن رازرا در[15] نهفت
چو شد مست[16] برخاست شاپور شاه … همی داشت قیصر مر اورا نگاه
بیامد نگه‌بان و اورا گرفت[17] … که شاپور نرسی توی ای شگفت[18]
بجای[19] زنان برد و دستش ببست … بمردی ز دام بلا کس نجست[20]
چو زین باره[21] دانش نیاید ببر … چه باید[22] شمار ستاره شمر[23]

---

[1] Л, K, IV, VI—خز [2] K, VI—که I—در تازی اسپان ترا [3] K—همان IV—همی [4] K, I, IV, VI—بـ ز چاکر سپارد [5] K—نباشم [6] K, I, IV, VI—تا [7] VI—نیاید [8] I, IV—ز оп.; VI—و [9] VI—یکی آفرین کرد همچون [10] I, IV—جهاندیده VI—جفاپیشه [11] IV, VI—دانم [12] K—دینار [13] K, I, IV, VI—خیره [14] K, I, IV, VI—تیره [15] K—داشت راز وی اندر IV—اندر [16] I—доб. و [17] K—بگفت (нет рифмы); VI—با او بگفت. [18] VI—در نهفت [19] K—بخانه I, IV, VI—بخان [20] K, I, IV—نرست [21] Л—بار K, VI—این مایه [22] IV—باشد [23] VI—б. стоит перед б. 172.

بر مست شمعی همی سوختند[1] — بزاریش در چرم خر دوختند[2]
همی گفت هر کس که این شوربخت — همی پوست خر جست و بگذاشت[3] تخت[4]
یکی خانه‌یی بود[5] تاریک و تنگ — ببردند بدبخت را بی درنگ
بدان جای[6] تنگ اندر[7] انداختند — در خانه را قفل برساختند
کلیدش بکدبانوی خانه داد — تنش را بدان چرم[8] بیگانه[9] داد
بزن گفت چندان دهش نان و آب — که از داشتن زو نگیرد[10] شتاب[11]
اگر زنده ماند بیک چند گاه — بداند مگر ارج[12] تخت و کلاه
همان[13] تخت قیصر نیایدش یاد — کسی را کجا نیست[14] قیصرنژاد[15]
زن قیصر آن خانه را درببست — بایوان دگر جای بودش نشست
یکی ماه‌رخ بود گنجور اوی — گزیده بهر[16] کار دستور اوی
که ز[17] ایرانیان داشتی او[18] نژاد — پدر بر پدربر همی داشت یاد
کلید در خانه اورا سپرد — بچرم اندرون بسته[19] شاپور گرد
همان روز ازان مرز لشکر براند — ورا بسته در پوست آنجا بماند
چو قیصر بنزدیک ایران رسید — سپه یک بیک تیغ کین برکشید[20]
از ایران همی برد رومی[21] اسیر — نبود آن یلان را[22] کسی دستگیر
بایران زن و مرد و کودک نماند — همان چیز بسیار و اندک نماند[23]
نبود آگهی در میان سپاه — نه مرده نه زنده ز[24] شاپور شاه
گریزان همه شهر ایران ز[25] روم — ز مردم تهی شد همه مرز و[26] بوم
از ایران بی‌اندازه ترسا شدند — همه مرز پیش[27] سکوبا[28] شدند

[1] K— برافروختند [2] VI—б. оп. [3] VI— مگر چرم خر خاست بر جای [4] K—б. оп.
[5] IV— دید [6] I— خان [7] VI— تنگش در [8] K— خانه VI— جای [9] IV— خرّانه [10] IV— روز گیرد [11] VI—б. оп. [12] VI— برآید ز تاج وز [13] K, IV— هم از [14] I— هست [15] VI—б. оп.
[16] VI— بران [17] K, I, IV, VI— کز [18] K— زن [19] K— بود [20] K— از ایران بکشت او هرانکس که دید [21] K— چندی VI— لشکر [22] K— بلارا VI— کسانرا [23] VI—б. оп. [24] VI- نه [25] K— به VI— و [26] I, VI— و оп. [27] K, I, IV— یکسر [28] VI— شکیبا

٦

چنین تا برآمد برین چند گاه[1] بایران[2] پراگنده گشته[3] سپاه
بروم آنک شاپور را داشتی شب و روز تنهاش نگذاشتی
کنیزک نبودی ز شاپور[4] شاد ازان کِش ز ایرانیان بد[5] نژاد
شب و روز زان چرم گریان بدی دل او ز شاپور بریان بدی
بدو گفت روزی که ای خوب روی چه مردی مترس ایچ[6] با من بگوی
که در چرم چون[7] نازک اندام تو همی بگسلد خواب و آرام تو
چو سروی بدی بر سرش گرد ماه بران ماه کرسی[8]* ز[9] مشک سیاه
کنون چنبری گشت بالای سرو تن پیل وارت بکردار[10] غرو[11]
دل من همی بر تو بریان شود دو چشمم شب و روز گریان شود[12]
بدین سختی اندر چه جویی همی که راز تو با من نگویی همی[13]
بدو گفت شاپور کای خوب چهر[14] گرت[15] هیچ بر[16] من بجنبید[17] مهر[18]
بسوگند پیمانت خواهم یکی کزان نگذری جاودان اندکی[19]
نگویی ببدخواه راز[20] مرا کنی یاد[21] درد و گداز[22] مرا[23]
بگویم ترا آنچ[24] درخواستی بگفتار پیدا کنم راستی[25]
کنیزک بداداد سوگند خورد بزنّار شمّاس[26] هفتاد گرد[27]
بجان مسیحا و سوک[28] صلیب بدارای[29] ایران[30] گشته مصیب[31]

---

[1] IV— پنج ماه [2] K, I, IV, VI— ز ایران [3] K, I— شد آن IV, VI— گشت آن [4] VI— بشاپور شه بود [5] VI— ازیرا کز ایرانش بودی [6] K— میندیش [7] K, I, IV— خر VI— این [8] K, IV— تاجی I— گیسو VI— خوشه [9] I— چو [10] I— دو تا گشت بالای آن سرو [11] IV— میانی چو عرعر برفتن تذرو [12] K—доб.:

روانم همی بر تو مهر آورد * همی آب شرمم بچهر آورد

[13] VI—б. оп. [14] IV— روی [15] K— اگر [16] K— با [17] K— بجنبدت [18] IV— بگویم بتو آنچه گفتی بگوی [19] I—б. оп. [20] VI— ران [21] K— تازه [22] VI— یاد در دوکدان [23] IV—б. оп. [24] K— آنک [25] K— زیبا کم آراستی [26] VI—доб. و [27] VI— گرگ (нет рифмы). [28] K— مسیح و سواک [29] IV— بآبا و [30] I, IV— و ابرای [31] IV—б. стоит после б. 210; VI—б. оп.

---

* کرس... و موی پیچیده و مجعّد را نیز گویند (برهان قاطع)

که راز تو با کس نگویم ز بن   نجویم همی بتّری[1] زین سخن
همه راز شاپور با او بگفت   بماند[2] آن سخن نیک و بد در نهفت[3]
بدو گفت اکنون[4] چو[5] فرمان دهی[6]   بدین راز من دل گروگان دهی[6]
سر از بانوان برتر آید[7] ترا   جهان زیر پای[8] اندرآید[9] ترا
بهنگام نان[10] شیر گرم آوری   بپوشی[11] سخن نرم[12] نرم آوری
بشیر اندرآغارم[13] این چرم خر   که این چرم گردد بگیتی[14] سمر
پس از من بسی سالیان بگذرد   بگوید همی هرک دارد خرد[15]
کنیزک همی خواستی[16] شیر گرم   نهانی ز هر کس بآواز نرم
چو کشتی یکی جام برداشتی[17]   بر آتش همی[18] تیز بگذاشتی[19]
بنزدیک شاپور بردی نهان   نگفتی نهان[20] با کس اندر[21] جهان
دو هفته سپهر اندرین گشته شد   بفرجام چرم خر آغشته شد
چو شاپور زان پوست آمد برون   همه دل[22] پر از درد و تن[23] پر ز خون
چنین گفت پس با کنیزک براز   که ای پاک[24] بیناادل نیک ساز[25]
یکی چاره باید کنون ساختن   ز هرگونه[26] اندیشه انداختن
که ما را گذر باشد از شهر روم   مباد آفرین بر چنین مرز[27] و[28] بوم
کنیزک بدو گفت فردا پگاه   شوند این بزرگان سوی جشنگاه
یکی جشن باشد بروم اندرون   که مرد و زن و کودک آید برون[29]
چو کدبانو[30] از شهر بیرون شود   بدان جشن خرّم بهامون شود
شود جای[31] خالی و من چاره جوی[32]   بسازم نترسم ز پتیاره گوی[33]

[1] K, I— برتری IV— بدتری VI— تیزیی [2] I, IV, VI— نماند Л— دماند [3] K—б. оп. [4] K— کاکنون [5] K, I— چه [6] K, I, IV, VI— کنی [7] K— بانوانم برآرم VI— سرت را بکیوان برآرم [8] K— دست [9] K, VI— آرم [10] VI— بدو گفت گر [11] I— نیوشی [12] IV— را و VI— بدان شیر این چرم [13] I— آغار IV— آغازی [14] Л— بنیکی [15] IV—б. оп.; VI—бб. 214, 215 оп. [16] K— داشتی [17] K— کنیزک چو آن شیررا داشتی IV— می داشتی [18] K, I— ابر آتش IV— که بر آتش [19] VI—б. оп. [20] K, I, IV,VI— سخن [21] K— کسی در [22] K, I, IV— تن [23] K, I, IV— دل VI— رخ [24] VI— یار [25] Л— پاک دل مردم نیک راز [26] Л— گوشه [27] K— شهر [28] I— و оп. [29] VI — б. оп. [30] K — کدبانوی [31] IV — شهر [32] I, VI — چارۀ [33] I, VI — پتیارۀ IV — نیارم بیکباره روی K — بیچار جوی

دو اسپ و دو گوپال و تیر و کمان   بپیش تو آرم بروشن روان
ببست اندر اندیشه دلرا نخست   از آخر دو اسپ گرانمایه جست[1]
همان تیغ و گوپال و برگستوان   همان جوشن و مغفر هندوان[2]
باندیشه[3] دلرا[4] بجای آورید   خردرا بران رهنمای آورید
چو از باختر چشمه اندرکشید   شب آن[5] چادر قار[6] بر[7] سر کشید
پراندیشه شد جان شاپور شاه   که فردا چه سازد کنیزک پگاه[8]

۷

چو برزد سر از برج شیر آفتاب   بپالید[9] روز و بپالود خواب
بجشن آمدند آنک بودی[10] بشهر   بزرگان جوینده[11] از جشن[12] بهر
کنیزک سوی چاره[13] بنهاد[14] روی   چنان چون بود مردم چاره جوی
چو ایوان خالی بچنگ آمدش   دل شیر و چنگ پلنگ آمدش
دو اسپ گرانمایه ز آخر ببرد   گزیده سلیح سواران گرد
ز دینار چندانک بایست نیز   ز خوشاب و یاقوت و هرگونه چیز
چو آمد همه ساز رفتن بجای   شب آمد دو تن راست کردند رای
سوی شهر ایران نهادند روی   دو خرّم نهان شاد و آرامجوی
شب و روز یکسر همی تاختند   بخواب و بخوردن نپرداختند
برین گونه از شهر بر خورستان[15]   همی راندند تا کشور سورستان[16]
چو اسپ و تن از تاختن گشت سست   فرود آمدنرا همی جای[17] جست
دهی خرّم آمد بپیش براه   پر از باغ و میدان و[18] پر[19] جشنگاه
تن از رنج خسته[20] گریزان ز بد   بیامد در باغبانی[21] بزد

---

[1] K — доб.:

چو بشنید شاپور کرد آفرین * بران پرهنر دختر پیش بین

[2] K, I, IV— پهلوان [3] K— پراندیشه [4] VI— باندیشهٔ دل [5] VI— از [6] K, IV, VI— قیر [7] K— در [8] VI— براه [9] Л— بپالیز [10] K— او بود VI— او بد [11] I, IV, VI— بزرگ آنک بردارد [12] K— دانده از شهر [13] K— خانه [14] VI— بنمود [15] IV— خورسان [16] K— گورستان I, IV— شورسان VI— б. оп.; Б— إلی إحدی مدن خوزستان [17] K, VI— راه I, IV— چاره [18] IV— و оп. [19] VI— و بد [20] K— لرزان I— رخته IV— رخنه VI— رنجه [21] K— باغبان را

بیامد دمان[1] مرد پالیزبان / که هم نیک‌دل بود و هم میزبان
دو تن دید با نیزه و درع و خود / ز شاپور پرسید[2] هست[3] این درود
بدین بیگهی از کجا خاستی[4] / چنین تاختن را بیاراستی[4]
بدو گفت شاپور کای نیک‌خواه / سخن چند پرسی ز گم‌گرده راه
یکی مرد ایرانیم راه‌جوی / گریزان بدین مرز بنهاده[5] روی
پر از دردم[6] از قیصر و لشکرش / مبادا که بینم[7] سر و افسرش
گر امشب مرا میزبانی کنی / هشیواری[8] و مرزبانی کنی
برآنم که روزی بکار آیدت / درختی که کشتی[9] ببار آیدت[10]
بدو باغبان گفت کین خان[11] تست / تن[12] باغبان نیز مهمان[13] تست
بدان چیز کاید[14] مرا دسترس / بکوشم بیارم نگویم بکس[15]
فرود آمد از باره[16] شاپور شاه / کنیزک همی‌رفت با او براه
خورش ساخت چندان[17] زن باغبان / ز هرگونه چندانک بودش توان[18]
چو نان خورده شد کار می ساختند / سبک‌مایه جایی[19] بپرداختند
سبک باغبان می بشاپور داد / که بردار[20] ازان کس که آیدت[21] یاد
بدو گفت شاپور کای میزبان / سخن‌گوی و[22] پرمایه[23] پالیزبان
کسی کو می آرد نخست او خورد / چو بیشش بود سالیان و[24] خرد
تو از من بسال اندکی برتری[25] / تو باید که چون می دهی می خوری[26]
بدو باغبان گفت کای پرهنر / نخست آن خورد می که بازیب‌تر[27]
تو باید که باشی برین پیش‌رو / که پیری بفرهنگ و بر[28] سال نو
همی بوی تاج آید از موی تو / همی رنگ عاج آید از روی[29] تو[30]

[1] K, I—دوان [2] I, IV—بهرام VI—بپرسید شه را که [3] Л—گفت Б—فقال لسابور: من أين جئت؟ و هل عندك من سابور ملك فارس خبر؟ [4] I—ستند VI—б. оп. [5] K, I, IV, VI—نهاده بدین مرز [6] K—درد [7] K—بینی [8] IV—ی оп. [9] VI—کاری [10] K, I, IV—б. оп. [11] K—جای IV, VI—جان [12] K—دل [13] K—هم رای [14] IV—بچیزی که باشد [15] VI—б. оп. [16] K, I, IV, VI—اسب [17] VI—چندی [18] VI—نهان [19] K—چیزی I, IV—باده جامی [20] IV—بنیوش [21] I—بِ آید IV—بِ داری VI—بِ خواهی از هر که [22] Л—و оп. [23] K—با مرد [24] K—بر [25] VI—مهتری [26] VI—خوری می دهی Б—перевод бб. 255—263 см. в приложении III. [27] K—و فر [28] K, I, IV, VI—در [29] IV—موی [30] I, VI—б. оп.

بخندید شاپور و بستد نبید … یکی بادسرد از جگر برکشید
بپالیزبان گفت کای[1] پاک دین … چه آگاهی استت ز ایران زمین
چنین داد پاسخ که ای برمنش[2] … ز تو دور بادا بد بدکنش
ببدخواه ما باد چندان زیان … که از قیصر آمد بایرانیان[3]
از ایران پراگنده شد هرک بود … نماند اندران بوم[4] کشت و درود
ز بس[5] غارت و کشتن مرد و زن … پراگنده گشت آن بزرگ انجمن
وزیشان بسی نیز ترسا شدند … بزنّار پیش سکوبا شدند
بسی جاثلیقی بسربر کلاه … بدور از[6] بر و[7] بوم و آرامگاه[8]
بدو گفت شاپور شاه اورمزد … که رخشان بُدی همچو[9] ماه اورمزد[10]
کجا شد که قیصر[11] چنین چیره[12] شد … ز بخت آب[13] ایرانیان تیره شد
بدو باغبان گفت کای سرفراز … ترا جاودان مهتری باد و ناز
ازو مرده و زنده[14] جایی[15] نشان … نیامد بایران بدان[16] سرکشان[17]
هرانکس که بودند ز[18] آباد بوم … اسیرند سر تا سر اکنون بروم
برین[19] زار بگریست پالیزبان … که بود آن زمان[20] شاه را میزبان
بدو میزبان[21] گفت کایدر[22] سه روز … بباشی[23] بود خانه گیتی فروز
که[24] دانا زد این داستان از نخست[25] … که هر[26] کس که آزرم مهمان نجست
نباشد خرد هیچ[27] نزدیک اوی … نیاز[28] آورد بخت تاریک اوی
بباش و بیاسای و می خور بکام[29] … چو[30] گردد دلت رام برگوی نام[31]
بدو گفت شاپور کآری[32] رواست … بمابر کنون میزبان[33] پادشاست

---

1 K— ای   2 K— گومنش I, IV— کی منش   3 VI— بر ایرانیان   4 VI— مرز   5 K— هم از
6 Л, IV— ان   7 K— بدو داده از   8 VI—б. оп.   9 K, I, IV— چون ز   10 VI— بدو آنگهی گفت شاپور گرد * کجا شد که قیصر کند دست برد
11 VI— چرا قیصر اکنون   12 I, IV— خیره   13 VI— کمر بخت   14 VI— زنده گر مرده
15 Л— مرده زنده بجایی   16 VI— بدین مرز و این   17 K—б. оп.   18 K, I, VI— بود اندر   19 Л— بدو
20 K— اندران I— بدین   21 K— باغبان   22 K, IV, VI— ایدر   23 VI— نباشی   24 K— چو
25 K— درست   26 VI— هر آذ   27 K— خردمند   28 K— بیار VI— بپای   29 K, I, IV— بجام
30 K— که   31 K— گویی بنام VI—б. оп.   32 K, VI— آری   33 Л— مرزبان VI— بما میزبان بر کنون

۸

ببود آن شب و خورد و گفت[1] و شنید　　سپیده چو از کوه سر برکشید[2]
چو زرّین درفشی برآورد[3] راغ　　بر میهمان[4] شد خداوند باغ
بدو گفت روز تو فرخنده باد　　سرت برتر از ابر بارنده باد
سزای تو مان[5] جایگاهی نبود　　بآرام شایسته گاهی[6] نبود
چو مهمان درویش باشی[7] خورش　　نیابی نه پوشیدن و پرورش[8]
بدو گفت شاپور کای نیک بخت　　من این خانه بگزیدم از تاج[9] و[10] تخت
یکی زند و است آر با[11] برسمت　　بزمزم یکی پاسخی پرسمت[12]
بیاورد هرچش بفرمود شاه　　بیفزود نزدیک شه[13] پایگاه[14]
بزمزم بدو گفت[15] برگوی راست　　کجا[16] موبدِ[17] موبد اکنون کجاست
چنین داد پاسخ ورا باغبان　　که ای پاک دل مرد شیرین زبان
دو چشمم ز[18] جایی که دارم[19] نشست[20]　　بدان خانهٔ موبدان موبدست
نهانی بپالیزبان گفت شاه　　که از مهترِ ده[21] گِل[22] مهره[23] خواه
چو بشنید زو این سخن باغبان[24]　　گِل و مشک و می خواست[25] و آمد دمان[26]
جهاندار بنهاد بر گِل نگین　　بدان باغبان داد و کرد آفرین[27]
بدو گفت کین گل بموبد سپار　　نگر تا چه گوید همه[28] گوش دار
سپیده دمان مرد با مهر شاه　　بر موبدِ[29] موبد آمد پگاه
چو نزدیک درگاه موبد رسید　　پراگنده گردان و در بسته دید

---

[1] VI — گفت و خورد　[2] I, IV — دمید　[3] VI — ز چراغی برآمد　[4] IV — میزبان　[5] K, I, IV, VI — توام　[6] VI — جاهی　[7] Л — دادی　[8] I, IV — б. оп.　[9] K, I — گاه　[10] IV — از بهر　[11] Л — تا　[12] K, I, IV — б. оп.　[13] K — بپایست بر رسم آن　I, IV — بیاراست بر رسم وی　VI — بیاراسته　[14] K — جایگاه　I, IV — بارگاه　VI — باژگاه　T — بیاراسته برسم و باژگاه　[15] K — بدو گفت زمزم و　[16] IV, VI — که تا　[17] K, I, VI — موبدان　[18] VI — بـ　[19] K, VI — دارد　[20] I — بس است　[21] IV — دل　[22] Л — доб. و　[23] I, IV, VI — مهر　[24] VI — میزبان　[25] I, IV — جست　[26] K, I, IV, VI — دوان　[27] K — доб.:

بیاورد شاپور ازان گشت شاد * نگین از بر گل یکی برنهاد

[28] K — همی　VI — ترا　[29] I, VI — موبدان

IV — بسست　شاپور

بآواز زان بارگه بار خواست   چو بگشاد در باغبان رفت راست

چو آمد بنزدیک موبد فراز   بدو مهر[1] بنمود[2] و بردش نماز

چو موبد نگه کرد و آن مهره[3] دید   ز شادی دل رای‌زن[4] بردمید

وزان پس بران نام چندی گریست   بدان[5] باغبان گفت کاین[6] مهر کیست[7]

چنین داد پاسخ که ای نامدار   نشسته بخان منست این سوار[8]

یکی ماه با وی[9] چو سرو سهی   خردمند و[10] بازیب و بافرّهی

بدو گفت موبد که ای[11] نامجوی   نشان که دارد ببالا و روی[12]

بدو باغبان گفت هر کو بهار   بدیدست[13] سرو از لب[14] جویبار[15]

دو بازو بکردار ران هیون   برش چون بر شیر و چهرش[16] چو خون

همی رنگ شرم آید از مهر[17] اوی   همی زیب تاج آید از چهر[18] اوی[19]

٩

چو پالیزبان گفت و[20] موبد شنید   بروشن روان مرد دانا بدید

که آن شیردل[21] مرد جز شاه نیست   همان[22] چهر او جز در[23] گاه نیست

فرستاده‌یی جست روشن روان   فرستاد موبد بر پهلوان[24]

---

[1] K— برو مهره [2] VI— داد آن مهر [3] K— و مهرش ب [4] I— دل اندر برش VI— گلِ مهر
[5] K — بدو [6] K — این [7] K — چیست [8] VI — استوار VI — доб.: کجا یابم این مردرا
که در انتظارش جگر خون شدست * ندانیم خود حال او چون شدست
بدو باغبان گفت کای هوشیار * نشسته بباغ منست این سوار
[9] K— ماه رویی I, VI— او [10] K— و оп. [11] VI— آن [12] IV— бб. 307—309 оп.; VI— доб.:
وزان پس بر آن مهر چندی گریست * بپالیزبان گفت برگو که کیست
[13] I—доб. و [14] I, IV, VI— بر [15] K—доб.:
بیا و ببین روی این رزمخواه * سپهر کیان و ستون سپاه
[16] K, I, IV, VI— چهره [17] K, IV— چهر [18] K, IV— مهر [19] VI—б. оп. [20] Л— چو پالیز گفت
چهره [K— چهر] و I— و оп. [21] VI— فش [22] VI— چنان [23] K, I, IV, VI— جز درخورِ
[24] I— ز جایی که بد تا در پهلوان см. б. 317; K—доб.:
همان مهر شاپور بر دست اوی * فرستاد نزدیک آن نامجوی

که پیدا شد آن فرّ شاپور شاه تو از هر سوی انجمن کن سپاه[1]
فرستادهٔ موبد آمد دوان[2] ز جایی که بد تا دژ پهلوان
بگفت آنک در باغ شادی و بخت شکفته شد آن خسروانی درخت[3]
سپهبد ز گفتار او گشت شاد[4] دلش پر ز کین گشت[5] و لب[6] پر ز باد[7]
بدادار گفت ای جهاندار راست پرستش کنی[8] جز ترا ناسزاست
که دانست هرگز که شاپور شاه ببیند سپه نیز[9] و[10] اورا سپاه[11]
سپاس از تو ای دادگر یک خدای جهاندار و بر نیکویی[12] رهنمای[13]
چو شب برکشید[14] آن درفش سیاه ستاره پدید آمد از[15] گرد ماه
فراز آمد از هر سوی لشکری بجایی که بد در جهان[16] مهتری[17]
سوی سورستان[18] سر برافراختند یگان و دوگانه همی تاختند
بدرگاه پالیزبان آمدند بشادی بر میزبان آمدند[19]
چو لشکر شد آسوده[20] بر دژسرای بنزدیک شاه آمد آن پاک رای[21]
بشاه جهان گفت پس[22] میزبان[23] خجستست بر ماه[24] پالیزبان[25]
سپاه انجمن شد بدین دژسرای نگه کن کنون تا چه آیدت رای[26]
بفرمود تا برگشادند[27] راه اگرچه فرومایه بد جایگاه[28]
چو[29] رفتند نزدیک آن نامجوی[30] یکایک نهادند بر خاک روی
مهانرا همه شاه[31] در بر گرفت ز بدها خروشیدن اندرگرفت
بگفت آنک[32] از چرم خر دیده بود سخنهای[33] قیصر که بشنیده[34] بود

[1] K—б. стоит после б. 317. [2] K—دمان [3] K, I, IV, VI—б. оп. [4] K, IV—شاد شد [5] I—کرد [6] VI—سر [7] K—روانش ز اندیشه آزاد شد IV—دل او پر از کین و پر باد شد [8] I, VI—پرستش کنم IV—پرستش کسی [9] K—را [10] I, VI—و оп. [11] I, VI—بگاه IV—کژّ بنهد کلاه [12] K—نیکی ده [13] VI—б. оп. [14] VI—درکشید [15] I, IV, VI—و [16] K—نامور I—نهان [17] VI—مهتری یا سری [18] I, IV, VI—شورستان T—ز هر سو گوان [19] K—доб.: سبک باغبان رفت و بردش نماز * بدو گفت کای شاه گردن فراز [20] K, I—انبوه [21] K—نگه کن چنین تا چه آیدت رای IV, VI—б. оп. [22] K—کای I—ای [23] K—مرزبان [24] IV, VI—شاه [25] K, I—میزبان [I—یکی] تو همی [26] K—б. оп. [27] K—کشیدند [28] I, IV—بارگاه [29] K—بـ [30] IV—ماه روی [31] K—شاد [32] K—آنچ [33] I, IV—سخنها ز [34] K—که از قیصر اشنیده

هم آزادیٔ آن بت[1] خوب چهر   بگفت آنچ[2] او کرد پیدا ز مهر
کزو یافتم جان و از کردگار[3]   که فرخنده بادا برو روزگار
وگر[4] شهریاری و فرخنده یی   بود[5] بندهٔ پرهنر[6] بنده یی
منم بنده این مهربان بنده را[7]   گشاده دل و نازپرورده را
ز هر سو که اکنون سپاه منست   وگر پادشاهی و راه منست[8]
همه کس فرستید و آگه کنید   طلایه پراگنده بر[9] ره کنید
به[10] بندید ویژه ره طیسفون   نباید که آگاهی آید برون
چو قیصر بیابد ز ما آگهی   که بیدار شد فرّ شاهنشهی
بیاید سپاه[11] مرا برکند   دل و پشت ایرانیان بشکند
کنون ما[12] نداریم پایاب[13] اوی   نه[14] پیچیم[15] با بخت شاداب اوی
چو موبد بیاید بیارد سپاه   ز[16] لشکر به بندیم[17] بر پشه[18] راه
بسازیم و آرایشی[19] نو کنیم   نهانی مگر باغ بی‌خو کنیم[20]
بباید بهر گوشه یی[21] دیده بان[22]   طلایه بروز و بشب پاسبان
ازان پس نمانیم[23] از رومیان   کسی خسپد ایمن گشاده میان[24]

۱۰

بسی برنیامد برین روزگار   که شد مردم لشکری شش[25] هزار
فرستاد شاپور کارآگهان   سوی طیسفون کاردیده مهان[26]
بدان تا ز قیصر دهند آگهی   ازان[27] برز درگاه با فرّهی[28]

---

[1] K, I, VI—بردهٔ IV—پردهٔ [2] IV—آنکه [3] K—روزگار [4] I, IV, VI—اگر [5] K, I, IV, VI—شود [6] Л—پرهنر بندهٔ VI—در جهان بندهٔ [7] IV—برده را [8] VI—бб. 337, 338 оп. [9] VI—در [10] K—چو [11] K, VI—بیارد سپاه و [12] VI—تا [13] VI—ما تاب [14] IV—به [15] K—نتابیم [16] K—که [17] K—ببندیم بر مور و I—بندد [18] K—مرد VI—ببندیم بر پشه و مور [19] K, IV—آرایش [20] VI—б. оп. [21] I—کشوری [22] VI—پاسبان (нет рифмы). [23] I, IV—نمانم که [24] VI—б. оп.; K—вместо бб. 346, 347:

طلایه بروز و بشب پاسبان * ازان پس نمانم که از رومیان

[25] IV, VI—ده لشکرش [26] Л, K—نهان [27] I, IV—بدین [28] K—که پیدا شد این فرّ شاهنشهی VI—б. оп.

برفتند کارآگهان ناگهان نهفته بجستند کار جهان
بدیدند[1] هرگونه باز آمدند بر شاه گردن فراز آمدند
که قیصر ز می خوردن و از شکار همی هیچ نندیشد از کارزار[2]
سپاهش پراگنده از[3] هر سوی بتاراج کردن[4] بهر پهلوی
نه روزش طلایه نه شب پاسبان سپاهش همه چون[5] رمه بی شبان
نه بیند همی دشمن از هیچ روی پسند آمدش زیستن[6] بآرزوی[7]
چو شاپور بشنید[8] زان شاد شد[9] همه رنجها بر دلش[10] باد شد[11]
گزین کرد ز ایرانیان سه[12] هزار زره‌دار و برگستوان‌ور سوار
شب تیره جوشن ببر درکشید سپه را سوی طیسفون برکشید[13]
بتیره شبان تیز بشتافتی[14] چو روشن شدی روی برتافتی[14]
همی راندی در بیابان[15] و کوه بران راه[16] بی‌راه خود با گروه
فزون از دو فرسنگ پیش سپاه همی[17] دیده‌بان بود بی‌راه و راه
چنین تا بنزدیکئ طیسفون طلایه همی راند[18] پیش اندرون
بلشکرگه آمد گذشته دو پاس[19] ز قیصر نبودش بدل در هراس
ازان مرز بشنید آواز کوس[20] غو پاسبانان چو[21] بانگ خروس[22]
پر از خیمه یک[23] دشت و[24] خرگاه بود ازان تاختن خود که[25] آگاه بود
ز می مست قیصر بپرده‌سرای ز لشکر نبود اندران مرز جای
چو گیتی[26] چنان دید شاپور گرد عنان کیی بارگی را سپرد
سپه را بلشکرگه اندرکشید بزد دست و گرز گران برکشید
ببابر اندرآمد دم کرّنای جرنگیدن گرز و هندی درای[27]
دهاده برآمد ز هر پهلوی چکاچاک برخاست از هر سوی

---

[1] K, I, IV—چو دیدند [2] K, I—روزگار [3] K, I, VI—بر IV—بد [4] VI—رفته [5] K, I, IV, VI—سپاهست همچون [6] Л—رفتن [7] VI—تازه روی [8] K, I, IV—بشنید شاپور [9] K, I, IV—گشت [10] K, I, IV—پیش او [11] K, I, IV—گشت VI—б. оп. [12] I—ده [13] K, VI—بر سوی غار I—درکشید (нет рифмы). [14] K—فتند [15] K—همی‌رفت بر سوی هامون [16] K, VI—چو بر راه و [17] I, IV, VI—همه [18] VI—رفت [19] VI—گذشتن سپاس [20] K, VI—کش [21] K, I, IV, VI—و [22] K, VI—جرس [23] K—بر [24] Л, K—و оп.; VI—بران دشت آن جمله [25] VI—کش نه [26] VI—فرصت [27] VI—б. оп.

تو گفتی همی آسمان بِدْرَکید[1] ز خورشید خون بر هوا برچکید[2]
درفشیدن کاویانی درفش شب تیره و تیغهای بنفش
تو گفتی هوا تیغ بارد[3] همی جهان[4] یکسره میغ دارد[5] همی
ز گرد[6] سپه کوه شد ناپدید ستاره همی دامن اندرکشید[7]
سراپردهٔ قیصر بی هنر همی[8] کرد شاپور زیر و زبر[9]
بهر گوشهٔیی آتش اندرزدند همی آسمان بر زمین برزدند
سرانجام قیصر گرفتار شد وزو اختر نیک بیزار[10] شد
وزان خیمهها[11] نامداران اوی دلیر و گزیده سواران اوی
گرفتند بسیار و کردند[12] بند چنین است کردار چرخ بلند
گهی زو فراز آید و گه[13] نشیب گهی شادمانی و گاهی[14] نهیب
بی آزاری و مردمی بهترست کرا کردگار جهان یاورست[15]

۱۱

چو شب دامن روز[16] اندرکشید درفش خور آمد ز بالا پدید
بفرمود شاپور تا شد دبیر قلم خواست و انقاس[17] و مشک و حریر[18]
نوشتند نامه بهر مهتری[19] بهر پادشاهی[20] و هر کشوری[21]
سر نامه کرد آفرین مهان ز ما بنده[22] بر کردگار جهان
که اوراست[23] بر نیکویی دسترس بنیرو نیازش[24] نیاید[25] بکس
همو آفریننده روزگار بنیکی همو باشد[26] آموزگار[27]

---

1 K—برطپید I—بطرقید IV—بردرید 2 VI—б. оп. 3 VI—میغ دارد 4 VI—وزو 5 VI—تیغ بارد 6 IV—هر دو 7 VI—б. оп. 8 IV, VI—همه 9 I—доб.:
بی اندازه کشتند رومی سوار * فزون از ده و دو هزاران شمار
10 I—نیکی خوار 11 K, I, IV—خیمهٔ 12 VI—و گردند بسیار 13 K, IV, VI—فراز و گهی در [VI—بر] 14 IV, VI—شادمان و گهی در [VI—با] 15 VI—б. оп. 16 K—روزرا دامن I, IV, VI—شد روز و شب دامن 17 K—قرطاس 18 K, VI—عبیر 19 K, I, IV, VI—کشوری 20 VI—نامداری 21 K, I, IV, VI—مهتری 22 K, I, IV, VI—باد 23 K—او داد VI—کزویست 24 K—نیاید نیازش 25 VI—نیازش نیاید بگیتی 26 IV—جز او نیست 27 VI—б. оп.

15—2258

چو قیصر که فرمان یزدان بهشت   بایران بجز[1] تخم زشتی[2] نکشت
بزاری همی بند ساید کنون   چو جانرا[3] نبودش خرد رهنمون
همان تاج ایران بدودر[4] سپرد[5]   ز گیتی بجز[6] نام زشتی نبرد
گسسته شد آن لشکر و بارگاه   بنیروی یزدان که[7] بنمود راه[8]
هرانکس که باشد ز[9] رومی بشهر   ز شمشیر باید که یابند بهر[10]
همه[11] داد جویید و فرمان کنید   بخوبی[12] ز سر باز پیمان کنید
هیونی برآمد[13] ز[14] هر سو[15] دمان[16]   ابا نامهٔ شاه روشن روان
ز لشکرگه آمد[17] سوی طیسفون   بی آزار بنشست با رهنمون
چو تاج نیاکانش بر سر[18] نهاد   ز دادار[19] نیکی دهش کرد یاد
بفرمود تا شد بزندان[20] دبیر   بانقاس[21] بنوشت نام اسیر
هزار و صد و ده برآمد[22] شمار   بزرگان روم آنک بد نامدار
همه خویش و پیوند قیصر بدند   بروم اندرون ویژه مهتر بدند[23]
جهاندار ببریدشان دست و پای   هرانکس[24] که بُد بر بدی رهنمای
بفرمود تا قیصر روم را   بیارند[25] سالار آن بوم را
بشد روزبان دست قیصر کشان[26]   ز زندان بیاورد چون بیهشان[27]
جفادیده[28] چون روی[29] شاپور دید   سرشکش ز دیده[30] برخ برچکید[31]
بمالید رنگین رخش بر زمین   همی کرد بر تاج و تخت[32] آفرین[33]
زمین را سراسر بمژگان برفت   بموی و بروی[34] گشت با خاک جفت
بدو گفت شاه[35] ای سراسر[36] بدی   که ترسایی و دشمن ایزدی

---

[1] K — جزاز [2] K — کینه I — زفتی [3] K — اورا [4] K, IV — بحق ور VI — بما او [5] I — بدل بر شمرد [6] K — جزاز VI — همی [7] K, I — چو [8] VI — б. оп. [9] K — یابند I — یابید [10] K — доб.:
اگر بند و زندان و تاریک چاه * نه خورشید باید که بیند نه ماه
[11] K — همان [12] K, I — بنویی [13] K, I, VI — بیامد [14] I, VI — ب [15] IV — ز هر سو بیامد
[16] K, I, VI — دوان IV — روان [17] K — لشکر بیامد [18] K, IV — نیاکان بسربر [19] VI — یزدان
[20] K — رفت پیشش [21] K — قلم خواست و I, IV, VI — بقرطاس [22] I, IV — تن آمد
[23] VI — б. оп. [24] K, I, IV — هر آنرا VI — کسی را [25] I — доб. و [26] K — گرفت [27] K — زار ای شگفت
[28] I — کرده IV, VI — پیشه [29] K, I — تاج [30] IV, VI — مژگان [31] VI — درچکید
[32] I — تاج وی [33] VI — б. оп. [34] K — تن سرورش I, IV, VI — بریش و بتن [35] I, IV — شاه گفت
[36] K — سرشک I, IV — سرشت VI — سرشته

پسر گویی آنرا[1] کش[2] انباز نیست ز[3] گیتیش فرجام و آغاز نیست[4]
ندانی تو[5] گفتن سخن جز دروغ دروغ آتشی بد بود بی‌فروغ[6]
اگر قیصری شرم و[7] رایت کجاست بخوبی دل رهنمایت کجاست
چرا بندم از چرم[8] خر ساختی بزرگی بخاک اندر انداختی
چو بازارگانان ببزم آمدم نه با کوس و لشکر برزم آمدم
تو[9] مهمان بچرم[10] خر اندر کنی بایران گرایی و لشکر کنی
به بینی کنون جنگ[11] مردان مرد کزان پس نجویی بایران نبرد
بدو گفت قیصر که ای شهریار ز فرمان یزدان که یابد[12] گذار
ز من بخت شاها[13] خرد دور کرد روانم بر دیو مزدور کرد
مکافات بد گر کنی نیکوی بگیتی درون داستانی شوی[14]
که هرگز نگردد کهن نام تو برآید بمردی همه[15] کام تو
اگر یابم از تو بجان زینهار بچشمم[16] شود گنج و دینار خوار
یکی بنده باشم بدرگاه تو نجویم جز آرایش گاه تو[17]
بدو شاه گفت ای بدِ[18] بی‌هنر[19] چرا کردی این بوم زیر و زبر[20]
کنون هرک[21] بردی ز ایران اسیر همه باز خواهم ز تو ناگزیر[22]
دگر خواسته هرچ[23] بردی بروم مبادا که بینی تو آن بوم[24] شوم[25]

---

[1] VI— اورا [2] K, VI— که [3] IV, VI— بِ [4] K—доб.:

فریبنده هستی و دیوانهٔ * بدِ بدنژادی و بیگانهٔ

I—доб.:

فریبندهٔ بود نه جانیی * فرستادهٔ نه نه ارزانیی

[5] K— ندانید I, IV— ندانست [6] VI—б. оп.; I, IV—доб. (см. б. 421):

بدو گفت شاه ای بد بدهنر * منش‌پست و بدنام و بی پای و سر

[7] Л— شیر [8] K— تنم را کجا پوست I, IV— خام [9] K— چو [10] I, IV, VI— بخام [11] IV, VI— بند [12] K— دارد [13] K, IV, VI— شاهی I— شاهان [14] K— بوی IV— داستان بشنوی [15] K— نجویی جز آرایش و [16] VI— بچشمت [17] K, IV, VI—б. оп.; I—бб. 419, 420 оп. [18] K— بدو گفت کای ناکس [19] K— بدگهر I, IV, VI— بدهنر [20] K—доб.:

کنون هرچه بردی تو از خواسته * هم از خوب رویان آراسته

[21] K, IV— دگر هر چه VI— آنکه [22] I—б. оп. [23] VI— آنچه [24] K— مرز VI— مرز و [25] I— شوم بوم

همه یکسر از خانه باز آوری | بدین لشکر سرفراز آوری
از ایران هر انجا که[1] ویران شدست | کنام پلنگان و شیران شدست
سراسر برآری بدینار خویش | بیابی مکافات کردار خویش
دگر هرک[2] کشتی ز ایرانیان | بجویی[3] ز روم از نژاد کیان
بیک تن ده از روم تاوان دهی | روانرا به پیمان گروگان[4] دهی
نخواهم بجز[5] مرد قیصرنژاد | که باشند با ما بدین بوم[6] شاد[7]
دگر هرچ ز ایران[8] بریدی درخت | نبرّد درخت گشن[9] نیکبخت
بکاری و دیوارها برکنی[10] | ز دلها مگر خشم کمتر[11] کنی
کنون من ببندی ببندم ترا | ز چرم خران کی[12] پسندم ترا
گزین هرچ گفتم[13] نیاری[14] بجای | بدرّند[15] چرمت ز سر تا بپای
دو گوشش بخنجر بدوشاخ کرد | بیک جای بینیش سوراخ کرد
مهاری به بینئ او برنهاد[16] | چو شاپور زان چرم خر کرد یاد
دو بند گران برنهادش بپای | ببردش همان[17] روزبان باز جای

۱۲

عرضگاه و دیوان[18] بیاراستند | کلید در گنجها خواستند
سپاه انجمن شد چو[19] روزی بداد | سرش پر ز کین و دلش[20] پر ز باد
از ایران همی راند تا مرز روم | هرانکس که بود[21] اندران مرز[22] و[23] بوم
بکشتند و خانش[24] همی[25] سوختند | جهانی بآتش[26] برافروختند

---

[1] K, I, IV, VI—دگر هر چه [2] K, I, IV—هر چه VI—آنچه [3] VI—نجویی [4] K—ز هر کار باید که تاوان IV, VI—روانرا بهر کار برهان [5] K, IV—جزاز [6] K—دشت [7] VI—б. оп.; I—бб. 428, 429 оп.; K—доб.:
دگر هرچه بردی ز ایرانیان * بجویی بروم و به بندی میان
بهر یک صد از روم تاوان دهی * چو خواهی کزین داوریها رهی
[8] K—بزّان [9] K, I, IV—کسان [10] K, I—نو کنی VI—سر کنی [11] K, I—بی‌خو [12] K—نه [13] I, IV—گفتی [14] K—بیاری [15] K—پذیریم [16] K—درنهاد [17] K—ببردند هم [18] I—دیبا [19] K, I, IV, VI—کرد و [20] K, I, IV, VI—کین بود و دل [21] VI—دید [22] I, VI—رُست [23] K—که ویران کند مرز آباد IV—و оп. [24] I, IV—جانش [25] K—بکشتند بسیار و می [26] VI—ز آتش

چو آگاهی آمد ز ایران بروم — که ویران شد آن مرز آباد[1] بوم
گرفتار شد قیصر نامدار — شب تیره اندر صف کارزار
سراسر همه روم گریان شدند — وز آواز[2] شاپور بریان شدند
همی گفت هر کس که این بد که کرد — مگر قیصر آن[3] ناجوانمرد مرد
ز قیصر یکی کِهْ برادرش بود — پدر مرده و[4] زنده مادرش بود
جوانی کجا یانسش[5] بود نام — جهانجوی و بخشنده و شادکام
شدند انجمن لشکری بر درش — درم داد[6] پرخاشجو[7] مادرش
بدو گفت کین برادر بخواه — نه بینی که آمد ز ایران[8] سپاه
چو بشنید یانس بجوشید و گفت — که کین برادر نشاید نهفت
بزد کوس و آورد بیرون صلیب — صلیب[9] بزرگ و سپاهی[10] مهیب[11]
سپه را چو[12] روی اندرآمد بروی — بی آرام شد مردم کینه جوی[13]
رده برکشیدند و برخاست غو — بیامد دوان[14] یانس پیش رو
برآمد یکی ابر و گردی[15] سیاه — کزان تیرگی دیده گم کرد راه
سپه را بیک[16] روی بر کوه بود — دگر آب زانسو که انبوه بود[17]
بدین گونه تا گشت خورشید زرد — ز هر سو همی خاست[18] گرد[19] نبرد
بکشتند چندانک روی زمین — شد از جوشن کشتگان آهنین
چو از قلب شاپور لشکر براند — چپ و راستش ویژگانرا بخواند[20]
چو با مهتران گرم کرد اسپ شاه — زمین گشت جنبان[21] و پیچان[22] سپاه[23]
سوی لشکر رومیان حمله برد — بزرگش یکی بود با مرد خرد
بدانست یانس که پایاب[24] شاه — ندارد گریزان بشد با سپاه
پس اندر همی تاخت[25] شاپور گرد[26] — بگرد از هوا روشنایی ببرد[27]

---

[1] K— و آن مرز شد آباد [2] VI— وزان کین [3] K, I— آن оп. [4] I, IV— بد [5] K— گریزان بروم اندرآمد Б— یانس یانشش [6] K, IV—доб. و [7] K, I, IV— پرخاش خر [8] VI— اندرآمد [9] K— صلیبی [10] VI— سواری [11] K— مصیب IV— نهیب [12] K— بـ [13] VI— جنگجوی [14] K, I, IV— دمان [15] K, IV— گرد [16] K— یک بیک [17] VI—б. оп. [18] K, I, IV— گشت VI— جست [19] K, I, IV, VI— باد [20] Л—бб. 456, 457 стоят после б. 459. [21] IV— خسبان [22] K— جنبان [23] VI—б. оп. [24] IV— با تاب [25] K— راند [26] K— شاه [27] K— همی کرد لشکر بهر سو نگاه

بهر جایگه بر[1] یکی توده کرد / گیاها[2] بمغز سر آلوده کرد
ازان لشکر روم چندان بکشت / که یک دشت سر بود بی[3] پای[4] و پشت
بهامون سپاه و[5] چلیپا نماند / بدژها صلیب و سکوبا نماند
ز هر جای چندان غنیمت گرفت / که لشکر همی[6] ماند زو در[7] شگفت
ببخشید یکسر همه بر سپاه / جز[8] از[9] گنج قیصر نبد[10] بهر شاه
کجا[11] دیده بد رنج از گنج[12] اوی / نه هم گوشه[13] بد گنج با رنج اوی[14]
همه لشکر روم گرد آمدند / ز قیصر همی[15] داستانها زدند
که مارا چنو[16] نیز مهتر مباد / بروم اندرون نام قیصر[17] مباد
بروم اندرون جای[18] مذبح[19] نماند / صلیب و مسیح و موشّح[20] نماند[21]
چو زنّار قسّیس شد سوخته / چلیپا و[22] مطران[23] برافروخته
کنون روم و قنّوج مارا یکیست / چو آواز دین[24] مسیح اندکیست

١٣

یکی مرد بود از نژاد سران[25] / هم از تخمهٔ نامور قیصران[26]
برانوش نام و[27] خردمند بود / زبان و روانش[28] پر از پند بود
بدو گفت لشکر که قیصر تو باش / برین لشکر[29] و بوم[30] مهتر تو باش
بگفتار تو گوش دارد سپاه / بپیروز[31] تاج و بیارای[32] گاه
بیاراستند از برش تخت عاج[33] / برانوش بنشست بر سرش[34] تاج[35]
بجای بزرگیش[36] بنشاندند / همه رومیان آفرین[37] خواندند

---

[1] K — ز کشته بهر سو [2] K, I, IV, VI — زمینها [3] IV — با [4] VI — بال [5] VI — و оп. [6] VI — ازو [7] K, I, IV, VI — اندر [8] I — چو [9] VI — بجز [10] K — که بد [11] K, I, IV — که او [12] I — بسی VI — زان گنج هم رنج [13] K — همه گوشه I, IV — نهم گوشه [14] VI — б. оп. [15] I, IV — همه VI — بسی [16] VI — جز او [17] VI — صلیب مسیح پیمبر [18] I, IV — خان و [19] Л — مدح I — مطبخ [20] I — موسخ IV — موسج [21] K, VI — б. оп. [22] I, VI — چلیپای و IV — چلیپای [23] K — قطران [24] K — کیش I, IV, VI — کیش و [25] VI — مهان [26] K, I, IV — б. оп. [27] K, I — مردی IV — مرد VI — و оп. [28] K, VI — روان و زبانش [29] I — کشور [30] K, I, IV, VI — امروز [31] VI — برافروز [32] IV — برآرای [33] K — تاج و گاه [34] I, IV — فرّ و VI — بنهاد بر فرق [35] K — بنهاد بر سر کلاه [36] VI — بزرگادش [37] K, I, IV, VI — قیصرش

برانوش بنشست و اندیشه کرد　　ز روم و ز آوردگاه[1] نبرد
بدانست کورا ز[2] شاه بلند　　ز رزم[3] و ز آویزش آید گزند
فرستاده‌یی جست بارای و شرم　　که دانش سراید[4] بآواز نرم
دبیری[5] بزرگ و[6] جهاندیده‌یی　　خردمند و دانا پسندیده‌یی[7]
بیاورد و بنشاند نزدیک[8] خویش　　بگفت آن سخنهای باریک خویش
یکی نامه بنوشت پر[9] آفرین　　ز دادار بر شهریار زمین
که جاوید تاج[10] تو پاینده[11] باد　　همه مهتران پیش تو بنده باد
تو[12] دانی که تاراج و خون ریختن　　چه[13] با بی گنه مردم آویختن
مهان[14] سرافراز دارند[15] شوم[16]　　چه با[17] شهر ایران چه با[18] مرز[19] روم
گر این کین[20] ایرج بُدست از نخست　　منوچهر کرد آن بمردی درست[21]
تن سلم زان کین کنون خاک شد　　هم از تور[22] روی زمین پاک شد
وگر کین داراست و اسکندری　　که نو[23] شد بروی زمین[24] داوری
مر اورا دو دستور بد[25] کشته بود　　و دیگر کزو بخت برگشته بود
گرت کین[26] قیصر فزاید همی　　بزندان تو بند ساید همی
نباید که ویران شود[27] بوم روم[28]　　که چون روم دیگر[29] نبودست بوم[30]
وگر غارت و کشتنت بود رای　　همه روم[31] گشتند بی دست[32] و پای
زن و کودکانشان اسیر تواند　　جگرخسته از[33] تیغ و تیر تواند
گه آمد که کمتر کنی کین و خشم　　فروخوابنی از گذشته دو چشم[34]

---

[1] VI—доб. و　[2] IV—کاواز　[3] Л, K, I—روم　Б—و علم أنه لا يقدر على مقاومة سابور　[4] IV—سر آید　[5] K—دلیری　[6] K—سخنگو　I, IV—بلیغی　[7] VI—б. оп.　[8] K—بنشاندش پیش　[9] K, VI—با　[10] K—نام　[11] VI—فرخنده　[12] VI—بـ　[13] I—چو　[14] K—جهان　[15] Л, K—دارنده　[16] Л—بوم　[17] VI—در　[18] IV—تا　VI—در　[19] K, VI—شهر　[20] K—доб. کز　I, IV, VI—доб. از　[21] VI—بروم اندرون باز جست این کینه‌را　[22] VI—توژ　[23] VI—کهن　[24] K, I, IV, VI—[اندرین—VI]　[25] K—خود　[26] K, I, IV, VI—کین ز　[27] K—بود　[28] VI—مرز و بوم (нет рифмы).　[29] K, I, IV, VI—هرگز　[30] K—روم (нет рифмы).　[31] K—بوم　[32] K—پرّ　[33] K, I, IV—دگر خستهٔ　VI—خستهٔ　[34] K, I, IV, VI—که هرگز نیاید بهم دین [کین—IV] و خشم (нет рифмы); K—доб.:

وگر خواسته چشم داری همی * همان از لبش حشم داری همی (так!)

فدای تو بادا همه خواسته / کزین کین[1] همی[2] جان شود[3] کاسته
تو دل خوش کن و[4] شهر چندین مسوز / نباید که روز اندرآید[5] بروز[6]
نباشد[7] پسند جهان آفرین / که بیداد جوید جهاندار[8] کین
درود جهاندار بر شاه باد / بلند اخترش افسر ماه باد[9]
نویسنده بنهاد پس خامه را / چو اندر نوشت آن کیی[10] نامه را
نهادند پس مهر[11] قیصر بروی / فرستاده بنهاد زی شاه روی
بیامد خردمند و نامه بداد / ز قیصر بشاپور فرخ نژاد
چو آن نامور نامه برخواندند[12] / سخنهای نغزش برافشاندند
ببخشود و دیده پر از آب کرد / بروهای جنگی پر از تاب کرد[13]
هم اندر زمان نامه پاسخ نوشت / بگفت آنکجا رفته بد[14] خوب و زشت[15]
که مهمان بچرم خر اندر که دوخت / که بازار کین کهن برفروخت
تو گر بخردی خیز[16] پیش من آی / خود و[17] فیلسوفان پاکیزه رای
چو زنهار دادم نسازمت[18] جنگ / گشاده کنم بر تو این راه[19] تنگ
فرستاده برگشت و پاسخ ببرد / سخنها یکایک همه برشمرد

۱۴

برانوش چون پاسخ نامه دید / ز شادی دل پاک تن[20] بردمید
بفرمود تا[21] نامداران روم / برفتند صد مرد زان مرز و[22] بوم
درم بار کردند خروار شست / هم از[23] گوهر و[24] جامهٔ[25] برنشست
ز دینار گنجی ز بهر نثار / فراز آمد از هر سوی سی[26] هزار[27]

---

[1] VI—که از تن [2] IV—همه [3] K—شود جان ما [4] IV—و оп. [5] K—روز بد آید [6] VI—б. оп. [7] VI—نیاید [8] VI—جهانرا ز [9] VI—б. оп. [10] IV—آنگهی VI—نوستان کنی [11] VI—نهاد آنگهی بهر [12] K, I, IV, VI—نامه بر نامور خواندند [13] VI—б. оп. [14] K—از [15] Л—повторяет бб. 505, 506. [16] K, IV, VI—доб. و [17] Л, IV—و оп. [18] K—نیایم ب I, IV—نیازم ب VI—نسازیم [19] K, I, IV, VI—جهان نیست بر مرد هشیار [20] VI—نازکش [21] K—بفرمود تا فیلسوفان I, IV, VI—تازه [22] K—برفتند با [23] K, I, IV—همان [24] VI—و оп. [25] K, VI—جامه و IV—بارهٔ [26] VI—ده [27] K—بیاورد گنجور او بی شمار

همه مهتران نزد شاه آمدند　　برهنه سر و بی کلاه[1] آمدند
چو دینار پیش فرو ریختند　　بگسترده زرّ کهن[2] بیختند[3]
ببخشود[4] شاپور و بنواختشان　　بخوبی بر اندازه بنشاختشان
برانوش را گفت کز شهر روم　　بیامد[5] بسی مرد بیداد و شوم
بایران زمین آنچ[6] بد شارستان　　کنون گشت یکسر همه[7] خارستان
عوض[8] خواهم آنرا که ویران شدست　　کنام پلنگان و شیران شدست
برانوش گفتا[9] چه باید[10] بگوی　　چو زنهار دادی مه برتاب روی[11]
چنین داد پاسخ گرانمایه شاه　　چو[12] خواهی که یکسر ببخشم گناه
ز دینار رومی بسالی سه بار　　همی داد[13] باید هزاران[14] هزار
دگر آنک باشد نصیبین مرا　　چو خواهی که کوته شود[15] کین مرا[16]
برانوش گفتا[17] که ایران تراست　　نصیبین و دشت[18] دلیران تراست
پذیرفتم[19] این مایه‌ور[20] باژ و ساو　　که با کین و خشمت[21] نداریم تاو
نوشتند عهدی ز شاپور شاه　　کزان پس نرانند ز ایران[22] سپاه
مگر با سزاواری و[23] خرّمی　　کجا روم را زو نباید[24] کمی[25]
ازان پس گسی کرد و بنواختشان　　سر از[26] نامداران برافراختشان
چو ایشان برفتند لشکر براند　　جهان آفرین را فراوان بخواند
همی رفت[27] شادان باصطخر پارس　　که اصطخر بد بر زمین[28] فخر پارس
چو اندر[29] نصیبین خبر یافتند　　همه جنگ را[30] تیز بشتافتند
که مارا نباید که شاپور شاه　　نصیبین بگیرد بیارد سپاه

---

[1] K—نیک‌خواه I—بی گناه [2] K, I, IV—زر بر گهر [3] K—ریختند (нет рифмы); VI—б. оп. [4] K, IV—ببخشید [5] VI—بخواهم [6] K, I, IV, VI—آنک [7] IV, VI—همه گشت اکنون پر از [8] K, VI—بَدَلْ [9] I—گفتش [10] K, I, IV, VI—خواهی [11] VI—بهانه مجوی [12] K, I, IV, VI—که [13] K—باز I, IV, VI—باژ [14] K—چو سیصد [15] K—کنم VI—بدین چیز بنشانی از [16] K—ترا [17] I—گفتش [18] K—شهر [19] K—بپذرفت [20] Л—و مایه K—از [21] K—خشم تو ما I, IV, VI—خشم و کینت [22] Л—نصیبین بگیرد بیارد см. б. 533. [23] K—باشد او از پی IV—باز سر آوری [24] K—نباشد [25] VI—б. оп. [26] IV—از оп. [27] K—راند [28] K—آن زمان بود VI—در جهان [29] I—آمد [30] K—رزم را

که دین مسیحا ندارد درست   همش کیش[1] زردشت و زند است[2] و اُست
چو آید ز ما برنگیرد سخن   نخواهیم استا[3] و دین کهن
زبردست شد مردم زیردست   بکین[4] مرد شهری[5] بزین[6] برنشست[7]
چو آگاهی آمد بشاپور شاه   که اندر نصیبین ندادند[8] راه
ز دین مسیحا برآشفت شاه   سپاهی فرستاد بی‌مر براه[9]
همی گفت[10] پیغمبری کِش[11] جهود   کشد دین اورا نشاید[12] ستود
برفتند لشکر بکردار گرد   سواران و شیران روز نبرد[13]
بیک هفته آنجا همی جنگ بود   دران شهر از جنگ بس تنگ بود[14]
بکشتند زیشان فراوان سران   نهادند بر زنده بند گران
همه خواستند آن زمان[15] زینهار   نوشتند نامه بر[16] شهریار
ببخشیدشان نامبردار شاه   بفرمود تا باز گردد سپاه[17]
بهر[18] کشوری نامداری گرفت   همان بر جهان کامگاری گرفت
همی خواندندیش پیروز شاه   همی بود یکچند با تاج و گاه
کنیزک که اورا رهانیده بود   بدان کامگاری[19] رسانیده بود
دِلَفْروز و[20] فرّخ پیش[21] نام کرد   ز خوبان مر اورا دلارام کرد
همان باغبانرا بسی خواسته   بداد و گسی کردش آراسته
همی بود قیصر بزندان و بند   بزاری و خواری و زخم[22] کمند[23]
بروم اندرون هرچ[24] بودش ز گنج   فراز آوریده ز هر سو برنج
بیاورد و یکسر بشاپور داد   همی بود[25] یکچند لب[26] پر ز باد
سرانجام[27] در بند و زندان[28] بمرد   کلاه کیی[29] دیگری را[30] سپرد
بروم فرستاد شاپور شاه   بتابوت وز مشک بر سر کلاه

---

[1] IV— همه دین [2] I— همی گبرگی ورزد و زند VI— همه گبر زندست و زردشت [3] I— وستا [4] IV— یکی VI— بسی [5] I— دینی [6] IV— برین [7] K—бб. 533—536 оп. [8] K— فرستاد بی‌مر سپاهش ب I, IV— ندارند [9] K— که اندر نصیبین ندارند راه [10] K— که گفتند [11] I, IV— کان [12] K— نباید [13] K, I, IV, VI—б. оп. [14] K, I—б. оп. [15] K— از یلان [16] IV— سوی [17] IV— گردند ز راه VI— شان باز گشتن براه [18] VI— ز هر [19] VI— نامداری [20] K, VI— و оп. [21] IV— دلفروز خود فرّخش [22] K— خمّ VI—доб. و [23] I, VI— گزند [24] I, IV— هر که VI— آنچه [25] I, VI— زیست [26] K— دل [27] K— بفرجام [28] K, I— با بند گریان [29] I, VI— مهی IV— شهی [30] Л, I, VI— قیصری را

چنین[1] گفت کاینست فرجام ما   ندانم کجا[2] باشد آرام ما
یکی را همه[3] زفتی و ابلهیست   یکی با خردمندی و فرّهیست[4]
برین و بران روز هم بگذرد   خنک آنک گیتی ببد نسپرد[5]
بتخت کیان اندرآورد پای   همی‌بود چندی جهان کدخدای[6]
وزان پس بر[7] کشور خوزیان   فرستاد بسیار[8] سود و زیان
ز بهر اسیران یکی شهر کرد   جهانرا ازان بوم پر[9] بهر کرد
کجا خرّم‌آباد بد نام شهر   وزان بوم[10] خرّم کرا بود بهر[11]
کسیرا که از پیش ببرید دست   بدین مرز[12] بودیش جای[13] نشست
بر و[14] بوم او[15] یکسر اورا بدی   سر سال نو خلعتی بستدی[16]
یکی شارستان کرد دیگر بشام   که پیروز شاپور کردش[17] بنام[18]
باهواز کرد آن سیم شارستان   بدو اندرون کاخ و بیمارستان
کنام اسیرانش کردند نام   اسیر اندرو یافتی[19] خواب و کام[20]

١٥

ز شاهیش بگذشت پنجاه[21] سال   که اندر زمانه نبودش همال
بیامد یکی مرد گویا ز چین   که چون او مصوّر نه‌بیند[22] زمین

---

[1] K — همی [2] T — ندانیم کجا (метр нарушен). [3] IV — همی [4] K —
یکی در جهان سالیانها غمیست * یکی را همه شادی و خرّمیست
[5] K, I, IV—
برین و بران بگذرد روزگار * خنک مردم پاک پرهیزگار
VI—вместо бб. 555—557 (гаплография):
چنین گفت کاینست فرجام کار * بران و برین بگذرد روزگار
[6] K—обратный порядок мисра. [7] K—سوی [8] K—فراوان فرستاد [9] K—بی I, IV, VI—بوم و بر
[10] VI — وزو بود [11] I — б. оп. [12] IV — بوم [13] Л — доб. و [14] Л — و оп. [15] K, I, IV — آن
[16] VI—б. оп. [17] IV—گفتش VI—خواندش [18] I—کردیش نام [19] VI—یافته [20] Б—و هی التی سمتها العرب السوس و هی مدینة الی جانب الحصن الذی فیه تابوت فیه جثة دانیال
[21] Л—هفتاد Б—ثم إنه بعد خمسین سنة من ملکه ظهر مانی المصوّر من أرض الصین [22] K, I, VI—نبد در

بدان[1] چرب‌دستی رسیده بکام / یکی پرمنش مرد مانی بنام[2]
بصورتگری گفت پیغمبرم / ز دین‌آورانِ جهان برترم[3]
ز چین[4] نزد شاپور شد بار خواست / به پیغمبری شاه‌را یار خواست
سخن[5] گفت مرد گشاده‌زبان / جهاندار شد زان سخن بدگمان[6]
سرش تیز[7] شد موبدانرا بخواند / ز مانی فراوان[8] سخنها براند
گزین مرد چینی و[9] چیره‌زبان[10] / فتادستم از دین او در گمان
بگویید و هم زو[11] سخن بشنوید / مگر خود بگفتار او بگروید[12]
بگفتند[13] کین[14] مرد صورت‌پرست / نه بر مایهٔ[15] موبدان موبدست[16]
ز مانی سخن بشنو اورا بخوان / چو بیند ورا[17] کی گشاید زبان
بفرمود تا موبد آمدش[18] پیش / سخن گفت با او ز اندازه بیش
فرو ماند مانی میان سخن / بگفتار[19] موبد ز دین کهن
بدو گفت کای مرد صورت‌پرست / بیزدان چرا آختی خیره دست[20]
کسی[21] کو بلند آسمان آفرید / بدودر[22] مکان و زمان[23] آفرید
کجا نور و[24] ظلمت بدواندرست / ز هر گوهری گوهرش برترست[25]
شب و روز و گردان سپهر بلند / گزویت[26] پناهست و زویت[27] گزند
همه کردهٔ کردگارست و بس / جزو[28] کرد نتواند این کرده[29] کس[30]

---

[1] K—ازان [2] VI—б. оп.; Б—و کان رجلا عذب الکلام حلو البیان یخلب القلوب و یسحر العیون [3] Л—доб.:
همی کرد دعوی هر برتری * بصورتگری هم به پیغمبری
[4] VI—چنین [5] K—چنین [6] IV—فتادند از دین او در گمان [7] K, IV—تیره [8] VI—ز هر در [9] IV, VI—چینیٔ [10] K, IV, VI—شیرین‌زبان [11] VI—بگویید وز وی [12] K—مرا نگروید [13] K—یکی گفت [14] VI—کی [15] IV—پایهٔ [16] Л, K—برترست [17] Л—مرا [18] IV—آمد به [19] I, IV—ز گفتار [20] K, VI—вместо бб. 576—580 дает А 576—В 580 (гаплография). [21] VI—یکی [22] K—زمین و [23] K, VI—زمان و مکان [24] Л, IV—و оп. [25] K, VI—б. оп. [26] IV—ازویت [27] K, I—هم زو; VI—پناه و ازویت [28] IV—چنو; VI—چو او [29] VI—هیچ [30] K, I—б. оп.

بپرهان صورت چرا بگروی / همی[1] پند دین آوران[2] نشنوی
همه جفت و همتا[3] و یزدان یکیست / جز از بندگی کردنت رای[4] نیست[5]
گزین صورتِ کرده جنبان کنی / سزد گر ز جنبنده[6] برهان کنی
ندانی[7] که برهان نیاید[8] بکار / ندارد کسی این سخن[9] استوار
اگر اهرمن جفت یزدان بدی / شب تیره چون روز خندان بدی
همه ساله بودی شب و روز راست / بگردش[10] فزونی نبودی نه کاست
نگنجد جهان آفرین در گمان / که او برترست از زمان و مکان[11]
سخنهای دیوانگانست و بس[12] / بدین بر نباشد[13] ترا یار کس[14]
سخنها جزین نیز بسیار[15] گفت / که با دانش و مردمی بود[16] جفت[17]
فروماند مانی ز گفتار اوی / بپژمرد شاداب بازار اوی
ز مانی برآشفت پس شهریار / برو تنگ شد گردش روزگار
بفرمود پس تاش[18] برداشتند / بخواری ز درگاه بگذاشتند
چنین گفت کاین مرد صورت پرست / نگنجد همی در سرای نشست
چو[19] آشوب و آرام[20] گیتی[21] بدوست[22] / بباید کشیدن[23] سراپاش[24] پوست
همان خامُش[25] آگنده باید[26] بگاه / بدان تا نجوید کس این پایگاه
بیاویختند از[27] در[28] شارستان / دگر پیش[29] دیوار بیمارستان
جهانی برو آفرین خواندند / همی[30] خاک بر کشته افشاندند

---

[1] K— همین [2] K— گستران [3] K, I— که گویند پاکست [I—پاکیزه] [4] K— کار I, IV— راه [5] IV—б. стоит после б. 582. [6] Л, VI— جنبیده [7] K— چنان دان [8] K, I, IV— نباشد [9] I, IV— حدیث [10] VI— ز گردش [11] IV— مکان و زمان [12] IV— نست راست [13] IV— نباید [14] IV— یار خواست K, I—бб. 589—592 оп. [15] K— فراوان سخنها دگر نیز [16] K— و بخردان گشت [17] IV—б. стоит после б. 588; VI—бб. 592, 593 оп. [18] K— تا زود I, IV— تا سرش [19] IV— که VI— پر [20] K, I— آشوب ارمنده [21] IV, VI— گیتی سراسر [22] K, VI— ازوست [23] I— کشیدش [24] K, I, IV— سراپای [25] K— پوست IV— همانجاش [26] K— ببینی [27] K— بیاویختش بر I— بیاویز بنداز [28] IV— بیاویز بر دار بر [29] IV, VI— وگر نه ز [30] K— همه

١٦

ز شاپور زان گونه شد روزگار   که در باغ با[1] گل ندیدند خار
ز داد و ز رای و ز آهنگ[2] اوی   ز بس کوشش و جنگ و نیرنگ[3] اوی[4]
مر اورا بهر بوم دشمن نماند   بدی را[5] بگیتی نشیمن نماند
چو نومید شد[6] او ز چرخ بلند   بشد[7] سالیانش بهفتاد و اند
بفرمود تا پیش او شد دبیر   ابا موبد موبدان[8] اردشیر
جوانی که کهتر برادرش بود   بداد[9] و خرد بر سر افسرش بود
ورا نام بود اردشیر جوان   توانا و دانا بسود و زیان[10]
پسر بد یکی[11] خرد شاپور نام   هنوز از جهان[12] نارسیده[13] بکام
چنین گفت پس شاه با اردشیر   که ای گرد و چابک سوار دلیر[14]
اگر[15] با من از داد پیمان کنی   زبانرا به پیمان گروگان کنی
که فرزند من چون بمردی رسد   بگاه دلیری و گردی رسد[16]
سپاری بدو تخت[17] و گنج[18] و سپاه   تو دستور باشی ورا[19] نیکخواه
من[20] این تاج شاهی سپارم بتو   همان گنج و لشکر گذارم[21] بتو
بپذرفت[22] زو این سخن[23] اردشیر   بپیش بزرگان و پیش دبیر[24]
که چون کودک او[25] بمردی رسد   که دیهیم و تاج[26] کییرا سزد[27]
سپارم[28] همه پادشاهی ورا   نسازم[29] جز از[30] نیکخواهی ورا

---

[1] K, I, IV, VI—بر [2] K—فرهنگ [3] K, I, IV—بخشش و جنگ [4] VI—б. оп. [5] VI—بداندرا [6] K, I, IV, VI—گشت [7] K, I, IV, VI—که شد [8] K—موبد و همان دانش و موبد و I—نامور [9] K, VI—ز داد [10] K, I, IV, VI—б. оп. [11] K—یکی کودکش [12] K—همان از اختر [13] I, IV, VI—[IV—هنر I—نبد] همی موبدش VI—موبد و موبدان Б—و دعا بموبذ الموبذان فقال لأخیه [14] K, I, IV, VI—[K—وزیر] بپیش بزرگان و پیش دبیر [15] K, I, IV, VI—که گر [16] K, VI—که دیهیم و تخت کییرا سزد см. б. 616; I, IV—که باد بزرگی نا رسیده ز اختر [17] K—بروبر وزد Б—أن تعاهدنی علی أن تسلمه الی ولدی عند بلوغه مبلغ الرجال تاج [18] I, IV—گنج و تخت [19] K—و او [20] K—چو [21] K—که دارم [22] IV—پذیرفت [23] I—نِ دانش‌پذیر I, IV—نِ برنا و پیر [24] K—حدیث [25] K—وی [26] K, I, IV—تخت [27] VI—бб. 613—616 оп., см. 613. [28] K, I—سپارد VI—سپاری [29] K,I—نسازد VI—نخواهی [30] VI—بجز

چو بشنید[1] شاپور پیش مهان * بدو داد دیهیم و مهر[2] شهان[3]
چنین گفت پس شاه[4] با اردشیر * که کار جهان بر دل آسان مگیر
بدان ای برادر که بیداد شاه * پی[5] پادشاهی ندارد نگاه
بآگندن گنج شادان[6] بود[7] * بزفتی[8] سر سرفرازان بود[7]
خنک شاه باداد و یزدان‌پرست * کزو شاد باشد دل زیردست
بداد و ببخشش فزونی کند * جهانرا[9] بدین[10] رهنمونی کند
نگه دارد از دشمنان کشورش[11] * بابر اندرآرد سر و افسرش[12]
بداد و بآرام گنج آگند * ببخشش[13] ز دل[14] رنج[15] بپراگند[16]
گناه از گنه‌کار بگذاشتن * پی[17] مردمی‌را نگه داشتن
هرانکس که او این هنرها بجست * خرد باید و[18] حزم و[19] رای درست
بباید خرد شاه‌را ناگزیر * هم آموزش[20] مرد برنا و پیر
دل پادشا چون گراید بمهر * برو کامها تازه دارد سپهر[21]
گنه‌کار باشد تن زیردست * مگر مردم پاک و[22] یزدان‌پرست[23]
دل و مغز مردم دو شاه تنند * دگر آلت[24] تن سپاه تنند[25]
چو مغز و دل مردم آلوده گشت * بنومیدی از رای[26] پالوده گشت
بدان تن سراسیمه[27] گردد روان * سپه چون زید شاه[28] بی پهلوان
چو روشن نباشد بپرّاگند[29] * تن بی‌روانرا بخاک افگند[30]

---

1 VI — بنشست 2 VI — تاج و 3 I, IV, VI — جهان 4 VI — گفت شاپور 5 K — که او 6 I — نازان IV — تازان VI. — یازان 7 K — شود 8 IV — برفتن VI — بزشتی 9 IV — جهانی 10 K — برین 11 IV — لشکرش 12 VI — б. оп. 13 IV — ز بخشش 14 Л — گل IV — ز دل оп. 15 K — گنج 16 I — вместо бб. 623—625: A 623—B 625. 17 K — ره 18 K — بیافت با 19 VI — و оп. 20 IV, VI — آمرزش 21 K, I, VI — б. оп.; IV — б. стоит после б. 639. 22 IV, VI — و оп. 23 IV, VI — доб.:

اگر زو دل شاه کین آورد * همی [IV — همه] رخنه در داد و دین آورد

VI — доб.:

چو فرزند باشد ورا زیردست * بدو شاد و آباد و یزدان‌پرست

IV — доб. этот б. перед б. 634. 24 I, IV — доб. از 25 I, IV — ویند (нет редифа); VI — б. оп. 26 Л — راه K — خردمندی از شاه 27 I, IV — در آسیمه 28 IV — شاد 29 K — شود زود بپراگند I — نباشند بپراگنید IV — نباشدش بپراگند 30 I — افگنید VI — бб. 634, 635 оп.

چنین همچو شد شاه بیدادگر ‏ جهان زو شود زود[1] زیر و زبر
بدوبر پس از مرگ نفرین بود ‏ همان[2] نام او شاه بی‌دین بود[3]
بدین دار چشم و بدان دار گوش[4] ‏ که اویست دارندهٔ جان و هوش[5]
هر[6]ان پادشا کو جزین راه جست[7] ‏ ز نیکیش باید دل و دست شست
ز کشورش بپراگند زیردست[8] ‏ همان از درش مرد خسروپرست[9]
نه‌بینی که دانا چه گوید همی ‏ دل‌ترا ز[10] کژّی بشوید همی
که هر شاه کورا ستایش بود ‏ همه کارش اندر فزایش بود
نکوهیده باشد جفاپیشه[11] مرد ‏ بگرد در آزداران[12] مگرد
بدان ای برادر که از شهریار ‏ بجوید[13] خردمند هرگونه کار
یکی آنک پیروزگر باشد اوی ‏ ز دشمن نتابد گهِ جنگ[14] روی
دگر آنک لشکر بدارد[15] بداد ‏ بداند فزونی مرد[16] نژاد
کسی کز در پادشاهی بود ‏ نخواهد که مهتر سپاهی بود[17]
چهارم[18] که با[19] زیردستان خویش ‏ همان باگهر[20] درپرستان خویش
ندارد دژ گنجرا بسته سخت ‏ همی‌بارد از شاخ بار[21] درخت
بباید[22] در پادشاهی سپاه ‏ سپاهی[23] در گنج دارد نگاه[24]
اگر گنج[25] آباد داری بداد ‏ تو از گنج شاد و سپاه از تو شاد
سلیحت در[26] آرایش خویش دار ‏ سزد[27] کت[28] شب تیره آید بکار
بس ایمن مشو بر نگهدار خویش ‏ چو ایمن شدی[29] راست کن کار خویش
سرانجام[30] مرگ آیدت بی گمان ‏ اگر تیره‌ای گر[31] چراغ جهان[32]

[1] K, I, IV, VI — پاک [2] K, VI — همه [3] K — обратный порядок мисра. [4] Л, I, IV — خشم [5] Л, I — خشم و چشم IV — جسم و خشم K — б. оп. [6] K — جز [7] I — را بجست [8] Л — ببد آگنند زود دست [9] K — یزدان‌پرست VI — бб. 638, 639 оп. [10] Л — ب [11] Л — جهاندیده [12] K — آزجویان I — رازداران IV — آزادگان‌بر [13] K, IV, VI — نجوید Л, I — دجویاد [14] K — رزم [15] K, VI — ندارد [16] Л, K — مردم [17] K —

سدیگر که دارد بدل راستی * نیارد بکاراندرون کاستی

[18] VI — دگر آن [19] K — از [20] K — نامور I, IV — با کهن [21] VI — برگ [22] Л — دماید I, IV — نباشد [23] Л, I, IV — سپه‌را [24] K — б. оп. [25] K — گنج [26] K — سلیح تن I, IV, VI — سلیح [سلاح — IV] و دل [27] K — بود [28] VI — مگرکو [29] K, I, IV — بوی VI — شوی [30] K — که فرجام [31] I, IV, VI — تیره گردد [32] K, I, IV, VI — زمان

برادر چو بشنید چندی گریست — چو اندرز بنوشت[1] سالی بزیست

برفت و بماند این سخن یادگار — تو اندر جهان تخم زفتی[2] مکار

که هم[3] یک زمان[4] روز تو بگذرد — چنین برده رنج تو دشمن خورد

چو آدینه[5] هرمزد[6] بهمن بود — بدین[7] کار[8] فرخ نشیمن بود

می لعل پیش‌آور[9] ای[10] هاشمی — ز خمّی[11] که هرگز[12] نگیرد[13] کمی

چو شست و سه شد سال شد[14] گوش کر — ز بیشی[15] چرا جویم آیین و فر[16]

کنون داستانهای شاه اردشیر — بگویم ز[17] گفتار من یاد گیر

---

[1] IV — پیوست [2] IV, VI — زشتی [3] K — همی [4] VI — که آخر همی [5] K — آیین IV, VI — آدینه [6] K — доб. و [7] K, VI — بدین [8] K, I, IV, VI — کاخ [9] K — آر [10] I, VI — آورم IV — آور و [11] Л — ز بیشی [12] Л — جنبش I, IV — چشمش VI — که خمّش ز بیشی [13] I, VI — بگیرد [14] I, IV — سه سالم شد و [15] K, I, IV — گیتی [16] VI — б. оп. [17] I, IV, VI — تو

پادشاهیٔ اردشیر نکوکار

چو بنشست بر گاه شاه اردشیر / بیاراست آن تخت شاپور پیر
کمر بست و ایرانیانرا بخواند / بر[1] پایهٔ[2] تخت زرّین نشاند
چنین گفت کز دور چرخ بلند / نخواهم که باشد کسیرا گزند
جهان گر شود رام با[3] کام[4] من / بهبینند تیزی و آرام[5] من
ور ایدونک با ما نسازد جهان / بسازیم ما با جهان جهان
برادر جهان ویژه مارا سپرد / ازیرا که فرزند او بود خرد[6]
فرستم روان[7] ورا آفرین / که از بدسگالان بشست او زمین
چو شاپور شاپور گردد بلند / شود نزد او گاه[8] و تاج[9] ارجمند
سپارم بدو گاه و تاج[10] و سپاه / که پیمان چنین کرد[11] شاپور شاه
من این تخت‌را پایکار وی‌ام / همان از پدر یادگار وی‌ام
شما یکسره داد یاد آورید / بکوشید و آیین و داد آورید[12]
چنان دان که خوردیم و بر ما گذشت / چو مُردی[13] همه رنج ما[14] باد گشت[15]
چو ده سال گیتی همی‌داشت راست / بخورد و ببخشید چیزی[16] که خواست

---

[1] VI — بران [2] K — نامور [3] VI — بر [4] K — نام [5] VI — نه‌بینند چیزی بجز نام
[6] K — دل از تاج برکند و زی دخمه برد I, IV — چو [جن — I] از باغ بر کند و با دخمه برد
[7] K, I, IV, VI — فرستیم جان [8] VI — کاخ [9] K — تاج و تخت [10] K, VI — تاج و گنج I, IV — تاج و گاه
[11] K, VI — بست [12] K, I, IV, VI — б. оп. [13] K — رفتی [14] K, IV — تن [15] I, VI — б. оп
[16] K — سوزان I, IV, VI — چندان

نجست از کسی باژ و ساو[1] و خراج   همی رایگان داشت آن گاه[2] و تاج[3]
مر اورا نکوکار زان خواندند   که هر کس تن‌آسان ازو ماندند
چو شاپور گشت از در تاج و گاه   مر اورا سپرد آن خجسته کلاه[4]
نگشت آن دلاور ز پیمان خویش   بمردی نگه داشت سامان[5] خویش[6]

---

[1] I, IV — ساو و باژ (нет рифмы). [2] K — او تخت [3] VI — تخت عاج [4] I — б. оп. [5] IV — پیمان [6] VI — б. оп.

پادشاهیٔ شاپور سوم

چو شاپور بنشست[1] بر جای[2] عم — از ایران[3] بسی شاد و بهری دژم

چنین گفت کای[4] نامور بخردان — جهاندیده و رای‌زن موبدان

بدانید کان کس که گوید دروغ — نگیرد ازین‌پس[5] بر ما فروغ

دروغ از بر ما[6] نباشد ز رای[7] — که از رای باشد بزرگی بجای[8]

همان مر تن[9] سفله‌را دوستدار — نیابی بباغ[10] اندرون چون نگار[11]

سری‌را[12] کجا مغز باشد بسی — گواژه[13] نباید زدن بر کسی

زبان‌را نگهدار باید بُدن — نباید روان‌را بزهر آژدن

که بر انجمن مرد بسیارگوی — بکاهد بگفتار خود[14] آب‌روی[15]

اگر دانشی مرد راند[16] سخن — تو بشنو که دانش نگردد کهن

دل مرد مطمع[17] بود پر ز[18] درد — بگرد طمع تا توانی[19] مگرد

مکن دوستی با دروغ‌آزمای — همان نیز با مرد ناپاک‌رای[20]

سرشت تن از چار[21] گوهر بود — گذر زین چهارانش[22] کمتر[23] بود

---

[1] VI — بنشست شاپور [2] K — تخت [3] VI — یشان [4] I, IV — با [5] K, VI — ازانپس نگیرد [6] K, I, IV — آزمایی [7] Л — برای [8] K — بپای VI — б. оп. [9] K — بدتن VI — مردم [10] VI — نیاری بکاخ [11] K — چوب کار I — جو مکار VI — جز نگار [12] K, I, IV, VI — کسی‌را [13] K — کراره [14] K, I, IV — خویش [15] VI — бб. 7, 8 оп. [16] VI — گوید [17] I — طامع IV — طالع [18] K, VI — دل آرزو مرد باید [VI — باشد] ب [19] K, VI — بگرد در آز هرگز [20] Л — پاکیزه‌رای [21] K — خاک [22] IV, VI — که آتش درین چار [23] K — که با مرد هر جای درخور

اگر سفله گر[1] مرد باشرم و راد[2] بآزادگی[3] یکدل و یکنهاد[4]
سیم کو[5] میانه گزینند[6] ز کار بسنند[7] آیدش[8] بخشش کردگار[9]
چهارم که بپراگنند[10] بر گزاف همی[11] دانشی نام جوید ز لاف
دو گیتی بیابد دل مرد راد نباشد دل سفله یک[12] روز[13] شاد
بدین گیتی اورا[14] بود نام زشت بدان گیتیاندر[15] نیابد بهشت[16]
دو گیتی نیابد دل[17] مرد لاف که بپراگنند خواسته بر[18] گزاف[19]
ستوده کسی کو میانه گزید تن خویشرا آفرین گسترید
شمارا جهانآفرین یار باد[20] همیشه سر بخت بیدار باد
جهاندارمان[21] باد فریادرس که تخت بزرگی نماند بکس[22]
بگفت این و از پیش[23] برخاستند ز یزدان برو آفرین خواستند
چو شد سالیان پنج بر[24] چار ماه[25] بشد شاه روزی بنخچیرگاه
جهان شد پر از یوز و بازان[26] و سگ چه پرّنده و چند تازان[27] بتگ
ستاره زدند از پی[28] خوابگاه چو چیزی بخورد و بیاسود[29] شاه
سه جام[30] می خسروانی بخورد پراندیشه شد سر سوی خواب کرد
پراگنده گشتند لشکر[31] همه چو در خواب شد شهریار رمه[32]
بخفت او و از دشت برخاست باد که کس یاد ازانسان ندارد بیاد
فروبرده[33] چوب ستاره بکند بزد بر سر شهریار بلند

[1] VI — یا [2] K, I, IV, VI — داد [3] IV — وگر پرخرد [4] K — بددل و بدنهاد [5] K, VI — گر [6] K, VI — گزینی [7] IV — پسند [8] K, VI — آید از [9] K, I, IV, VI — روزگار [10] IV, VI — نیرو کند [11] K, I, IV, VI — به بی [12] K, I — از [13] K — داد [14] K, I, IV — اندر [15] IV — او خود [16] VI — бб. 16, 17 оп. [17] I, IV — همان VI — بماند همان ز نیکی [IV — گیتی] بگیتی نماند [18] IV — از [19] K — б. оп. [20] Л — بـاد یاد [21] K — جهان آفرین [22] VI — б. оп. [23] VI — جـای [24] K, I, IV, VI — بـا [25] Л — بر چار ماه зачеркнуто и надписано شش یا دو ماه [26] K — باز و [27] IV — چنگیازان از یوز [28] K, I, IV, VI — بر [29] K, VI — برآسود [30] VI — جام از [31] K — برد و [32] K — دلیران و هم پیشکاران همه [33] Л — یاران IV, VI — گردان I — بازان

جهانجوی شاپور جنگی بمرد — کلاه کیی دیگری‌را سپرد
میاز[1] و مناز[2] و متاز[3] و مرنج — چه تازی[4] بکین و چه نازی بگنج[5]
که بهر تو اینست زین تیره گوی — هنر جوی و راز جهان‌را مجوی
که گر[6] باز[7] یابی[8] به‌پیچی[9] بدرد[10] — پژوهش[11] مکن[12] گرد رازش مگرد
چنین است کردار این چرخ تیر — چه با مرد برنا چه با مرد پیر[13]

---

[1] IV, VI — مناز [2] IV — متاز VI — میاز [3] K — بساز و بناز و بتاز I — بساز و بناز و بباز IV — میاز [4] K, I, IV — یازی [5] I — برنج [6] IV — اگر [7] IV — ناز VI — راز [8] K — جویی [9] Л — پیچد [10] K, I, IV, VI — ز درد [11] IV — نکوهش [12] Л — کن و [13] K, I, IV, VI — б. оп.

پادشاهیٔ بهرام شاپور

خردمند و[1] شایسته بهرامشاه[2] همی‌داشت سوک پدر چند گاه[3]
چو بنشست بر جایگاه مهی چنین گفت بر تخت شاهنشهی
که هر شاه کز داد گنج آگند بداند که آن گنج نپراگند
ز ما ایزد پاک خشنود باد بداندیش‌را دل پر از دود باد
همه دانش اوراست[4] ما بنده‌ایم که کاهنده و هم فزاینده‌ایم
جهاندار یزدان بود[5] داد و[6] راست که نفزود در پادشاهی نه‌کاست[7]
کسی کو ببخشش توانا بود خردمند و بیدار و دانا بود
نباید که بندد در گنج سخت بویژه خداوند دیهیم و[8] تخت
وگرچند بخشی ز[9] گنج سخن برافشان که دانش نیاید ببن
ز نیک و بدیها بیزدان[10] گرای چو خواهی که نیکیت[11] ماند بجای[12]
اگر زو شناسی همه[13] خوب و زشت بیابی بپاداش خرّم بهشت
وگر برگزینی ز گیتی هوا بمانی بچنگ[14] هوا بی‌نوا
چو داردت یزدان بدو دست باز[15] بدان تا[16] نمانی[17] بگرم و گداز
چنین است امیدم بیزدان[18] پاک که چون سر بیارم[19] بدین تیره خاک

---

[1] Л, VI — و оп. [2] VI — بهرام شایسته مرد [3] K — سال (нет рифмы); VI — دل بدرد
[4] K — اورا و [5] Л — بدو [6] Л, I, IV — و оп. [7] VI — б. оп. [8] VI — که باشد خداوند [9] K — که
[10] VI — بدیهای یزدان [11] VI — نیکی ب [12] K — б. оп. [13] Л — روش آیینی چنین (так!).
[14] VI — بکام [15] VI — چو از بد نداری همی دست باز [16] K, I, IV — همیشه [17] Л, K, I, IV — بمانی VI — بمانی همیشه [18] Л — امّید یزدان [19] Л — سازی K — نیازم I — من نیارم VI — درآرم

جهاندار پیروز دارد مرا — همان گیتی‌افروز دارد مرا
گر اندر جهان داد بپراگنم[1] — ازان به که بیداد گنج آگنم[2]
که[3] ایدر بماند همه[4] رنج ما — بدشمن رسد بی‌گمان گنج ما[5]
که تخت بزرگی نماند بکس — جهاندار باشد ترا یار بس[6]
بد و نیک ماند ز ما[7] یادگار — تو تخم بدی تا توانی مکار
چو شد سال آن پادشا بر دو هفت — بپالیز[8] آن سرو یازان[9] بخفت
بیک[10] چند گه دیر بیمار بود — دل کهتران[11] پر ز تیمار بود
نبودش پسر پنج[12] دخترش بود — یکی کهتر[13] از وی برادرش بود
بدو داد ناگاه[14] گنج و سپاه — همان مهر شاهی و تخت و کلاه
جهاندار برنا ز گیتی برفت — برو سالیان برگذشته دو هفت[15]
ایا شست و سه‌ساله مرد کهن — تو از باد[16] تا چند رانی سخن
همان روز تو ناگهان بگذرد — در توبه بگزین[17] و راه خرد
جهاندار زین پیر[18] خشنود باد — خرد مایه باد و[19] سخن سود باد
اگر در سخن موی کافد[20] همی — بتاریکی‌اندر بباقد[21] همی
گر او این سخنها که اندرگرفت[22] — بپیری[23] سرآرد نباشد[24] شگفت
بنام[25] شهنشاه شمشیرزن — ببالا سرش برتر[26] از انجمن
زمانه بکام شهنشاه باد — سر تخت او[27] افسر ماه باد
کزویست کام و بدویست نام — ورا[28] باد[29] تاج[30] کیی شادکام
بزرگی و دانش ورا راه[31] باد — وزو دست بدخواه کوتاه باد[32]

---

[1] Л — پیدا کنم (нет рифмы). [2] К — б. оп. [3] Л — گر [4] К, I, IV — همی [5] Л — б. стоит перед б. 16. [6] К, I, IV, VI — б. оп. [7] IV — همی [8] К, I — بنالید IV — بیالید VI — ببالین [9] I, IV — شادان VI — داران Т — نازان [10] К — همی [11] К, VI — مهتران [12] Л — هیچ Б — و لم یکن له ابن و کانت له خمس بنات [13] VI — مهتر [14] К, I, IV, VI — ناکام [15] VI — б. оп. [16] I, IV, VI — باده [17] К — برگیر [18] I, IV — بنده VI — بند [19] К — بادش [20] К — که اندر [21] Л, I, IV, VI — شکافد Б — فانه یشتق فی القول الشعر و ینسج فی الظلام سخن مو شکافد محمود الاثر [22] Л — ایدر بگفت (нет рифмы). [23] VI — بتیزی [24] К — برآرد چه باشد IV — ندارد [25] VI — بفر [26] К — بر فر [27] I, IV — وی [28] I, IV — وزو [29] К — بدویست [30] IV — پاسخ [31] Л — یاد (нет рифмы). [32] VI — вместо бб. 31—33: А 31 — В 33 (гаплография).

پادشاهی یزدگرد بزه‌گر

۱

چـو شـد پـادشـا بـر جـهـان یـزدگـرد   سـپـهـرا ز[1] دشـت[2] انـدرآورد گـرد
کـلاه بـرادر بـسـر بـرنـهـاد   هـمـی‌بود ازان[3] مـرگ نـاشـاد شـاد
چـنـیـن گـفـت بـا نـامـداران شـهـر   کـه هـر کـس کـه از داد یـابـنـد[4] بـهـر
نـخـسـت از نـیـایش[5] بـیـزدان[6] کـنـیـد   دل از داد مـا شـاد و خـنـدان کـنـیـد
بـدانـرا نـمـانـم کـه دارنـد هـوش   وگـر دسـت یـازنـد بـدرا بـکـوش[7]
کـسـی کـو بـجـویـد[8] ز مـا راسـتـی   بـیـارامـد از[9] کـژّی و کـاسـتـی
بـهـر جـای جـاه وی افـزون کـنـیـم   ز دل کـیـنـه و[10] آز[11] بـیـرون کـنـیـم
سـگـالـش نـگـوییـم[12] جـز بـا ردان[13]   خـردمـنـد و بـیـداردل مـوبـدان
کـسـی‌را کـجـا پـر ز[14] آهـو بـود   روانـش[15] ز بـیـشـی[16] بـنـیـرو بـود
بـه بـیـچـارگـان‌بـر سـتـم سـازد اوی   گـر از چـیـز درویـش بـفـرازد[17] اوی
بـکـوشـیـم[18] و نـیـروش بـیـرون کـنـیـم   بـدرویـش مـا نـازش[19] افـزون کـنـیـم

---

[1] K, VI — بـ [2] K, I, IV, VI — شهر [3] K — بودش از VI — از [4] VI — یابید [5] Л, VI — نخست آزمایش K — نخستین ستایش [6] VI — ز مردان [7] K — وگر دست یابی تو بدرا مکوش IV — مگر آنکه اندرز دارند گوش VI — همه ساله باشیم نیکی نیوش [8] K — هرانکس که جوید [9] K — ببار آورد [10] I, IV — با [11] K — آز با کینه [12] VI — نجوییم [13] VI — با داوران (метр нарушен). [14] K, I, IV — دل پر VI — جان پر [15] K — زبانش [16] Л, K, I — هستی [17] K — سر از کرد کرده برافرازد I, IV, VI — گردن برافرازد [18] K — بتازیم [19] IV — بارش VI — بر بخشش

کسی کو بپرهیزد از خشم ما — همی بگذرد تیز بر چشم ما
همی[1] بستر از خاک جوید تنش — همان[2] خنجر هندوی گردنش
بفرمان ما چشم روشن کنید — خردرا بتن‌بر چو[3] جوشن کنید
تن[4] هر کسی گشت لرزان چو بید — که گوپال و شمشیرشان[5] بد امید
چو شد بر جهان پادشاهیش راست — بزرگی فزون کرد[6] و[7] مهرش[8] بکاست[9]
خردمند نزدیک او خوار گشت — همه رسم[10] شاهیش بیکار گشت[11]
کنارنگ با پهلوان[12] و ردان — همان دانشی پرخرد[13] موبدان
یکی گشت با باد[14] نزدیک اوی — جفاپیشه شد[15] جان تاریک اوی
سترده شد از جان او مهر و داد[16] — بهیچ آرزو نیز[17] پاسخ نداد
کسی‌را نبد نزد او پایگاه — بژرفی[18] مکافات کردی گناه
هر انکس که دستور بد بر درش — فزایندهٔ اختر و افسرش[19]
همه عهد کردند با یکدگر[20] — که هرگز نگویند[21] زان[22] بوم و[23] بر
همه یکسر از بیم پیچان[24] شدند — ز هول شهنشاه بیجان شدند
فرستادگان آمدندی ز راه — همان زیردستان فریادخواه
چو دستور زان آگهی یافتی — بدان کارها تیز بشتافتی
بگفتار گرم و بآواز[25] نرم — فرستاده‌را راه دادی[26] بشرم[27]
بگفتی که شاه از در کار[28] نیست — شمارا[29] بدو راه دیدار نیست
نمودم[30] بدو هرچ درخواستی — بفرمانش[31] پیدا شد آن[32] راستی[33]

---

1 VI — مگر 2 K — سر 3 K, I, IV, VI — برین رزم 4 K, IV — تنی 5 K — شمشیر و سر 6 K, I, IV — گوپال‌شان گشت 7 IV, VI — و оп. 8 K — فرّش 9 I — نکاست 10 VI — پر [IV — با] 11 I — б. 17 оп. 12 K — زان بخردان 13 K — پاک‌دل I, IV, VI — هنر تخت 14 K — داد 15 K — بد 16 K, IV — داد [IV — بد] مهر و نه [IV — به] نه [IV — او] آن گرفت سترگی 17 K — هیچ 18 K, I, IV — بزودی 19 VI — бб. 21, 22 оп. 20 I, IV, VI — یک با دگر 21 Л, K, I, IV — نجویند 22 IV — آن 23 I — و оп. 24 K — گریان 25 K — شیرین و آواز 26 K, VI — ره ندادی 27 K — ز غم (нет рифмы); VI — ز شرم 28 K, IV — بار 29 K — کسی‌را 30 VI — نمودی 31 K — بفرمان 32 K, I — شدی IV — شود 33 VI — لب‌را بیاراستی

۲

ز شاهیش بگذشت چون هفت[1] سال / همه موبدان زو[2] برنج و[3] وبال
سر[4] سال هشتم مه فوردین / که پیدا کند در[5] جهان هور دین
یکی کودک آمدش هرمزد روز / بنیک اختر و فال گیتی‌فروز
همانگه[6] پدر کرد بهرام نام / ازان کودک خرد شد شادکام[7]
بدر[8] بر[9] ستاره‌شمر هرک[10] بود / که شایست گفتار ایشان شنود[11]
یکی مایه‌ور بود[12] بافرّ و هوش / سر هندوان بود نامش سروش
یکی پارسی بود[13] هشیار نام / که بر چرخ کردی[14] بدانش لگام
بفرمود تا[15] پیش شاه آمدند / هشیوار و جوینده راه آمدند
بصلّاب کردند ز[16] اختر نگاه / هم[17] از زیچ[18] رومی بجستند راه
از اختر چنان دید خرّم نهان / که او شهریاری بود در جهان
ابر[19] هفت کشور بود[20] پادشا / گو[21] شاددل باشد و پارسا[22]
برفتند پویان بر شهریار / همان[23] زیچ[24] و صلّابها بر کنار
بگفتند با تاجور یزدگرد / که دانش ز هرگونه کردیم گرد
چنان آمد[25] اندر[26] شمار سپهر / که دارد بدین کودک خرد مهر
مر اورا بود هفت کشور زمین / گرانمایه شاهی بود بافرین
ز گفتارشان شاد شد شهریار / ببخشیدشان گوهر شاهوار[27]
چو ایشان برفتند زان بارگاه[28] / رد و موبد و پاک دستور شاه
نشستند و جستند هرگونه رای / که تا چارهٔ آن چه آید بجای
گرین[29] کودک خرد خوی پدر / نگیرد[30] شود خسروی[31] دادگر
گر[32] ایدونک خوی پدر دارد اوی / همه بوم زیر و[33] زبر دارد اوی

---

1 VI — هشت 2 IV — موبدانش 3 Л, IV — و оп. 4 K — همی 5 K — بفزاید اندر 6 K — مراورا 7 VI — бб. 32, 33 оп. 8 I — بدو 9 K — بیامد 10 VI — آنکه 11 VI — که گفتار ایشان همه راست بود (нет рифмы). 12 K — نامور مرد 13 K — نیز 14 K — کرد آن 15 K — یکایک همه 16 K — و 17 K — پس 18 IV — رنج 19 K, VI — که بر 20 K, I, IV, VI — شود 21 K, I, IV, VI — یکی 22 K, VI — обратный порядок мисра. 23 K, VI — همه 24 IV — رنج 25 VI — چناندیدم 26 K — از 27 K, I, IV — б. оп. 28 VI — جایگاه 29 K, I, VI — که این 30 K — بگیرد 31 K — زفت و بیه IV — خسرو 32 VI — ور 33 K — بوم و بررا

نه[1] موبد بود شاد و نه[2] پهلوان ✻ نه او در جهان شاد و روشن‌روان[3]
همه موبدان نزد شاه آمدند ✻ گشاده‌دل و نیک‌خواه آمدند[4]
بگفتند کاین کودک پرمنش ✻ ز بیغاره دورست وز سرزنش
جهان سربسر زیر فرمان اوست ✻ بهر کشوری باژ و پیمان اوست[5]
نگه کن بجایی که دانش بود ✻ ز داننده کشور پرامش بود
ز پرمایگان دایگانی[6] گزین[7] ✻ که باشد ز کشور برو آفرین
هنر گیرد این شاه خرّم‌نهان ✻ ز فرمان او شاد گردد جهان[8]
چو بشنید زان موبدان یزدگرد ✻ ز کشور فرستادگان کرد گرد
هم‌انگه فرستاد کسها بروم ✻ بهند و بچین و بآباد[9] بوم[10]
همان نامداری[11] سوی تازیان ✻ بشد تا به‌بیند بسود و زیان
بهر سو همی‌رفت خواننده‌یی[12] ✻ که بهرام‌را پرورانده‌یی
بجوید سخنگوی و[13] دانش‌پذیر[14] ✻ سخن‌دان[15] و هر دانشی یادگیر[16]
بیامد ز هر کشوری موبدی ✻ جهاندیده و نیک‌پی[17] بخردی
چو یکسر بدان بارگاه آمدند ✻ پژوهنده نزدیک شاه آمدند[18]
بپرسید بسیار و[19] بنواختشان ✻ بهر برزنی جایگه[20] ساختشان
برفتند نعمان و منذر بشب ✻ بسی نامداران گرد[21] از[22] عرب
بزرگان چو در پارس گرد آمدند ✻ بر تاجور یزدگرد آمدند

---

[1] K — ز [2] VI — نی [3] Б — إن نشأ هذا الصبيّ في حجر أبيه و تخلّق بأخلاقه لم يبق من هذه الممالك عين و لا أثر و لا حجر و لا مدر [4] K — б. оп. [5] K —
مرورا بود هفت کشور زمین * ز یزدان مرورا بود آفرین
[6] K — دایهٔ بر [7] I — ز پرمایگانی بروی زمین [8] VI — б. оп. [9] VI — ز هند و ز چین و ز آباد [10] VI — доб. (см. б. 61):
که آرد ز هر جای دانش‌پذیر * پژوهندهٔ اختر و یادگیر
[11] I, IV — نامداران [12] K — دانندهٔ [13] Л — بگوید سخنهای K — خردمند و IV — و оп. [14] IV — رامش‌پذیر [15] Л, IV — سخن‌گوی [16] VI —
بیارد که آموزد از وی هنر * بگشتند آفاق‌را سربسر
[17] K — نیک‌دل [18] VI — б. оп. [19] K — و هر گونه VI — و оп. [20] I, IV — پایگه [21] K, I, IV — نامور نامدار VI — نامور نیزه‌دار [22] K — از оп.

همی‌گفت هر کس که ما بنده‌ایم   سخن بشنویم و سراینده‌ایم[1]
که باید[2] چنین روزگار از مهان[3]   که بایسته[4] فرزند شاه جهان[5]
ببر گیرد[6] و دانش آموزدش   دل از تیرگیها بیفروزدش
ز رومی و هندی[7] و از پارسی   نجومی[8] و گر[9] مردم هندسی
همه[10] فیلسوفان بسیاردان   سخنگوی وز مردم کاردان
بگفتند هریک بآواز نرم   که ای شاه باداد و بارای و شرم[11]
همه سربسر خاک‌پای توایم   بدانش همه رهنمای توایم
نگر[12] تا پسندت[13] که آید همی   وگر سودمندت که[14] آید همی
چنین گفت منذر که ما بنده‌ایم   خود اندر جهان شاه‌را زنده‌ایم
هنرهای ما شاه داند همه   که او چون شبانست و ما چون رمه
سواریم و گردیم و اسپ افگنیم   کسی‌را که دانا بود بشکنیم[15]
ستاره‌شمر نیست چون[16] ما کسی[17]   که از[18] هندسه بهره دارد بسی[19]
پر از مهر شاهست مارا روان   بزیر اندرون تازی اسپان[20] دمان[21]
همه پیش فرزند تو بنده‌ایم   بزرگی وی‌را[22] ستاینده‌ایم[23]

۳

چو بشنید زو این سخن یزدگرد   روان و خردرا برآورد گرد
نگه[24] کرد از[25] آغاز[26] فرجام‌را   بدو داد پرمایه بهرام‌را
بفرمود تا خلعتش ساختند   سرش‌را بگردون برافراختند
تنش‌را بخلعت[27] بیاراستند   ز در اسپ[28] شاه یمن خواستند[29]

---

[1] K—بفرمان خسرو شتابنده‌ایم [2] VI—چه باید [3] K—جهان (нет рифмы); VI—جهان [4] K—یابند [5] VI—مهان [6] I—دارد [7] K—و از هند [8] VI—ز چینی [9] K—بجویند ازو [10] K—هم از I, IV, VI—همان [11] K, I, IV, VI—б. оп. [12] K—ببین [13] VI—پسند (нет рифмы). [14] IV, VI—چه [15] I—نشکنیم VI—б. оп. [16] I, IV, VI—از [17] K—نیز مارا بس است [18] K—بدین کار [19] K—در دانش او بس است [20] I—اسپی IV—اسپ VI—اسپ تازی [21] K—بفرمان VI—دوان I, VI—روان IV—داریم شاها نوان [22] K, I, IV—اورا [23] K—سراینده‌ایم VI—اوییم تا زنده‌ایم [24] K—یله [25] VI—از оп. [26] IV, VI—доб. و [27] I—بدیبا [28] VI—داراب
[29] K, VI — обратный порядок мисра.

ز ایوان شاه جهان تا بدشت همی[1] اشتر[2] و اسپ و هودج[3] گذشت
پرستنده و دایه[4] بی‌شمار ز بازارگه[5] تا در شهریار
ببازارگه بسته آیین[6] براه[7] ز دروازه تا پیش درگاه شاه[8]
چو منذر بیامد بشهر یمن پذیره شدندش همه مرد و زن
چو[9] آمد بآرامگاه از[10] نخست فراوان زنان نژادی بجست
ز دهقان و[11] تازی و پرمایگان توانگر گزیده گرانسایگان[12]
ازین مهتران چار زن برگزید که آید[13] هنر بر نژادش[14] پدید[15]
دو تازی[16] دو دهقان ز تخم کیان ببستند مر دایگی‌را[17] میان
همی‌داشتندش چنین چار سال چو شد سیرشیر[18] و بیاگند یال
بدشواری از شیر کردند[19] باز همی‌داشتندش ببربر بناز
چو شد هفت‌ساله بمنذر چه گفت که آن رای با مهتری بود جفت
چنین گفت کای[20] مهتر سرفراز ز من[21] کودک[22] شیرخواره مساز[23]
بداننده فرهنگیانم[24] سپار چو کارست[25] بیکارخوارم[26] مدار
بدو گفت منذر که ای سرفراز بفرهنگ نوزت[27] نیامد[28] نیاز[29]
چو هنگام فرهنگ باشد ترا بدانایی آهنگ باشد ترا
بایوان نمانم که بازی کنی ببازی همی[30] سرفرازی کنی
چنین پاسخ آورد بهرام باز که از من تو بی‌کار[31] خوردی[32] مساز
مرا هست دانش اگر[33] سال نیست بسان گوانم[34] بر[35] و یال نیست

---

[1] K, VI — همه [2] VI — استر [3] K — استر [4] K — دایه بد [5] VI — دروازه بد [6] I — آذین [7] K, VI — همه بسته آذین [VI — آیین] ببازارگاه [8] K, VI — обратный порядок мисра. [9] K — در [10] K — و [11] Л, K, IV — و оп., см. б. 92. [12] K — زنان بزرگان و آزادگان [13] I, IV — آمد [14] K — که اندر نژادش هنر بد [15] VI — бб. 89—91 оп. [16] VI — در آخر [17] VI — بر دایکانی [18] K — شیروار [19] Л — کردید [20] VI — تو ای پرهنر [21] K — مرا [22] VI — کودکی [23] I — بفرهنگ نوزت نیامد نیاز (см. б. 98). [24] Л — فرهنگیان (метр нарушен). [25] Л, K — گاهست [Л — و] [26] Л — خواهم K — و کاهل VI — نیزم Б — و لا تترکنی منهمکا فی البطالة و الکسل [27] VI — توزن [28] IV — بیامد [29] I — تویی کودک شیرخواره بساز см. б. 96. [30] K — چنین [31] Л, VI — یکباره [32] Л, K, I, IV — خردی [33] K, I, IV, VI — مرا بخردی هست گر [34] K, VI — یلاذم [35] K — بن

ترا سال هست و خرد کمترست   نهاد[1] من از رای تو دیگر[2]ست
ندانی که هر[3] کس که هنگام جست   ز کار آن گزینند که[4] باید نخست
تو گر باز[5] هنگام[6] جویی همی   دل از نیکویها[7] بشویی همی
همه[8] کار بیگاه[9] و[10] بی‌بر بود   بهین از تن زندگان[11] سر بود
هران چیز کان در[12]خور پادشاست   بیاموزیم تا بدانم[13] سزاست[14]
سر راستی[15] دانش ایزدیست[16]   خنک آنک[17] بادانش و بخردیست[18]
نگه کرد[19] منذر بدو[20] خیره ماند   بزیر لبان[21] نام یزدان بخواند
فرستاد هم در زمان رهنمون   سوی شورستان[22] سرکشی[23] بر هیون
سه موبد نگه کرد[24] فرهنگجوی   که در شورستان بودشان[25] آبروی[26]
یکی تا دبیری بیاموزدش   دل از تیرگیها بیفروزدش
دگر[27] آنک دانستن[28] باز[29] و یوز   بیاموزدش کان بود دلفروز
و[30] دیگر که[31] چوگان و تیر و کمان   همان گردش رزم[32] با بدگمان
چپ و راست پیچان عنان داشتن[33]   بباوردگه باره برگاشتن[34]

---

1 Л — نهان   Б — و غریزتی مباینة لغریزتک   2 IV — برتر   3 VI — آذ   4 K — بکار آن کند
کشی ذ   5 I, IV — پای   6 K — زور و فرهنگ   7 VI — تیرگیها   8 VI — همی   9 IV — بی‌کار   10 K,
I — و оп.   11 Л — زندگانی ز تن   K, VI — مردمان   12 K, VI — هنرها که اندر   13 IV — آنچنان کم
VI — چون مرا آن   14 K — رواست   15 VI — راستان   16 K — آمد درست   I — آرد درست   IV — آمد
نخست   17 K — هر که   18 K, I, IV — جست [K — هنگام] ز آغاز فرجام   19 K — چو بشنید
20 K, VI — درو   21 K — برو زیر لب   22 VI — موبدان   23 K — مهتری   VI — مهتر   24 K,
VI — بیاورد   25 I, IV — شورستانش بود   VI — بود با   26 Б — و نفذ الی بلاد ایران من أتاه
بأربعة من الموابذة   27 I, VI — یکی   28 VI — ساز نخچیر با   29 K, I, IV — نخچیر بازان
30 K, VI — سه   31 Л — چو   32 Л, I, IV — تیغ   33 K — تاختن   34 K, I, IV, VI — میان یلان
گردن افراشتن [K — ختن]   T, I, IV — доб.:

بگوید ببهرام خسرونژاد * سخن هرچه دارد ز گیتی [کژّی — I] بیاد

T — перед этим б. доб.:

سدیگر که از کار شاهنشهان * ز گفتار و کردار کارآگهان

Б — و الرابع من یسرد علیه سیر الملوک و تواریخهم و یخبره عن أفعالهم الحمیدة و أقوالهم السدیدة

چنین[1] موبدان پیش[2] منذر شدند — ز هر دانشی داستانها زدند
تن شاه‌زاده بدیشان سپرد — فزاینده خود دانشی بود و[3] گرد
چنان گشت بهرام خسرونژاد — که اندر هنر داد مردی بداد
هنر هرچ بگذشت بر گوش اوی — بفرهنگ یازان[4] شدی هوش اوی
چو شد سال آن نامور بر سه[5] شش — دلاور گوی گشت[6] خورشیدفش
بموبد نبودش بچیزی نیاز — بفرهنگجویان[7] و آن[8] یوز و باز
بآوردگه‌بر عنان تافتن — برافگندن اسپ و هم تاختن[9]
بمنذر چنین گفت کای پاک‌رای — گسی کن هنرمندرا باز[10] جای
ازان[11] هر یکی‌را[12] بسی[13] هدیه داد — ز درگاه منذر برفتند[14] شاد
وزان‌پس بمنذر چنین گفت شاه — که اسپان این نیزه‌داران[15] بخواه
بگو تا بهپیچند پیشم عنان — بچشم اندرآرند نوک سنان
بهایی کنند آنچ[16] آید خوشم — درم بیش خواهم[17] بریشان کشم
چنین پاسخ آورد منذر بدوی — که ای پرهنر خسرو نامجوی
گله‌دار اسپان من پیش تست — خداوند او هم بتن خویش تست
گر از تازیان اسپ خواهی خرید — مرا رنج و سختی چه باید کشید
بدو گفت بهرام کای نیکنام[18] — بنیکیت بادا همه ساله[19] کام[20]
من اسپ آن[21] گزینم که اندر نشیب[22] — بتازم نه‌بینم[23] عنان از رکیب[24]
چو با تگ[25] چنان پایدارش کنم — بنوروز با باد یارش کنم[26]
وگر آزموده نباشد ستور — نشاید بتندی برو کرد زور[27]
بنعمان بفرمود منذر که رو — فسیله گزین از گله‌دار نو

---

[1] K, I, IV, VI — چو این [2] IV — نزد [3] Л, K, IV — و — оп. [4] K, IV — تازان Л — دازان [5] K — دو [6] K, IV — بود [7] K, I, IV — بفرهنگ و چوگان VI — ز فرهنگجویان [8] K — اگر I, IV — و هم VI — هم از [9] K, VI — بشتافتن I, IV — تافتن [10] K — همه موبدانرا بـ [11] K — پس آن [12] K, IV — کسی‌را [13] K — یکی [14] I — بسی هدیه VI — رفتند با داد [15] VI — نامداران [16] K — آذک VI — آذکه [17] IV — چند خواهی [18] VI — نامدار [19] K — سال [20] VI — روزگار [21] K, IV — اسپان [22] K — رکیب [23] I — پیچم [24] Л, K, I, IV — نهیب [25] Л — باید K — ماند [26] VI — б. оп. [27] Л — کور

همه دشت پیش[1] سواران[2] بگرد   نگر تا کجا[3] یابی اسپ نبرد
بشد تیز نعمان صد[4] اسپ آورید   ز اسپان جنگی بسی[5] برگزید
چو بهرام دید آن بیامد[6] بدشت   چپ و راست پیچید و چندی بگشت
هر اسپی که با باد همبر بدی[7]   همه[8] زیر بهرام بی‌پر[9] شدی
برین‌گونه[10] تا برگزید اشقری   یکی[11] بادپایی گشاده‌بری[12]
هم از[13] داغ دیگر کمیتی برنگ   تو[14] گفتی ز دریا برآمد نهنگ
همی آتش افروخت از نعل اوی   همی خوی[15] چکید از بر لعل اوی[16]
بها داد منذر چو بود[17] ارزشان   که در بیشهٔ کوفه بد[18] مرزشان
بپذرفت بهرام زو آن دو اسپ   فروزنده برسان[19] آذرگشسپ
همی‌داشتش چون یکی تازه سیب   که از باد ناید[20] بروبر نهیب[21]
بمنذر چنین گفت روزی جوان   که ای مرد باهنگ و[22] روشن‌روان[23]
چنین بی بهانه همی‌داریم   زمانی بتیمار نگذاریم[24]
همی هرک[25] بینی تو اندر جهان   دلی نیست اندر جهان[26] بی نهان[27]
ز اندوه باشد رخ مرد زرد   برامش[28] فزاید تن زادمرد[29]
برین‌بر یکی خوبی[30] افزای[31] پس   که باشد ز هر[32] درد فریادرس
اگر[33] تاجدارست اگر پهلوان   بزن[34] گیرد آرام مرد جوان[35]
همان زو بود دین یزدان بپای   جوانرا بنیکی بود رهنمای

---

[1] I, IV, VI — نیزه
[2] K — و نیزوران VI — گرایان
[3] I, IV, VI — کرا
[4] K — و
[5] K, I, IV, VI — جنگ‌آوران
[6] IV — چو نعمان بیاورد اسپان
[7] K, I, IV, VI — شدی
[8] VI — همی
[9] K — بزیرش چو بی پای و بی پر
[10] K — ازین گونه
[11] K — سبک
[12] VI — و کنداوری
[13] K, VI — همان
[14] K — که
[15] K, I, IV — خون
[16] VI — б. оп.
[17] K — بد
[18] Л — کو بدی Б — قد جلبا من أرض الکوفة
[19] VI — مانند
[20] K, I — نامد
[21] VI — б. оп.
[22] K — بیدار IV — فرهنگ VI — باخرد مرد
[23] I — دلی نیست اندر جهان بی‌نهان
[24] IV — بگذاریم
[25] Л — بود مر ورا جفتی
[26] Л — ندارد ز دل در نهان
[27] I — همه هرکه I — همه هر چه K — مرگ ندارد دلی شادمان در نهان VI — اندر نهان
[28] K, IV, VI — ز رامش
[29] Л, I — رادمرد Б — وجوه الرجال
[30] K, I, IV — تن خوب رخ رامش
[31] IV, VI — доб. و
[32] K, I, IV — که زن باشد از
[33] VI — که گر
[34] VI — ز تن
[35] K, I, IV — обратный порядок мисра.

کنیزک بفرمای تا پنج و[1] شش   بیارند بازیب و[2] خورشیدفش
مگر زان یکی دو گزین آیدم   هم اندیشهٔ[3] آفرین آیدم
مگر[4] نیز فرزند[5] بینم یکی   که آرام دل باشدم[6] اندکی
جهاندار خشنود باشد ز من   ستوده بمانم بهر انجمن
چو بشنید منذر ز خسرو[7] سخن   برو آفرین کرد مرد کهن
بفرمود تا سعد[8] گوینده[9] تفت   سوی کلبهٔ مرد نخّاس رفت
بیاورد رومی کنیزک چهل   همه از در[10] کام و آرام دل[11]
دو بگزید بهرام زان گلرخان   که در پوستشان عاج بود استخوان
ببالا[12] بکردار سرو سهی   همه کام و[13] زیبایی و فرّهی[14]
ازان دو ستاره[15] یکی چنگزن   دگر لاله‌رخ چون سهیل یمن
ببالا چو[16] سرو[17] و[18] بگیسو کمند   بها داد منذر چو آمد پسند[19]
بخندید بهرام و کرد آفرین   رخش گشت همچون بدخشان[20] نگین

٤

جز از[21] گوی و میدان نبودیش کار   گهی زخم چوگان و گاهی شکار[22]
چنان بد که یک روز بی انجمن   بنخچیرگه رفت با چنگزن
کجا نام آن رومی آزاده بود   که رنگ رخانش بمی داده بود
بپشت هیون[23] چمان[24] برنشست   ابا سرو آزاده چنگی بدست[25]
دلارام او بود و هم کام[26] اوی   همیشه بلب داشتی نام اوی

---

[1] K, I, VI — و оп. [2] K, IV — و оп. [3] I, IV, VI — اندیشه با [4] VI — وزو [5] K — همان نیز من زن به [6] VI — باشد او [7] K, I, VI — برنا IV — برنا ز منذر [8] K — مرد [9] K — پوینده VI — جوینده [10] K — درخور [11] K — доб.:

همه ماه‌دیدار و بادام‌چشم * بر ایشان چو افگند بهرام چشم

[12] K — یکایک [13] Л — و оп. [14] I, IV, VI — б. оп. [15] VI — دختران بد [16] I, IV — ببالای [17] K, VI — بلند [18] Л — و оп. [19] K — порядок бб.: 163, 161, 162. [20] Л — بدخشن I — بدخشی [21] VI — بجز [22] K — доб.:

به تیر و کمان کس چو بهرام گور * نبود و نباشد بهنگام زور

[23] I, IV — هیونی [24] K, I, IV — دمان VI — روان [25] K — چنگی مست [26] K — هنگام

بروز شکارش هیون خواستی / که پشتش بدیبا بیاراستی
فروهشته زو چار بودی رکیب / همی‌تاختی در فراز و نشیب
رکابش دو زرّین دو سیمین[1] بدی / همان هر یکی گوهرآگین بدی
همان زیر ترکش کمان‌مهره[2] داشت / دلاور[3] ز[4] هر دانشی بهره داشت
بپیش اندرآمدش آهو دو جفت / جوانمرد خندان بآزاده گفت
که ای ماه من[5] چون کمانرا بزه / برآرم بشست اندرآرم گره[6]
کدام آهو افگنده خواهی[7] بتیر / که ماده جوانست و همتاش پیر
بدو[8] گفت آزاده کای شیرمرد / بآهو نجویند مردان نبرد[9]
تو آن ماده‌را نرّ گردان بتیر / شود ماده از تیر تو نرّ[10] پیر
ازان‌پس هیون‌را برانگیز تیز / چو آهو ز چنگ[11] تو گیرد[12] گریز
کمان‌مهره انداز تا گوش خویش / نهد همچنان خوار بر دوش خویش
همانگه ز مهره بخاردش گوش / بی آزار پایش برآرد بدوش[13]
به پیکان سر و پای و گوشش بدوز / چو خواهی که خوانمت گیتی‌فروز[14]
کمانرا بزه کرد بهرام گور / برانگیخت از[15] دشت آرام[16] شور
دوپیکان بترکش یکی تیر داشت / بدشت‌اندر از بهر نخچیر داشت
همانگه چو[17] آهو شد اندر گریز / سپهبد سروهای آن نرّه تیز
بتیر دوپیکان ز سر[18] برگرفت / کنیزک بدو[19] ماند[20] اندر شگفت[21]
هم‌اندر زمان نرّ چون[22] ماده گشت / سرش زان[23] سروی سیه[24] ساده گشت

1 I, IV, VI — سیمین دو زرّین 2 K — همان مهره 3 I, IV — دل او 4 K — بـ 5 K — ماه‌رخ
6 VI — б. оп. 7 IV — آرم 8 K, I, IV, VI — چنین 9 K — نگویند مردان مرد K — доб.:
ز مردان اگر کین فزایی رواست * که مردی بمردان نمودن سزاست
ولیکن ترا گر چنین است کام * نتابم ز رای تو هرگز لگام
بزن ماده آهو بران و سرین * تو با زن چه جویی همی خشم و کین
10 VI — نیز 11 K — زخم 12 IV — گردد 13 Л — بدارد ز دوش 14 K — доб.:
به پیچید بهرام یل زین سخن * دل مرد برنا شد از غم کهن
15 I — ازان IV — زان 16 K — اسپ و برآورد I — ارمنده IV — آرنده VI — نخچیر 17 I — چن
18 Л, K — سرش 19 VI — ازو 20 IV — مانده 21 K — бб. 185, 186 оп. 22 K — برخور
23 VI — را 24 IV, VI — سروها همی

همان در[1] سروگاه ماده[2] دو تیر   بزد همچنان مرد نخچیرگیر
دو پیکان بجای سرو در سرش[3]   بخون‌اندرون لعل گشته[4] برش
هیونرا سوی[5] جفت دیگر بتاخت   بخمّ کمان مهره در[6] مهره ساخت
بگوش یکی[7] آهو اندرفگند[8]   پسند آمد و بود جای پسند
بخارید گوش آهو اندر زمان   بتیر اندرآورد[9] جادو کمان
سر و گوش و پایش به پیکان[10] بدوخت   بدان آهو آزاده‌را دل بسوخت[11]
بزد دست بهرام و اورا ز زین   نگونسار برزد بروی[12] زمین
هیون از بر ماه‌چهره براند   بر و[13] دست و چنگش[14] بخون[15] درفشاند[16]
چنین[17] گفت کای بیخرد چنگزن   چه بایست جستن بمن‌بر[18] شکن
اگر کند[19] بودی گشادِ[20] برم   ازین زخم ننگی شدی گوهرم[21]
چو او[22] زیر پای هیون درسپرد[23]   بنخچیر زان‌پس کنیزک نبرد[24]

۵

دگر هفته با لشکری[25] سرفراز   بنخچیرگه رفت با یوز و باز
برابر ز[26] کوهی یکی شیر[27] دید   کجا پشت گوری[28] همی‌بردرید

---

[1] IV, VI — بر [2] VI — سَرْ آن ماده‌را زد [3] K — برش [4] VI — نشاند و بخون لعل
کرد آن [5] K, I — [K — بر] از پی [6] K — کمان در کمان [7] VI — دگر [8] K — بینداخت
و در گوش آهو فگند [9] K, I, IV, VI — اندرون راند [10] K — بهم بر I, IV — بپیکجا [11] K — доб.:
بدو گفت چونست ای ماه‌روی * روان کرد آزاده از دیده جوی
ابا شاه گفت این نه مردانگیست * ز مردی ترا خوی دیوانگیست
Б — فرقت الجارية عند ذلک للغزالین فمدّ یده الیها فألقاها من خلفه الی الأرض
[12] IV — برآورد و آسان برزد بر [13] IV — بـزد [14] K — برو دست جنگی [15] IV — بهم
[16] VI — б. стоит после б. 197. [17] IV — بدو [18] IV — در [19] VI — کنده [20] K — گشاده IV —
доб. و [21] K, I, IV — کشورم VI — بر سرم [22] K, I — چنو [23] K, I, IV — بمرد [24] VI —
اگر تنگ بودی گشاده برم * ازین زخم ننگی شدی گوهرم
[25] I, IV, VI — لشکر [26] I, IV — بنزدیک VI — بـ [27] K — یکی شیر در پشت گوری [28] K —
اورا

برآورد زاغ سیه را[1] بزه ... بتندی بشست[2] سه پر زد[3] گره
دل[4] گور بردوخت با پشت شیر ... پر از خون هژبر از بر و[5] گور زیر
چو او گور و شیر دلاور بکشت ... بایوان خرامید تیغی بمشت[6]
دگر هفته نعمان و[7] منذر براه ... همی رفت با او بنخچیرگاه
بسی نامور[8] برده[9] از تازیان ... کزیشان بدی راه سود و[10] زیان
همی خواست منذر که بهرام گور ... بدیشان[11] نماید سواری و زور
شترمرغ دیدند جایی گله ... دوان هر یکی چون هیونی[12] یله
چو بهرام گور آن شترمرغ دید ... بکردار باد هوا بردمید
کمانرا بمالید خندان بچنگ ... بزد بر کمرچار[13] تیر خدنگ
یکایک همی راند اندر کمان ... بدان تا سرآرد بریشان زمان
همی بر شکافید[14] پرشان بتیر[15] ... بدینسان زند[16] مرد نخچیرگیر
بیک سوزن[17] این زان فزونتر نبود ... همان تیر زین[18] تیر برتر نبود
برفت و بدید آنک بد[19] نامدار ... بیک موی بر بود زخم سوار
همی آفرین خواند منذر بدوی ... همان نیزه‌داران پرخاشجوی
بدو گفت منذر که ای شهریار ... بتو شادمانم چون گلبن ببار
مبادا که خم آورد ماه تو ... وگر سست گردد[20] کمرگاه تو
همانگه چو[21] منذر بایوان رسید ... ز بهرام رایش بکیوان رسید
فراوان مصوّر بجست از یمن ... شدند این سران بر درش[22] انجمن
بفرمود تا زخم اورا بتیر ... مصوّر نگاری کند بر حریر[23]
سواری چو بهرام با یال و کفت ... بلند اشتری زیر و[24] زخمی شگفت
کمان‌مهره و شیر و آهو و گور ... گشاده بر و چرب دستی بزور[25]

1 K, VI — کمانذرا 2 T, I, IV — نشست و Л — دشست 3 K — بران شست برزد VI — در ابرو فگنده 4 K — دگر VI — و (метр нарушен). 5 K — هزبر و پر از 6 K, I, IV, VI — б. оп. 7 VI — و оп. 8 VI — مایه‌ور 9 K, VI — مردم 10 Л — و оп. 11 I — بایشان 12 IV, VI — هیون 13 Л, IV — گاه 14 I — پرّ بشکافت 15 Л, K, I, VI — بر تیز تیر 16 K — بود 17 K — همی یک سوی 18 VI — همی آن ازین 19 VI — آن یل 20 IV — آورد IV — که بد 21 VI — که 22 VI — آن همه بر سرش 23 VI — б. стоит после б. 221. 24 IV — و оп. 25 I, VI — و زور

شترمرغ و هامون و آن زخم تیر / ز تیر[1] سیه تازه شد[2] بر حریر[3]
سواری برافگند زی شهریار / فرستاد نزدیک او[4] آن نگار
فرستاده چون شد بر یزدگرد / همه لشکر آمد بران نامه[5] گرد
همه[6] نامداران فرو ماندند / ببهرام بر آفرین خواندند
وزان پس هنرها چو کردی بکار[7] / همی[8] تاختندی بر شهریار

٦

پدر آرزو کرد بهرام را / چه بهرام خورشید خودکام را
بمنذر چنین گفت بهرام شیر / که هرچند ماندیم[9] نزد تو دیر
همان[10] آرزوی پدر خیزدم / چو ایمن شوم[11] دل برانگیزدم
برآراست منذر چو بایست کار / ز شهر یمن هدیهٔ[12] شهریار[13]
ز اسپان تازی بزرّین ستام / ز چیزی که پرمایه[14] بردند[15] نام
ز بُرد یمانی و تیغ یمن / دگر هرچ معدنش بد[16] در عدن
چو نعمان که با شاه همراه بود / بنزدیک او افسر ماه[17] بود[18]
چنین تا بشهر صطخر آمدند / که از شاهزاده بفخر[19] آمدند[20]
ازان پس چو آگاهی آمد بشاه[21] / ز فرزند و نعمان تازی براه[22]
پذیره شدندش همه موبدان / ز درگاه بیداردل بخردان
بیامد هم‌انگاه نزد پدر / چو دیدش پدررا برآورد[23] سر
بپیش کیی تخت او سرفراز / بیامد شتابان و بردش نماز[24]

---

1 IV — مشک 2 I, IV — ساخته 3 VI — б. оп. 4 K — شاه 5 Л — تیر 6 VI — ازان
7 K — که کرد آشکار 8 K — همه 9 K, VI — ماندم I, IV — مانم بد 10 VI — همی 11 K — شدم VI — شود 12 VI — هدیها 13 I, IV, VI — بی‌شمار 14 VI — سرمایه 15 K, IV — تر بود
16 K, I, IV, VI — بد معدنش 17 VI — مر اورا بنزدیک او جاه 18 K — доб.:
برفتند با نامداران هزار * دلیران و شیران نیزه‌گزار
19 K — همه با بزرگی و فخر 20 I, IV, VI — ز شاهی [شادی — IV شاهان — VI] همی داستانها زدند 21 K, I — براه VI — ز راه 22 K, I, IV — ز نعمان تازی و فرزند شاه 23 VI — همی از پرستش بخارید 24 K, I, IV, VI — б. оп.

چو بهرامرا دید بیدار[1] شاه   بدان فرّ و آن شاخ[2] و آن گردگاه[3]
شگفتی فروماند از کار اوی   ز بالا و فرهنگ و دیدار اوی[4]
فراوان بپرسید و بنواختش   بنزدیک خود جایگه ساختش
ببرزن‌درون جای نعمان گزید   یکی کاخ بهرامرا چون سزید
فرستاد نزدیک او بندگان   چو اندرخور او[5] پرستندگان[6]
شب و روز بهرام پیش پدر   همی از پرستش نخارید سر
چو یک ماه نعمان ببد[7] نزد[8] شاه   همی‌خواست[9] تا باز گردد براه[10]
بشب کس فرستاد و اورا بخواند   برابرش بر تخت شاهی نشاند
بدو گفت منذر بسی رنج دید   که آزاده[11] بهرامرا پرورید
بدین کار پاداش نزد منست   بهار شما[12] اورمزد منست
پسندیدم این رای و[13] فرهنگ[14] اوی[15]   که سوی خرد بینم آهنگ[16] اوی[17]
تو چون دیر ماندی بدین بارگاه   پدر چشم دارد همانا براه
ز دینار گنجیش[18] پنجه هزار   بدادند با جامهٔ شهریار[19]
ز آخر بسیمین و زرّین[20] لگام[21]   ده اسپ گرانمایه بردند نام
ز گستردنیهای زیبنده[22] نیز   ز رنگ و ز بوی و ز هرگونه چیز[23]
ز گنج جهاندار ایران[24] ببرد[25]   یکایک بنعمان منذر سپرد[26]
بشادی[27] در[28] بخشش اندرگشاد   بر اندازه یارانش‌را هدیه داد
بمنذر یکی نامه بنوشت[29] شاه   چنانچون بود درخور پیشگاه

[1] K, I, IV — چو از دور بهرامرا دید [2] K, VI — یال [3] IV — و یال و چنان دستگاه
[4] VI — б. оп. [5] K, I, IV — آمد [6] VI — б. оп. [7] VI — نبد [8] I — بنزدیک [9] K, I, IV — ساخت [10] I, IV — ز راه VI — б. стоит после б. 237. [11] VI — تا زاده [12] Л — بدین روزتان K — سروش شما I, IV — شمار شما [13] I — با [14] I, IV — آهنگ [15] VI — اورا بفرهنگ و رای
[16] IV — زبالا و دیدار و فرهنگ VI — هنرها که آورد یکیک بجای [17] K — доб.:
بدین کار پاداش سازم همی * سرش بر فلک برفرازم همی
[18] K — چنگیش [19] K — با طوق گوهرنگار [20] K, I, IV, VI — بزرّین و سیمین [21] K — ستام [22] K, I, IV — گستردنیها واز [I — هم] بنده Б — و عدّة من الجواری و الغلمان
[23] VI — б. оп. [24] K — نعمان I, IV — مهران [25] VI — گنجور برد [26] K — بگنجور خود برشمرد [27] K, I, IV — ز شادی [28] I — و از [29] K — فرمود

بآزادی از کار فرزند اوی   که شاه یمن گشت[1] پیوند اوی
بپاداش این کار یازم همی   بچونین پسر سر فرازم همی[2]
یکی[3] نامه بنوشت بهرام گور   که کار من ایدر تباهست و شور
نه این بود چشم امیدم بشاه[4]   که زینسان کند سوی کهتر نگاه
نه فرزندم[5] ایدر نه چون چاکری[6]   نه چون کهتری[7] شاددل بر دری
بنعمان بگفت آنچ بودش نهان   ز بد راه و آیین شاه جهان
چو نعمان برفت از در شهریار   بیامد بر منذر نامدار
بدو نامهٔ شاه گیتی بداد   ببوسید[8] منذر بسر برنهاد
وزان هدیهها شادمانی[9] نمود[10]   بران آفرین آفرین برفزود
وزان‌پس فرستاده[11] اندر نهفت   ز بهرام چندی بمنذر بگفت
پس[12] آن نامه برخواند پیشش[13] دبیر   رخ نامور گشت همچون زریر
هم‌اندر زمان زود[14] پاسخ نوشت   سخنهای بامغز[15] و[16] فرّخ نوشت
چنین گفت کای مهتر نامور[17]   نگر سر نپیچی ز راه[18] پدر[19]
بنیک و بد شاه خرسند باش   پرستنده باش و خردمند باش
بدیها بصبر از مهان بگذرد   سر مرد باید که دارد خرد
سپهر روانرا چنین است رای[20]   تو با[21] رای او[22] هیچ مغزای[23] پای[24]
دلیرا پر از[25] مهر دارد سپهر   دلی پر ز کین و پر آژنگ چهر[26]
جهاندار گیتی چنین آفرید   چنان کو چماند بباید چمید[27]
ازین‌پس ترا هرچ آید بکار   ز دینار وز گوهر شاهوار
فرستم نگر دل نداری برنج   نیرزد پراگنده رنج تو[28] گنج

---

[1] I, IV, VI — جست [2] Л — доб.:

که از بهر فرزند من او چه کرد * بکارش شب و روز تیمار خورد

VI — б. оп. [3] K — همی [4] VI — بود امید من نزد شاه [5] VI — فرزند [6] K — کهتری [7] K — چاکری VI — کهتر [8] K — доб. و [9] I, IV — کامی [10] K — فزود [11] IV — فرستاد [12] VI — چو [13] VI — فرّخ [14] IV — نامه [15] K, I, IV, VI — پند [16] K, I, IV — و оп. [17] K — نامدار [18] IV — رای [19] K — تو از شهریار [20] IV — پای [21] K — بی VI — از [22] I — تا زندهٔ [23] VI — مگذار [24] I, IV — رای [25] I — دلی پر ز بد [26] VI — б. оп. [27] K, I — б. оп. [28] K — پراگندی رنج I, IV — پراگندن رنج

ز دینار گنجی کنون ده هزار   فرستادم اینک ز بهر نثار
پرستار کو رهنمای تو بود   بپرده‌درون[1] دلگشای تو بود
فرستادم اینک بنزدیک تو   که روشن کند جان تاریک تو
هرانگه که دینار بردی[2] بکار   گرانی مکن هیچ[3] بر شهریار
که دیگر فرستمت[4] بسیار نیز   وزین[5] پادشاهی ز هرگونه چیز
پرستنده باش و ستاینده باش   بکار[6] پرستش فزاینده باش
تو آن خوی بدرا[7] ز[8] شاه جهان   جدا کرد نتوانی اندر نهان
فرستاد زان تازیان ده سوار   سخنگوی و[9] بینادل و دوستدار
رسیدند نزدیک بهرامشاه   ابا بدره و برده[10] و[11] نیکخواه
خردمند بهرام زان شاد شد   همه دردها بر دلش باد شد[12]
وزان‌پس بدان پند[13] شاه عرب   پرستش بدی کار[14] او[15] روز و شب

۷

چنان بد که یک روز در[16] بزمگاه[17]   همی‌بود بر پای در پیش شاه[18]
چو شد تیره[19] بر پای خواب آمدش   هم از[20] ایستادن شتاب آمدش
پدر چون بدیدش بهم‌برده[21] چشم   بتندی یکی بانگ برزد بخشم
بدژخیم فرمود کورا[22] ببر   کزین‌پس نه‌بیند کلاه و کمر
بدو خانه زندان کن و باز گرد[23]   نزیبد برو[24] گاه[25] و[26] ننگ و نبرد[27]
بایوان[28] همی‌بود خسته‌جگر   ندید اندران سال روی پدر
مگر مهر[29] و[30] نوروز و جشن سده   که او[31] پیش رفتی میان رده

---

[1] IV — کنون [2] IV — دیگرت باشد [3] K — ایچ [4] VI — فرستیم [5] K — بدین [6] I — بگاه [7] K, I — بدخویی‌را [8] VI — بدخوییهای [9] VI — خردمند [10] IV — برده و بدره [11] K — برده و بدرهٔ [12] I — бб. 285, 286 оп. [13] VI — بگفتار [14] K, I, IV, VI — همی‌کرد [15] K, VI — در I — او оп.; IV — هر [16] I, IV — بر [17] VI — پیشگاه [18] VI — رزمگاه [19] K — خیره [20] IV — همی ز [21] K, IV, VI — درد و I — برد و [22] I, IV, VI — کین‌را [23] VI — در ببند [24] K, I, IV — برین [25] I, IV — کار [26] K, I, IV — و оп. [27] VI — تیغ و کمند [28] VI — در ایوان [29] K, I, IV — روز [30] Л, K, I, IV, VI — و оп.; в тексте—конъектура. [31] IV — از

چنان بد که طینوش رومی ز راه | فرستاده آمد بنزدیک شاه
ابا بدره و برده[1] و باژ روم | فرستاد[2] قیصر بآباد[3] بوم
چو امد شهنشاه بنواختش | سزاوار او جایگه ساختش
فرستاد بهرام زی او[4] پیام | که ای مرد بیدار گسترده‌کام
ز کهتر بچیزی بیازرد شاه | ازو دور گشتم چنین بی گناه
تو خواهش کنی گر ترا[5] بخشدم | مگر بخت پژمرده بدرخشدم
سوی دایگانم فرستد مگر | که منذر مرا به ز مام و پدر
چو طینوش بشنید پیغام اوی | برآورد ازان آرزو کام اوی
دل‌آزار[6] بهرام زان[7] شاد گشت[8] | وزان بند[9] بی‌مایه آزاد گشت[8]
بدرویش بخشید بسیار چیز | وزان جایگه رفتن آراست نیز
همه زیردستان خودرا بخواند | شب تیره چون باد لشکر براند
بیاران[10] همی[11]گفت یزدان سپاس[12] | که رفتیم و ایمن شدیم از هراس
چو آمد بنزدیک شهر یمن | پذیره شدش کودک و مرد و زن
برفتند نعمان و منذر ز جای | همان نیزه‌داران پاکیزه‌رای
چو منذر ببهرام نزدیک شد | ز گرد سپه روز تاریک شد
پیاده شدند آن دو آزادمرد | همی‌گفت بهرام تیمار و درد
ز گفتار او چند منذر گریست | بپرسید و گفت اختر شاه چیست
بدو گفت بهرام کو خود مباد | که گیرد ز شوم[13] اخترش نیز[14] یاد[15]
که هر کو[16] نیاید[17] براه خرد | ز کردار[18] ترسم که کیفر برد
فرود آوریدش هماذجا[19] که بود | بران نیکوی نیکویها[20] فزود
بجز بزم و میدان نبودیش کار | وگر بخشش و کوشش کارزار[21]

---

[1] I — بدره و برده [2] IV — فرستاده [3] K, IV, VI — بدین مرز و; I — بدین مرز [4] VI — اورا [5] K — خواهشگری کن بتو [6] Л — آرای; IV — آزرده; VI — راد [7] I, IV — زو [8] K — شد [9] Л, VI — مرد [10] IV — بیزدان [11] K, IV, VI — چنین [12] IV — شناس [13] IV — شرم [14] K, VI — اختر شاه [15] K, I, IV — б. стоит после б. 313. [16] K, I, IV, VI — هرگز [17] K, I, IV — نراند; VI — نیازد [18] IV — گفتار [19] I — هماذا [20] VI — آفرین آفرینها [21] K — خورد و رای شکار

۸

وزان‌پس غم و شادی یزدگرد / چنان گشت[1] بر پور[2] چون[3] باد ارد[4]

برین نیز چندی زمان برگذشت / بایران[5] پدر پور[6] فرّخ بدشت[7]

ز شاهی پراندیشه شد[8] یزدگرد / ز هر کشوری موبدان کرد گرد

باخترشناسان بفرمود شاه / که تا کرد[9] هر یک[10] باختر نگاه

که تا کی بود در جهان مرگ اوی / کجا[11] تیره گردد سر و ترگ اوی

چه[12] باشد کجا باشد آن روزگار / که پژمرده گردد گل[13] شهریار[14]

ستاره‌شمر گفت کاین[15] خود مباد / که شاه جهان گیرد از مرگ یاد

چو بخت شهنشاه بدرو[16] شود / از ایدر سوی چشمهٔ سو شود

فراز آورد لشکر و بوق و کوس / بشادی نظاره شود سوی طوس

بر آنجایگه‌بر بود هوش اوی / چو این[17] راز[18] بگذشت بر گوش اوی

ازین دانش ار یاد گیری بدست / که این راز در[19] پردهٔ ایزدست[20]

چو بشنید زو شاه سوگند خورد / بخرّاد برزین و خورشید زرد

که من چشمهٔ سو نه بینم بچشم / نه[21] هنگام شادی نه هنگام خشم

برین نیز برگشت[22] گردون سه ماه / زمانه بجوش آمد از خون شاه

چو بیدادگر شد شبان با[23] رمه / بدو باز گردد بدیها همه[24]

ز بینیش بگشاد یک روز خون / پزشک آمد از هر سوی رهنمون

بدارو[25] چو یک هفته بستی[26] پزشک / دگر هفته خون آمدی چون سرشک

---

[1] I — شد IV — بد [2] Л — مور [3] I, IV — با [4] K — سرآمد همی ز اختر تیزگرد K — б. стоит после б. 317. [5] K, I, IV — بایوان [6] K — доб. و [7] VI — бб. 316, 317 оп. [8] VI — وزان‌پس چو [9] Л — کرد — оп. [10] K — هر یکی کرد [11] VI — چو این [12] K, I, IV — در ایران همی [13] K, I, IV — رخ [14] VI — б. оп. [15] IV — این [16] K — یکسو [17] I, IV — چنین [18] K, I, IV — روز [19] I — را زدن [20] VI — вместо бб. 322—326:

ستاره‌شمر گفت کای شهریار * زمان ترا تنگ شد روزگار
سوی چشمهٔ سو روی ناگهان * ترا هم در آنجا سرآید زمان

[21] VI — ب [22] K, I, VI — بگذشت [23] K — با оп. [24] I, IV, VI — б. оп. [25] VI — ز دارو [26] VI — رفتی

۹

بدو گفت موبد که ای شهریار   بگشتی تو از راه پروردگار[1]
تو[2] گفتی که بگریزم از چنگ مرگ   چو باد خزان آمد[3] از شاخ[4] برگ
ترا چاره اینست کز راه شهد[5]   سوی چشمهٔ سو گرایی بمهد[6]
نیایش کنی پیش یزدان پاک   بگردی بزاری بران گرم[7] خاک
بگویی که من بندهٔ ناتوان   زده دام سوگند پیش روان[8]
کنون آمدم تا زمانم کجاست   بپیش تو ای داور داد و[9] راست
چو بشنید شاه آن پسند آمدش   همان دردرا سودمند[10] آمدش
بیاورد سیصد عماری و مهد   گذر کرد بر سوی دریای شهد
شب و روز بودی[11] بمهد اندرون   ز بینیش گه‌گه[12] همی‌رفت[13] خون
چو نزدیکیٔ چشمهٔ سو رسید   برون آمد از مهد و دریا بدید
ازان آب لختی بسر برنهاد   ز یزدان نیکی‌دهش کرد یاد
زمانی نیامد ز بینیش[14] خون   بخورد و بیاسود با رهنمون
منی کرد و گفت اینت آیین و رای   نشستن[15] چه بایست چندین بجای
چو گردنکشی کرد شاه رمه   که از خویشتن دید نیکی[16] همه
ز دریا برآمد یکی اسپ خنگ   سرین[17] گرد چون گور و کوتاه‌لنگ
دوان[18] و چو[19] شیر ژیان پر ز خشم   بلند و سیه‌خایه و زاغ‌چشم
کشان دم در پای با یال[20] و[21] بش[22]   سیه‌سم[23] و کفک‌افگن و شیرکش[24]
چنین گفت با مهتران یزدگرد   که این‌را سپاه اندرآرید گرد
بشد[25] گرد[26] چوپان و ده کره‌تاز[27]   یکی زین و[28] پیچان کمند[29] دراز

---

[1] K — آموزگار [2] K, I, IV — چو [3] K — بارد I, IV, VI — آمد [4] VI — باد [5] IV — سپهر [6] IV — بمهر [7] VI — تیره [8] VI — زیان [9] I, IV, VI — و оп. [10] IV — سودرا دردمند [11] K, VI — تازان [12] VI — هر گه [13] K — می‌رفت پیوسته [14] K, I, IV — ز بینی نیامدش [15] I, IV — نشستم [16] K — گیتی [17] I — سرون [18] K, VI — دمان I — دنان [19] IV — بمانند — VI همچو [20] I — گشاده‌دم و پای با یال در پای [21] IV — کشان دنب با یال و تا پای [22] K — و خوش [23] Л — سیم‌سم [24] K — شیرفش VI—б. оп. [25] K — بصد [26] Л—доб. و IV — زود [27] IV — باز [28] IV — تنگ [29] I, IV — کمندی

چه[1] دانست رازِ جهاندار شاه[2] / که آوردی[3] این اژدها را براه[4]
فرومانْد چوپان و لشکر همه / برآشفت ازان[5] شهریار رمه
همانگاه برداشت زین و لگام / بنزدیک آن اسپ شد شادکام
چنان رام شد خنگ[6] بر جای خویش / که ننهاد دست از پس و پای پیش
ز شاه جهاندار بستد لگام / بزین برنهادن همان[7] گشت رام[8]
چو زین برنهادش برآهخت تنگ / نجنبید بر جای تازان[9] نهنگ[10]
پس پای او شد[11] که بندّدش دم / خروشان شد آن بارهٔ سنگسم
بغرید و یک جفته زد بر برش[12] / بخاک اندرآمد سر و افسرش
ز خاک آمد و خاک شد یزدگرد / چه جویی[13] تو زین برشده هفت گرد
چو از گردش او نیابی رها / پرستیدن او[14] نیارد بها
بیزدان گرای و بدو کن[15] پناه / خداوند گردنده[16] خورشید و ماه
چو او[17] کشته شد[18] اسپ آبی[19] چو گرد / بیامد[20] بدان چشمهٔ لاژورد
بآب اندرون شد تنش[21] ناپدید / کس اندر جهان این شگفتی ندید
ز لشکر خروشی برآمد چو کوس / که شاها زمان[22] آوریدت بطوس
همه جامه‌ها را بکردند[23] چاک / همی[24] ریختند از بر یال خاک
ازانپس بکافید موبد[25] برش[26] / میان[27] تهیگاه و مغز[28] سرش[29]

---

[1] IV—که [2] K—جهان‌آفرین IV—خدای جهان [3] IV, VI—آورد [4] K—برین K—доб.:
کجا شاه‌را زو سرآمد زمان * بدین بد نمی‌کرد هرگز گمان
[5] IV—زو [6] I—رام شد خنگ IV—اسپ [7] K—همی [8] VI—вместо бб. 354—356 гаплография: A 354— B 356. [9] I—یازان IV—تازی [10] VI—پلنگ [11] VI—بشد شه پس او [12] VI—سرش [13] IV, VI—گویی [14] VI—خود [15] VI—بر [16] K, I, IV, VI—گردون و [17] K, I—چنو [18] VI—چو شد کشته آن [19] IV—ازانجا [20] VI—درآمد [21] VI—جست [22] IV—اجل [23] K—موبدان جامه کردند I, IV, VI—جامها بردریدند [24] IV, VI—و شد [25] IV—بکافور روشن [26] VI—سرش [27] K, I, IV—доб. و [28] IV—доб. و [29] VI—همه
نهاده ز مسند تهی افسرش

بیاگند یکسر بکافور و مشک   بدیبا تنش‌را بکردند[1] خشک[2]
بتابوت زرّین و در مهد ساج[3]   سوی پارس شد آن خداوند تاج
چنین است رسم سرای[4] بلند[5]   چو آرام یابی بترس از گزند[6]
تو رامی و با تو جهان رام نیست   چو نان خورده آید[7] به از جام نیست
پرستیدن دیو بهست از گناه   چو باشد کسی‌را بدین[8] پایگاه[9]

۱۰

چو در دخمه شد شهریار[10] جهان   ز ایران[11] برفتند گریان[12] مهان
کنارنگ با موبد و پهلوان   هشیوار[13] دستور روشن‌روان[14]
همه پاک در پارس گرد آمدند   بر دخمهٔ یزدگرد آمدند
چو گستهم[15] کو پیل کشتی بر اسپ[16]   دگر قارن گرد پور گشسپ
چو میلاد و چون پارس[17] مرزبان[18]   چو پیروز اسپافگن[19] از[20] گرزبان[21]
دگر هرک[22] بودند ز ایران[23] مهان   بزرگان و کنداوران جهان
کجا خوارشان داشتی یزدگرد   همه آمدند اندران شهر گرد
چنین گفت گویا گشسپ دبیر[24]   که ای نامداران برنا و پیر
جهاندارمان[25] تا جهان آفرید   کسی زین‌نشان شهریاری ندید

---

[1] I, IV — بستند تن شاه VI — بشستند [2] K —

سرش‌را بکافور کردند خشک * بدان جای خون اندرآگند مشک

K — доб.:

بدیبا بپوشید رومی برش * نهاد او ز مشک افسری بر سرش

VI — доб.:

بتابوت زرّین نهاد اندرش * سوی پارس و موبد و کشورش

[3] K — عاج [4] K — سپهر VI — آیین چرخ [5] I, IV — گزند [6] I — کمند IV — نژند [7] K — از IV — ز پیشش [8] I — مرین [9] VI — б. оп. [10] IV — پادشاه [11] K — از IV — ز پیشش VI — آمد باشی [12] K — یکسر ایوان [13] K — доб. و [14] VI — б. оп. [15] K, IV — доб. و [16] IV — چون [17] K, VI — پارسی [18] IV — میزبان [19] K — مردافگن [20] IV, VI — از оп. [21] K — گرزوان IV — مرزبان [22] VI — هرچه [23] K — ازیشان [24] VI — دلیر [25] K — جهانبان ما I, IV — ما VI — جهانآفرین

که[1] جز کشتن و خواری و درد و رنج / بیاگندن از چیز درویش[2] گنج
ازین شاه ناپاکتر کس ندید / نه از نامداران[3] پیشین شنید
نخواهیم بر تخت زین تخمه[4] کس / ز خاکش[5] بیزدان پناهیم[6] و بس
سرافراز بهرام فرزند اوست / ز مغز و دل و رای[7] پیوند اوست
ز منذر گشاید سخن سربسر / نخواهیم بر تخت بیدادگر
بخوردند سوگندهای گران / هرانکس که بودند[8] ایرانیان[9]
کزین تخمه کس‌را بشاهنشهی / نخواهیم با تاج و تخت مهی
برین برنهادند و برخاستند / همی[10] شهریاری[11] دگر خواستند
چو آگاهی مرگ شاه جهان / پراگنده شد در میان مهان
الان[12] شاه و[13] چون پارس[14] پهلو سپاه / چو بیورد و شگنان[15] زرّین[16] کلاه
همی هر یکی گفت[17] شاهی مراست / هم از[18] خاک تا برج ماهی مراست
جهانی پرآشوب شد سربسر / چو از تخت گم شد سر تاجور
بایران[19] رد و موبد و پهلوان / هرانکس که بودند روشن‌روان
بدین کار در پارس گرد آمدند / بسی[20] زین نشان[21] داستانها زدند
که این[22] تاج[23] شاهی سزاوار کیست / بهبینید تا از در کار کیست
بجویید[24] بخشنده‌یی دادگر / که[25] بندد برین تخت زرّین کمر
که آشوب بنشاند از روزگار / جهان مرغزاریست بی شهریار
یکی مرد بد پیر خسرو بنام / جوانمرد و روشن‌دل و شادکام
هم از تخمهٔ سرفرازان بد اوی / بمرزاندر از بی‌نیازان بد اوی
سپردند گردان بدو تاج و گاه / برو انجمن شد ز هر سو سپاه

---

1 I, IV, VI — به 2 K — و ندیدیم زین پادشاهی I, IV — ز کهتر نهان کردن رای و 3 K, I, VI — پهلوانان IV — پادشاهان 4 K, IV — بر تخت [IV — ازین تخم] از تخمه 5 IV — حالش 6 K, I, VI — بنالیم 7 K, IV, VI — доб. و I — راه و 8 IV — доб. و 9 K, I, VI — ایران سران [K — بود اندر] بودند از 10 K, I, VI — همه 11 IV, VI — شهریار 12 VI — ازان 13 Л, VI — و оп. 14 IV, VI — باس 15 IV, VI — سنگان 16 IV — بر سر 17 K — کفت هر کس که 18 K — همان 19 K — از ایران 20 K, I, IV — همی VI — همه 21 K, I, IV, VI — سخن 22 K — بر 23 K, I, IV, VI — تخت 24 K — بهبینم I, IV — نبینیم VI — بجستند 25 K — به

۱۱

پس آگاهی آمد به بهرام گور / که از چرخ شد تخت‌را آب شور[1]
پدرت آن سرافراز شاهان بمرد / بمرد و همه[2] نام شاهی[3] ببرد
یکی مرد بر گاه بنشاندند / بشاهی همی خسروش خواندند[4]
بخوردند سوگند یکسر سپاه / کزان تخمه هرگز[5] نخواهیم شاه
که[6] بهرام فرزند او همچو اوست[7] / از[8] آب پدر یافت[9] او مغز و پوست
چو بشنید بهرام رخرا بکند / ز مرگ پدر شد دلش[10] مستمند
برآمد دو هفته ز شهر یمن / خروشیدن کودک و مرد و زن
چو یک ماه بنشست با سوک شاه / سر ماه نورا بیاراست گاه
برفتند نعمان و منذر بهم / همه تازیان[11] یمن بیش و کم
همه زار با شاه گریان شدند / ابی[12] آتش از درد[13] بریان شدند
زبان برگشادند زان‌پس[14] ز بند[15] / که ای پرهنر شهریار بلند[16]
همه در جهان خاک‌را آمدیم / نه جویای[17] تریاک‌را آمدیم
بمیرد کسی[18] کو ز مادر بزاد / زِهِش[19] چون ستم بینم و مرگ داد[20]
بمنذر چنین گفت بهرام گور / که اکنون چو شد روز ما تار و تور[21]
ازین تخمه گر نام شاهنشهی / گسسته شود بگسلد فرّهی
ز دشت سواران برآرند خاک / شود جای بر تازیان بر[22] مغاک

---

[1] IV — آبروی (нет рифмы). [2] K — او و هم I — همو VI — همان [3] VI — نیکو [4] K, VI — б. оп. [5] K, I, VI — کس‌را [6] I, IV — چو [7] K — هم چنوست [8] VI — کز [9] VI — دارد [10] K, I, VI — چنان IV — چنین [11] K, I — доб. از [12] K — ز بی [13] K — دود VI — آتش تیز [14] IV, VI — یکسر [15] Л, K, I, VI — ببند [16] K — ارجمند [17] IV — доб. زهر و (метр нарушен). [18] VI — هر آن [19] IV — رهش [20] VI — بداد خدا دل بباید نهاد [21] K — شور VI — کور K — доб.:

اگرچه که بی‌رسم بد شهریار * بدین مرز بد سربسر دوستدار
بیاد شما برگشادی دو لب * چه رخشنده روز و چه در تیره شب

VI — доб.:

اگر تند و بی‌شرم شد شهریار * بدین شهررا سربسر دوستدار

[22] VI — چون

پراندیشه باشید و یاری کنید … بمرگ پدر سوکواری کنید
ز بهرام بشنید منذر سخن … بمردی یکی پاسخ افگند بن
چنین گفت کاین روزگار منست … برین دشت روز شکار منست
تو بر تخت بنشین و نظّاره باش … همه ساله با تاج[1] و با یاره باش
همه[2] نامداران برین همسخن[3] … که نعمان و منذر فگندند بن
ز پیش جهانجوی برخاستند … همه تاختن‌را بیاراستند
بفرمود منذر بنعمان که رو … یکی لشکری ساز شیران نو
ز شیبان و از قیسیان[4] ده[5] هزار … فراز آر گرد از در[6] کارزار
من ایرانیان‌را نمایم که شاه … کدامست با تاج و گنج و سپاه[7]
بیاورد نعمان سپاهی گران … همه تیغداران[8] و[9] نیزه‌وران
بفرمود تا تاختنها برند … همه روی کشور بپی بسپرند
ره شورستان تا در[10] طیسفون … زمین خیره شد[11] زیر نعل[12] اندرون
زن و کودک و مرد[13] بردند اسیر … کس آن رنجهارا نبد دستگیر[14]
پر از غارت و سوختن شد جهان[15] … چو بیکار شد تخت شاهنشهان
پس آگاهی آمد بروم[16] و بچین … بترک و بهند[17] و بمکران زمین
که شد تخت ایران ز خسرو تهی … کسی نیست زیبای شاهنشهی
همه تاختن‌را بیاراستند[18] … به بیدادی[19] از جای[20] برخاستند
چو از تخم شاهنشهان[21] کس نبود … که یارست تخت کیی‌را[22] بسود[23]
بایران همی هر کسی دست آخت[24] … بشاهنشهی تیز گردن فراخت

[1] VI — طوق [2] I — همان [3] K — یکسخن [4] IV — رومیان [5] VI — سنیار و فنیار پنجه [6] IV — آور اندرخور [7] VI — با یاره و با کلاه K — бб. 425, 426 оп. [8] K — گرزداران [9] Л — و оп. [10] IV — تا ز بغداد و اهواز [11] VI — شد نهان [12] IV — نیل VI — لعل [13] K, I, IV — کودک خرد [14] VI — б. оп. [15] I — پر از خار و خاشاک شد گلستان [16] IV — بهند [17] IV — بروم [18] VI — برآراستند [19] K — بیداد [20] VI — چو فرصت بدیدند [21] I, IV, VI — شهی [22] IV — کیان‌را [23] K, VI — ستود [24] K, I, IV — یاخت

18—2258

۱۲

چو ایرانیان آگهی یافتند / یکایک سوی چاره[1] بشتافتند
چو گشتند زان رنج یکسر[2] ستوه / نشستند یک با دگر همگروه
که این کار ز اندازه اندرگذشت / ز روم[3] و ز هند[4] و سواران دشت
یکی چاره باید کنون ساختن / دل و جان ازین کار[5] پرداختن
بجستند موبد فرستادهیی / سخنگوی و بینادل آزادهیی
کجا نام آن گو[6] جوانوی بود / دبیری[7] بزرگ و[8] سخنگوی بود
بدان تا بنزدیک منذر[9] شود / سخن گوید و گفت او[10] بشنود
بمنذر بگوید که ای سرفراز / جهاندارا بنام[11] تو بادا[12] نیاز
نگهدار ایران و نیران[13] توی / بهر جای پشت دلیران توی
چو این[14] تخت بی شاه و بی تاج شد[15] / ز خون[16] مرز چون پرّ درّاج شد[15]
تو گفتیم باشی خداوند مرز / که این مرزرا از تو دیدیم[17] ارز
کنون غارت از دست و خون ریختن / بهر جای تاراج و آویختن
نبودی ازین‌پیش تو[18] بدکنش / ز نفرین بترسیدی و سرزنش
نگه کن بدین[19] تا[20] پسند آیدت / بپیرانسر این سودمند آیدت
جز از[21] تو زبر داوری[22] دیگرست / کز اندیشهٔ برتران برترست
بگوید فرستاده چیزی که دید / سخن نیز کز کاردانان[23] شنید
جوانوی دانا ز[24] پیش سران / بیامد سوی دشت نیزهوران
بمنذر سخن گفت و نامه بداد / سخنهای ایرانیان کرد یاد
سخنهاش[25] بشنید شاه عرب / بپاسخ برو هیچ نگشاد لب[26]
چنین گفت کای دانشی[27] چارهجوی[28] / سخن زین‌نشان با شهنشاه گوی

---

[1] IV — خانه [2] VI — یکسر ازیشان [3] K, IV, VI — هند [4] K, IV, VI — روم [5] K, I, IV, VI — رنج [6] VI — یل [7] K — دلیری I — بپیری VI — دلیر و [8] I — و оп. [9] K — موبد [10] VI — پاسخش [11] IV, VI — بمهر [12] IV — آمد [13] K — توران I, IV — پیران [14] VI — چنین [15] K, I, IV, VI — گشت [16] VI — چنین [17] K — دانیم IV — داریم [18] K, I, IV, VI — چنین پیش ازین [19] K, VI — کنون IV — ببین [20] VI — گر [21] VI — بجز [22] VI — جهان داور [23] VI — کارداران [24] K — و فرستاده پویان [25] K — سخنها چو [26] VI — б. оп. [27] VI — منذر که ای [28] K, I, IV, VI — راهجوی

بگوی این که[1] گفتی ببهرامشاه / چو پاسخ بجویی[2] نمایدت راه
فرستاد با او یکی نامدار / جوانوی شد تا در[3] شهریار
چو بهرامرا[4] دید داننده مرد / برو آفرینندهرا یاد کرد
ازان برز و[5] بالا و آن یال و کفت / فروماند بینادل اندر شگفت
همی می چکد گویی[6] از روی اوی / همی بوی مشک آید[7] از موی اوی[8]
سخنگوی بیفرّ و بیهوش گشت / پیامش سراسر فراموش گشت
بدانست بهرام کو خیره شد[9] / ز دیدار چشم و دلش تیره شد[9]
بپرسید بسیار و[10] بنواختش / بخوبی بر تخت[11] بنشاختش
چو گستاخ شد زو[12] بپرسید شاه / کز ایران چرا رنجه گشتی براه[13]
فرستاد با او یکی پرخرد / که اورا بنزدیک منذر برد
بگوید[14] که آن نامه پاسخ نویس / بپاسخ سخنهای فرّخ نویس
وزانپس نگر تا چه دارد پیام / ازو بشنود پاسخ او[15] تمام[16]
بیامد جوانو[17] سخنها بگفت / رخ منذر از رای او برشکفت
چو بشنید زان مرد بینا[18] سخن / مر آن نامهرا پاسخ افگند بن[19]
جوانویرا گفت کای پرخرد / هرانکس که بد کرد کیفر برد
شنیدم همه هرچ دادی[20] پیام / وزان نامداران که کردی سلام[21]
چنین گوی[22] کاین بد که کرد[23] از نخست / که بیهوده پیکار بایست جست
شهنشاه بهرام گور ایدرست / که بافرّ و برزست[24] و با لشکرست
ز سوراخ چون مار بیرون کشید / همی دامن خویش در خون کشید

---

[1] K—آنچ [2] K—بیابی—IV شنیدی—VI بخوبی بپاسخ [3] K, I, IV—بر [4] IV—جوانویرا
[5] I—و оп. [6] K, I, IV—گفتی [7] K, I, IV—آمد [8] VI—б. оп. [9] K—گشت [10] VI—و آنگاه
[11] IV—خویش [12] K—کردش [13] K, I, IV—доб.:
ازینپس بر رنج یابی ز ما * هم آگندن [پراگندن—K] گنج یابی ز ما
[14] IV—بگویش [15] K, I, IV—بشنو و پاسخش ده—VI بشنو آن کو گذارد [16] I, IV—بکام
[17] K—فرستاده آمد—IV چو آن(؟) [18] K—دانا [19] VI—
چو بشنید پیغامها تا به بن * بپاسخ بیاراست روی سخن
[20] K—داری [21] VI—бб. 471, 472 оп. [22] K, VI—گفت [23] K—جست [24] K—زیبست

گر ایدونک من بودمی رای‌زن بایرانیان بر نبودی شکن
جوانوی روی شهنشاه دید وزو نیز چندی سخنها شنید[1]
بپرسید[2] تا شاید او[3] تخت‌را بزرگی و پیروزی و بخت‌را
ز منذر چو بشنید زانسان[4] سخن یکی روشن اندیشه افگند بن
چنین داد پاسخ که ای سرفراز بدانایی از هر کسی بی‌نیاز[5]
از[6] ایرانیان گر[7] خرد گشته شد فراوان از آزادگان کشته شد
کنون من یکی نامجویم کهن اگر بشنوی[8] تا بگویم سخن
ترا با شهنشاه بهرام گور[9] خرامید باید ابی جنگ و شور[10]
بایران زمین‌در ابا یوز و باز[11] چنان‌چون بود شاه گردن‌فراز[12]
شنیدن[13] سخنهای ایرانیان همانا[14] ز جنبش نباید[15] زیان
بگویی تو نیز آنچ اندرخورد خردمندی و دوری[16] از بیخرد
ز رای بدان[17] دور داری منش بپیچی ز بیغاره و سرزنش[18]
چو بشنید منذر ورا هدیه داد گسی کردش از شهر آباد[19] شاد

۱۳

خود و شاه بهرام با رای‌زن نشستند و گفتند بی انجمن
سخنشان[20] بران راست شد کز یمن بایران خرامند با[21] انجمن[22]
گزین کرد از[23] تازیان[24] سی هزار همه نیزه‌داران خنجرگزار[25]

[1] IV— доб.:

بدید اندرو نیکویی و خرد * که شاهی ایران مر اورا سزد

[2] IV— بدانست [3] K— شاهی و [4] VI— ازیشان [5] VI — б. стоит после б. 481. [6] VI— چو
[7] VI— را [8] K— بشنود [9] K, I, IV, VI— گرد [10] K, I, IV, VI— بشادی زمین‌را بباید سپرد
[11] K, I, IV, VI— خرامید با باز و یوز [12] K, I, IV, VI— گیتی‌فروز [13] Л— شنیدی
[14] I, IV— همان تا [15] Л— ندارد VI— برین‌گونه مارا ندارد [16] K, IV— آموزی I— سخن درگذاری
[17] K, I, IV— [K— بد] ز کردار او [18] VI— б. оп. [19] IV— آنگاه ازان شهر [20] K— تو از
[21] I— بی [22] VI— б. оп. [23] K, I, IV— ازان [24] VI— لشکرش [25] K, I, IV— نیزه‌دار سخنها از در کارزار

بدینارشان یکسر آباد کرد ❊ سر نامداران پر از باد کرد[1]
چو آگاهی این[2] بایران رسید ❊ جوانوی نزد دلیران رسید
بزرگان ازان کار غمگین شدند ❊ بر[3] آذر پاک برزین شدند
ز یزدان همی‌خواستند آنک[4] رزم ❊ مگر باز گردد بشادی[5] و بزم
چو منذر بنزدیک جهرم رسید ❊ بران دشت بی‌آب لشکر کشید
سراپرده زد راد[6]. بهرامشاه ❊ بگرد اندرآمد ز هر سو[7] سپاه
بمنذر چنین گفت کای رای‌زن ❊ بجهرم رسیدی[8] ز شهر یمن
کنون جنگ سازیم گر[9] گفت‌وگوی ❊ چو لشکر بروی اندرآورد روی
بدو گفت منذر مهانرا بخوان ❊ چو آیند پیشت بیارای خوان
سخن گوی و بشنو ازیشان سخن ❊ کسی تیز گردد تو تیزی[10] مکن
بخوانیم[11] تا چیستشان در نهان ❊ کرا خواند خواهند شاه[12] جهان
چو دانسته شد چارهٔ آن کنیم ❊ گر آسان بود[13] کینه پنهان کنیم[14]
ور ایدون کجا کین[15] و جنگ آورند ❊ بپیچند و خوی[16] پلنگ آورند
من این دشت جهرم چو دریا کنم ❊ ز خورشید تابان ثریّا کنم
بر آنم که بینند چهر ترا ❊ چنین[17] برز و[18] بالا و مهر ترا
خردمندی و رای و فرهنگ[19] تو ❊ شکیبایی و دانش و سنگ تو[20]
نخواهند جز تو کسی تخت‌را[21] ❊ کلاه‌را و زیبایی بخت‌را[22]
ور ایدونک گم کرده دارند راه ❊ بخواهند[23] بردن همی از تو گاه
من و این سواران و شمشیر تیز ❊ برانگیزم اندر جهان رستخیز

---

[1] K—доб.:

بفرمود تا برنهادند زین * بران بادپایان باآفرین
سوی شهر ایران نهادند روی * دلی پر ز کین و سری جنگجوی

[2] VI—زین آگهی‌شان [3] VI—بدان [4] VI—همی‌خواهش آراستندی که [5] VI—بخوبی [6] K—بی [7] VI—نیز IV—بهر VI—گرد [8] K, I, IV, VI—کشیدی [9] K, IV, VI—اگر [10] VI—تندی I—یا [11] K, I, IV, VI—بجوییم [12] K—شاه خواهند اندر [13] IV—بخردند VI—شود [14] IV — обратный порядок мисра. [15] VI — که آشوب [16] VI — کین [17] VI — همان [18] K, I—و оп. [19] K, I, IV—آهنگ [20] VI—б. оп. [21] VI — بخت‌را [22] VI — تخت‌را [23] IV — نخواهند

به بینی بروهای[1] پرچین[2] من / فدای تو بادا تن و دین[3] من[4]
چو بینند بی‌مر سپاه مرا / همان رسم و آیین و راه[5] مرا
همین پادشاهی که میراث تست / پدر بر پدر کرد شاید درست
سدیگر که خون ریختن کار ماست / همان ایزد دادگر یار ماست
کسی‌را جزاز تو نخواهند شاه / که زیبای تاجی و زیبای گاه[6]
ز منذر چو شاه این سخنها شنید / بخندید و شادان دلش بردمید
چو خورشید برزد سر از تیغ کوه / ردان و بزرگان ایران گروه
پذیره شدندرا بیاراستند / یکی دانشی انجمن خواستند[7]
نهادند بهرام‌را تخت عاج / بسر برنهاده[8] بهاگیر[9] تاج
نشستی[10] بآیین[11] شاهنشهان[12] / بیاراست کو بود شاه جهان[13]
ز[14] یک دست بهرام منذر نشست / دگر[15] دست نعمان و[16] تیغی بدست
همان[17] گرد بر گرد پرده‌سرای / ستاده[18] بزرگان تازی بپای[19]
از ایرانیان آنک بد پاکرای / بیامد بدهلیز پرده‌سرای[20]
بفرمود تا پرده برداشتند / ز درشان بآواز[21] بگذاشتند
بشاه جهان آفرین خواندند / بمژگان همی خون برافشاندند[22]
رسیدند نزدیک بهرامشاه / بدیدند زیبا یکی تاج و گاه
بآواز گفتند انوشه بدی / همیشه ز تو دور دست بدی
شهنشاه پرسید و بنواختشان / باندازه‌بر[23] پایگه ساختشان

---

[1] IV—عنانهای [2] K, I, IV — پیچان [3] K, I, IV — جان [4] IV— обратный порядок мисра; VI — б. оп. [5] K—گاه [6] IV—و تخت و کلاه VI — б. оп. [7] IV — ساختند (нет рифмы). [8] I, IV, VI — نهاد آن [9] K—ز پیروزه [10] IV—نشست او [11] K—بر آیین VI—بآرام [12] IV—شهی [13] IV—او تاج و تخت و مهی [14] IV, VI — بـ [15] K—ز یک [16] VI — و оп. [17] K, I, IV—همه [18] K, I, IV—نبد جز [19] VI—б. оп. [20] K—обратный порядок мисра. [21] IV—بر شاه [22] K, I, IV, VI — б. оп. [23] K, I, IV, VI — بر اندازه‌بر

۱۴

چنین گفت بهرام کای مهتران   جهاندیده و سالخورده سران
پدر بر پدر پادشاهی مراست   چرا بخشش اکنون برای[1] شماست[2]
بآواز گفتند ایرانیان   که مارا شکیبا مکن بر زیان[3]
نخواهیم یکسر بشاهی ترا   بر و بوم مارا سپاهی[4] ترا
کزین تخمه پرداغ و دودیم[5] و درد   شب و روز باپیچش و بادسرد
چنین گفت بهرام کآری رواست   هوا بر[6] دل هر کسی پادشاست[7]
مرا گر نخواهید بی رای من   چرا کس نشانید بر جای من
چنین گفت موبد که از راه داد[8]   نه خسرو گریزد[9] نه کهتر[10] نژاد[11]
تو از[12] ما یکی باش و شاهی گزین   که خوانند هر کس برو آفرین
سه روز اندران کار شد روزگار   که جویند[13] ز ایران یکی شهریار
نوشتند پس نام صد[14] نامور   فروزندهٔ تاج و تخت[15] و کمر
ازان صد یکی نام بهرام بود   که در پادشاهی دلارام بود
ازین صد بپنجاه باز آمدند   پر از چاره و پرنیاز آمدند
ز پنجاه بهرام بود از نخست   اگر جست جای پدر گر نجست[16]
ز پنجاه باز آوریدند سی   ز ایرانی[17] و رومی و پارسی[18]
ز سی نیز بهرام بد پیشرو   که هم تاجور بود و هم شیر[19] نو
ز سی کرد داننده[20] موبد چهار[21]   وزین چار بهرام بد شهریار
چو تنگ اندرآمد ز[22] شاهی[23] سخن   ز ایرانیان هرک او بد کهن

---

[1] I — به رای [2] K — вместо б. 530 вставляет бб. 575—579, затем доб.:

چو یزدان برین گفتهٔ من گواست * چرا بخشش اکنون برای شماست

[3] K — زبان I — زمان [4] IV — تباهی [5] K — با داغ بودیم IV — گرمیم [6] K — هوای [7] VI — вместо бб. 530—534 гаплография: A 530— B 534; VI — доб.:

ولیکن چنان باید اندر خرد * که مرد از پس و پیش خود بنگرد

[8] K — خسرونژاد [9] Л — گزیند VI — گزین و [10] I — موبد [11] K — نه کهتر شناسد نه مهتر بداد [12] K — با [13] K — خوانند [14] K — یک [15] IV — تخت و تاج [16] Л — داد جست [17] VI — از ایران [18] I, IV — б. оп. [19] K, I, IV — شاه [20] K, I, IV — بیننده [21] I — بچار [22] K — بـ [23] IV — ز شاهی چو تنگ اندرآمد

نخواهیم گفتند بهرام را / دلیر و[1] سبکسار و خودکام را
خروشی برآمد میان سران / دل هر کسی[2] تیز گشت اندران[3]
چنین گفت منذر بایرانیان / که خواهم که دانم بسود و زیان
کزین سال‌ناخورده شاه[4] جوان[5] / چرایید پردرد و تیره‌روان[6]
بزرگان بپاسخ بیاراستند / بسی خسته‌دل[7] پارسی خواستند
ز ایران کرا خسته بد یزدگرد / یکایک بران دشت کردند گرد
بریده یکی‌را دو دست و دو پای / یکی[8] مانده بر جای و جانش[9] بجای
یکی‌را دو دست[10] و دو گوش[11] و زبان / بریده شده چون تن[12] بی‌روان[13]
یکی‌را ز تن دور کرده دو[14] کفت / ازان مردمان[15] ماند منذر[16] شگفت
یکی‌را بمسمار کنده[17] دو چشم / چو منذر[18] بدید آن برآورد خشم
غمی گشت زان کار بهرام[19] سخت / بخاک پدر گفت کای شوربخت
اگر چشم شادیت بردوختی / روانرا بآتش چرا سوختی
جهانجوی منذر ببهرام گفت / که این بد بریشان نباید[20] نهفت
سخنها شنیدی تو پاسخ گزار / که تندی[21] نه خوب آید از شهریار[22]

۱۵

چنین گفت بهرام کای مهتران / جهاندیده و کار کرده[23] سران
همه راست گفتید و زین بتّرست[24] / پدررا نکوهش کنم[25] درخورست
ازین چاشنی[26] هست نزدیک من / کزان تیره شد رای تاریک[27] من[28]

[1] IV, VI — و оп. [2] IV — یکی [3] K — б. оп. [4] VI — شاه ناسال خورده [5] K — جهان [6] K — خسته‌نهان I — خسته‌روان [7] K, I — خستهٔ IV — بستهٔ [8] IV — تهی VI — تنی [9] K — ماند بی دست و پایش [10] I — گوش [11] I — دست [12] I, IV — تنی [13] VI — б. оп. [14] IV — ز [15] K, I, IV — خستگان [16] I, IV, VI — نعمان [17] VI — کرده [18] Л — نعمان [19] K, IV — بهرام ازان کار [20] I, VI — نشاید [21] K, I, IV, VI — کندی [22] K — доб.:
ز منذر چو بشنید بهرام گفت * برآورد زاری که بد در نهفت
[23] K — دیده [24] IV — برترست [25] IV — کنون [26] K — دانشی VI — ازینها بسی [27] IV — باریک
[28] IV — б. стоит после б. 565.

چو[1] ایوان او[2] بود زندان من … چو بخشایش آورد یزدان من[3]
رهانید طینوشم[4] از دست اوی … بشد[5] خسته[6] کام من از شست[7] اوی
ازان کرده‌ام دست[8] منذر پناه … که هرگز ندیدم نوازش[9] ز شاه
بدان[10] خو[11] مبادا که مردم بود … چو باشد پی[12] مردمی گم بود
سپاسم ز[13] یزدان که دارم[14] خرد … روانم همی از خرد بر خورد[15]
ز[16] یزدان همی‌خواستم تا کنون … که باشد بخوبی مرا رهنمون
که تا هرچ با مردمان کرد شاه … بشوییم ما جان و دل زان[17] گناه
بکام دل زیردستان[18] منم[19] … بر آیین یزدان‌پرستان منم[20]
شبان باشم و زیردستان رمه … تن‌آسانی و داد جوییم همه[21]
منش هست[22] و فرهنگ و رای و هنر[23] … ندارد هنر شاه بیدادگر[24]
لئیمی و کژّی ز بیچارگیست … ببیدادگر بر بباید گریست[25]
پدر بر پدر پادشاهی[26] مراست … خردمندی و نیکخواهی مراست
ز شاپور بهرام تا اردشیر … همه شهریاران برنا و پیر
پدر بر پدربر نیای منند … بدین و خرد رهنمای منند
ز مادر نبیرهٔ شمیران شهم … ز هر گوهری[27] با خرد همرهم[28]
هنر هم خرد[29] هم بزرگیم هست … سواری و مردی و نیروی دست[30]
کسی‌را ندارم[31] ز مردان بمرد … برزم و ببزم و بهر کارکرد[32]
نهفته مرا گنج آگنده هست … همان نامداران[33] خسروپرست[34]

---

[1] K, I, IV— که [2] Л— او оп.; I — من [3] VI — б. оп. [4] I — کی باشم [5] I — نشد [6] IV— خسته оп. [7] Л— دست (нет рифмы). [8] I— دشت VI— برده پیش [9] VI— نوازش ندیدم [10] I— وزان [11] IV— سان VI— چو او خود [12] I— یکی [13] K— ب [14] K— دادم [15] K— پرورد [16] I— که [17] K— از [18] I— بکار اندرین راستانی [19] K, I, IV— زیم [20] K, I, IV— زیم IV — б. стоит после б. 572; VI—б. оп. [21] IV— обратный порядок мисра; K—бб. 572—579 здесь оп. [22] I— همم چنگ [23] VI— خرد [24] VI — ز مرد خرد بدخویی کی سزد [25] VI — б. оп. [26] I, IV— بزرگی و فرهنگ و شاهی [27] VI— بهر گونهٔ [28] K—б. стоит после б. 579. [29] K— خرد هم هنر [30] IV — همان نامداران خسروپرست см. б. 581; K — бб. 575—579 стоят после б. 529. [31] K— ندانم [32] K—доб.:

کنم گرد بر تخت بر پای خویش * نمانم سپردن بکس جای خویش

[33] Л — نامداری و [34] IV — که کس‌را نبوده بران گنج دست

جهان یکسر آباد دارم بداد * شما یکسر آباد[1] باشید و[2] شاد[3]
هران بوم کز رنج ویران شدست * ز بیدادئ شاه ایران شدست[4]
من آباد گردانم آنرا بداد * همه[5] زیردستان بمانند[6] شاد[7]
یکی با شما نیز پیمان کنم * زبانرا بیزدان[8] گروگان کنم
بیاریم شاهنشهی تخت عاج * برش در میان تنگ[9] بنهیم[10] تاج
ز بیشه دو شیر ژیان آوریم * همان تاجرا در میان آوریم
ببندیم شیر ژیان بر دو سوی * کسی‌را که شاهی کند آرزوی
شود تاج برگیرد از تخت عاج * بسر برنهد نامبردار تاج
بشاهی نشیند میان دو شیر * میان شاه[11] و[12] تاج از بر و تخت زیر
جز اورا نخواهیم کس پادشا * اگر دادگر باشد[13] و پارسا
وگر زین که گفتم بتابید یال * گزینید گردنکشی‌را[14] همال
بجایی که چون من بود پیشرو * سنان سواران بود[15] خار و[16] خو
من و منذر و گرز و شمشیر تیز * نداند گردان تازی گریز[17]
برآریم گرد از شهنشاهتان * همان از بر و بوم وز گاهتان[18]
کنون آنچ[19] گفتیم پاسخ دهید * بدین[20] داوری رای فرّخ نهید
بگفت این و برخاست و در خیمه شد * جهانی ز گفتارش آسیمه شد
بایران[21] رد و موبدان هرک بود * که[22] گفتار آن شاه[23] دانا شنود
بگفتند کین فرّه ایزدیست * نه از راه[24] کژّی و[25] نابخردیست

[1] IV—از داد [2] IV—و оп. [3] VI — бб. 538—582 стоят после б. 628. [4] VI — доб.:

چو بشنید گفتار ایرانیان * بگفتا چو بندم بشاهی میان

[5] K—دل [6] K—کنم نیز [7] IV — бб. 583, 584 оп.; K, I, VI — вместо бб. 582—584 гаплография: A 582—B 584. [8] VI—بپیمان [9] I—تنگ و بِمْیانْش VI—که در پهلوی تخت [10] K—تنگ بنهیم پیروزه IV—بسازیم دیهیم و بر سرش [11] IV—شیر [12] I—و оп. [13] K—باشی [14] I—نا IV—با [15] I—شود [16] VI—و оп. [17] VI—نمایم شمارا گهِ رستخیز [18] K, I, IV, VI—سرافشان کنیم از [K—کنم بر] بر [K—سر] گاهتان [IV, VI—ماهتان] [19] K, I, IV, VI—این [VI—زین] که [20] I, IV—برین [21] VI—در ایران [22] IV—چو [23] K—مرد [24] K—رای [25] IV—و оп.

نگوید همی یک سخن جز بداد   سزد گر دل از داد داریم شاد[1]
کنون آنک گفت او ز شیر ژیان   یکی تاج و تخت[2] کیی بر[3] میان
گر اورا بدرّند شیران نر   ز خونش بپرسد[4] ز ما دادگر
چو[5] خود گفت و این رسم بد خود[6] نهاد   همان[7] کز بمرگش[8] نباشیم شاد[9]
ور ایدون کجا تاج بردارد اوی   بفرّ از فریدون گذر دارد اوی
جزاز[10] شهریارش نخوانیم کس   ز گفتارها داد دادیم[11] و[12] بس

١٦

گذشت آن شب و بامداد پگاه   بیامد نشست از بر گاه شاه
فرستاد و ایرانیانرا بخواند   ز روز[13] گذشته فراوان براند
بآواز گفتند پس موبدان   که هستی تو[14] داناتر از بخردان
بشاهنشهی در[15] چه پیش آوری   چو گیری بلندی[16] و کنداوری
چه پیش آری از داد و از[17] راستی   کژان گم شود کژّی و کاستی[18]
چنین داد پاسخ بفرزانگان   بدان نامداران و[19] مردانگان
که بخشش بیفزایم از[20] گفتوگوی   بکاهم[21] ز بیدادی و[22] جستوجوی
کسیرا کجا پادشاهی سزاست   زمینرا بدیشان ببخشیم راست
جهانرا[23] بدارم برای و بداد   چو ایمن کنم[24] باشم[25] از داد شاد
کسیرا که درویش باشد بنیز[26]   ز گنج نهاده ببخشیم چیز[27]
گنهکردهرا پند پیش آوریم   چو دیگر کند بند پیش آوریم[28]
سپهرا بهنگام روزی دهیم   خردمندرا دلفروزی دهیم

---

[1] Л—доб.:

جز اورا نخواهیم کس پادشا * اگر دادگر باشد و پارسا

[2] I—تخت و تاج [3] K, I, IV—در [4] K, I, IV—نپرسد [5] K—که [6] IV—بر ما [7] IV—سزد [8] K—ز مرگش [9] VI—бб. 601—603 оп. [10] VI—بجز [11] K—دانیم I, IV, VI—داریم [12] I—و оп. [13] VI—کار [14] K, I, IV, VI—[I, IV—راد و] که ای شاه [15] K—هر [16] K—کژّی گزینی [17] Л—داور [18] VI—б. оп. [19] Л—و оп. [20] Л—و [21] K—نیازم [22] IV, VI—بیداد وز [23] K—کهانرا [24] VI—شوم [25] K—باشد [26] IV—بچیز [27] IV—نیز [28] VI—б. оп.

همان[1] راست داریم دل[2] با زبان[3]   ز کژّی و تاری[4] بپیچم[5] روان[6]
کسی کو بمیرد نباشدش خویش   وزو چیز ماند ز اندازه بیش
بدرویش بخشم نیارم بگنج   نه‌بندم دل اندر سرای سپنج[7]
همه رای با کاردانان زنیم   بتدبیر پشت[8] هوا بشکنیم
ز دستور پرسیم یکسر[9] سخن   چو کاری[10] نو[11] افگند خواهم ز[12] بن
کسی کو همی داد خواهد ز من   نجویم پراگندنِ انجمن
دهم داد آنکس که او داد خواست   بچیزی نرانم سخن[13] جز براست[14]
مکافات سازم بدانرا ببد   چنان کز رهِ شهریاران سزد
برین[15] پاک[16] یزدان گوای[17] منست   خرد بر[18] زبان رهنمای[19] منست
همان موبد[20] و موبد[21] موبدان[22]   پسندیده و کاردیده ردان[23]
برین کار یک سال گر بگذرد   نه‌پیچم ز گفتار جان و خرد[24]
ز میراث بیزارم و تاج و تخت   ازان‌پس نشینم بر[25] شوربخت
چو پاسخ شنیدند آن[26] بخردان   بزرگان و بیداردل موبدان
ز گفت گذشته پشیمان شدند   گنه‌کارگان[27] سوی درمان شدند
بآواز گفتند یک با دگر   که شاهی بود زین[28] سزاوارتر
بمردی و گفتار و رای و نژاد   ازین پاکتر در جهان کس نزاد[29]
ز داد آفریدست ایزد ورا   مبادا[30] که کاری[31] رسد بد ورا
بگفتار اگر هیچ تاب آوریم   خردرا همی سر بخواب آوریم[32]

[1] K — همه [2] K, I, IV — دارم دلم [3] K — روان [4] K — تیزی IV — تازی VI — تاری و کژّی [5] Л — نه پیچم [6] I — عنان [7] K — б. стоит после б. 616, вместо б. 621 дает:

بدرویش بخشم همه رنج او * نگیرم همی یاد از گنج او

[8] IV — کام [9] K — پرسم سراسر [10] IV — کار [11] VI — در [12] I, IV, VI — خواهیم [13] K — زبانم I, IV — نرانم زبان نگردد مگر [14] VI — б. оп. [15] Л — تن [16] K — کار [17] Л, IV — گواه (нет рифмы). [18] I, IV — با [19] I, IV, VI — کدخدای [20] I — موبدان [21] Л — و оп. [22] I — بخردان [23] K, IV, VI — б. оп. [24] VI — между бб. 628, 629 стоят бб. 537—581. [25] K — با VI — نشینیم نگیرم ره مباد [26] K — سخن چو شنیدند IV — چو زو بشندند این سخن I — شنیدند ازو آن سخن VI — چو گفته شدش این سخن ازو [27] K, I, VI — کردگان [28] K — برین سان [29] K, I — مباد [30] K — نباید VI — مبادی [31] VI — روزی [32] K, I, IV, VI — б. стоит после б. 636.

همه نیکویها بیابیم[1] ازوی — بخورد و بداد اندرآریم[2] روی[3]
بدین برز[4] بالا و این شاخ و یال — بگیتی کسی نیست اورا همال[5]
پس پشت او[6] لشکر تازیان — چو منذرش یاور[7] بسود و زیان
اگر خود بگیرد سر گاه[8] خویش — بگیتی که باشد ز بهرام بیش
ازانپس ز ایرانیانش چه باک — چه ما پیش اودر[9] چه یک مشت خاک
ببهرام گفتند کای فرّمند[10] — بشاهی توی جان مارا پسند
ندانست کس در هنرهای تو — بپاکی تن و دانش و رای تو
چو[11] خسرو که بود از نژاد پشین[12] — بشاهی برو خواندند[13] آفرین[14]
همه زیر سوگند و بند[15] ویم — که گوید که اندر[16] گزند ویم
گرو زینسپس شاه ایران بود — همه مرز در[17] چنگ[18] شیران[19] بود
گروهی ببهرام باشند شاد — ز خسرو دگر پاره[20] گیرند یاد
ز داد آن چنان به که پیمان تست[21] — ازانپس جهان زیر فرمان تست[21]
بهانه همان[22] شیر جنگیست و[23] بس — ازینپس بزرگی نجویند کس
بدان گشت بهرام همداستان — که آورد او[24] پیشازین[25] داستان
چنین بود[26] آیین شاهان داد — که چون نو[27] بدی[28] شاه فرّخنژاد
بر او شدی موبد موبدان — ببردی سه بینادل از بخردان
همو شاه بر گاه بنشاندی — بدان تاجبر[29] آفرین خواندی
نهادی بنام[30] کیان بر سرش — بسودی بشادی[31] دو رخ بر برش
ازانپس هرانکس که بردی نثار — بخواهنده دادی همی[32] شهریار

---

[1] I—بمردی بیابی [تو] نیکی [2] K—وزین پس همی سر نتابیم [3] VI—ز خورد و ز داد و ز هر رنگ و بوی [4] IV—доб. و [5] K—доб.:
از ایرانیان کیست اینرا بگرز * فرود آرد از اسپ و بالای برز
[6] I—وی [7] IV—باور [8] VI—تخت [9] VI—او و [10] IV, VI—فرّهمند [11] VI—ز [12] IV—هستنش بپاکی نشین Л, I—دسپین [13] VI—خواندیم [14] K—бб. 641—643 оп. [15] IV—پند [16] K—همان در امید [17] VI—از کشور [18] K—بوم و بر پاک [19] K, I, IV, VI—ویران [20] K—قوم I—گروهی ب IV—تازه VI—بهره [21] Л—اوی [22] K—همین I—همی [23] Л, VI—و оп. [24] VI—آورده بد [25] K—او خود زد از پیش این I—خود پیشتر او زد این IV—خود پیشتر آورد این [26] I—بد که [27] K—تو [28] I, IV—او بود [29] K—تاجور [30] K—کلاه [31] VI—ز شادی
[32] I, IV, VI—همه

بموبد سپردند پس[1] تاج و تخت ‏ بهامون شد از شهر بیداربخت[2]
دو شیر ژیان داشت گستهم گرد ‏ بزنجیر بسته[3] بموبد[4] سپرد
ببردند شیران جنگی کشان ‏ کشنده شد از بیم چون بیهشان
ببستند بر پایهٔ تخت عاج ‏ نهادند بر گوشهٔ عاج تاج[5]
جهانی نظاره بران تاج و تخت ‏ که تا چون بود کار آن نیکبخت[6]
که گر شاه پیروز گردد برین ‏ برو شهریاران کنند آفرین[7]

۱۷

چو بهرام و خسرو بهامون شدند ‏ بر شیر با دل پر از خون شدند[8]
چو خسرو بدید آن دو شیر ژیان ‏ نهاده یکی افسر اندر میان
بدان موبدان[9] گفت تاج از نخست ‏ مر آنرا سزاتر که شاهی بجست
و دیگر که من پیرم و او جوان ‏ بچنگال شیر ژیان ناتوان
بران بُد که[10] او[11] پیش‌دستی کند ‏ ببرنایی و[12] تن‌درستی کند[13]
بدو گفت بهرام کآری[14] رواست ‏ نهانی نداریم گفتار راست
یکی گرزهٔ گاوسر برگرفت ‏ جهانی بدو مانده اندر شگفت
بدو گفت موبد که ای پادشا ‏ خردمند[15] و بادانش و پارسا

---

[1] VI — بهامون سپردی خود آن [2] VI — شدی شاد و پیروزبخت [3] VI — به پیش گوانش [4] K — بگردان [5] VI — تخت تاج [6] VI — شود کار پیروزبخت [7] K, I, IV, VI — б. оп.
[8] VI — доб.:

جهان انجمن شد بر ایشان بسی * که هرگز ازان‌سان ندیدش کسی
که شاهی چنین برنشیند بتخت * جهانگیرد و شاد گردد ببخت
همی‌گفت هر کس که این شیرمرد * همی خویشتن‌را درآرد بگرد
دریغ آن بر و برز و بالای اوی * همان چهرهٔ خسروآرای اوی

[9] VI — انجمن [10] I, IV, VI — گر [11] K — بدین کار گر [12] VI — ز پیروز [13] VI — доб.:

چنین گفت یک با دگر انجمن * همان مرد دانادل رای‌زن
برین کار گر پیش‌دستی کند * ببرنایی و تندرستی کند
شگفتی بود در جهان سربسر * اگر او بدین کار بندد کمر

[14] K, I, IV, VI — آری [15] VI — هنرمند

همی جنگ شیران که فرمایدت / جز از تاج شاهی[1] چه افزایدت
تو جان از پی پادشاهی مده / خورش پی بهانه بماهی مده
همه بی‌گناهیم[2] و این کار تست / جهانرا همه دل ببازار تست
بدو گفت بهرام کای دین‌پژوه / تو زین بی‌گناهی و دیگر گروه
هم‌آورد این نرّه شیران منم / خریدار جنگ دلیران منم
بدو گفت موبد بیزدان پناه / چو رفتی دلت‌را بشوی از گناه
چنان کرد کو گفت بهرامشاه / دلش پاک شد توبه کرد از گناه[3]
همی‌رفت با گرزهٔ گاوروی / چو دیدند شیران[4] پرخاشجوی[5]
یکی زود زنجیر بگسست و بند / بیامد بر شهریار بلند
بزد بر سرش گرز بهرام گرد / ز چشمش همی[6] روشنایی ببرد
بر دیگر آمد بزد بر سرش / فروریخت از[7] دیده خون از برش[8]
جهاندار بنشست بر تخت عاج / بسر برنهاد آن دِلَفْروز تاج
بیزدان پناهید کو بد پناه / نماینده راه[9] گم‌کرده راه
بشد[10] خسرو و[11] برد پیشش نماز / چنین گفت کای شاه گردن‌فراز
نشست تو بر گاه فرخنده باد / یلان جهان[12] پیش تو بنده[13] باد[14]
تو شاهی و ما بندگان توایم / بخوبی فزایندگان[15] توایم
بزرگان برو گوهر افشاندند / بران تاج نو آفرین خواندند
ز گیتی برآمد سراسر خروش / در[16] آذر بد این جشن روز[17] سروش[18]
برآمد یکی ابر و شد تیره ماه / همی تیر[19] بارید ز ابر سیاه

---

[1] K, I, IV—پادشاهی [2] Л—برگناهیم — Б فقال له موبذ الموبذان: إنّا برآء من دمّک
[3] K, I, IV, VI — б. оп. [4] VI — چو دیدندش آن برّ [5] K — б. оп. [6] I, IV — همه [7] K, I — تا IV — با [8] VI — خون سرش (нет рифмы). [9] VI — ره ب [10] IV — بزد [11] Л, K, VI — و оп. (метр нарушен). [12] I — زمان و زمین [13] K — دل بدسگالان تو کنده [14] K — доб.:
ترا زیبد این تخت شاهنشهی * بتو شاد بادا کلاه مهی
[15] K — پرستندگان [16] K, I, IV, VI — ب [17] VI — روز جوش [18] Л — доб.:
چنین است کردار گردنده داد * ز یک دست بستد بدیگر بداد
I, IV — доб.:
که بهرام بنشست بشاهنشهی * بهی جست ازان بخت [IV—تخت] و فرّ مهی
[19] VI — شیر T — برف [در متن «تیر» بمعنی رعد و برق است]

نه دریا پدید و نه دشت و نه[1] راغ — نبینم همی در هوا پرّ زاغ
حواصل فشاند هوا[2] هر[3] زمان — چه سازد همی زین[4] بلند آسمان
نماندم نکسود و هیزم نه جو — نه چیزی پدیدست[5] تا[6] جودرو
بدین تیرگی روز و بیم[7] خراج — زمین گشته از برف چون کوه عاج
همه کارها را سر اندر نشیب — مگر[8] دست گیرد حسین[9] قتیب
کنون داستانی بگویم شگفت — کزان برتر اندازه نتوان گرفت

---

[1] I, VI — پدیدست و نه دشت و [2] K, I, IV — همی [3] IV — در [4] IV — زین оп. (метр нарушен); VI — این [5] I — پدیدار [6] IV — و دارست با [7] K, I, IV, VI — هول [8] Л — همی [9] Л — علیّ

پادشاهیٔ بهرام گور

۱

چو بر تخت بنشست بهرام گور   برو آفرین کرد بهرام و[1] هور
پرستش گرفت آفریننده‌را   جهاندار و[2] بیدار و[2] بیننده‌را
خداوند پیروزی و برتری   خداوند افزونی و کمتری
خداوند داد و خداوند رای   کزویست گیتی سراسر بپای[3]
ازان‌پس چنین گفت کاین تاج و تخت   ازو[4] یافتم کافریدست بخت
بدو هستم[5] امّید[6] و هم زو[7] هراس   وزو[8] دارم از نیکویها سپاس
شما هم بدو[9] نیز نازش[10] کنید   بکوشید تا عهد او نشکنید
زبان برگشادند ایرانیان   که بستیم ما بندگی‌را میان
که این تاج بر شاه فرخنده باد   همیشه دل و بخت او زنده باد
وزان‌پس همه[11] آفرین خواندند   همه بر سرش[12] گوهر[13] افشاندند[14]
چنین گفت بهرام کای سرکشان   ز نیک و بد روز دیده نشان
همه بندگانیم و ایزد یکیست   پرستش جز اورا سزاوار نیست
ز بد روز بی‌بیم داریمتان   ببدخواه حاجت نیاریمتان

---

[1] K, I, IV, VI—بشاهی برو آفرین خواند [2] K, I, IV, VI—و on. [3] K, I, IV, VI—روزی‌ده رهنمای [پیروزی و—I] [4] K, IV—ازان [5] I, IV—بستم [6] K, VI—بدویم امید [7] K, I, IV, VI—زویم [8] VI—بدو [9] VI—بدین [10] I, IV—بدین نازش افزون [11] K, I, IV—کجا [12] I, IV—پیش او [13] K—زبرجد بتاجش [14] VI—б. on.

بگفت این و از پیش برخاستند / برو آفرین[1] نو آراستند
شب تیره بودند با گفت‌وگوی / چو خورشید بر چرخ بنمود روی
بآرام بنشست بر گاه شاه / برفتند ایرانیان بارخواه
چنین گفت بهرام با مهتران / که ای نیکنامان[2] و نیک‌اختران
بیزدان گراییم[3] و رامش کنیم / بتازیم[4] و دل زین جهان برکنیم
بگفت این و اسپ کیان[5] خواستند / کیی[6] بارگاهش بیاراستند
سدیگر چو بنشست بر تخت[7] گفت / که رسم پرستش نباید نهفت
بهستیٔ یزدان گوایی[8] دهیم / روانرا بدین آشنایی دهیم
بهشتست و هم دوزخ و رستخیز / ز نیک و ز بد نیست راه[9] گریز
کسی[10] کو نگرود بروز شمار / مر اورا تو بادین و دانا[11] مدار
بروز چهارم چو بر تخت عاج / بسر برنهاد آن پسندیده تاج
چنین گفت کز گنج من یک زمان / نیم شاد کز[12] مردم شادمان
نیم خواستار سرای سپنج / نه از باز گشتن بتیمار و رنج
که آنست جاوید و این[13] ره‌گذار[14] / تو از آز پرهیز[15] و اندُه مدار[16]
به پنجم چنین گفت کز رنج کس / نیم شاد تا باشدم دسترس
بکوشش[17] بجوییم[18] خرّم بهشت / خنک آنک جز تخم نیکی نکشت[19]
ششم گفت بر[20] مردم زیردست / مبادا که هرگز بجوییم[21] شکست[22]
جهانرا[23] ز دشمن تن‌آسان کنیم[24] / بداندیشگانرا هراسان کنیم[24]
بهفتم چو بنشست گفت ای مهان / خردمند و بیدار و[25] دیده جهان
چو با مردم زفت زفتی کنیم / همی[26] با خردمند جفتی کنیم[27]

---

[1] K, I, IV—آفرینی [2] K, I, IV, VI—نامداران [3] I—پناهیم [4] K, IV—بنازیم VI—ننازیم I—بمازیم [5] K, I, IV, VI—گوان [6] I, IV—که بر [7] VI—بر تخت بنشست [8] K—گواهی (нет рифмы). [9] I, IV—مارا VI—جایی [10] K—هرآن [11] K—دانش I, IV—دنیا و دینی [12] Л, I—کر VI—وز [13] K—ازین IV—بباید گذشتن ازین [14] K, I, IV—ره‌گذر VI—که گیتی سپنجست و ما بر گذر [15] I, IV—تو زان بر خور ای راد [16] K, I, IV, VI—مخور [17] I—بخوشی [18] IV—بکوشیم و جوییم و [19] IV — порядок бб.: 29, 27, 28, 26; VI —б. 29 стоит перед б. 28. [20] K—با IV—کز [21] K, I, IV—جوییم هرگز [22] Л—نشست VI—نمانم که ماند به تیمار هست [23] K, I, IV—سپهرا [24] VI—کنم [25] K—و оп. [26] K—همه VI—همان [27] IV — обратный порядок мисра.

هرانکس که با ما نسازند[1] گرم — بدی بیش ازان بیند او[2] کز پدرم[3]
هرانکس که فرمان ما برگزید — غم و درد و[4] رنجش نباید کشید[5]
بهشتم چو بنشست فرمود شاه — جوانوی‌را خواندن از[6] بارگاه[7]
بدو گفت نزدیک هر مهتری — بهر نامداری و هر کشوری
یکی نامه بنویس با[8] مهر[9] و داد[10] — که بهرام بنشست بر تخت[11] شاد[12]
خداوند بخشایش[13] و راستی — گریزنده از کژّی[14] و کاستی
که با فرّ و برزسنت و با مهر و داد — نگیرد جزاز پاک دادار یاد[15]
پذیرفتم آنرا که فرمان برد — گناه آن سگالد[16] که درمان برد؟
نشستم برین[17] تخت فرّخ پدر — بر آیین طهمورث[18] دادگر
بداد[19] از نیاکان فزونی کنم[20] — شمارا بدین رهنمونی کنم[21]
جزاز راستی نیست با هر کسی — اگرچند[22] ازو کژّی آید بسی
بران[23] دین[24] زردشت پیغمبرم — ز راه نیاکان خود نگذرم
نهم[25] گفت[26] زردشت پیشین بروی[27] — براهیم پیغمبر راستگوی[28]
همه پادشاهید بر چیز[29] خویش — نگهبان مرز[30] و نگهبان کیش[31]
بفرزند و زن نیز هم[32] پادشا — خنک مردم زیرک و[33] پارسا
نخواهیم آگندن زر بگنج — که از گنج درویش ماند برنج
گر ایزد مرا زندگانی دهد[34] — برین[35] اختران کامرانی[36] دهد[34]
یکی رامشی نامه[37] خوانید[38] نیز — کزان[39] جاودان ارج[40] یابید و چیز

---

[1] VI — من بسازند [2] VI — ز من [3] I, IV — ببیند ازان گرم نرم [4] Л — و оп.
[5] K — порядок бб.: 33, 34, 32, 35. [6] I, IV — ازان [7] K — خواندی پیش گاه [8] K — از [9] VI — رای [10] K — شاد [11] VI — بر تخت بنشست [12] K — داد [13] I — بخشنده [14] I, IV — کمّی [15] VI — б. оп. [16] K, I, IV — بسیچد VI — بسنجد [17] K — بر نشستیم [18] K — کیخسرو [19] VI — ز داد [20] IV, VI — کنیم [21] IV, VI — کنیم I, IV — б. стоит после б. 44. [22] K, I, IV — چه [23] IV — ابر [24] K — بر آیین [25] IV — ابر [26] I, IV — دین [27] K — کجا بود زردشت‌را خویش VI — بدو اوی (нет рифмы). [28] I, IV, VI — رامجوی [29] I, IV — پادشاهان بر دین [30] VI — دین [31] VI — خویش [32] K, I, IV — [I — همه] بر همان [33] K, I, IV, VI — و оп. [34] VI — دهاد [35] K, I, IV — وزین VI — وزان [36] K, I, IV, VI — بی‌زیانی [37] IV — رامش جشن [38] VI — خوانیم [39] K — که تا [40] Л — تاج VI — ارز

ز ما بر همه پادشاهی[1] درود   بویژه که مهرش بود تار و پود
نهادند بر نامه‌ها بر نگین   فرستادگان خواست باآفرین
برفتند با نامه‌ها موبدان   سواران بینادل و بخردان

۲

دگر روز چون بردمید آفتاب   بنالید[2] کوه و بپالود خواب
بنزدیک منذر شدند این گروه   که بهرامشه بود زیشان[3] ستوه[4]
که خواهشگری کن بنزدیک شاه   ز کردار ما تا ببخشد گناه
که چونان بدیم از بد یزدگرد   که خون در تن[5] نامداران فسرد
ز بس زشت گفتار و کردار اوی   ز بیدادی و درد و آزار اوی
دل ما ببهرام[6] ازان بود[7] سرد   که از[8] شاه[9] بودیم یکسر بدرد[10]
بشد منذر و شاه‌را کرد نرم   بگسترد پیشش سخنهای گرم
ببخشید اگر چندشان بد گناه   که باگوهر و دادگر بود شاه
بیاراست ایوان شاهنشهی   برفت آنک بودند یکسر مهی[11]
چو جای بزرگی[12] بپرداختند   کرا بود شایسته بنشاختند[13]
بهر جای خوانی[14] بیاراستند   می و رود و رامشگران خواستند
دوم روز رفتند دیگر[15] گروه   سپهبد نیامد ز خوردن ستوه
سیم[16] روز جشن و[17] می و سور بود   غم از کاخ شاه جهان دور بود[18]
بگفت آنک نعمان و[19] منذر چه کرد[20]   ز بهر من این پاکزاده دو مرد[21]
همه مهتران خواندند آفرین   بران دشت[22] آباد و مردان کین

---

[1] K, I, IV — هان [2] Л, K — دمالود IV — بمالید VI — بنالید [3] K, I, IV — ازیشان همی [4] VI — ازیشان بدی با شکوه [5] K, I, IV, VI — دل [6] K, IV, VI — ز بهرام [7] VI — گشت [8] K, I, IV — کزان [9] VI — قوم [10] I — бб. 59, 60 оп. [11] K, I, IV — بودش مهی و بهی [12] K, VI — بزرگان [13] I — бб. 63, 64 оп. [14] VI — جامی [15] I, IV — یکسر [16] K, I, IV — بسه [17] VI — و оп. [18] K — доб.:

چهارم چو پیش آمدند آن مهان * بنزدیکئ تخت شاه جهان
زبانرا بخوبی بیاراست شاه * بزرّ و بدیبا بیاراست گاه

[19] Л — و оп. [20] I — گفت [21] I — نهفت [22] IV — جشن

ازان‌پس در گنج بگشاد شاه بدینار و دیبا بیاراست[1] گاه
باسپ[2] و سنان[3] و بخفتان[4] جنگ ز خود[5] و ز هر[6] گوهری[7] رنگ‌رنگ[8]
سراسر بنعمان و[9] منذر سپرد جوانوی رفت آن بدیشان شمرد[10]
کس اندازهٔ بخشش او نداشت همان تاو[11] با کوشش او نداشت
همان تازیانرا بسی هدیه داد از ایوان شاهی برفتند شاد[12]
بیاورد پس خلعت[13] خسروی همان اسپ و هم[14] جامهٔ پهلوی
بخسرو سپردند[15] و بنواختش بر گاه فرخنده بنشاختش[16]
شهنشاه[17] خسرو بنرسی رسید ز تخت اندرآمد بکرسی رسید
برادرش بد یکدل[18] و یکزبان ازو کهتر آن[19] نامدار[20] جوان
ورا پهلوان کرد بر لشکرش بدان تا بآیین بود کشورش
سپهرا سراسر[21] بنرسی سپرد ببخشش همی[22] پادشاهی[23] ببرد
در گنج بگشاد و روزی بداد سپاهش بدینار گشتند شاد
بفرمود پس تا گشسپ دبیر بیامد بر شاه مردم‌پذیر[24]
کجا[25] بود دانا بدان روزگار شمار[26] جهان داشت اندر کنار[27]
جوانوی بیدار با او بهم که نزدیک او بد شمار درم
ز باقی[28] که بد نزد ایرانیان بفرمود تا بگسلد از میان[29]
دبیران دانا بدیوان[30] شدند ز بهر درم پیش کیوان[31] شدند[32]

---

[1] K— بیاورد و بنهاد در پیش [2] K, VI— ز اسپ [3] K, IV, VI— ستام [4] K, VI— ز خفتان; I— باستام و خفتان [5] I, IV, VI— بوی [6] K— زره [7] K— گوهر; VI— گونهٔ [8] Б— جملة وافرة من نفائس الجواهر و الخيل و الأسلحة و الفضة و الذهب و الملابس و المفارش و الجوارى و الغلمان [9] VI— و оп. [10] VI— ز بخشش همی نام نیکو ببرد [11] VI— تاب [12] Л—б. оп.; Б— و خلع على جميع أمراء العرب الذين كانو فى خدمتها و خصّ كل واحد منهم بعطية سنية. ثم صرفهم الى بلادهم شاكرين غانمين [13] IV— حاجت [14] I— آن [15] VI— سپرد آن [16] Б—б. 76: و جعله ملك حجابه و سالار بابه [17] I, IV— ز شهنشه [18] IV— بد یکدل [19] K— و [20] K—доб. و [21] VI— سراسر سپهرا [22] K, I, IV— همه [23] VI— نوازش همی کرد و [24] VI— دانش شاهی [25] VI— که او [26] K— حساب [27] K—б. стоит после б. 84; I, IV—б. стоит после б. 86. [28] IV— زیانی [29] K, VI—б. оп.; Б— و أمر هما بالكشف عن البقايا الواجبة على رعايا ايران [30] I, IV— بایوان [31] K— ایوان [32] VI—б. оп.

ز باقی[1] که بد بر[2] جهان سربسر | همه برگرفتند یک با دگر
نود بار[3] و[4] سه[5] بار کرده شمار | بایران درم بد[6] هزاران هزار[7]
ببخشید و[8] دیوان[9] بر آتش نهاد | همه شهر ایران بدو[10] گشت شاد
چو آگاه شد زان سخن هر کسی | همی آفرین خواند هر کس[11] بسی
برفتند یکسر[12] بآتش‌کده | بایوان نوروز و جشن سده
همی مشک بر آتش[13] افشاندند | ببهرام‌بر[14] آفرین خواندند
وزان‌پس بفرمود کارآگهان | یکی[15] تا بگردند گرد جهان
کسی‌را کجا رانده بد یزدگرد | بجست و ببیک شهرشان کرد گرد
بدان تا شود نامهٔ شهریار | که آزادگانرا کند خواستار
فرستاد خلعت بهر مهتری | ببخشید باندازه‌شان[16] کشوری
رد و موبد و مرزبان[17] هرک بود | که آواز بهرام زان‌سان[18] شنود
سراسر بدرگاه شاه[19] آمدند | گشاده‌دل و نیکخواه[20] آمدند
بفرمود تا هرک بد دادجوی[21] | سوی موبد[22] موبد آورد[23] روی
چو فرمانش آمد ز گیتی بجای[24] | منادی‌گری کرد بر در بپای
که ای زیردستان بیدار شاه | ز غم دور باشید و دور از گناه
وزین‌پس بران کس کنید آفرین | که از داد[25] آباد دارد زمین
ز گیتی بیزدان پناهید و بس | که دارنده اویست و فریادرس
هرانکس که بگزید[26] فرمان ما | نپیچد سر از رای[27] و پیمان ما

[1] IV—زیانی [2] K, I, IV, VI—در [3] K—بود IV—بود باد [4] VI—بدش باژ [5] K—شش I—سی [6] VI—صد [7] K—доб.:

بگفتند با شهریار جهان * چنین گفت با خویشتن در نهان
بدان تا بمانند در آباد مرز * کسی کو بداند ز نا‌ارز ارز
بهر کس رسیده بود بخشش [وزن؟] * به نیکی گراید همه کوشش (так!)

[8] IV—و оп. [9] K—دفتر [10] K, I—بدان IV—ازان [11] K—بر وی [12] VI—هر کس [13] VI—بر آتش همی مشک [14] I, IV—شاه [15] K—بدان [16] VI—با بدره‌شان [17] I, IV—موبد موبدان [18] K—ازیشان VI—آوازه داد آه می [19] I, VI—او IV—باژ [20] K—تازه‌راه I, VI—تازه‌رو IV—روی باژ [21] IV—چاره‌جوی [22] I, IV—موبدان [23] I, IV—آرزند VI—موبد موبدان کرد [24] I—ز جای [25] I—دانش IV—دادش [26] K—ز کو نگردد [27] K, I—راه VI—داد

بروَ[1] نیکویها برافزون کنیم ‌ ‌ ‌ ز دل کینه و آز بیرون کنیم
هرانکس که از داد بگریزد اوی ‌ ‌ ‌ ببادافره در[2] بپاویزد اوی[3]
گر ایدونک نیرو دهد کردگار ‌ ‌ ‌ بکام دل ما شود[4] روزگار
برین[5] نیکویها فزایش بود ‌ ‌ ‌ شمارا بر ما ستایش بود
همه شهر ایران بگفتار[6] اوی ‌ ‌ ‌ برفتند شادان‌دل و تازه‌روی[7]
بدانگه که شد پادشاهیش راست ‌ ‌ ‌ فزون گشت شادی و انده بکاست
همه روز[8] نخچیر بد کار اوی ‌ ‌ ‌ دگر اسپ[9] و میدان[10] و چوگان و گوی

۳

چنان بد که روزی بنخچیر شیر ‌ ‌ ‌ همی‌رفت با چند گرد دلیر
بشد پیر مردی عصایی بدست ‌ ‌ ‌ بدو گفت کای شاه یزدان‌پرست[11]
براهام مردیست پرسیم و زر[12] ‌ ‌ ‌ جهودی فریبنده و[13] بدگهر[14]
بآزادگی[15] لنبک[16] آب‌کش ‌ ‌ ‌ بآرایش خوان و گفتار خوش
بپرسید زان کهتران[17] کاین کیند ‌ ‌ ‌ بگفتار این پیرسر بر چیند[18]
چنین گفت با او یکی نامدار[19] ‌ ‌ ‌ که ای باگهر نامور شهریار[20]
سقاایست این لنبک آب‌کش ‌ ‌ ‌ جوانمرد و با خوان و گفتار خوش[21]
بیک نیم روز[22] آب دارد نگاه ‌ ‌ ‌ دگر نیمه مهمان بجوید[23] ز راه[24]

---

[1] K—بران VI—برین [2] K, I—ببادافرهٔ ما IV—تا [3] VI—б. оп. [4] K—بود I, IV—رود [5] Л—برو [6] K, VI—ز گفتار [7] K, I, IV—شادان و با آب‌روی [8] K, I, IV, VI—بزم و [9] VI—وگر بزم [10] K—تاختن اسپ [11] T—доб.:

دو مردند شاها بدین شهر ما * یکی باَنوا دیگری بی‌نوا

Л—на полях другим почерком приписаны начала обоих мисра этого б. [12] K—یکی مرد بینی بسیم و بزر VI—براهام بودی بسیم و برز [13] K, I, IV—فریبندهٔ [14] K, I, IV—هنر [15] Л—بد آزاده‌ی IV—بآزادگی [16] K—لیبنک (всюду). [17] K, VI—مهتران [18] Л—доб.:

بآواز گفتند کای شهریار * ز تو دور بادا بد روزگار

[19] K, I, IV, VI—پارسا [20] K, IV, VI—پادشا I—پارسا (описка). [21] Л—که آزادگانرا شود شیرفش [22] I, IV, VI—نیمروز [23] I, IV—بخواند [24] K—доб.:

زمانه نیاورد همتای اوی * همان نام جوید بمشک و سبوی

نماند بفردا از امروز چیز   نخواهد که در خانه باشد بنیز[1]
براهام بیبر جهودیست زفت   کجا زفتیٔ[2] او نشاید نهفت[3]
درم دارد و گنج و[4] دینار نیز   همان فرش[5] دیبا و هرگونه چیز[6]
منادیگری‌را بفرمود شاه   که شو[7] بانگ زن پیش بازارگاه
که هر کس که از لنبک آبکش   خرد آب خوردن نباشدش خوش[8]
همی‌بود تا زرد گشت آفتاب   نشست از بر باره بی[9] زور و تاب[10]
سوی خانهٔ لنبک آمد چو باد   بزد حلقه بر درش و[11] آواز داد
که من سرکشی‌ام[12] ز ایران سپاه   چو شب تیره شد باز ماندم ز شاه[13]
درین[14] خانه امشب[15] درنگم دهی   همه[16] مردمی[17] باشد و فرهی
ببد[18] شاد لنبک ز آواز اوی   وزان خوب[19] گفتار دمساز[20] اوی
بدو[21] گفت زود اندرآی ای سوار   که خشنود بادا ز تو شهریار[22]
اگر با تو ده تن بدی به بدی   همه یک بیک بر سرم مه بدی
فرود آمد از باره[23] بهرامشاه[24]   همی‌داشت آن باره لنبک نگاه
بمالید شادان بچیزی[25] تنش   یکی رشته بنهاد بر گردنش
چو بنشست بهرام لنبک دوید   یکی شهره[26] شطرنج پیش[27] آورید
یکی کاسه آورد[28] پر[29] خوردنی   بیاورد هرگونه آوردنی

---

[1] K, VI—باشدش نیز I—ماند پشیز IV—ماندش چیز (нет рифмы). [2] K—رفتن [3] K—доб.:

نه بیند کسی باز اورا بچشم * همیشه ز مهمان بود پر ز خشم

[4] I—و оп. [5] K, IV—доб. و [6] K—доб.:

چو بشنید بهرام آمدش خوش * ز کردار آن لیتک آبکش

[7] K, IV—رو [8] K—б. оп.; Л—бб. 123, 124 оп.; Б—فأمر الملک بأن ینادی فی السوق أن من اشتری ماء من لنبک السقاء لم یلق خیرا [9] K, I, IV—بارهٔ VI—تازئ [10] K, I, IV, VI—زودیاب Б—رکب متنکّرا [11] Л—و оп.; K—را زود و I, IV, VI—چوب و [12] VI—منم سرکشی گفت [13] I, IV—شد تیره شب دور ماندم ز راه Б—و قد تخلفت عنه و أمسیت [14] I, IV, VI—بدین [15] K—یک امشب اگر خود [16] K—همی [17] VI—خرّمی [18] VI—بباد [19] K—چرب [20] K—و آن راز [21] K, VI—ورا [22] VI—کردگار [23] K, I, IV, VI—اسپ [24] VI—بیدار شاه [25] VI—حالی بشانه [26] K—بهره [27] VI—نغز خوانی فراز [28] K, I, IV, VI—چارهٔ ساخت [29] K—بر I, IV—از VI—در

ببهرام گفت ای گرانمایه مرد — بنه[1] مهرهٔ بازی[2] از بهر خورد
بدید[3] آنک لنبک بدو داد شاه — بخندید[4] و بنهاد بر[5] پیشگاه[6]
چو نان خورده شد میزبان در زمان[7] — بیاورد جامی ز می[8] شادمان[9]
همی‌خورد بهرام تا گشت مست — بخوردش آنگه[10] بیازید دست[11]
شگفت آمد اورا ازان[12] جشن[13] اوی — وزان خوب[14] گفتار و زان[15] تازه روی[16]
بخفت آن شب و[17] بامداد پگاه — از آواز او چشم بگشاد شاه
چنین گفت لنبک ببهرام گور — که شب بی نوا بد[18] همانا ستور
یک امروز مهمان من باش و[19] بس — وگر یار خواهی بخوانیم[20] کس
بیاریم چیزی که باید[21] بجای[22] — یک امروز با ما بشادی بپای[23]
چنین گفت با آبکش شهریار — که امروز چندان نداریم[24] کار
که ناچار ز ایدر بباید شدن — هماینجا بنزد تو خواهم بدن
بسی آفرین کرد لنبک بروی — ز گفتار او تازه‌تر کرد روی[25]
بشد لنبک و آب[26] چندی کشید — خریدار آبش نیامد پدید
غمی گشت و پیراهنش درکشید[27] — یکی[28] آبکش‌را ببر برکشید[29]
بها بستد و گوشت بخرید زود — بیامد سوی خانه چون باد و[30] دود[31]

---

[1] K — همه [2] K, I, IV — مهره بازی کن VI — زمانی مساعد شو [3] I — برید [4] Л — ببخشید I, IV — بپیچید Б — فلما رأی بهرام ضحک ثم اشتغل بالأکل [5] K — در [6] VI — б. оп. [7] K — در زمان میزبان [8] K, I, IV — یک جام می [9] VI — بیاورد نزدیک رطل گران [10] VI — پس‌انگه بخوردن [11] K, I, IV — б. оп. [12] I, IV — چنان [13] K — عجب ماند شاه از عجب ماند شاه اندر آیین [14] K, I, IV — چرب [15] K, I, IV — آن [16] VI — б. оп. [17] IV — و оп. (метр нарушен). [18] VI — امشب نرانی [19] I — و оп. [20] VI — بجوییم [21] K, VI — خواهی IV — آید [22] I, IV — بکار [23] I, IV — گذار [24] I, IV — دیگر ببندیم [25] K, I, IV — бб. 146, 147 оп. [26] K, I, IV, VI — مشک [27] I, IV, VI — برکشید [28] K — چنان [29] K, I, IV, VI — درکشید K — вместо бб. 148, 149 гаплография: A 148—B 149. [30] VI — بشد تا بر شاه بر سان [31] K, I, IV — вместо б.:
که دستار بودیش در زیر مشک * ببازار شد گوشت آورد و کشک
باندام کالوشهٔ [K — بیامد یکی دیگ برسر] برنهاد * ازان رنج مهمان همی کرد یاد
Б — فخلع قمیصه و اتزّر بمئزر کان یلبسه تحت القربة فباعه و اشتری لحما و کشکا

بپخت و بخوردند و[1] می خواستند | یکی مجلس[2] دیگر آراستند
ببود آن شب تیره[3] با می بدست | همان لنبک آبکش میپرست
چو شب روز شد تیز[4] لنبک برفت | بیامد بنزدیک بهرام تفت
بدو گفت روز سیم[5] شاد باش | ز رنج و غم و کوشش[6] آزاد باش
بزن دست با من[7] یک امروز نیز | چنان دان که بخشیده‌ای زرّ[8] و چیز
بدو گفت بهرام کین خود مباد | که روز دیگر نباشیم شاد
برو[9] آبکش آفرین خواند[10] و گفت | که بیداردل باش و[11] با بخت جفت
ببازار شد مشک و آلت ببرد | گروگان بپرمایه مردی[12] سپرد
خرید آنچ[13] بایست و آمد دوان[14] | بنزدیک بهرام شد شادمان
بدو گفت یاری ده[15] اندر خورش | که مرد از خورشها کند پرورش
ازو بستدند آن گوشت بهرام زود | برید[16] و بر آتش خورشها فزود
چو نان خورده شد می گرفتند و[17] جام | نخست از شهنشاه[18] بردند نام
چو می خورده شد خوابرا جای[19] کرد | ببالین او شمع بر پای کرد
بروز[20] چهارم چو بفروخت[21] هور | شد از خواب بیدار بهرام گور
بشد میزبان گفت کای[22] نامدار | ببودی درین خانهٔ تنگ و[23] تار
بدین[24] خانه‌اندر[25] تن‌آسان نه‌ای | گر از شاه ایران هراسان نه‌ای
دو هفته بدین[26] خانهٔ بی‌نوا[27] | بباشی[28] گر آید دلترا هوا
برو آفرین کرد بهرامشاه | که شادان و خرّم بدی[29] سال و ماه
سه روز اندرین خانه بودیم شاد | ز شاهان گیتی گرفتیم یاد
بجایی بگوییم سخنهای تو | که روشن شود زو[30] دل و رای تو
که این میزبانی ترا بر دهد | چو افزون دهی[31] تخت و افسر دهد

1 VI — و оп. 2 I, IV — مجلسی 3 Л — نیز 4 K — چو شد شب گه روز 5 I, IV — و شبان 6 VI — درد 7 I, IV — می 8 K, I, IV — جان 9 I, IV — بران 10 K, I, IV, VI — کرد 11 Л, K — و оп. 12 VI — بپرمایه مردی گروگان 13 I — آنک IV — آنکه 14 K, I, IV — دمان 15 K — کن 16 VI — بپخت 17 K — برگرفتند 18 VI — جهاندار 19 VI — رای 20 K — چو روز 21 K — برافروخت 22 K — ای 23 IV — و оп. 24 I, IV — برین VI — درین 25 I, IV — بی شک VI — خان بی‌بر 26 I, IV, VI — درین 27 I, IV — بها 28 VI — برآسا 29 K — بمان I, IV, VI — بزی 30 K — آن کند I, IV, VI — زان 31 K, I, IV, VI — کنی

بیامد چو گرد[1] اسپ‌را زین[2] نهاد — بنخچیرگه رفت زان خانه شاد
همی‌کرد نخچیر تا شب ز کوه — برآمد[3] سبک باز گشت از گروه

٤

ز پیش سواران چو ره برگرفت[4] — سوی خان بی‌بر[5] براهام تفت
بزد در بگفتا که بی[6] شهریار — بماندم چو او باز ماند[7] از شکار
شب آمد ندانم همی راه‌را — نیابم همی لشکر و[8] شاه‌را
گر امشب بدین خانه یابم سپنج — نباشد کسی‌را ز من هیچ[9] رنج
بپیش براهام[10] شد پیشکار — بگفت آنچ بشنید ازان نامدار[11]
براهام گفت ایچ ازین در مرنج — بگویش که ایدر نیابی سپنج
بیامد فرستاده با او بگفت — که ایدر ترا نیست جای نهفت
بدو گفت بهرام با او بگوی — کز ایدر گذشتن مرا نیست روی[12]
همی از تو من خانه[13] خواهم[14] سپنج — نیارم بچیزت ازان‌پس[15] برنج[16]
چو بشنید پویان بشد پیشکار — بنزد براهام گفت این سوار
همی ز ایدر امشب نخواهد گذشت — سخن گفتن و رای بسیار گشت
براهام گفتش که رو بی[17] درنگ — بگویش که این جایگاهیست تنگ
جهودیست درویش و شب گرسنه — بخسپد همی بر زمین برهنه
بگفتند و[18] بهرام گفت ار سپنج — نیابم[19] بدین خانه آیدت[20] رنج[21]

---

[1] K— سبک VI— باد [2] K, I, IV— زین برنهاد [IV— доб. و] اسپ [3] IV— درآمد [4] K— ز لشکر جدا گشت بهرام تفت I, IV, VI— براه [VI— بشکل] سواران بهرام رفت [5] K— خانهٔ بی VI— خانهٔ بد [6] K, I, IV, VI— بدو [VI— چنین] گفت کز [VI— کای] [7] K, I, IV, VI— چو باز آمد او Б— إنّی تأخرت عن السلطان [8] K, VI— و оп. [9] K— و درد VI— ز من از شما کس ب [10] K— سبک پیش بهرام [11] Л—б. оп. [12] Л—б. оп. [13] VI— جای [14] K— تو خواهم من امشب [15] K— ندارم ازان‌پس بچیزی [16] Л—б. оп. [17] IV— روی [18] Л, K, IV— و оп. [19] K— نخواهم IV, VI— نیایم [20] Л— کارت ب K, IV, VI— کایدت [21] VI— вместо бб. 183—187 гаплография: А 183—В 187.

بدین در بخسپم نجویم[1] سرای — نخواهم[2] بچیزی[3] دگر کرد[4] رای[5]
براهام گفت ای نبرده سوار — همی[6] رنجه داری مرا[7] خوارخوار
بخسپی[8] و چیزت[9] بدزد کسی — ازان رنجه داری مرا تو[10] بسی[11]
بخانه درآی ار جهان تنگ شد — همه کار بی‌برگ[12] و بی‌رنگ شد
به پیمان که چیزی نخواهی ز من — ندارم بسمرگ آبچین و[13] کفن[14]
هم‌امشب[15] ترا و[16] نشست ترا — خورش باید و[17] نیست چیزی مرا[18]
گر این[19] اسپ سرگین و آب افگند[20] — وگر خشت این خانه‌را بشکند
بشبگیر سرگینش[21] بیرون کنی[22] — بروبی و خاکش[23] بهامون کنی[22]
همان خشت‌را نیز[24] تاوان دهی — چو بیدار گردی ز خواب آن دهی
بدو گفت بهرام پیمان کنم — برین رنجها[25] سر[26] گروگان کنم
فرود آمد و اسپ‌را با لگام — ببست و برآهخت تیغ از نیام
نمدزین بگسترد[27] و بالینش زین — بخفت و دو پایش کشان بر[28] زمین
جهود آن در خانه از پس ببست — بیاورد خوان و بخوردن نشست

---

[1] K, I, IV — نخواهم VI — نخسپم همین جا برین در [2] K, I, IV — ندارم [3] IV, VI — بچیز [4] K, VI — نیز I, IV — هیچ [5] Л — порядок бб.: 177, 183, 184, 179, 180, 186, 187, 188; Б — перевод в соответствии с текстом. [6] VI — مرا [7] VI — همی [8] IV — بخفتی [9] K, VI — چیزی [10] K, I, IV, VI — ازین [K, IV — ازان] در [VI — مر] مرا رنجه داری [IV — دارد] [11] K — доб.:

بجانم رسانیدی از رنج خویش * نه این رسم شاهست و آیین و کیش

[12] K — آب VI — بوی [13] K — اندرون خود [14] IV — б. оп.; K — доб.:

بدو گفت بهرام کای نیک مرد * ندارم ترا ایچگونه بدرد
ز تو بس کنم این در خانه جای * زنم پاس تو بی خروش و درای
براهام ازانپس پراندیشه شد * وز اندیشه جانش یکی بیشه شد
که این شوخ مرد از درم نگذرد * که دارم که تیمار اسپش خورد
دگر باره گفت ای سرافراز مرد * ز بس گفتن تو مرا خسته کرد

[15] K, I, IV, VI — اسپ [16] K, I, IV — هم [17] I, IV — این [18] K, I, IV — زیردست ترا [19] VI — اگر [20] VI — کر بفگند [21] K — سرگین ب [22] K, I, IV, VI — بری [23] VI — زینجا [24] K — پخته را I, IV, VI — پخته تو [25] VI — عهدها [26] K — زبانرا به پیمان [27] I — ببسترش IV — نمدزینش بستر [28] K — بروی

ازان‌پس ببهرام[1] گفت ای سوار
چو این داستان بشنوی یاد دار

بگیتی[2] هرانکس که دارد خورد
سوی مردم بی‌نوا ننگرد[3]

بدو گفت بهرام کاین داستان
شنیدستم از گفتهٔ باستان

شنیدم بگفتار و[4] دیدم کنون
که[5] برخواندی[6] از گفتهٔ رهنمون

می آورد[7] چون خورده شد[8] نان[9] جهود
ازان می ورا[10] شادمانی فزود[11]

خروشید کای رنج‌دیده سوار
برین داستان کهن گوش دار

که هر[12] کس که دارد دلش روشنست[13]
درم پیش او[14] چون[15] یکی جوشنست[16]

کسی کو ندارد بود خشک‌لب
چنان‌چون توی گرسنه نیم‌شب

بدو گفت بهرام کاین بس شگفت
بگیتی مرین[17] یاد باید[18] گرفت

که[19] از جام یابی سرانجام نیک
خنک میگسار و می و جام نیک

چو از کوه خنجر برآورد هور
گریزان شد از خانه[20] بهرام گور

بران چرمهٔ ناچران[21] زین نهاد[22]
چه[23] زین[24] از[25] برش خشک بالین نهاد[26]

بیامد براهام گفت ای سوار
بگفتار خودبر کنون[27] پای دار[28]

تو[29] گفتی که سرگین این بارگی
بجاروب روبم بیکبارگی

کنون آنچ[30] گفتی[31] بروب و ببر
برنجم ز مهمان بیدادگر

بدو گفت بهرام شو پایکار[32]
بیاور که سرگین کشد بر[33] کنار

دهم زر که[34] تا خاک[35] بیرون برد[36]
وزین خانهٔ[37] تو[38] بهامون برد[36]

---

[1] K, I, IV— براهام [2] I— ز گیتی [3] K, I, IV— چو خوردش نباشد همی [بسی—I] بنگرد [4] K, I, IV, VI— شنیده بدیدار و [5] K— چو [6] VI— خواندم [7] Л—доб. [8] K— بد [9] I— خورد نانرا VI— سیر خورد آن IV— خورد سیر آن [10] I, IV— بسی [11] IV— نمود [12] I, IV— هر آن [13] I, IV— خورید و دهید [14] K— وی [15] VI— جانش [16] I, IV— سپاسی بدان داشتن برنهید K—доб.:

هرانکس که دارد خورید و نهید * سپاسی بدان داشتن برنهید

[17] I, IV— بدیدم همی [18] K, VI— بدان تا بیادت نباید [19] K, I, IV, VI— گر [20] K, I, IV— خواب [21] IV— تیزرو [22] Л— برنشست Б— فلما طلع الفجر أسرج بهرام فرسه لیرکب [23] I— چو [24] K— نمد [25] VI— کز [26] Л— همی‌خواست کاید ز خانه بدشت [27] K, I, IV— نهٔ [28] Л, K, IV, VI— پایدار [29] K— ب I, IV— ن [30] K— آنک [31] VI— گفتم [32] K— رو پیش‌کار [33] IV— بی VI— کند در [34] VI— زرش [35] K— چو سرگین به [36] VI— کشد [27] K— حجرهٔ [38] IV— دو

بدو گفت من کس ندارم که خاک / بروبد برد ریزد اندر مغاک
تو پیمان که کردی بکژّی مبر / نباید که خوانمت[1] بیدادگر[2]
چو بشنید بهرام ازو این سخن / یکی تازه[3] اندیشه افگند بن
یکی خوب دستار بودش حریر / بموزه‌درون پر ز مشک و عبیر[4]
برون کرد و سرگین بدو[5] کرد پاک / بینداخت با[6] خاک[7] اندر مغاک
براهام‌را گفت کای[8] پارسا[9] / گر آزادیم[10] بشنود پادشا
ترا[11] از[12] جهان[13] بی‌نیازی دهد / بر[14] مهتران سرفرازی دهد

۵

برفت و بیامد[15] بایوان خویش / همه شب همی‌ساخت درمان خویش
پراندیشه آن شب بایوان بخفت / بخندید و آن راز با کس نگفت
بشبگیر چون تاج بر سر نهاد / سپهرا سراسر همه بار داد
بفرمود تا لنبک آبکش / بشد پیش او دست کرده بکش
ببردند ز ایوان[16] براهام‌را / جهود بداندیش و[17] بدکام‌را[18]
چو در بارگه رفت بنشاندند / یکی پاکدل مردرا خواندند
بدو گفت رو بارگیها[19] ببر / نگر تا نباشی بجز[20] دادگر
بخان براهام شو بر[21] گذار[22] / نگر تا چه بینی[23] نهاده بیار
بشد پاکدل تا بخان جهود / همه خانه[24] دیبا و دینار بود[25]
ز پوشیدنی هم ز گستردنی[26] / ز افگندنی و[27] پراگندنی[28]

---

[1] K — برنجم ز مهمان см. б. 215.
[2] Л — бб. 216—219 оп. (гаплография); Б — فقال بهرام اطلب لی أجيراً يفعل ذلک و أعطيه أجرته فلم يفعل
[3] IV — باره
[4] IV — حریر (описка).
[5] VI — درو
[6] Л — آن
[7] K — جامه
[8] K — ای I, IV — ایا
[9] VI — ناسزا
[10] K — آزادیت
[11] IV — مرا
[12] K, I, IV, VI — زین
[13] VI — همه
[14] K, I, IV — برین
[15] K — شد وزانجایگه
[16] K, I — پویان IV — بی‌بر
[17] K, I, IV, VI — و оп.
[18] K, I, VI — بدنام‌را IV — بدرام‌را
[19] K — را
[20] I, IV — جزاز
[21] K, I — بی IV — ره
[22] K — سوار I — گیار
[23] I, IV — یابی
[24] VI — پاک
[25] Л — б. оп.; Б — و أمره بأن يحمل اليه كلّ ما فی بيته علی الجمال و البغال فرأی بيته مملوءاً من الجواهر و الرغائب من الذهب و الفضة و الثياب و الحلی و الحُلل
[26] I, IV — افگندنی
[27] K, I, IV — گستردنی‌هم
[28] K — ز افگندنی

یکی کاروان‌خانه بود و[1] سرای   کزان خانه بیرون نبودیش[2] جای

ز درّ و ز یاقوت و هر گوهری   ز[3] هر بدره‌یی بر سرش افسری

که دانندهٔ[4] موبد مر آنرا شمار   ندانست کردن ببس روزگار

فرستاد موبد بدانجا سوار   شتر خواست از دشت جهرم هزار[5]

همه[6] بار کردند و دیگر[7] نماند[8]   همی[9] شاددل[10] کاروانرا[11] براند

چو بانگ درای[12] آمد از بارگاه   بشد مرد بینا[13] بگفت آن بشاه

که گوهر فزون زین بگنج تو نیست   همان ماندهٔ[14] خروار[15] باشد دویست

بماند اندران شاه ایران شگفت   ز راز[16] دل اندیشه‌ها برگرفت

که چندین بورزید مرد جهود   چو روزی نبودش ز وَرزش[17] چه سود

ازان[18] صد شتروار زرّ و[19] درم   ز گستردنیها و از بیش و کم[20]

جهاندار شاه آبکش‌را[21] سپرد   بشد لنبک از راه[22] گنجی ببرد

ازان‌پس براهامرا خواند و گفت   که ای در کمی گشته با خاک جفت

چه گویی که پیغمبرت چند زیست   چه[23] بایست چندی بزشتی[24] گریست

سوار آمد و گفت با من سخن   ازان داستانهای گشته[25] کهن

که هر کس که دارد فزونی خورد   کسی کو[26] ندارد همی پژمرد[27]

کنون دستِ یازان[28] ز[29] خوردن بکش   ببین زین‌سپس خوردن آبکش

ز سرگین و زربفت و دستار[30] و خشت   بسی[31] گفت با[32] سفله مرد کنشت

---

1 K—بد در I—در در IV—بر در 2 K, I, IV—نبد کالهرا بر زمین نیز 3 K, I, IV—که
4 K, I, IV—ندانست 5 K, I, IV, VI — вместо бб. 237, 238 гаплография: A 237—B 238. 6 I—همی
7 K, I, IV, VI—چیزی 8 Л—بماند 9 K—همه I, IV—همین VI—همان 10 K, I, IV—ساده‌دل VI—ساروان
11 I, IV, VI—ها 12 Л—درا VI—جرس 13 K—دانا 14 VI—همانا که 15 K—همانا شتروار
16 I, IV—وزان در 17 Л—بورزش K—ازان زر VI—ز بودن 18 Л—ازو 19 K, VI—گنج
20 VI—ز پیش و ز کم 21 K—لیتکرا 22 K, VI—доб. و 23 I, IV—که 24 K, I, IV—ز بیشی VI—ز بیشی همیشه چو تو میه 25 Л—مرد 26 I—گر 27 K, VI—بنگرد 28 K, VI—خودرا 29 Л—ب 30 K, I, IV, VI—زربفت [IV—доб. و] دستار 31 K, IV—همی
32 I, IV—ازان

درم داد ناپاکدل را چهار / بدو گفت کاین را تو[1] سرمایه دار
سزا نیست زین بیشتر مر ترا / درم مرد[2] درویش را سر ترا
بازاریان داد چیزی که بود / خروشان همی رفت مرد جهود[3]

٦

چو یوز شکاری بکار آمدش / بجنبید و رای شکار آمدش
یکی باره‌یی تیزرو برنشست / بهامون خرامید[4] بازی بدست
یکی بیشه پیش آمدش پردرخت / نشستنگه مردم نیکبخت[5]
بسان بهشتی یکی سبز[6] جای / ندید اندرو مردم و[7] چارپای
چنین گفت کاین جای شیران بود / همان رزمگاه[8] دلیران[9] بود[10]
کمان را بزه کرد مرد[11] دلیر / پدید آمد اندر زمان نرّه[12] شیر[13]
یکی نعره زد شیر چون دررسید[14] / بزد دست شاه و کمان درکشید[15]
بزد تیر و پهلوش با دل بدوخت / دل شیر ماده بدوبر[16] بسوخت
همان ماده آهنگ بهرام کرد / بغرید و چنگش[17] باندام[18] کرد

---

[1] K, I, IV—تو оп.; VI—بر [2] I—داده [3] K—б. оп.; K, I, IV, VI—доб.:

بتاراج داد آنک در خانه بود * که آنرا سزا مرد بیگانه بود

[4] K, IV—доб. و [5] K—вместо б.:

بدشت اندرون بیشه آمد پدید * شهنشاه لشکر بدانجا کشید
یکی بیشهٔ دید و آب روان * کزو پیرسر تازه گشتی جوان

[6] K—تازه [7] IV—و оп. [8] K, VI—جای [VI—доб. و] هشیوار [9] I, IV—که بر دربر ایوانش ویران [10] I, IV—доб.:

به بیشه‌درون گرد برگشت شاه * همی کرد هر جای لختی نگاه
بدان بیشه‌اندر یکی شیر دید * در چارهٔ شیر شمشیر دید
یکی بانگ برزد بران نرّه شیر * چو آهنگ او کرد شیر دلیر
ز بیشه بیک سو جهانید اسپ * برافروخت برسان آذرگشسپ

K—доб. 1-й б. после б. 258, 2-й б. после б. 259, 3-й б. после б. 260. [11] VI—شاه [12] K, I, IV—همانگاه [K—چو از بیشه] بیرون خرامید [13] K, I, IV—обратный порядок мисра. [14] VI—بزد نعره شیر ژیان بردمید [15] VI—برکشید VI—обратный порядок мисра; K, I, IV—б. оп.
[16] I, IV, VI—بروبر [17] K—چنگی [18] Л—بی‌آرام

یکی تیغ زد بر میانش سوار فروماند جنگی دران[1] کارزار
برون آمد از بیشه مردی[2] کهن زبانش گشاده بشیرین سخن
کجا نام او مهربنداد[3] بود ازان[4] زخم شمشیر او[5] شاد بود
یکی مرد دهقان[6] یزدانپرست بدان بیشه بودیش جای[7] نشست
چو آمد بر شاه ایران فراز برو آفرین کرد و بردش نماز
بدو گفت کای مهتر نامدار بکام تو باد اختر[8] روزگار
یکی مرد دهقانم ای پاکرای خداوند این جا[9] و کشت و سرای
خداوند گاو و خر و گوسفند ز شیران شده بددل[10] و[11] مستمند
کنون ایزد این کار بر دست تو برآورد بر[12] قبضه و[13] شست تو
زمانی درین[14] بیشه آیی چنین[15] بباشی بشیر[16] و می و انگبین
بره[17] هست چندانک باید[18] بکار درختان بارآور و[19] سایه‌دار[20]
فرود آمد از باره[21] بهرامشاه همی‌کرد زان[22] بیشه جایی[23] نگاه
که باشد[24] زمین سبز و آب روان چنان‌چون بود جای مرد[25] جوان[26]
بشد مهربنداد و رامشگران بیاورد چندی ز ده[27] مهتران
بسی گوسفندان فربه بکشت بیامد یکی جام زرّین[28] بمشت[29]

---

1 K, I, IV, VI — در از 2 K, IV — مرد 3 Л — دنداد K, IV, VI — بیداد 4 K, I, IV — بدان
5 VI — شیران دلش 6 I — доб. و 7 Л — доб. و VI — جایی 8 I — доб. و IV — بادا همه 9 K, I, IV, VI — مرز 10 VI — بیدل 11 K — شیرانِ بیشه دلم 12 K — از 13 Л — و оп. VI — پنجه و 14 K, VI — بدین I, IV — برین 15 K, VI — نشین [VI — بیشه اندر] بیشهٔ ما I, IV — و بار چنین 16 K, VI — شیر [VI — بیاریم] که آرمت 17 VI — درو 18 K, VI — آید 19 K, I, VI — و оп.
20 VI — میوه‌دار 21 K, I, IV, VI — اسپ 22 K — در 23 K — هر جا VI — چندی 24 K — کجا بد
25 Л, K — پدید آمد از دور مردی 26 K — доб.:

ببالای سرو و بدیدار ماه * اگر برنهد ماه زرّین کلاه
بیامد بر شه زمین بوسه داد * چنین گفت کای شاه فرّخ‌نژاد
فراوان برین مرز لشکر گذشت * دلیران کوه و سواران دشت
کسی‌را ندیدیم رای و درنگ * برین دشت با نرّه شیران جنگ
تو دادی مرین بیشه‌را زیب و فر * که یار تو بادا همی دادگر

27 Л — ره IV — رده 28 K — یکی جام زرّین گرفته 29 VI — бб. 275—278 оп.

20—2258

چو نان خورده شد جامهای نبید نهادند پیشش[1] گل و شنبلید[2]
چو شد مهربنداد[3] شادان ز می به بهرام گفت ای گو نیکپی
چنان دان که ماننده‌ای[4] شاه‌را همان تخت زرّین و هم گاه‌را[5]
بدو گفت بهرام کآری رواست نگارنده بر[6] چهرها[7] پادشاست[8]
چنان آفریند که خواهد همی مر آنرا گزیند[9] که خواهد[10] همی[11]
اگر من همی نیک ماندم بشاه ترا دادم این بیشه[12] و جایگاه
بگفت این و زانجایگه برنشست بایوان خرّم خرامید[13] مست[14]
بخفت آن شب تیره در بوستان همی یاد کرد از لب دوستان[15]

٧

چو بنشست می خواست از بامداد بزرگان لشکر برفتند شاد
بیامد همانگه یکی مرد مه ورا میوه آورد چندی[16] ز ده
شتربارها نار و سیب و بهی ز گل دستها کرده[17] شاهنشهی
جهاندار چون دید بنواختش میان پلان پایگه[18] ساختش

---

[1] I, IV — پیش VI—بیاورد همچون [2] K, I, IV (VI—после б. 280)—доб.:

یکی خورد و دیگر به بهرام داد * بکوشید [K—بپوشید] و بر خوانش [I—خانش] آرام داد

затем K—доб.:

چو می خورده شد شاد شد میزبان * به بهرام بگشاد شیرین زبان
که جامی که خوردی ترا نوش باد * روان بداندیش بی‌توش باد

[3] Л—مرد بیداد [4] K, IV—ما بندهٔ [5] K—ماه‌را شب نمایندهٔ I, IV, VI—شب [VI—تیره] نیم نیمهٔ ماه‌را [6] K—ندهٔ [7] K—چهر ما VI—جهدها [8] I, IV—б. оп. [9] K—که نفزود و هرگز I, IV—نه بفزود هرگز VI—همان کو فزاید [10] K, I, VI—نکاهد IV—بکاهد [11] I, IV—доб.:

بدو گفت پس شاه بهرام گور * که ای مرد بادانش و فرّ و زور
چو می خورده شد شاد شد میزبان * تویی گفت در مرز ما مرزبان

K—доб.:

بدو گفت بهرام کای میزبان * تویی اندرین مرزها مرزبان

[12] I, IV—مرز [13] K—گرایید [14] Л—و تفت (нет рифмы). [15] Б—перевод бб. 255—286 отсутствует. [16] I, IV—لختی [17] K—بسته [18] K, I, IV, VI—جایگه

همین مه که با میوه و بوی بود ‏ ‏ ورا پهلوی نام کبروی[1] بود
بروی جهاندار جام نبید ‏ ‏ دو من‌را بیکبار اندرکشید
چو شد مرد خرّم ز[2] دیدار شاه ‏ ‏ ازان نامداران و[3] آن[4] جشنگاه
یکی جام دیگر[5] پر از[6] می بلور ‏ ‏ بدلش اندرافتاد زان جام شور
ز پیش بزرگان بیازید دست ‏ ‏ بدان جام می تاخت و[7] بر پای جست[8]
بیاد شهنشاه بگرفت جام ‏ ‏ منم گفت[9] میخواره کبروی نام
بروی[10] شهنشاه جام نبید ‏ ‏ چو من[11] درکشم یار خواهم گزید
بجام‌اندرون بود می پنج من ‏ ‏ خورم هفت[12] ازین بر سر انجمن
پس‌انگه[13] سوی ده روم من[14] بهوش ‏ ‏ ز من نشنود کس بمستی خروش[15]
چنان هفت جام پر از می[16] بخورد ‏ ‏ ازان می‌پرستان برآورد گرد
بدستوری شاه بیرون گذشت ‏ ‏ که داند که می در تنش[17] چون گذشت
وزان‌جای[18] خرّم بیامد بدشت ‏ ‏ چو در سینهٔ مرد می گرم گشت[19]
برانگیخت اسپ از میان گروه ‏ ‏ ز هامون همی‌تاخت تا پیش[20] کوه
فرود آمد از باره[21] جایی نهفت ‏ ‏ یله[22] کرد و[23] در سایهٔ کوه[24] خفت
ز کوه اندرآمد کلاغ[25] سیاه ‏ ‏ دو چشمش بکند اندران خوابگاه[26]
همی‌تاختند از پس‌اندر[27] گروه ‏ ‏ ورا مرده دیدند بر[28] پیش[29] کوه
دو چشمش ز سر کنده زاغ سیاه ‏ ‏ برش اسپ او[30] ایستاده براه
برو[31] کهترانش خروشان شدند ‏ ‏ وزان مجلس و جام[32] جوشان شدند
چو بهرام برخاست از خوابگاه ‏ ‏ بیامد بر او یکی نیکخواه

[1] Л — کیروی (всюду). [2] I, IV — بـ [3] K — و оп. [4] I — زان [5] VI — دادش [6] K — می دید پر I — جام‌را دید پر IV — بدیدند پر [7] K — و оп. [8] VI — б. оп. [9] VI — همیگفت [10] VI — بیاد [11] IV — می [12] I, IV — هشت Б — و قال: أشرب سبعة أقداح من هذه و لا أسكر [13] VI — وزین در [14] K, I, IV — خرامم سوی ده [15] VI — б. стоит после б. 300. [16] K, I, IV, VI — در تن میشی VI — سرش [17] I, IV — بگفت این و زان [گرفت و ازان — VI] هفت برهم [18] K — ز ایوان I, VI — شهر [19] IV — б. оп. [20] I, IV — سوی [21] K, I, IV, VI — اسپ [22] K, I, IV — نگه [23] I, IV — و оп. [24] K, I, IV — سایه‌داری بـ VI — بجایی کُه‌اندر ز مستی [25] I, IV, VI — کلاغی [26] IV — جایگاه [27] K, I, IV, VI — او [28] K, I, IV, VI — در [29] VI — پای [30] Л — باره بر [31] K — بران [32] VI — مجلس شاه

که کبرویرا چشم روشن کلاغ / ز مستی بکندست[1] در[2] پیش راغ
رخ شهریار جهان زرد شد / ز تیمار کبروی پردرد شد
همانگه برآمد ز درگه[3] خروش / که ای نامداران بافرّ و هوش
حرامست می در[4] جهان سربسر / اگر زیردستست[5] گر[6] نامور[7]

۸

بدین گونه[8] بگذشت سالی تمام / همی‌داشتی هر کسی[9] می حرام
همان شه چو[10] مجلس بیاراستی / همان نامهٔ باستان خواستی[11]
چنین بود تا[12] کودکی[13] کفشگر / زنی خواست[14] باچیز و نام و[15] گهر[16]
نبودش دران کار افزار[17] سخت / همی زار[18] بگریست مامش ز بخت[19]
همانا[20] نهان داشت لختی نبید / پسررا بدان خانه اندرکشید
بپور جوان گفت کاین[21] هفت جام / بخور تا شوی ایمن و شادکام
مگر بشکنی امشب آن مهر تنگ / کلنگ[22] از نمد کی کَنَد کان[23] سنگ[24]
بزد کفشگر جام می[25] هفت و هشت / همانْدر زمان آتشش[26] سخت گشت
جوانمردرا جام گستاخ کرد / بیامد در خانه سوراخ کرد

---

[1] K—فگندست [2] I, IV, VI—بر [3] VI—ز درگه برآمد [4] K, I, IV—بر VI—با [5] I, IV—پهلوانست [6] K—پهلوان باشد ار I—یا IV—اگر VI—چه بر پهلوان و چه بر [7] K, I, IV, VI—پیشه‌ور Б—لا یشربها وضیع و لا شریف [8] K—نیز [9] K—یکی [10] K, I, IV—شاه
[11] Л—бб. 314, 315 оп.; Б—و صار الملک إذا جلس فی مجلس الأنس یحضر عنده کتب الملوک و تواریخهم و سیرهم فیشتغل بذلک عوضا عن الشرب فمضت سنة علی ذلک [12] K, I—با یکی IV—تا یکی [13] I, IV—کودک [14] IV—بود [15] K—نامش [16] I, IV—هنر IV—обратный порядок мисра. [17] K, I, IV—کار [IV—بران] بدان نیامد فرازش VI—آن کار فراز آمدش روز
[18] VI—وزان غصّه [19] VI—доб.:

که از غایت شرمناکی جوان * نیارست رفتن به پیش زنان

[20] K—بخانه [21] K, VI—ازین [22] K—کلید [23] Л, K, VI—کنَد کار [24] VI—ز ما بفگنی نام زشتی و ننگ K—доб.:

بیاری بدین کار چون شیر چنگ * نیاری بدین دوده ایدر تو ننگ

[25] K, I, IV—زان میی [26] K, I, IV—همانا پی و پوستش

وزانجایگه شد بدرگاه خویش شده[1] شادل[2] یافته راه[3] خویش[4]
چنان بد[5] که از خانه[6] شیران شاه یکی شیر بگسست و آمد براه
ازان می همی[7] کفشگر مست بود بدیده ندید آنچ بایست[8] بود
بشد تیز و بر شیر غرّان نشست بیازید و بگرفت گوشش بدست[9]
بران شیر غرّان پسر[10] شیر[11] بود جوان[12] از بر و شیر در زیر بود
همی‌شد دوان شیروان[13] چون نوند بیک دست زنجیر[14] و دیگر کمند
چو آن شیربان جهاندار شاه بیامد ز خانه بدان جایگاه[15]
یکی کفشگر دید بر پشت شیر نشسته چو بر خر[16] سواری[17] دلیر
بیامد دوان تا در[18] بارگاه دلیر اندرآمد بنزدیک[19] شاه
بگفت[20] آن دلیری[21] کزو[22] دیده بود بدیده بدید آنچ نشنیده بود
جهاندار زان در شگفتی بماند همه[23] موبدان و ردانرا[24] بخواند
بموبد چنین گفت کاین کفشگر نگه کن که تا از که دارد گهر[25]

---

1 IV—بشد 2 K—مان 3 Л, I—گاه 4 I—چنان بد که از خان شیران بپیش 5 I—همانا 6 I—خان— VI—خوان 7 K—هنوز از می آن— I, IV—هُش— VI—چنان پرهنر 8 K, I, IV, VI—بدریا ده انگشت او شست 9 K—доб.:

چه آتش به پیشش چه پیل و چه شیر * بهر چیز در دست درزد دلیر
بدو خیره ماندند بازار و کوی * که اورا نبود آن چنان آب‌روی
یکی بی‌هنر بود و بی‌زور دست * به تیزی بران شیر غرّان نشست

10 K—بدانگه که شیر یله 11 I, IV—بدانگاه شیر یله سپر VI—که هرچند شیر یلی سپر 12 K, I, IV—غلام 13 K—پسش شیر و آن 14 VI—شمشیر 15 K, I, IV, VI—б. оп. 16 VI—برو چون 17 IV—سوار 18 K—بدان 19 VI—بدرگاه 20 IV—بگفتی (метр нарушен). 21 K, I, IV—شگفتی 22 K, I, IV, VI—که خود 23 Л, K—رد و I—ز در 24 K—موبد و بخردانرا 25 K, I, IV, VI—доб.:

اگر پهلوان زاده باشد سزاست * که بر پهلوانان دلیری سزاست
بجستند و گفتند با مادرش * فزاید مگر بر [در—VI] هنر گوهرش
نیا [پدر—VI] کفشگر بود و او کفشگر * ازان پیشه [بیش—K] برتر نیامد گهر [گذر—IV]

затем K—доб.:

چو چاره ندید اندرین کار زن * فروماند خیره دران انجمن

همان مادرش چون سخن شد دراز | دوان شد بر[1] شاه و[2] بگشاد راز
نخست آفرین کرد بر شهریار | که شادان بزی تا بود روزگار[3]
چنین گفت کاین[4] نورسیده[5] بجای | یکی زن گزین کرد و شد کدخدای
بکار[6] اندرون نایژه سست[7] بود | دلش[8] گفتی از[9] سست[10] خود رست بود
بدادم سه جام نبیدش نهان | که ماند کس از تخم[11] او در جهان
هم‌اندر زمان لعل گشتش رخان | نمد سر برآورد و گشت[12] استخوان
نژادش نبد جز سه جام نبید | که دانست کاین شاه خواهد شنید
بخندید زان پیرزن شاه[13] گفت | که این داستانرا نشاید نهفت
بموبد چنین گفت کاکنون نبید | حلالست[14] میخواره باید گزید
که چندان خورد می که بر نرّه شیر | نشیند نیارد ورا شیر زیر
نه چندان که چشمش کلاغ سیاه | همی[15] برکند رفته از نزد[16] شاه
خروشی برآمد همانگه ز در[17] | که ای پهلوانان زرّین کمر
باندازه‌بر[18] هر کسی می خورید | بآغاز[19] و[20] فرجام خود[21] بنگرید
چو میتان بشادی بود[22] رهنمون | بکوشید[23] تا تن نگردد زبون

۹

بیامد سوم روز شبگیر شاه | سوی دشت نخچیرگه[24] با سپاه
بدست چپش هرمز کدخدای | سوی راستش موبد پاکرای[25]
برو داستانها همی خواندند | ز جمّ و فریدون سخن راندند

---

[1] K, I, IV, VI—رفت و بر [2] K, I, IV—و оп. [3] K—доб.:
بگفتش همه راز در پیش شاه * ازان شیر کو برنشستش براه
[4] K—ازان کودک [5] I, IV—چنین کودک نارسیده [6] IV—ز کار [7] IV—شست [8] K—ز بس I, IV—زذش [9] K—گفت کین I, IV, VI—گفت کان [10] IV—شست [11] K, I, IV, VI—ندانست کس راز [12] K, I—شد [13] VI—доб. و [14] K, I, IV—доб. و [15] K—ز سر [16] K—پیش [17] VI—ز درگاه بر [18] K, I, IV—بر اندازه‌بر VI—باندازهٔ [19] K—از آغاز I, IV—بانجام [20] K, VI—و оп. [21] K—تان VI—را [22] I, IV, VI—شود [23] K, I—بخسپید IV—نخسپید [24] K—شد I, IV, VI—گان [25] K—رهنمای

سگ و یوز در پیش و شاهین و باز   همی تا بسر برد[1] روز[2] دراز
چو خورشید تابان بگنبد رسید[3]   بجایی پی گور و آهو ندید[4]
چو[5] خورشید تابان درم‌ساز[6] گشت   ز نخچیرگه تنگدل باز گشت[7]
بپیش اندرآمد یکی سبز جای   بسی اندرو[8] مردم و چارپای[9]
ازان ده فراوان براه آمدند   نظاره بپیش سپاه آمدند
جهاندار پرخشم و پرتاب بود   همی‌خواست کاید بدان ده فرود
نکردند زیشان کسی آفرین   تو گفتی ببست آن خرانرا زمین
ازان مردمان تنگدل گشت شاه   بخوبی نکرد اندر ایشان نگاه[10]
بموبد چنین گفت کاین سبز جای   پر از[11] خانه و[12] مردم و چارپای[13]
کنام دد و دام و[14] نخچیر باد   بجوی‌اندرون آب چون[15] قیر باد
بداندست موبد که فرمان شاه   چه بود اندران سوی[16] ده شد ز[17] راه[18]
بدیشان چنین گفت کاین سبز جای   پر از خانه[19] و مردم و چارپای[20]
خوش آمد شهنشاه بهرامرا   یکی تازه کرد اندرین کامرا
دگر گفت موبد بدان مردمان   که جاوید دارید دل شادمان[21]
شمارا همه یکسره کرد مه   بدان تا کند شهره[22] این[23] خوب ده
بدین ده زن و کودکان مهترند   کسی‌را نباید که فرمان برند

[1] K, I, IV—همی‌راند در دشت [2] K—روزی [3] K—ز گنبد بگشت [4] VI — бб. 351—353 оп. [5] I, IV—ز [6] I—دژم‌ساز [7] K—вместо бб. 353—354: A353—B354. [8] K, I, IV—پر از خانه و
[9] K—доб.:
یکی جای آباد و باخرّمی * همه جای آرامش و بی‌غمی
[10] I, IV—که چونین بد اختر یکی جایگاه [11] VI—همین [12] K—مباد اندرو [13] I, IV—б. оп. [14] VI—جای [15] K, I, IV—شان [16] K, I, IV—پیش [17] VI—چه بود و چه دید اندران روی و [18] I, IV—б. стоит после б. 356. [19] I—میوه [20] K—دلارام و پاکیزه و پاک جای IV—б. оп.; I, IV—доб.:
بیامد همانگاه موبد بده * بخواند آن کسی‌را که او [کجا — I] بود مه
بگفتا پیام ملک بشنوید * ز گفت ملک هیچ برمگذرید
[21] I, IV, VI—б. оп.; K—
بسی کرد بر هر یکی آفرین * پسندید این مرز ایران زمین
[22] K, I, IV, VI—شهر [23] K, I, IV—ازین

بدین[1] ده چه مزدور و چه کدخدای — بیک راه[2] باید که دارند جای[3]

زن و کودک و مرد جمله[4] مهید[5] — یکایک همه کدخدای دهید[5]

خروشی برآمد ز پرمایه ده — ز شادی که گشتند همواره[6] مه

زن و مرد ازان‌پس یکی شد برای — پرستار و مزدور با کدخدای[7]

چو ناپاک[8] شد مرد برنا بده — بریدند ناگه سر مرد مه[9]

همه یک بدیگر برآمیختند — بهر جای بی‌راه[10] خون ریختند

چو برخاست زان روستا رستخیز — گرفتند ناگاه[11] ازان ده[12] گریز

بماندند پیران ابی[13] پای[14] و پر — بشد آلت ورزش و[15] ساز و[16] بر[17]

همه ده بویرانی آورد روی — درختان شده[18] خشک و بی آب جوی[19]

شده[20] دشت ویران و[21] ویران سرای — رمیده[22] ازو مردم و[23] چارپای[24]

چو یک سال بگذشت و آمد بهار — بران ره[25] بنخچیر شد شهریار

بران جای آباد[26] خرّم رسید — نگه کرد و بر جای‌بر ده[27] ندید

درختان همه[28] خشک و[29] ویران سرای — همه مرز بی مردم و چارپای[30]

دل[31] شاه بهرام[32] ناشاد[33] گشت — ز یزدان بترسید و پرداد[34] گشت

بموبد چنین گفت کای روزبه — دریغست ویران چنین خوب ده

برو تیز و آباد گردان بگنج[35] — چنان کن کزین‌پس نه‌بینند رنج

ز پیش شهنشاه موبد برفت — ازانجا بویران[36] خرامید[37] تفت

ز برزن همی سوی برزن[38] شتافت — بفرجام[39] بیکار پیری بیافت

فرود آمد از باره[40] بنواختش — بر خویش نزدیک بنشاختش

---

[1] K, I, IV, VI—ازین [2] K—جای [3] K—رای [4] K, I—مرد و کودک سراسر [5] K, I—هند [6] K—یکباره [7] IV—вместо бб. 368—371 гаплография: А 368—В 371. [8] IV—پاک [9] VI—бб. 369—372 оп. [10] K—رای [11] K—مردم [12] VI—ناکام راه [13] K, IV—بی [14] IV—پا [15] IV—و оп. [16] K—و оп. [17] VI—б. оп. [18] VI—ببد [19] VI—خوشید جوی [20] VI—شد آن [21] K—ویرانی [22] K—رمنده [23] VI—همه مرز بی ارز و بی [24] Л—бб. 371—377 оп. [25] K, I, IV—ازان سو [26] K, I—доб. و [27] K, I, IV—پای جایی [28] I, IV—شده [29] Л—و оп. [30] VI—бб. 378—380 оп. [31] K, I, IV—رخ [32] VI—چون دید [33] K, I, IV—ازان زرد [34] K, I, IV—پر درد VI—با داد [35] K, I, IV, VI—ز گنج [36] K, I, IV, VI—بدان جای ویران [37] Л, IV—доб. و [38] K—برزین VI—ویران [39] VI—سرانجام [40] K, I, IV, VI—اسپ و

بدو گفت کای خواجهٔ سالخورد / چنین جای آباد ویران که کرد
چنین داد پاسخ که یک روزگار / گذر کرد بر بوم ما شهریار[1]
بیامد یکی بی‌خرد[2] موبدی / ازان نامداران بی‌بر[3] بدی
بما گفت یکسر همه مهترید / نگر تا کسی را بکس نشمرید[4]
بگفت این و این ده پرآشوب گشت / پر از غارت و کشتن و چوب گشت
که یزدان ورا یار باندازه باد / غم و مرگ و سختی برو تازه باد
همه کار این جا[5] پر از تیرگیست[6] / چنان شد که بر ما بباید[7] گریست
ازین گفته[8] پردرد شد روزبه / بپرسید و گفت از شما کیست مه
چنین داد پاسخ که مهتر بود / بجایی که تخم گیا بر[9] بود
بدو روزبه گفت مهتر تو باش / بدین جای ویران بسربر[10] تو باش
ز گنج جهاندار دینار خواه / هم از[11] تخم و[12] گاو و خر و[13] بار خواه
بکش هرک بیکار بینی[14] بده[15] / همه کهترانند یکسر تو مه
بدان موبد پیش[16] نفرین مکن / نه بر آرزو راند او این سخن
اگر یار[17] خواهی ز[18] درگاه شاه / فرستمت چندانک خواهی[19] بخواه[20]
چو بشنید پیر این سخن شاد شد / از اندوه دیرینه آزاد شد[21]
همانگه سوی خانه شد مرد پیر / بیاورد مردم سوی[22] آبگیر
زمین را بآباد کردن گرفت / همه مرزها را سپردن گرفت
ز همسایگان[23] گاو و[24] خر خواستند / همه دشت یکسر بیاراستند
خود و مرزداران بکوشید سخت / بکشتند هر جای چندی[25] درخت

---

[1] VI—обратный порядок мисра. [2] I, IV—پرخرد [3] K—بر ما VI—یکی پُر [4] K, I, IV, VI—доб.:

همه یکسره کدخدای دهید * زن و مرد بر مهتران مهید

[5] Л—جا оп., текст—конъектура редактора. [6] K, I, IV, VI—این جای بر [ده ابر—VI] بتّریست (بدتریست) [7] Л—چاره باید [8] K, I, IV—پیر [9] Л—تر [10] K—بهر کار بر سر چو افسر I, IV—بر جای بر سر بسر سر VI—بهر کار چون بر سر افسر [11] K, VI—همان [12] Л—و оп. [13] IV—خرد [14] K, I, IV, VI—یابی [15] I, IV—ز ده [16] K, I, IV, VI—پیر [17] IV—بار [18] K—ب [19] K—باید VI—دانی [20] IV—سپاه [21] K, I, IV, VI—گشت [22] VI—خرابی بدید اندران [23] VI—هر جایگه [24] Л, IV—و оп. [25] IV—چندین

چو یک برزن نیک[1] آباد شد[2] — دل هرک دید[3] اندران شاد شد[2]
ازان جای هر[4] کس که بگریختی[5] — بمژگان همی خون فرو[6] ریختی[5]
چو آگاهی آمد ز[7] آباد جای — هم از رنج این[8] پیرسر کدخدای
یکایک سوی ده نهادند روی — بهر برزن آباد کردند جوی[9]
همان مرغ و گاو و خر و[10] گوسفند — یکایک برافزود بر[11] کشتمند
درختی بهر جای هر کس بکشت — شد آن جای ویران چو خرّم[12] بهشت[13]
بسالی[14] سدیگر[15] بیاراست ده — برآمد ز ورزش همه کام[16] مه
چو آمد بهنگام خرّم بهار — سوی دشت نخچیر شد شهریار
ابا موبدش نام او روزبه — چو هر دو رسیدند نزدیک ده
نگه کرد فرخنده[17] بهرام گور — جهان دید پر کشتمند و ستور
برآورده زو کاخهای بلند — همه راغ و هامون پر از[18] گوسفند
همه راغ[19] آب[20] و همه دشت[21] جوی[22] — همه ده پر از مردم خوبروی[23]
پراگنده بر کوه و دشتش[24] بره — بهشتی شده بوم او[25] یکسره
بموبد چنین گفت کای روزبه — چه کردی که ویران بد[26] این خوب[27] ده
پراگنده زو مردم و چارپای — چه دادی[28] که آباد کردند[29] جای
بدو گفت موبد[30] که از یک سخن — بپای آمد این شارستان کهن
همان از یک اندیشه[31] آباد شد[32] — دل شاه ایران ازین شاد شد[33]
مرا شاه فرمود کاین سبز جای — بدینار گنج اندرآور بپای[34]

---

[1] K — برزن از کوشش — VI مرز ازین ورزش — I, IV برزن از مرزش [2] K, VI — گشت [3] K — بد — I, IV, VI بود [4] VI — جا هر آن [5] K, I, IV, VI — بخنند [6] K, I, IV, VI — خون دل [7] Л — ب [8] VI — وزان کوشش [9] Л — روی (нет рифмы). [10] I — و оп. [11] VI — کرد — I, IV [12] I, IV — بسان [13] K — бб. 409—411 оп. [14] I, IV, VI — بسال [15] K — بسال دگر چون — با ده [ره — IV] [16] Л, VI — کار [17] K — بدهدر نگه کرد — I یابنده — IV تابنده [18] I, IV — پر از [19] K — دشت — IV باغ [20] I — آب باغ ، [21] K — باغ — I کشت و [22] K, I, IV — خوید [23] K, I, IV — شنبلید و لاله پر کوه [24] K, I, IV, VI — کوه میش و [25] I — کوه (метр нарушен); IV — آمد کنون باز — کوه از [26] I, VI — شد [27] K, I, IV — سبز [28] K, VI — کردی [29] K, I, IV, VI — گاو و پر [30] VI — چنین داد پاسخ [31] I, IV — [IV — خود ده] هم از یک سخن این ده [32] K, I, IV — گشت [33] K, I, IV — گشت VI — б. оп. [34] K, VI — ز پای

بترسیدم از کردگار جهان   نکوهیدن از[1] کهتران و مهان
بدیدم[2] چو[3] یک دل دو اندیشه کرد[4]   ز هر دو برآورد ناگاه گرد[5]
همان چون بیک شهر دو کدخدای   بود[6] بوم ایشان نماند بجای[7]
برفتم بگفتم بپیران ده   که ای مهتران[8] بر[9] شما نیست[10] مه
زنان کدخدایند و کودک[11] همان   پرستار و مزدورتان این زمان[12]
چو مهتر شدند آنک بودند که[13]   بخاک[14] اندرآمد سر مرد مه[15]
بگفتار ویران شد این پاک جای   نکوهش ز من دور و[16] ترس از[17] خدای
ازان‌پس[18] بریشان ببخشود شاه   برفتم نمودم دگر گونه راه
یکی باخرد پیر کردم بپای   سخن‌گوی و[19] بادانش و رهنمای
بکوشید[20] و[21] ویرانی آباد کرد   دل زیردستان بدان[22] شاد کرد
چو مهتر یکی گشت[23] شد رای[24] راست   بیفزود خوبی و کژّی بکاست
نهانی بدیشان[25] نمودم بدی   وزان‌پس گشادم در[26] ایزدی
سخن بهتر از گوهر نامدار[27]   چو بر جایگه‌بر برندش بکار
خرد شاه باید زبان[28] پهلوان   چو خواهی که بی رنج ماند روان[29]
دل شاه تا جاودان شاد باد   ز کژّی و[30] ویرانی[31] آباد[32] باد
چو بشنید شاه این سخن گفت زه   سزاوار تاجی تو ای روزبه
ببخشید یک بدره دینار زرد   بران پرهنر مردبیننده[33] مرد
ورا خلعت خسروی[34] ساختند   سرش‌را بابراندر افراختند[35]

---

[1] K, I, IV, VI—از оп. [2] K—نه‌بینم [3] K, I, IV — که [4] VI—دو تن نیز یک رو بشوید ز گرد [5] K — ازان خیره ماند خردمند مرد [6] I, IV — بر و [7] K — б. оп. [8] I, IV — مردمان [9] Л — از [10] Л, VI — کیست [11] VI — مهتر [12] K — امّا کهان I, VI— با ایرمان IV—و پالیزبان [13] I — مه [14] K, I, IV, VI—بپای [15] I — که [16] Л—و оп. [17] K, I, VI — از оп. [18] VI — چو دیگر [19] K, IV — و оп. [20] I, IV — بکشتند [21] Л — و оп. [22] Л — بما [23] K — доб. چو (метр нарушен); I, IV—доб. و [24] I, IV — راه VI — کار [25] K, VI— بریشان [26] K, VI — ره [27] K, VI — شاهوار [28] IV — روان [29] I, IV — جهان [30] Л — و оп. [31] K, I, IV — بی راهی [32] K, IV — آزاد [33] K, VI — پیش بیننده I, IV — پیربیننده [34] I, IV — خشندی VI — خشنودی [35] Б — перевод бб. 349—441 отсутствует.

۱۰

دگر هفته با موبدان و ردان[1] / بنخچیر شد شهریار جهان
چنان بد[2] که ماهی بنخچیرگاه / همی بود میخواره و[3] با سپاه
ز نخچیر کوه و ز نخچیر دشت / گرفتن ز اندازه اندرگذشت[4]
سوی شهر[5] شد شاددل با سپاه / شب آمد بره گشت گیتی سیاه[6]
بزرگان لشکر همی‌راندند / سخنهای شاهنشهان[7] خواندند
یکی آتشی دید رخشان ز دور / بران‌سان که بهمن کند شاه‌سور
شهنشاه بر[8] روشنی بنگرید / بیکسو دهی[9] خرّم آمد پدید
یکی آسیا دید در[10] پیش ده / نشسته پراگنده مردان مه
وزان سوی[11] آتش همه[12] دختران / یکی جشنگه ساخته بر[13] کران[14]
ز گل هر یکی بر سرش افسری / نشسته[15] بهر جای رامشگری
همی چامهٔ رزم خسرو زدند / وزانجایگه[16] هر زمان[17] نو زدند
همه ماه‌روی[18] و همه جعدموی[19] / همه جامه‌گوهر[20] همه مشکموی[21]
بنزدیک پیش در آسیا / برامش کشیده نخی بر[22] گیا
وزان[23] هر یکی دستهٔ گل بدست / ز شادی و از می شده[24] نیم‌مست
ازان‌پس خروش آمد از جشنگاه / که جاوید ماناد[25] بهرامشاه
که با فرّو برزست و بامهر و چهر[26] / برویست[27] بر پای گردان سپهر[28]
همی می چکد[29] گویی از روی اوی / همی بوی مشک آید از موی اوی[30]

---

[1] K, I, IV — مهان VI — موبد و مهتران [2] K, I, IV — شد [3] K, I, IV — باشد و می خورد VI — بود و می خورد خوش [4] VI — б. оп. [5] VI — شب تیره [6] Л — شب تیره آمد بره با سپاه VI — همی‌راند هر سو به بی‌راه و راه [7] K, I, IV, VI — شاهان همی [8] K, I, IV, VI — شهنشه بدان [9] VI — ده [10] K, IV, VI — بر [11] K, I, IV — بدان [K — بران] روی [12] Л — همی [13] Л — زان [14] VI — اندران [15] K, I, IV — نشانده [16] K, I, IV — وزان هر یکی [17] VI — وزان تا زمان هر یکی [18] VI — مشکبوی [19] VI — ماه‌روی [20] K — شعرگوی و VI — پای‌کوب و [21] K — مشکبوی VI — جعدموی [22] Л — از I, IV — کشیدند نخّی [I — شخّی] [23] Л — ان оп. [24] K — بشادی ز می هر یکی [25] K, I, IV, VI — یکی گفت کین یاد [26] K — داد I, IV, VI — چهر [VI — رای] و مهر [27] I, IV — بدویست VI — وزویست [28] K — ندارد چو او چرخ گردان بیاد [29] IV — میچکد [30] VI — б. оп.

شکارش نباشد جزاز[1] شیر و گور ... ازیراش خوانند بهرام گور
جهاندار کاواز[2] ایشان شنید ... عنانرا بپیچید و زان سو[3] کشید
چو آمد بنزدیکئ دختران ... نگه کرد جای از[4] کران تا کران
همه دشت یکسر پر از ماه دید ... بشهر آمدن[5] راه کوتاه دید
بفرمود تا میگساران ز راه ... می آرند و می خواره نزدیک شاه
گسارنده آورد جام[6] بلور ... نهادند بر[7] دست بهرام گور
ازان دختران آنک بد نامدار ... برون آمدند از میانه[8] چهار
یکی مشک نام[9] و دگر سیسنک[10] ... یکی نام ناز[11] و دگر[12] سوسنک[10]
بر شاه رفتند با دستبند ... برخ چون بهار و ببالا بلند
یکی چامه گفتند[13] بهرامرا[14] ... شهنشاه بادانش و نامرا[15]
ز هر چار پرسید بهرام گور ... کزیشان بدلش اندرافتاد[16] شور
که ای[17] گل رخان دختران کهاید[18] ... وزین آتش افروختن بر چهاید[18]
یکی گفت کای[19] سروبالا سوار ... بهر چیز مانندهٔ شهریار
پدرمان یکی آسیابان پیر ... بدین کوه[20] نخچیر گیرد بتیر
بیاید همانا چو[21] شب تیره شد[22] ... ورا دیده از تیرگی خیره شد[22]
هماندر زمان آسیابان ز کوه ... بیاورد نخچیر خود با گروه
چو بهرامرا دید رخرا بخاک ... بمالید آن پیر آزاده پاک[23]
یکی جام زرّین بفرمود شاه ... بدان. پیر دادن که[24] آمد ز راه
بدو گفت کاین چار خورشیدروی ... چه داری چو هستند[25] هنگام شوی
برو پیرمرد[26] آفرین کرد و گفت ... که این دختران مرا نیست جفت
رسیده بدین سال دوشیزهاند ... بدوشیزگی نیز پاکیزهاند

[1] K — بجز I, IV, VI — مگر [2] VI — آواز [3] VI — اندر [4] VI — یکسر [5] Л — آمدو [6] I — جامی [7] VI — در [8] VI — میان [9] I — ناز IV — مشکسار VI — مشکبار [10] I — مشک‌نک IV — مشکنک [11] I — نازیاب IV — باریاب [12] VI — ناز با یک یکی [13] IV — نیایش گرفتند [14] K — مر شاه‌را [15] K — گاه‌را I, IV — کام‌را [16] VI — اندرون بود [17] K, I, IV — این [18] K, I, IV — اند [19] IV — کان [20] K, I, IV — گونه [21] K, I, IV, VI — هم‌اکنون که [22] K, I, IV, VI — گشت [23] K, I, IV, VI — و شد پیش با ترس و باک [24] I, IV — داد آنک VI — دادند که (метр нарушен). [25] K, I, IV, VI — چنین نیست [26] I — نیز آن

ولیکن ندارند چیزی فزون — نگوییم زین[1] بیش چیزی کنون[2]
بدو گفت بهرام کاین هر چهار — بمن ده وزین بیش دختر مکار
چنین داد پاسخ ورا پیرمرد — کزین در که گفتی سوارا مگرد[3]
نه جا هست[4] مارا نه بوم و نه بر — نه سیم و سرای و[5] نه گاو[6] و[7] نه خر
بدو گفت بهرام شاید مرا — که بی چیز ایشان بباید[8] مرا
بدو گفت هر چار جفت تواند — پرستارگان[9] نهفت تواند
بعیب و هنر چشم تو دیدشان — بدینسان که دیدی[10] پسندیدشان
بدو[11] گفت بهرام کاین هر چهار — پذیرفتم از پاک[12] پروردگار
بگفت این و از[13] جای بر پای خاست — بدشت اندر آوای بالای خاست[14]
بفرمود تا خادمان سپاه — برندند آن بتانرا بمشکوی شاه
سپاه اندرآمد یکایک ز دشت — همه شب همی دشت لشکر گذشت[15]
فروماند زان[16] آسیابان شگفت — شب تیره اندیشه اندرگرفت[17]
بزن گفت کاین نامدار[18] چو ماه — بدین برز[19] بالا و این دستگاه
شب تیره بر[20] آسیا[21] چون رسید — زنش گفت کز دور آتش بدید
بر[22] آواز این[23] رامش دختران — ز مستی[24] می آورد و رامشگران
چنین گفت پس[25] آسیابان بزن — که ای زن مرا داستانی بزن
که نیکیست فرجام این[26] گر[27] بدی — زنش گفت کاری بود[28] ایزدی
نپرسید[29] چون دید مرد[30] از نژاد — نه از خواسته بر دلش بود یاد
بروی[31] زمین بر همی ماه جست — نه دینار و[32] نه[33] دختر[34] شاه جست

---

1 K — بگویم ازین 2 Л — چندی کنون I, IV — б. оп. 3 VI — بگرد 4 K — جایست I — جامه‌ست IV — جامست VI — خانه‌ست 5 K — نه زرمان 6 VI — کاخ 7 Л, I — و оп. 8 Л — بر آید 9 Л, K, I, IV — خاک 10 K, I — دید او IV — دید و 11 K — چنین 12 K — باب و I — باب 13 IV — زان 14 Л — بدست اندرآورد بالای راست 15 K, I, IV — گرد لشکر بگشت VI — бб. 486—490 оп. 16 K — زو 17 VI — اندیشها درگرفت 18 I, IV — نامداری 19 IV, VI — доб. و 20 K — زین I — ببین IV — باین 21 VI — این جایگه 22 K — بـ 23 VI — بآوازهٔ 24 K — نشست و 25 I, IV — آن 26 VI — این داستان 27 I, IV — یا 28 K — بد این VI — کین کار بد 29 IV — ببرسید 30 VI — این مرد خود 31 Л, VI — نه او بر 32 I, IV — و оп. 33 I — یا IV — با 34 Л — نه اندر میان دختری VI — تخت کی

بت‌آرا ببینند[1] چو ایشان بچین — گسسته شود بر بتان[2] آفرین
برین‌گونه تا شید[3] بر پشت[4] راغ[5] — برآمد جهان شد چو روشن چراغ
همی‌رفت هر گونه‌یی داستان — چه از بدنژاد و چه از راستان
چو شب روز شد مهتر آمد بده[6] — بدین پیر گفتا که ای[7] روزبه
ببالینت[8] آمد[9] شب تیره بخت — ببار آمد آن[10] سبز شاخ[11] درخت
شب تیره‌گون دوش بهرام‌شاه[12] — همی[13] آمد از دشت نخچیرگاه
نگه کرد[14] این جشن و آتش بدید — عنان‌را بپیچید و زین سو کشید
کنون دختران تو جفت وی‌اند — بآرام اندر نهفت وی‌اند
بدان روی و آن موی و آن[15] راستی — همی شاه‌را دختر آراستی
شهنشاه بهرام داماد تست — بهر کشوری زین‌سپس[16] یاد تست
ترا داد این کشور و مرز پاک — مخور[17] غم که رستی ز اندوه و[18] باک[19]
بفرمای فرمان[20] که پیمان[21] تراست — همه بندگانیم[22] و فرمان[23] تراست
کنون ما همه کهتران[24] تواییم — چه کهتر همه چاکران[25] تواییم[26]
بدو[27] آسیابان و زن خیره ماند — همی هر یکی نام یزدان بخواند[28]
چنین گفت مهتر[29] که آن روی و موی — ز چرخ چهارم خور[30] آورد[31] شوی[32]

---

[1] Л, VI — نبینند K, I, IV — بت‌آرای بیند в тексте — конъектура. [2] VI — بر ایشان ز هر گفت ای [3] K — شب‌دیز [4] I — گشت [5] K — زاغ [6] I, IV — ز ده [7] K, I, IV — کس سزد شاه آمد ز راه [8] Л — بپالیزت [9] Л, VI — امشب [10] Л — آمدت [11] Л — شاهی [12] VI — گو [13] VI — چو باز [14] I, IV, VI — доб. و [15] Л — این [16] VI — بعد ازین [17] K — مبر [18] Л — و оп. [19] K — ازین تیره خاک [20] K — بگو آنچ خواهی [21] K, VI — فرمان [22] K — بدین مرز [23] K, VI — پیمان [24] K — پرستندگان [25] K — بجان و بدل بندگان [26] I, IV — фرمان бб. 509–511 оп.; VI — б. оп. [27] K — ازو VI — درو [28] K — порядок бб.: 508, 512, 511, 510, 509. [29] VI — با زن [30] Л, K, IV, VI — خود [31] IV — آردت VI — دارند [32] K — доб.:

کنون بشنو ای مرد دانش‌پذیر * که آمد بپایان سخنهای پیر

۱۱

دگر هفته آمد بنخچیرگاه   خود و موبدان و ردان[1] سپاه
بیامد یکی مرد مهترپرست   چو باد دمان[2] با[3] گرازی[4] بدست
بپرسید مهتر که[5] بهرامشاه   کجا باشد اندر میان سپاه
بدو گفت هر کس که تو شاه‌را   چه جویی نگویی بما راه‌را[6]
چنین داد پاسخ که تا روی شاه   نه‌بینم نگویم سخن با سپاه[7]
بدو گفت موبد چه باید[8] بگوی   تو شاه جهانرا ندانی بروی[9]
بر شاه بردند جوینده‌را   چنان دانشی مرد گوینده‌را
بیامد چو بهرام‌را دید گفت   که با تو سخن دارم اندر نهفت
عنانرا بپیچید بهرام گور   ز دیدار لشکر برون راند دور[10]
بدو گفت مرد[11] ای جهاندیده[12] شاه   بگفتار من کرد باید نگاه
بدین مرز دهقانم و کدخدای   خدای بر و[13] بوم[14] و ورز[15] و سرای
همی آب بردم بدین مرز خویش   که در کار پیدا کنم ارز خویش
چو بسیار گشت[16] آب[17] گستاخ شد   میان یکی مرز[18] سوراخ شد
شگفتی خروشی بگوش آمدم   کزان بیم[19] جای خروش آمدم
همی اندران جای[20] آواز سنج   خروشش همی[21] ره نماید بگنج
چو بشنید بهرام آنجا[22] کشید   همه دشت پر سبزه و آب دید
بفرمود تا کارگر با گراز   بیارند چندی[23] ز راه دراز
فرود آمد از باره[24] شاه بلند   شراعی زدند از بر کشتمند

---

[1] K — موبد و زیرکان   I, IV — موبد و ویژگان با   [2] VI — خزان   [3] K, I, IV — و   [4] Л — کزاری   [5] K, I, IV — ز لشکر بپرسید   [6] K, I, IV — б. оп.   [7] K, I, IV — б. стоит после б. 519.   [8] K, I, IV — خواهی   [9] VI — бб. 517—519 оп.   [10] K, I, IV, VI — بور   [11] VI — پیر   [12] K, I, IV, VI — جهاندار   [13] Л — و оп. (в тексте — конъектура); K, I, IV, VI — خداوند این   [14] VI — مرز   [15] K, I, IV, VI — کشت   [16] VI — شد   [17] I, IV, VI — доб. و   [18] I — برز   Б — فاذا بثقبة في وسط الأرض   [19] K, I, IV — سهم   [20] K, I, IV — همی‌آمد از آب   VI — ازانجا همی‌آید   [21] K — خروشی که آن   [22] K, I, IV, VI — ازانسو   [23] VI — بیارند و کهکین(؟)   [24] K, I, IV, VI — اسپ

شب آمد گوان شمعی افروختند[1] بهر جای آتش همی سوختند
ز دریا چو خورشید برزد درفش چو مصقول[2] کرد این سرای[3] بنفش
ز هر سو برفتند کاری‌گران شدند انجمن چون سپاهی گران
زمین‌را بکندن گرفتند پاک شد آن جای هامون سراسر مغاک
ز کندن چو گشتند مردم[4] ستوه پدید آمد از خاک چیزی[5] چو کوه[6]
یکی خانه‌یی کرده از پخته خشت بساروج[7] کرده بسان بهشت
کننده تبر زد همی از برش پدید آمد از دور جای[8] درش
چو موبد بدید اندرآمد بدر[9] ابا او یکی ایرمانی[10] دگر
یکی خانه دیدند[11] پهن و دراز برآورده بالای او چند[12] باز
ز زر کرده بر پای دو[13] گاومیش یکی آخری کرده زرّینش[14] پیش
زبرجد بآخردرون ریخته بیاقوت سرخ اندرآمیخته[15]
چو دو گاو گردون میانش[16] تهی شکمشان پر از نار و سیب و[17] بهی
میان بهی[18] درّ خوشاب بود که هر دانه‌یی قطرهٔ آب بود[19]
همان گاورا چشم یاقوت بود ز پیری سر گاو فرتوت بود
همه گرد بر گرد او شیر و گور یکی دیده[20] یاقوت و دیگر بلور
تذروان زرّین و[21] طاوس زر[22] همه سینه و چشمهاشان[23] گهر
چو دستور دید آن بر شاه شد برای بلندافسر ماه شد
بنرمی[24] بشاه جهان گفت خیز که آمد همی[25] گنجهارا جهیز
یکی خانهٔ[26] گوهر آمد پدید که چرخ فلک داشت آنرا کلید
بدو گفت بنگر[27] که[28] بر گنج نام نویسد کسی کش بود گنج کام

---

[1] K, I, IV—شمع بفروختند VI—سبک شمع در شب برافروختند [2] Л—مقصول [3] K, I, IV, VI—[VI—پرند] هوای [K—از] گشت آن [4] K, I, IV, VI—مردان [5] K, I, IV, VI—کرداری [6] IV—گروه—جایی [7] K—ز صاروج [8] K, IV, VI—جایی [9] VI—ز در [10] K—کارداری [11] K, VI—خانهٔ دید [12] K—شست [13] Л—ده Б—بجاموسین و إذا [14] K, I, IV, VI—زرّین به [15] IV—آویخته [16] I, IV—زرّین میانشان [17] IV—و оп. [18] K—اندرون [19] VI—бб. 543, 544 оп. [20] VI—گور [21] VI—و оп. [22] K, I, IV, VI—نر [23] VI—سینها کرده پر از [24] K, I, IV, VI—بتندی [25] K, I, IV, VI—همه [26] K, I, IV, VI—خانه پر [27] K, I, VI—مهتر [28] IV—بهرام

نگه کن بدان گنج تا نام کیست *** گر[1] آگندن او[2] بایّام[3] کیست
بیامد سر موبدان چون[4] شنید *** بران گاوبر[5] مهر جمشید دید
بشاه جهان گفت کردم نگاه *** نوشتست بر گاو جمشید شاه
بدو گفت شاه ای سر موبدان *** بهر کار داناتر از بخردان
ز گنجی که جمشید بنهاد پیش *** چرا کرد باید مرا گنج خویش
هر[6] آن گنج کان جز بشمشیر و[7] داد *** فراز آید آن پادشاهی[8] مباد
بارزانیان ده همه هرچ هست *** مبادا که آید بمابر شکست
اگر نام باید که پیدا کنیم[9] *** بداد و بشمشیر گنج آگنیم[9]
نباید سپاه مرا بهره زین *** نه تنگست بر ما زمان و[10] زمین[11]
فروشید گوهر بزرّ و بسیم *** زن بیوه و کودکان یتیم[12]
تهی‌دست مردم که دارند نام *** گسسته[13] دل از نام[14] و آرام و کام
ز ویران و آباد گرد آورید *** ازان‌پس یکایک[15] همه بشمرید[16]
ببخشید دینار[17] گنج و[18] درم *** بمزد روان جهاندار جم
ازان ده‌یک آنرا[19] که بنمود راه *** همی شاه جست از میان سپاه[20]
مرا تا جوان باشم و تن‌درست *** چرا بایدم گنج جمشید جست
گهر[21] هرک[22] بستاند از جمشید *** بگیتی[23] مبادش بنیکی[24] امید

---

1 K — هم 2 VI — پراگندن آن 3 I, IV — بهنگام 4 K — کان 5 K — گنجبر — Б فرأى ختم جمشيد عليهما 6 VI — از 7 Л, I, VI — و оп.; Б — لا كان مال لم يعن بجمعه السيف و العدل 8 VI — آمد آن گنج هرگز 9 K, VI — دنم 10 K — سراسر I, IV — بمردی VI — بر نامداران 11 K — доб.:

سراسر همه خواسته همچنان * بباید شمردن برسم کیان

12 I, IV — доб.:

سر خواسته خورد [IV — حور] کان همچنان * بباید شمردن برسم کیان

13 VI — بریده 14 VI — ناز 15 VI — یک بیک 16 K — доб.:

دگر کودکانی که بی مادرند * زنانی که بی شوی و بی چادرند

17 I, VI — доб. و 18 I — و оп.; VI — گنجی 19 Л — ده یکی‌را — Б بعد أن يسلم عشره الى الفلاّح الذى دلّ عليه 20 Л, I, IV, VI — б. стоит после б. 566. 21 K, I, IV, VI — کفن 22 VI — آنکه 23 K, VI — شادی ز [VI — بـ] 24 K, VI — بگیتی

چو با لشکرم تن برنج آوریم[1] ز روم[2] و ز چین نام[3] و[4] گنج آوریم[1]
مرا[5] اسپ[6] شبدیز و شمشیر[6] تیز نگیرم[7] فریب و ندانم[8] گریز
وزانجایگه شد سوی گنج خویش که گرد آورید از خوی و[9] رنج خویش
بیاورد گردان کشورش‌را[10] درم داد یکساله[11] لشکرش‌را[12]
یکی بزمگه ساخت چون[13] نوبهار بیاراست ایوان گوهرنگار
می لعل رخشان بجام[14] بلور چو شد خرّم و شاد بهرام گور
بیاران چنین گفت کای سرکشان شنیده ز تخت[15] بزرگی[16] نشان
ز هوشنگ تا نوذر نامدار کجا ز[17] آفریدون بد او[18] یادگار
برین همنشان[19] تا سر کیقباد که تاج فریدون بسر برنهاد
بهبینید تا زان بزرگان که ماند بریشان بجز[20] آفرین‌را[21] که خواند
چو کوتاه شد گردش روزگار سخن ماند زان[22] مهتران یادگار
که این‌را منش بود و آن‌را نبود یکی‌را نکوهش دگر‌را[23] ستود
یکایک بنوبت همه[24] بگذریم[25] سزد گر جهان‌را ببد نسپریم[25]
چرا گنج آن[26] رفتگان آوریم[27] وگر دل بدینارشان گستریم[28]
نبندم دل اندر سرای سپنج ننازم بتاج[29] و نیازم[30] بگنج
چو روزی بشادی همی بگذرد خردمند مردم چرا غم خورد[31]
هرانکس[32] کزین[33] زیردستان ما ز دهقان و از درپرستان[34] ما
بنالد یکی کهتر از رنج من مبادا سر و افسر و گنج من
یکی پیر بد نام او ماهیار شده سال او بر[35] صد و شست و چار

[1] K, I, IV, VI — رم [2] I, IV — تور [3] VI — کام [4] Л — و — оп. [5] K — من (метр нарушен); I, IV, VI — من و [6] VI — доб. و [7] VI — ندانم [8] I, IV — ندارم VI — نگیرم [9] Л — و — оп.; VI — که آورده بد گرد از آن [10] VI — لشکرشرا [11] VI — گردان [12] VI — کشورشرا [13] K, I, IV, VI — در [14] VI — و جام [15] IV — доб. و [16] K, VI — بزرگان [17] K, I, IV, VI — که از [18] VI — از [19] VI — همی‌رو چنین [20] I, IV — بداد VI — جز از [21] K, I, IV, VI — آفرینی [22] K, VI — از [23] K, I, IV — بگوهر یکی‌را VI — یکی‌شان نکوهید و دیگر رند [24] K, I, IV, VI — همی [25] I — بدینار [26] K — از [27] K, I, IV, VI — بایدم [28] K, I, IV, VI — [VI — ساز بدین K — بسیار [به آنگه [29] K — بناز [30] IV — ننازم [31] K — б. стоит после б. 590. [32] K, I, IV, VI — بگشایدم [33] K, I, IV — که از [34] Л — دین‌پرستان [35] Л — سال بر پاذ

چو آواز بشنید بر پای خاست   چنین گفت کای مهتر داد و[1] راست[2]
چنین[3] یافتم از فریدون و جم   وزان نامداران هر[4] بیش و کم[5]
چو تو شاه ننشست[6] کس در جهان   نه کس این شنید از کهان و[7] مهان[8]
بهنگام جم چون سخن راندند   ورا گنج گاوان همی‌خواندند
چو[9] گنجی پراگنده‌ای در[10] جهان   میان کهان و میان[11] مهان[12]
دلت گر بدرهای[13] دریاستی   ز دریا گهر[14] موج برخاستی[15]
ندانست کس در جهان کان کجاست   بخاکست گر[16] در دم اژدهاست
تو چون یافتی نگریدی بگنج   که ننگ آمدت[17] این[18] سرای سپنج
بدریا همانا که چندین گهر   بدیده ندیدست کس بیشتر[19]
بدرویش بخشیدی این گوهران   همان گاو گوهر[20] گران تا کران[21]
پس از رفتنت نام تو زنده باد[22]   تو آباد و پیروز و بخت از تو شاد[23]
بسی دفتر خسروان زین سخن   سیه گردد و هم نیاید ببن

---

[1] IV — و оп. [2] I — خرد در دل مرد دانا بکاست [3] K, IV — خبر [4] K, IV — بهر
[5] I, VI — б. оп.; K — доб.:

که روز و سروش از روان‌بر بخاست * خرد در دل مرد دانا بکاست

[6] IV — نشنید [7] IV — امید کهانی و فرّخ VI — میان کهان و میان [8] K, I — б. оп. [9] K, I, IV — تو [10] K, I, IV — پراگندی اندر [11] K, I, IV — که آن کس ندید از کهان و [12] VI — б. оп. [13] IV, VI — بپهنای [14] IV — چنان [15] K, I — б. оп.; порядок бб.: K — 588, 592, 589, 590; I — 587, 591, 590; IV — 592, 591, 590; VI — 588, 592, 589, 590; IV — доб. между бб. 592 и 591:

که دود سروش از روان تو خاست * خرد در دل مرد دانا بکاست

[16] I, IV, VI — یا [17] Л — آمدست VI — آیدت [18] K, I, IV — زین [19] K — نه‌بیند همی دیدهٔ تاجور [I, IV — جانور] ندید و نبیند سر [IV — صد] [20] K — گاو گور از I, IV — زر از VI — گاومیش از [21] K, IV — доб.:

که تاج و کمر بی تو هرگز مباد * تن [I — تو] آباد و پیروز و بخت از تو شاد

[22] K, IV — ماند [23] K, IV — چو گوینده تاریخ رنج [IV — روز] تو خواند I — ز گوینده روزت فروزنده باد K, I, IV — б. стоит после б. 598; K — доб.:

که جاوید باد این خردمند شاه * مبیناد بی او کسی تاج و گاه
خدایا روان چنان شهریار * روان کن بفردوس ای کردگار
ز روح محمّد درودش نثار * بهر ساعتی در هزاران هزار
ببخشای و جایش ده اندر بهشت * برش ده ز تخمی که اینجا بکشت

۱۲

بروز دگر بیرون رفت شاه ابا لشکر و ساز نخچیرگاه
بزرگان ایران ز بهر شکار بدرگاه رفتند سیصد سوار
ابا هر سواری پرستنده سی ز ترک[1] و ز رومی و از پارسی
پرستنده سیصد ز ایوان شاه برفتند با ساز نخچیرگاه[2]
ز[3] دیبا بیاراسته صد[4] شتر رکابش[5] همه زرّ و پالانش در[6]
ده اشتر نشستنگه شاه‌را بدیبا بیاراسته گاه‌را
بپیش‌اندر آراسته[7] هفت پیل برو تخت پیروزه همرنگ نیل
همه پایهٔ تخت زرّ و بلور نشستنگه شاه بهرام گور
ابا هر یکی تیغزن صد[8] غلام بزرّین کمرها و زرّین ستام
صد اشتر بد از بهر رامشگران همه بر سران افسر از گوهران[9]
ابا بازداران صد و شست[10] باز دو[11] صد چرغ و[12] شاهین گردن‌فراز
پس‌اندر یکی مرغ بودی سیاه گرامی‌تر آن بود بر چشم[13] شاه
سیاهی بچنگ و بمنقار زرد چو زرّ درخشنده بر لاژورد[14]
همی‌خواندش شاه[15] طغری[16] بنام دو چشمش برنگ[17] پر از خون[18] دو جام
که خاقان چینش فرستاده بود یکی تخت با تاج[19] بیجاده بود
یکی طوق زرّین[20] زبرجدنگار چهل یاره و سی و شش[21] گوشوار
شتروار سیصد طرایف[22] ز[23] چین فرستاد و[24] یاقوت سیصد[25] نگین
پس[26] بازداران صد و شست یوز ببردند بنا[27] شاه گیتی‌فروز
بیاراسته طوق یوز از گهر[28] بدو اندرافگنده زنجیر زر[29]

---

[1] IV—ترکی (метр нарушен). [2] VI—бб. 601, 602 оп. [3] K, I, IV, VI—ب [4] K, I, IV, VI—ده
[5] K, I, VI—رکیبش [6] Л, IV — زر — I فر — VI زر مرصّع بدُر [7] K, I, IV, VI — اندرون ساخته
[8] I, IV, VI — سی [9] I, IV, VI— افسران گران K—бб. 606—608 оп. [10] K—هشت [11] VI—چو
[12] IV—مرغ [13] VI—نزدیک [14] VI—б. оп. [15] K, I, IV—خواندندیش [16] K—طغرل [17] VI—چو کرده
[18] K-- طبرخون [19] IV — доб. و [20] IV — доб. و [21] K — دو [22] I, IV — ظرایف
[23] IV — ب — VI ز دیبای [24] Л, VI — و оп. [25] VI — پانصد [26] VI—بسی [27] IV — بر [28] K — یوزان بزر
[29] K — برو بافته گونه‌گونه گهر VI — б. оп.

بیامد شهنشاه زین‌سان بدشت / همی تاجش از مشتری برگذشت
هرانکس که بودند نخچیرجوی / سوی آب دریا نهادند روی
جهاندار بهرام هر هفت سال / بدان آب رفتی بفرخنده فال
چو لشکر بنزدیک دریا رسید / شهنشاه دریا پر از مرغ[1] دید
بزد طبل و طغری شد اندر هوا / شکیبا نبد[2] مرغ فرمانروا
زبون بود چنگال اورا کلنگ / شکاری چو نخچیر بود او[3] پلنگ[4]
سرانجام گشت از[5] جهان[6] ناپدید / کلنگی بچنگ آمدش[7] بردمید
بپرّید پرسان تیر از کمان / یکی بازدار[8] از پس[9] اندر[10] دمان
دل شاه گشت از پریدنش[11] تنگ / همی‌تاخت از پس[12] بآواز[13] زنگ
یکی باغ پیش اندرآمد فراخ / برآورده از گوشهٔ باغ کاخ
بشد تازیان با تنی چند شاه / همی‌بود لشکر بنخچیرگاه
چو بهرام گور اندرآمد بباغ / یکی جای دید از برش[14] تند[15] راغ[16]
میان گلستان یکی آبگیر / برو بر[17] نشسته یکی مرد پیر
زمینش بدیبا بیاراسته / همه باغ پر بنده[18] و خواسته[19]
سه دختر بر او نشسته[20] چو عاج / نهاده بسر بر[21] ز پیروزه تاج
برخ چون بهار و ببالا بلند / بابرو کمان و بگیسو کمند
یکی جام بر دست هر یک[22] بلور / بدیدشان[23] نگه کرد بهرام گور
ز دیدارشان[24] چشم او[25] خیره شد[26] / ز باز و ز طغری دلش تیره شد[26]
چو دهقان پرمایه اورا بدید / رخ او شد از بیم چون شنبلید
خردمند پیری و برزین بنام / دل او شد از شاه ناشادکام[27]
برفت از بر[28] حوض برزین چو باد / بر شاه شد خاک‌را بوسه داد[29]

---

1 I, IV — موج 2 I, IV — ببد 3 K — نخچیری او بد VI — نخچیر او بد 4 I, IV — نهنگ 5 I, IV — شد در 6 K, I, IV — هوا 7 VI — اندرش 8 K — آب‌دار 9 VI — پی 10 K, I, IV, VI — او 11 VI — نژندیش 12 VI — پی 13 K, I, IV — بر آوای 14 I, IV — پسش 15 I — بند 16 VI — бб. 628, 629 оп. 17 K, I, IV — بلب بر VI — بران لب 18 Л — دیبه Б — فدخله فرأى فیه ممالیک و الجواری 19 VI — б. оп. 20 K — نشسته بر او 21 I, IV, VI — بسر برنهاده 22 K — دیگر 23 I — بایشان VI — در ایشان 24 K — دیدار او 25 K — شان 26 I, IV — گشت 27 K — پدرام رام I, IV — б. оп. 28 K — لب 29 VI — б. оп.

چنین[1] گفت کای شاه خورشیدچهر بکام تو گرداد[2] گردان سپهر
نیارمت گفتن که ایدر[3] بایست بدین مرز من با سواری[4] دویست
سر و[5] نام[6] برزین برآید[7] بماه اگر شاد[8] گردد بدین باغ[9] شاه
ببرزین چنین گفت شاه جهان که امروز طغری شد از من[10] نهان
دلم شد[11] ازان مرغ گیرنده[12] تنگ که مرغان چو نخچیر بد[13] او[14] پلنگ[15]
چنین پاسخ آورد برزین بشاه که اکنون یکی مرغ دیدم سیاه
ابا زنگ زرّین تنش همچو[16] قیر همان[17] چنگ و منقار او چون زریر
بیامد بران گوزبن بر[18]نشست بباید هم‌اکنون ببختت[19] بدست
هم‌انگه یکی بنده‌را گفت[20] شاه که رو[21] گوزبن[22] کن سراسر[23] نگاه
بشد بنده چون باد و آواز داد که همواره شاه جهان باد شاد[24]
که طغری بشاخی برآویختست[25] کنون بازدارش بگیرد بدست
چو طغری پدید آمد آن پیر گفت که ای بر زمین شاه بی‌یار و جفت
پی مرزبان[26] بر تو فرخنده باد همه تاجداران ترا بنده باد
بدین شادی اکنون یکی جام خواه چو آرام دل یافتی کام خواه
شهنشاه گیتی بران آبگیر فرود آمد و شادمان[27] گشت پیر
بیامد هم‌انگاه دستور اوی همان گنج[28]داران و گنجور اوی
بیاورد برزین می سرخ و[29] جام[30] نخستین ز شاه جهان برد[31] نام[32]
بیاورد خوان و خورش ساختند چو از خوردن نان بپرداختند[33]

---

1 I, IV — بدو 2 Л — ترا باد K — دلت باد 3 VI — اینجا 4 IV, VI — سوار 5 Л, K — و оп. 6 Л — ماه 7 K — آمد 8 Л — شاه 9 VI — بدیدار 10 K, VI — ز ما [من — VI] شد I, IV — ما 11 K, I, IV, VI — گشت 12 VI — پرّنده 13 I, IV — بود 14 VI — و او چون 15 K — همی‌تاختم پس بر آوای زنگ 16 K — و رنگش چو 17 VI — همه 18 K — گوی زرّین 19 K, I, IV, VI — به [ز — K] بخت [بتخت — VI] تو آید هم اکنون 20 VI — یکی بنده‌را پس بفرمود 21 I, IV — شو 22 K — گوی زرین I, IV — گوزرا 23 VI — گوزبن‌را تو بر کن 24 K, I, IV, VI — شاد باد 25 VI — ز شاخ درآویختست (метр нарушен). 26 I, IV, VI — میزبان 27 I — تر IV — بر 28 K, I, IV — خیل 29 I, IV — پر می یکی زرد 30 K — یکی جام زرد 31 VI — نخست از جهاندار بردند 32 K — یاد کرد 33 K, I, IV — б. оп.

ازان‌پس بیاورد جامی[1] بلور / نهادند بر[2] دست بهرام گور[3]
جهاندار بهرام[4] بستد نبید / از[5] اندازهٔ خطّ[6] برتر کشید
چو برزین چنان دید برگشت شاد / بیامد بهر جای خمّی[7] نهاد
چو شد مست برزین بدان[8] دختران / چنین گفت کای پرخرد[9] مهتران[10]
بدین باغ بهرامشاه آمدست / نه گردنکشی با[11] سپاه آمدست
هلا[12] چامه[13] پیش‌آور ای[14] چامه‌گوی[15] / تو چنگ آور ای دختر[16] ماه‌روی[17]
برفتند هر سه بنزدیک شاه / نهادند بر سر[18] ز گوهر کلاه
یکی پای‌کوب و دگر چنگ‌زن / سدیگر خوش‌آواز لشکرشکن
بآواز[19] ایشان شهنشاه جام / ز باده تهی کرد و شد[20] شادکام
بدو گفت کاین دختران کیند / که با تو بدین شادمانی[21] زیند
چنین گفت برزین که ای شهریار / مبیناد بی تو کسی روزگار
چنان دان که این دلبران[22] منند / پسندیده و دختران[23] منند
یکی چامه‌گوی[24] و یکی[25] چنگ‌زن / سیم پای کوبد شکن بر شکن[26]
چهارم[27] بکردار خرّم[28] بهار / بدین‌سان که بینند همی شهریار
بدان چامه‌زن[29] گفت کای[30] ماه‌روی / بپرداز دل چامهٔ شاه گوی
بتان چامه و[31] چنگ برساختند / یکایک دل از غم بپرداختند[32]

---

[1] K, IV, VI — جام [2] K — نهادش ابر [3] K — доб.:
نیایش گرفت ایزد پاک‌را * همان آتش و آب و هم خاک‌را
[4] K, I, IV, VI — چون دید [5] K — بر I, IV — وز [6] K — مرد [7] Л — چیزی K — زمین‌را ببوسید و بر سر [8] Л — و آن [9] K, IV, VI — هنر I — گهر [10] K, I, IV — کهتران VI — دلبران [11] K — زین I, IV, VI — زان [12] VI — سبک [13] Л, K, IV — جام [14] VI — آور و [15] Л — جام گوی K — آر با رنگ و بوی [16] K — پرهنر [17] VI — چنین گوی کای شاه آزاده‌خوی [18] K, I, IV — نهاده بسربر [19] K — بر آواز I — از IV — بنوشید چو بستد [20] I — ببخت کیی IV — زبان کرد گویا و دل [21] K, I, IV — کامی [22] K, I, IV — دختران [23] K, I, IV, VI — دلبران [24] Л — جام‌کوب K — جام‌گوی [25] K, IV — دگر [26] K, I, IV — доб.:
ز چیزی مرا نیست شاها کمی * درم هست و دینار و باغ [K — آب] و زمی
[27] K, I — سه دختر («چهارم» در متن شاید خود برزین است) [28] IV — فرّخ [29] Л — جام‌زن IV — خامه‌زن [30] I, IV — ایا [31] I, IV — بر [32] K — бб. 671, 672 оп.

نخستین شهنشاه‌را چامه‌گوی[1]   چنین گفت کای خسرو ماه‌روی[2]
نمانی مگر[3] بر فلک ماه‌را   بشادی[4] همان[5] خسرو[6] گاه‌را
بدیدار ماهی و[7] بالای ساج   بنازد[8] بتو تخت شاهی و تاج
خنک آنک شبگیر بیندت روی   خنک آنک یابد ز موی تو بوی[9]
میان‌تنگ چون شیر و[10] بازو ستبر   همی فرّ[11] تاجت برآید بابر
بگلنار[12] ماند همی چهر تو   بشادی[13] بخندد دل از مهر تو
دلت همچو دریا و رایت چو[14] ابر   شکارت نه‌بینم همی جز هژبر[15]
همی مو[16] شکافی به پیکان تیر   همی آب گردد ز داد تو شیر
سپاهی که بیند کمند ترا   همان بازوی زورمند ترا
بدرّد دل و مغز جنگاوران   وگرچند باشد سپاهی گران
چو آن چامه[17] بشنید بهرام گور   بخورد آن گران‌سنگ جام بلور
بدو گفت شاه ای سرافراز مرد   چشیده ز گیتی بسی گرم و سرد
نیابی تو داماد بهتر ز من   گو[18] شهریاران[19] سر انجمن[20]
بمن ده تو این هر سه دخترت‌را   بکیوان برافرازم اخترت‌را[21]
بدو گفت برزین که ای شهریار   بتو شاد بادا می و میگسار
که یارست گفت این[22] خود اندر[23] جهان   که دارد[24] چنین[25] زهره اندر نهان
مرا گر پذیری بسان رهی   که بپرستم این تخت شاهنشهی
پرستش کنم تاج و تخت ترا   همان فرّ و اورنگ[26] و بخت ترا
همان[27] این سه دختر پرستنده‌اند   بپیش تو بر پای چون بنده‌اند
پرستندگانرا پسندید شاه   بدانسان که از دور دیدش[28] سه[29] ماه[30]

[1] Л — جام‌گوی [2] VI — бб. 663—673 оп. [3] IV — همی [4] K — بشاهی I, IV, VI — نشایی
[5] K, I, IV, VI — مگر [6] I, VI — خسروی [7] K, I, IV — ماهی بـ VI — ماه و بـ [8] IV — نیازد
[9] VI — б. оп. [10] IV — هر دو [11] VI — برز [12] VI — بخورشید [13] I, VI — ز شادی [14] K — دریا
کفت همچو [15] VI — б. оп. [16] Л — موی [17] Л, K — از جام [18] K — سر [19] IV — و شهریار و
[20] K — لشکرشکن [21] I, IV — افسرت‌را [22] K, I, IV, VI — گفتن [23] K — این در [24] K, I,
IV — کرا بد [25] VI — خود این [26] I, IV — اورند [27] K — ترا I, IV — مرا [28] I, IV — دید آن
[29] VI — چو [30] K — دیدی براه

ببالای ساجند و همرنگ عاج / سزاوار تخت‌اند و زیبای تاج[1]
پس انگاه گفتش ببهرام پیر / که ای شاه دشمن‌کش و شیرگیر[2]
بگویم کنون هرچ[3] هستم نهان / بد و نیک با شهریار جهان[4]
ز پوشیدنی هم ز گستردنی / ز افگندنی و[5] پراگندنی
همانا شتربار باشد دویست / بایوان من بنده گر بیش نیست
همان یاره و طوق و هم[6] تاج و تخت / کزان دخترانرا بود نیک بخت[7]
ز برزین بخندید بهرام و گفت / که[8] چیزی که داری تو اندر[9] نهفت
بمان تا بباشد هم انجا[10] بجای / تو با جام می سوی رامش گرای
بدو پیر گفت این[11] سه دختر چو ماه / براه[12] کیومرث[13] و هوشنگ شاه
ترا دادم و خاک‌پای[14] تواند / همه هرسه زنده برای[15] تواند
مهین دخترم[16] نام ماه‌آفرید[17] / فرانک دوم[18] و[19] سیوم[20] شنبلید
پسندیدشان شاه چون دیدشان / ز بانو[21]زنان نیز بگزیدشان
ببرزین چنین گفت کاین هرسه ماه / پسندید چون دید[22] بهرامشاه
بفرمود تا مهد زرّین چهار / بیارد ز لشکر یکی نامدار
چو هرسه مه[23] اندر عماری نشست[24] / ز رومی همان[25] خادم آورد شست[26]
بمشکوی زرّین شدند این سه ماه / همی‌بود تا مست‌تر گشت شاه

---

[1] VI — б. оп. [2] K, I, IV, VI — б. оп. [3] K, I, IV — آنچ [4] VI — вместо б.:

بگویم کنون آنچه دلخواستیست * مرا هر سه بر کار خود راستیست
بدو گفت برزین که ای شهریار * مرا هست چیزی کت آید بکار

[5] K — وز [6] K, I, IV, VI — با [7] K, I, IV, VI — دختران شاد باشند [VI — گردند] سخت K — доб.:

فدای پی شاه نیک‌اخترست * اگر گنج و تاجست و گر دخترست

[8] IV, VI — ز [9] VI — ایدر [10] VI — چنین هم [11] K — بدو گفت این (метр нарушен); I, IV, VI — گفت پیر این [12] K, VI — برسم I, IV — برای [13] Л, VI — فریدون Б — علی رسم جیومرث و اوشهنج [14] IV — کوی [15] IV — ببوی [16] K, I, IV — دخترا VI — همان دخت نه [17] K — مهرآفرید [18] I, IV, VI — دگر [19] K, I, IV — بد [20] I, IV — دگر [21] IV — بازو [22] IV — پسندیده آمد ب [23] K, I, IV — بت [24] K — نشاند [25] K, I, IV — چهل [26] K — خادمانرا بخواند I, IV — خادم بت‌پرست K, I, IV — доб.:

بگرد بتان‌بر [K — در] همی‌راندند * بر ایشان همی آفرین خواندند

بدو گفت برزین که ای شهریار — جهاندار و دانا و نیزه‌گزار
یکی بنده‌ام تا زیم شاه‌را — نیایش کنم خاک درگاه‌را[1]
یکی بنده تازانهٔ شاه‌را — ببرد و بیاراست درگاه‌را
سپهرا ز[2] سالار گردنکشان — جز از تازیانه نبودی نشان
چو دیدی کسی شاخ شیب[3] دراز — دوان[4] پیش رفتی و بردی نماز[5]
همی‌بود بهرام تا گشت مست — چو خرّم شد اندر عماری نشست
بیامد بمشکوی زرّین خویش — سوی خانهٔ عنبرآگین[6] خویش
چو[7] آمد یکی[8] هفته آنجا ببود — بسی خورد و بخشید و شادی نمود[9]

١٣

بهشتم بیامد بدشت شکار — خود و روزبه با سواری هزار
همه دشت یکسر پر از گور دید — ز قربان[10] کمان کیان[11] برکشید[12]
دوزاغ[13] کمانرا[14] بزه برنهاد — ز یزدان پیروزگر کرد یاد
بهاران و گوران شده جفتجوی — ز کشتن[15] بروی اندرآورده روی
همی پوست کند این ازان آن ازین — ز خونشان شده لعل روی زمین
همی‌بود بهرام تا گور نر — بمستی جدا شد یک از[16] یک[17] دگر
چو پیروز شد[18] نرّه گور دلیر — یکی ماده‌را اندرآورد زیر[19]
بزه داشت بهرام[20] چنگی[21] کمان — بخندید چون[22] گور[23] شد[24] شادمان
بزد تیر بر پشت آن گور نر — گذر کرد بر گور پیکان و پر
نر و ماده‌را هر دو برهم[25] بدوخت — دل لشکر از زخم او برفروخت

---

[1] K, I, IV — бб. 709—710 оп. [2] Л — سپهدار [3] K — و شیبی [4] Л — ورا IV — روان [5] VI — бб. 711—713 оп. [6] VI — گوهرآگین [7] K — بر [8] I, IV — بیک [9] K, I, IV — و گفت حكاية أخرى لبهرام مع برزين Б — бб. 599—716 озаглавлены و چندی ستود — VI و شنود الجوهری Б—доб. в конце эпизода мадх̣ Маḥмӯду. [10] K, I, IV—ترکش [11] K, I, IV—کیی [12] VI—бб. 717, 718 оп. [13] VI — همانگه [14] I, IV — سیه‌را [15] K, I, IV, VI — کشتی [16] VI — جدا گشت از [17] K, I, IV—یکی از [18] Л—بیرون شد آن [19] I, IV, VI—б. оп. [20] Л—بهرامان (метр нарушен). [21] IV — چنگی [22] VI — و وز [23] I — دید و IV — دید [24] K—دیدشان [25] I, IV — ماده هر دو بهم

ز لشکر هر انکس که آن زخم دید — بران[1] شهریار آفرین گسترید
که چشم بد از فرّ تو دور باد — همه روزگاران تو[2] سور باد
بمردی تو اندر زمانه نوی — که هم[3] شاه و هم خسرو و[4] هم گوی[5]

۱٤

وزانجا برانگیخت شبرنگرا[6] — بدیدش یکی بیشهٔ تنگرا[7]
دو شیر ژیان پیش آن بیشه دید — کمانرا بزه کرد و اندرکشید
بزد تیر بر[8] سینهٔ شیر[9] چاک[10] — گذر کرد تا[11] پرّ و پیکان بخاک[12]
بر ماده شد تیز[13] بگشاد دست[14] — بر شیر با[15] گردرانش ببست[16]
چنین گفت کان تیر بیپرّ بود — نبد تیز[17] پیکان او کرّ بود
سپاهش همی[18] خواندند آفرین — که ای نامور شهریار زمین
ندید و نبیند کسی در[19] جهان — چو تو[20] شاه بر تخت شاهنشهان
چو با تیر بیپر تو[21] شیر افگنی — پی کوه خارا ز بن برکنی
بدان مرغزاراندرون راند[22] شاه — ز لشکر هرانکس که بد نیکخواه
یکی بیشه دیدند[23] پر گوسفند — شبانان گریزان ز بیم گزند
یکی سرشبان دید[24] بهرامرا — بر او دوید از پی نامرا[25]
بدو گفت بهرام کاین گوسفند — که آرد[26] بدین جای[27] ناسودمند[28]
بدو سرشبان گفت کای[29] شهریار[30] — ز گیتی من آیم بدین مرغزار
همین گوسفندان گوهرفروش — بدشت اندرآوردم[31] از کوه دوش
توانگر خداوند این گوسفند — بپیچد همی از نهیب گزند[32]

[1] IV — ابر [2] K — روزگارانت با [3] K — همان [4] Л, I — و оп. [5] VI — б. оп.; Б — перевод бб. 717—729 отсутствует. [6] K, I, IV — شاه [7] K, I, IV — یکی بیشه پیش اندرآمد براه [8] I, IV — و شد [9] VI — доб. و [10] K — نر [11] IV, VI — با [12] K — تیرش ز پیکان و پر VI — پیکانش پاک [13] K — доб. و [14] VI — شست [15] K — تا I — دا [16] K — بخست [17] K — پرّ و [18] K, I, IV, VI — همه [19] K, I, IV — کس اندر [20] K — چنو [21] I — پرّ [22] VI — رفت [23] I, IV, VI — بیشهٔ دید [24] Л — بود [25] I, IV — نبودش ز بیم دد آرامرا [26] K, VI — دارد [27] K — بوم [28] Л — که پیچد همی از نهیب گزند [29] I — ای [30] K, I, IV, VI — نامدار [31] Л — آورده [32] Л — б. оп.

بخروار با نامور گوهرست همان زرّ و سیمست و هم زیورست
ندارد جز از[1] دختری[2] چنگ‌زن سر[3] جعد[4] زلفش شکن بر[5] شکن
نخواهد[6] جز از دست دختر نبید کسی مردم[7] پیر ازین‌سان ندید
اگر نیستی داد بهرامشاه مر اورا کجا ماندی دستگاه
شهنشاه گیتی نکوشد[8] بزر[9] همان موبدش نیست بیدادگر
نگویی مرا کاین ددانرا که کشت که اورا خدای جهان باد پشت
بدو گفت بهرام کاین هردو شیر تبه شد به[10] پیکان مرد دلیر
چو شیران جنگی بکشت او[11] برفت سواری[12] سرافراز با یار هفت[13]
کجا باشد ایوان گوهرفروش پدیدار کن راه و[14] بر ما مپوش[15]
بدو سرشبان گفت ز ایدر برو دهی[16] تازه پیش اندرآیدت نو
بشهر آید آواز زان[17] جایگاه بنزدیکئ کاخ بهرامشاه
چو گردون بپوشد حریر سیاه بجشن آید آن مرد بادستگاه[18]
گر ایدونک باشدت[19] لختی درنگ بگوش آیدت نوش و آواز چنگ
چو بشنید بهرام بالای خواست یکی جامهٔ خسرو آرای[20] خواست
جدا شد ز دستور وز لشکرش همانا پر از آرزو[21] شد[22] سرش
چنین گفت با موبدان[23] روزبه که اکنون شود شاه ایران[24] بده
نشینند بدان[25] خان گوهرفروش همه سوی گفتار دارید گوش[26]
بخواهد همان دخترش[27] از پدر نهد بی گمان بر سرش تاج زر[28]

[1] VI — بجز [2] IV, VI — دختر [3] I, IV — доб. و VI — سیه [4] I, IV, VI — доб. و [5] K — در
[6] VI — نگیرد [7] IV — دختر [8] Л, I — نکوبد [9] K — نگیردش زر [10] I, IV, VI — ز
[11] Л, K — و [12] K, VI — سوار [13] K — доб.:
وزان‌پس چنین گفت با سرشبان * که این جای باشی تو روز و شبان
شدی ایمن از رنج شیران نر * بباش اندرین مرز و انده مخور
[14] K — و сп. [15] VI — б. оп. [16] K, I, IV — رهی [17] K, I — بشهراندر آواز آن [I — ازان] IV — بشهر اندرون دارد او VI — ازان [18] IV — б. стоит после б. 757. [19] Л — ش [20] Л — آلای VI — خسروی‌آرای [21] K, VI — زو [VI — آواز] پرآزار [22] K — بد I, IV — پرآزار شد زو
[23] K, I, IV — مهتران [24] VI — گیتی [25] K, I, VI — بکوبد در [26] IV — б. оп. [27] K, I, IV, VI — مران دخترا [28] K, I, IV — доб.:
وزان‌جا بمشکوی زرّین برد * وگر در شبستان برزین [IV — زرّین] برد

نیابد همی سیری از خفت‌وخیز ... شب تیره زو جفت گیرد گریز
شبستان مر اورا فزون از صدست ... شهنشاه زین‌سان که[1] باشد بدست
کنون نه‌صد و سی زن از مهتران[2] ... همه بر سران[3] افسر از[4] گوهران[5]
ابا یاره و تاج و با تخت زر ... درفشان ز دیبای رومی گهر[6]
شمردست خادم بمشکوی شاه ... کزیشان یکی[7] نیست بی دستگاه
همی باژ خواهد ز هر مرز و بوم ... بسالی بریشان[8] رود[9] باژ روم[10]
دریغ آن بر و کتف[11] و بالای شاه[12] ... دریغ آن رخ مجلس‌آرای شاه[12]
نه‌بیند چنو کس ببالای[13] و زور[14] ... بیک تیر برهم بدوزد دو گور[15]
تبه گردد از خفت‌وخیز[16] زنان ... بزودی شود سست[17] چون پرنیان[18]
کند دیده تاریک و رخساره[19] زرد ... بتن سست گردد بلب[20] لاژورد[21]
ز بوی زنان موی گردد سپید ... سپیدی کند در[22] جهان ناامید
جوانرا[23] شود[24] گوژ بالای راست ... ز کار زنان چندگونه بلاست
بیک ماه[25] یک بار[26] آمیختن ... گر افزون بود خون بود ریختن[27]
همین[28] بار[29] از بهر فرزندرا ... بباید جوان خردمندرا
چو افزون کنی کاهش افزون کند[30] ... ز سستی تن[31] مرد بی[32] خون کند[33]
برفتند گویان بایوان شاه ... یکی گفت خورشید گم کرد راه
شب تیره‌گون[34] رفت بهرام گور ... پرستنده یک تن[35] ز بهر[36] ستور

---

[1] K, I, IV, VI — گونه [VI — شهنشه کزین] ازین [2] K, I, IV, VI — تن از دختران [3] VI — بسربر همی [4] Л — از оп. [5] I, IV — افسران گران [6] K, I, IV, VI — б. оп. [7] I, IV — کسی [8] K — بدیشان مقرّر [9] K, I, IV — شود [10] K — باژگون (нет рифмы и смысла). [11] K — همه زور [12] K, I, IV — اوی [13] K — بدیدار I, IV — ببالا [14] VI — در چنان هیچکس [15] VI — میان کهان و میان مهان [16] Л — خفت‌خیز (ر. ک. بیت ۷۶۳) [17] K — جهان VI — نرم VI — نیست [18] I, IV — بی‌تنان T — بدتنان [19] K, IV — رخسار [20] I, IV — برخ [21] VI — б. оп. [22] K, I, IV — زین VI — از [23] I, IV — چو چوگان [24] K — کند [25] Л — سال [26] I, IV — доб. از [27] VI — ز جان و دل خویش بگسیختن [28] VI — مر این [29] K, I, IV — مایه [30] K, I, IV — بود [31] K, I, IV — دل [32] K, I, IV — پر [33] K, I, IV — بود VI — б. оп. [34] Л — چون [35] K — باء او [36] VI — همی تاخت در راه و بی‌ره

چو آواز چنگ اندرآمد[1] بگوش   بشد شاه تا خان[2] گوهرفروش[3]
همی‌تاخت باره بآواز[4] چنگ   سوی خان بازارگان بی درنگ
بزد حلقه‌را بر در و بار خواست   خداوند خورشیدرا یار خواست
پرستندهٔ مهربان گفت کیست   زدن در شب تیره[5] از بهر چیست
چنین داد پاسخ که شبگیر شاه   بیامد سوی دشت نخچیرگاه
بلنگید در زیر من بارگی   ازو باز گشتم به بیچارگی[6]
چنین اسپ و زرّین ستامی[7] بکوی[8]   بدزدد کسی من شوم چاره‌جوی[9]
بیامد کنیزک بدهقان بگفت   که مردی همی‌خواهد از ما[10] نهفت
همی‌گوید اسپی[11] بزرّین ستام   بدزدند از[12] ایدر شود کار خام
چنین داد پاسخ که بگشای در   ببهرام گفت اندرآی ای پسر[13]
چو شاه اندرآمد[14] چنان جای دید   پرستنده هر جای[15] بر پای دید
چنین گفت کای[16] دادگر یک خدای   بخوبی[17] توی بنده‌را رهنمای
مبادا جز[18] از داد آیین من   مباد آز و[19] گردنکشی دین[20] من
همه کار[21] و کردار من داد باد   دل زیردستان بما[22] شاد باد
گر[23] افزون شود[24] دانش و داد[25] من   پس از مرگ روشن بود یاد[26] من
همه زیردستان چو[27] گوهرفروش   بمانند با نالهٔ[28] چنگ و نوش[29]
چو آمد ببالای ایوان[30] رسید[31]   ز در دختر میزبان‌را بدید
چو دهقان ورا دید بر پای خاست   بیامد خم آورد بالای راست

---

1 VI — چنگش بیامد 2 K — خوان 3 VI — هم آواز رود و هم آواز نوش K, I, IV — обратный порядок мисра. 4 K, I, IV, VI — گلگون بر آواز [IV — آوای] 5 VI — برین در بگوید که 6 K — یکبارگی 7 K — است زین و ستامم 8 VI — ستام نکو 9 VI — جو 10 VI — این دم 11 K — اسپم 12 K — و ز 13 I, IV, VI — تو مهمان ندیدستی ایدر مگر I, IV, VI — доб.: کنیزک دوان [VI — درون] رفت و بگشاد در * ببهرام گفت اندرآی ای پسر 14 VI — اندرون شد 15 VI — پرستندهٔ چند 16 IV — ایا 17 VI — بنیکی 18 VI — بجز 19 Л — و оп. 20 VI — کار (нет рифмы). 21 IV — داد 22 K, I, IV — بمن 23 Л — که 24 Л — بود 25 Л — دین 26 Л — جهان بین 27 Л, K, IV — چو оп. 28 Л, IV — ناله و 29 Л — جوش VI — бб. 794, 795 оп. 30 Л, VI — بایوان و در می [VI — وی] 31 K — به ایوان چنان چون سزید

بدو گفت شب بر تو فرخنده باد　　همه[1] بدسگالان ترا بنده[2] باد
نهالی بیفگند و مسند نهاد　　ز دیدار او میزبان[3] گشت شاد
گرانمایه خوانی بیاورد زود[4]　　برو خوردنیها ازان‌سان[5] که بود[6]
بیامد یکی مرد مهترپرست　　بفرمود تا اسپ اورا ببست
پرستنده‌را نیز خوان خواستند[7]　　یکی جای دیگر بیاراستند[8]
همان میزبانرا[9] یکی زیرگاه[10]　　نهادند و[11] بنشست نزدیک شاه
بپوزش بیاراست پس[12] میزبان　　ببهرام گفت ای گو مرزبان
توی میهمان[13] اندرین خان[14] من　　فدای تو بادا تن و جان[15] من
بدو گفت بهرام تیره شبان　　که باید[16] چنین تازه‌رو[17] میزبان
چو نان خورده شد جام باید گرفت　　بخواب خوش آرام باید گرفت[18]
بیزدان نباید بود ناسپاس　　دل ناسپاسان بود پرهراس[19]
کنیزک ببرد آبدستان[20] و تشت　　ز دیدار مهمان[21] همی خیره گشت
چو شد دست شسته می و جام خواست　　بمی[22] رامش و[23] نام و آرام خواست
کنیزک بیاورد جامی[24] نبید　　می سرخ و جام[25] و[26] گل و[27] شنبلید
بیازید دهقان بجام از نخست　　بخورد و[28] بمشک و گلابش بشست
ببهرام داد آن دلارای[29] جام　　بدو گفت میخواره‌را چیست نام
هم‌اکنون بدین[30] با تو پیمان کنم　　ببهرام شاهت گروگان کنم
فراوان بخندید زو[31] شهریار　　بدو گفت نامم گشسپ سوار

---

[1] K, VI — دل [2] K — همه کنده — VI تو کنده [3] K — بهرام یل [4] I, VI — زرد [5] K — نهاده برو خوردنیها [6] I, IV, VI — نهاده برو [درو — VI] خوردنیهای سرد [سود — IV] [7] K — ساختند [8] K — بنشاختند — I, IV بپیراستند [9] K — مرزبانرا [10] VI — بارگاه [11] VI — و оп. [12] K — لب [13] K — مرزبان [14] K, I, IV — کاخ [15] K, I, IV — بیامیز با رای گستاخ [16] K — نیابم [17] K, VI — تازه رخ I, IV — بیابی چو تازه رخ [18] I — б. оп.; K, I, IV — доб.:

شب تیره و بادهٔ خسروی　　* چو گشتی ز می سیر [مست — K] تا بغنوی
چو از خواب بیدار گردی پگاه　　* بمی تاخت باید بآیین شاه

[19] K, I, IV, VI — б. оп. [20] K — آب دستار [21] IV — بهرام (метр нарушен). [22] Л, I, IV — می و [23] K, VI — و оп. [24] VI — جام [25] IV — سرخفام [26] K, I, IV, VI — از [27] VI — و оп. [28] IV — و оп. [29] K, I, IV — دلارام [30] K — همی [31] K — ازان

من ایدر بـآواز چنگ آمدم نه از بهر جای[1] درنگ آمدم
بدو میزبان گفت کاین دخترم همی[2] بآسمان اندر آرد[3] سرم
همو[4] میگسارست و هم چنگزن همان[5] چامه‌گویست[6] و لشکرشکن[7]
دلارام را[8] آرزو نام بود همو[9] میگسار[10] و دلآرام[11] بود
بسرو سهی گفت بردار چنگ بپیش گشسپ آی با بوی و رنگ
بیامد بر پادشا چنگزن خرامان بسان بت برهمن[12]
بـبهرام گفت ای گزیده سوار بهر چیز مانندهٔ شهریار
چنان دان که این خانه بر[13] سور تست پدر میزبانست و[14] گنجور تست
شبان سیه بر تو فرخنده باد سرت برتر از ابر بارنده باد[15]
بدو گفت بنشین و[16] بردار چنگ یکی چامه[17] باید مرا بی درنگ
شود ماهیار ایدر امشب جوان گروگان کند پیش مهمان روان
زن چنگزن چنگ در[18] بر گرفت نخستین خروش مغان درگرفت[19]
دگر چامه را[20] باب خود ماهیار تو گفتی بنالد همی چنگ زار[21]
چو رود بریشم[22] سخن‌گوی گشت همه خانهٔ وی سمن‌بوی گشت
پدر را چنین گفت کای ماهیار چو سرو سهی بر لب جویبار[23]
چو کافور کرده[24] سر مشکبوی[25] زبان گرم‌گوی[26] و دل آزرم‌جوی
همیشه بداندیشت آزرده باد بدانش روان[27] تو[28] پرورده باد
توی چون[29] فریدون[30] آزاده‌خوی منم چون پرستار[31] نام آرزوی

[1] K — جنگ و; I, IV — کام و; VI — جای و [2] Л — همان [3] K — آید [4] K — که هم [5] K — خرامان بسان یکی نارون; I, IV — بت بر انجمن [6] Л — جام‌گویست [7] K — همه; VI — همی [IV — رودزن] см. б. 821. [8] Л — را оп.; VI — جهانجوی را [9] VI — همی [10] K, I, IV, VI — غمگسار [11] K — دل‌انجام [12] K, T — سهیل یمن; I, IV, VI — نارون [VI — یکی] تنی [13] K, I, IV, VI — خانهٔ [14] K — دخت و; IV — بان و оп. [15] VI — б. оп. [16] VI — بدو شاه گفتا که [17] Л — جام [18] K, IV — بر [19] K — خروشیدن اندر گرفت; I, IV, VI — برگرفت [20] Л — جام را [21] K — б. оп. [22] K — چو آن ماه زرّین [23] I, IV — вместо бб. 828—830 гаплография: A 828—B 830. [24] Л — گیرد; I, IV — گرد [25] Л, K, I, IV — گل سرخ‌موی [26] K — چرب‌گوی; VI — گرم کرده [27] Л — روانش; VI — روانت بدانش; I, IV — شبستان [28] Л — به [29] IV — خون [30] Л — خوب فرزند [31] K — پرستنده

ز مهمان چنان شاد گشتم که شاه — بچنگ اندرون چیره[1] بیند سپاه
چو این[2] گفته شد سوی مهمان گذشت — ابا چامه و چنگ نالان[3] گذشت
بمهمان چنین گفت کای شاه‌فش[4] — بلنداختر و یک‌دل و کینه‌کش[5]
کسی کو ندیدست بهرام‌را — خنیده[6] سوار دلارام‌را
نگه کرد باید بروی تو بس — جز اورا نمانی ز لشکر بکس
میانت چو غروست و بالا چو سرو — خرامان شده سرو همچون تذرو[7]
بدل نرّه[8] شیر و[9] بتن[10] زنده[11] پیل — بناورد خشت[12] افگنی بر دو میل
رخانت بگلنار ماند درست[13] — تو[14] گویی بمی برگ گل‌را بشست[15]
دو بازو بکردار ران هیون — بپای[16] اندرآری کُه بیستون
توآنی کجا چشم کس[17] چون تو مرد — ندید و نه‌بیند بروز[18] نبرد[19]
تن آرزو خاکپای تو باد — همه ساله زنده[20] برای تو باد
جهاندار ازان چامه و چنگ اوی — ز دیدار و بالا و آهنگ[21] اوی
بروبر ازان[22] گونه شد مبتلا — که گفتی دلش گشت گنج بلا
چو در پیش او مست شد ماهیار — چنین گفت با میزبان شهریار
که دختر بمن ده بآیین و[23] دین — چو خواهی که یابی بداد آفرین
چنین گفت با آرزو ماهیار — گزین شیردل چند خواهی نثار[24]
نگه کن بدو تا پسند آیدت — بر آسودگی[25] سودمند آیدت
چنین گفت با ماهیار آرزوی — که ای باب[26] آزاده و[27] نیک‌خوی
مرا گر همی داد خواهی بکس — همالم گشسپ سوارست و بس

[1] K, IV, VI — خیره [2] I — چنین [3] K, I, IV — ز مهمان سوی میهن و مان [4] IV — من [5] IV — ماه من [6] I, IV — ستوده VI — سپهبد [7] VI — б. оп. [8] I — ژنده [9] K — شیر شرزه I, IV — شیری [10] VI — زتن [11] I — نرّه [12] K, I, IV — اسپ [13] K — همی [14] Л, I, VI — چه [15] Л, I, VI — که شست K — تو گویی که می برفشاند همی [16] I, IV, VI — ز پای [17] K, I, IV — برنج آفریند [نیارد بگیتی — K] فلک [18] K, I, IV — ندیدم بسان تو اندر [19] VI — б. оп. [20] I, IV — زندگانی [21] K, I, IV — فرهنگ [22] I, IV — بدان VI — بران [23] Л — و оп. [24] K — вместо бб. 847—849 гаплография: A 847 — B 849. [25] K, I, IV, VI — بر او شوی [26] K, I, IV, VI — پیر [27] K, I, IV — دهٔ VI — بیندادل

تو گویی ببهرام ماند همی | چو جانست با او نشستن دمی[1]
بگفتار دختر بسنده[2] نکرد | ببهرام گفت ای سوار نبرد
بژرفی نگه کن سراپای[3] اوی | همان دانش و کوشش[4] و رای اوی
نگه کن بدو[5] تا پسند تو هست | ازو آگهی بهترست[6] ار نشست
بدین نیکوی نیز درویش نیست | بگفتن مرا[7] رای کم بیش نیست
اگر بشمری گوهر ماهیار | فزون آید از بدرهٔ[8] شهریار
گر اورا همی بایدت جام گیر | مکن سرسری امشب آرام گیر[9]
بمستی بزرگان نبستند[10] بند[11] | بویژه کسی[12] کو بود ارجمند[13]
بمان تا برآرد سپهر آفتاب | سر نامداران برآید ز خواب
بیاریم پیران داننده‌را | شکیبادل و چیزخواننده‌را
شب تیره از رسم بیرون بود | نه آیین شاه آفریدون بود
نه فرّخ بود مست زن خواستن | وگر نیز کاری نو آراستن
بدو گفت بهرام کاین بیهده‌ست | زدن[14] فال بد رای[15] و راه[16] بدست
پسند[17] منست امشب این چنگزن | تو این[18] فال بد تا توانی مزن
چنین[19] گفت با دخترش[20] آرزوی | پسندیدی[21] اورا بگفتار[22] و خوی
بدو گفت آری پسندیده‌ام[23] | بجان و بدل هست[24] چون[25] دیده‌ام[23]
بکن کار[26] زانپس بیزدان سپار | نه گردون بجنبست[27] با ماهیار

---

[1] K, I, IV —
که باشد که [K — ب] ببیند برین‌گونه‌مرد * بگوید ببهرام کز راه برد
VI —
که باشد که بینا برین‌گونه مرد * که خالی نگردد دل او ز درد
[2] IV — پسنده [3] K, I, IV — سر و پای [4] I, IV, VI — کوشش و دانش [5] K, I, IV — بدل
[6] K — مهترست [7] Л — از من بگفت [8] IV — گوهر [9] K, I, IV — обратный порядок мисра.
[10] K — نجستند IV — نوشتند [11] K — چند [12] K, I, IV — زنی [13] VI — б. оп. [14] VI — زنی
[15] Л, VI — را I, IV — راه [16] K — راه دیو I, IV — رای [17] VI — بلند [18] IV — تواش [19] I — بدو IV — پدر [20] K — بدختر چنین گفت کای I, IV — دختر ای [21] I, IV — پسندی تو
[22] K — بآیین I, IV, VI — بدیدار [23] K, I, IV — بدمش [24] K, I, IV, VI — [K — همان دم که] بچشم سر از دور [25] K — می [26] K, I, IV — доб. و [27] K, I, IV — بکینست

بدو گفت کاکنون تو جفت ویی — چنان دان که اندر نهفت ویی
بدو داد و بهرام گورش بخواست — چو شب[1] روز شد کار او[2] گشت راست
سوی حجرهٔ خویش رفت آرزوی[3] — سرایش[4] همه خفته بد[5] چار سوی
بیامد بجای[6] دگر ماهیار — همی ساخت[7] کار گشسپ سوار
پرستندهرا گفت درها ببند — یکیرا[8] بتاز از[9] پس[10] گوسفند
نباید که آرند خوان بی بره — بره نیز پرورده باید سره
چو بیدار گردد فقاع و یخ آر[11] — همیباش پیش گشسپ سوار[12]
یکی جام کافور[13] بر[14] با[15] گلاب — چنان کن که بویا بود جای خواب
من از جام می همچنانم[16] که دوش — نتابد[17] می این پیر[18] گوهرفروش
بگفت این و[19] چادر بسر برکشید[20] — تن‌آسانی و خواب در بر کشید[21]
چو خورشید تابنده بفراخت[22] تاج — زمین شد بکردار دریای[23] عاج
پرستنده تازانهٔ شهریار — بیاویخت از خانهٔ[24] ماهیار[25]
سپهرا ز[26] سالار[27] گردنکشان[28] — بجستند زان تازیانه نشان
سپاه انجمن شد بدرگاه بر — کجا همچنان[29] بر در شاه بر
هرانکس که تازانه دانست[30] باز — برفتند و بردند پیشش نماز
چو دربان بدید آن سپاه گران — کمردار[31] بسیار و ژوپین‌وران[32]

---

1 Л — شد 2 K, I, IV, VI — کارها 3 VI — اندرو 4 K, I, IV, VI — سرایی 5 VI — از
6 K — بجایی 7 K — خوار 8 K, I, IV — کسیرا 9 I — بتازان 10 K — در I, IV — سوی
11 Л — فقاع آر و یخ 12 Л — یکی چون که دارد چنین مرد نغ VI — вместо бб. 874—876:
بفرمود پس دخترشرا که زود * شبستان معطّر کن از بوی عود
بیزدان نباید شدن ناسپاس * دل ناسپاسان بود پر هراس
چو آمد بدو گفت بهرامشاه * که ای از جمالت خجل گشته ماه
13 K — بر عنبر 14 IV — پر 15 I, IV — پر 16 K — خود چنانم 17 K — نباید 18 Л — نیابد
19 IV — و оп. 20 K, I, IV — درکشید 21 K, I, IV — را VI — پیر با شده مست پی از مرد
برگزید VI — б. оп. 22 K, I, IV — بنمود VI — بفروخت 23 K, I, IV — تابنده 24 K, I, IV —
پردهٔ VI — درگهِ 25 I, IV — б. стоит после б. 871. 26 VI — سپهدار 27 VI — доб. و 28 K —
چنان هم 29 I, IV, VI — بیامد سپه همچو رود روان I, IV — بیامد سپردار و ژوپین‌کشان
کجا 30 VI — را دید 31 K, I, IV — سپردار 32 K — نیزه‌وران VI — جوشن‌وران

بیامد بر[1] خفته برسان گرد[2] — سر پیر از[3] خواب بیدار[4] کرد
بدو گفت برخیز و بگشای دست — نه هنگام خوابست و جای نشست
که شاه جهانست مهمان تو — بدین بی‌نوا خانه[5] و مان[6] تو
بیکایک دل[7] مرد گوهرفروش — ز گفتار دربان برآمد بجوش
بدو گفت کاین‌را[8] چه[9] گویی همی — پی شهریاران[10] چه جویی همی
همان چون ز گوینده بشنید مست[11] — خروشان ازانجای[12] بر پای جست[13]
ز[14] دربان برآشفت و گفت این سخن — نگوید خردمند مرد کهن
پرستنده گفت ای جهاندیده[15] مرد — ترا بر زمین شاه ایران که[16] کرد[17]
بیامد پرستنده هنگام روز — که پیدا نبد هور[18] گیتی‌فروز
یکی تازیانه بزر تافته[19] — بهر جای گوهر برو بافته[20]
بیاویخت از پیش درگاه ما — بدان سو که باشد گذرگاه ما[21]
ز دربان چو بشنید یکسر[22] سخن — بپیچید بیدار مرد کهن
که من دوش پیش شهنشاه مست — چرا بودم[23] و دخترم می‌پرست[24]
بیامد سوی حجرهٔ آرزوی — بدو گفت کای[25] ماه آزاده‌خوی
شهنشاه بهرام بود[26] آنک دوش — بیامد سوی خان گوهرفروش
همی‌آمد از دشت نخچیرگاه — عنان تافتست از کهن‌دژ براه
کنون خیز و دیبای چینی[27] بپوش — بنه بر سر افسر چنان‌هم که[28] دوش

---

1 K, I, IV, VI — سر 2 K, I, IV, VI — بیدار کرد 3 I, IV, VI — همان از پی 4 K — سر خفته‌را پر ز تیمار I, IV — بیکار 5 K, I, IV — میهن 6 VI — بدین بی نوآیین فرمان
7 Л — ز دل K — بدو 8 K, I, IV — از 9 VI — افسانه 10 K, I, IV, VI — از شهریار 11 I, IV — راست 12 K, I, IV — جامه 13 I, IV — خاست 14 I, IV — بـ 15 K — خردمند 16 VI — چه
17 K, I, IV, VI — доб.:
سپاهست [که هستند — K] چندان بدرگاه تو * که گر بگذری تنگ شد راه تو
هرانکس که آید بدرگه [براهت — VI] فراز * برند آن پلاس کهن [سپه — IV] را نماز [فراز — VI]
18 I, IV — نور 19 K — بافته 20 K — دافته 21 VI — б. оп.; K, I, IV — доб.:
کنون کار برساز و سستی مکن * بمی نیز [هیچ — K] ذاتن‌درستی مکن
22 K — ازین‌سان 23 I, IV, VI — گشتم 24 K — б. оп. 25 I, IV — ایا 26 I, IV — بد 27 I, IV — رومی 28 I — چو

نگارش کن از گوهر شاهوار * سه[1] یاقوت سرخ از در شهریار[2]
چو بینی رخ شاه خورشیدفش[3] * دو تایی برو دست کرده بکش
مبین مر ورا[4] چشم در پیش دار * ورا چون روان و تن خویش دار
چو پرسدت با او[5] سخن[6] نرم گوی * سخنهای باشرم و[7] بازرم[8] گوی[9]
من اکنون نیایم اگر خواندم * بجای پرستنده بنشاندم
بسان همالان نشستم بخوان * که اندر تنم خرد[10] باد[11] استخوان
که من[12] نیز گستاخ گشتم[13] بشاه * به پیر و جوان از می آید گناه
همانگه[14] یکی بنده آمد دوان * که بیدار شد شاه روشن‌روان[15]
چو بیدار شد[16] ایمن و[17] تن‌درست * بباغ اندرآمد سر و تن بشست
نیایش‌کنان پیش خورشید شد * ز یزدان دلی[18] پر ز امّید شد
وزانجا بیامد بجای[19] نشست * یکی جام می خواست[20] از می‌پرست
چو از کهتران آگهی یافت شاه * بفرمودشان[21] باز گشتن[22] براه[23]
بفرمود تا رفت پیش آرزوی * همی‌بودش از آرزوی[24] آرزوی
برفت[25] آرزو با می و[26] با نثار * پرستنده[27] با تاج و با گوشوار[28]
دو تا گشت و اندر[29] زمین بوس[30] داد * بخندید زو شاه و برگشت شاد[31]
بدو گفت شاه این کجا داشتی * مرا مست کردی[32] و بگذاشتی

---

[1] K — ز [2] Л — شاهوار VI — б. оп.; K — доб.:
بدو داد و گفتا بر شاه رو * برو آفرین کن همی نو بنو
[3] IV — فرشیدفش [4] K, I, IV — مراورا مبین VI — مبین در رخش [5] K, I, IV — وی [6] VI — پاسخ ورا [7] K — بدو هر چه گویی [8] I, IV — سخنها بآزرم و با شرم VI — آزرم [9] K — доб.:
که من دوش چون او بیامد ز در * بدان فرّ و برز و بدان یال و بر
همی ارز اورا چو بنشاختم [نشناختم] * بنزدیک او گردن افراختم
[10] VI — پاره [11] K — جنبان مبادم به تن I — ذان مباد [12] K, I, IV — بمی [13] VI — کردم [14] IV — دم [15] I — نوشین‌روان [16] K — ازان‌پس همی [17] VI — چو از خواب بیدار شد [18] K — دلش [19] IV — جایی [20] K — جست [21] K, I, IV — تا [22] K, I, IV — گردد [23] K, I — سپاه [24] VI — دلش بود بر [25] K — بشد [26] K — پیش شه [27] K, I, IV — پرستار [28] VI — б. оп. [29] K, I, IV, VI — تایی شد و بر [30] I, IV — بوسه [31] K — доб.:
همان سرخ یاقوت‌را پیش شاه * فروریخت و برگشت رخشنده ماه
[32] VI — گشتم

همان چامه و چنگ مارا بس است | نثار زنان بهر دیگر کس است
بیار آنک[1] گفتی ز نخچیرگاه | ز رزم و[2] سر نیزه و زخم[3] شاه[4]
ازان‌پس بدو گفت گوهرفروش | کجا شد که ما مست گشتیم دوش
چو بشنید دختر پدررا بخواند | همی[5] از دل شاه خیره بماند
بیامد پدر دست کرده بکش | بپیش شهنشاه[6] خورشیدفش
بدو گفت شاها ردا[7] بخردا | بزرگا سترگا گوا[8] موبدا[9]
کسی کو خرد دارد و پادشی[10] | نباید گزیدن جزاز[11] خامشی
ز نادانی آمد[12] گنهکاریم | گمانم که دیوانه پنداریم
سزد گر ببخشی گناه مرا | درفشان[13] کنی روز[14] و[15] ماه مرا
منم بر درت بندهٔ بی‌خرد | شهنشاهم[16] از بخردان[17] نشمرد
چنین داد پاسخ که از مرد مست | خردمند چیزی نگیرد[18] بدست
کسی‌را که می اندر آرد بروی | نباید که یابد[19] ز می رنگ و بوی[20]
بمستی ندیدم ز تو بدخوی | همی[21] ز آرزو این سخن[22] بشنوی
تو پوزش بران کن که تا چنگ‌زن | بگوید همان[23] لاله اندر سمن
بگوید یکی تا بدان می خوریم | پی[24] روز ناآمده نشمریم[25]
زمین بوسه داد آن‌زمان ماهیار | بیاورد[26] خوان و برآراست[27] کار[28]
بزرگان که بودند بر در بپای[29] | بیاوردشان مرد پاکیزه‌رای
سوی حجرهٔ خویش رفت آرزوی | ز مهمان بیگانه پرچین[30] بروی
همی‌بود تا چرخ پوشد سیاه | ستاره پدید آید از[31] گرد ماه

[1] K, I, VI — آنچ [2] K, I, VI — زخم [3] K, I — رزم [4] I — گاه IV — б. оп. [5] VI — همان [6] K — جهاندار [7] K — گوا VI — روا [8] K, VI — ردا [9] Л — مهترا (нет рифмы); K, I, IV—доб.:

همه ساله گیتی بکام تو باد * بهر جای بر تاج نام تو باد

[10] K, I, IV, VI — خورَدْ داروی بیهشی [11] VI — نیابد گزندی بجز [12] VI — اندر [13] I, IV — درخشان [14] K, IV, VI — تیره I — روی [15] Л, K, I, IV, VI — و оп., в тексте—конъектура. [16] IV — شهنشاه [17] K, I, IV, VI — مردمان [18] VI — نگیرد خردمند چیزی [19] K, I, VI — ببیند [20] K — б. стоит после б. 927; VI — б. оп. [21] VI — همان [22] K — ز من زشت گفتن تو خود [23] VI — همه [24] Л — بدو [25] VI — б. оп. [26] VI — بیاراست [27] I, IV — بیاراست و [28] K — می و می‌گسار [29] I, IV, VI — سرای [30] K — چین زد IV, VI — در [31] IV — آید و

چو نان خورده شد آرزو را بخواند   بکرسی زر پیکرش بر نشاند
بفرمود تا چنگ برداشت ماه   بدان[1] چامه کز پیش فرمود شاه
چنین گفت کای شهریار دلیر   که بگذارد از نام تو بیشه شیر
توی شاه پیروز و[2] لشکرشکن   همان[3] روی چون لاله اندر چمن[4]
ببالای تو بر زمین شاه نیست   بدیدار تو بر فلک[5] ماه نیست[6]
سپاهی که بینند سپاه ترا   بچنگ اندر آوردگاه ترا
بدرّد دل و مغزشان از نهیب   بلندی ندانند باز از نشیب
همانگه چو از باده خرّم شدند   ز خردک بجام[7] دمادم شدند
بیامد بر پادشا روزبه   گزیدند جایی مر اورا بده[8]
بفرمود بهرام[9] خادم چهل   همه[10] ماهچهر[11] و همه[10] دلگسل
رخ رومیان همچو دیبای روم   ازیشان همی تازه شد مرز و[12] بوم
بشد آرزو تا بمشکوی شاه   نهاده بسر بر ز گوهر کلاه
بیامد شهنشاه با[13] روزبه   گشاده دل و شاد از ایوان[14] مه[15]
همی راند گویان بمشکوی خویش   بسوی بتان سمن بوی خویش[16]

۱۵

بخفت آن شب و بامداد پگاه   بیامد سوی دشت نخچیرگاه
همه راه و بی‌راه لشکر گذشت   چنان شد[17] که یک ماه ماند او[18] بدشت[19]
سراپرده و خیمه‌ها ساختند   ز نخچیر دشتی بپرداختند
کسی را نیامد بران دشت خواب   می و گوشت[20] نخچیر و چنگ و رباب
بیابان همی[21] آتش افروختند   تر و[22] خشک هیزم بسی[23] سوختند

[1] K — ازان [2] I, VI — و оп. [3] K, I, IV — ترا [4] K, I, IV — سمن [5] I, IV — باسمان [6] VI — б. оп. [7] K — کوچک بدام [8] K — چنان‌چون بود از در شاه مه [9] K, I, IV, VI — عماری [10] K — بسی [11] K, I, IV, VI — روی [12] Л — و оп.; VI — روی [13] IV — بیاورد [بفرمود — VI] بر پادشا (см. б. 946). [14] Л — بایوان [15] VI — б. оп. [16] I, IV, VI — б. оп.; Б — перевод бб. 730—951 отсутствует. [17] K — هم VI — بد [18] I, IV — ماند [19] IV — ز دشت [20] K, IV, VI — доб. و [21] K, I, IV, VI — همه [22] I, IV — برو [23] K, I, IV, VI — همی

برفتند بسیار مردم ز شهر | کسی کش ز دینار بایست بهر
همی‌بود[1] چندی خرید و فروخت | بپایان ز لشکر همی‌برفروخت[2]
ز نخچیر دشت و ز مرغان آب | همی‌یافت خواهنده چندان[3] کباب
که بردی بخروار تا[4] خان خویش | بر[5] کودک خرد و[6] مهمان خویش
چو ماهی برآمد شتاب آمدش | همی با بتان[7] رای خواب آمدش
بیاورد لشکر ز نخچیرگاه | ز گرد سواران ندیدند راه
همی‌رفت لشکر بکردار گرد | چنین تا رخ روز شد لاژورد
یکی شارستان پیشش آمد براه | پر از برزن و کوی و بازارگاه
بفرمود تا لشکرش با بنه | گذارند و ماند خود او[8] یکتنه
بپرسید تا مهتر ده کجاست | سر[9] اندرکشید و همی‌رفت راست[10]
شکسته دری دید پهن و دراز | بیامد خداوند و بردش نماز
بپرسید کاین خان[11] ویران کراست[12] | میان ده این جای[13] ویران چراست
خداوند گفت این سرای منست | همین بخت بد رهنمای منست
نه گاوستم ایدر نه پوشش[14] نه خر[15] | نه دانش[16] نه مردی[17] نه پا و نه پر
مرا دیدی اکنون سرایم ببین | بدین خانه نفرین به از آفرین
ز[18] اسپ اندرآمد بدید آن[19] سرای | جهاندارا[20] سست شد دست و پای
همه خانه سرگین بد[21] از گوسفند | یکی طاق بر پای و[22] جای بلند
بدو گفت چیزی ز بهر نشست | فراز آور ای مرد مهمان‌پرست
چنین داد پاسخ که بر میزبان | بخیره[23] چرا خندی ای مرزبان
گر افگندنی هیچ[24] بودی مرا | مگر مرد مهمان ستودی مرا

---

[1] Л — доб. و [2] K, I, IV — доб.:

خریدی همی [همه — K] مرد بازارگان * ده آهو و گوری بها رایگان [بدینارگان — IV]

[3] K, VI — چندی [4] K — زی IV — با [5] VI — سوی [6] I — و оп. VI — و مرد [7] I, IV — تا زنان

[8] K — بره I — کسی VI — تنی [9] I — پس [10] VI — обратный порядок мисра; IV — бб. 962—966 оп.

[11] K — خوان I, IV, VI — جای [12] VI — کجاست [13] K — خان [14] K — کوشش [15] I, IV, VI — خور

[16] I, IV — مردی VI — کوشش [17] I, IV, VI — دانش [18] K — ب I, IV — بر [19] VI — زد اسپ و

[20] K, I, IV, VI — جوی را [21] VI — بر [22] K, I, IV — و оп. [23] K — که خیره درون شد میان

[24] VI — چیز

نه افگندنی هست و[1] نه خوردنی — نه پوشیدنی و نه گستردنی
بجای[2] دگر خانه جویی رواست[3] — که ایدر همه کارها[4] بی‌نواست
ورا گفت پالش نگه کن یکی — که تا برنشینم برو اندکی
بدو[5] گفت ایدر نه جای نکوست[6] — همانا ترا شیر مرغ آرزوست[7]
پس‌انگاه گفتش که[8] شیر آر[9] گرم — چنان‌چون[10] بیابی[11] یکی[12] نان نرم[13]
چنین داد پاسخ که ایدون گمان — که خوردی و گشتی[14] ازو[15] شادمان
اگر نان بدی در تنم جان بدی — اگرچند جانم به از نان بدی
بدو گفت گر نیستت گوسفند — که آمد بخان تو سرگین فگند[16]
چنین داد پاسخ که شب تیره شد[17] — مرا سر ز گفتار تو خیره شد[17]
یکی خانه بگزین که یابی[18] پلاس — خداوند آن خانه دارد سپاس
چه باشی بنزدیکئ شوربخت — که بستر کند شب[19] ز برگ درخت
بزر تیغ داری بزربر[20] رکیب — نباید که آید ز دزدت نهیب
ز یزدان بترس و ز من دور باش — بهر کار چون من تو رنجور باش[21]
چو خانه برین‌گونه ویران بود — گذرگاه دزدان و شیران بود
بدو گفت اگر دزد شمشیر من — ببردی کنون نیستی[22] زیر من
کدیور[23] بدو گفت زین در مرنج — که در خان من[24] کس نیابد[25] سپنج
بدو گفت شاه ای خردمند پیر — چه باشی بپیشم همی[26] خیره[27] خیر[28]
چنان‌چون گمانم هم از[29] آب سرد — ببخشای ای مرد[30] آزادمرد[31]
کدیور بدو گفت کان[32] آبگیر — بپیش است کمتر ز[33] پرتاب تیر[34]

---

[1] IV — و оп. [2] I — بجایی [3] K, I, IV — سزاست [4] IV — کار او [5] I, IV — ورا [6] K, I — لهوست [7] VI — бб. 979, 980 оп. [8] K, I, IV, VI — بدان [I — بدین, IV, VI — بدو] میزبان [VI — میهمان] گفت [9] IV, VI — از (метр нарушен). [10] I, IV — گر [11] K — بباید [12] VI — فراز آر پیش من و — IV [13] IV — گرم (нет рифмы). [14] K, I, IV — رفتی [15] K — همی I, IV — برو VI — ازان [16] K — б. оп. [17] K, I, IV, VI — گشت [18] I, IV — دارد VI — باشد [19] I, IV — او [20] VI — و زرّین [21] K, I, IV, VI — б. оп. [22] K, VI — نبودی کنون [23] K — دگر پس [24] I, IV — ما [25] Л, IV — نیاید K — نگیرد [26] K, I, IV — همی پیش من [27] K, I — خیر [28] VI — ندیدی فزون از دو پرتاب تیر [29] I, IV — همی ز [30] VI — پیر [31] I, IV — بر من ایا راد مرد [32] VI — نمودش که آن [33] K, I, IV — ندیدی فزون از دو [34] VI — چه باشی همی پیش من خیرخیر см. б. 993.

بخور چند خواهی[1] و بردار نیز | چه جویی[2] بدین[3] بی‌نوا خانه چیز
همانا بدیدی تو درویش مرد | ز پیری فرومانده از کارکرد
چنین داد پاسخ که گر مهتری[4] | نداری[5] مکن[6] جنگ با لشکری
چه نامی بدو گفت فرشیدورد | نه بوم و نه پوشش[7] نه خواب و نه[8] خورد
بدو گفت بهرام با[9] کام خویش | چرا نان نجویی[10] بدین نام خویش
کدیور بدو گفت کز کردگار[11] | سرآید[12] مگر بر من این روزگار[13]
نیایش کنم پیش یزدان خویش | ببینم[14] مگر بی تو ویران[15] خویش[16]
چرا آمدی در سرای تهی | که هرگز نبینی[17] مهی و بهی[18]
بگفت این و بگریست چندان[19] بزار | که بگریخت ز آواز[20] او شهریار
بخندید زان پیر و آمد براه | دمادم بیامد پس او[21] سپاه[22]
چو بیرون شد از نامور شارستان | بپیش اندرآمد یکی خارستان
تبر داشت[23] مردی همی‌کند خار | ز لشکر بشد پیش[24] او شهریار
بدو گفت مهتر بدین شارستان | کرا دانی ای دشمن خارستان[25]
چنین داد پاسخ که فرشیدورد | بماند همه ساله[26] بی خواب و خورد
مگر گوسفندش بود صدهزار | همان اسپ و استر بود[27] زین شمار
زمین پر ز آگنده دینار اوست | که مه مغز بادش بتن‌بر[28] مه پوست
شکم گرسنه مانده[29] تن[30] برهنه | نه فرزند و[31] خویش و نه یار[32] و بنه

---

[1] K — هر چه داری [2] Л — داری [3] VI — ازین [4] VI — کهتری [5] K, I — بیابی IV — بدین ده [6] VI — چه سازی همی [7] K — کوشش [8] VI — یکی آزور مرد بیخواب و [9] K, I, IV, VI — بی [10] K — نام خرّی [11] I, IV — پروردگار VI — بد روزگار [12] I, IV, VI — سرآرد [13] VI — کار و بار K —

چو بر ده برفت آن شه نامور * فروماند از بخشش دادگر

[14] VI — بیابم [15] K — ایوان VI — این جان [16] K, I, IV, VI — обратный порядок мисра. [17] I, IV — مبادت [18] I — بهی و مهی K — б. оп. [19] K — چندی [20] VI — ایوان [21] VI — پس او بیامد [22] I, IV — б. оп. [23] VI — دار [24] VI — نزد [25] K — که داری تو دشمن ازین راستان Л, IV — бб. 1007, 1008 оп. [26] K, I, IV — یکی آزور [آرزو — K] مرد VI — بمانده بخیلست [27] K, I, IV — اشتر [استر — IV] و اسپ هم [28] K — بگیتی I, VI — در [29] K — باشد و [30] I, IV, VI — کالبد [31] Л — و оп. [32] IV — یار

اگر کشتمندش فروشد بزر   یکی خانه بومش[1] کنند پر[2] گهر
شبانش همی گوشت جوشد بشیر   خود او نان ارزن خورد با پنیر
دو جامه ندیدست[3] هرگز بهم   ازویست هم بر تن او ستم
چنین گفت با خارزن[4] شهریار   که گر[5] گوسفندش ندانی شمار
بدانی[6] همانا[7] کجا دارد اوی   شمارش بتو گفت کی[8] یارد[9] اوی
چنین گفت کای رزم‌دیده سوار   ازان خواسته کس نداند شمار
بدان خارزن[10] داد دینار چند   بدو گفت کاکنون[11] شدی[12] ارجمند
بفرمود تا از[13] میان سپاه   بباید یکی مرد دانا براه
کجا نام آن مرد[14] بهرام[15] بود   سواری[16] · دلبر[17] و دلارام[18] بود
فرستاد با نامور سی[19] سوار   گزین کرده[20] شایسته مردان کار[21]
دبیری گزین[22] کرد پرهیزگار   بدان‌سان که دانست کردن شمار[23]
بدان خارزن[24] گفت ز ایدر[25] برو   همی خار کندی[26] کنون زر درو
ازان[27] خواسته دهیکی[28] مر تراست   بدین مردمان راه بنمای راست
دلفروز بد نام آن خارزن   گرازنده[29] مردی[30] بنیروی تن[31]
گرانمایه اسپی بدو داد و گفت   که با باد باید که گردی تو جفت
دلفروز بد گیتی افروز شد[32]   چو[33] آمد بدرگاه[34] پیروز شد[35]
بیاورد لشکر بکوه و بدشت   همی گوسفند از عدد برگذشت
شتر بود بر[36] کوه ده[37] کاروان   بهر کاروان بر[38] یکی ساروان
ز گاوان ورز و ز گاوان شیر   ز پشم و ز روغن ز کشک و[39] پنیر[40]

---

[1] Л — بوشد K — خانهٔ نو [2] VI — خانهٔ پر کنند از [3] IV — نپوشید [4] VI — کن
[5] K, I, IV, VI — از [6] K, VI — ندانی [7] K, I, IV — تا [K — همی] همان [8] IV — که [9] K — که گیرد بنزدیک [10] VI — کن [11] K, I, IV, VI — اکنون [12] I — شوی IV — شو ای [13] K — در
[14] VI — نیز [15] I, IV — بهروز [16] I, IV — سوار و VI — سوار [17] K, I, IV — دبیر [18] I, IV — دلفروز [19] K, I, IV — صد [20] K — کرد [21] K, VI — شایستهٔ کارزار [22] K — نگه [23] I, IV — б. оп. [24] VI — کن [25] K — گفت اکنون [26] K, IV — چیدی I — چینی [27] I — ازو [28] K, I, IV — صدیکی [29] Л — گذارنده I, IV — گزارنده VI — گراینده (متن تصحیح قیاسی است)
[30] VI — گردی [31] I, IV — قوی بد بتن [32] K — گشت [33] I — چن [34] K — بدان کار [35] K — گشت VI — б. оп. [36] VI — در [37] K — صد [38] VI — کاروانی [39] K, I, IV — شتروارهای
[40] VI — ز پشم شتر قرصهای به تیر (پنیر)

همه دشت و[1] کوه و بیابان کنام — کس اورا بگیتی[2] ندانست نام
بیابان سراسر همه کنده[3] سم — همان[4] روغن گاو در سم[5] بخم[6]
ز شیراز وز ترف سیصد[7] هزار — شتروار بد بر لب[8] جویبار[9]
یکی نامه بنوشت[10] بهرام هور — بنزد شهنشاه بهرام گور
نخست آفرین کرد بر کردگار — که اویست[11] پیروز و[12] پروردگار[13]
دگر آفرین بر شهنشاه[14] کرد — که کیشِ[15] بدی [را][16] نگونسار[17] کرد[18]
چنین گفت کای شهریار جهان — ز تو شاد یکسر کهان و مهان
کز[19] اندازه دادت همی بگذرد — ازین[20] خامشی گنج کیفر برد[21]
همه کار گیتی باندازه[22] به — دِل شاه[23] ز اندیشهها[24] تازه به
یکی گمشده نام فرشیدورد — نه در بزمگاه و نه اندر نبرد
ندانست کس نام او در جهان — میان کهان و میان[25] مهان
نه[26] خسروپرست[27] و[28] نه[26] یزدان شناس — نداندست کردن بچیزی[29] سپاس
چنین خواسته گسترد در جهان — تهی دست و پرغم نشسته[30] نهان[31]
به بیداد ماند همی داد شاه — منه پند[32] گفتار من بر گناه[33]
پی افگن یکی گنج زین خواسته — سیوم سال را[34] گردد آراسته
دبیران داننده را[35] خواندم[36] — برین کوه آباد بنشاندم[36]

[1] Л — و оп. [2] VI — آنرا تمامی [3] VI — بزیر زمین کرده [4] VI — درو [5] Л — بسیار خم
[6] I, IV — б. оп. [7] IV — تا شهر او صد [8] K, I, VI — بار بر [9] IV — روغن و جوز و بار [10] Л — پیوست [11] VI — جهاندار [12] VI — و оп. [13] K — به روزگار [14] Л, VI — جهاندار [15] Л — و доб. [16] Л — را оп. (متن تصحیح قیاسی است) [17] K, I, IV — که از رنجها دست کوتاه VI — که اندر جهان خیر بسیار [18] K — доб.:

خداوند فرّ و خداوند برز * خداوند شمشیر و گوپال و گرز

[19] K — بر VI — از [20] K — بدین [21] K — доб.:

بدان شهریارا و آگاه باش * فروزندهٔ لشکر و گاه باش

[22] K, VI — بر اندازه [23] I, IV — شاد [24] K, I, IV — از اندرزها VI — گردنکشان [25] VI — جزاز کهتران و چه هم از [26] I — ز [27] IV — ایران پرست [28] K, I, VI — شناس و [29] VI — بگیتی ازو کس [30] VI — تهی دست مردم نشیند [31] I, IV — бб. 1043, 1044 стоят после б. 1046. [32] IV — و доб. VI — هیچ [33] K — б. стоит после б. 1038. [34] K — خزینه ازین [35] Л, I, IV — بیگانه‌را
[36] I — دهایم IV — دیم K — б. оп.

شمارش پدیدار نامد هنوز نویسنده را پشت برگشت[1] کوز[2]
چنین گفت گوینده کاندر زمین ورا زرّ و گوهر فزونست زین
بدین کوهسارم دو[3] دیده براه بدان تا چه فرمان دهد[4] پیشگاه[5]
ز من[6] باد بر شاه ایران درود بمان[7] زنده تا نام تارست و پود
هیونی برافگند پویان براه بدان تا برد نامه نزدیک شاه
چو آن نامه برخواند بهرام گور بدلش اندرافتاد زان کار[8] شور[9]
دژم گشت و دیده پر از آب کرد بروهای جنگی پر از تاب کرد
بفرمود تا پیش او شد دبیر قلم خواست رومی و چینی[10] حریر
نخست آفرین کرد بر کردگار خداوند پیروز و به روزگار[11]
خداوند دانایی و فرّهی خداوند دیهیم[12] شاهنشهی
نبشت[13] آن[14] که گر دادگر بودمی همین مرد را[15] رنج[16] ننمودمی[17]
نیاورد گرد این ز دزدی و خون نبد هم[18] کسی را[19] ببد رهنمون
همین بَد که این مرد بُد ناسپاس ز یزدان نبودش بدل در هراس
یکی پاسبان بد برین خواسته دل و جان ز[20] افزون شدن[21] کاسته
بدین دشت چه گرگ و چه گوسفند چو باشد به[22] بیکار و[23] ناسودمند
بزیر زمین در چه گوهر چه سنگ کزو خورد و پوشش نیاید بچنگ
نسازیم ازان رنج بنیاد گنج نبندیم دل در[24] سرای سپنج
فریدون نه پیداست اندر جهان همان ایرج و سلم و تور[25] از مهان
همان[26] جمّ و[27] کاوس[28] با[29] کیقباد جزین نامداران که داریم یاد
پدرم آنک زو[30] دل پر از درد بود نبد دادگر ناجوانمرد بود

---

[1] I — گشتست [2] K, IV — کوژ (нет рифмы). [3] I — چو [4] VI — فرمایدم [5] K — б. оп.
[6] VI — ما [7] Л, K, I — همان VI — بتن [8] K, I, IV — نامه [9] VI — бб. 1052, 1053 оп. [10] VI — چینی و رومی [11] IV, VI — پروردگار [12] K, IV — доб. و [13] I, IV — بگفت [14] K — نبشتی
[15] K — مرزرا [16] K, I, IV — نیز [17] K — بپیمودمی I, IV — ببسودمی VI — б. оп. [18] K — نباشم
[19] Л — ز گیتی [20] K — پر [21] K — روان VI — شده [22] K, VI — باشند [23] I, IV — به پیکار
[24] K — نه بندم دل اندر [25] I, IV, VI — تور و سلم [26] VI — هم از [27] K, I, IV, VI — شاه [28] I, IV — شاپور VI — پیروز [29] I — ما VI — تا [30] K, VI — آن کزو I, IV — او

کسی زین بزرگان پدیدار نیست — بدین با خداوند[1] پیکار نیست[2]
تو آن خواسته گرد کن هرچ هست — ببخش[3] و مبر زان بیک چیز[4] دست[5]
کسی را که پوشیده دارد نیاز — که از بد همی دیر یابد جواز
همان نیز پیری[6] که بیکار گشت — بچشم گرانمایگان[7] خوار گشت
دگر هرک چیزیش[8] بود و بخورد[9] — کنون ماند با درد و با بادسرد
کسی را که نامست و دینار نیست — ببازارگانی کسش یار نیست[10]
دگر کودکانی که بینی[11] یتیم — پدر مرده و مانده بی[12] زرّ و سیم
زنانی که بی شوی و بی پوشش اند — که کاری ندانند و بی کوشش اند
بریشان ببخش این همه خواسته — برافروز[13] جان و روان کاسته
تو با آنک رفتی سوی گنج[14] باد[15] — همه داد و پرهیزگاریت باد[16]
نهان کرده دینار فرشیدورد — بدو مان همی[17] تا نماند[18] بدرد
مر اورا چه دینار و گوهر چه خاک — چو[19] بایست[20] کردن همی[21] در مغاک
سپهر گراینده[22] یار تو باد — همان[23] داد و پرهیز کار تو باد
نهادند بر نامه بر مهر شاه — فرستاده برگشت و آمد براه[24]

١٦

بفرمود تا تخت شاهنشهی — بباغ بهار اندرآرد رهی[25]
بفرمان ببردند پیروزه تخت — نهادند زیر گلفشان درخت
می و جام بردند و رامشگران — بپالیز رفتند با مهتران

---

1 K—جهاندار 2 VI—б. оп. 3 K—بترس 4 K, I, IV, VI—سوی یک موی 5 K—доб.:
ببخش و مگیرش ازان اندکی * میاور تو در دین یزدان شکی
6 Л—مردی 7 VI—و دل مردمان 8 I, IV, VI—هر کرا چیز 9 VI—نخورد 10 K—бб. 1072, 1073 оп. 11 IV—بودی 12 I, IV—نیستشان 13 Л—برافراز K—برافزای 14 K—شهر 15 K, I, IV, VI—باز 16 K, I, IV, VI—بی‌نیاز [K—شوی] ز گنج نهاده شدی 17 K, I, IV, VI—بدان پیرمان 18 I, IV—نباشد 19 K, I, IV—که 20 K, I, IV, VI—بپایدش 21 IV—همه 22 I, IV—گذارنده VI—گزاینده 23 K, I, IV, VI—همه 24 Б—перевод бб. 952—1081 отсутствует.
25 VI—بپای اندرآرند با فرّهی

چنین گفت با رای زن شهریار * که خرّم[1] بمردم بود روزگار
بدخمه درون[2] بس که تنها شویم * اگر چند با[3] برز و[4] بالا[5] شویم[6]
همه[7] بگسترد مرگ دیوانها * بپای[8] آورد کاخ و ایوانها
ز شاه و ز درویش هر کو بمرد * ابا خویشتن نام نیکی ببرد[9]
ز[10] گیتی ستایش بمابر[11] بس است[12] * که گنج درم[13] بهر دیگر کس است[14]
بی آزاری و راستی بایدت * چو خواهی که این خورده[15] نگزایدت
کنون سال من رفت بر سی و هشت * بسی روز بر شادمانی[16] گذشت[17]
چو سال جوان بر[18] کشد بر چهل * غم[19] روز مرگ اندرآید بدل
چو یک موی گردد بسربر سپید * بباید گسستن ز شادی[20] امید
چو کافور شد مشک[21] معیوب گشت[22] * بکافور بر تاج ناخوب گشت[22]
همی بزم و بازی کنم[23] تا[24] دو سال * چو لختی شکست اندرآید بیال
شوم پیش یزدان بپوشم پلاس * نباشم ز گفتار[25] او ناسپاس
بشادی بسی روز بگذاشتم * ز بادی که بد[26] بهره برداشتم
کنون بر گل و نار و سیب و[27] بهی * ز می[28] جام زرّین ندارم[29] تهی[30]
چو بینم رخ سیب بیجاده رنگ * شود آسمان همچو پشت پلنگ
برومند و بویا بهاری بود * می سرخ چون غمگساری بود

---

1 Л— خورم 2 K— بدخمه اندرون 3 Л— در I, VI— بر 4 I, VI— و оп.; IV— برتر ز 5 VI— بادا 6 I, IV—б. стоит после б. 1087; Б— و نحن لو صعدنا الی السماء شرفاً و عزّاً لم یکن لنا بدّ من الهبوط بعد الصعود 7 I, IV— همی 8 K— ببباغ (؟) 9 K—обратный порядок мисра; I, IV—доб.:

زیانست رنجش همه هرچ برد * چو مرد اوی رنجش ابا او بمرد

10 K, I, IV— ب 11 K, I, IV, VI— بماند 12 K— بماندت بس 13 K, I, IV, VI— تاج و کمر 14 K— خود نماند بکس 15 K— کرده 16 K— روزها شاد و خرّم 17 Л—бб. 1090, 1091 оп.; Б— و قد بلغت الآن من السنّ ثمانیا و ثلاثین 18 Л— جوانان 19 Л—доб. و 20 VI— بریدن ز 21 K—доб. و VI— موی و 22 VI— شد K—обратный порядок мисра. 23 Л— برد شاهی 24 K— بازی و بزم سازم Б— فلننتهزّ فرصة الأطراب ننتبل غرة الشباب 25 K, I, IV, VI— کردار 26 I— ز تاج کیی VI— ز کام جهان IV— ز تاج و جهان 27 Л, IV— و оп. 28 VI— می از 29 I, IV— نباید Б— و لا یخلُ جامنا من الشراب 30 K—бб. 1097, 1098 оп.

هوا راست گردد نه گرم و نه سرد ‌‌ زمین سبزه[1] و آبها[2] لاژورد
چو با مهرگانی بپوشیم خز ‌‌ بنخچیر باید شدن سوی جز
بدان[3] دشت نخچیر کاری کنیم ‌‌ که اندر جهان یادگاری کنیم
کنون گردن گور گردد ستبر ‌‌ دل شیر نر گیرد و رنگ ببر
سگ و یوز با چرغ و شاهین و باز ‌‌ نباید[4] کشیدن براه دراز
که آن[5] جای گرزست[6] و تیر و کمان ‌‌ نباشیم بی[7] تاختن یک زمان
بیابان که من دیده‌ام زیر جز ‌‌ شده چون بن[8] نیزه بالای گز
بر[9] انجایگه نیز یابیم شیر ‌‌ شکاری بود گر بمانیم دیر
همی‌بود تا ابر شهریوری[10] ‌‌ برآمد[11] جهان شد پر از لشکری
ز هرگوشه‌یی[12] لشکری جنگجوی ‌‌ سوی شاه[13] ایران نهادند روی[14]
ازیشان گزین کرد گردنکشان ‌‌ کسی کو ز نخچیر دارد نشان
بیاورد لشکر بدشت شکار ‌‌ سواران شمشیرزن ده[15] هزار
ببردند خرگاه و پرده‌سرای ‌‌ همان خیمه[16] و آخر و[17] چارپای
همه زیردستان بپیش[18] سپاه ‌‌ برفتند[19] هر جای کندند چاه[20]
بدان تا نهند[21] از بر چاه[22] چرغ[23] ‌‌ کنند[24] از بر[25] چرغ[26] چینی[27] سطرخ[28]
پس لشکراندر[29] همی‌تاخت[30] شاه ‌‌ خود و ویژگان تا بنخچیرگاه
بیابان سراسر پر از گور دید ‌‌ همه[31] بیشه از شیر پر شور دید
چنین گفت کاینجا[32] شکار منست[33] ‌‌ که از شیر بر خاک چندین تنست[34]

---

[1] K, I, IV — تیره [2] VI — آسمان [3] K, I, IV — بران VI — دران [4] Л — نیاید K, I, VI — بباید [5] VI — هماذ [6] K, I, VI — گورست [7] K, I, IV — نیاساییم از [8] K — ز می I, IV — تن VI — شده چند [9] VI — در [10] Л — نو شود داوری Б — فأقام بهرام علی ذلک الی أن دخل وقت المهرجان [11] K, I, IV — بیامد [12] K, I, IV — کشوری [13] Л — شهر [14] VI — бб. 1109, 1110 оп. [15] Л, VI — سی Б — فاختار عشرة آلاف فارس [16] K — آلت [17] I, VI — و оп. [18] I, IV — ز پیش [19] I, IV, VI — доб. و [20] K — گویان براه [21] K — رسید [22] IV — شاه [23] K — چرغ [24] IV — گشاد [25] I, IV — در [26] I — چاه IV — شاه [27] K — چینی оп.; I, IV, VI — چندی [28] K — سطرغ I — بچرخ IV — بکرخ VI — صطرخ [29] I — پس‌اندر ز لشکر [30] K, VI — راند I, IV — رفت [31] K, VI — همان [32] K, I, IV, VI — کامشب [33] Л, K, I — منست VI — وی است [34] K — کنون کشتن شیر کار منست I — پی‌است در بیشه پیرامن است

بخسپید[1] شادان‌دل و تن‌درست — که فردا بباید مرا شیر جست[2]
کنون میگساریم[3] تا چاک[4] روز — چو رخشان شود[5] هور[6] گیتی‌فروز
نخستین بشمشیر شیر افگنیم — همان اژدهای دلیر افگنیم
چو این بیشه از شیر[7] گردد تهی — خدنگ مرا[8] گور گردد رهی
ببود آن شب و بامداد پگاه — سوی بیشه رفتند شاه و سپاه
همانگاه بیرون خرامید شیر — دلاور شده[9] خورده از گور سیر
بیاران چنین گفت بهرام گرد — که تیر و کمان دارم و دست‌برد[10]
ولیکن بشمشیر یازم[11] بشیر — بدان تا نخوانند مرا[12] نادلیر
بپوشید ترکبرده[13] پشمین قبای — باسپ نبرد اندرآورد پای
چو شیر اژدها دید بر پای خاست — ز بالا دو[14] دست اندرآورد راست
همی‌خواست زد بر سر اسپ اوی — بزد پاشنه مرد[15] نخچیرجوی
بزد بر سر شیر شمشیر تیز — سبک جفت او جست راه گریز[16]
ز سر تا میانش[17] بدونیم کرد — دل نرّه شیران پر از بیم کرد
بیامد دگر شیر غرّان دلیر — همی[18] جفت او[19] بچّه پرورد[20] زیر
بزد خنجری[21] تیز[22] بر گردنش — سر[23] شیر نر کنده شد[24] از تنش
یکی گفت کای شاه خورشیدچهر — نداری همی بر تن خویش مهر
همه بیشه شیرند با بچّگان — همه بچّگان شیر مادر مکان
کنون باید آژیر بودن دلیر[25] — که در[26] مهرگان[27] بچّه دارد بزیر[28]
سه فرسنگ بالای این بیشه است[29] — بیک سال اگر شیر گیری بدست

---

1 K — بخفتند IV — بخسپیم 2 K, I, IV — обратный порядок мисра. 3 K, I, IV — میگساریم 4 K, VI — پاک 5 VI — رخشنده شد 6 I, IV, VI — تاج 7 VI — مرا بیشه از گور 8 I, IV — ترا گردن 9 K — شد و 10 Л — دست و برد 11 IV — تازم 12 K — کسم I, IV — نخوانندمان 13 I, IV — نوکرده 14 K — بالای 15 I — گرد 16 K — б. оп.; VI — обратный порядок мисра. 17 I, IV — بپایش Б — من رأسه الی منتهی ذنبه 18 K — همان 19 VI — از 20 K — پرورده 21 VI — خنجر 22 K, I, IV, VI — شاه 23 VI — دل 24 K, IV, VI — دور کرد I — کرد دور 25 K, I, IV — ز شیر [باید از بربودن — K؟] کنون بچّه باید ربودن 26 K — یکی 27 Л — مهرجان 28 IV — زیر دارند VI — б. оп. 29 K, I, IV, VI — هست

جهان هم نگردد ز شیران تهی — تو چندین چرا رنج بر تن نهی
چو بنشست بر تخت شاه[1] از نخست — به پیمان جز[2] از جنگ شیران نجست
کنون شهریاری بایران[3] تراست — بگور آمدی جنگ شیران چراست
بدو گفت شاه[4] ای خردمند پیر — بشبگیر فردا من و گور[5] و تیر
سواران گردنکشی اندر زمان[6] — نکردند نامی[7] بتیر و کمان
اگر داد مردی بخواهیم[8] داد — بگوپال[9] و شمشیر گیریم یاد
بدو گفت موبد که مرد[10] سوار — نهبیند چو تو گرد[11] در[12] کارزار[13]
که چشم بد از فرّ تو دور باد — نشست تو در گلشن و[14] سور باد[15]
بپردهسرای آمد از بیشه شاه — ابا موبد و پهلوان[16] سپاه
همیخواند لشکر برو آفرین — که بی تو مبادا کلاه و[17] نگین
بخرگاه شد چون سپه باز گشت — ز دادنش[18] گیتی پر آواز گشت[19]
یکی دانشی مرزبان[20] پیشکار — بخرگاه نو برپراگند خار*[21]
نهادند کافور و مشک و گلاب — بگسترد مشک از بر جای[22] خواب
همه خیمهها خوان[23] زرّین نهاد — برو کاسه آرایش چین نهاد
بیاراست سالار خوان از بره — همه[24] خوردنیها که بد یکسره
چو نان خورده شد شاه بهرام گور — بفرمود جامی بزرگ از بلور
که آرد پریچهرهٔ میگسار — نهد بر کف دادگر[25] شهریار

---

[1] K — شیر [2] K — چو [3] K — بگیتی I — و ایران IV — و کیهان VI — رئ گیتی
[4] VI — شاه گفت [5] VI — بفردا من و گور و نخچیر [6] I, IV — کشانِ دمان [7] K, VI — بکردند
[8] IV — نخواهیم [9] K — ز گوپال [10] K, VI — گر ده I, IV — گر یک [11] I IV, VI — با من
[12] K — در صف بدی همچو تو [13] K, I, IV, VI — доб.: بدی مر ترا چون تو
نبودی بروم و بچین تاج وتخت * بدریا کشیدی خردمند رخت
[14] VI — و оп. [15] Л — бб. 1144, 1145 повторены с надписью مکرّر над каждым б. [16] VI — доб. و
[17] IV — و оп. [18] VI — مردیش [19] K — نشست از بر تخت نیزه بدست (нет рифмы); I, IV — بشست از خوی آن پهلوی شست (нет рифмы); Б — و غسل عنه ما ترشش علیه من دم السبع [20] K — داشتی I, IV — مهربان [21] K — بیاراست تخت از در شهریار VI — б. оп.
[22] VI — جامه [23] I — خان [24] K, VI — همان I, IV — هم از [25] VI — نامور

---

* خار نوعی بافتهٔ ابریشمی

چنین گفت کان[1] شهریار[2] اردشیر — که برنا شد از بخت او[3] مرد[4] پیر
سر مایه او بود ما کهتریم — اگر کهتری‌را خود اندرخوریم
برزم و ببزم و برای و بخوان — جز اورا جهاندار گیتی[5] مخوان
بدانگه که اسکندر آمد ز روم — بایران و[6] ویران شد این مرز و[7] بوم
کجا[8] ناجوانمرد بود و[9] درشت — چو[10] سی و شش از شهریاران بکشت
لب خسروان پر ز نفرین[11] اوست — همه[12] روی گیتی پر از کین اوست
کجا بر فریدون[13] کنند آفرین — برویست نفرین ز جویای[14] کین
مبادا جزاز[15] نیکویی در جهان — ز من در میان کهان و مهان
بیارید گفتا منادی‌گری — خوش‌آواز و از نامداران سری
که گردد سراسر بگرد سپاه — همی‌برخروشد ببی‌راه و راه
بگوید که بر[16] کوی در شهر[17] جز — گر از گوهر و زرّ و دیبا و خز
چنین[18] تا بخاشاک ناچیز[19] پست[20] — بیازد[21] کسی ناسزاوار[22] دست[23]
بر اسپش نشانم[24] ز پس کرده روی — از ایدر کشان با دو پرخاشجوی[25]
دو پایش ببندند[26] در زیر اسپ — فرستمش تا خان[27] آذرگشسپ
نیایش کند پیش آتش[28] بخاک — پرستش کند پیش یزدان پاک
بدان کس دهم چیز اورا که[29] چیز — ازو بستد و رنج او دید[30] نیز[31]
وگر اسپ در کشتزاری[32] کند[33] — ور آهنگ بر[34] میوه‌داری کند[33]
ز زندان نیابد بسالی رها — سوار[35] سرافراز گر[36] بی‌بها[37]

---

[1] K — کای I, IV — کین VI — یا [2] K, I, IV, VI — پادشا [3] VI — تو [4] I, IV, VI — بخت
[5] K — ایران [6] Л — و оп.; K — که [7] I — و оп. [8] K, I, IV — گر او [9] VI — که او بود خودرای
و مرد [10] K, I, IV, VI — که [11] VI — چو خون ریختن راه و آیین [12] VI — همی [13] K, I,
IV, VI — چو بر آفریدون [14] K — ب VI — ودلها دلی نیست از وی پر از درد و [15] VI — بجز
[16] K, I — در [17] K, I, IV — و شهر برقوه [18] I, IV — جزین [19] K — که و چیزی I — доб. و
[20] Л, K — هست VI — این بوم و رست [21] IV — نیازد [22] K — سوی آن چیز [23] VI — جست
[24] IV — نشارم [25] K, I, IV, VI — پیکارجوی [26] K — ندیم [27] I, IV, VI — پیش [28] K — یزدان
[29] IV — ب [30] I, IV, VI — کرد [IV — چیرگی] خیرگی [31] K — ار خود بُوَد یک پشیز [32] I,
IV, VI — کشته زاری [33] I — کنند [34] VI — زی [35] I, IV — سواری [36] I, IV — یا [37] K — دگر
او نگیرد به پیشم بها

همان[1] رنج ما[2] بس گزیدست[3] بهر — بپاییم و آزرده گردند شهر[4]
برفتند بازارگانان شهر — ز جز و ز برقوه مردم دو بهر[5]
بیابان چو بازار چین شد ز بار — بران‌سو که بد لشکر شهریار[6]

۱۷

دگر روز چون تاج بفروخت هور — جهاندار شد سوی نخچیر گور
کمانرا بزه برنهاده سپاه — پس لشکراندر همی‌رفت[7] شاه
چنین گفت هر[8] کو کمانرا[9] بدست — بمالد[10] گشاید باندازه[11] شست
نباید زدن تیر جز بر سرون — که از سینه پیکانش آید برون
یکی پهلوان گفت کای شهریار — نگه کن بدین[12] لشکر نامدار
که با[13] کیست زین‌گونه تیر و کمان — بداندیش گر[14] مرد نیکی‌گمان
مگر باشد این از گشاد برت — که جاوید بادا سر و[15] افسرت
چو تو تیر گیری و شمشیر و گرز — ازان خسروی فرّ و بالای[16] برز[17]
همه[18] لشکر از[19] شاه دارند شرم — ز[20] تیر و کمانشان[21] شود دست نرم
چنین داد پاسخ که این ایزدیست — کزو بگذری زور[22] بهرام چیست[23]
برانگیخت شبدیز بهرام‌را[24] — همی تیز کرد او دلارام‌را[25]

---

[1] K — همی [2] I — رنجکی [3] K — (؟)کزین شهر — I رنج یابد ز دادست [4] K — نیابند از ما بجز داد بهر Б — перевод бб. 1155—1173 отсутствует. [5] I — نیابم بتازید باید بشهر IV — بیابم بیارند باید بشهر Л — б. оп.; Б — و لما علم اهل مدینة جز و برقُویه بنزول الملک فی تلک الصحراء خرج أهل الأسواق منهم ببضائعهم و أمتعهم و أقاموا فی تلک الصحراء أسواقاً عظیمةً تشتمل علی طرائف کأسواق بلاد الصین فی المواسم I — порядок: A 1173—A 1174, B 1174—B 1173; IV — вместо бб. 1173, 1174 дает: B 1174—B 1173. [6] VI — бб. 1173—1175 оп. [7] K, I, IV — راند [8] K, I, VI — کاذ IV — آذ [9] VI — کمانی [10] VI — بگیرد [11] K, I, IV — باندام [12] I, VI — کزین IV — درین [13] IV — تا [14] K, I, IV — یا VI — تا [15] I — و оп. [16] K — بالا و [17] VI — б. оп. [18] I, IV — همی [19] I, IV — از оп. [20] K, I, IV, VI — بـ [21] K, IV, VI — بر I — گر [22] K, I, IV, VI — زوز بگسلد [I — چنو] او [IV — چو] گر [23] K, I, IV — کیست [24] K, I, IV, VI — گور [25] K, I, IV, VI — چو نزدیک شد با یکی نرّه گور

چو آمدش[1] هنگام[2] بگشادشست ‌ بر[3] گوررا[4] با[5] سرونش ببست
همانگاه گور اندرآمد بسر ‌ برفتند گردان زرّین کمر[6]
شگفت اندران زخم او ماندند ‌ یکایک برو آفرین خواندند
که کس[7] پرّ و پیکان[8] تیرش ندید ‌ ببالای آن گور شد ناپدید
سواران جنگی و مردان کین ‌ سراسر برو خواندند[9] آفرین[10]
بدو پهلوان گفت کای شهریار ‌ مبیناد چشمت بد[11] روزگار
سواری تو و ما همه بر[12] خریم ‌ هم از خروران[13] در هنر کمتریم[14]
بدو گفت شاه این نه تیر منست ‌ که پیروزگر دستگیر منست
کرا پشت و یاور جهاندار نیست ‌ ازو خوارتر در[15] جهان خوار[16] نیست
برانگیخت آن[17] بارکش‌را[18] ز جای ‌ تو گفتی شد آن باره[19] پرّان همای[20]
یکی گور پیش آمدش ماده[21] بود[22] ‌ بچه پیش ازو[23] رفته[24] او مانده[25] بود[22]
یکی تیغ زد بر میانش سوار ‌ بدونیم[26] شد گور ناپایدار
رسیدند نزدیک او مهتران ‌ سرافراز و شمشیرزن کهتران
چو آن[27] زخم دیدند بر[28] ماده[29] گور ‌ خردمند گفت این‌ت شمشیر و زور
مبیناد چشم بد این شاه‌را ‌ نماند بجز[30] بر فلک ماه‌را
سر مهتران جهان زیر اوست ‌ فلک زیر پیکان و[31] شمشیر اوست[32]
سپاه از پس‌اندر[33] همی‌تاختند ‌ بیابان ز گوران بپرداختند
یکی مرد بر گرد لشکر بگشت ‌ که یک تن مباد اندرین پهن دشت
که[34] گوری فروشد[35] ببازارگان ‌ بدیشان[36] دهند این همه رایگان

[1] VI — بیامد ب [2] K — بهرام [3] VI — سر [4] K — تا I, IV, VI — نر [5] IV — تا [6] Л — б. оп.; Б — فرکب ذلک الیعفور ردعه فاجتمع علیه الفرسان [7] I — کسی [8] K, I — و [9] VI — بر زبان برگشادند доб. [10] IV — бб. 1190, 1191 оп. [11] Л — چشم بدت [12] Л — کمتر اندر [13] Л — همه از خران سواریت زیبد که ما چون [14] VI — б. оп. [15] Л — اسپ [16] I, IV — زار [17] VI — پس [18] Л — را оп.; I, IV, VI — بارگی‌را [19] K, I, IV, VI — اسپ [20] K — ز جای [21] K, I, IV, VI — مانده [22] I, IV — شد [23] K, I, IV, VI — پیش او [24] I, IV — نیمه [25] Л — یازاده I, IV — تازنده VI — (?)و ارانده VI — رانده [26] K, I, IV, VI — رفت [27] I, IV — چنان [28] VI — با [29] I, IV — بمیان [30] K, I, IV, VI — مگر [31] Л — و оп. [32] VI — б. оп. [33] I, IV, VI — پس او [34] VI — ز [35] VI — فزون شد [36] I, IV, VI — بایشان

ز برکوی[1] با[2] نامداران جز ‏ ‏ ببردند بسیار دیبا[3] و خز
بپذرفت[4] و فرمود تا باژ و ساو ‏ ‏ نخواهند اگر چندشان بود تاو
ازان[5] شهرها هرک درویش بود ‏ ‏ وگر نانش[6] از کوشش خویش بود
ز بخشیدن او توانگر شدند ‏ ‏ بسی نیز با تخت و افسر شدند
بشهر اندرآمد ز[7] نخچیرگاه ‏ ‏ بیک هفته بد[8] شادمان با سپاه[9]
برفتی خوش‌آواز گوینده‌یی ‏ ‏ خردمند و درویش جوینده‌یی
بگفتی که ای دادخواهندگان ‏ ‏ بیزدان پناهید از بندگان
کسی کو بخفتست با رنج ما ‏ ‏ وگر نیستش بهره از گنج ما
بمیدان خرامید تا[10] شهریار ‏ ‏ مگر[11] بر شما نو کند روزگار
دگر هرک[12] پیرست و بیکار و[13] سست ‏ ‏ همان کو جوانست و[14] ناتن‌درست
وگر وام دارد کسی زین گروه ‏ ‏ شدست از بد وامخواهان ستوه
وگر بی‌پدر کودکانند نیز ‏ ‏ ازان کس که دارد بخواهند[15] چیز
بود مام[16] کودک نهفته نیاز ‏ ‏ بدوبر گشایم در گنج باز[17]
وگر مایه‌داری توانگر بمرد ‏ ‏ بدین مرز ازو[18] کودکان ماند خرد
گنه‌کار دارد[19] بدان چیز رای ‏ ‏ ندارد[20] بدل[21] شرم[22] و بیم[23] خدای
سخن زین نشان کس مدارید باز ‏ ‏ که از رازداران منم[24] بی‌نیاز[25]
توانگر کنم مرد درویش‌را ‏ ‏ بدین[26] آورم جان بدکیش‌را[27]
بتوزیم[28] فام کسی کش[29] درم ‏ ‏ نباشد[30] دل خویش دارد[31] بغم

---

[1] K—برقوی I, IV, VI—برقوه [2] K, I, VI—تا [3] Л—دینار Б—من الخز و الدیباج
[4] I, VI—نپذرفت [5] VI—دران [6] K, VI—خوردش [7] VI—به [8] VI—شد [9] K, I, IV—доб.:
بمیدان بدی بیشتر بارگاه * پیاده شدندی بر او سپاه
[10] K, I, IV—با [11] VI—همی [12] K—چه [13] VI—در کار [14] VI—و оп. [15] IV, VI—نخواهند
[16] K, I, VI—نام [17] K, I, IV—همی‌دارد آن تنگیٔ [I, IV—نیکیٔ] خویش راز [K—باز] Л—доб.:
گر از کارداری بود رنج نیز * که او از پدرمرده‌یی خواست چیز
см. б. 1226. [18] K—و مر [19] K, IV—کند کارداری [20] K—نه آرد [21] IV—بدان [22] K, VI—ترس
[23] K—شرم IV—ترس از VI—بیم از [24] IV, VI—نیم [25] I—бб. 1219—1221 оп. [26] Л—پدید
[27] I—обратный порядок мисра. [28] VI—بسازیم [29] VI—کو [30] VI—ندارد [31] K—خویشتن‌را

دگر[1] هرک دارد نهفته نیاز | همی‌دارد از تنگیِ خویش راز[2]
مر اورا ازان کار بی‌غم کنم | فزون شادی و اندهش کم کنم[3]
گر[4] از کارداران[5] بود[6] رنج نیز | که او از پدرمرده‌یی خواست[7] چیز[8]
کنم زنده بر دار بیدادرا | که آزرد[9] او مرد آزادرا
گشادند زان‌پس در گنج باز | توانگر شد آنکس که[10] بودش نیاز
ز نخچیرگه سوی بغداد رفت | خرد یافته با دلی[11] شاد رفت
برفتند گردنکشان پیش اوی | ز بیگانه و[12] آنک[13] بد[14] خویش اوی
بفرمود تا باز گردد سپاه | بیامد بکاخ[15] دلارای شاه
شبستان زرّین[16] بیاراستند | پرستندگان رود[17] و می خواستند
بتان چامه و چنگ برساختند | ز بیگانه ایوان بپرداختند
ز رود[18] و[19] می و بانگ چنگ[20] و[21] سرود | هوارا همی‌داد گیتی[22] درود
بهر شب ز[23] هر حجره یک[24] دست‌بند | ببردند تا دل ندارد نژند
دو هفته همی‌بود دل شادمان[25] | در گنج بگشاد روز و شبان[26]
درم داد و آمد بشهر صطخر | بسر برنهاد آن کیان[27] تاج فخر
شبستان خودرا چو در[28] باز کرد | بتانرا ز گنج درم ساز کرد
بمشکوی زرّین هرانکس که تاج | نبودش بزیر[29] اندرون[30] تخت عاج
ازان شاه ایران فراوان ژکید[31] | برآشفت وز روزبه[32] لب[33] گزید[34]
بدو گفت من باژ روم و خزر[35] | بدیشان دهم چون بیاری[36] بدر[37]

---

[1] K—دل [2] K, I, IV—بروبر گشایم در گنج باز см. б. 1218. [3] K, I, IV—б. оп.
[4] I, IV—چو [5] K—داری [6] Л—ما [7] Л—مرده میخواست [8] VI—бб. 1224—1226 оп.
[9] K, I, IV, VI—آزارد [10] I—شدند آنک [11] VI—دل [12] K—بیگانگان [13] I, IV—وانکس که
[14] VI—و خرّم [15] K—ز کاخ [16] K, I, IV—برزین [17] K, I, IV—مشک [18] VI—چنگ [19] Л—و оп.
[20] Л—رود VI—نای [21] I, IV—و نای و بانگ [22] T—گیتی [23] K—ب [24] K, I, IV, VI—حجرهٔ
[25] VI—روشن‌روان [26] VI—دل شادمان [27] K, I, IV, VI—کیی [28] Л, I, IV—خردادرا K—خرّادرا [I, IV—در]
[29] K—نبودیش زیر IV—نه زیر [30] Л—اندرو [31] Л—گزید IV—رمید
[32] Л—و روزبهی(؟) [33] Л—بر K—و از خشم لبرا [34] I, VI—مکید K—доб.:
بگنجور فرمود پس شهریار * چرا شد شبستان بچشم تو خوار
[35] K—باژ ایوان و خ[illegible] [36] K—تا بیارد [37] K, I, IV—ببر VI—بیارند زر
Б—و قال للقائم بأمرهنّ: إنّا قد جعلنا خراج الروم و الخزر برسم حُجَر اصطخر

همکنون بخروار دینار خواه ز گنج ری و اصفهان باژ[1] خواه
شبستان برین گونه ویران بود نه از اختر شاه ایران بود
ز هر کشوری باژ نو خواستند زمین را بدیبا[2] بیاراستند
برین گونه یکچند گیتی بخورد ببزم و برزم و بننگ[3] و نبرد[4]

۱۸

دگر هفته تنها[5] بنخچیر شد دژم بود با ترکش و[6] تیر شد
ز خورشید تابنده شد دشت گرم سپهبد ز[7] نخچیر برگشت نرم
سوی کاخ بازارگانی رسید بهر[8] سو نگه کرد و کس را ندید
ببازارگان گفت مارا سپنج توان داد کز ما نبینی تو[9] رنج
چو بازارگانش فرود آورید مر اورا[10] یکی خوابگه برگزید[11]
همی بود نالان[12] ز درد شکم ببازارگان داد لختی درم
بدو گفت لختی[13] نبید[14] کهن ابا مغز بادام بریان بکن
اگر خانگی مرغ باشد رواست کزین آرزوها دلم را هواست[15]
نیاورد[16] بازارگان آنچ گفت نبد مغز بادامش اندر نهفت
چو تاریک شد میزبان رفت نرم یکی مرغ بریان بیاورد گرم
بیاراست[17] خوان پیش[18] بهرام برد ببازارگان گفت بهرام گرد[19]

---

1 VI—یار 2 VI — شبستان شاهی 3 K, I, IV — نه رزم و نه بزم و نه 4 VI — обратный порядок мисра, причем на месте A 1245 вписан перечеркнутый B 1243, а B 1245 приписан на полях; K—доб.:

بنوّی بجز رزم و رای شکار * چه اندر نهفت و چه اندر شکار
چو سی روز بگذشت از اردیبهشت * شد از میوه پالیزها چون بهشت
بشبگیر هرمزد خرداد ماه * ازان دشت سوی دهی رفت شاه
ببینند که اندر جهان داد هست * بجویند دل مرد یزدانپرست

см. бб. 1321—1325. 5 K, I, IV — روزی 6 Л—و оп. 7 K—ب 8 K, VI — ز هر 9 K, I, IV — نبینند 10 K, I, IV—بگشت و 11 I—خوابگاهی گزید 12 K—پیچان 13 Л — доб. نه 14 K, I, IV, VI — پنیر (во всем эпизоде). 15 K, I, IV — б. оп. 16 VI — بیاورد 17 K, VI — بیاورد 18 VI — نزد 19 Л — б. оп.; VI — доб. и перечеркивает бб. 1259, 1260.

که از تو نبید کهن خواستم زبان را بخواهش بیاراستم
نیاوردی و داده بودم[1] درم که نالنده بودم ز درد شکم
چنین داد پاسخ که ای بی[2]خرد نداری خرد[3] کو[4] روان[5] پرورد[6]
چو آوردم[7] این مرغ بریان گرم فزون خواستن نیست آیین و[8] شرم
چو بشنید بهرام[9] زو این سخن بشد[10] آرزوی[11] نبید کهن
پشیمان شد از گفت خود نان بخورد برو نیز یاد گذشته نکرد
چو هنگامهٔ خوابش آمد[12] بخفت ببازارگان نیز چیزی[13] نگفت[14]
ز دریای جوشان چو خور بردمید شد آن چادر قیرگون ناپدید
همی‌گفت پرمایه[15] بازارگان بشاگرد کای مرد ناکاردان
مران[16] مرغ کارزش نبد یک درم خریدی بافزون[17] و کردی ستم
گر ارزان خریدی[18] ابا این سوار نبودی مرا تیره شب کارزار[19]
خریدی مر اورا بدانگی[20] پنیر بدی با من امروز چون آب[21] و شیر
بدو گفت اگر این[22] نه کار منست[23] چنان دان که مرغ از شمار منست
تو مهمان من باش با این سوار بدین مرغ[24] با من مکن کارزار
چو بهرام برخاست از خواب خوش بشد نزد[25] آن[26] بارهٔ دستکش
که زین برنهد تا بایوان[27] شود کلاهش ز ایوان بکیوان شود
چو شاگرد دیدش ببهرام گفت که امروز با من[28] ببد[29] باش[30] جفت
بشد شاه و بنشست بر تخت اوی شگفتی فروماند از بخت اوی
جوان رفت و آورد خایه دویست باستاد گفت ای گرامی مهایست

---

[1] VI — نیاورده بودی مرا یک [2] K — کم I, IV — پر [3] Л, I, IV — روان [4] I, IV — کز
[5] Л, I, IV — خرد [6] I, IV — بر خورد [7] K, IV — آورد [8] I, IV — و — оп. [9] VI — بهرام بشنید
[10] K — بشدش [11] VI — ز آرزویش [12] K, I, IV, VI — خواب بودش [13] I, IV — چیز دیگر
[14] K — چندی نگفت [15] VI — کای مرد [16] K, I, IV, VI — چرا [17] I, IV — بافزون خریدی
[18] K, I, IV — بدی مرغ [19] VI — б. оп. [20] VI — بدانک [21] K, VI — شهد [22] VI — این گر
[23] K, I, IV — چنین گفت شاگرد کین یک تنست [24] K — مایه [25] K, I, IV, VI — پیش
[26] K — او [27] IV — بایران [28] IV, VI — ما [29] K — همی [30] IV — نبد پاس

یکی مرغ بریان با نان[1] گرم   نبید[2] کهن آر و بادام[3] نرم[4]
بشد نزد[5] بهرام گفت ای سوار   همی خایه کردی تو دی خواستار
کنون آرزوها بیاریم[6] گرم   هم از چندگونه خورشهای[7] نرم[8]
بگفت این و زان[9] پس ببازار شد   بساز[10] دگرگون خریدار شد[11]
شکر جست و بادام و مرغ و بره   که آرایش خوان کند یکسره
می و زعفران برد و مشک و گلاب   سوی خانه شد با دلی پرشتاب[12]
بیاورد خوان با خورشهای نغز   جوان برمنش بود و پاکیزه‌مغز
چو نان خورده شد جام پرمی[13] ببرد   نخستین ببهرام خسرو سپرد
بدین‌گونه تا شاد و خرّم شدند   ز خردک بجام دمادم شدند
چنین گفت با میزبان شهریار   که بهرام مارا کند خواستار
شما می گسارید[14] و مستان شوید   مجنبید تا[15] می‌پرستان شوید[16]
بمالید پس باره‌را زین[17] نهاد   سوی[18] گلشن آمد ز می گشته شاد
ببازارگان گفت چندین مکوش   از[19] افزونی ای مرد ارزان‌فروش
بدانگی مرا دوش بفروختی   همی چشم شاگردرا[20] دوختی
که مرغی خریدی فزون از بها   نهادی مرا در دم اژدها
بگفت این ببازارگان و برفت   سوی گاه شاهی خرامید[21] تفت
چو خورشید بر تخت[22] بنمود[23] تاج   جهانبان نشست از بر تخت عاج
بفرمود خسرو بسالار بار   که بازارگانرا کند خواستار

---

[1] K, VI—و بادام I, IV—بکن مغز بادام بریان [2] K, I, IV, VI—پنیر [3] K, I, IV, VI—ساز با نان [4] K, I, VI—доб.:

که این آرزوها [با—VI] همی زو [دی—I] * ببر نان و خوانی [خوانرا—VI] بیارای راست
دین—VI] بخواست (بخاست)

[5] K, VI—پیش [6] VI—بسازیم [7] K, VI—دگر تا رسد خوردنی نرم [8] I, IV—бб. 1277, 1278 оп. [9] I, IV—سخن [10] I, IV—بسان [11] K—б. оп. [12] I, IV—ز تاب [13] K—می‌را I, IV—جامهٔ می [14] VI—پرستید [15] K—بجنبید چون [16] K—доб.:

وزانجای برخاست پیروز شاه * بیاراست رومی قبا و کلاه

[17] K, I, IV, VI—و زین بر [شبرنگ—VI] شبدیز [18] VI—که‌زی [19] K—در I, IV—ب [20] K, I,IV, IV—بر [21] Л—доб. و K—گرایید I, IV—کاخ شادان گرازید [22] I, IV, VI—چرخ [23] K—بر تخت بنمود

بیارند شاگرد با او بهم — یکی شاد ازیشان[1] و دیگر دژم[2]
چو شاگرد و استاد رفتند زود — بپیش شهنشاه ایران چو دود[3]
چو شاگردرا دید بنواختش — بر مهتران شاد بنشاختش
یکی بدره بردند نزدیک اوی — که چون ماه شد جان تاریک اوی
ببازارگان گفت تا زنده‌ای — چنان دان که شاگردرا[4] بنده‌ای
همان نیز هر ماهیانی دو بار — درم شست گنجی بروبر[5] شمار
بچیز تو شاگرد[6] مهمان کند — دل مرد آزاده خندان[7] کند
بموبد چنین گفت زان‌پس که شاه — چو کار جهاندرا ندارد نگاه
چه داند که[8] مردم کدامست به — چگونه شناسد کهانرا ز مه[9]

۱۹

همی‌بود یکچند با مهتران — می روشن و جام و[10] رامشگران
بهار آمد و شد جهان چون بهشت — بخاک سیه‌بر فلک[11] لاله کشت
همه بومها پر ز نخچیر گشت — بجوی آبها چون می و شیر گشت
گرازیدن گور و آهو بشغ — کشیدند بر سبزه هر جای نغ
همه جویباران پر از مشک[12] دُم — بستان گل نارون[13] می بخم
بگفتند با شاه بهرام گور — که شد دیر هنگام[14] نخچیر[15] گور
چنین داد پاسخ که مردی هزار — گزین کرد باید ز لشکر سوار[16]
سوی تور شد شاه نخچیرجوی — جهان گشت[17] یکسر پر از گفت‌وگوی[18]
ز گور و ز غرم و ز آهو جهان — بپرداختند آن دلاور مهان[19]

---

[1] VI—ازو بد یکی شاد [2] K—بغم [3] K, I, IV—б. оп. [4] I, VI—شاگرد این [5] VI—از گنج بر وی [6] K, I, IV, VI—تا ساز [7] K, I, IV—فرمان [I—و оп.] VI—بدین باشد از داد و زید شاد و خندان و فرمان [8] VI—دانست [9] VI—مهانرا ز که Б—перевод бб. 1246—1302 отсутствует. [10] VI—صوت [11] K—همی [12] VI—доб. و [13] K—تازه شد VI—همانند گلنار شد [14] Л—هر جای [15] VI—نخچیر آهو و [16] K, VI—доб.:

بیارند با [ببردن ابا—K] خویشتن یوز و باز * همان چرغ و شاهین گردن‌فراز
از ایدر سوی تور باید شدن * همانجا بنخچیر ماهی بدن

[17] K—بود VI—دید [18] K—رنگ و بوی K—обратный порядок мисра. [19] I, IV—бб. 1301—1311 оп.

سدیگر چو بفروخت خورشید تاج   زمین زرد شد کوه و دریا چو[1] عاج[2]
بنخچیر شد شهریار دلیر[3]   یکی اژدها دید چون نرّه شیر[4]
ببالای او موی زیر[5] سرش   دو پستان بسان[6] زنان از[7] برش[8]
کمانرا بزه کرد و تیر[9] خدنگ   بزد بر بر اژدها بی درنگ
دگر تیر زد بر میان سرش   فروریخت چون آب خون[10] از برش[11]
فرود آمد و خنجری برکشید   سراسر بر اژدها بردرید
یکی مرد برنا فروبرده بود   بخون و بزهراندر افسرده بود
بران مرد بسیار بگریست[12] زار   وزان زهر شد چشم بهرام تار[13]
وزانجا بیامد بپردهسرای   می آورد و خوبان[14] بربطسرای
چو سی روز بگذشت ز اردیبهشت[15]   شد از میوه پالیزها چون بهشت
چنان ساخت[16] کاید بتوراندرون   پرستنده با او[17] یکی رهنمون
بشبگیر هرمزد[18] خرداد ماه   ازان دشت سوی دهی[19] رفت شاه[20]
ببیند که اندر جهان داد هست   بجوید[21] دل مرد یزدانپرست[22]
همیراند شبدیزرا نرمنرم   برینگونه تا روز برگشت[23] گرم[24]
همیراند حیران و پیچان[25] براه   بخواب و بآب آرزومند شاه[26]
چنین تا بآباد جایی رسید   بهامون[27] بنزد[28] سرایی رسید
زنی دید بر کتف او بر سبوی   ز بهرام خسرو بپوشید روی
بدو گفت بهرام کایدر[29] سپنج   دهید ار[30] نه باید[31] گذشتن[32] برنج

---

[1] VI— جهان یکسره گشت مانند [2] I, IV— ساج [3] K— سپهبد بنخچیر شد بی سپاه [4] K— خفته براه [5] K— او موی بد بر I, IV, VI— ببالا سه گز موی بد بر [6] IV— چو آن [7] I, IV— بر VI— در [8] Б— و له ثدیان کثدی النساء [9] I— تیری VI— تنان [10] K— زهر I— زهر و خوناب [11] K — вместо бб. 1314—1316 гаплография: A 1314—B 1316. [12] K, I, IV—[K—بهرام] بگریست بسیار [13] Л— او سوکوار Б— فأظلمت عینه من بخار سمّه [14] K— و کوشان [15] VI— اردیبهشت [16] K— خواست [17] K— وی [18] Л—доб. و [19] K— رهی [20] VI—б. стоит после б. 1324. [21] VI— بداند [22] K— бб. 1320—1324 стоят после б. 1326; см. также разночтение к б. 1245. [23] VI— بگذشت [24] I, IV — бб. 1324—1325 оп.; Б — перевод бб. 1320—1326: فرکب کما هو و مضی حتی انتهی الی ضیعة [25] K— پیچان و پویان [26] VI— б. оп. [27] K— ز هامون [28] K, VI— بسوی I, IV— سوی در [29] Л— که ایدر [30] VI— دهی گر [31] I— دمادد IV, VI— بباید [32] K— نیابند کشتن

چنین[1] گفت زن کای نبرده سوار   تو این خانه چون خانهٔ خویش دار
چو پاسخ شنید اسپ در خانه راند   زن میزبان شوی‌را پیش خواند
بدو گفت کاه آر و اسپش بمال   چو گاه جو آید بکن در[2] جوال[3]
خود[4] آمد بجایی که بودش نهفت   ز پیش‌اندرون رفت و خانه برفت
حصیری بگسترد و بالش[5] نهاد   ببهرام‌بر آفرین کرد یاد
سوی خانهٔ آب شد آب برد   همی در نهان شوی‌را برشمرد
که این[6] پیر و[7] ابله بماند[8] بجای   هرانگه که بیند کس اندر[9] سرای[10]
نباشد[11] چنین کار کار زنان   منم لشکری‌دار[12] دندان‌کنان[13]
بشد شاه[14] بهرام و رخرا بشست   کزان اژدها بود ناتن‌درست[15]
بیامد نشست از بر آن حصیر   بدر خانه بر پای بد مرد پیر[16]
بیاورد خوانی و بنهاد راست   برو ترّه و سرکه و نان و[17] ماست
بخورد اندکی نان و[18] نالان بخفت   بدستار چینی رخ اندرنهفت
چو از خواب بیدار شد زن بشوی   همی‌گفت کای زشت ناشسته روی[19]
بره کشت باید ترا کاین سوار   بزرگست و از تخمهٔ شهریار[20]
که فرّ[21] کیان دارد و نور[22] ماه   نماند همی جز ببهرامشاه[23]
چنین گفت با زن گرانمایه[24] شوی   که چندین چرا بایدت گفت‌وگوی
نداری نمکسود و[25] هیزم نه نان   چه سازی تو برگ[26] چنین میهمان[27]
بره کشتی و خورد و رفت این سوار   تو شو[28] خر بانبوهی اندرگذار[29]
زمستان و سرما و باد دمان[30]   بپیش آیدت یک زمان[31] بی‌گمان[32]

---

1 VI—بدو 2 K, I, VI—[VI—بموی و] چو شانه نداری به پشمین 3 VI—دوال 4 K, IV, VI—چو 5 IV—بالین 6 K—ای 7 K—و оп. 8 K—بمانده 9 K—باشد کسی در 10 I, IV, VI—б. оп. 11 VI—که نبود 12 Л—доб. و 13 I, IV—б. оп. 14 I, IV—شاد 15 K, I, IV—б. стоит после б. 1340. 16 K, I, IV—б. оп. 17 Л, IV—و оп.; Б—علیه خل و بقل و لبن و خبز 18 VI—چو نان خورده شد شاه 19 K—ناکس زشت‌روی Б—أیّها القبیح الوسخ 20 I, IV—نامدار 21 K, I, IV—برز 22 K, I, IV—فرّ 23 VI—б. оп. 24 I, IV—فرومایه 25 Л—و оп.; I, IV—سو نه 26 برگ... ساز مهمانی (لغت فرس) 27 K, I, IV, VI—نه شب دوک ریسی 28 VI—رو 29 K—چه آید ترا زو درین ره‌گذار [I—همچون] همی چون [метр нарушен] زنان 30 VI—خزان 31 I, IV, VI—بی‌گمان 32 I, IV—یک زمان VI—ناگهان

همی گفت انباز و[1] نشنید[2] زن ... که هم نیک‌پی[3] بود و هم رای‌زن
بره کشته شد هم بفرجام کار ... بگفتار آن زن ز بهر سوار
چو شد کشته دیگی هریسه[4] بپخت ... برند آتش از هیزم نیم‌سخت[5]
بیاورد چیزی[6] بر شهریار ... برو خایه[7] و ترّهٔ جویبار[8]
یکی پاره[9] بریان ببرد از بره ... همان[10] پخته چیزی که بد یکسره
چو بهرام دست از خورشها بشست ... همی‌بود بی خواب و ناتن‌درست
چو شب[11] کرد با آفتاب انجمن ... کدوی می و سنجد آورد زن[12]
بدو گفت شاه[13] ای زن کم‌سخن ... یکی داستان گوی با من کهن
بدان تا بگفتار تو می خوریم ... بمی درد و[14] اندوه‌را[15] بشکریم
بتو داستان نیز کردم یله ... ز بهرامت[16] آزادیست ار[17] گله
زن کم‌سخن گفت آری[18] نکوست ... هم[19] آغاز[20] هر کار و[21] فرجام[22] ازوست
بدو گفت بهرام کاین است و بس ... ازو دادجویی[23] نه‌بیند کس[24]
زن برمنش[25] گفت کای پاک‌رای ... برین ده فراوان کس است و سرای
همیشه گذار سواران بود ... ز دیوان و از[26] کارداران[27] بود
یکی نام دزدی نهد بر کسی ... که فرجام زان رنج یابد بسی
ز بهر درم گرددش کینه‌کش[28] ... که ناخوش[29] کند بر دلش روز خوش
زن پاک‌تن را بآلودگی ... برد نام و آرد[30] به بیهودگی

---

1 Л, VI—ازین مرد گوینده 2 VI—بشنید 3 Л—زن 4 I, IV—ترینه 5 K—بپرداخت از آتش تیر دخت Л—66. 1350, 1351 оп.; Б—حملا فلم تزل به حتی أجاب و ذبح له (معنی مصراع دوّم مفهوم نشد) 6 I, IV—خوانی 7 VI—سرکه 8 VI — вместо 66. 1350—1352 гаплография: A 1350—B 1352. 9 K—ران I, IV—پای 10 VI—وگر 11 Л—شف 12 I, IV—بیاورد می با یکی روذزن VI—بزن سنجد آورد می در [IV—بر] 13 I, IV, VI—شاه گفت 14 K, I, IV—دل 15 Л—اندده ورا VI—ز دل رنج و اندیشها 16 K, I, IV, VI—ازین شاهت [K—شاه] 17 K, IV—از VI—بیر 18 VI —کآری 19 VI—که 20 K, I—доб. و 21 Л—و оп. 22 K, I, IV—فرجام هر کار [IV—доб. و] 23 K, I, IV—و خوبی 24 VI—б. оп. 25 VI—کم‌سخن 26 K—دیوان شه 27 IV—دانان 28 K, I, IV, VI—شش بکوشد ز بهر درم پنج و [K, VI—و оп.] 29 I—تا جوش IV—تا خون 30 K, I, IV—یازد VI—بازد

زیانی بود کان نباید بگنج　　ز شاه جهاندار اینست رنج[1]
پراندیشه شد زان سخن شهریار　　که بد شد ورا نام زان[2] مایه‌کار[3]
چنین گفت پس شاه یزدان‌شناس　　که از داد گر کس ندارد سپاس
درشتی[4] کنم زین سخن[5] ماه[6] چند　　که پیدا شود[7] داد و مهر[8] از[9] گزند[10]
شب تیره ز[11] اندیشه[12] پیچان بخفت　　همه شب[13] دلش با ستم بود جفت[14]
بدانگه که[15] شب[16] چادر مشکبوی　　بدرّید و بر چرخ بنمود روی
بیامد زن از خانه با شوی گفت　　که هرکاره و آتش آر[17] از نهفت[18]
ز هرگونه تخم اندرافگن بآب[19]　　نباید که بیند ورا آفتاب
کنون تا بدوشم ازین[20] گاو شیر　　تو این کار[21] هرکاره آسان مگیر
بیاورد گاو از چراگاه خویش　　فراوان گیا برد و بنهاد پیش
بپستانش‌بر دست مالید و گفت　　بنام خداوند بی‌یار و جفت[22]
تهی بود[23] پستان گاوش ز شیر　　دل میزبان جوان گشت پیر[24]
چنین گفت با شوی کای کدخدای[25]　　دل شاه گیتی دگر شد برای
ستمکاره شد شهریار[26] جهان　　دلش دوش پیچان شد اندر نهان
بدو گفت شوی از چه گویی همی　　بفال بد اندر چه جویی همی
چنین گفت زن کای گرانمایه شوی　　مرا بیهده نیست این گفت‌وگوی
چو بیدادگر شد جهاندار شاه　　ز گردون نتابد ببایست ماه
بپستانها در شود شیر خشک　　نبوید[27] بنافه‌درون نیز[28] مشک

---

[1] Б—бб. 1361—1366: فقالت له إنه لا جور علینا من الملک و لا حیف سوی أنه یأخذ من کل جان یجنی خمسة دراهم [2] VI—که شد نام او بر بدان [3] I—پایدار IV, VI—یادگار [4] Л, VI—درستی [5] K, IV, VI—سپس [6] K—روز [7] Л, VI—کند [8] Л, IV—مهرداد VI—مهر و داد [9] Л, VI—و I—هر از آید پدید که مهرم [10] Л—پسند [11] K—بر تیره I, IV—هم بر این چو [12] VI—ازان کار با درد [13] VI—همیشه [14] Б—доб. эпизод, см. приложение IV. [15] VI—چو وزان پس [16] K—چون I, IV—خور [17] K—بیار [18] VI—همه شب دلش با ستم بود جفت см. б. 1370. [19] K—در آب [20] K, I, IV, VI—از من [21] Л—بار رخ میزبان [22] VI—که هرکاره واتش بیار از نهفت см. б. 1372. [23] K, I, IV, VI—دید [24] VI—رخ میزبان لم یأرج Б—گشت همچون زریر [25] K—از خدای [26] Л—доб. از [27] K—نباشد [28] Л, K—بوی Б—لم یأرج

زنا[1] و ربا[2] آشکارا شود   دل نرم چون سنگ خارا شود
بدشت‌اندرون گرگ مردم خورد   خردمند بگریزد از بی‌خرد[3]
شود خایه در زیر مرغان تباه   هرانگه که بیدادگر گشت شاه[4]
چراگاه این گاو کمتر نبود   هم آبشخورش[5] نیز بتّر[6] نبود
بپستان چنین خشک شد شیر اوی   دگرگونه شد رنگ و آژیر[7] اوی
چو بهرامشاه[8] این سخنها شنود   پشیمانی آمدش[9] ز اندیشه زود[10]
بیزدان چنین گفت کای کردگار[11]   توانا و دانندهٔ روزگار[12]
اگر تاب گیرد دل من ز داد   ازین‌پس مرا تخت شاهی مباد
زن فرّخ پاک[13] یزدان‌پرست   دگر باره بر[14] گاو مالید دست
بنام خداوند زردشت گفت   که بیرون گذاری نهان از نهفت[15]
ز پستان گاوش بباریدٔ[16] شیر   زن میزبان گفت کای دستگیر
تو بیدادرا کرده‌ای دادگر   وگرنه نبودی ورا این هنر
ازان‌پس چنین گفت با کدخدای   که بیدادرا داد[17] شد باز جای
تو باخنده و رامشی باش زین   که بخشود بر ما جهان‌آفرین
بهرکاره چون شیربا[18] پخته شد   زن و مرد زان کار پردخته شد[19]
بنزدیک مهمان شد آن پاکرای   همی‌برد خوان از پس کدخدای
نهاده بدو[20] کاسهٔ شیربا[21]   چه نیکو بدی گر بدی زیربا[22]
ازان شیربا شاه لختی بخورد   چنین گفت پس با زن زادمرد[23]
که این تازیانه بدرگاه‌بر   بیاویز[24] جایی که باشد گذر
نگه کن یکی شاخ بر در[25] بلند   نباید که از باد یابد گزند[26]

---

[1] Л, K, I — زنی IV — ربی [2] Л, K, I — ربی IV — زنی T — زنا و ریا Б — و شاع الزنا و الربا فی الخلق و تخوّف ذوو العقول من ذوی الغواية و الجهل [3] I, IV — و غم خورد [4] Б — перевод б. отсутствует. [5] I, IV — آب و خورش [6] K — بس‌تر IV — بی بر VI — برتر [7] K — رنگ چون قیر IV — از آژیر VI — رنگ‌تاریک [8] K, I, IV, VI — شاه جهان [9] K — آمد [10] IV — سود [11] I, IV, VI — کامگار [12] K, VI — دانا و پروردگار [13] I — доб. و [14] I — با [15] VI — б. оп. [16] IV — بپازید VI — بپالود [17] K, I, IV — رای [18] Л, I — ما IV — نا [19] VI — б. оп. [20] K, VI — برو I, IV — برش [21] Л — باه [22] Л — باه K, I, IV — زیره با [23] K — آزاد مرد I, IV — با زن بفرمان مرد VI — زادمرد [24] K — برآویز [25] K — (؟) و برر I, IV — برتر [26] VI — б. оп.

ازانپس ببین تا که آید ز[1] راه * همی کن بدین تازیانه نگاه
خداوند خانه بپوید سخت * بیاویخت آن شیب شاه[2] از درخت
همی داشت آنرا زمانی نگاه * پدید آمد از راه[3] بی مر سپاه
هرانکس که این[4] تازیانه بدید * ببهرامشاه[5] آفرین گسترید
پیاده همه[6] پیش شیب[7] دراز * برفتند و بردند یک یک[8] نماز
زن و[9] شوی گفت این بجز[10] شاه نیست * چنین چهره جز درخور[11] گاه نیست
پر از شرم رفتند هردو ز[12] راه * پیاده دوان[13] تا بنزدیک شاه
که شاها بزرگا ردا بخردا * جهاندار و بر موبدان موبدا
بدین خانه درویش بد میزبان[14] * زنی[15] بینوا شوی پالیزبان
بران بندگی[16] نیز پوزش[17] نمود[18] * همان[19] شاه مارا پژوهش نمود
که چون تو[20] بدین جای مهمان[21] رسید[22] * بدین بینوا[23] خانه[24] ومان[25] رسید[26]
بدو گفت بهرام[27] کای روزبه * ترا دادم این مرز و این خوب[28] ده
همیشه جزاز[29] میزبانی مکن * برین باش و پالیزبانی مکن
بگفت این و خندان[30] بشد زان سرای * نشست از بر بارهٔ بادپای
بشد زان ده بینوا شهریار * بیامد بایوان گوهرنگار[31]

---

[1] K, IV, VI — بـ [2] Л, K — شیبی ز شاخ [K — از زیر]; IV — زانسان که گفت; VI — آن شوشهرا [3] K — دور [4] VI — او [5] K, I, IV, VI — ببهرامبر [6] K, I, IV — همی [7] VI — بنزد دوال [8] VI — پیشش [9] VI — بزن [10] K, I, IV — جزاز [11] I, IV — جزاز در [12] K, VI — بـ [13] VI — نهاده روان [14] K — بیزبان [15] K — زن [16] VI — بهتری [17] K, I, IV, VI — کوشش [18] K, I, IV — نبود VI — بود (метр нарушен). [19] K, I, IV, VI — هم از [20] I, IV — او [21] K — جا نه موبد [22] I — رسد [23] K — بها [24] IV — میهن [25] K — میزبان خود I — میهمان خان [26] I — رسد VI — б. оп. [27] VI — مهمان [28] K — بوم و این مرز و I, IV, VI — بوم و [29] VI — بجز [30] IV — آنگه [31] K, I, IV — б. оп.; K — доб.:

بمشکوی زرّین شد آنگه بخفت * همه شب همی با بتان بود جفت
بشادی همی بود با دوستان * همی راند هر گونهٔ داستان

K — эпизоды ١٨ (бб. 1246—1302) и ١٩ (бб. 1303—1418) стоят после эпизода ٦ (бб. 255—286); I, IV — эти же эпизоды стоят после эпизода ١١ (бб. 514—598).

۲۰

برین‌گونه یک‌چند گیتی بخورد   برزم و ببزم و بننگ و نبرد[1]
پس[2] آگاهی آمد بهند و بروم   بترک و بچین و بآباد بوم
که بهرامرا دل ببازیست[3] بس   کسی‌را ز گیتی ندارد[4] بکس
طلایه نه و دیده‌بان نیز نه   بمرزاندرون پهلوان نیز نه
ببازی همی‌بگذراند[5] جهان   نداند همی آشکار و نهان[6]
چو خاقان چین این سخنها شنید   ز چین و ختن لشکری برگزید
درم داد و سر سوی ایران نهاد   کسی‌را نیامد ز بهرام یاد
وزان‌سوی[7] قیصر سپه برگرفت   همه کشور روم لشکر گرفت
بایران چو آگاهی آمد ز روم   ز هند و ز چین و ز آباد بوم
که قیصر[8] سپه کرد و لشکر کشید   ز چین و ختن لشکر[9] آمد[10] پدید
بایران[11] هرانکس که بد پیش‌رو[12]   ز پیران و[13] از نامداران[14] نو[15]
همه پیش بهرام گور آمدند   پر از خشم و پیکار و شور آمدند
بگفتند با شاه چندی درشت   که بخت فروزانت بنمود پشت
سر رزمجویان[16] برزم اندرست   ترا دل ببازی و بزم‌اندرست
بچشم تو خوارست گنج[17] و سپاه[18]   همان تاج[19] ایران و هم تخت و[20] گاه[21]
چنین داد پاسخ جهاندار شاه   بدان موبدان نماینده راه
که دادار[22] گیهان مرا یاورست   که از دانش برتران برترست
بنیروی آن[23] پادشاه[24] بزرگ   که[25] ایران نگه دارم[26] از چنگ[27] گرگ

---

[1] K, I, IV, VI — б. оп.; см. б. 1245. [2] VI — چو [3] IV — доб. و [4] VI — نگیرد [5] K — همی‌بگذراند ببازی [6] VI — б. оп. [7] K, I, IV — روی [8] VI — خاقان [9] K — دشمن [10] VI — چو گشتند آگاه از مرز روم [11] K, I, IV — از ایران [12] VI — که شد دشت از گردشان نا [13] IV — و оп. [14] K, VI — کهن مرد یا از دلیران [15] VI — بوم [16] K, VI — شهریاران I, IV — مرزجویان [17] VI — تخت [18] K, VI — کلاه [19] K, VI — شهر I, IV — تخت [20] I, IV — تاج [21] K, VI — و سپاه [VI — گنج] تاج [22] K, VI — دارای [23] K, VI — به پیروزئ [24] IV — پادشای [25] I, VI — من [26] Л — دارد Б — و سأصرف شرّهم عن هذا الاقليم [27] I, IV — رنج VI — شهریار

بتخت[1] و سپاه[2] و بشمشیر و گنج ز کشور بگردانم[3] این درد و رنج
همی‌کرد بازی بدان همنشان وزو[4] پر ز خون دیدهٔ سرکشان
همی‌گفت هر کس کزین[5] پادشا بپیچد دل مردم پارسا[6]
دل شاه بهرام بیدار بود ازین آگهی پر ز تیمار بود
همی‌ساختی کار لشکر نهان ندانست رازش کس اندر جهان
همه شهر[7] ایران ز کارش به بیم[8] از اندیشگان دل شده بدونیم[9]
همه گشته[10] نومید زان شهریار تن و[11] کدخدایی گرفتند[12] خوار
پس آگاهی آمد ببهرام‌شاه که آمد ز چین اندر[13] ایران سپاه[14]
جهاندار گستهم‌را پیش خواند ز خاقان چین چند با او[15] براند
کجا[16] پهلوان بود و دستور بود چو رزم[17] آمدی پیش رنجور[18] بود
دگر مهرپیروز بهزادرا[19] سوم[20] مهر برزین خرّادرا[21]
چو بهرام[22] پیروز[23] بهرامیان خزروان[24] رهّام[25] با اندیان
یکی شاه گیلان[26] یکی شاه ری که بودند در رای هشیارپی[27]
دگر دادبرزین[28] رزم‌آزمای کجا زاولستان بدو بد بپای[29]
بیاورد[30] چون قارن[31] برزمهر دگر دادبرزین[32] آژنگ‌چهر[33]
گزین کرد ز ایرانیان سی[34] هزار خردمند و شایستهٔ کارزار
برادرش‌را داد تخت و کلاه که تا[35] گنج و لشکر بدارد[36] نگاه

---

1 Л— دمخت K, I, IV, VI— بتخت Б— بالمال و الجیش و السعادة و السیف 2 VI— کلاه
3 Л— ازیران بگرداند 4 K— وزان 5 I, IV— که زین 6 VI—б. оп. 7 K— مرز 8 K— یتیم
9 K— دلشی گشته دو— VI بر دو— IV گشته دلشان دونیم 10 K— شهر 11 Л— و оп.
12 K— بکردند 13 IV— تا بـ 14 VI—бб. 1443, 1444 оп.; K—доб.:
بموبد چنین گفت پس شهریار * که اکنون سپه‌را برآرای کار
15 K— وی 16 VI— که او 17 VI— بزم 18 VI— گنجور 19 K— خرّادرا I— بندادرا IV— بیدادرا
20 K— دگر 21 K— فرهادرا 22 K—доб. و 23 IV— پیروز بهرام 24 K, I, IV, VI—доб. و
25 K— بهرام 26 Л— ایران 27 K, I, IV— که بفشاردندی گه جنگ پی VI—б. оп. 28 VI— راد
29 K—б. оп. 30 Л—(؟)دماوند 31 Л—доб. و 32 VI—доб. پر 33 K, I, VI— ارژنگ برزین
34 K, I, IV, VI, T— شش C— صد Б— ستة آلاف فارس 35 IV— با 36 K— لشکر و گنج چهر
I, IV, VI— گنج و لشکرش دارد دارد

خردمند نرسی آزادچهر *** همش فرّ و دین بود هم داد و[1] مهر
وزان جایگه لشکر اندرکشید *** سوی آذرآبادگان برکشید[2]
چو از پارسی لشکر فراوان ببرد *** چنین بود رای[3] بزرگان و خرد
که از جنگ بگریخت بهرامشاه *** وزان[4] سوی آذر کشیدست[5] راه
چو بهرام رخ[6] سوی دریا[7] نهاد *** رسولی ز قیصر بیامد[8] چو باد
بکاخیش[9] نرسی فرود آورید *** گرانمایه جایی چنانچون سزید
نشستند با رای‌زن بخردان *** بنزدیک نرسی همه موبدان[10]
سراسر سخنشان بد از شهریار *** که داد او بباد آن همه[11] روزگار[12]
سوی موبدان موبد[13] آمد[14] سپاه *** بآگاه بودن[15] ز بهرامشاه[16]
که بر ما همی رنج[17] بپراگند *** چرا هم ز لشکر نه[18] گنج آگند
بهر جای زر[19] برفشاند همی *** هم ارج جوانی نداند[20] همی
پراگنده شد شهری و[21] لشکری *** همی‌جست هر کس ره مهتری[22]
کنون زو[23] نداریم ما[24] آگهی *** بما باز گردد بدی ار[25] بهی[26]
ازان‌پس چو گفتارها شد کهن *** برین برنهادند یکسر سخن
کز[27] ایران یکی مرد باآفرین *** فرستند نزدیک خاقان چین
که بنشین ازین[28] غارت و تاختن *** ز هرگونه باید برانداختن[29]
مگر بوم ایران بماند بجای *** چو[30] از خانه آواره شد کدخدای
چنین گفت نرسی که این روی نیست *** مر این آب‌را در جهان جوی نیست
سلیحست و گنجست و مردان مرد *** کز آتش بخنجر برآرند گرد

[1] I— و оп.; IV— هم‌آزاد (метр нарушен). [2] IV — درکشید [3] K, I, IV, VI— نزد [4] K, VI— ورا [5] K, I, IV, VI— گشسپست см. б. 1509. [6] VI — سر [7] K, I, IV, VI — آذر [8] K, I, IV — بیامد ز قیصر [9] K, VI— بکاخش چو [10] VI—обратный порядок мисра; K— بیامد همان موبد موبدان * سپاهی ز لشکر همه بخردان [11] VI— که بر باد داد آنچنان [12] K—б. оп.; I, IV—бб. 1460, 1461 оп. [13] Л— موبد موبدان [14] Л— آمد оп. [15] IV— بردن [16] K, VI—б. оп. [17] Л, I, IV, VI— گنج [18] K— ز [19] K, I— جان IV— در VI — خون [20] K — نماند IV — بداند [21] K, I, IV — پراگنده شهری و هم [22] K, I, IV — بهتری VI — б. оп. [23] VI — ما [24] VI — زو [25] VI — گر [26] K, I, IV — б. оп. [27] IV — که [28] K — که پیش آورد I, IV — که پیش ازبد و [29] K, I, IV — گونهٔ باید انداختن VI — б. оп. [30] I — چن

چو نومیدی آمد ز بهرامشاه — کجا[1] رفت با خوارمایه سپاه
گر[2] اندیشهٔ بد کنی بد رسد — چه باید بشاهان[3] چنین گشت بد[4]
شنیدند ایرانیان این سخن — یکی پاسخ کژ[5] فگندند بن
که بهرام ز ایدر سپاهی ببرد — که مارا بغم دل[6] بباید سپرد[7]
چو خاقان بیاید بایران[8] بجنگ — نماند برین بوم ما بوی و رنگ
سپاهی و نرسی[9] نماند بجای — بکوبند بر خیره مارا بپای
یکی[10] چاره سازیم تا جای[11] ما — بماند ز تن[12] نگسلد پای ما
یکی موبدی بود نامش همای — هنرمند و بادانش و پاکرای[13]
ورا برگزیدند ایرانیان — که آن چاره‌را تنگ بندد میان
نوشتند پس نامه‌یی بنده‌وار — از ایران بنزدیک[14] آن شهریار
سر نامه گفتند ما بنده‌ایم — بفرمان و رایت سر افگنده‌ایم
ز چیزی که باشد بایران زمین — فرستیم نزدیک خاقان چنین[15]
همان نیز با[16] هدیه و[17] باژ و ساو — که با جنگ ترکان نداریم تاو
بیامد ز ایران خجسته همای — خود و نامداران پاکیزه‌رای[18]
پیام بزرگان بخاقان بداد — دل شاه ترکان[19] بدان[20] گشت شاد
وزان جستن[21] تیز بهرامشاه — گریزان[22] بشد تازیان با[23] سپاه
بپیش گرانمایه خاقان بگفت — دل و جان خاقان چو گل برشکفت
بترکان چنین گفت خاقان چنین — که ما برنهادیم بر چرخ[24] زین[25]
که آورد بی جنگ ایران بچنگ؟ — مگر ما برای و بهوش و درنگ؟
فرستاده‌را چیز بسیار داد — درم داد چینی و دینار داد

---

[1] K, I, IV, VI — که او [2] K, I, IV — چو [3] K, I, IV — که اندیشه‌هاشان [4] K, I, IV — обратный порядок мисра. [5] I, IV, VI — پاسخ [IV — نغز] کژّ [6] VI — دل از غم. [7] VI — ستُرد [8] K, I, IV, VI — خرامد بایران [9] K — شهری [10] K, I, IV — همی [11] Л — جان [12] I, IV, VI — بن [13] VI — باداد و پاکیزه‌رای [14] K, I, IV, VI — از ایرانیان نزد [15] K, I, IV, VI — با پوزش و آفرین [16] Л — چون [17] Л — و оп.; K, I, IV — هدیها [18] Л — ایران‌سرای — VI — خردمند و بادانش و پاکرای см. б. 1480. [19] K, I, IV — توران [20] IV — بدو — VI — ازان [21] K, I, VI — جنبش [22] K, I, VI — کز ایران [23] I, VI — بپی [24] K, I, IV — که کردیم بر [25] IV — бб. 1488—1490 оп. [illegible] چرخ گردنده

یکی پاسخ‌نامه بنوشت و گفت — که با جان پاکان خرد باد جفت
بدان باز گشتیم همداستان — که گفت این فرستادهٔ راستان
چو من با سپاه اندرآیم بمرو — کنم روی کشور چو پرّ تذرو
برای و بداد و برنگ و بوی — ابا آب شیر اندرآرم بجوی
بباشیم تا باژ ایران رسد — همان هدیه و ساو[1] شیران[2] رسد
بمرو آیم و. زاستر[3] نگذرم[4] — نخواهم که رنج آید از لشکرم
فرستاده تازان بایران رسید — ز خاقان بگفت آنچ دید و شنید
بمرو اندرآورد خاقان سپاه — جهان شد ز گرد سواران سیاه
چو آسوده شد سر بخوردن[5] نهاد — کسی‌را نیامد ز بهرام یاد
بمرواندرون[6] بانگ چنگ و رباب — کسی‌را نبد جای آرام و خواب[7]
سپاهش همه باره[8] کرده یله — طلایه نه بر دشت و نه راحله[9]
شکار و می و مجلس و بانگ چنگ — شب و روز[10] ایمن نشسته ز جنگ
همی باژ ایرانیان چشم داشت — ز دیر آمدن[11] دل پر از خشم داشت

۲۱

وزان‌روی بهرام بیدار بود — سپهرا ز دشمن نگه‌دار بود
شب و روز کارآگهان داشتی — سپه‌را ز دشمن نهان داشتی[12]
چو آگاهی آمد ببهرامشاه[13] — که خاقان بمروست و چندان سپاه[14]
بیاورد لشکر ز آذرگشسپ[15] — همه بی بنه هر یکی[16] با[17] دو اسپ

[1] VI — هدیهٔ نزّه [2] K — نیز ساو دلیران [3] K — راستر I — راست بر VI — بیشتر [4] IV — بمرواندر آسوده‌تر بگذرم [5] K — سوی‌دحران [6] I, IV — اندر از [7] VI — б. оп. [8] K, I, IV, VI — [I, IV — دست] دشت [K — بدان] سپه‌را همه [9] K, I, IV — زلزله Б — و کان قد فرّق الجواسیس و العیون [10] I, IV — بروز و شب [11] VI — چو آن دیر شد [12] K — همان با می و رود بگذاشتی I, IV, VI — [IV — بگذاشتی] ببزم و بمی روز نگذاشتی [13] K — گور [14] K — بی شرّ و شور [15] K — بدر گشسپ (метр нарушен). [16] K, I — کسی [17] I — بر

قبا جوشن و ترگ رومی کلاه[1] شب و روز چون باد تازان[2] براه[3]
همی تاخت لشکر[4] چو از کوه سیل برآمل گذشت از در[5] اردبیل
ز آمل[6] بیامد بگرگان کشید[7] همی[8] درد و رنج بزرگان کشید
ز گرگان[9] بیامد بشهر[10] نسا یکی رهنمون پیش پرکیمیا[11]
بکوه و بیابان و بی‌راه رفت بروز و بشب گاه[12] و[13] بیگاه رفت[14]
بروز اندرون[15] دیده‌بان داشتی بتیره شبان پاسبان داشتی
بدین سان بیامد[16] بنزدیک مرو نپرّد[17] بدان[18] گونه پرّان تذرو
نوندی بیامد ز کارآگهان که خاقان شب و روز بی‌اندهان[19]
بنخچیر نخچیر کشمیهن است که دستورش ازکهل[20] اهریمن است[21]
چو بهرام بشنید زان شاد شد[22] همه رنجها بر دلش[23] باد شد[22]
برآسود روزی[24] بدان[25] رزمگاه چو[26] آسوده‌تر گشت[27] شاه[28] و سپاه[29]
بکشمیهن آمد بهنگام روز که[30] برزد سر از کوه گیتی‌فروز
همه گوش[31] پر نالهٔ بوق شد همه چشم پر رنگ منجوق شد
دهاده برآمد ز نخچیرگاه پرآواز شد گوش شاه و سپاه[32]
بدرّید از آواز گوش هژبر تو گفتی همی ژاله بارد ز[33] ابر
چو خاقان ز نخچیر بیدار شد بدست خزروان[34] گرفتار شد
چنان شد ز خون خاک آوردگاه که[35] گفتی همی[36] تیر بارد ز[37] ماه
چو سیصد تن از نامداران چین گرفتند و[38] بستند بر پشت زین

---

1 VI — سپاه 2 IV — بادپایان — VI پویان و تازان 3 VI—доб. и перечеркивает:
همه روز با دیده‌بان داشتی * بتیره شبان پاسبان داشتی
см. б. 1515 4 Л—رفت تازان I, IV—راند لشکر 5 I, IV—ره 6 VI—وز آمد 7 VI—رسید 8 K, VI—همه 9 VI—پس‌انگه 10 VI—بدشت 11 K, I, IV, VI—پیش او از بسا [K—نسا] 12 K, I, IV, VI—شب تیره تا روز 13 I, IV, VI—و оп. 14 K—تفت 15 VI—همه روزها 16 K—گونه آمد VI—بدان ره بیامد 17 K—نبودی 18 VI—ازان 19 K, I, IV, VI—که دورست خاقان ز کار جهان 20 I, IV—شب و روز دستورش VI—انکرم(؟) 21 K—آهرمن ریمن است 22 K, I, IV, VI—گشت 23 I, IV, VI—تنش 24 Л—روی 25 IV—دران 26 I—چن 27 I, IV—آسوده گشت اسپ و 28 K—اسپ 29 VI—б. оп. 30 K, VI—چو 31 K—کوه 32 VI—б. оп. 33 I, IV—بارید VI—با روز 34 IV—بدشت جزوان 35 IV—چو 36 VI—مگر 37 K, I, IV, VI—بارید 38 K, IV, VI—گرفته ب

چو خاقان چینی گرفتار شد / ازان خواب آنگاه بیدار شد[1]
سپهبد ز کشمیهن آمد بمرو / شد از تاختن چارپایان[2] چو[3] غرو
بمرو اندر از چینیان کس[4] نماند[5] / بکشتند وز جنگیان[6] بس[7] نماند
هرانکس کزیشان گریزان برفت / پس اندر همی تاخت[8] بهرام[9] تفت
برین سان همی راند[10] فرسنگ سی / پس پشت او قارن پارسی
چو برگشت و آمد[11] بنخچیرگاه / ببخشید چیز کسان بر سپاه
ز[12] پیروزیٔ چین چو[13] سر برفراخت[14] / همه کامگاری ز یزدان شناخت
کجا[15] داد بر نیک و بد دستگاه / که دارندهٔ آفتابست و ماه

۲۲

بیاسود[16] در مرو بهرام گور / چو آسوده شد شاه و[17] جنگی[18] ستور
ز تیزی روانش مدارا گزید[19] / دلش رای رزم بخارا گزید[19]
بیک روز و یک شب بآموی[20] شد / ز نخچیر و بازی جهانجوی شد
بیامد ز آموی یک پاس شب / گذر کرد بر آب و[21] ریگ فرب
چو خورشید روی هوا کرد زرد / بپنداخت پیراهن لاژورد
زمانه شد از گرد چون پرّ چرغ[22] / جهانجوی بگذشت بر مای و[23] مرغ[24]
همه لشکر ترک برهم[25] زدند / ببوم و بدشت[26] آتش اندرزدند
ستاره همی دامن ماه جست / پدر بر پسربر همی راه جست[27]
ز ترکان هرانکس که بد پیشرو / ز پیران[28] و خنجرگزاران نو
همه پیش بهرام رفتند خوار / پیاده پر از خون[29] دلِ خاکسار

---

[1] K, I, IV, VI — б. оп. [2] I, IV, VI— بادپایان [3] K— شاه برسان [4] K, I— بس [5] VI— ندید [6] VI— در رزمگه [7] K, I, IV— کس [8] VI— رفت [9] Л—доб. و K— پس‌اندرش بهرام چون باد [10] K, VI— رفت I, IV— تاخت [11] VI— آمد ازانجا [12] IV— ب [13] VI— خویش [14] K— شاه چین سر فراخت [15] K, I, IV, VI— که او [16] IV— برآسود [17] VI— و оп. [18] IV— خیل و [19] K, I, IV— گرفت [20] Б— آمل [21] VI — و оп. [22] K— زاغ IV— زرغ [23] Л— و оп. [24] K— ماغ [25] IV — ترک لشکر بهم [26] K, I, IV — برش VI — اهر(؟) [27] K — доб.:
ستاره همی دامن اندرکشید * شده روز روشن ز شب ناپدید
[28] K, VI — گردان [29] K, IV, VI — доб. و

که شاها ردا و[1] بلنداختررا بر آزادگان جهان مهتررا
گر ایدونک خاقان گنه‌کار گشت ز عهد[2] جهاندار بیزار گشت
بدستت گرفتار شد بی گمان چو بشکست پیمان شاه جهان[3]
تو خون سر بی‌گناهان مریز نه خوب آید از نامداران[4] ستیز
گر از ما همی[5] باژ خواهی رواست سر بی‌گناهان بریدن چراست
همه مرد و زن بندگان تواییم برزم‌اندر افگندگان تواییم
دل شاه بهرام زیشان[6] بسوخت بدست خرد چشم خشمش بدوخت
ز خون ریختن دست گردان ببست پراندیشه شد شاه یزدان‌پرست
چو مهر جهاندار پیوسته شد دل مرد آشفته آهسته شد
بر شاه شد مهتر مهتران بپذرفت هر سال باژ[7] گران
ازین کار چون کام او شد روا ابا[8] باژ بستد ز ترکان نوا
چو برگشت و آمد بشهر[9] فرب پر از رنگ[10] رخسار و پر خنده لب
برآسود یک هفته[11] لشکر نراند[12] ز چین مهترانرا همه پیش[13] خواند
برآورد میلی ز سنگ و ز گچ که کس‌را بایران[14] ز ترک[15] و خلج
نباشد[16] گذر جز بفرمان شاه همان نیز جیحون میانجی براه
بلشکر[17] یکی مرد بد شمر نام خردمند و[18] باگوهر و رای[19] و کام
مر اورا بتوران زمین شاه کرد سر تخت او افسر ماه کرد[20]
همان تاج زرّینش بر سر[21] نهاد همه شهر توران بدو گشت شاد

---

[1] K, I, IV, VI — بزرگا [2] IV — غمها [3] K, I, IV, VI — б. оп. [4] K — شهریاران VI — پس از [5] K — یکی [6] IV — بر ایشان (метр нарушен). [7] IV — باژی [8] K, I, IV — پادشاهی [9] K — بنزد [10] IV, VI — آژنگ [11] VI — یکچند [12] Л, K, I, IV — براند [13] I, IV — بر خویش [14] I, IV — از ایران [15] K — کز ایرانیان تا بروم [16] K, I, IV — نبودی [17] K — ز لشکر [18] I, VI — و оп. [19] K, I, IV — ذام VI — شهر [20] K, I, IV — доб.:

چو شمر از بر تخت سیمین [K — زرّین] نشست * کمر بر میان بست و بگشاد دست

[21] K, I, IV, VI — زرّین بسر بر

۲۳

چو شد کار توران زمین ساخته — دل شاه ز اندیشه پرداخته
بفرمود تا پیش او شد دبیر — قلم خواست با مشک و چینی[1] حریر[2]
بنرسی یکی نامه فرمود[3] شاه — ز پیکار ترکان و کار سپاه
سر نامه کرد[4] آفرین نهان[5] — ازین بنده بر کردگار جهان
خداوند پیروزی و دستگاه — خداوند بهرام و کیوان[6] و ماه
خداوند گردنده چرخ بلند — خداوند ارمنده[7] خاک نژند[8]
بزرگی و خردی به پیمان[9] اوست — همه بودنی زیر فرمان[10] اوست
نوشتم یکی نامه از مرز چین — بنزد برادر بایران زمین
بنزد[11] بزرگان[12] ایرانیان — نوشتم همین[13] نامه بر پرنیان
هرانکس که او رزم خاقان ندید — ازین جنگجویان[14] بباید شنید
سپه بود چندانک گیتی سپهر — ز گردش بقیر اندراندود[15] چهر
همه مرز شد همچو دریای خون — سر بخت بیداد[16] گشته[17] نگون
برزم اندرون او گرفتار شد — وزو چرخ گردنده بیزار شد
کنون بسته آوردمش[18] بر هیون — جگرخسته و دیدگان پر ز خون
همه گردن سرکشان گشت[19] نرم — زبان چرب و دلها پر از خون گرم[20]
پذیرفت باژ آنک بدخواه بود — براه آمدند[21] آنک[22] بی‌راه بود
کنون از پس نامه من با سپاه — بیایم بکام دل[23] نیکخواه
هیونان ککافگن[24] بادپای — برفتند چون ابر غرّان ز جای
چو نامه[25] بنزدیک[26] نرسی رسید — ز شادی دل پادشا[27] بردمید

---

[1] VI—مشک ناب و [2] IV—б. оп. [3] I, IV—بنوشت [4] K, I, IV—بود VI—گفت [5] K, I, VI—مهان [6] K, I, IV—کیون و بهرام [7] K—این تیره IV—دارنده [8] VI—б. оп. [9] K, VI—فرمان [10] K, VI—پیمان [11] VI—به پیش [12] IV—доб. و [13] Л—دگر K—من این VI—یکی [14] VI—رزمجویان [15] K—آورد I, IV—آلود VI—بانقاس اندود [16] Л—بیدار [17] K, I, IV—بیدادگر شد [18] VI—می‌آرمش [19] VI—کرد [20] K—б. стоит после б. 1575. [21] VI—آمدست [22] K—آمد آنکس که [23] K—یکایک بدل [24] T—доб. و [25] VI—آمد [26] I, IV—آن نامه نزدیک [27] K—پهلوان

بشد موبد موبدان پیش اوی … هرانکس که بود از یلان جنگجوی[1]
بشادی[2] برآمد ز ایران[3] خروش … نهادند هر یک[4] بآواز گوش
دل نامداران ز تشویر شاه … همی‌بود پیچان ز بهر[5] گناه
بپوزش بنزدیک موبد شدند … همه دل‌هراسان ز هربد[6] شدند
کز[7] اندیشهٔ کژّ و فرمان دیو … ببرّد دل از[8] راه گیهان خدیو
بدان مایه لشکر که برد این[9] گمان … که یزدان گشاید در آسمان
شگفتیست[10] این کز گمان بگذرد … هم از رای[11] داننده[12] مرد خرد[13]
چو پاسخ شود نامه بر خوب و[14] زشت … همین پوزش ما بباید نوشت
که گرچند[15] رفت از بزرگان گناه … ببخشد مگر نامبردار شاه
بپذرفت[16] نرسی که ایدون کنم … که کین از دل شاه بیرون کنم
پس آن نامه‌را زود پاسخ نوشت … پدیدار کرد اندرو خوب و زشت
که ایرانیان از پی درد و رنج … همان از پی بوم و فرزند و گنج
گرفتند خاقان چین‌را پناه … بنومیدی از[17] نامبردار شاه[18]
نه از دشمنی بد نه[19] از درد[20] و کین … نه بر[21] شاه بودست کس‌را[22] گزین
یکی مهتری[23] نام او برزمهر[24] … بدان رفتن راه[25] بگشاد چهر[26]
بیامد بنزدیک شاه جهان … همه رازها[27] برگشاد از نهان
ز گفتار او شاه خشنود گشت … چنین آتش[28] تیز بی‌دود گشت
چغانی و چگلی[29] و[30] بلخی ردان[31] … بخاری و از غرجگان[32] موبدان[33]
برفتند با باژ و بَرْسَم بدست … نیایش کنان پیش آتش‌پرست[34]

---

[1] I, IV, VI— خویش اوی [2] K— ز شادی [3] K— بکیوان برآمد I, IV— از ایران برآمد VI— ز ایوان برآمد [4] K, I, IV— کس [5] K— بیم [6] K— کزان نیکخواهی همی بد I, IV— بر پادشای به و بد [7] K, I, IV— که [8] K— ببرد از دلم [9] K, I, IV— بردی [10] K— شگفتست [11] IV— доб. و [12] Л, I— نادان و K— دانا و [13] VI— б. оп. [14] VI— کُنِیَشْ ز خوب و ز [15] K— و گر چند I, IV, VI— اگر چند [16] K— پذیرفت [17] Л— بنومیدئ [18] IV— бб. 1592—1595 оп. (гаплография). [19] K— که [20] K, I, IV— رنج [21] K— بِر [22] K, I, IV— بودی کسی‌را [23] I, IV— موبدی [24] IV— پر ز مهر [25] K, VI— شاه IV— شاد [26] K— б. стоит после б. 1593. [27] I, IV— پردها [28] Л— رفتن [29] K, I, IV, VI— ختلی [30] VI— و оп. [31] K— سران [32] K— جرغگان [33] Б— ثم أتته أكابر ممالك توران بما التزموا له من الخراج [34] K, IV— آذر گشسپ (нет рифмы); VI— یزدان‌پرست

که ما شاه‌را یکسره بنده‌ایم   همان باژرا گردن افگنده‌ایم[1]
همان نیز هر سال با باژ و ساو   بدرگه شدی[2] هرك بودیش تاو[3]

۲۴

چو شد ساخته کار آتشکده   همان جای نوروز و جشن سده
بیامد سوی آذرآبادگان   خود و نامداران و[4] آزادگان
پرستندگان[5] پیش آذر شدند   همه موبدان دست بر سر شدند
پرستندگانرا ببخشید چیز   وز[6] آتشکده روی بنهاد تیز
خرامان بیامد بشهر صطخر   که شاهنشهانرا بدان[7] بود فخر[8]
پراگنده از چرم گاوانمیش[9]   که بر[10] پشت پیلان همی‌راند[11] پیش
هزار و صد و شست قنطار بود   درم بود ازو نیز[12] و[13] دینار بود[14]
که بر پهلوی موبد[15] پارسی   همی نام بردیش[16] پیداوسی[17]
بیاورد پس مشکهای[18] ادیم   بگسترد و[19] شادان برو ریخت[20] سیم
بره‌بر هران پل که ویران بدید   رباطی که از کاروانان[21] شنید
ز[22] گیتی دگر هر که درویش بود   وگر نانش[23] از کوشش خویش بود
سدیگر بکپّان[24] بسختید[25] سیم   زن بیوه و کودکان یتیم
چهارم هران پیر کز[26] کارکرد   فرومانده وز[27] روز ننگ و نبرد

---

1 K, I, IV, VI—б. оп. 2 Л—بدی 3 VI—б. оп. 4 Л—و оп. 5 K, I, IV—پرستش کنان
6 K—بر VI—ز 7 K, IV—بدو 8 K—доб.:
یکی گنجرا در گشادند باز * ازان رنج کاورده بود او فراز
9 K, IV—و میش 10 VI—ابر 11 K—برد 12 I, IV—پنج VI—چند 13 I—و оп. 14 Б—و
بین یدیه ألف و مائة و ستون قنطارا من الدراهم و الدنانیر فی جلود البقر علی ظهور الفیلة 15 VI—یکی موبدی نام او 16 VI—کجا نام او بود 17 K—پیل آوسی I, VI—بنداوسی
IV—دمداوسی 18 K—نطعهای Б—أمر ببسط النطوع 19 K, IV—و оп. 20 K—بزرّ و ب VI—
بر روی آن ریخت 21 K—داران I, IV, VI—داذان (متن تصحیح قیاسی-رداکتور) 22 VI—ب
23 VI—ویا خرجش 24 K—بقبّان IV—بکتّان 25 IV—بسیچید VI—بمردم ببخشید
26 VI—آنکس که از 27 K—او

بپنجم هرانکس که بد بازژاد — توانگر نکردی ازو هیچ یاد
ششم هر که آمد ز راه دراز — همی‌داشت درویشی خویش راز
بدیشان ببخشید چندین[1] درم — نبد[2] شاه روزی ز بخشش دژم[3]
غنیمت همه بهر لشکر نهاد — نیامدش از آگندن گنج یاد
بفرمود پس تاج خاقان چین — که پیش آورد مردم پاک‌دین[4]
گهرها که بود اندرو آژده — بکندند و دیوار آتشکده
بزرّ و بگوهر بیاراستند — سر تخت آذر[5] بپیراستند
وزانجایگه شد سوی طیسفون — که نرسی بُد و[6] موبدِ[7] رهنمون
پذیره شدندش همه مهتران — بزرگان ایران و کنداوران
چو نرسی بدید آن سر و[8] تاج شاه — درفش دلفروز و چندان سپاه
پیاده شد و برد پیشش[9] نماز — بزرگان و هم موبد سرفراز
بفرمود بهرام تا برنشست — گرفت آن زمان دست اورا بدست
بیامد نشست از بر تخت زر — بزرگان بپیش‌اندرون با کمر
ببخشید گنجی بمرد[10] نیاز — در تنگ زندان گشادند باز[11]
زمانه پر از رامش[12] و داد شد — دل غمگنان از غم آزاد شد[13]
ز هر کشوری رنج و غم دور کرد — ز بهر بزرگان یکی سور کرد
بدان سور هر کس که بشتافتی[14] — همه خلعت[15] مهتری[16] یافتی[14]

۲۵

سیوم روز بزم ردان ساختند — نویسنده‌را[17] پیش بنشاختند
بمی خوردن‌اندر چو بگشاد چهر — یکی نامه بنوشت شادان بمهر
سر نامه کرد آفرین از[18] نخست — بران کو روانرا بشادی[19] بشست[20]

---

[1] K—گنجی VI—گنج [2] IV—ببد [3] K, VI—б. стоит после б. 1614; VI—доб. после б. 1619:
بر ایشان ببخشید گنجی درم * نبد هیچ روز او ز گیتی دژم
[4] K, IV—پاک‌بین VI—پیش‌بین [5] VI—اورا [6] K—بدش [7] K, IV—доб. و VI—درو بود با
[8] VI—оп. و [9] VI—شد از اسپ و بردش [10] I—بمردم [11] K—обратный порядок мисра.
[12] K—دانش VI—پر آرایش [13] Л—бб. 1609—1631 оп.; Б—эти бб. переведены. [14] K, I, IV, VI—فتند [15] K, I, IV, VI—доб. و [16] VI—نیکویی [17] I, IV—در [18] K—از оп. [19] K, I, IV, VI—بدانش [20] VI—б. стоит после б. 1637.

خرد بر دل خویش پیرایه کرد برنج تن از مردمی مایه[1] کرد
همه نیکویها ز یزدان شناخت خرد جست و[2] با مرد دانا بساخت[3]
بدانید کز[4] داد جز نیکویی نیاید نکوید[5] در[6] بدخویی[7]
هرانکس که از کارداران ما[8] سرافراز و[9] جنگی سواران ما[8]
بنالد نه‌بینند بجز[10] چاه و دار[11] وگر کشته بر خاک افگنده خوار[12]
بکوشید تا رنجها کم کنید دل غمگنان شاد و بی‌غم[13] کنید
که گیتی فراوان[14] نماند بکس بی‌آزاری و داد جویید و[15] بس[16]
بدین گیتی‌اندر[17] نشانه منم سر[18] راستی‌را بهانه منم
که چندان سپه کرد آهنگ من هم آهنگ این نامدار انجمن
از ایدر برفتم باندک سپاه شدند آنک بدخواه بد نیکخواه
یکی نامداری چو خاقان چین جهاندار با تاج و تخت و نگین[19]
بدست من‌اندر گرفتار شد سر بخت[20] ترکان نگونسار شد
مرا کرد پیروز یزدان پاک سر دشمنان رفت در زیر[21] خاک
جز از[22] بندگی پیشهٔ من مباد جزاز راست اندیشهٔ من مباد
نخواهم خراج از جهان هفت سال اگر زیردستی بود گر[23] همال
بهر کارداری و خودکامه‌یی نوشتند[24] بر[25] پهلوی نامه‌یی
که از[26] زیردستان جزاز رسم و داد نرانید[27] و از بد نگیرید[28] یاد
هرانکس که درویش باشد بشهر که از روز شادی نیابند بهر
فرستید نزدیک ما[29] نامشان برآریم[30] زان آرزو کامشان[31]

[1] K, IV—پایه [2] Л—جسته [3] VI — б. оп. [4] K, I, IV—بدانند که از [5] K—بجوید IV—نیابد بکوبد [6] VI—نه درخور بُوَد [7] IV—بخردی IV—б. стоит после б. 1641. [8] K, I, IV, VI — من [9] K—و оп. [10] K, IV—جزاز VI — به بینند جز [11] K — دار و چاه [12] K — وگر کینه دارند بر خاک راه IV — после б. 1641 стоит б. 1639, затем IV повторяет б. 1640. [13] K, I, IV, VI — خرّم [14] K — نباید I — هماذا IV — نماند و [15] I — و оп. [16] VI — б. оп. [17] I, IV— گفتها بر [18] IV — سوی [19] VI — обратный порядок мисра. [20] Л, K, VI — دخت I, IV, T — تخت [21] K, I, IV, VI — اندرآمد بـ [22] VI—بجز [23] I, IV, VI — یا [24] I—نبشتیم [25] IV — نوشتم ابر [26] K, IV, VI — با I — تا [27] I, IV — نرانند VI — نگیرند [28] I, IV, VI — نگیرند [29] K, I, IV — من [30] K — برآرید [31] VI — б. оп.

دگر هرک هستند پهلونژاد[1] / که گیرند[2] از رفتن رنج[3] یاد
هم از گنج ما بی‌نیازی دهید / خردمندرا سرفرازی دهید
کسی‌را که فامست[4] و دستش تهیست / بهر کار[5] بی‌ارج[6] و بی‌فرّهیست
هم از گنجهاشان بتوزید فام[7] / بدیوانهاشان نویسید نام[8]
ز یزدان بخواهید[9] تا همچنین / دل ما بدارد بآیین و[10] دین[11]
بدین مهر[12] ما شادمانی کنید[13] / بران[14] مهتران[15] مهربانی[16] کنید[13]
همان بندگانرا مدارید خوار / که هستند هم بندهٔ کردگار[17]
کسی کش بود پایهٔ[18] سنگیان[19] / دهد کودکانرا بفرهنگیان
بدانش روانرا توانگر کنید[20] / خردرا ز تن[21] بر سر افسر کنید[20]
ز چیز کسان دور دارید دست / بی‌آزار باشید و یزدان‌پرست
بکوشید و[22] پیمان ما[23] مشکنید / پی و بیخ[24] و پیوند بد برکنید[25]
بیزدان پناهید و فرمان کنید / روانرا بمهرش گروگان کنید[26]
مجویید آزار همسایگان / هم آن[27] بزرگان و[28] پرمایگان[29]
هرانکس که ناچیز بُد چیره[30] گشت / وز اندازهٔ کهتری[31] برگذشت
بزرگش مخوانید کان برتری[32] / سبک باز گردد سوی کهتری
ز درویش چیزی مدارید باز / هرانکس که هست از شما بی‌نیاز
بپاکان[33] گرایید و نیکی کنید / دل و پشت خواهندگان مشکنید
هران چیز کان دور گشت از پسند / بدان چیز نزدیک باشد[34] گزند
ز دارنده بر جان آنکس درود / که از مردمی باشدش تار و پود[35]

---

1 K, I, IV, VI — باشند مردِ [K — مردم] نژاد 2 K, I, IV, VI — همی‌گیرد 3 Л, I, IV, VI — چیز 4 Л — دامست K, I — وامست 5 K, I — جای 6 K — راه 7 K, I — وام 8 VI — бб. 1658, 1659 оп. 9 Л — هند 10 Л — و оп. 11 IV — бб. 1658 — 1660 оп. 12 I, IV — عهد 13 Л — کنند 14 I, IV — ابر 15 K, I, IV, VI — کهتران 16 VI — نیکنامی 17 VI — ایشان همه دوستدار 18 K, I, VI — مایه و IV — مایهٔ 19 K, I, VI — سنگ آن 20 VI — کشید 21 K — ازین I, IV — ز بن 22 VI — بسوگند 23 K, I, IV, VI — پیمانها 24 K, VI — پی شاخ 25 K — کشید 26 K, I, IV — б. стоит после б. 1668. 27 K, I, IV — چه آن 28 Л — و оп. 29 VI — б. оп. 30 K — آن ناسزایی که ناخیر I — چیر IV, T — چیز 31 K, VI — برتری 32 IV — سروری 33 K — به یزدان 34 K — کشت آن 35 VI — бб. 1673, 1674 оп.

چو اندر نوشتند چینی[1] حریر   سر خامه را کرد مشکین دبیر[2]
بعنوان بر[3] شاه گیتی نوشت   دل داد و دانندهٔ[4] خوب و زشت[5]
خداوند بخشایش و فرّ و زور   شهنشاه[6] بخشنده بهرام گور[7]
سوی[8] مرزبانان[9] فرمان بران   خردمند و[10] دانا و جنگی سران
بهر سو نوند و سوار و[11] هیون   همی رفت با نامهٔ[12] رهنمون
چو آن[13] نامه آمد بهر کشوری[14]   بهر نامداری[15] و هر مهتری[16]
همی گفت هر کس که یزدان سپاس   که هست این جهاندار[17] یزدان‌شناس
زن و مرد و کودک بهامون شدند   بهر[18] کشور از خانه بیرون شدند
همی خواندند آفرین نهان[19]   بران دادگر شهریار جهان
ازان پس بخوردن بیاراستند   می و رود و رامشگران خواستند
یکی نیمه از روز خوردن بدی   دگر نیمه زو[20] کار کردن بدی
همی نو بهر[21] بامدادی[22] پگاه[23]   خروشی بدی پیش درگاه شاه
که هر کس که دارد خورید و دهید   سپاسی ز خوردن بخود[24] برنهید
کسی کش نیازست آید[25] بگنج   ستاند ز گنج درم سخته پنج
سه من تافته بادهٔ[26] سالخورد   برنگ گل نار و با رنگ[27] زرد
جهانی برامش نهادند روی   پرآواز میخواره شد شهر[28] و کوی
چنان بد که از بید و[29] گل[30] افسری   ز دیدار او[31] خواستندی کری
یکی شاخ نرگس بتای[32] درم   خریدی کسی زان[33] نگشتی[34] دژم[35]

---

[1] K, I, IV, VI — رخشان [2] VI — چو قیر [3] I, IV — بر VI — بعنوانش چو عنوان ان
[4] K — دارندهٔ IV — و خواننده و داد و دل VI — وز بیداد و ز داد ز [5] Л — б. оп. [6] K — خداوند
[7] VI — б. оп. [8] K, VI — سر [9] K, VI — доб. و [10] I — و оп. [11] VI — و оп. [12] Л — نامور VI — که مارا [13] I — چنین نامه و [14] VI — مهتری [15] VI — سرفرازی [16] VI — کنداوری [17] VI — شهی هست چنین [18] K, I, IV, VI — ز هر [19] Л — بر مهان I — بهان [20] K — از VI — نیمهٔ [21] VI — نیز هر کسی کو [22] IV, VI — بامداد [23] Л — نامداری سپاه [24] K, I, IV, VI — بما [25] K, VI — نیابد بیاید ندارد [26] K — همی تافته سه باده [27] K — و تازه خوش‌بوی و I, IV — زرّ یا VI — نارنج [28] K — بام [29] K — گنج [30] K, I, IV, VI — سرخ [31] VI — می دینار [32] IV — بچندین [33] VI — و زانکس [34] K — زان کسی نگشتی [35] Б — ثم اشتغلوا بالشرب و اللهو حتی صار لا یقدر علی قصیب من الخلاف بدینار و لا علی طاقة نرجس بدرهم

ز شادی جوان شد دل مرد پیر		بچشمه‌درون آبها گشت[1] شیر
جهانجوی کرد از جهاندار یاد		که یکسر جهان دید زانگونه شاد[2]

۲۶

بنرسی چنین گفت یک روز شاه		کز ایدر برو با نگین و کلاه
خراسان ترا دادم آباد کن		دل زیردستان بما شاد کن
نگر تا نباشی بجز[3] دادگر		میاویز[4] چنگ اندرین رهگذر
پدر کرد بیداد و[5] پیچید ازان		چو مردی[6] برهنه ز باد خزان[7]
بفرمود تا خلعتش ساختند		گرانمایه گنجی بپرداختند
بدو گفت یزدان پناه تو باد		سر تخت خورشید گاه تو باد
برفتن[8] دو هفته درنگ آمدش		تن‌آسان خراسان بچنگ آمدش
چو نرسی بشد هفته‌یی برگذشت		دل شاه ز اندیشه پردخته[9] گشت
بفرمود تا موبد موبدان		برفت و بیاورد چندی ردان
بدو گفت شد کار قیصر دراز		رسولش همی دیر یابد جواز
چه مردست و اندر خرد تا کجاست		که دارد روان از خرد[10] پشت راست
بدو گفت موبد انوشه[11] بدی		جهاندار و[12] با فرّه ایزدی
یکی مرد پیرست بارای و شرم		سخن گفتنش[13] چرب[14] و آواز نرم[15]
کسی کش فلاطون بُدست[16] اوستاد		خردمند و[17] بادانش و بانژاد
یکی برمنش بود کامد ز روم		کنون خیره گشت اندرین مرز و[18] بوم[19]
بپژمرد چون لاله[20] در ماه دی		تنش خشک[21] و رخساره[22] همرنگ نی

---

1 VI—شد چو   2 VI—
جهانجو چو آراست گیتی ز داد * جهاندید از داد آباد و شاد
3 K, I, IV—جزاز   4 Л, VI—میازید   5 K, I, IV—[IV—جست] گر بدی کرد   6 K, I, IV—مرد
خرد از   7 VI—б. оп.   8 VI—بقزوین Б—فسار الیها بعد أسبوعین   9 K—پردخت   10 K—خرد از
روان   11 K, I, IV—که نوشه   12 K, I, IV—و оп.   13 K—گفتن   14 K, I, IV—خوب
15 VI—бб. 1706, 1707 оп.   16 K—فداطوس بود   17 IV—و оп.   18 I—و оп.   19 Л—бб. 1708,
1709 оп.; Б—و کیف یکون مِن أستاذه أفلاطون الحکیم   20 K, I—مار IV—ماه   21 K, I, IV—
سست   22 I, IV—رخسار

همه کهترانش بکردار میش که روز شکارش[1] سگ آید بپیش[2]
بکندی و تندی[3] بما ننگرید[4] وزین مرز کس‌را بکس نشمرید[5]
بموبد چنین گفت بهرام گور که یزدان دهد فرّ و دیهیم و زور
مرا گر جهاندار پیروز کرد شب تیره بر بخت من روز کرد[6]
یکی[7] قیصر روم و[8] قیصرنژاد[9] فریدون ورا تاج بر سر نهاد[10]
بزرگست وز سلم دارد نژاد ز شاهان فزون‌تر برسم و بداد[11]
کنون مردمی کرد و فرزانگی چو خاقان نیامد بدیوانگی
ورا پیش خوانیم هنگام بار سخن تا چه گوید که آید بکار[12]
وزان‌پس بخوبی فرستمش باز ز مردم نیم در جهان بی‌نیاز
یکی رزم جوید سپاه آورد دگر[13] بزم و زرّین کلاه آورد
مرا ارج[14] ایشان[15] بباید شناخت بزرگ[16] آنک با نامداران بساخت
برو آفرین کرد موبد بمهر که شادان بدی[17] تا بگردد سپهر[18]

۲۷

سپهبد فرستاده‌را پیش خواند بران نامور پیشگاهش[19] نشاند[20]
چو بشنید[21] بیدار[22] شاه جهان فرستاده‌را خواند پیش مهان
بیامد جهاندیده دانای پیر سخنگوی و باداش و یادگیر
بکش کرده دست و سر افگنده پست بر تخت شاهی بزانو نشست

---

[1] I, IV — شکاری [2] I, IV — آمدش پیش [3] K — تیزی [4] I — بنگرید [5] K — б. 1712 стоит перед б. 1710, а б. 1711 оп.; VI — б. оп.; Б — перевод бб. 1709—1712 отсутствует [6] K — бб. 1713, 1714 оп. [7] K — هم از [8] Л, K, I, IV — و оп. [9] K — دارد نژاد [10] I, IV — б. стоит после б. 1716. [11] K, I, IV — سخن‌گوی و گفتار دارد بیاد VI — б. оп.; K — порядок бб. и мисра: A 1715—A 1716, B 1716—B 1715. [12] K — هرچه گوید نکو گوش دار [13] VI — وگر [14] I, IV — ارز [15] K — ازین‌سان I, IV — این زان [16] VI — خنک [17] K, I, IV, VI — بزی [18] K — доб.:
نگوید زبانت جز از راستی * نخواهد دلت کژّی و کاستی
دگر روز چون تاج بنمود چهر * زمانه برآمد ز خمّ سپهر
Б — ثم لما طلعت الشمس من اليوم الثانی استحضر الرسول [19] K, I, IV — بارگاهش [20] K — б. стоит после б. 1724. [21] VI — بنشست [22] K — سرافراز بهرام

بپرسید بهرام و بنواختش   بر تخت پیروزه بنشاختش[1]
بدو گفت کایدر بماندی تو دیر   ز دیدار[2] این مرز نا[3] گشته[4] سیر
مرا رزم خاقان ز تو باز[5] داشت   بگیتی مرا همچو انباز[6] داشت
کنون روزگار توام[7] تازه شد[8]   ترا بودن ایدر بی‌اندازه شد[8]
سخن هرچ[9] گویی تو پاسخ دهیم   وز آواز تو روز فرّخ نهیم
فرستادهٔ پیر کرد آفرین   که بی تو مبادا زمان و زمین[10]
هران پادشاهی که دارد خرد   ز گفت خردمند رامش برد
بیزدان خردمند نزدیکتر   بدانديش‌را روز تاریکتر[11]
تو بر مهتران جهان مهتری   که هم مهتر و شاه و هم[12] بهتری
ترا دانش و هوش و دادست[13] و فر   بر آیین شاهان پیروزگر
همانت[14] خرد هست و پاکیزه رای   بر[15] هوشمندان توی[16] کدخدای[17]
که[18] جاوید بادی تن و جان درست   مبیناد گردون میان تو سست[19]
زبانت ترازوست و گفتن گهر   گهر سخته هرگز که[20] بیند بزر[21]
اگرچه[22] فرستادهٔ قیصرم   همان چاکر شاه‌را[23] چاکرم

1 VI— б. оп.; K—доб.:

بپرسید ازو شاه و دانا بگفت * نماندش سخن یک بیک در نهفت
پراگنده گشتند ازان بارگاه * رد و موبد و مرزبان و سپاه
فرستاده برگشت و شد باز جای * پراندیشه شد مرد پاکیزه‌رای
دگر روز چون بردمید آفتاب * سپیده بیامد بپالود خواب
نشست از بر گاه شاه جهان * فرستاده‌را خواست هم در زمان
بیامد فرستادهٔ قیصران * بیاستاد بر پای پیش سران
جهاندار بهرام کورا بدید * بروبر همی آفرین گسترید

2 VI—доб. و 3 I, VI—ما IV—مرزبان 4 K—مرز گشتی تو Б—آنک مللت هذه الدیار 5 IV—بار 6 IV—انبار 7 K—روزگارم بتو I, IV—کار [I—کام] ما جملگی 8 K, I, IV, VI—گشت 9 VI—آنچه 10 K, VI—کلاه و نگین 11 VI—бб. 1733, 1734 оп. 12 VI—که شاهی و هم مهتر 13 K, I, IV—رای و هوش است VI—رایست 14 K, I, IV—ترا خود 15 I, IV—ابر 16 K—تویی بر کیان جهان 17 VI—б. оп. 18 VI—تو 19 VI—چنین شاه فرمانده بوم و رست K, I, IV—б. оп. 20 K—نه 21 I, IV—б. стоит после б. 1735; VI—б. оп. 22 I—من 23 K—چاکران ترا

درودی رسانم ز قیصر بشاه   که جاوید باد این سر و تاج و گاه
و دیگر که فرمود تا هفت چیز   بپرسم ز دانندگان تو نیز
بدو گفت شاه این سخنها بگوی   سخنگوی‌را بیشتر آب‌روی
بفرمود تا موبد موبدان   بشد پیش[1] با مهتران و ردان[2]
بشد موبد و هر که دانا بدند   بهر دانشی‌بر توانا بدند
سخنگوی بگشاد راز[3] از نهفت   سخنهای قیصر بموبد[4] بگفت
بموبد چنین گفت کای رهنمون   چه چیز آنک خوانی[5] همی[6] اندرون
دگر آنک بیرونش خوانی همی   جزین نیز نامش ندانی[7] همی
زبر چیست ای مهتر و زیر چیست   همان بی‌کرانه چه و خوار[8] کیست[9]
چه چیز آنک نامش فراوان بود   مر اورا بهر جای فرمان بود[10]
چنین گفت موبد بفرزانه مرد   که مشتاب وز راه دانش مگرد[11]
مر این‌را[12] که گفتی تو[13] پاسخ یکیست   سخن در درون و برون[14] اندکیست
برون آسمان و درونش[15] هواست   زبر فرّ[16] یزدان فرمان‌رواست
همان بی‌کران در[17] جهان ایزدست   اگر[18] تاب گیری بدانش بدست[19]
زبر[20] چون بهشتست و دوزخ بزیر   بد آنرا که باشد بیزدان دلیر
دگر آنک بسیار نامش بود   رونده بهر جای کامش بود

---

[1] VI—تیز [2] K, I, IV, VI—نامور بخردان K, I, IV, VI—доб.:

لب شاه ز آواز پرسنده مرد * زمانی همی‌بود با بادسرد
که تا چیست [K—نامیست] این در نهان * که رومی بپرسید خواهد بنیز
[K, VI—اندر جهان] هفت چیز

Б—перевод этих бб. отсутствует. [3] K, I, IV, VI—بند [4] VI—یکایک [5] K—خواهی [6] K—همی ز I—همیش IV—میخوانیش [7] I—نامیش دانی [8] Л—دیر [9] Л, K, I, IV, VI—چیست (нет рифмы, кроме Л; в тексте—по Т); Б—و ما الشئ الذی ما له نهایة [10] Б—و ما الجوهر الذی هو فی ذاته واحد و له أسماء متعدّدة [11] K, I, IV—доб.:

پس انگه بدو گفت کای هوشیار * جواب سخن سربسر [K—یک بیک] گوش‌دار

[12] Л—مرا این [13] I—بـ IV—که [14] I, IV, VI—برون و درون [15] K—آسمان اندرون (метр нарушен); I, IV, VI—آسمان اندرونش [16] VI—امر [17] I, IV, VI—از [18] K, I, IV—کزو [19] VI—همان به که باشی تو یزدان‌پرست Б—و الشئ الذی لا نهایة له هو علم اللّه تعالی [20] I—برین IV—زبر исправлено на برین

خرد دارد[1] ای پیر بسیار[2] نام — رساند خرد پادشارا[3] بکام
یکی مهر خوانند و[4] دیگر وفا — خرد دور شد درد ماند و[5] جفا
زبان‌آوری راستی خواندش — بلنداختری زیرکی داندش
گهی بردبار[6] و گهی رازدار — که باشد سخن نزد او پایدار[7]
پراگنده اینست نام خرد — از اندازه‌ها نام[8] او بگذرد
تو چیزی مدان کز خرد برترست[9] — خرد بر همه نیکویها سرست
خرد جوید[10] آگنده[11] راز[12] جهان — که چشم سر ما[13] نبیند نهان
دگر آنک دارد جهاندار خوار — بهر دانشی از کردهٔ کردگار
ستاره‌ست رخشان ز چرخ بلند — که بینا شمارش بدانند[14] که چند
بلند آسمانرا که فرسنگ نیست — کسیرا بدو[15] راه و[16] آهنگ نیست[17]
همی خوار گیری شمار ورا — همان گردش روزگار ورا
کسی کو[18] ببیند[19] ز پرتاب تیر — بماند شگفت اندرو تیزویر[20]
ستاره همی بشمرد[21] ز آسمان — ازین خوارتر چیست ای شادمان[22]
من این دانم ار هست[23] پاسخ جزین — فراخست رای[24] جهان‌آفرین
سخندان[25] قیصر چو پاسخ شنید — زمین‌را ببوسید و فرمان گزید
ببهرام گفت ای جهاندار شاه — ز[26] یزدان برین بر فزونی مخواه
که گیتی سراسر بفرمان تست — سر سرکشان زیر پیمان تست
پسند[27] بزرگان فرّخ‌نژاد — ندارد جهان چون تو شاهی بیاد
همان نیز دستور از موبدان — بدانش فزونست[28] از بخردان

---

1 IV—داری VI—دان تو 2 K—هشیار 3 I, IV—پارسارا 4 K, I, IV, VI—خواندش 5 Л—دور ماند 6 I—برد و بار 7 K, I, IV—استوار VI—б. оп. 8 K, I, IV, VI—کام 9 VI—بدترست 10 VI—ببیند 11 Л—افگنده 12 VI—گرد 13 VI—زمانه 14 Л, VI—نداند K, I, IV—بگوید T—نگوید Б—و السهل المستصعب هو علم النجوم فإن صاحبه يعلم أسرار الفلك و يسهل عليه معرفة طول الفلك و عرضه و مسافة ما بين السماء و الارض (در متن تصحیح قیاسی از روی ترجمهٔ عربی است) 15 I—که سپر آید و IV—بسپر اندرو 16 I, IV—و оп. 17 VI—б. оп. 18 K—گر 19 I, IV—نه‌بیند 20 K—اندران تیر پیر VI—б. оп. 21 K, I, IV—بشمری 22 VI—کاردان 23 K—از هر چه 24 K, I, IV, VI—راز Б—فهذا جواب ما سألت عندي و اللّه أعلم بما وراء ذلك 25 VI—گوی 26 K—به 27 VI—بشد تا 28 I, IV—доб. و

همه فیلسوفان ورا بنده‌اند / بدانایی او[1] سر افگنده‌اند[2]
چو بهرام بشنید شادی نمود / بدلش اندرون روشنایی فزود[3]
بموبد درم داد ده بدره نیز / همان جامه و اسپ و بسیار چیز
وزانجا خرامان بیامد[4] بدر / خردیافته موبد[5] پرهنر[6]
فرستادهٔ قیصر نامدار / سوی خانه رفت از بر[7] شهریار[8]

۲۸

چو خورشید بر چرخ بنمود دست / شهنشاه بر تخت زرّین نشست
فرستادهٔ قیصر آمد بدر / خردیافته موبد پرگهر[9]
بپیش شهنشاه رفتند شاد / سخنها ز هرگونه کردند یاد
فرستاده‌را موبد شاه گفت / که ای مرد هشیار بی‌یار و[10] جفت
ز[11] گیتی زیانکارتر کار چیست / که بر کردهٔ او[12] بباید گریست
چه دانی تو اندر جهان سودمند / که از کردنش[13] مرد گردد بلند
فرستاده گفت آنک دانا بود / همیشه بزرگ و توانا بود
تن مرد نادان ز گل خوارتر / بهر نیکیی ناسزاوارتر[14]
ز نادان و دانا[15] زدی داستان / شنیدی مگر پاسخ راستان[16]
بدو گفت موبد که نیکو نگر / بیندیشی[17] و[18] ماهی بخشکی مبر[19]
فرستاده گفت ای پسندیده مرد / سخنها ز[20] دانش[21] توان یاد کرد
تو این گر دگرگونه دانی[22] بگوی / که از دانش افزون شود[23] آبروی
بدو گفت موبد که اندیشه کن / کز[24] اندیشه بازیب[25] گردد[26] سخن
ز[27] گیتی هرانکو[28] بی‌آزارتر / چنان دان که مرگش زیانکارتر

---

[1] K, I, IV — وی [2] I — سراینده‌اند [3] VI — бб. 1776—1777 оп. [4] K, VI — فرستادهٔ قیصر آمد см. б. 1782. [5] VI — مردم [6] I, IV — б. оп. [7] I, IV — در [8] VI — б. оп. [9] I, IV — پرهنر K, VI — б. оп. [10] K — بیدار [11] K, IV, VI — بـ [12] K, I, VI — آن [13] Л, K — کردش [14] Л — معانیش I, IV, VI — بارگی‌بر سزاوارتر [15] K — دانا و نادان [16] VI — б. оп. [17] K — براندیش [18] I, IV — و оп. [19] IV — ماهیٔ خشکی بتر [20] IV, VI — سخنهای [21] K, I, IV, VI — دانا [22] IV — فر بگردد IV — دارد I — داری [23] I — بود [24] K, IV — که [25] K — مغز I — فرّ VI — فرّه [26] I — دارد IV — فر بگردد [27] IV — بـ [28] K — آنکس

به مرگ بدان[1] شاد باشی رواست * چو زاید بد و نیک تن[2] مرگ راست
ازین سودمندی بود زان[3] زیان * خردرا میانجی کن اندر میان[4]
چو بشنید رومی پسند آمدش * سخنهای او سودمند آمدش
بخندید و بر شاه کرد آفرین * بدو گفت فرخنده ایران زمین
که تخت شهنشاه بیند همی * چو موبد[5] بروبر نشیند همی
بدانش جهانرا بلند افسری * بموبد ز هر مهتری[6] برتری
اگر باژ خواهی[7] ز قیصر رواست[8] * که دستور تو بر[9] جهان پادشاست
ز گفتار او شاد شد شهریار * دلش تازه شد چون گل اندر بهار
برون شد فرستاده از پیش شاه * شب آمد برآمد درفش سیاه
پدید آمد آن چادر مشکبوی * بعنبر بپالود خورشید روی[10]
شکیبا نبد[11] گنبد تیزگرد * سر خفته از خواب بیدار کرد
درفشی بزد[12] چشمهٔ آفتاب * سر شاه گیتی سبک شد[13] ز خواب
در بار بگشاد سالار بار * نشست از بر تخت خود[14] شهریار
بفرمود تا خلعت آراستند * فرستادهرا پیش او خواستند
ز سیمین و[15] زرّین و اسپ[16] و ستام * ز دینار گیتی که بردند نام
ز دینار و گوهر ز مشک و عبیر * فزون گشت ز اندیشهٔ تیزویر[17]

---

[1] IV—کسان [2] K—چو زیدر ز بن مرد بد I, IV—تن مرد مر [3] Л—گر K—ازان پر VI—وزان با Б—فهذا یضرّ و ذاک ینفع [4] K—جهان K—доб.:

چنان دان که از موبدان و ردان * همان پاکدل دادگر بخردان
همان پارسایان نیکوگمان * که بودند از آغاز تا این زمان
اگر زندهاندی بگیتیدرون * بگیتی مرا و ترا رهنمون
جهان یکسر آباد بودی بداد * نکردی کس از رنج و بیداد یاد
ور ایدونک از بدگهر مردمان * که بدخواه باشند و هم بدگمان
گذر یافتندی ز چنگال مرگ * ازین تیزدم اژدهاگیر کرگ
ز بدها جهان پاک ویران شدی * همان اورمزد تو پیران شدی

[5] T—بهرام (метр нарушен). [6] K, VI—موبدی [7] I, IV—گیری [8] K, I, IV, VI—سزاست [9] I, IV—در [10] VI—б. оп. [11] IV—ببد [12] K—بزر [13] K, VI—برآمد [14] K, I, IV—زر VI—خود оп. [15] VI—شمشیر [16] Л—زرّین کلاه [17] K, I, IV—مرد پیر VI—б. оп.; K—доб.:

برین گونه گنجی بروبر شمرد * فرستاده رفت و جهانی ببرد

۲۹

چو[1] از کار[2] رزمی بپردخت شاه — دلش گشت پیچان ز کار سپاه
بفرمود تا موبد[3] رای‌زن — بشد با یکی نامدار انجمن
ببخشید روی زمین سربسر — ابر[4] پهلوانان پرخاشخر
درم داد و اسپ و نگین و کلاه — گرانمایه‌را کشور و تاج و گاه
پر از راستی کرد یکسر جهان — وزو شادمانه[5] کهان و مهان[6]
هرانکس که بیداد بد دور کرد — بنادادن چیز و گفتار سرد
وزان‌پس چنین گفت با موبدان — که ای پرهنر پاکدل[7] بخردان
جهانرا زهرگونه دارید[8] یاد — ز کردار شاهان بیداد و داد
بسی دست شاهان ز بیداد و آز[9] — تهی ماند و[10] هم تن[11] ز آرام و ناز[12]
جهان از بداندیش در بیم بود — دل نیک مردان بدونیم بود[13]
همه دست کرده[14] بکار بدی — کسی‌را نبد کوشش ایزدی
نبد بر زن و زاده کس[15] پادشا — پر از غم دل مردم پارسا
بهر جای گستردن[16] دست دیو — بریده دل[17] از بیم[18] گیهان خدیو
سر[19] نیکویها و[20] دست بدیست[21] — در دانش و کوشش بخردیست[22]
همه پاک در گردن پادشاست — که پیدا شود زو همه[23] کژّ و راست
پدر گر به بیداد یازید دست — نبد پاک و[24] دانا و یزدان‌پرست
مدارید کردار او بس شگفت — که روشن دلش زنگ آتش[25] گرفت
ببینید تا جمّ و کاوس شاه — چه کردند کز دیو جستند راه
پدر همچنان راه ایشان بجست — بآب خرد جان تیره نشست[26]

---

[1] I — چن [2] K, I, IV — رای [3] Л — موبدی [4] K, VI — بران I, IV — برین [5] VI — وزان گشته شادان [6] IV — б. стоит перед б. 1814. [7] K, VI — پاکدل پرهنر [8] K — کردند [9] Л — بیداد شاه دراز K — شاهان بیداد و داد [10] K — و оп. [11] Л — ماند تن‌را [12] K — یاد [13] K — б. оп.; VI — бб. 1818—1820 оп. [14] I, IV, VI — برده [15] Л — نبد مرد آزاده کس [16] K, VI — گسترده شد [VI — بد] [17] K — شد [18] K, I, IV — ترس VI — شرم [19] IV — همه [20] K — ز [21] K, I, IV — بدی [22] K, I — بخردی IV — ایزدی VI — б. оп. [23] K, I, IV, VI — وزو ویژه پیدا شود [24] K — و оп. [25] K, I, IV — آهن VI — زنگ خواهد [26] K, VI — بشست

همه زیردستانْش پیچان شدند / فراوان ز تندیش[1] بیجان شدند[2]
کنون رفت و زو نام بد ماند و بس / همی آفرین او[3] نیابد ز کس
ز ما باد بر جان او آفرین / مبادا که پیچد روانش ز کین[4]
کنون بر[5]نشستم بر[6] گاه اوی / بمینو کشد بی گمان راه اوی
همی‌خواهم از کردگار جهان / که نیرو دهد آشکار و نهان
که با زیردستان مدارا کنیم / ز خاک سیه مشک سارا کنیم
که با خاک چون جفت گردد تنم / نگیرد ستم‌دیده‌یی دامنم
شما همچنین چادر راستی / بپوشید[7] شسته دل از کاستی[8]
که جز مرگرا کس ز مادر[9] نزاد / ز دهقان و[10] تازی و رومی‌نژاد[11]
بکردار شیرست آهنگ اوی / نه‌پیچد کسی گردن از چنگ اوی[12]
همان شیر درّنده‌را بشکرد / بخواری[13] تن اژدها بسپرد[14]
کجا آن سر و[15] تاج شاهنشهان / کجا آن بزرگان و[15] فرّخ مهان
کجا آن سواران[16] گردنکشان / کزیشان نه‌بینم بگیتی نشان
کجا ان پری‌چهرگان جهان / کزیشان بدی شاد جان مهان[17]
هرانکس که رخ زیر چادر نهفت / چنان دان که گشتست با خاک جفت
همه دست پاکی و[18] نیکی بریم / جهانرا بکردار بد نشمریم[19]
بیزدان[20] دارنده کو داد فر / بتاج و بتخت و نژاد و گهر
که گر کارداری بیک مشت خاک / زیان جوید[21] اندر بلند و مغاک
همانجا[22] بسوزم بآتش[23] تنش / کنم بر سر دار پیراهنش
وگر درگذشته[24] ز شب چند پاس / بدزدد ز درویش دزدی[25] پلاس

---

1 K—از اندوه 2 VI—б. оп. 3 K, I, IV, VI—آفرینی 4 Л—بکین VI—ازین 5 I, IV—تا
6 K, VI—برنشستیم بر I, IV—ابر 7 I—доб. و 8 VI—б. оп. 9 Л—که جاوید کس‌را ز مادر
10 Л, K, I—оп. و 11 VI—رومی و تازی نژاد 12 VI—б. оп. 13 K—ز دامش I, IV, VI—ز دانش
14 K, I—نگذرد IV, VI—بگذرد 15 Л—оп. و 16 IV—доб. و 17 K—بر ایشان نماند آشکار و نهان
VI—вместо бб. 1842, 1843:

برفتند و ما نیز خواهیم رفت * کسی شادمان زین سپنجی نرفت

18 VI—یکسر بـ 19 K, IV, VI—نسپریم 20 I, IV—بفرمان 21 K—دارد 22 K, I, IV, VI—اگرنه
23 VI—بآتش بسوزد 24 IV—شب گذشته 25 Л—چندی

بتاوانش دیبا فرستم[1] ز گنج / بشویم دل غمگنانرا ز رنج
وگر گوسفندی برند[2] از رمه / بتیره شب و[3] روزگار دمه
یکی اسپ پرمایه تاوان دهم / مبادا که بر وی سپاسی نهم[4]
چو با دشمنم[5] کارزاری بود / وزان جنگ خسته سواری بود
فرستمش یکساله[6] زرّ و[7] درم / نداریم فرزند اورا دژم
ز دادار[8] دارنده[9] یکسر[10] سپاس / که اویست جاوید نیکی‌شناس
بآب و بآتش میازید دست / مگر هیربد مرد[11] آتش‌پرست[12]
مریزید هم خون گاوان ورز / که ننگست در[13] گاو کشتن بمرز
ز پیری مگر[14] گاو بیکار شد[15] / بچشم[16] خداوند خود خوار شد[15]
نباید ز بن[17] کشت گاو زهی[18] / که از مرز بیرون شود فرّهی[19]
همه رای با مرد دانا زنید / دل کودک بی پدر[20] مشکنید
از اندیشهٔ دیو[21] باشید دور / گه[22] جنگ دشمن مجویید سور
اگر خواهم از زیردستان خراج / ز دارنده بیزارم و تخت عاج
اگر بدکنش بد پدر یزدگرد / بپاداش آن داد کردیم گرد[23]
همه دل ز کردار او[24] خوش کنید / بآزادی[25] آهنگ آتش کنید
ببخشد مگر کردگارش گناه / ز دوزخ بمینو نمایدش راه[26]
کسی کو جوانست شادی کنید / دل مردمان جوان مشکنید[27]

---

1 K—دینار بخشم Б—عوّضته ثوباً من حریر 2 I—برد 3 K—شبان I—و оп. 4 VI—бб. 1851, 1852 оп. 5 VI—دشمن ار 6 VI—هر سال 7 K, I, IV, VI—گنجی 8 VI—دارای 9 I, IV—دارید 10 VI—دارم 11 I—مرز 12 VI—یزدان‌پرست 13 K—ننگی بود I, IV, VI—از 14 K—سر VI—اگر 15 K, I, IV, VI—گشت 16 VI—بنزد 17 VI—برین 18 Л, K, IV—رهی VI—یزی 19 Б—و لا تذبحوا ذکور الثیران التی تصلح للحراثة و لا إناثها ذوات الألبان الغزیرة 20 T—دل مردمان جوان Б—و لا تکسروا قلوب الأیتام 21 Б—و تباعدوا عن وساوس الشیطان 22 K, VI—هم از 23 Л—بهبینند ز پاداش ما روی زرد Б—فهأنا موسعکم احساناً و عدلاً 24 Л—گفتار ما 25 Л—بی‌آزاری 26 Л—б. стоит после б. 1866; Б—бб. 1864, 1865: فطیبوا قلوبکم علیه فلعل الله یهب له ذنوبه و یخرجه من ناره الی جنّته 27 VI—вместо бб. 1864—1866 гаплография: А 1864—В 1866.

به پیری به مستی[1] میازید دست   که همواره رسوا بود[2] پیر[3] مست[4]
گنهکار یزدان مباشید هیچ   به پیری به[5] آید برفتن بسیچ
چو خشنود گردد ز ما کردگار   به هستی غم[6] روز فردا مدار
دل زیردستان بما شاد باد   سر سرکشان از غم آزاد باد[7]
همه نامداران چو[8] گفتار[9] شاه   شنیدند و کردند نیکو نگاه
همه دیده کردند پیشش[10] پر آب   ازان شاه پردانش و[11] زودیاب[12]
خروشان برو آفرین خواندند   ورا پادشاه زمین[13] خواندند

۳۰

وزیر خردمند بر پای خاست   چنین گفت کای خسرو[14] داد[15] و[16] راست
جهان از بداندیش بی‌بیم گشت   وزین مرزها رنج و سختی گذشت
مگر نامور شنگل از[17] هندوان   که از داد پیچیده دارد روان
زهندوستان تا در مرز چین   ز دزدان پر آشوب دارد[18] زمین
بایران همی دست یازد[19] ببد   بدین داستان کار سازی[20] سزد
تو شاهی و شنگل نگهبان هند   چرا باژ خواهد ز چین و ز سند
براندیش و تدبیر آن باز جوی   نباید که ناخوبی آید بروی[21]
چو بشنید شاه آن پراندیشه شد[22]   جهان پیش او چون[23] یکی بیشه شد[22]
چنین گفت کاین کار من در نهان   بسازم[24] نگویم بکس در جهان

---

[1] Л, I, IV—بزشتی VI—بشادی Б—و لا یمدّن ذو المشیب یداً الی الخنا و القبیح [2] K, I, IV, VI—فقبیح بمن جلّله الشیب منادمة الشباب علی الشراب Б—نه نیکو بود با جوان [3] IV—نیز [4] Б—перевод бб. 1866, 1867 стоит после перевода бб. 1860, 1861 и перед переводом бб. 1862—1865. [5] IV—چو پیری در [6] Л—доб. و K, I, IV, VI—[IV, VI—هستئ] غم هستی و [7] VI—б. оп. [8] Л—ز [9] K—کردار [10] K, I, IV—یکسر [11] I, IV—و оп. [12] VI—б. оп. [13] K, VI—خسرو پاک‌دین [14] K, I, IV—داور [15] I—پاک [16] I, IV—و оп. [17] K, VI—از оп. [18] Л—دزدی پراشوب گردد [19] IV—یابد [20] K, I, IV, VI—کار تیمارداری [21] VI—б. оп.; Л—доб.:

گر او بوم ایران بگیرد بدست * پدید آید اندر جهان بت‌پرست

[22] VI—گشت [23] VI—بر دل او [24] Л—بسازیم

بتنها بهبندم سپاه ورا همان رسم شاهی و گاه ورا[1]
شوم پیش او چون فرستادگان نگویم[2] بایران بآزادگان[3]
بشد پاک دستور او با[4] دبیر[5] جزو[6] هر کسی آنک[7] بد ناگزیر
بگفتند هرگونه از بیش و کم ببردند قرطاس و مشک و قلم
یکی نامه بنوشت پر پند و رای پر از دانش و[8] آفرین خدای
سر نامه کرد از نخست آفرین[9] ز یزدان بر آنکس که جست آفرین[10]
خداوند هست و خداوند نیست همه چیز جفتست[11] و ایزد یکیست
ز چیزی کجا او دهد بندهرا پرستنده و تاجدارندهرا[12]
فزون از خرد نیست اندر جهان فروزندهٔ[13] کهتران و مهان
هرانکس که او شاد شد[14] از خرد جهانرا بکردار بد نسپرد
پشیمان نشد هرک نیکی گزید که بد آب[15] دانش نیارد مزید[16]
رهاند خرد مردرا از بلا مبادا کسی در[17] بلا مبتلا[18]
نخستین نشان خرد آن بود که از بد همهساله ترسان بود
بداند تن خویشرا در نهان بچشم خرد جست راز[19] جهان
خرد افسر شهریاران بود همان زیور نامداران بود[20]
بداند بد و نیک مرد[21] خرد بکوشد به[22] داد و[23] بهپیچد ز بد
تو اندازهٔ[24] خود ندانی همی روانرا بخون درنشانی[25] همی
اگر تاجدار زمانه منم بخوبی و زشتی بهانه منم
تو شاهی کنی کی[26] بود راستی پدید آید از هر سوی کاستی
نه آیین شاهان بود تاختن چنین با بداندیشگان ساختن

---

[1] VI — б. оп. [2] Л — بگویم [3] K, I, IV — و آزادگان [4] Л — با او [5] VI — وزیر Б — الکاتب و الوزیر [6] K — جز آن I, IV — جز این [7] K, I, IV, VI — نیز هر کس که [8] K — داد و پر [9] VI — آفرین از نخست [10] VI — که فرمانش جست [11] VI — جفتند [12] Л — پرستندهٔ تاج و دارندهرا VI — б. оп. [13] K — فروزیدن [14] K, I, IV, VI — گشت [15] I, IV — ز آب [16] K — سرانجام و آغاز گیتی بدید [17] I, IV — بر [18] VI — б. оп. [19] IV — راه
[20] K — вместо бб. 1895—1897 гаплография: A 1895 — B 1897. [21] VI — مرد از [22] Л, VI — ز
[23] VI — نکوشد به بیداد [24] Л — نوازندهٔ Б — غیر عارف بقدرک [25] Л — بخوبی نمانی [26] K — کژ

نیای تو مارا پرستنده بود ‏ ‏ پدر پیش شاهان ما بنده بود

کس[1] از ما نبودند[2] همداستان ‏ ‏ که دیر آمدی باژ هندوستان

نگه کن کنون روز خاقان چین ‏ ‏ که از چین بیامد بایران زمین

بتاراج داد آنک آورده بود ‏ ‏ بپیچید زان بد که خود کرده بود

چنین هم همی‌بینم آیین تو ‏ ‏ همان[3] بخشش و فرّه[4] دین تو

مرا ساز جنگست و هم خواسته ‏ ‏ همان لشکر[5] یکدل آراسته

ترا با دلیران من پای نیست ‏ ‏ بهنداندرون لشکرآرای نیست

تو اندر گمانی ز نیروی خویش ‏ ‏ همی پیش دریا بری جوی خویش[6]

فرستادم اینک فرستاده‌یی ‏ ‏ سخن‌گوی و بادانش آزاده‌یی

اگر باژ[7] بفرست اگر[8] جنگرا[9] ‏ ‏ بی‌دانشی سخت کن تنگرا[10]

ز ما باد بر جان آنکس درود ‏ ‏ که داد و خرد باشدش تار و پود[11]

چو خط از نسیم هوا گشت خشک[12] ‏ ‏ نوشتند و بر وی پراگند مشک[13]

بعنوانش‌بر نام بهرام کرد[14] ‏ ‏ که دادش سر هر بدی رام کرد[15]

که تاج کیان[16] یافت از یزدگرد ‏ ‏ بخرداد ماه اندرون روز ارد

سپهدار مرز و نگهدار بوم ‏ ‏ ستانندهٔ باژ[17] سقلاب و روم

بنزدیک شنگل نگهبان[18] هند ‏ ‏ ز دریای قنّوج تا مرز سند

---

1 I, IV — که 2 Л — نبود 3 I, IV — هم از 4 I, IV — فرّه و 5 K — لشکری I, IV — همه لشکرم 6 K — доб.:

بترسم کزین بد سرآری جهان * چو آیم ز ایران سوی تو دمان
بچشمم ز زن کمتری روز کین * براندیشی و این کار بهتر ببین

7 IV — بار 8 Л, VI — از I — بفرستی I — یا 9 Л, VI — ما 10 Л — جنگ ما K — جنگ را Б — فوطن نفسک علی أداء الخراج و لا تعص أطراف الزجاج أو تشمر للكفاح و إشراع الأسنة و الرماح 11 VI — б. оп. 12 K, I, IV, VI — گشت خشک 13 K, I, IV, VI — نویسنده آن 14 K — بنوشت مرد پیر I — بنوشت Б — فطوی الکاتب الکتاب نامه‌را در [I, IV — اندر] نوشت ز شاه جهان 15 K — بعنوانش نام شه چیره‌دست VI — نامهٔ شاه بهست IV — شاه مهست I, IV, VI — خسرو تیزویر K — доб.: جهاندار [IV — شهنشاه] بهرام یزدان‌پرست

سرافراز پیروز با زور دست * جهاندار بهرام یزدان پرست

16 K, I, IV, VI — کیی 17 K, IV, VI — доб. و 18 K, I, IV, VI — سپهدار Б — قائد جیوش الهند

۳۱

چو بنهاد بر نامه‌بر مهر شاه   برآراست بر[1] ساز نخچیرگاه
بلشکر ز کارش[2] کس[3] آگه نبود[4]   جز از[5] نامدارانش همره نبود[6]
بیامد بدین‌سان بهندوستان   گذشت از بر[7] آب جادوستان
چو نزدیک ایوان شنگل رسید   در[8] پرده و بارگاهش بدید
برآورده‌یی بود سر در[9] هوا   بدربر فراوان سلیح و نوا[10]
سواران و پیلان بدربر بپای   خروشیدن زنگ با کرّنای[11]
شگفتی بدان بارگه‌بر[12] بماند   دلش‌را باندیشه‌اندر نشاند[13]
چنین گفت با پرده‌داران[14] اوی   پرستنده[15] و پای‌کاران[16] اوی
که از نزد پیروز بهرام‌شاه   فرستاده آمد بدین بارگاه
هم‌اندر زمان رفت سالار بار   ز پرده درون[17] تا بر[18] شهریار
بفرمود تا پرده برداشتند   بارجش[19] ز درگاه بگذاشتند
خرامان همی رفت بهرام گور   یکی خانه[20] دید آسمانش بلور
ازارش[21] همه سیم و پیکرش زر   نشانده بهر جای چندی[22] گهر
نشسته بنزدیک او رهنمای   پس پشت او[23] ایستاده بپای[24]
برادرش‌را دید بر[25] زیرگاه   نهاده بسربر ز گوهر کلاه[26]

---

[1] K, I, IV, VI — با Б — و تجهّز للصيد مظهراً أنه خارج الى بعض متصيداته [2] I, IV, VI — رازش [3] K — ز لشکر بزرگانش [4] K, I, IV, VI — آگاه نه [5] VI — همان [6] K, I, IV, VI — همراه نه [7] K, I, IV, VI — لب Б — إلى أن وصل الى البحر فعبره [8] I, IV — درو Б — فوصل إلى باب شنكل [9] K — اندر IV — بر آورده بودش سر بر [10] VI — б. оп. [11] VI — و هندی درای [12] K, I, IV — در [13] Л — دو لشکر باندیشه‌اندر بماند Б — فأعجبه ما رأى على بابه من الروعة و المهابة و الفيلة و الأسلحة VI — б. оп. [14] VI — پایکاران [15] I, IV, VI — نیوشنده [16] K — پاک‌کاران I, IV — پای داران VI — کارداران [17] K, I, IV — دوان [18] VI — در [19] K — باسپش I — بر ارزش IV — بارزش VI — بر ارجش [20] I, IV — جای [21] I — ازاره‌ش [22] VI — چندین [23] K, I, IV — پسر پیش تخت [24] K, I, IV — б. стоит после б. 1933. [25] K — در [26] VI — бб. 1932, 1933 оп.; Б — و رأى دون التخت أخا الملك على رأسه قلنسوة مرصعة بالجوهر و عنده الوزير و على رأسهما المماليك و الخدم

چو آمد بنزدیک شنگل فراز / ورا دید با تاج بر تخت[1] ناز
همه پایهٔ تخت زرّ و[2] بلور / نشسته بر او شاه با فرّ و زور[3]
بر تخت شد شاه و بردش نماز / همی‌بود پیشش زمانی دراز[4]
چنین گفت زان کو ز شاهان[5] مهست[6] / جهاندار[7] بهرام یزدان‌پرست[8]
یکی نامه دارم بر شاه هند / نوشته خطی پهلوی بر پرند
چو آواز بهرام بشنید شاه / بفرمود زرّین یکی زیرگاه
بران کرسیٔ زرّش[9] بنشاندند / ز درگاه یارانش‌را خواندند
چو بنشست بگشاد لب‌را ز بند / چنین گفت کای شهریار بلند
زبان برگشایم چو فرمان دهی / که بی تو مبادا بهی و مهی[10]
بدو گفت شنگل که برگوی هین / که گوینده باید[11] ز چرخ آفرین[12]
چنین گفت کز[13] شاه[14] خسرونژاد / که چون او بگیتی ز مادر نزاد[15]
مهست آن[16] سرافراز بر روی دهر[17] / که با داد او زهر شد پای‌زهر[18]
بزرگان همه باژدار[19] وی‌اند / بنخچیر شیران شکار وی‌اند
چو شمشیر خواهد برزم اندرون / بیابان شود همچو[20] دریای خون
ببخشش چو ابری بود[21] دُرّبار[22] / بود پیش او گنج[23] دینار خوار
پیامی رسانم سوی شاه هند / همان پهلوی[24] نامه‌یی[25] بر پرند

۳۲

چو بشنید شد نامه‌را خواستار / شگفتی بماند اندران[26] نامدار
چو آن نامه برخواند مرد[27] دبیر / رخ تاجور گشت همچون زریر[28]

---

[1] K — با فرّ و [2] I, IV — زرّین [3] K, VI — б. оп. [4] K — б. оп. [5] I, IV, VI — زبان
زبان تیز — K [6] ثم قال بلسان ذلق فی مضمار البیان منطلق — Б تیز بگشاد و گفت از
که پیغام دارم ز بهرام شاه — K [8] شهنشاه — VI [7] فرست — VI بگشاد پیش سپاه
[9] I, IV, VI — زرّ کرسیش [10] IV — مهی و بهی [11] IV — باید [12] VI — б. оп. [13] I, VI — کان
[14] K — همان شاه پیروز IV — کای [15] VI — ندارد نژاد (нет рифмы). [16] K — و [17] K, I,
IV — شهر [K — بر مرز و] پدرام [18] VI — б. оп. [19] VI — باردار [20] VI — ویژه [21] K, I,
IV — شود [22] VI — تندبار [23] VI — доб. و [24] Л — پهلوان см. б. 1938. [25] K, VI — نامهٔ
پهلوی [26] VI — اندرو [27] K, I, IV, VI — فرّخ [28] K — همرنگ قیر

بدو گفت کای مرد چیره‌سخن[1]   بگفتار مشتاب و تندی مکن
بزرگی نماید همی شاه تو   چنان‌هم نماید همی راه تو
کسی باژ خواهد ز هندوستان   نباشم[2] ز گوینده همداستان
بلشکر همی‌گوید این گر[3] بگنج   وگر شهر و کشور سپردن برنج
کلنگ‌اند شاهان و من چون عقاب   وگر[4] خاک و[5] من همچو دریای آب
کسی با ستاره نکوشد[6] بجنگ   نه با[7] آسمان جست کس نام و ننگ
هنر بهتر از گفتن نابکار[8]   که گیرد ترا مرد داننده خوار
نه مردی نه دانش نه کشور نه شهر   ز شاهی شما را زبانست[9] بهر[10]
نهفته همه بوم[11] گنج منست   نیاکان بدو[12] هیچ نابرده دست
دگر[13] گنج برگستوان و زره   چو گنجور ما برگشاید[14] گره
به پیلانش باید کشیدن کلید   وگر ژنده پیلش تواند کشید
وگر گیری[15] از تیغ و جوشن شمار   ستاره شود پیش چشم تو خوار[16]
زمین برنتابد سپاه مرا   همان ژنده پیلان و گاه مرا
هزار ار[17] بهندی زنی در[18] هزار   بود کس که خواند مرا شهریار
همان[19] کوه و دریای[20] گوهر مراست[21]   بمن دارد اکنون جهان پشت راست
همان چشمهٔ عنبر و عود و مشک   دگر[22] گنج[23] کافور نا[24]گشته خشک
دگر[25] داروی[26] مردم دردمند   بروی زمین هرک گردد[27] نژند
همه بوم ما را بدین‌سان پرست[28]   اگر زرّ و سیم‌ست و گر گوهرست[29]
چو هشتاد[30] شاهند با تاج زر   بفرمان من[31] تنگ بسته کمر

[1] IV—خیره‌سخن [2] Л—نباشد [3] K, I, IV—یا [4] K, I, IV, VI—ویا [5] Л—و оп. [6] K—بکوشد [7] K—بر [8] K—گوهر نامدار [9] IV, VI—زبانست [10] Б—перевод бб. 1957—1959 отсутствует. [11] Л—доб. و Б—إنّ لی تحت الأرض من الکنوز [12] VI—بدان [13] K—در [14] K—آن گشاید [15] K, I, IV, VI—گیرم [16] Б—перевод б. отсутствует. [17] IV—هزاران [18] Л—ده IV—ده بهنداندر از خسروان Б—و لی من الجنود ما یستقل بهم ظهر الأرض حتی إنهم یزیدون علی ألف ألف [19] I, IV—همه [20] VI—دریا و [21] Б—معی بحار اللآلئ و جبال الجوهر [22] I, IV—در [23] Л—رغ (رنج ؟) T—ریج [24] Л—با [25] I, VI—وگر [26] K—ز کردار وی [27] K—ببینی [28] T—پرست [29] VI—б. оп.; Б—перевод бб. 1967—1969 оп. [30] Б—سبعون [31] Л—من оп.; I—ما

همه[1] بومرا گرد[2] دریاست راه — نباید[3] بدین خاک بر دیو گاه[4]
ز قنّوج تا مرز دریای چین[5] — ز سقلاب تا پیش ایران زمین[6]
بزرگان همه زیردست منند — به بیچارگی درپرست[7] منند
بهند و بچین[8] و ختن پاسبان — نرانند[9] جز نام من بر زبان
همه تاج مارا ستاینده‌اند — پرستندگی‌را فزاینده‌اند[10]
بمشکوی من دخت فغفور[11] چین — مرا خواند اندر جهان آفرین
پسر دارم از وی یکی شیردل — که بستاند از کُه[12] بشمشیر دل
ز هنگام کاوس تا[13] کیقباد — ازین بوم و بر کس نکردست یاد[14]
همان نامبردار[15] سیصد هزار — ز لشکر که خواند مرا شهریار
ز پیوستگانم هزار و دویست — کزیشان کسی‌را بمن راه نیست
همه زاد بر زاد[16] خویش منند — که در هند بر پای پیش منند
که در بیشه شیران بهنگام جنگ — ز[17] آورد[18] ایشان بخاید دو[19] چنگ[20]
گر آیین بدی هیچ آزاده‌را — که کشتی بتندی فرستاده‌را
سرت‌را[21] جدا کردمی از تنت — شدی مویه‌گر بر تو پیراهنت
بدو گفت بهرام کای نامدار[22] — اگر مهتری کام کژّی[23] مخار
مرا شاه من گفت[24] کورا[25] بگوی — که گر بخردی راه[26] کژّی[27] مجوی[28]
ز درگه دو دانا پدیدار کن — زبان‌آور و[29] کامران بر[30] سخن

---

[1] K, I, IV — همان [2] K, I, IV — کوه و [3] K — نسازد IV — بباید [4] Л, K — راه (нет рифмы); VI — б. оп.; Б — перевод б. отсутствует. [5] K, I, IV, VI — ایران زمین [6] K — روا رو ز سقلاب روا رو چنین تا— VI وزو تا بسقلاب تا پیش [و دریای — IV] چین — I, IV تا مرز چین کلهم — [7] Б — من حدّ قنّوج الی حدّ ایران الی ارض الصین و سقلاب — Б بسقلاب چین عبدة بابی [8] K — بچین و بهند [9] K, I, IV — نراند بـ [10] VI — бб. 1974, 1975 оп.; Б — перевод этих бб. отсутствует. [11] K — دختر شاه [12] K — وی I — کو [13] K — از و [14] VI — бб. 1977, 1978 оп. [15] K — نامدارند I — نامدار (метр нарушен); VI — چو نامداران [16] VI — زاده و لی [17] K — بـ بر زاده [18] I, IV — آواز [19] K, I, IV, VI — بخایند [20] Б — бб. 1977—1982: منها ولد یشق قلب الأسد فی العرین [21] K — سر تو [22] K, I — تاجدار [23] K, VI — تندی [24] K, VI — گفت بهرام [25] IV — اورا [26] I — کام [27] VI — تندی [28] IV — Б — خفض غلیک فلا تعدل عن طریق السداد — Б مپوی [29] K, I, IV — ورا [K — دانی] که داری [30] IV — در VI — و مرد دانا

گر ایدونک زیشان[1] برای و خرد — یکی بر یکی زان[2] ما[3] بگذرد
مرا نیز با مرز تو کار نیست — که نزدیک بخرد سخن خوار نیست[4]
وگرنه ز مردان جنگاوران — کسی کو گراید بگرز گران
گزین کن ز هندوستان صد سوار — که با یک[5] تن از ما کنند کارزار
نخواهیم ما باژ از[6] مرز تو — چو پیدا شود مردی و ارز تو

۳۳

چو بشنید شنگل ببهرام گفت — که رای تو با مردمی نیست جفت
زمانی فرود آی و بگشای بند — چه گویی سخنهای ناسودمند
یکی خرّم ایوان بپرداختند — همه[7] هرچ[8] بایست برساختند
بیاسود[9] بهرام تا نیمروز — چو بر اوج شد تاج[10] گیتی‌فروز[11]
چو در پیش[12] شنگل نهادند خوان — یکی‌را[13] بفرمود[14] کورا[15] بخوان
کز ایران فرستادهٔ خسروست — سخن‌گوی و هم[16] کامگار[17] نوست
کسی‌را که با اوست هم زین‌نشان — بیاور بخوان[18] رسولان نشان[19]
بشد تیز بهرام و[20] بر خوان نشست — بنان دست بگشاد و[21] لب‌را ببست
چو نان خورده شد مجلس آراستند — نوازندهٔ رود و می خواستند
همی بوی مشک آمد از خوردنی — همان زیر زربفت گستردنی[22]
بزرگان چو از باده خرّم شدند — ز تیمار نابوده بی‌غم[23] شدند

---

[1] K— ایشان [2] VI— بهر دانش از رای [3] K— بدانایی از ما همی I, IV— بر ردانِ دَرَم
[4] Б — перевод бб. 1987—1989 отсутствует. [5] VI — صد Б — فارس واحد من رجالی [6] K— ازین I— باژ اندران IV— باژ اندرین [7] K— بره [8] VI— چنانچون ب [9] IV— برآسود [10] VI— شاه [11] K — доб.:

بفرمود شنگل بسالار خوان * که بزمی بیارای و اورا بخوان
بیاراست بزمی بفرمان شاه * در ایوان پرستندهٔ نیکخواه

IV — доб. 2-й из этих бб.; Б — فلمّا انتصفت النهار و جلس شنکل للطعام استحضر الرسول
[12] VI — بنزدیک [13] I, IV, VI — کسی‌را [14] K— بسالار خوان گفت [15] I, IV — کین‌را [16] K— و اندر مکان I, IV — کامگاری [17] K, VI — کامگاری [18] K— بخوان و بجای [19] VI — بخوان [20] I — در و оп. [21] K — گشاده میان و دو [22] K — б. оп. [23] VI — خرّم

دو تن را بفرمود زورآزمای بکشتی که دارند با دیو پای[1]
برفتند شایسته مردان کار ببستندشان بر میانها ازار
همی‌کرد زور ان برین این بران گرازان و پیچان دو مرد گران
چو برداشت بهرام جام بلور بمغزش نبید اندرافگند شور
بشنگل چنین گفت کای شهریار بفرمای تا من ببندم ازار
چو با زورمندان بکشتی شوم نه اندر خرابی[2] و مستی شوم
بخندید شنگل بدو گفت خیز چو زیر آوری خون ایشان بریز
چو بشنید بهرام بر پای خاست بمردی خم آورد بالای راست
کسی‌را که[3] بگرفت زیشان میان چو شیری که یازد بگور[4] ژیان[5]
همی بر زمین زد چنان کاستخوانش[6] شکست[7] و بپالود رنگ رخانش[6]
بدو مانده بد شنگل[8] اندر شگفت ازان برز[9] بالا و آن زور[10] و[11] کفت
بهندی همی نام یزدان بخواند ورا از چهل مرد[12] برتر نشاند
چو گشتند مست از می خوشگوار برفتند ز ایوان گوهرنگار[13]
چو گردون بپوشید چینی[14] حریر ز خوردن[15] برآسود[16] برنا و پیر
چو زرّین شد آن چادر مشکبوی فروزنده بر چرخ بنمود روی
شه هندوان باره‌را[17] برنشست بمیدان خرامید[18] چوگان بدست
ببردند با شاه تیر و کمان همی‌تاخت بر آرزو یک زمان
ببهرام فرمود تا برنشست کمان کیانی گرفته بدست[19]
بشنگل چنین گفت[20] کای شهریار چنان دان که هستند[21] با من سوار
همی تیر و چوگان کنند[22] آرزوی چو فرمان دهد شاه آزاده‌خوی

[1] VI — б. оп. [2] Л, I, IV, VI — جوانی [3] K — یکی‌را چو [4] K, I, IV — بگوری VI — همی بر زمین زد چو شیر [5] IV — گران [6] IV — ش оп. [7] I, IV, VI — بکفت [8] VI — بدل گفت شنگل که [9] IV — доб. و [10] K — یال VI — یال و [11] I — بماندم ازین بازو و یال و оп. [12] IV — مهان جمله [13] K — доб:

بآرامگه رفت شنگل ز مر * دل و دیده برگشت از شاه کر

[14] K — تای I, VI — مسکین IV — گردون [15] IV — گردون VI — کوشش [16] VI — بیاسود [17] K, I, IV, VI — بارهٔ [18] IV — گرازید [19] K — бб. 2020, 2021 оп.; I, VI — вместо бб. 2019—2021 гаплография: A 2019— B 2021. [20] K — چنین گفت بهرام [21] K, I, IV, VI — از ایران بسی هست [22] IV — کند

چنین گفت شنگل که تیر و کمان / ستون[1] سواران[2] بود بی گمان
تو با شاخ و یالی بیفراز[3] دست / بزه کن کمانرا و بگشای شست
کمانرا بزه کرد بهرام گرد[4] / عنانرا باسپ تگاور سپرد[5]
یکی تیر بگرفت و بگشاد شست[6] / نشانه بیک چوبه برهم[7] شکست
گرفتند یکسر برو آفرین / سواران میدان[8] و مردان کین

۳۴

ز بهرام شنگل شد اندر گمان / که این فرّ و این[9] برز[10] و تیر و کمان
نماند همی این فرستاده‌را / نه هندی[11] نه ترکی[12] نه آزاده‌را
اگر خویش شاهست[13] گر مهترست / برادرش خوانم هم اندرخورست[14]
بخندید و[15] بهرامرا[16] گفت شاه / که ای پرهنر باگهر[17] پیشگاه
برادر توی شاه‌را بی گمان / بدین بخشش[18] و[19] زور و تیر و کمان
که فرّ کیان داری و زور شیر / نباشی مگر نامداری دلیر[20]
بدو گفت بهرام کای شاه هند / فرستادگانرا مکن ناپسند[21]
نه از تخمهٔ یزدگردم نه شاه / برادرش خوانیم باشد گناه
از ایران یکی مرد بیگانه‌ام / نه دانش‌پژوهم نه فرزانه‌ام
مرا باز گردان که دورست راه / نباید که یابد[22] مرا[23] خشم شاه
بدو گفت شنگل که تندی مکن / که با تو هنوزست[24] مارا[25] سخن
نبایدت کردن برفتن شتاب / که رفتن بزودی[26] نباشد صواب
بر ما بباش و دل آرام[27] گیر / چو پخته نخواهی می خام گیر

---

[1] I — بسودن IV — نشان
[2] I, IV, VI — سواری
[3] K — و با یال بفراز IV — شاخ یالی و بفراز VI — بیفزای
[4] I, IV, VI — گور
[5] I, IV, VI — نغز آن [IV — انگیخته] برانگیخت تگاور ستور
[6] I — دست
[7] K — دو چوبه بهم بر I, IV — درهم
[8] IV — ستوران و پیلان VI — و گردان
[9] Л — فرّه‌ی
[10] K — زور
[11] K, I, VI — هند و
[12] K, I, IV, VI — ترک و
[13] IV — доб. و
[14] K — همی درخورست
[15] Л — و оп.
[16] Л — زان
[17] I — باگهر پرهنر IV — باهنر پرگهر
[18] VI — کوشش
[19] K — کین و این
[20] VI — б. оп.
[21] K, I, IV — نام سند
[22] K — باشد IV — تابد
[23] VI — در من رسد
[24] K — بسی است
[25] IV — که مارا بنرمیست با تو
[26] VI — ازینجا
[27] I — دلارام

پس انگاه دستوررا پیش خواند ز بهرام با او[1] سخن چند راند[2]
گر این مرد بهرامرا خویش نیست گر از پهلوان نام او بیش نیست
بخوبی بگویش که ایدر بایست ز قنّوج رفتن ترا روی نیست[3]
چو[4] گویی دهد او تن اندر[5] فریب گر[6] از گفت من[7] در دل آرد نهیب
تو گویی مر اورا نکوتر بود تو آن[8] گوی با وی که درخور بود
بگویش بران رو که باشد[9] صواب که پیش شه هند بفزودی[10] آب[11]
کنون[12] گر بباشی بنزدیک اوی نگه داری آن رای باریک اوی
هرانجا که خوشتر ولایت تراست سپهداری و باژ[13] و[14] ملکت تراست[15]
بجایی که باشد همیشه بهار نسیم بهار[16] آید از جویبار
گهر هست و دینار و گنج درم چو باشد درم دل نباشد بغم[17]
نوازنده شاهی که از مهر تو بخندد چو بیند همی چهر تو[18]
بسالی دو بارست بار درخت ز قنّوج برنگذرد[19] نیکبخت[20]
چو این گفته باشی بپرسش ز نام که از نام گردد دلم شادکام
مگر رام گردد بدین مرز[21] ما فزون گردد از فرّ او فرّ ارز[22] ما
ورا زود سالار لشکر کنیم[23] بدین مرز[24] باارز ما[25] سر[26] کنیم[23]
بیامد جهاندیده دستور شاه بگفت این ببهرام و بنمود راه
ز بهرام زان پس بپرسید نام که بی نام پاسخ نبودی تمام
چو بشنید بهرام رنگ رخش دگر شد که تا چون دهد پاسخش

---

1 VI — وی 2 K, I, VI — доб.:
ازان پس بفرزانهٔ خویش گفت * که با تو سخن دارم اندر نهفت
3 IV — бб. 2043, 2044 оп. 4 K — تو VI — چه 5 K — مرورا همی با 6 K — که 7 VI — ما
8 K — چنان IV — وزان 9 K — روی کاید 10 K — شه اندر فزودی 11 VI — б. оп. 12 VI — بگو گر 13 K — تخت I — ناز 14 K, I — و оп. 15 Л — бб. 2044—2049 оп.; Б — فاحتل علیه
و اخدعه عن معاودة تلک البلاد و عده منّا بکلّ جمیل فلعلک تصرف عن الإنصراف فاذا بجعله سالار جنودنا و بهلوان جیوشنا 16 K, VI — گلاب I, IV — گلان 17 I — دژم 18 K — бб. 2051, 2052 оп. 19 IV — بگذرد 20 K, I, IV, VI — доб.:
ازین باب [VI — یاد] هرچند خواهی [چند * چو روی اندرآری تو با او [K — وی] بروی ار توانی — K] بگوی
21 VI — شهر 22 VI — بهر 23 VI — کنم 24 VI — ارز 25 VI — من 26 K — ورا زود سالار لشکر

بفرجام گفت ای سخن‌گوی مرد   مرا در دو کشور مکن روی زرد
من از شاه ایران نه پیچم بگنج   گر از نیستی چند باشم برنج
چنین باشد آرایش دین ما   همان[1] گردش[2] راه[3] و آیین ما
هرانکس که پیچد سر از شاه[4] خویش   ببرخاستن گم کند راه خویش
فزونی نجست آنک بودش خرد   بد و نیک بر ما همی بگذرد[5]
خداوند گیتی فریدون[6] کجاست   که پشت زمانه بدو بود راست
کجا آن بزرگان خسرونژاد   جهاندار کیخسرو و[7] کیقباد
دگر آنک دانی تو[8] بهرام‌را   جهاندار پیروز[9] خودکام‌را
اگر من ز فرمان او بگذرم   بمردی[10] سرآرد جهان بر سرم
نماند بر و بوم هندوستان   بایران کشد خاک جادوستان[11]
همان به که من باز گردم بدر   ببیند[12] مرا شاه پیروزگر
گر از نام پرسیم بروزی نام   چنین خواندم شاه و هم باب و مام
همه[13] پاسخ من بشنگل رسان   که من دبیر ماندم بشهر کسان
چو دستور بشنید پاسخ ببرد   شنیده سخن[14] پیش او برشمرد
ز پاسخ پرآژنگ شد روی شاه   چنین گفت اگر[15] دور ماند[16] ز راه
یکی چاره سازم کنون[17] من[18] که روز   سرآید بدین مرد لشکرفروز[19]

٣٥

یکی کرگ[20] بود اندران شهر[21] شاه   ز[22] بالای او[23] بسته بر[24] باد راه
ازان بیشه بگریختی شیر نر   هم از[25] آسمان[26] کرگس تیزپر
یکایک همه هند[27] زو پر[28] خروش   از آواز او کر شدی تیز گوش[29]

---

[1] Л — هم از [2] I, IV — доб. و VI — نه ایدون بود [3] Л — رای [4] IV — راه (нет рифмы).
[5] VI — б. оп. [6] K, I, IV, VI — آفریدون تاج [7] Л — و оп. [8] Л — دانند K — داری تو
[9] K, I, IV, VI — جوان جهانجوی [10] K — بمن‌بر [11] VI — б. оп. [12] K — نه‌پیچد I, IV — پسندد
[13] VI — همین [14] K, I, IV — همه [15] K, I, IV, VI — کو [16] K — ماندم VI — بدو گفت من دور مانده
[17] I, IV — برو [18] K — من اکنون VI — من این‌را [19] K, VI — گیتی‌فروز [20] T — گرگ Б — آن و کان فی بعض غیاض قنوج کرکدن عظیم [21] K, IV — مرز [22] I, IV — ب [23] I, IV — آن
[24] VI — بد [25] I — همان ز [26] IV — همی باسمان [27] K — مرز [28] I — در [29] VI — б. оп.

بهرام گفت ای پسندیده مرد / برآید بدست تو این کارکرد
بنزدیک آن کرگ باید شدن / همه[1] چرم اورا بتیر آژدن
اگر[2] زو تهی گردد[3] این بوم و بر / بفرّ تو ای مرد پیروزگر
یکی دست[4] باشدت نزدیک من / چه[5] نزدیک این نامدار انجمن
که جاوید در کشور هندوان[6] / بود زنده نام تو تا جاودان[7]
بدو گفت بهرام پاکیزه‌رای / که‌تنها من بباید[8] یکی رهنمای
چو بینم بنیروی یزدان تنش / بنه[9] بینی بخون غرقه پیراهنش
بدو داد شنگل یکی رهنمای / که اورا نشیمن بدانست و جای[10]
همی‌رفت با نیکدل[11] رهنمون / بدان بیشهٔ کرگ ریزنده خون
همی‌گفت چندی[12] ز آرام اوی / ز بالا و پهنا و اندام اوی
چو بنمود و[13] برگشت و[14] بهرام رفت / خرامان بدان بیشهٔ کرگ تفت
پس پشت او چند[15] ایرانیان / بپیکار آن کرگ بسته میان
چو[16] از دور دیدند خرطوم اوی / ز هنگش همی[17] پست شد بوم[18] اوی
بدو هر کسی گفت شاها مکن / ز مردی همی‌بگذرد این[19] سخن
نکردست کس جنگ با کوه و[20] سنگ[21] / وگرچه دلیرست خسرو[22] بچنگ
بشنگل چنین گوی کاین راه نیست / بدین جنگ دستوری شاه نیست[23]
چنین داد پاسخ که یزدان پاک / مرا گر بهندوستان داد خاک
بجای[24] دگر مرگ من چون بود / که اندیشه ز اندازه[25] بیرون بود[26]

---

[1] K — همان [2] K, I, IV — مگر [3] K, I, IV, VI — برآساید [4] VI — جاه [5] K — چو [6] K, I, IV, VI — هند و چین [7] K, I, IV, VI — کند هر کسی بر تو بر آفرین Б — و إذا فعلت ذلک فقد أسدیت الینا یدا لا تنسی أبداً [8] I — بیاید [9] Л — نه [10] VI — б. оп. [11] VI — فرستاد شنگل یکی [12] I, IV — چندین [13] I, VI — و оп. [14] VI — انگشت [15] K, I, IV, VI — چند از [16] I — چن [17] VI — ز آهنگ او [18] K — موم [19] K, I, IV — بگذرانی [20] K, I, VI — و оп. [21] K — گنگ [22] K, VI — دلیری تو شاها I, IV — دلیرند شاهان [23] K, I, IV — доб.:
بفرمان کنم جنگ تا [IV — با] شاه من * اگر بشنود بسپرد گاه من
[24] VI — بجایی [25] K — از اندازه اندیشه I, IV, VI — که اندازه ز اندیشه [26] K — доб.:
کسی‌را که باشد نژادش ز خاک * اگر باز گردد بدو بر چه باک
شما غم مدارید ای سروران * سرآرم من این کرگ بدرا روان

کمان را بزه کرد مرد جوان　　تو گفتی همی خوار گیرد[1] روان[2]
بیامد دوان[3] تا بنزدیک گرگ[4]　　پر از خشم سر دل[5] نهاده بمرگ[6]
کمان کیانی گرفته بچنگ　　ز ترکش برآورد تیر خدنگ
همی تیر بارید همچون تگرگ　　برین همنشان تا غمین[7] گشت[8] گرگ[9]
چو دانست کورا سرآمد ز مان　　برآهیخت خنجر بجای کمان
سر گرگ را راست ببرید و گفت　　بنام خداوند بی‌یار و جفت
که او داد چندین مرا فرّ و زور　　بفرمان او تابد از چرخ هور[10]
بفرمود تا گاو و[11] گردون برند　　سر گرگ زان بیشه بیرون برند
ببردند چون دید شنگل ز دور　　بدیبا بیاراست ایوان[12] سور
چو بر تخت بنشست پرمایه شاه　　نشاندند[13] بهرام را پیش گاه[14]
همی‌کرد هر کس برو آفرین　　بزرگان هند و سواران چین
برفتند هر مهتری با نثار　　ببهرام گفتند کای نامدار
کسی‌را سزای تو کردار نیست　　بکردار تو راه[15] دیدار[16] نیست
ازو[17] شادمان شنگل و دل[18] بغم[19]　　گهی تازه‌روی و[20] زمانی دژم[21]

٣٦

یکی اژدها بود بر خشک و[22] آب　　بدریا بدی گاه بر[23] آفتاب
همی درکشیدی بدم ژنده پیل　　وزو خاستی موج دریای نیل[24]
چنین گفت شنگل بیاران خویش　　بدان تیزهشی رازداران[25] خویش
که من زین فرستادهٔ شیرمرد　　گهی شادمانم گهی پر ز درد

---

[1] K, I, IV, VI — همی‌گیرد از وی [2] K — توان [3] K, I, IV — دمان [4] VI, T — گرگ
[5] K, I, IV — دل سر [6] VI — پر از خشم گشته ز گرگ سترگ [7] K, I, IV — غمی [8] VI — بشد سست [9] T — گرگ [10] K — доб.:
ببردند دندان گرگ و برفت * سوی کاخ شنگل گرازید تفت
[11] Л — و оп. [12] IV — доб. و [13] I — نشانید [14] VI — نشاندش بر تخت در پیشگاه
[15] Л — ماه [16] VI — دیده‌را کار [17] VI — ازان [18] K, I, IV — گه [19] VI — بدرد [20] K — تازه بودی
[21] VI — یکی روی گلگون یکی روی زرد [22] K — و оп. [23] I, IV — در VI — گاه و گه ب
[24] Б — перевод бб. 2111, 2112 стоит после перевода б. 2119. [25] K, VI — پرهنر نامداران

مرا پشت بودی گر ایدر بدی   بقنّوج بر کشوری[1] سر[2] بدی
گر از نزد ما سوی ایران شود   ز بهرام قنّوج ویران شود
چو کهتر چنین باشد و مهتر اوی   نماند برین بوم ما رنگ و بوی
همه شب همی کار او ساختم   یکی چارهٔ دیگر انداختم
فرستمش فردا بر[3] اژدها   کزو بی گمانی نیابد رها
نباشم نکوهیدهٔ[4] کار اوی   چو با اژدها خود[5] شود جنگجوی[6]
بگفت این[7] و بهرام را پیش خواند   بسی داستان دلیران براند[8]
بدو گفت یزدانِ پاک[9] آفرین[10]   ترا ایدر آورد ز[11] ایران زمین
که هندوستانرا بشویی ز بد   چنان کز ره نامداران سزد
یکی کار پیش است با درد و رنج   بآغاز رنج و بفرجام گنج
چو این[12] کرده باشی زمانی مپای[13]   بخشنودیٔ من برو[14] باز جای
بشنگل چنین پاسخ آورد شاه   که از رای تو بگذرم نیست راه
ز فرمان تو نگذرم یک زمان   مگر بد بود گردش آسمان[15]
بدو گفت شنگل که چندین بلاست[16]   بدین بوم ما در[17] یکی اژدهاست[16]
بخشکی و دریا همی بگذرد   نهنگ دم آهنگرا[18] بشکرد[19]
توانی مگر چاره‌یی ساختن   ازو کشور هند پرداختن
بایران بری باژ هندوستان   همه[20] مرز باشند همداستان[21]
همان هدیهٔ هند با باژ نیز   ز عود و ز عنبر[22] ز هرگونه چیز[23]
بدو گفت بهرام کای پادشا   بهنداندرون شاه[24] و فرمانروا

---

[1] I, IV — کشورم [2] VI — در پیش لشکر [3] K, I, IV — نزدیک آن; VI — سوی [4] K, I, IV — از نکوهید [5] K, I, IV — او [6] VI — б. оп.; K — доб.:

چه گوید ای نامور مهتران * پسندید رای مرا ای سران

[7] K — فرستاد [8] K — دلیری بخواند [9] K — داد; VI — بر کردگار [10] IV — نزد [یک] آن پاک [11] K, VI — که او مر ترا راند از دین [12] I — چنان [13] IV — بپای [14] K, VI — بشو [15] VI — б. оп. [16] VI — ست оп. [17] K, I, IV — مابر; VI — هست از [18] Л — دماهنگرا; K, I — دم آهنجرا; IV — دم آنجرا [19] VI — б. оп. [20] VI — بدان [21] Л — باشد بدین داستان; I, IV — باشد همداستان [22] I, IV — تیغ و [23] VI — б. оп.; K — доб.:

بایران ترا نام ازین بر شود * همانا که با ابر همبر شود

[24] K, I, IV — و оп.

بفرمان دارنده یزدان پاک | پی[1] اژدها را ببرم ز[2] خاک
ندانم که اورا نشیمن[3] کجاست | بباید نمودن بمن راه راست
فرستاد شنگل یکی راهجوی | که آن اژدها را نماید بدوی[4]
همی‌رفت[5] با نامور سی[6] سوار | از ایران سواران[7] خنجرگزار
همی‌تاخت تا پیش دریا رسید | بتاریکی آن اژدها را بدید[8]
بزرگان ایران خروشان شدند | وزان اژدها نیز جوشان شدند
ببهرام گفتند کای شهریار | تو این‌را چو آن[9] کرگ پیشین مدار[10]
بایرانیان گفت بهرام گرد | که این‌را[11] بدادار باید سپرد
مرا گر زمانه بدین اژدهاست | بمردی فزونی نگیرد[12] نه کاست
کمانرا بزه کرد و بگزید تیر | که پیکانش‌را داده بد زهر و[13] شیر
بران اژدها تیرباران گرفت | چپ و راست جنگ سواران گرفت
بپولاد پیکان دهانش[14] بدوخت | همی خار زان[15] زهر او برفروخت
دگر چارچوبه بزد بر سرش | فرو ریخت با زهر خون از برش
تن اژدها گشت زان تیر سست | همی[16] خاک‌را خون[17] زهرش[18] بشست
یکی[19] تیغ زهرآبگون برکشید | بتندی دل اژدها بردرید[20]

---

[1] VI — تن [2] VI — بسپارم [3] VI — نماید یکی تا بهبینم [4] K — б. стоит после б. 2137. [5] K — راند [6] VI — صد Б — فرکب فی فرسانه ثلاثین [7] K, I, IV — بزرگان VI — دلیران [8] K, I, IV — доб.:

بدید آن تن و پیچش و خشم اوی * همی آتش افروخت از چشم اوی

[9] K — چنان VI — چون مر این‌را تو [10] K, I, IV, VI — доб.:

بدین بد [VI — بهرزه] مده شهر ایران بباد * مکن دشمنت‌را بدین بوم شاد

Б — و قالوا أيها الملك لا تلق بيدك إلى التهلكة و أبقى على الملك فلم يقبل و تشمر كأسد أصبح للبديه نافضا [11] K, I, IV, VI — جان‌را Б — الله خير حافظا [12] K, IV, VI — نگردد [13] K — و оп. [14] K — بپیکان پولاد کامش [15] K, I, IV — خاور از VI — همه خاک‌را [16] K — همان [17] K, I, IV — доб. و [18] VI — زهر و خونش [19] K, I, IV — سبک [20] VI — б. оп.

بتیغ و تبرزین بزد گردنش   بخاک اندرافگند بیجان تنش[1]
بگردون سرش سوی شنگل کشید[2]   چو شاه آن سر اژدها را بدید
برآمد ز هندوستان آفرین   ز دادار بر بوم ایران زمین
که زاید بران خاک چونین[3] سوار   که با اژدها سازد او کارزار
برین برز[4] بالا و این شاخ و یال   نباشد جزاز شهریارش[5] همال

۳۷

همان شاه[6] شنگل دلی[7] پر ز درد   همی‌داشت[8] از کار او روی زرد[9]
شب آمد بیاورد فرزانه‌را   همان[10] مردم خویش و بیگانه‌را
چنین گفت کاین مرد بهرامشاه   بدین زور[11] و این شاخ[12] و این دستگاه
نباشد همی ایدر از[13] هیچ روی   ز هرگونه آمیختم رنگ و بوی[14]
گر از نزد ما او بایران شود[15]   بنزدیک شاه دلیران شود[15]
سپاه مرا سست خواند بکار   بهندوستان نیست گوید سوار[16]
سرافراز گردد مگر[17] دشمنم   فرستاده‌را سر ز تن برکنم
نهانش همی‌کرد خواهم تباه   چه بینید[18] این‌را چه دانید راه
بدو گفت فرزانه کای شهریار   دلت‌را بدین‌گونه رنجه مدار

---

[1] K — доб.:

چو از اژدها گشت پرداخته * به پیش جهاندار شد ساخته
همی‌گفت کای داور داد و پاک * تو کردی چنین اژدها را هلاک
اگرنه ترا بود این دستگاه * تویی بندگان‌را ز هر بد نگاه
ازانجا بیامد سوی شاه هند * سوی نامور لشکرآرای سند
چو پردخته شد شاه ازان کارزار * بفرمان دادار پروردگار
بفرمود تا گاو و گردون برند * ز بیشه تنش‌را بهامون برند

[2] K — رسید [3] VI — که دانست کان کاردیده [4] IV, VI — доб. و [5] VI — ندارد بجز شهریاران [6] K, I, IV, VI — [K — و оп.] همه شاد و [7] VI — دل [8] IV — بود [9] K — доб. интерполяцию в 29 бб. (см. приложение V). [10] VI — بسی [11] IV — برز VI — فر [12] VI — یال [13] IV — اندرو [14] VI — б. стоит после б. 2159. [15] VI — رود [16] VI — б. оп. [17] K — همی VI — بدین [18] K, I, IV — доб. و

فرستادهٔ شهریاران کسی / بغمری برد[1] راه[2] و بیدانشی
کس اندیشه زین‌گونه[3] هرگز نکرد / براه[4] چنین رای[5] هرگز مگرد
بر مهتران زشت‌نامی بود / سپهبد بمردم گرامی بود[6]
پس‌انگه[7] بیاید ز ایران سپاه / یکی تاجداری چو بهرامشاه
نماند ز ما کس بدینجا درست[8] / ز نیکی نباید ترا دست شست[9]
رهانیدهٔ ماست از اژدها / نه کشتن بود رنج اورا بها
بدین بوم ما اژدها کشت و[10] کرگ / بتن زندگانی فزایش نه مرگ
چو بشنید شنگل سخن تیره شد[11] / ز گفتار فرزانگان خیره شد[11]
ببود آن شب و بامداد پگاه / فرستاد کس نزد[12] بهرامشاه
بتنها تن خویش بی انجمن / نه دستور بد پیش[13] و نه رای‌زن
ببهرام گفت ای دلارای مرد / توانگر شدی[14] گرد بیشی مگرد
بتو[15] داد خواهم همی دخترم / ز گفتار و کردار باشد برم
چو این کرده باشم بر من[16] بایست / کز ایدر گذشتن ترا روی نیست
ترا بر[17] سپه کامگاری دهم / بهندوستان شهریاری[18] دهم
فروماند بهرام و اندیشه کرد / ز تخت[19] و نژاد و ز ننگ و نبرد
ابا خویشتن گفت کاین[20] جنگ[21] نیست[22] / ز پیوند شنگل مرا[23] ننگ نیست[24]
و دیگر که جان[25] بر سر آرم بدین[26] / نبینم مگر خاک ایران زمین
که ایدر بدینسان بماندیم دیر / برآویخت با[27] دام روباه شیر

---

[1] K — ز بیشی کشد [2] VI — بعمری کشد این [3] VI — کس این‌گونه اندیشه [4] IV, VI — بگرد [5] Л, VI — راه [6] K — доб.:
گرین کار هرگز مبادا کنی * بن و بیخ هندوستان برکنی
[7] K, I, IV, VI — هم‌انگه [8] K, I, IV — کس از ما برین بوم و رست VI — بدین مرزبوم [9] VI — بود خون مرد سرافراز شوم [10] VI — و — оп. [11] K, I, IV, VI — گشت [12] VI — و آورد [13] VI — با او [14] K — شوی [15] K — ترا [16] VI — به پیشم [17] I, IV — با [18] VI — کام و یاری [19] Л, IV — دخت VI — بخت [20] K, I, IV — چنین گفت پس کین [K — کاندر] سخن [21] I, IV — ننگ (нет рифмы). [22] VI — نیست جنگ [23] K, I, IV — چو شنگل چنین [I — خسر] باشدم [24] VI — نیست ننگ [25] Л — کجا [26] K, VI — ازین [27] K, I, IV — بر

چنین داد پاسخ که[1] فرمان[2] کنم ز گفتارت آرایش جان کنم[3]

تو از هر سه[4] دختر یکی برگزین که چون بینمش خوانمش[5] آفرین

ز گفتار او شاد شد شاه هند بیاراست ایوان[6] بچینی پرند

سه دختر بیامد چو خرّم بهار بآرایش و[7] بوی و رنگ و نگار

ببهرام گور آن زمان گفت[8] رو بیارای دلرا بدیدار[9] نو

بشد تیز بهرام و اورا[10] بدید ازان ماهرویان یکی برگزید

چو خرّم بهاری سپینود نام همه شرم و[11] ناز و همه رای و کام[12]

بدو داد شنگل سپینودرا چو سرو سهی شمع بی‌دودرا

یکی گنج پرمایه‌تر برگزید بدان ماهرخ داد شنگل کلید

بیاورد یاران بهرام‌را سواران بازیب و[13] باکام‌را[14]

درم داد[15] و دینار و هرگونه چیز همان[16] عنبر و عود و کافور نیز

بیاراست ایوان گوهرنگار ز قنّوج هر کس که بد نامدار[17]

خرامان بران بزمگاه آمدند بشادی همه نزد[18] شاه آمدند

ببودند یک هفته با می بدست همه شاد و خرّم بجای[19] نشست

سپینود با شاه بهرام گور چو می بود روشن بجام بلور[20]

٣٨

چو زین آگهی شد بفغفور چین که بافرّ مردی ز ایران زمین

بنزدیک شنگل فرستاده بود همانا ز[21] ایران تهمزاده[22] بود

---

[1] K, I, IV, VI — بشنگل چنین گفت [2] K, IV — پیمان [3] K — доб.:

بریدن ز شه زین نشان چاره نیست * وزین بر سرم هیچ بیغاره نیست

[4] K, I, IV, VI — ز ولیکن [5] K — که خوانم بروز و بشب [6] VI — شهرش [7] Л — و оп.

[8] VI — و گفت آنگهی خیز [9] VI — بگفتار [10] K, I, IV, VI — ایوان Б — فدخل بهرام عليهن

[11] Л — و оп [12] VI — شهر و رای و همه کام و نام و اختار منهن [13] K, I, VI — و оп.

[14] K, I, IV, VI — خودکام‌را K — доб.:

هم از بهر بهرام پیروزه تاج * بیاراست با نامور تخت عاج

[15] K — درمها [16] K — هم از [17] Л — бб. 2191, 2192 оп.; Б — و فرّق عليهم أموالا كثيرة و جواهرة نفيسة ثم أمر فزين ايوانه المرصع بالجواهر [18] VI — بنزدیک [19] IV — بجایی [20] Б — و تمازج بهرام و صاحبة تمازج صفو الماء و الراح [21] I, IV — کز [22] K — ز ایران همانا بهمزاده

بدو داد شنگل یکی دخترش — که بر ماه ساید[1] همی[2] افسرش[3]
یکی نامه نزدیک بهرامشاه — نوشت آن جهاندار بادستگاه
بعنوان بر از شهریار جهان — سر نامداران و شاه[4] مهان
بنزد فرستادهٔ پارسی — که آمد بقنّوج[5] با یار سی
دگر گفت کامد بما[6] آگهی — ز تو نامور مرد با فرّهی
خردمندی و مردی و رای[7] تو — فشرده[8] بهر جای بر[9] پای[10] تو
کجا کرگ و آن نامور اژدها[11] — ز شمشیر تیزت نیامد رها[12]
بتو داد دختر که پیوند ماست — که هندوستان خاک[13] اورا بهاست[14]
سر[15] خویش‌را بردی اندر هوا — به پیوند این شاه فرمانروا
بایران بزرگیست این[16] شاه‌را — کجا کهتر افسر[17] ماه‌را
بدستوری شاه در[18] بر گرفت — بقنّوج[19] شد یار دیگر[20] گرفت
کنون رنج بردار و ایدر بپای — بدین مرز چندانک باید بپای[21]
بدیدار تو[22] چشم روشن کنیم — روانرا ز رای تو جوشن[23] کنیم
چو خواهی که ز[24] ایدر شوی باز جای — زمانی نگوییم بر من[25] بپای[26]
برو شاد با خلعت و خواسته — خود و نامداران[27] آراسته

---

[1] K — شاید [2] VI — کنون [3] K — доб.:

چنانچون ببایست برساختند * زمانی ز شادی نپرداختند
همه کار و کردار او همچنین * بگفتند در پیش فغفور چین
عجب ماند خاقان ز کردار او * شدش آرزومند دیدار او

[4] K, I, IV — تاج VI — فتح [5] K, I, IV — ز قنّوج («ز» اینجا ظاهراً مخفّف «زی» است) [6] K — بمن [7] VI — رای و مردیّ [8] K, I, IV, VI — فشردن [9] K — جایگه [10] VI — گردیّ [11] K — آن اژدهای بزرگ [12] K — تو نامدار سترگ [13] IV — خال [14] K — این پادشاست K — доб.:

تبه گشت گیتی ازو شد رها * جهانی بفریاد بد ز اژدها
نباشد ز دست تو آنها شگفت * که از دستت اندازه باید گرفت
که شنگل که هست او جهاندار شاه * سزاوار دیهیم و تاج و کلاه

[15] VI — مگر [16] K — زین [17] IV — доб. و VI — که ساید همی افسرش [18] I — ره [19] K — ز قنّوج («ز» ظاهراً مخفّف «زی» است) [20] K — یار درخور I, IV — ماه در بر [21] VI — бб. 2208, 2209 оп. [22] VI — بدیدارت [23] K — روشن (нет рифмы). [24] K, VI — کز [25] K — نگویم زمانی VI — که ایدر زمانی نگویم [26] Л — бб. 2210, 2211 оп. (гаплография). [27] VI — نامدارانت

ترا آمدن پیش من ننگ نیست — چو با شاه ایران مرا جنگ نیست
مکن سستی از[1] آمدن هیچ رای — چو خواهی که برگردی ایدر مپای[2]
چو نامه بیامد ببهرام گور — بدلش اندرافتاد زان نامه شور
نویسنده[3] برخواند و[4] پاسخ نوشت — بپالیز کینبر[5] درختی بکشت
سر نامه گفت آنچ گفتی[6] رسید — دو چشم تو جز کشور چین ندید
بعنوان‌بر از[7] پادشاه جهان — نوشتی[8] سرافراز و[9] تاج مهان
جز آن بد[10] که گفتی سراسر سخن — بزرگئ نورا[11] نخواهم کهن
شهنشاه بهرام گورست و[12] بس — چنو[13] در زمانه ندانیم کس
بمردی و دانش بفرّ و نژاد — چنو[14] پادشا کس ندارد بیاد[15]
جهاندار پیروزگر خواندش — ز شاهان سرافرازتر خواندش[16]
دگر آنک گفتی[17] که من کرده‌ام — بهندوستان رنجها برده‌ام[18]
همان[19] اختر شاه بهرام بود — که بافرّ و اورند[20] و بانام بود
هنر نیز ز ایرانیانست و[21] بس — ندارند[22] کرگ[23] ژیانرا بکس
همه‌یک دلانند و[24] یزدان‌شناس — به نیکی[25] ندارند ز اختر سپاس[26]
دگر آنک دختر بمن داد شاه — بمردی گرفتم چنین[27] پیشگاه[28]
یکی پادشا بود شنگل بزرگ — بمردی همی‌راند[29] از میش گرگ
چو با من سزا دید پیوند خویش — بمن داد شایسته فرزند خویش
دگر آنک گفتی که خیز ایدر آی — بنیکی بباشم ترا[30] رهنمای
مرا شاه ایران فرستد بهند — بچین آیم از بهر چینی پرند
نباشد ز من بنده[31] همداستان — که رانم بدین گونه‌بر داستان

[1] I, IV — سست ازین [2] К — бб. 2212—2214 оп.; VI — б. оп. [3] VI — نوشته چو [4] VI — و оп. [5] K, I, IV, VI — کینه [6] VI — کردی [7] VI — چرا [8] IV — به بیشی [9] К — و оп. [10] К — جز اینست [11] K, I, IV — بزرگی ترا من [12] I — و оп. [13] K, I, IV, VI — جز او [14] VI — چو او [15] Л — мисра вписано в промежуток между колонками. [16] K, I, IV — داندش VI — б. оп. [17] I — گفت کاری [18] Л — мисра вписано слева от крайней слева колонки. [19] K, VI — همه IV — هم از [20] K, VI — اورنگ [21] I — و оп. [22] IV — بدارند [23] K, VI — شیر [24] К — و оп. [25] К — بگیتی [26] VI — б. оп. [27] K, I, IV, VI — من این [28] VI — پایگاه [29] Л — آرد [30] K, I, IV, VI — بهر نیکئ باشمت [31] К — شاه

دگر آنک گفتی[1] که با خواسته بایران فرستمت آراسته
مرا کرد یزدان ازان بی‌نیاز بچیز کسان دست کردن[2] دراز
ز بهرام دارم ببخشش سپاس نیایش[3] کنم روز و شب در[4] سه پاس
چهارم سخن گر[5] ستودی مرا هنر ز[6] آنچ برتر[7] فزودی مرا
پذیرفتم این از تو ای شاه چین بگوییم[8] با[9] شاه ایران زمین[10]
ز یزدان ترا باد چندان درود که آنرا نداند فلک تار و پود
بران نامه بنهاد مهر[11] نگین فرستاد پاسخ[12] سوی[13] شاه چین[14]

۳۹

چو بهرام با دخت شنگل بساخت زن اورا همی شاه گیتی شناخت
شب و روز گریان[15] بد از مهر اوی نهاده دو چشم اندران چهر اوی
چو[16] از مهرشان[17] شنگل آگاه شد ز بدها گمانیش کوتاه شد[18]
نشستند یک روز شادان بهم همی‌رفت هرگونه از بیش و کم
سپینودرا گفت بهرامشاه که دانم که هستی مرا نیکخواه
یکی راز خواهم همی با تو گفت چنان کن که ماند[19] سخن در نهفت
همی‌رفت خواهم ز هندوستان تو باشی بدین کار[20] همداستان
بتنها بگویم ترا یک سخن[21] نباید که داند کس از[22] انجمن
بایران مرا کار زین بهترست همم[23] کردگار جهان یاورست
برفتن گر ایدونک رای آیدت بخوبی خرد رهنمای آیدت
بهر جای نام تو بانو بود پدر پیش تخت بزانو بود

---

[1] K— آن نبشتی [2] IV— کرده [3] IV— ستایش [4] I, IV, VI— هر [5] K— کم [6] I, IV— ز оп. [7] K, I, IV, VI— بُد بر [8] K— بگویمت [9] VI— بر [10] Л— б. стоит после б. 2238. [11] IV, VI— доб. و [12] K— آنرا [13] K, I, IV, VI— بر [14] Б— перевод бб. 2196—2239 отсутствует. [15] Л— دازان Б— و تبکی من فرط شغفها لیلًا و نهاراً [16] I— چن [17] I, IV— او [18] K— доб.:

همی نیکویی خواست بهرامرا * چه بهرام خورشید خودکامرا

[19] I, IV— مانی [20] K— رای [21] K, I, IV, VI— برم مر [I, IV— من] ترا نیز با خویشتن [22] I, IV, VI— کسی ز [23] K, VI— همان

سپینود گفت ای سرافراز مرد ‏ ‏ تو بر خیره از[1] راه دانش مگرد
بهین زنان جهان آن بود ‏ ‏ کزو شوی همواره خندان بود
اگر پاک جانم ز پیمان تو ‏ ‏ به پیچد به[2] بیزارم[3] از جان تو[4]
بدو گفت بهرام پس چاره کن ‏ ‏ وزین راز[5] مگشای بر[6] کس سخن
سپینود گفت ای سزاوار[7] تخت[8] ‏ ‏ بسازم[9] اگر باشدم یار بخت[10]
یکی جشنگاهست[11] ز ایدر نه دور ‏ ‏ که سازد پدرم اندران بیشه[12] سور
که دارند فرّخ مران جای‌را ‏ ‏ ستایند[13] جای بت‌آرای‌را[14]
بود تا بران[15] بیشه فرسنگ بیست ‏ ‏ که پیش بت‌اندر بباید گریست
بدان[16] جای نخچیر[17] گوران بود ‏ ‏ بقنّوج‌در عودسوزان[18] بود
شود شاه و لشکر بدانجایگاه[19] ‏ ‏ که بیره نماید بران[20] بیشه راه
اگر رفت خواهی بدانجای[21] رو[22] ‏ ‏ همیشه کهن باش و[23] سال[24] تو[25] نو[26]
ز امروز[27] بشکیب تا نیمروز[28] ‏ ‏ چو پیدا شود تاج گیتی‌فروز
چو[29] از شهر بیرون رود[30] شهریار ‏ ‏ برفتن[31] بیارای و برساز کار
ز گفتار او[32] گشت بهرام شاد ‏ ‏ نخفت[33] اندر[34] اندیشه تا بامداد
چو بنمود خورشید بر چرخ[35] دست ‏ ‏ شب تیره بار غریبان ببست[36]
نشست از بر باره بهرام گور[37] ‏ ‏ همی‌راند با ساز نخچیر گور[38]

---

[1] K, I. IV, VI — بهی جوی وز [2] Л — ده K, I, IV — نه [3] VI — بیازارم [4] Л — б. стоит после б. 2250; Б — و أنا بريئة من حبّك إن خرجت عن أمرك (порядок в Б — по тексту). [5] K — روی [6] K, VI — با [7] IV — سرافراز [8] VI — گفتا که آرام گیر [9] K — بسازیم [10] VI — که شنگل در آنجا چو آسوده گشتی می و جام گیر [11] VI — که جاییست بتخانه [12] VI — همانست [13] I, IV — نشانند [14] K — б. оп.; Б — لزيارة أصنام فيه [15] K, VI — کند جشن و هر سال [16] K — بهر [17] VI — доб. و [18] K — سور سواران I, IV — سور و شوران VI — بر [19] K, I, IV, VI — جشنگاه [20] K, I, IV, VI — بدان را نماند تنی [I, VI — پیی] [21] K, I, IV — سوران [22] VI — تو ای شاه شیرافگن شیرخوی (بدانجای یعنی بایران) [23] K, I, IV, VI — چاره [24] I, VI — باد [25] K — جشن و IV — عیش [26] VI — بر شاه (؟) نوی [27] K, VI — اکنون [28] K, I, IV, VI — پنج روز Б — خمسة ايّام см. бб. 2264—2266. [29] K — که [30] K, I, IV, VI — شود [31] VI — که رفتن [32] K, I, IV, VI — زن [33] Л, K — دخفت I, IV — بخفت [34] VI — زخرا [35] K — خورشید بر چرخ بنمود VI — بر چرخ خورشید [36] K — بتاختن — از بس بخست [37] K, I, IV, VI — شاه [38] K, I, IV, VI — گاه

بزن گفت برساز و با کس مگوی — نهادیم هر دو سوی راه[1] روی
هرانکس که بودند[2] ایرانیان — برفتن ببستند با او میان[3]
بیامد چو نزدیک دریا[4] رسید — بره بار بازارگانان[5] بدید
که بازارگانان ایران بدند — بآب[6] و بخشکی دلیران بدند
چو بازارگانان روی بهرام دید — شهنشاه لبرا بدندان گزید
نفرمود[7] بردن بپیشش[8] نماز — ز نادان[9] سخن‌را همی‌داشت راز
ببازارگان گفت لبرا ببند — کزین سودمندی[10] و هم با[11] گزند
گرین راز در هند پیدا شود — ز خون خاک ایران چو[12] دریا شود
گشاده[13] بران[14] کار کو لب ببست — زبان بسته باید[15] گشاده دو دست
زبان شمارا بسوگند سخت — ببندیم تا باز یابیم بخت[16]
بگویید کز پاک یزدان[17] خدای — بریدیم و بستیم با دیو رای
اگر هرگز از[18] رای بهرامشاه — بپیچیم[19] و داریم بدرا[20] نگاه
چو سوگند شد خورده و ساخته — دل شاه زان رنج پرداخته
بدیشان[21] چنین گفت پس شهریار — که نزد شما از من این[22] زینهار
بدارید و با جان برابر کنید — چو خواهید کز پندم[23] افسر کنید
گر از من شود تخت[24] پرداخته — سپاه آید از هر سوی ساخته[25]
نه بازارگان ماند ایدر نه شاه — نه دهقان نه لشکر نه تخت[26] و کلاه
چو زان‌گونه دیدند[27] گفتار اوی — برفتند یکسر[28] پر از[29] آب روی[30]
که جان بزرگان[31] فدای تو باد — جوانی و شاهی روای[32] تو باد
اگر هیچ راز تو پیدا شود — ز خون کشور ما[33] چو دریا شود

---

[1] K — بران رای [2] Л — بود (метр нарушен); VI — доб. از [3] K, I, IV — б. оп. [4] Л — بر [5] K — بره برش بازارگانی [6] I — در آب — IV — بر آب [7] K, Б — فجاء إلى الساحل — راه ایران IV, VI — بفرمود [8] K — ز پیشش [9] K — یاران VI — ز زن آن [10] K — سودمندیم [11] VI — شد آن — VI تر آن [15] K — سودمندی نیاید [12] K — این همچو [13] K — گشاید [14] IV — تر آن [15] K — نه‌پیچیم [16] T — تخت [17] K, I, IV, VI — برتر [18] Л, VI — که هرگز ازان [19] Л, VI — نه‌پیچیم دارد [20] VI — رازش [21] K — بایشان [22] VI — این ز من [23] K — بند [24] K — دشت [25] VI — б. оп. [26] VI — تاج [27] K — دیدند ازان گونه [28] K — پویان VI — گریان [29] I, IV — پر و غلتان [30] IV — آبروی [31] VI — روانها [32] Л, I, IV, VI — ردای K — برای (متن تصحیح قیاسی—رداکتور) [33] VI — خود

که یارد[1] بدین گونه اندیشه کرد   مگر[2] بخترا گوید[3] از ره بگرد[4]

چو بشنید شاه آن گرفت آفرین   بران نامداران بافرّ و دین[5]

همی‌رفت پیچان بایوان خویش   بیزدان سپرده تن و جان خویش

بدانگه که بهرام شد سوی راه[6]   چنین گفت با زن که ای نیکخواه[7]

ابا مادر خویشتن چاره ساز   چنان کو درستی ندانددت[8] راز

که چون شاه شنگل سوی جشنگاه   شود خواستار آید از نزد شاه

بگوید که برزوی شد دردمند   پذیردش پوزش شه هوشمند

زن این بند بنهاد با مادرش   چو بشنید پس مادر از دخترش[9]

همی‌بود تا تازه شد جشنگاه   گرانمایگان برگرفتند راه[10]

چو برساخت[11] شنگل که آید بدشت   زنش گفت برزوی بیمار گشت

بپوزش همی‌گوید ای شهریار   تو[12] دلرا بمن[13] هیچ رنجه مدار

چو نا[14]تن‌درستی بود جشنگاه   دژم باشد و داند این مایه شاه[15]

بزن گفت شنگل که این خود مباد   که بیمار باشد کند جشن[16] یاد

ز قنّوج شبگیر شنگل برفت   ابا هندوان روی بنهاد[17] تفت[18]

چو شب تیره شد شاه بهرام گفت   که آمد گه رفتن ای نیک جفت

بیامد[19] سپینودرا برنشاند   همی پهلوی نام یزدان بخواند

بپوشید خفتان و خود برنشست   کمندی بفتراک و گرزی بدست[20]

---

[1] K — داند [2] K — اگر [3] K, VI — بخت گویدش [4] K — که زادمرد; I, IV — راه برد; VI — کز راه گرد [5] K — مهر و کین; Б — бб. 2273—2288: فحنفهم و أفضى اليهم بسرّه و واطاهم على أن يخرج و يركب بأصحابه سفنهم و مراكبهم و وعدهم و مناهم; K — доб.:

بسی داد بازارگانرا درم * بدان تا نگوید بکس بیش و کم

وزانجای برگاشت تازی نوند * فروماند از کار چرخ بلند

[6] Л, I — شاه [7] VI — دخت شاه [8] VI — کز درستی بماندت [9] K — бб. 2289—2294 оп.; I, IV — бб. 2290—2294 оп.; Б — перевод этих бб. отсутствует. [10] VI — б. оп. [11] I, IV, VI — خاست [12] K — که [13] VI — ز من [14] K, VI — بی; IV — با [15] K — доб.:

دگر نیز ادماد گوید همی * رخشرا بخوناب شوید همی

که دخترت بیمار گشت دوش * ندارد بدلدر همی رای و هوش

[16] VI — هرگز کند جنگ [17] Л — доб. و [18] K — бб. 2299, 2300 оп. [19] VI — وزانجا [20] K — бб. 2295—2303 стоят между бб. 2267 и 2268.

همی‌راند تا پیش دریا رسید چو[1] ایرانیانرا همه خفته دید[2]
برانگیخت کشتی و زورق بساخت[3] بزورق سپینودرا درنشاخت
بخشکی رسیدند چون روز گشت جهان پهلوان[5] گیتی‌افروز گشت

٤٠

سواری ز قنّوج تازان[6] برفت بآگاهئ رفتن[7] شاه تفت[8]
که برزوی و ایرانیان رفته‌اند همان دختر شاه‌را برده‌اند[9]
شنید این سخن شنگل از نیک‌خواه چو آتش[10] بیامد[11] ز نخچیرگاه[12]
همه لشکر خویش‌را برنشاند پس شاه بهرام[13] لشکر براند[14]
بدین‌گونه تا پیش[15] دریا رسید سپینود و[16] بهرام یل‌را بدید
غمی گشت و بگذاشت دریا بخشم ازان سوی دریا چو بر کرد[17] چشم
بدیدش سپینود و بهرام‌را مران مرد بی‌باک[18] خودکام‌را[19]
بدختر چنین گفت کای بدنژاد که چون تو ز تخم بزرگان مباد[20]
تو با این فریبنده مرد دلیر ز دریا گذشتی بکردار شیر
که بی[21] آگهئ من بایران شوی ز مینوی[22] خرّم بویران شوی
بهبینی کنون زخم ژوپین من چو ناگاه[23] رفتی ز بالین من
بدو گفت بهرام کای بدنشان چرا تاختی باره[24] چون بیهشان

---

[1] I — چن VI — مر [2] K — доб.:
بر ایشان یکی بانگ برزد درشت * که خاک آنکسی کم نمایند پشت
کنون موج دریا برآید همی * پس‌اندر مرا لشکر آید همی
چو ملّاح بشنید از وی سخن * دگرگونه اندیشه افگند بن
[3] K, I, IV, VI — براند [4] K, I, IV, VI — نشاند IV — обратный порядок мисра. [5] K — که و دشت
[6] VI — ز فوج سواران [7] K — بآگاه کردن سوی VI — که تا پیش آن I, IV — گِه تابشِ ازو
[8] VI — رفت I, IV — ذو سوی [9] VI — ناگفته‌اند راز چنین کس بر K, I, IV — б. оп.
[10] K — آمد [11] IV — برآمد [12] VI — ازان جشنگاه [13] VI — خود و نامداران [14] K, I, IV — б. оп. [15] VI — چو شنگل بنزدیک [16] Л — و оп. [17] K, I, IV — بفرزند گفت ای بد شوخ
[18] VI — شاه بدبخت [19] K, I, IV — б. оп. [20] VI — ز مهر وزان سوی دریا چو بگشاد VI — منت هیچ نامد بیاد K, I, IV — б. оп. [21] K — ابی [22] I, IV — ازین مرز [23] K, VI — ناگه ب
[24] K, I, IV — اسپ

مرا آزمودی گه کارزار چنانم که با باده و میگسار
تو دانی که از هندوان صد هزار بود پیش من کمتر از یک سوار[1]
چو من باشم و نامور یار سی زره‌دار[2] با خنجر پارسی
پر از خون کنم کشور[3] هندوان نمانم که باشد کسی[4] با[5] روان
بدانست شنگل که او راست گفت دلیری و گردی[6] نشاید نهفت
بدو گفت شنگل که فرزندرا[7] بیفگندم و خویش و پیوندرا[8]
ز دیده گرامی‌ترت[9] داشتم بسربر همی افسرت داشتم
ترا دادم آنرا که خود خواستی مرا راستی بد ترا کاستی
جفا برگزیدی بجای وفا وفارا جفا کی پسندی[10] سزا[11]
چه گویم ترا کانک فرزند بود باندیشهٔ[12] من خردمند بود
کنون چون دلاور سواری شدست گمانم[13] که او[14] شهریاری شدست
دل پارسی باوفا کی بود[15] چو آری[16] کند[17] رای او نی[18] بود
چنان[19] بچّهٔ شیر بودی درست که از خون دل دایگانش[20] بشست
چو دندان برآورد و شد تیزچنگ بپروردگار آمدش رای جنگ
بدو گفت بهرام چون دانیم بداندیش و بدساز چون[21] خوانیم
برفتن نباشد مرا سرزنش نخوانی[22] مرا بددل[23] و بدکنش[24]
شهنشاه ایران و توران[25] منم سپهدار و پشت[26] دلیران منم
ازین‌پس سزای تو نیکی کنم سر بدسگالت ز تن برکنم
بایران بجای پدر دارمت هم از باژ کشور نیازارمت
همان دخترت شمع خاور بود سر بانوانرا چو[27] افسر بود

---

1 VI — б. оп. 2 VI — доб. و 3 K, I, IV, VI — دیدهٔ 4 K, I, IV — یکی 5 K, I, VI — را 6 VI — شیری 7 VI — که ای بیوفا 8 VI — ز بهرچه کردی تو بر من جفا 9 K — گرامیت‌تر 10 K, I, IV — شنیدی 11 K, I, IV, VI — جزا 12 K — بر اندیشهٔ 13 K — گمان بد I, IV — گماند 14 VI — که ماندهٔ 15 VI — بیوفایی کند 16 I, IV — یاری 17 K, I, IV — کنی 18 IV — پی 19 VI — چو آن 20 VI — دایه اورا 21 I, IV — کی 22 K — چو خوانی 23 K — دەدل VI — بدرگ 24 Б — ما لک تعیّرنی و هل عارٌ فی أن یراجع الإنسان وطنه و یعاود أهله و سکنه 25 I — ایران و نیران IV — نیران VI — شیران 26 VI — بهر جای 27 K — بانوان من نشست

ز گفتار او ماند شنگل شگفت — ز سر شارهٔ هندوی برگرفت
بزد اسپ وز پیش چندان سپاه — بیامد بپوزش بنزدیک شاه
شهنشاه‌را شاد[1] در بر[2] گرفت — وزان گفتها پوزش اندرگرفت
بدیدار بهرام شد شادکام — بیاراست خوان و بیاورد[3] جام
برآورد بهرام راز از نهفت — سخنهای ایرانیان باز[4] گفت
که کردار چون بود و اندیشه چون — که بودم بدین داستان رهنمون
می[5] چند خوردند و برخاستند — زبانرا[6] بپوزش بیاراستند
دو شاه دلارای[7] یزدانپرست — وفارا بسودند بر[8] دست[9] دست
کزین‌پس دل از[10] راستی نشکنیم — همی[11] بیخ کژّی[12] ز بن برکنیم[13]
وفادار باشیم تا جاودان — سخن بشنویم از لب بخردان[14]
سپهبد نودرا نیز پدرود کرد — بر خویش تار و برش پود کرد[15]
سبک پشت بریکدگر گاشتند — دل کینه بر جای[16] بگذاشتند[17]
یکی سوی خشک و[18] یکی[19] سوی آب — برفتند شاداندل و[20] پرشتاب

۴۱

چو آگاهی آمد بایران که شاه — بیامد ز قنّوج خود با سپاه
ببستند آذین[21] براه و بشهر — همی هر کس از کار[22] برداشت بهر[23]

---

[1] VI — زود [2] K — او ببر در [3] I — بیاراست [4] K, I, IV, VI — ایران بشنگل
[5] K, I, IV, VI — میی [6] K, I, IV, VI — زبانها [7] I — و بت‌آرای IV — بت‌آرای [VI — یکایک] ب
[8] K, I, IV, VI — با [9] K — هم دو [10] K, IV — از оп. [11] K, I, IV — همه VI — همان [12] Л — شادی [13] K — доб.:

ز چیزی کجا شاه‌را بود بیش * فرستاد از اندازه هر چیز پیش

[14] VI — б. оп. [15] K — доб.:

فروماند شاه از چنان کار خام * به بهرام گفت ای شه نیکنام
نگه دار جان از چنین آرزوی * که هر کس چو شنگل نباشد بخوی
بفرمود تا خوان بیاراستند * می و جام و میخوارگان خواستند

[16] K, I, IV — خاک [17] VI — ز دل کین دیرینه برداشتند [18] I, IV, VI — خشکی [19] K — کشتی دگر [20] K — دلی [21] K — آیین [22] K — راه I, IV — کام [23] VI — б. оп.

درم ریختند از کران تا کران — هم از[1] مشک و دینار و هم[2] زعفران
چو[3] آگاه شد پور او[4] یزدگرد — سپاه پراگنده‌را کرد گرد
چو نرسی و چون[5] موبد موبدان — پذیره شدندش همه بخردان
چو بهرام‌را دید فرزند اوی — بیامد[6] بمالید بر خاک روی
برادرش نرسی و موبد همان — پر از گرد رخسار و دل شادمان[7]
چنان‌هم بیامد بایوان خویش — بیزدان سپرده[8] تن[9] و جان خویش
بیاسود[10] چون گشت گیتی سیاه — بکردار سیمین سپر گشت ماه
چو پیراهن شب بدرّید روز — پدید آمد آن شمع گیتی‌فروز
شهنشاه بر تخت زرّین نشست — در بار بگشاد و لب‌را ببست
برفتند هر کس که بد مهتری — خردمند و در پادشاهی سری
جهاندار بر تخت بر پای خاست — بیاراست پاکیزه گفتار[11] راست
نخست از جهان‌آفرین[12] یاد کرد — ز وام[13] خرد گردن آزاد کرد
چنین گفت کز کردگار جهان[14] — شناسندهٔ آشکار و نهان[15]
بترسید[16] و اورا ستایش کنید — شب تیره[17] پیشش[18] نیایش کنید
که او داد پیروزی و دستگاه — خداوند تابنده خورشید و ماه
هرانکس که خواهد که یابد بهشت — نگردد بگرد[19] بد و کار زشت[20]
چو[21] داد و دهش باشد و[22] راستی — بپیچد دل[23] از کژّی و[24] کاستی[25]
ز ما کس مباشید زین‌پس به بیم — اگر کوه زر دارد و گنج[26] سیم
ز دلها همه بیم[27] بیرون کنید — نیایش بدارای بیچون[28] کنید
کشاورز گر[29] مرد دهقان‌نژاد — بکوشید با[30] ما بهنگام[31] داد

1 VI — همان 2 K, VI — دینار با 3 I — چن 4 K, I, IV — زان سخن 5 K, VI — هم
6 I, IV, VI — پیاده 7 K — б. оп. 8 K — سپردش 9 K, VI — دل 10 I — доб. و IV — برآسود
11 K — گفتار پاکیزه 12 VI — نخستین ز جان‌آفرین 13 I — فام 14 Л — سپهر 15 Л — آشکارا و مهر
16 IV — بپرسید 17 VI — شب و روز 18 K — اورا 19 K, I, IV — مگردید گرد
20 VI — б. оп. 21 K, VI — ب 22 K, VI — دهش بید و با 23 K — به‌پیچید 24 VI — دل از ره(؟)
25 I — б. оп. 26 K — کان IV, VI — доб. و 27 K, I, IV, VI — ترس 28 K, I, IV, VI — بر افزون [I — نیکویها بافزون] همه [VI — ز دل]
29 K, I, IV, VI — با 30 K, I, IV — یکی
یکی شد ازین‌پس بر ما ب— 31 VI — شد بر

هرانرا[1] که ما تاج دادیم و تخت   ز یزدان شناسید[2] وز داد و[3] بخت
نکوشم[4] بآگندن[5] گنج من[6]   نخواهم پراگنده کرد[7] انجمن[8]
یکی گنج خواهم نهادن ز داد[9]   که باشد روانم پس از مرگ شاد
برین نیز گر خواست یزدان بود   دل روشن از[10] بخت[11] خندان بود
برین نیکویها فزایش کنیم   سوی نیکبختی[12] نمایش[13] کنیم
گر از لشکر و کارداران من   ز خویشان و جنگی سواران من
کسی رنج بگزید و با من نگفت   همی دارد[14] آن کژّی اندر نهفت
ورا از تن خویش باشد بزه   بزه کی[15] گزینند کسی بی‌مزه[16](؟)
منم پیش یزدان ازو دادخواه   که در چادر ابر[17] بنهفت ماه
شمارا مگر[18] دیگرست آرزوی   که هر کس دگرگونه باشد بخوی
بگویید گستاخ با من سخن   مگر نو کنم[19] آرزوی[20] کهن
همه گوش دارید و فرمان کنید   ازین پند[21] آرایش جان کنید
بگفت این و بنشست بر تخت[22] داد[23]   کلاه کیانی[24] بسر برنهاد
بزرگان برو خواندند[25] آفرین   که بی تو مبادا کلاه و نگین
چو دانا بود شاه[26] پیروز[27] بخت   بنازد بدو کشور و تاج و تخت
ترا مردی و دانش و[28] فرّهی   فزون آمد[29] از تخت شاهنشهی
بزرگی و هم دانش[30] و هم[31] نژاد   چو تو[32] شاه گیتی ندارد بیاد[33]
کنون آفرین بر[34] تو شد ناگزیر   ز[35] ما هر[36] که هستیم[37] برنا و پیر[38]
هم آزادئ تو بیزدان کنیم   دگر[39] پیش آزادمردان کنیم

---

[1] K — آنکس I, IV — کسی‌را VI — هرانگه [2] Л — سپاسیم VI — شناسیم [3] K, IV — و оп.
[4] K — نخواهم [5] I — بر آگندن IV — پراگندن [6] K — خویش [7] IV, VI — پراگندن [8] K — که گیتی نیرزد همه رنج خویش [9] IV — بداد [10] IV — و [11] VI — داد [12] VI — بخت شاهان
[13] Л — نیایش [14] IV, VI — داشت [15] Л — بزه‌گر [16] K — پر مزه [17] VI — مهر [18] K — اگر
[19] K — بشکنید I, IV — کنیم [20] VI — روزگار [21] K, I, IV — پندم [22] K, IV, VI — بنشست بر تخت [23] K, I, IV, VI — شاد [24] K, I, IV, VI — بزرگی [25] I — ساختند [26] I — شاد و IV — شاه و [27] Л — فیر[و]ز [28] K — ابا دانش هردو VI — و مردی و دانش [29] VI — فزونست
[30] K, I, IV — گوهر [31] IV — با [32] K — چنو [33] VI — б. оп. [34] K, I, IV, VI — بر оп. [35] K, I, IV — بما [36] Л — بر [37] VI — بستیم [38] K — б. стоит после б. 2392. [39] VI — وگر

برین تخت ارزانیانست[1] شاه[2]	بداد و بپیروزی و[3] دستگاه
همه[4] مردگانرا برآری ز خاک	بداد و ببخشش بگفتار پاک[5]
خداوند دارنده یار تو باد	سر اختر اندر[6] کنار تو باد
برفتند با رامش از پیش تخت	بزرگان و[7] فرزانهٔ[8] نیکبخت
نشست آن زمان شاه و لشکر بر[9] اسپ	بیامد سوی خان[10] آذرگشسپ
بسی[11] زرّ و گوهر بدرویش داد	نیاز آنک بنهفت ازو[12] بیش داد
پرستندهٔ آتش زردهشت	همی‌رفت با باژ[13] و برسم بمشت[14]
سپینودرا پیش او برد[15] شاه	بیاموختش دین و آیین و راه
بشستش بدین به و آب پاک	ازو دور شد گرد و زنگار و خاک[16]
در گنج زندانها باز کرد	بهر سو[17] درم دادن آغاز کرد

۴۲

پس آگاه شد شنگل از کار شاه	ز دختر که شد[18] شاه‌را پیشگاه[19]
بدیدار ایران بدش آرزوی	بر دختر[20] شاه آزاده‌خوی
فرستاد هندی فرستاده‌یی	سخنگوی مردی و[21] آزاده‌یی
یکی عهد نو خواست از شهریار	که دارد بخان‌اندرون[22] یادگار
بنوّی جهاندار عهدی نوشت	چو خورشید تابان بباغ[23] بهشت
یکی پهلوی نامه از[24] خطّ شاه	فرستاده آورد و بنمود راه
فرستاده چون نزد شنگل رسید	سپهدار قنّوج خطّش[25] بدید
ز هندوستان ساز رفتن گرفت	زخویشان چینی نهفتن گرفت
بیامد بدرگاه او هفت شاه	که آیند با رای[26] شنگل براه

[1] Л — ارزانی آنست K — که چون تو ندیدیم بر گاه I, IV — از ارزانیانست [2] VI — نبیند چو تو شاه تخت و کلاه [3] VI — بنیرو و این [4] I, IV — همی [5] K, VI — б. оп. [6] I, IV — اختران در [7] K, I, IV, VI — و оп. [8] K, I — فرزانه و [9] I — به [10] VI — دمان تا بـ [11] I, IV — همی [12] VI — بمرد نیاز از همه [13] K — با او [14] IV — سوی کنشت VI — б. оп. [15] K — پیش آورد [16] VI — б. оп. [17] K, I, IV, VI — کس [18] I, IV — بد [19] K — نیکخواه [20] K, IV — و доб. [21] VI — و بیندادل [22] K, I, IV, VI — بخانه‌درون [23] VI — بخرّم [24] K — نامهٔ پهلوی [25] I, IV — خطرا [26] K — باشند با شاه

یکی شاه کابل دگر هند شاه[1] … دگر[2] شاه سندل[3] بشد با سپاه[4]

دگر شاه مندل[5] که بد نامدار … همان نیز[6] جندل که بد کامگار

ابا ژنده پیلان و زنگ و[8] درای … یکی چتر هندی[9] بسربر بپای

همه نامجوی و همه نامدار[10] … همه پاک با طوق و با گوشوار[11]

همه ویژه با گوهر و سیم و زر … یکی[12] چتر هندی ز[13] طاوس نر[14]

بدیبا بیاراسته پشت پیل … همی‌تافت[15] آن[16] لشکر از چند[17] میل

ابا[18] هدیهٔ شاه و[19] چندان نثار … که دینار شد[20] خوار بر شهریار

همی‌راند[21] منزل بمنزل سپاه … چو زان آگهی یافت بهرامشاه[22]

بزرگان ز[23] هر شهر[24] برخاستند[25] … پذیره شدنرا بیاراستند[26]

بیامد شهنشاه تا نهروان … خردمند و بیدار و روشن‌روان[27]

دو شاه گرانمایه و[28] نیک‌ساز[29] … رسیدند پس یک بدیگر فراز

بنزدیکی اندر فرود آمدند … که با[30] پوزش و با درود آمدند

---

[1] K, I — شاه هند [2] K — یکی [3] Л — سندان K — منذر VI — صندل [4] K, I — دگر شاه سند VI — вместо бб. 2408—2412 гаплография: A 2408 — B 2412. [5] K — سندل VI — بابل [6] I, IV — شاه [7] K — گو نامدار (нет рифмы); K — доб.:

دگر شاه کشمیر خواری چو شیر * که چون او نبد نامداری دلیر

I, IV — доб.:

دگر شاه کشمیر با دستگاه * دگر مولتان شاه با فرّ و جاه

[8] K — هندی [9] K, I, IV — هر یک [10] K, I, IV — تاجدار [11] VI — вместо бб. 2413—2415 гаплография: A 2413 — B 2415. [12] K — ابا [13] K — و [14] I, IV — доб.:

همه پاک با لشکر و ساز راه * همه نامداران بافرّ و گاه [IV — جاه]

[15] K — رفت IV — تاخت [16] Л — از [17] K — هفت [18] VI — ازان [19] Л — و оп. [20] VI — بد [21] I, IV — رفت [22] K, I, IV — چو از آمدنشان شد آگاه شاه [23] K, I, IV, VI — ز оп. [24] VI — بهرام [25] I — برساختند [26] I — همی‌تاختند [27] K, I, IV, VI — [I, IV — هشیار] خرد پیر و بیدار [28] K, I, IV, VI — گرانمایهٔ [29] I, IV — سرفراز [30] K, I, IV — ابا و دولت [دو لب — IV] جوان

گرفتند مر یکدگر را[1] ببر[2] — دو شاه سرافراز با تاج و فر[3]
پیاده شده[4] لشکر از هردو روی — جهانی[5] سراسر پر از گفتوگوی
دو شاه و دو لشکر[6] رسیده بهم — همی‌رفت هرگونه از بیش و کم
بزین برنشستند هردو سوار — همان پرهنر لشکر نامدار[7]
بایوانها[8] تخت زرّین نهاد — برو جامهٔ خسروآیین[9] نهاد
بره بر بره[10] مرغ[11] بریان نهاد — بیک تیرپرتاب بر خوان نهاد[12]
می آورد و برخواندند[13] رامشگران — همه[14] جام[15] پر[16] از کران تا کران[17]
چو نان خورده شد مجلس شاهوار[18] — بیاراست پر بوی و رنگ و نگار[19]
پرستندگان ایستاده[20] بپای — بهشتی شده کاخ و گاه[21] و سرای
همه آلت[22] می سراسر[23] بلور — طبقهای زرّین ز[24] مشک و بخور[25]
ز زر افسری[26] بر سر میگسار — بپای اندرون کفش گوهرنگار[27]
فروماند زان[28] کاخ شنگل شگفت — بمی خوردن اندیشه اندرگرفت[29]
که تا[30] این[31] بهشتست یا[32] بوستان — همی[33] بوی مشک آید از دوستان
چنین گفت با شاه ایران براز — که با دخترم راه دیدار[34] ساز

---

[1] IV — مر هر یکی را [2] K — کنار [3] K — دو نامدار; VI — تاج زر [4] VI — شد آن
[5] IV — جهانشد [6] K, I, IV, VI — شاه دو کشور [7] K — б. оп. [8] VI — در ایوانها [9] I, VI — جامهای نوآیین; IV — جامهای بآیین [10] K, IV — برّه و [K — همه] برو [11] K, I — доб. و
[12] I — обратный порядок мисра; VI — б. оп.; Б — فمدّو سماطاً ممتدّاً إلى غلوة سهم [13] I, IV, VI — آورد بر خوان و [14] VI — همی [15] I, IV — جامه [16] Л — برد; I, IV, VI — بود [17] K —
در ایوان چو خوانرا بیاراستند * از ایران سرانرا همی‌خواستند
[18] K, I, IV — آراستند [19] K — از ایران سرانرا همی خواستند (см. б. 2430); I, IV — می و رود و رامشگران خواستند K — доб.:
برین برنهاده هر دو سوار (так!) (см. б. 2427) * همان پرهنر لشکر نامدار
می آورد بر خوان و رامشگران (см. б. 2430) * همه جام بود از کران تا کران
[20] I, IV — و غلامان [21] K, I — کاخ و گاه [22] K — جام پر; VI — جامهٔ [23] I, IV — جام می بود [24] I, IV, VI — و [25] K — بکردار هور [26] K — بزر افسران [27] VI — б. оп. [28] I, IV — یکسر [29] VI — اندیشها درگرفت [30] IV — یا [31] K — این تا [32] I, IV — اگر; VI — یا [33] I, IV — از; VI — که می [34] K — دینار

بفرمود تا خادمان سپاه[1] پدررا گذارند نزدیک ماه
همی‌رفت با خادمان نامدار سرای[2] دگر دید چون نوبهار[3]
چو دخترش‌را دید بر تخت عاج نشسته بآرام با فرّ و[4] تاج
بیامد پدر بر سرش[5] بوسه داد رخانرا[6] برخسار او برنهاد
پدر زار بگریست از مهر اوی همان بر[7] پدر دختر ماه‌روی[8]
همی دست برسود شنگل بدست ازان کاخ و ایوان و جای نشست
سپینودرا گفت اینت[9] بهشت برستی ز کاخ[10] بت‌آرای[11] زشت
همان[12] هدیه‌هارا که آورده بود اگر بدره و تاج و گر برده بود
بدو داد با هدیهٔ شهریار شد آن خرّم ایوان چو باغ[13] بهار[14]
وزانجایگه شد بنزدیک شاه همی‌کرد مرد اندر[15] ایوان نگاه[16]
بزرگان چو خرّم شدند از نبید پرستار او[17] خوابگاهی گزید
سوی خوابگه رفتن آراستند ز هرگونه‌یی جامه‌ها خواستند[18]
چو پیدا شد این چادر مشکرنگ ستاره برو بر[19] چو[20] پشت پلنگ
بکردند[21] میخوارگان[22] خواب خوش همه نازرا[23] دست کرده بکش
چنین تا پدید آمد آن زرد جام که خورشید خوانی مر[24] اورا بنام
بینداخت آن چادر لاژورد بگسترد بر[25] دشت یاقوت زرد

---

1 Л, K, I, VI — سپاه 2 K, I, VI — سرایی 3 I, IV — همچون بهار 4 I, IV — بسر برنهاده 5 I — رابسر 6 VI — دو رخرا 7 K, I, IV — با 8 K, I, IV, VI — خوب 9 Л — خرّم VI — کاینت 10 K — доб. و VI — خوان 11 I — جای بد IV — کاخ بد و جای VI — ز بیجاده روی 12 VI — پس آن 13 K — بستان 14 VI — б. оп.; K, I, IV, VI — доб.:

همه [همان — VI] گوهر و تاج با جامها * کس [که — K] آنرا ندانست کردن بها
[جامه و گوهر و تاجها — K]
[گوهر و جامه و تاجها — VI]

15 VI — مردم در 16 I, IV — بادهخواه ز شادی شده رای او 17 VI — پرستنده‌اش 18 K, I, IV, VI — б. оп. 19 IV — برآمد 20 VI — همچو 21 K, I, IV — گزیدند 22 VI — کشیدند 23 I, IV — پرستندگان VI — بازرا 24 I, IV — تو 25 K — در میخواره از

بنخچیر شد شاه بهرام گرد[1]   شهنشاه هندوستانرا ببرد[2]

چو از دشت نخچیر باز آمدند   خجسته‌پی و بزمساز آمدند

چنین هم بگوی و بنخچیر[3] و سور   زمانی نبودی[4] ز بهرام[5] دور[6]

۴۳

بیامد ز میدان[7] چو تیر از[8] کمان   بر دختر خویش[9] رفت آن[10] زمان

قلم خواست از ترک[11] و قرطاس خواست   ز مشک سیه سوده[12] انقاس خواست[13]

سر عهد کرد آفرین از نخست   بران کو[14] جهان[15] از نژندی[16] بشست

بگسترد هم پاکی و[17] راستی   سوی دیو شد کژّی و کاستی[18]

سپینودرا جفت بهرامشاه   سپردم بدین نامور پیشگاه

شهنشاه تا جاودان زنده باد   بزرگان همه پیش او[19] بنده باد

---

[1] I — گور   [2] I — هندوستان بر ستور K — б. оп.; K — доб.:

سوی دشت نخچیر با یوز و باز * همان چرغ و شاهین گردن‌فراز
بنخچیر گوران و آهو بدشت * همی یک دو مه روز ایشان گذشت
زمانی نکردند دلرا دژم * ندیدند از ایشان کسی‌را بغم
همه روز بودند بر دشت و راغ * بآهنگ گور و نخچیر و باغ
سر ماه‌را روی برتافتند * چو از دشت نخچیر بشتافتند
بمیدان و مجلس ببزم و بگوی * نبرتافت یک روز از شاه روی
برین روزگاری برآمد دراز * شه هندوان راه‌را کرد ساز

[3] K — بنخچیر و گوی   [4] VI — نبودی زمانی   [5] I, IV — جهاندار [I — آن]   [6] I, IV — доб.:

شه هندوان شنگل تاجدار * همی‌راند با خسرو [IV — доб. و] شهریار

[7] VI — ز میدان بیامد   [8] I, IV — بتیر و   [9] I, IV — شاه   [10] VI — شد یک   [11] VI — و آنگاه
[12] K — بر سر VI — توده   [13] K, I, IV, VI — доб.:

یکی خطّ [VI — عهد] بنوشت بر هندوی [K — پهلوی] * پر از داد [K — доб. و] ماننده [VI — همچون خط] پهلوی [K — هندوی]

[14] VI — کان   [15] K — دو چشم   [16] K, VI — بدیها   [17] I, IV — پاکی و هم   [18] K — доб.:

که من بندهٔ داد آیین و دین * نه از راه خشم و نه از راه کین

[19] K — بزرگان گیتی ورا

چو من بگذرم زین سپنجی سرای / بقنّوج بهرامشاهست[1] رای
ز فرمان این[2] تاجور مگذرید / تن مرده‌را سوی[3] آتش[4] برید
سپارید گنجم[5] ببهرامشاه / همان[6] کشور و تاج و گاه[7] و سپاه
سپینود‌را داد منشور هند / نوشته خطی هندوی بر پرند
بایران[8] همی‌بود شنگل دو ماه / فرستاد پس مهتری نزد شاه[9]
بدستوری باز گشتن بجای / خود و نامداران فرخنده‌رای
بدان شد شهنشاه همداستان / که او باز گردد بهندوستان[10]
ز چیزی که باشد بایران[11] زمین / بفرمود تا کرد موبد گزین
ز دینار وز گوهر شاهوار[12] / ز تیغ و ز خود و کمر بی‌شمار[13]
ز دیبا و از[14] جامهٔ نابسود / که آنرا شمار و کرانه نبود[15]
باندازه[16] یارانش‌را همچنین / بیاراست اسپان بدیبای[17] چین[18]
کسی کردشان شاد و[19] خشنود شاه / سه منزل همی‌راند[20] با او براه
نبد هم[21] بدین هدیه[22] همداستان / علف داد[23] تا مرز هندوستان

٤٤

چو باز آمد از راه بهرامشاه / بآرام بنشست بر[24] پیشگاه
ز مرگ و ز روز بد[25] اندیشه کرد / دلش گشت پردرد و رخساره زرد

---

[1] I — بهرامشاهست و — IV بهرامشاهست [2] K, I, IV, VI — آن [3] K, I, IV — پیش
[4] K — آذر [5] K — گنجی [6] K — همه [7] K — گنج I — گاه و تاج VI — کاخ و تاج [8] I, IV — بایوان
Б — ثم أقام فی ضیافة بهرام شهرین [9] K — مهتر نیکخواه VI — бб. 2466, 2467 оп. [10] VI —
علف ساخت تا مرز هندوستان (см. б. 2475). [11] VI — در ایران [12] K, I, IV — و سیم و زر
Б — من الذهب و الفضة و الجواهر [13] K, I, IV — ز تخت [K — تیغ] و ز تاج و ز تیغ
[K — تخت] و کمر K — доб.:
ز دیبای رومی همه زرنگار * ز پیروزه و جامهٔ شاهوار
[14] Л — دینار وز K — هر گونه [15] VI — бб. 2471, 2472 оп.; K — доб.:
همه پیش شنگل فرستاد شاه * همان هرچه بایست از ساز راه
[16] K, I, IV, VI — بر اندازه [17] I, IV — و دیبای [18] VI — دینار و اسپان و زین [19] VI — شاه
[20] VI — رفت [21] VI — ببرده [22] K — برین‌هم نبد نیز [23] VI — بشد شاه (см. б. 2469).
[24] K, IV, VI — در [25] VI — بد روزی

بفرمود تا پیش او شد دبیر　　سرافراز موبد که بودش وزیر
همی‌خواست تا گنجها بنگرد　　زر و[1] گوهر و جامه‌ها[2] بشمرد
که با او[3] ستاره‌شمر گفته بود　　ز گفتار ایشان برآشفته بود
که باشد ترا زندگانی سه بیست　　چهارم بمرگت بباید گریست
همی‌گفت شادی کنم بیست سال　　که دارم[4] برفتن بگیتی[5] همال
دگر بیست[6] از داد و بخشش جهان　　کنم راست با آشکار و نهان
نمانم که ویران شود[7] گوشه‌یی　　بباید ز من هر کسی توشه‌یی
سوم بیست بر پیش یزدان بپای　　بباشم مگر باشدم رهنمای
ستاره‌شمر[8] شست[9] و سه سال گفت　　شمار[10] سه سالش بد اندر نهفت
ز گفت ستاره‌شمر جست[11] گنج　　وگرنه نبودش خود از گنج[12] رنج[13]
خنک مرد بی‌رنج و[14] پرهیزگار　　بویژه کسی کو بود شهریار
چو گنجور بشنید[15] شد پیش[16] گنج　　بکار شمردن همی‌برد رنج
بسختی[17] چنان روزگاری ببرد　　همه[18] پیش[19] دستور او برشمرد
چو دستور او برگرفت آن شمار　　پراندیشه آمد بر شهریار
بدو گفت تا بیست و سه سال نیز　　همانا نیازت نیاید[20] بچیز
ز خورد و ز بخشش گرفتم شمار　　درمهای این لشکر نامدار[21]
فرستاده‌یی نیز کاید[22] برت　　ز شاهان وز نامور کشورت[23]
بدین سال گنج تو آراسته‌ست　　که پر زرّ[24] و سیمست[25] و پرخواسته‌ست
چو بشنید بهرام و[26] اندیشه کرد　　ز[27] دانش[28] غم نارسیده نخورد[29]

---

1 K — همان VI — همه　2 VI — بدرها　3 I, IV, VI — اورا　4 Л — گذارم　5 I, IV, VI — ز گیتی [IV — بگیتی] برفتن　6 VI — доб. و　7 K, VI — بود　8 VI — شمارنده‌ام　9 K, I, IV — بیست　10 VI — доб. و　11 IV — خسته　12 I, IV — خود آزار و　13 VI — چه نبودیش پروای گنج　14 VI — و оп.　15 VI — بشنید گنجور　16 K, I, IV, VI — سوی　17 VI — بسختش　18 K, I, IV, VI — دگر　19 K — کس ب　20 IV — نباشد　21 Л — вместо бб. 2491 — 2493 гаплография: A 2491 — B 2493; Б — و قال إن خزائنک تحتوی علی نفقتک ونفقة عساکرک و جنودک و حاشیتک و خدمک و سائر ما یحتاج الیه من الصلات و الخلع و سائر ما تهدیه الی الملوک من الهدایا و التحف و غیر ذلک مدّة ثلاث و عشرین سنة　22 K — ترک آید　23 K — لشکرت　24 K — درّ　25 VI — سیم و زرّست　26 I, IV, VI — و оп.　27 Л — که　28 IV — دامن　29 I, IV — بخورد

بدو گفت کوتاه شد داوری   که گیتی سه روزست[1] چون بنگری
چو دی رفت و فردا نیامد هنوز   نباشیم ز اندیشه امروز کوز
چو بخشیدنی باشد و[2] تاج و تخت[3]   نخواهم ز گیتی ازین بیش رخت[4]
بفرمود پس تا خراج[5] جهان   نخواهند نیز[6] از کهان و مهان
بهر شهر[7] مردی پدیدار کرد   سر خفته از خواب بیدار کرد
بدان تا نجویند پیکار[8] نیز[9]   نیاید ز پیکار افگار نیز[10]
ز گنج آنچ بایستشان خوردنی   ز پوشیدنی گر[11] ز[12] گستردنی
بدین پرخرد[13] موبدان داد و[14] گفت   که نیک و بد از من نباید نهفت
میان سخنها میانجی بوید[15]   نخواهند[16] چیزی کرانجی[17] بوید[18]
مرا از به و بتّر[19] آگه[20] کنید   ز بدها گمانیم کوته کنید
پراگنده شد موبد اندر[21] جهان   نماند ایچ نیک و بد اندر[22] نهان
بران پرخرد[23] کارها بسته شد   ز هر کشوری نامه پیوسته شد
که از داد و پیکاری[24] و خواسته   خرد شد بمغزاندرون کاسته
ز بس جنگ و خون ریختن در جهان   جوانان ندانند[25] ارج مهان
دل آگنده گردد جوان را بچیز   نبینند هم[26] از[27] شاه و موبد بنیز
برین‌گونه چون نامه پیوسته شد   ز خون ریختن شاه دل‌خسته شد
بهر[28] کشوری[29] کرداری گزید   پر از داد و دانش[30] چنان‌چون سزید

---

[1] VI — سپنجست Б — فوجدنا الدنیا لا تعدو أیاما ثلاثة [2] I, IV — این [3] K, IV — ز گیتی نخواهیم ازین پس [VI — ازین پس نخواهم] خراج [4] K, VI — تخت و تاج I, VI — تخت عاج IV — ازین پس خراج Б — و الأولی بنا أن نخفف عن الرعیة [5] K — доб. از [6] VI — هیچ [7] VI — مرز [8] VI — доб. و [9] K — بد I, IV — پی‌کاریی [10] K, VI — کار بد [VI — کس] جز I, IV — ز بیگانه افگاریی Б — و أمر بألّا یطالب فی جمیع ممالکه أحد بکلفة و لامؤونة [11] K — هم IV, VI — یا [12] I — باز و [13] K — پرهنر [14] Л — موبد شاه [15] Л — بود VI — برید [16] K, I, VI — مخواهید IV — نخواهید [17] I, IV — کوانجی [18] Л — بود VI — چیزی که بد [19] K — نیک [20] VI — به و بدترا [گه] [21] I, IV — موبدان در [22] K — از نیک و بشنوید [23] K, I, IV, VI — بخردان [24] K — بیدادی [25] K, VI — ندارند [26] K, IV — نه اندیشه بد در [27] VI — پراندیشه شد I — نه‌اندیشد [28] K, I, IV, VI — ز هر [29] I, IV — گوشهٔ [30] K — پیران کارداران

هم از گنج بد پوشش[1] و خوردشان ز پوشیدن[2] و باز[3] گستردشان[4]
که[5] شش ماه دیوان[6] بیاراستی[7] وزان زیردستان درم خواستی[7]
نهادی بران سیم نام خراج بدیوان ستانده[8] با فرّ و تاج
بشش ماه بستند بشش باز داد نبودی ستانده زان سیم شاد
بدان چاره[9] تا مرد پیکار[10] خون نریزد نباشد بد[11] رهنمون[12]
وزان پس نوشتند کارآگهان که از داد وز ایمنی در جهان
که هر[13] کش درم بد خراجش نبود بسرش اندرون داوریها فزود
ز پُرّی[14] بکژّی نهادند روی پر از رنج[15] گشتند و[16] پرخاشجوی[17]
چو آن[18] نامه برخواند بهرام گور بدلش اندرافتاد زان کار شور
ز هر کشوری مرزبانی[19] گزید پر از داد دلشان چنان چون سزید
بدرگاه یک ساله[20] روزی بداد ز یزدان نیکی‌دهش کرد یاد
بفرمود کانرا که ریزند خون گر آرند کژّی بکار[21] اندرون
برانند[22] فرمان یزدان بروی بدان تا شود هر کسی[23] چاره‌جوی
برآمد برین بر بسی روزگار یکی نامه فرمود پس شهریار
سوی راست‌گویان و[24] کارآگهان کجا او پراگنده بد در جهان
که اندر جهان چیست ناسودمند که آرد[25] برین پادشاهی گزند
نوشتند پاسخ[26] که از داد شاه نگردد کسی گرد آیین و راه
بشد رای و اندیشهٔ[27] کشت و[28] ورز بهر کشوری راست[29] بیکار مرز[30]
پراگنده بینیم گاوان کار گیا رست[31] از دشت[32] وز[33] کشتزار[34]

---

1 K — کوشش 2 I, IV — بخشیدن 3 K — ناز و 4 VI — б. оп. 5 K, VI — ب 6 I, IV — دیبا 7 I, IV — ستم 8 K — بدیدار آن شاه 9 K — کار 10 Л — доб. и перечеркивает و I — بی‌کار 11 K — بدان VI — بدو 12 Б — فأمر حينئذ بوضع ديوان الخراج ستة أشهر فى كل سنة و بأن تقام حدود ألله تعالى على من سفك دمًّا او جنى جناية 13 VI — کسی 14 VI — تیزی 15 VI — درد 16 Л, K, VI — و оп. 17 VI — پیکارجوی 18 I — چنان 19 K — مهرباذان I — مرزباذان 20 VI — بنشاند و 21 I, IV — بداد 22 IV, VI — برانید 23 K — هر کسی تا شود 24 K — و оп. 25 K — آید 26 K — نامه 27 Л — رای اندیشه و 28 Л, K — و оп. 29 I, IV, VI — بهر سو گیا رست و [VI — و оп.] 30 K — که مردم ز ورزش همی‌گیرد ارز 31 I, IV — رسته 32 I, IV — کشت 33 VI — هر جای در 34 I, VI — کشته‌زار

چنین داد پاسخ که تا نیمروز * که بالا کند[1] تاج[2] گیتی‌فروز
نباید کس آسود[3] از کشت[4] و[5] ورز * ز بی‌ارز مردم مجوید[6] ارز[7]
که[8] بی‌کار مردم[9] ز[10] بی‌دانشیست * ببی‌دانشان‌بر بباید گریست[11]
ورا[12] داد باید دو و چار دانگ * چو شد[13] گرسنه تا نیاید ببانگ[14]
کسی کو ندارد[15] بر و تخم[16] و گاو * تو با او بتندی و زفتی[17] مکاو
بخوبی[18] نوا کن مر[19] اورا بگنج[20] * کس از نیستی تا نیاید[21] برنج
گر ایدونک باشد زیان از هوا * نباشد کسی بر هوا پادشا
چو جایی بپوشد[22] زمین‌را[23] ملخ * برد[24] سبزی[25] کشتمندان بشخ
تو از گنج تاوان او[26] باز ده * بکشور ز فرموده[27] آواز ده
وگر بر زمین گورگاهی[28] بود * وگر[29] نابرومند[30] راهی بود[31]
که ناکشته باشد بگرد[32] جهان * زمین[33] فرومایگان و مهان
کسی کو[34] بدین[35] پایکار منست * وگر ویژه پروردگار منست
کنم زنده در گور جایی که هست * مبادش نشیمن[36] مبادش نشست
نهادند بر نامه‌بر مهر شاه * هیونی برافگند هر سو براه

---

[1] I, IV — گرد [2] I, IV — چرخ [3] I, IV — آسوده VI — بباید برآسودن [4] I, IV — کار
[5] Л, I, IV — و оп. [6] IV — که مردم ز ورزش همی گیرد ارز VI — کسی کز کشاورزی آورد
[7] IV, VI — доб.:

دگر نیمه از خواب و آسایشست * دگر خوردن و کام و آرایشست

далее IV — доб.:

کسی کو نیاساید از کشت و ورز * ز بی‌ارز مردم مجوید ارز

[8] IV — ز [9] I, IV — بی‌کاری اورا [10] VI — چو بیکار او از (метр нарушен). [11] K — бб. 2532—2535 оп. [12] VI — بدو [13] IV — شود [14] VI — بدانگ [15] K — نیابد [16] VI — بز و میش [17] VI — بزفتی و تندی [18] I, IV — بچربی [19] VI — ده تو [20] K, I, IV, VI — ز گنج [21] K, I, IV — نباشد VI — نمانی [22] VI — ببرّد [23] IV — زمی‌را [24] VI — بود [25] Л — سبزی و [26] I, IV — آن [27] VI — فرمانم [28] K — شوره‌گاهی I, IV — ورزگاهی [29] K — ویا [30] I, IV — مگر زان برومند [31] VI —

وگر نابرومند جایی بود * وگر ملک بی‌پرّ و پایی بود

[32] K — تا گشت باشد بکار [33] K — ز مرز [34] K — را [35] I, IV — را که وی [36] K — گذشت و I, IV, VI — نشیم و

٤٥

ازان پس بهر سو یکی[1] نامه کرد بجایی که درویش بد جامه[2] کرد
بپرسید هر جا که[3] بی‌رنج[4] کیست بهر جای درویش و بی گنج کیست
ز کار جهان یکسر آگه کنید دل ما سوی روشنی ره کنید
بیامدش پاسخ ز هر کشوری[5] ز هر نامداری و هر مهتری[6]
که آباد بینیم روی زمین بهر[7] جای پیوسته شد[8] آفرین
مگر مرد درویش کز شهریار بنالد همی از بد روزگار
که چون می گسارد توانگر همی بسر بر ز گل دارد افسر همی
بآواز[9] رامشگران می خورند[10] چو ما مردمانرا بکس نشمرند[10]
تهی‌دست بی رود و گل می خورد توانگر همانا ندارد[11] خرد
بخندید زان نامه بیدار[12] شاه هیونی برافگند پویان براه[13]
بنزدیک شنگل فرستاد کس چنین گفت کای شاه فریادرس
ازان لوریان[14] برگزین ده[15] هزار نر و ماده بر زخم بربط سوار
بایران فرستش که رامشگری کند پیش هر کهتری بهتری
چو برخواند آن نامه شنگل تمام گزین کرد زان لوریان بنام
بایران فرستاد نزدیک شاه چنان کان بود درخور نیکخواه[16]

---

[1] K, I, IV, VI — موبدی [2] K — خامه [3] K, I, IV, VI — بپرسیدشان گفت [4] VI — بارنج
[5] K, I, IV, VI — موبدی [6] K, I, IV, VI — بخردی [7] VI — ز هر [8] K, I, IV, VI — گشت [9] K, I, IV, VI — بر آواز [10] K, VI — رد — IV — رید [11] K, VI — ندارد همانا [12] K, I, IV, VI — بسیار
[13] VI — بفرمود تا برگرفتند راه [14] VI — نوریان [15] Б — ألفی نفس [16] K, I, IV, VI — бб. 2559 — 2561 оп.; Б — فامتثل شنکل أمره و نفذهم الیه K — доб.:

که استاد بر زخم دستان بود * وز آواز او رامش جان بود
سزد گر فرستی بنزدیک ما * که روشن کنی رای تاریک ما
چو نامه بنزدیک شنگل رسید * سر از فخر بر چرخ کیوان کشید
بفرمود تا لوریانرا پگاه * بیارند نزد جهاندار شاه
شدند انجمن لشکری بر درش * ز هر جای و هر مرز و هر کشورش
همانگاه شنگل گزین کرد زود * ز لوری کجا شاه فرموده بود
زن و مرد ایشان ده و دو هزار * که بر زخم دستان بدندی سوار
براه بیابان برون آمدند * که دانند که آن راه چون آمدند

چو لوری بیامد بدرگاه[1] شاه ‏‏ — بفرمود تا برگشادند راه[2]
بهر یک یکی[3] گاو داد و خری — ز لوری همی ساخت برزیگری[4]
همان نیز[5] خروار گندم هزار — بدیشان سپرد آنک بد پایدار[6]
بدان تا بورزد بگاو و[7] بخر — ز گندم کند تخم و آرد ببر
کند پیش درویش رامشگری — چو[8] آزادگانرا[9] کند کهتری
بشد لوری و گاو و[10] گندم بخورد — بیامد سر سال رخساره زرد
بدو گفت شاه این نه کار تو بود — پراگندن تخم و کشت و درود
خری ماند اکنون بنه برنهید — بسازید رود و بریشم دهید
کنون لوری از پاک گفتار اوی — همی گردد اندر جهان چاره‌جوی[11]
سگ و[12] کبک بفزود بر[13] گفت شاه — شب و روز پویان بدزدی[14] براه[15]

٤٦

برین سان همی[16] خورد[17] شست و سه سال — کس اندر زمانه نبودش همال
سر[18] سال در[19] پیش او شد دبیر — خردمند موبد[20] که بودش وزیر
که شد گنج شاه بزرگان تهی — کنون آمدم تا چه فرمان دهی
هرانکس که دارد روانش خرد — بمال کسان از بنه[21] ننگرد[22]
چنین پاسخ آورد کاین خود[23] مساز[24] — که هستیم[25] زین[26] ساختن بی‌نیاز
جهانرا بدان باز هل[27] کافرید — سر[28] گردش[29] آفرینش بدید[30]

---

1 K, I, IV, VI — بنزدیک 2 VI — بدان نام‌بردار فرخنده گاه 3 VI — بهر کس همی
4 K, I, IV, VI — دهقان سری 5 K — پیل(؟) 6 K — نامدار I, IV — پای‌کار VI — یادگار 7 Л — و оп.
8 I, IV — ور 9 K, VI — ورا رایگانی 10 Л, I — و оп. 11 VI — бб. 2569, 2570 оп. 12 IV — سبک
13 K — فرمود و بر VI — فرموده بد 14 K, I, IV, VI — ز دزدی [K — دردش VI — لوری] شب و روز
پویان 15 K — доб.:
ازان گفتن خسرو نیکخواه * ز دزدی شب و روز پویان براه
16 VI — گونه می 17 K — رفت 18 IV — سد 19 K, I — بد IV — شد 20 Л — موبدش 21 K, I,
IV — بسالی خراجی بما 22 IV — بسپرد 23 K, I, IV, VI — چنین داد پاسخ که گیتی
[K — ننگی] 24 Л — مباز 25 I, IV — گشتیم 26 K — هستم ازین 27 Л — کن 28 K — که کس
I — برو IV — سرو 29 VI — کزو آمد این 30 K, IV — ندید VI — پدید

همی بگذرد چرخ و یزدان بجای[1] بنیکی ترا و مرا رهنمای
بخفت آن شب و بامداد پگاه بیامد بدرگاه بی‌مر[2] سپاه
گروهی که بایست کردند گرد بر شاه شد پور او یزدگرد
بپیش بزرگان بدو داد تاج همان طوق با افسر[3] و تخت[4] عاج
پرستیدن ایزد آمدش رای بپرداخت تاج و بپردخت جای[5]
گرفتش ز کردار گیتی شتاب چو شب تیره شد کرد آهنگ خواب
چو بنمود دست[6] آفتاب از نشیب دل موبد شاه شد پرنهیب
که شاه جهان برنخیزد همی مگر از[7] گرانی[8] گریزد همی
بیامد بنزد پدر یزدگرد چو دیدش کف اندر دهانش فسرد[9]
ورا دید پژمرده رنگ رخان بدیبای زربفت بر داده[10] جان
چنین بود[11] تا بود و[12] این[13] بود روز تو دل را بآز و فزونی مسوز
بترسد دل سنگ و آهن ز مرگ هم ایدر[14] ترا ساختن نیست برگ
بی‌آزاری و مردمی بایدت گذشته چو خواهی که نگزایدت[15]

---

[1] IV — بپای [2] K — بدرگاه او شد سراسر [3] K, I, IV — یاره [4] VI — همان یاره و طوق و هم تخت و [5] K — доб.:
بزین نیز چندی برآمد جهان * یقین یافت چیزی که بودش گمان
[6] K, VI — پشت [7] K, I, IV, VI — کز [8] K, I, IV — کرانان [9] IV — فشرد [10] VI — در داده
[11] K, VI — است [12] Л — و оп. [13] K — است و این بود تا [14] VI — همی زان [15] K — که بیفزایدت (метр нарушен); K — доб.:

بشد شاه بهرام با یال و برز * نباشد بر ایوان چنان دست و گرز
نبود و نباشد چنو نیز شاه * خدایا روانش بشوی از گناه
بمینو روانش پر از نور دار * همه ساله جانش ز بد دور دار
چهل روز سوگ پدر داشت شاه * برفتند لشکر کبود و سیاه
چو در دخمه رفت آن شهنشاه گرد * تو گفتی که بخشش ز گیتی ببرد
نه بیند چو او شاه خورشید و ماه * نه زهره نه کیوان نه تخت و کلاه
دریغ آن کیی فرّ و آن چهر و برز * دریغ آن بلند اختر و دست و گرز
بدو بود آراسته تخت و تاج * ز روم و ز چین او ستد ساو و باج
چنان شد که درویش بی نان و آب * چه سود آمدش مرد بی جنگ و تاب
چو کم توشه با او برفتن یکیست * همیدون برو داغ و درد اندکیست

همی نو کنم بخشش و داد اوی   مبادا که گیرد ببد یاد اوی[1]
ورا دخمه‌یی ساختند شاهوار   ابا مرگ او خلق شد سوکوار[2]
کنون پرسخن مغزم اندیشه کرد   بگویم جهان جستن یزدگرد

چه باید همی پادشاهی و ناز * چو در پادشاهی نمانی دراز
خنک مرد درویش با دین و هوش * فراوان جهانش بمالیده گوش
که چون بگذرد زین جهان نام نیک * بماند ازو هم سرانجام نیک
بدان گیتی اورا بود بهرهٔ * بنزدیک یزدان بود شهرهٔ
نه چون من بود خوار و برگشته بخت * بدوزخ فرستاده‌ام بار و رخت
نه امّید عقبی نه دنیی بدست * سراسیمه از هردو برسان مست

Б — перевод этих бб. отсутствует.

[1] К — б. оп. [2] К, I, IV — б. оп.

ملحقات

I

(рук. IV доб. перед پادشاهئ اسکندر)

بران آفرین کو جهان آفرید ‌‌ زمین و مکان و زمان آفرید
هم آرام ازویست و هم کام ازوی ‌‌ هم انجام ازویست و فرجام ازوی
سپهر و ستاره همه کرده اوست ‌‌ کم و بیش گیتی برآورده اوست
ز کردار خاشاک تا عرش راست ‌‌ سراسر بهستئ یزدان گواست
جز اورا مدان کردگار جهان ‌‌ شناسندهٔ آشکار و نهان
وزو بر روان محمّد درود ‌‌ بیارانش بر هر یکی بر فزود
سر انجمن بد ز یاران علی ‌‌ که شیعیش خواند علیّ ولی
همه پاک بودند و پرهیزگار ‌‌ سخنهای برگذشت از شمار
ابا دیگران مر مرا کار نیست ‌‌ بدین در مرا راه گفتار نیست
نباشد بجز بی‌پدر دشمنش ‌‌ که یزدان بآتش بسوزد تنش
کنون بر سخنها فزایش کنم ‌‌ جهان‌آفرین‌را ستایش کنم
ستایم تاج شهنشاه‌را ‌‌ که بختش درخشان کند ماه‌را
ابوالقاسم آن شاه محمود نام ‌‌ که از نام او فخر جویند و کام
خداوند پیروزی و بخش و داد ‌‌ زمانه بفرمان اویست شاد
خداوند گوپال و شمشیر و رنج ‌‌ خداوند آسانی و تاج و گنج
خردمند و زیبا و چیره‌سخن ‌‌ جوانی بسال و بدانش کهن

بــرزم آسمانرا خروشان کند — چو بزم آیدش گوهرافشان کند
چو خشم آورد کوه ریزان شود — سپهر از بر خاک لرزان شود
بماناد تا جاودان نام او — همه مهتران باد فرجام او
ازو دیدم اندر جهان نام و نیک (так!) — بگیتی ورا باد فرجام نیک
بنازد بدو مردم پارسا — هرانکس که شد بر زمین پادشا
هوا روشن از تابش بخت اوست — زمین نامور پایهٔ تخت اوست
برزم‌اندرون ژنده پیل بلاست — ببزم‌اندرون آسمان وفاست
چو در بزم رخشان شود جای او — همی موج زر خیزد از پای او
بنخچیر شیران شکار ویند — دد و دام در زینهار ویند
از آواز گرزش همی روز جنگ — بدرّد دل شیر و چرم پلنگ
سرش سبز باد و دلش پر ز داد — جهان بی سر و افسر او مباد

II

(рук. IV доб. после б. 1908 в (پادشاهئ اسکندر)

بران آفرین کافرین آفرید — مکان و زمان و زمین آفرید
هم آرام ازویست و هم کام ازوی — هم انجام ازویست و فرجام ازوی
ز خاشاک ناچیز تا عرش راست — سراسر بهستئ یزدان گواست
جز او را مخوان کردگار جهان — شناسندهٔ آشکار و نهان
وزو بر روان محمّد درود — بیارانش‌بر هر یکی بر فزود[1]
سر انجمن بد ز یاران علی — که شیعیش خوانند علیّ ولی
همه پاک بودند و پرهیزگار — سخنهای او برگذشت از شمار
کنون بر سخنها فزایش کنم — جهان‌آفرین‌را نیایش کنم
ستایم تاج شهنشاه‌را — که بختش درافشان کند ماه‌را
جهاندار با فرّ و با بخش و داد — زمانه بفرمان او گشته شاد
خداوند گوپال و شمشیر و رنج — خداوند آسانی و تاج و گنج

[1] Ср. бб. 1931, 1932 текста.

جهاندار با فرّ نیکی‌شناس   که از تاج دارد ز یزدان سپاس
خردمند و زیبا و چیره‌سخن   جوانی بسال و بدانش کهن
همی مشتر(؟) بارد از فرّ اوی   بنازیم در سایهٔ پرّ اوی
شهنشاه محمود بخشنده‌زر   فلک ناوریده چنو تاجور
برزم آسمانرا خروشان کند   چو بزم آیدش گوهرافشان کند
چو خشم آورد کوه ریزان کند   سپهر از بر خاک لرزان کند
پدر بر پدر شهریارست و شاه   نیازد بدو گنبد و هور و ماه
بماناد تا جاودان نام اوی   همه بهتری باد فرجام اوی
سر نامه کردم ثنای ورا   بزرگی و آیین و رای ورا
ازو دیدم اندر جهان نام نیک   ز گیتی ورا باد فرجام نیک
ز دیدار او تاج روشن شدست   ز بدها مرا بخت جوشن شدست
بنازد بدو مردم پارسا   هرانکس که شد بر زمین پادشا
هوا روشن از یار وز بخت اوست   زمین پایهٔ نامور تخت اوست
برزم‌اندرون ژنده پیل بلاست   ببزم‌اندرون آسمان وفاست
چو در بزم رخشان شود رای او   همه موج خیزد ز دریای او
بنخچیر شیران شکار وی‌اند   دد و دام در زینهار وی‌اند
ز آواز گرزش همی روز جنگ   بدرّد دل شیر و گوش پلنگ
سرش سبز باد و دلش پر ز داد   جهان بی سر و افسر او مباد

III

(бб. 255—263 в پادشاهئ شاپور ذوالاکتاف по Б)

فأكرمه الباغبان و أنزله و أحضره ما عنده من الطعام. ثم أخذ يقطينة كانت عنده و خرج يطلب له الشراب فأبطأ فرأى سابور صبيا فى البستان فقال له: أين أبوك؟ فقال: خرج يطلب لك شيئا إن وجده سربه و تناولته أنت و هو معا، و إن لم يأت به تناولت أنا و أمى و أبى معك جميعا. فتعجب سابور من كلام الصبى و لم يفهم معناه. فجاء الباغبان بيقطينته ، و صب منها فى الجام شرابا، و قدّمه إلى سابور. فقال له: يبدأ بالشراب من جاء به

IV

(Б доб. после б. 1370 в پادشاهئ بهرام گور)

و ذکر غیر صاحب الکتاب أنه رأى بستاناً کبیراً عند دارها فسألها عن خراجها و مقدار ما علیها کلّ سنة. فقالت: للسلطان کلّ سنة على هذا البستان و على امثاله خمسة دراهم. أو کما قال. فاستقلّ بهرام المقدار المذکور فی نفسه، و نسب عمّاله إلى التقصیر فی حقّه، و نوى الکشف مَن عنده و أن یزید فی مقداره. فنام على هذه النیة الظالمة

V

(рук. К доб. после б. 2154 в پادشاهئ بهرام گور)

چو از هر دری چاره شد ساخته   شهنشاه ازان رنج پرداخته
یکی چارهٔ ساخت شنگل دگر   که بر شاه گیتی سرآرد مگر
بفرمود تا مجلسی شاهوار   بسازند در گلشن زرنگار
نشست از بر تخت با هندوان   بیک دست بهرام روشن‌روان
گوی بود برسان شیر ژیان   سر و گردن اسطبر و لاغر میان
سیه‌روی و بینی و لبهاش زرد   بر و سینه و پشت او لاجورد
دو بازوش برسان شیر ژیان   بمیدان او پیل گشتی نوان
سر دست برسان ران هیون   به نیرو هم از ژنده پیلی فزون
کجا شیر کپّی بدی نام او   بدان خانه بودی هم آرام او
کنیزک بد اورا یکی خوب‌روی   کجا فتنه بد شیر کپّی بدوی
بفرمود پس تا ورا خواندند   بنزدیک بهرام بنشاندند
نگه کرد پس شیر کپّی ز دور   بشاه و کنیزک بران تخت سور
برآشفت و آهنگ بهرام کرد   بدان تا برآرد ز بهرام گرد
چو آن شیر کپّی یکی حمله برد   بجست از بر تخت بهرام گرد
برآویخت با شیر کپّی بکین   برآورد و زد پشت او بر زمین
یکی دشنه از موزه بیرون کشید   سراسرْ تهیگاه او بردرید
چو شنگل بدید آن غمی گشت سخت   به بهرام گفت ای گو شوربخت

چرا کشتی آن نامور پهلوان	که من زو بدم شاد و روشن‌روان
کرا یار باشد همی کردگار	نترسد خود از گردش روزگار
نه از دیو و شیر و نه از ژنده پیل	نه افتاده از موج دریای نیل
بدو گفت بهرام در دین ما	چنانست ای شاه آیین ما
که هر کس که سوی تو یازد بجنگ	گر از آدمی گر ز شیر و پلنگ
تو با او نیایی بزور اندرون	بیاری ز هرگونه بند و فسون
گر ایدونک خونی شود ریخته	تو باشی بدان گیتی آویخته
وگر اینک او بود مهتر بدی	شهنشاه با تخت و افسر بدی
چو آهنگ کردی سوی من بکین	من اورا تبه کردمی همچنین
چو بشنید این گشت شنگل خموش	چو بهرام را دید با سنگ و هوش
بمی خوردن اندر دلی پر زغم	همی بود با او نشسته دژم
همه هند شادان و شنگل دژم	همی داشت زان کار او دل بغم

ТЕКСТ

ن

نار (Нāр)
Бахрāм Гӯр 466.
ناهید (Нāхӣд)
Искандар 230, 302, 1930; Шāпӯр II 79.
نرسی (Нарсӣ)
Ашкāнийāн 58.
نرسیٔ بهرام (Нарсӣ-йи Бахрāм)
Бахрāм III 13, 15; Нарсӣ 1, 17; Шāпӯр II 31.
نرسیٔ یزدگرد (Нарсӣ-йи Йаздигирд)
Бахрāм Гӯр 77, 80, 1454, 1459, 1471, 1566, 1582, 1624, 1626, 1695, 1702, 2358.
نسا (Насā)
Бахрāм Гӯр 1513.
نشاپور (Нишāпӯр)
Шāпӯр I 65.
نصر قتیب (Наср-и Кутайб)
Искандар 635, 640, 641, 644, 653, 659.
نصیبین (Насӣбӣн)
Шāпӯр II 524, 525, 532, 533, 537.
نعمان منذر (Нуʻмāн-и Мунзир)
Йаздигирд I 65, 135, 137, 204, 233, 235, 245, 254, 256, 262, 263, 308, 410, 422, 424, 427, 521; Бахрāм Гӯр 68, 72.
نوبهار (Наубахāр)
Бахрāм Гӯр 572.
نوذر (Наузар)
Бахрāм Гӯр 575.
نوشین‌روان قباد (Нӯшӣнравāн-и Кубāд)
Ашкāнийāн 29.
نهروان (Нахрвāн)
Бахрāм Гӯр 2421.
نیران (Нӣрāн)
Йаздигирд I 445.
نیمروز (Нӣмрӯз)
Искандар 1667.

ه

هرمز (Хурмуз)
Бахрāм Гӯр 350.
هروم (Харӯм)
Искандар 1235, 1241, 1251, 1260, 1278, 1322.
هفتواد (Хафтвāд)
Ашкāнийāн 509, 536, 544, 547, 555, 564, 567, 570, 578, 584, 586, 595, 600, 610, 654, 665, 669, 674, 750, 755.
هند[وستان] (Хинд[устāн])
Искандар 104, 107, 295, 297, 326, 419, 429, 430, 462, 543, 567, 602, 606, 611, 703, 1655, 1732, 1783, 1791; Ашкāнийāн 73, 426; Ардашӣр I 19, 21, 25, 429, 445; Йаздигирд I 58, 432, 439; Бахрāм Гӯр 1420, 1424, 1877, 1879, 1904, 1909, 1918, 1921, 1938, 1949, 1954, 1974, 1991, 2035, 2047, 2069, 2095, 2107, 2123, 2130, 2131, 2133, 2151, 2159, 2176, 2183, 2205, 2223, 2231, 2246, 2274, 2410, 2412, 2454, 2469, 2475.
هوشنگ (Хӯшанг)
Бахрāм Гӯр 575, 701.

ی

یاجوج‌وماجوج (Йāджӯдж-у-мāджӯдж)
Искандар 1429, 1470.
یانس (Йāнис)
Шāпӯр II 446, 449, 452.
یزدگرد بزه‌گر (Йаздигирд-и Базагар)
Йаздигирд I 1, 42, 57, 66, 81, 224, 316, 350, 360, 375, 379, 552; Бахрāм Гӯр 58, 94, 1863, 1916, 2036.
یزدگرد بهرام (Йаздигирд-и Бахрāм)
Бахрāм Гӯр 2355, 2580, 2585, 2593.
یمن (Йаман)
Искандар 646, 650, 655, 1668, 1670, 1671, 1679, 1682; Шāпӯр II 46; Йаздигирд I 218, 232, 257, 307, 408, 410, 490, 498.

گیلان (Гӣлāн)
Бахрāм Гӯр 1449.

ل

لنبک (Ланбак)
Бахрāм Гӯр 115, 118, 124, 126, 129, 132, 134, 137, 147, 148, 153, 228, 245.

م

مالکه (Мāлика)
Шāпӯр II 36, 52.
مانی (Мāнӣ)
Шāпӯр II 569, 579, 594.
ماهآفرید (Мāхāфарӣд)
Бахрāм Гӯр 703.
ماهیار (Мāхйāр) I
Искандар 54.
ماهیار (Мāхйāр) II
Бахрāм Гӯр 586.
ماهیار (Мāхйāр) III
Бахрāм Гӯр 826, 828, 830, 847, 849, 851, 858, 869, 873, 881, 934.
مای (Мāй)
Бахрāм Гӯр 1541.
محمّد (Муҳаммад)
Искандар 1931; Ардашӣр I 666.
محمود (Маҳмӯд)
Ашкāнийāн 2.
مرغ (Марг)
Бахрāм Гӯр 1541.
مرو (Марв)
Бахрāм Гӯр 1495, 1498, 1500, 1502, 1508, 1516, 1529, 1536.
مسیح (Масӣҳ), مسیحا (Масӣҳā)
Искандар 876, 958, 1641; Шāпӯр II 208, 470, 472, 534, 538.
مشتری (Муштарӣ)
Искандар 958; Ардашӣр I 675.
مشک (Мушк)
Бахрāм Гӯр 466.
مصر (Миср)
Искандар 532, 650, 663, 664, 668, 676.
مغرب (Маґриб)
Искандар 1328.
مکران (Макрāн)
Искандар 1791; Йаздигирд I 432.
مکّه (Макка)
Искандар 635, 637.
مندل (Мāндал)
Бахрāм Гӯр 2413.
منذر (Мунзир)
Йаздигирд I 65, 75, 88, 95, 98, 109, 116, 124, 125, 128, 135, 143, 146, 157, 163, 204, 206, 215, 217, 228, 230, 247, 263, 301, 308, 311, 386, 410, 415, 424, 443, 444, 454, 466, 469, 479, 488, 496, 500, 516, 521, 549, 559, 566, 594, 638; Бахрāм Гӯр 56, 61, 68, 72.
منوچهر (Манӯчихр)
Шāпӯр II 488.
موسی (Мӯсā)
Искандар 182.
مهر (آذر) (Михр) I
Ашкāнийāн 87
مهر (ستاره) (Михр) II
Ӯрмузд II 4
مهران (Михрāн)
Искандар 112, 119, 121, 158, 224.
مهربرزین خرّاد (Михрбурзӣн-и Ҳаррāд)
Бахрāм Гӯр 1447.
مهربنداد (Михрбундāд)
Бахрāм Гӯр 266, 277, 280.
مهرپیروز بهزاد (Михрпӣрӯз-и Бихзāд)
Бахрāм Гӯр 1447.
مهرک نوش‌زاد (Михрак-и Нӯшзāд)
Ашкāнийāн 625, 627, 687, 689; Ардашӣр I 183, 194, 198, 199, 202, 242, 271, 280.
میسان (Майсāн)
Ардашӣр I 644.
میلاد (Мӣлāд) I
Искандар 231, 316, 451, 459.
میلاد (Мӣлāд) II
Йаздигирд I 377.

قارن برزمهر (К̣āран-и Бурзмихр)
Бахрāм Гӯр 1451, 1532.
قارن گشسپ (К̣āран-и Гушасп)
Йаздигирд I 376.
قباد (К̣убāд)
Ашкāнийāн 56.
قحطان (К̣ах̮т̣āн)
Искандар 645.
قنّوج (К̣аннӯдж)
Искандар 459; Ашкāнийāн 5; Шāпӯр II 472; Бахрāм Гӯр 1918, 1972, 2116, 2192, 2201, 2259, 2300, 2306, 2352.
قيدافه (К̣айдāфа) I
Искандар 670, 679, 680, 681, 690, 701, 721, 722, 735, 741, 744, 770, 773, 779, 785, 793, 798, 804, 808, 815, 823, 832, 840, 846, 852, 879, 886, 891, 950, 958, 966, 1014, 1015, 1035, 1043, 1049.
قيدافه (К̣айдāфа) II
Шāпӯр I 32, 35.
قيدروش (К̣айдрӯш)
Искандар 730, 744, 755, 761, 766, 774, 891, 893, 1031.
قيسيان (К̣айсийāн)
Йаздигирд I 425.
قيطون (К̣айт̣ӯн)
Искандар 664, 680, 681.

ک

کابل[ستان] (Кāбул[истāн])
Ашкāнийāн 5; Бахрāм Гӯр 2412.
کاوس (Кāвус)
Бахрāм Гӯр 1066, 1828, 1878.
کبروی (Кабрӯй)
Бахрāм Гӯр 291, 310, 311.
کجاران (Куджāрāн)
Ашкāнийāн 500, 554, 557.
کرمان (Кирмāн)
Ашкāнийāн 574, 773.
کشميهن (Кашмайхан)
Бахрāм Гӯр 1518, 1521, 1529.
کنام اسيران (Кунāм-и асӣрāн)
Шāпӯр II 566.
کيخسرو (Кай-Х̮усрау)
Искандар 1704; Бахрāм Гӯр 2066.
کيد (Кайд)
Искандар 104, 111, 118, 224, 228, 231, 234, 244, 264, 266, 295, 296, 445, 451, 489, 1780; Ардашӣр I 167.
کيقباد (Кай-К̣убāд)
Бахрāм Гӯр 576, 1066, 1878, 2066.
کيوان (Кайвāн)
Искандар 212, 1371, 1686; Ардашӣр I 446; Ӯрмузд II 4; Бахрāм Гӯр 86, 1272, 1568.
کيومرث (Кайӯмарс̱)
Бахрāм Гӯр 701.

گ

گرانخوار (Гарāнх̮^{в}āр)
Ардашӣр I 155.
گرزبان (Гурзбāн)
Йаздигирд I 377.
گرزسپ (Гурзасп)
Шāпӯр I 40.
گرگان (Гургāн)
Бахрāм Гӯр 1512.
گستهم (Густахм)
Йаздигирд I 376, 656; Бахрāм Гӯр 1445.
گشتاسپ (Гуштāсп)
Ашкāнийāн 110; Ардашӣр I 3.
گشسپ (Гушасп)
Йаздигирд I 380; Бахрāм Гӯр 82, 815, 820, 852, 873, 876.
گلنار (Гулнāр)
Ашкāнийāн 197, 224, 239, 257, 269, 289, 297.
گند شاپور (Гунд-и Шāпӯр)
Ардашӣр I 159, 643.
گودرز اشکانيان (Гӯдарз-и Ашкāнийāн)
Ашкāнийāн 57
گيل (Гӣл)
Ашкāнийāн 399.

شهرزور (Шахризӯр)
Искандар 1886.
شهرگور (Шахригӯр)
Ашкāнийāн 444, 448, 772.
شهرگیر (Шахргӣр)
Искандар 724, 741, 747.
شهرو (Шахрӯ)
Шāпӯр II 2.
شیبان (Шайбāн)
Йаздигирд I 425.
شیر (Шӣр)
Шāпӯр II 234.
شیراز (Шӣрāз)
Ашкāнийāн 62.

ض

ضحّاک (З̣аха̣̄к)
Искандар 1614; Ашкāнийāн 34, 35, 661.

ط

طایر (Т̣āӣр)
Шāпӯр II 27, 34, 42, 43, 66, 90, 91, 100, 115.
طغری (Т̣уг̣рӣ)
Бахрāм Гӯр 612, 622, 635, 642, 649, 650.
طوس (Т̣ӯс)
Йаздигирд I 324, 365.
طیسفون (Т̣ӣсфӯн)
Ашкāнийāн 774; Шāпӯр II 7, 29, 32, 340, 349, 359, 396; Йаздигирд I 429; Бахрāм Гӯр 1624.
طینوش (Т̣ӣнӯш) I
Искандар 880, 891, 902, 909, 911, 914, 925, 931, 938, 946, 1010, 1014, 1019, 1029, 1036, 1048.
طینوش (Т̣ӣнӯш) II
Йаздигирд I 295, 302, 565.

ع

عدن (‘Адан)
Йаздигирд I 232.
علی (‘Алӣ)
Ардашӣр 667.
عمّوریه (‘Аммӯрийа)
Искандар 70.

غ

غسّانیان (Г̣ассāнийāн)
Шāпӯр II 27, 42, 90.

ف

فرات (Фарāт)
Ардашӣр 644.
فرانک (Фарāнак)
Бахрāм Гӯр 703.
فرب (Фараб)
Бахрāм Гӯр 1539, 1557.
فرشیدورد (Фаршӣдвард)
Бахрāм Гӯр 999, 1009, 1041, 1078.
فریان (Фирийāн)
Искандар 715, 721, 723, 743, 1608, 1886.
فریدون (Фарӣдӯн)
Искандар 1614; Ашкāнийāн 34, 37; Йаздигирд I 604; Бахрāм Гӯр 351, 575, 588, 863, 1065, 1161, 1715.
فلاطون (Фалāт̣ӯн)
Бахрāм Гӯр 1708.
فور (Фӯр)
Искандар 460, 462, 478, 479, 481, 486, 491, 503, 520, 540, 560, 562, 576, 579, 587, 595, 603, 607, 615, 622, 698, 703, 854, 881, 883, 907, 1608, 1886.
فیلقوس (Файлақ̣ӯс)
Искандар 486, 834, 836, 1778.

ق

قادسی (Қ̣āдисӣ)
Искандар 634.

ساسانیان (Сāсāнийāн)
Ашкāнийāн 35, 342, 363.
سامانیان (Сāмāнийāн)
Ашкāнийāн 35.
سباک (Сабāк)
Ашкāнийāн 365, 369, 385, 429.
سپینود (Сапӣнӯд)
Бахрāм Гӯр 2187, 2195, 2244, 2251, 2302, 2311, 2313, 2400, 2466.
سدّ اسکندری (Садд-и Искандарӣ)
Искандар 1905.
سرافیل (Сирāфӣл)
Искандар 1398.
سعد (Са'д)
Йаздигирд I 158.
سقلاب (Сақлāб)
Искандар 1732; Бахрāм Гӯр 1717, 1972.
سلم (Салм)
Шāпӯр II 489; Бахрāм Гӯр 1065, 1716.
سماعیل (Симā'ӣл)
Искандар 639, 645, 652, 656.
سماعیلیان (Симā'ӣлийāн)
Искандар 657.
سند (Синд)
Искандар 462, 703, 854, 1655; Бахрāм Гӯр 1877, 1918.
سندل (Сандал)
Бахрāм Гӯр 2412.
سوران (Сӯрāн)
Искандар 179.
سورستان (Сӯристāн)
Шāпӯр II 243, 325.
سورگ (Сувург)
Искандар 619.
سوسنک (Саусанак)
Бахрāм Гӯр 466.
سهیل (Сухайл)
Йаздигирд I 162.
سیستان (Сӣстāн)
Шāпӯр I 63.
سیسنک (Сӣсанак)
Бахрāм Гӯр 46б.

ش

شاپور (اشکانیان) (Шāпӯр)
Ашкāнийāн 56.
شاپور اردشیر (Шāпӯр-и Ардашӣр)
Ардашӣр 77, 108, 120, 160, 202, 204, 210, 214, 220, 228, 229, 233, 240, 245, 251, 254, 271, 273, 274, 545, 659; Шāпӯр I 1, 31, 33, 64, 65, 75, 78; Ӯрмузд I 27.
شاپور ذوالاکتاف (Шāпӯр-и зӯ-л-актāф)
Ӯрмузд II 35; Шāпӯр II 37, 47, 50, 57, 80, 94, 112, 118, 129, 161, 162, 167, 170, 171, 185, 190, 194—196, 203, 210, 218, 220, 233, 248, 250, 257, 260, 267, 275, 285, 291, 316, 357, 368, 376, 384, 404, 435, 457, 461, 503, 537, 552, 554, 571, 602, 618; Ардашӣр II 1, 9.
شاپور شاپور (Шāпӯр-и Шāпӯр)
Шāпӯр II 609; Ардашӣр II 8, 16; Шāпӯр III 1, 30.
شاپورگرد (Шāпӯргирд)
Шāпӯр I 58.
شام (Шāм)
Шāпӯр II 564.
شاهوی (Шāхӯй)
Ашкāнийāн 599, 760.
شگنان (Шугнāн)
Йаздигирд I 391.
شنبلید (Шанбалӣд)
Бахрāм Гӯр 703.
شنگل (Шангул)
Бахрāм Гӯр 1876, 1879, 1922, 1934, 1943, 1997, 2008, 2010, 2014, 2022, 2039, 2072, 2086, 2094, 2105, 2110, 2113, 2126, 2136, 2150, 2154, 2170, 2178, 2188, 2189, 2197, 2198, 2228, 2242, 2244, 2292, 2296, 2299, 2300, 2309, 2323, 2324, 2339, 2403, 2409, 2411, 2435, 2443, 2467, 2557, 2560.
شورستان (Шӯристāн)
Йаздигирд I 429.
شوشتر (Шӯштар), شستر (Шустар)
Шāпӯр I 67, 77.

خرّاد (Ӽаррāд) I
Ашкāнийāн 415.
خرّاد (Ӽаррāд) II
Ардашӣр I 508.
خرّاد برزين (Ӽаррāд-Бурзӣн)
Йаздигирд I 327.
خراسان (Ӽурāсāн)
Бахрāм Гӯр 1696, 1701.
خرّم‌آباد (Ӽуррамāбāд)
Шāпӯр II 561.
خزاعه (Ӽузā'а)
Искандар 641, 649, 653.
خزر (Ӽазар)
Бахрāм Гӯр 1241.
خزروان رهّام (Ӽазаравāн-и Руххāм)
Бахрāм Гӯр 1448, 1525.
خسرو (Ӽусрау) I
Искандар 1886.
خسرو (Ӽусрау) II
Йаздигирд I 399, 643, 646, 661, 662, 682; Бахрāм Гӯр 76.
خضر (Ӽизр)
Искандар 1357, 1368, 1370.
خلج (Ӽаладж)
Бахрāм Гӯр 1559.
خورّهٔ اردشير (Ӽӯрра-йи Ардашӣр)
Ашкāнийāн 440, 685, 768; Ардашӣр I 641.
خوزستان (Ӽӯзистāн)
Шāпӯр II 243.
خوزيان (Ӽӯзийāн)
Ардашӣр I 642; Шāпӯр I 61; Шāпӯр II 559.

د

دادبرزين (Дāд-Бурзӣн)
Бахрāм Гӯр 1450.
دادبرزين آژنگ‌چهر (Дāдбурзӣн-и Āжангчахр)
Бахрāм Гӯр 1451.
دارای داراب (Дāрā-йи Дāрāб)
Искандар 27, 44, 49, 487, 492, 518, 534, 698, 703, 711, 854, 949, 1608, 1885; Ашкāнийāн 69, 327; Шāпӯр II 490.
دلارای (Дилāрāй)
Искандар 33, 43, 71, 81, 84, 92.
ديلم (Дайлам)
Ашкāнийāн 399.

ر

رام اردشير (Рāм-Ардашӣр)
Ардашӣр I 646.
رام‌خرّاد (Рāмӽаррāд)
Ашкāнийāн 87, 375.
روزبه (Рӯзбих)
Бахрāм Гӯр 382, 396, 414, 419, 717, 760, 946, 950, 1415.
روشنک (Раушанак)
Искандар 14, 23, 30, 60, 72, 91, 1776, 1884.
روم (Рӯм)
Искандар 160, 323, 508, 548, 598, 985, 1235, 1241, 1251, 1278, 1569, 1719, 1777, 1809; Ашкāнийāн 55, 67, 72; Ардашӣр 429, 445; Шāпӯр I 32, 60, 71; Шāпӯр II 137, 144, 158, 164, 191, 194, 223, 224, 279, 402, 423, 428, 439, 441, 443, 463, 468, 472, 487, 493, 494, 512, 518, 528, 554; Йаздигирд I 58, 296, 432, 439; Бахрāм Гӯр 768, 948, 1158, 1241, 1420, 1426, 1427, 1709, 1715, 1717.
ری (Рай)
Ашкāнийāн 241, 432, 438; Бахрāм Гӯр 1449.

ز

زاولستان، زابلستان (Зāвулистāн, Зāбулистāн)
Ашкāнийāн 5; Бахрāм Гӯр 1450.
زردشت[ه] (Зарду[ху]шт)
Бахрāм Гӯр 45, 46, 1393, 2399.

س

ساسان (Сāсāн)
Ашкāнийāн 70, 74, 82, 88, 101.

500; Шāпӯр II 119, 531; Йаздигирд I 66, 375, 395; Бахрāм Гӯр 1456.

پارس (Пāрс) II
Йаздигирд I 377, 391.

پیروز (Пӣрӯз)
Йаздигирд I 377.

پیروزشاپور (Пӣрӯзшāпӯр)
Шāпӯр II 564.

پشین (Пашӣн)
Йаздигирд I 643.

ت

ترازو (Тарāзӯ)
Искандар 212.

ترک (Турк)
Искандар 1732; Ардашӣр 429; Йаздигирд I 432; Бахрāм Гӯр 1420, 1559.

تور (Тӯр)
Шāпӯр II 489; Бахрāм Гӯр 1065.

توران (Тӯрāн)
Искандар 101, 1791; Бахрāм Гӯр 1562—1564, 2335.

ث

ثریّا (С̱ураййā)
Искандар 190; Йаздигирд I 505.

ج

جانوشیار (Джāнӯшйāр)
Искандар 54.

جدّه (Джидда)
Искандар 661, 663.

جرم (Джурм)
Искандар 1838.

جزّ (Джазз)
Бахрāм Гӯр 1107, 1165, 1174.

جمشید، جم (Джамшӣд, Джам)
Искандар 1614; Ашкāнийāн 34; Бахрāм Гӯр 351, 554, 556, 564, 565, 567, 588, 590, 1066, 1828.

جوانوی (Джавāнӯй)
Йаздигирд I 443, 453, 458, 469, 477; Бахрāм Гӯр 84.

جهرم (Джахрам)
Ашкāнийāн 616, 689; Ардашӣр 194, 197; Йаздигирд I 496, 498, 505.

جیحون (Джайх̱ӯн)
Бахрāм Гӯр 1560.

چ

چاچ (Чāч)
Ашкāнийāн 49.

چشمهٔ حیوان (Чашма-йи х̱айвāн)
Искандар 1349.

چشمهٔ سو (Чашма-йи Сӯ)
Йаздигирд I 323, 328, 342.

چین (Чӣн)
Искандар 101, 301, 508, 677, 1552, 1560, 1572, 1582, 1586, 1593, 1596, 1598, 1732, 1791; Ашкāнийāн 574; Ардашӣр I 429; Шāпӯр II 568, 571; Йаздигирд I 58, 432; Бахрāм Гӯр 613, 1420, 1428, 1445, 1468, 1484, 1490, 1571, 1595, 1621, 1647, 1877, 1879, 1905, 1972, 1974, 1976, 2107, 2196, 2231, 2237, 2239.

ح

حبش (Х̱абаш)
Искандар 1159.

حجاز (Х̱иджāз)
Искандар 655.

حرم (Х̱арам)
Искандар 627, 629, 650, 665.

حسین قتیب (Х̱усайн-и Ḳутайб)
Йаздигирд I 692.

حلوان (Х̱улвāн)
Искандар 1648.

خ

ختن (Х̱утан)
Бахрāм Гӯр 1424, 1428, 1974.

برقوه (Барку̣х)
Бахрāм Гӯр 1174.
برکهٔ اردشیر (Барка-ий Ардашӣр)
Ардашӣр I 645.
بست (Буст)
Искандар 1667.
بغداد (Бағдāд)
Ардашӣр I 1; Бахрāм Гӯр 1229.
بهرام (ستاره) (Бахрāм)
Ӯрмузд II 4; Бахрāм Гӯр 1, 1035, 1568.
بهرام اشکانیان (Бахрāм-и Ашкāнийāн)
Ашкāнийāн 60.
بهرام اورمزد (Бахрāм-и Ӯрмузд)
Ӯрмузд I 95; Бахрāм I 1, 35; Бахрāм II 1.
بهرام بهرام (Бахрāм-и Бахрāм)
Бахрāм I 26, 35; Бахрāм II 1.
بهرام بهرامیان (Бахрāм-и Бахрāмийāн)
Бахрāм II 27, 29; Бахрāм III 1, 10, 13; Нарсӣ 17.
بهرام پیروز بهرامیان (Бахрāмпӣрӯз-и Бахрāмийāн)
Бахрāм Гӯр 1448.
بهرام شاپور (Бахрāм-и Шāпӯр)
Бахрāм IV 1; Йаздигирд I 576.
بهرام گور (Бахрāм-и Гӯр)
Йаздигирд I 33, 60, 82, 101, 118, 131, 138, 139, 144, 160, 164, 183, 194, 206, 208, 217, 220, 227, 239, 242, 244, 247, 259, 266, 285, 286, 298, 303, 309, 310, 312, 385, 402, 406, 407, 419, 422, 457, 459, 463, 474, 483, 489, 497, 519, 521, 529, 534, 540, 542, 544, 545, 547, 557, 561, 641, 646, 649, 661, 666, 675, 678; Бахрāм Гӯр 1, 11, 17, 60, 97, 132, 134, 136, 142, 153, 156, 159, 161, 164, 168, 187, 197, 201, 203, 209, 211, 216, 220, 263, 275, 280, 282, 309, 364, 381, 415, 456, 459, 464, 469, 475, 481, 484, 487, 508, 516, 521, 522, 529, 573, 620, 629, 657, 661, 683, 694, 699, 705, 714, 722, 724, 740, 741, 748, 751, 755, 758, 779, 789, 804, 806, 813, 814, 822, 837, 853, 854, 865, 871, 900, 947, 1000, 1021, 1035, 1053, 1125, 1153, 1185, 1186, 1256, 1261, 1271, 1273, 1277, 1283, 1308, 1329, 1338, 1344, 1354, 1358, 1360, 1389, 1407, 1415, 1421, 1425, 1430, 1440, 1444, 1457, 1458, 1462, 1473, 1476, 1488, 1501, 1506, 1508, 1519, 1531, 1536, 1545, 1552, 1628, 1676, 1713, 1772, 1777, 1915, 1927, 1930, 1937, 1939, 1985, 1993, 1996, 2007, 2011, 2021, 2026, 2029, 2032, 2057, 2059, 2067, 2079, 2084, 2089, 2106, 2116, 2121, 2133, 2140, 2141, 2156, 2166, 2173, 2177, 2185, 2186, 2190, 2195, 2199, 2215, 2220, 2224, 2235, 2240, 2254, 2264, 2266, 2271, 2278, 2290, 2301, 2310, 2311, 2313, 2318, 2333, 2342, 2343, 2357, 2419, 2454, 2456, 2461, 2463, 2465, 2476, 2496, 2522.
بهرامیان (Бахрāмийāн)
Ашкāнийāн 35.
بهمن (ستاره) (Бахман)
Бахрāм Гӯр 447.
بهمن اردوان (Бахман-и Ардавāн)
Ашкāнийāн 356, 380, 388, 390, 392; Ардашӣр I 21, 37.
بهمن اسفندیار (Бахман-и Исфандийāр)
Ардашӣр I 109, 232.
بیت الحرم (Байт ал-х̣арам)
Искандар 630, 659.
بیژن (Бӣжан)
Ашкāнийāн 57.
بیستون (Бӣсутӯн)
Бахрāм Гӯр 842.
بیطقون (Байт̣аку̣н)
Искандар 727, 737, 739, 748, 754, 755, 761, 765, 775, 837, 870.
بیورد (Бӣвард)
Йаздигирд I 391.

پ

پارس (Пāрс) I
Ашкāнийāн 216, 261, 318, 350, 393, 438,

1683, 1696, 1708, 1740, 1745, 1760, 1804, 1840, 1842, 1900; Ашкāнийāн 48, 55, 66, 333, 633; Шāпӯр II 490; Бахрāм Гӯр 1158.

اسکندری (Искандарӣ)
Искандар 1839, 1842, 1844.

اشک (Ашк)
Искандар 1886; Ашкāнийāн 56.

اصطخر (Иcтаx̱р)
Ашкāнийāн 63, 326, 355, 390, 449, 480, 494; Шāпӯр II 531; Йаздигирд I 234; Бахрāм Гӯр 1237, 1608.

اصفهان (Исфахāн)
Искандар 26, 38, 80; Ашкāнийāн 62; Бахрāм Гӯр 1242.

افراسیاب (Афрāсийāб)
Искандар 1703; Ашкāнийāн 662.

آفریدون (Āфарӣдӯн) см. فریدون

الانشاه (Алāншāх)
Йаздигирд I 391.

التونیه (Алтӯнийа)
Шāпӯр I 34, 36, 47, 54.

آمل (Āмул)
Бахрāм Гӯр 1511, 1512.

آموی (Āмӯй)
Бахрāм Гӯр 1538, 1539.

اندلس (Андалус)
Искандар 669, 676, 961.

اورمزد (اشکانیان) (Ӯрмузд)
Ашкāнийāн 58.

اورمزد اردشیر (Ӯрмузд-и Ардашӣр)
Ардашӣр I 647.

اورمزد شاپور (Ӯрмузд-и Шāпӯр)
Ардашӣр I 251, 255, 262; Шāпӯр I 80; Ӯрмузд I 1, 3.

اورمزد نرسی (Ӯрмузд-и Нарсӣ)
Нарсӣ 14; Ӯрмузд II 1.

اهواز (Ахвāз)
Шāпӯр I 57; Шāпӯр II 565.

ایران (Йрāн)
Искандар 24, 28, 100, 101, 160, 521, 1241, 1733, 1791; Ашкāнийāн 5, 241, 466, 670; Ардашӣр 431, 523; Шāпӯр II 102, 158, 187, 191—193, 241, 268, 271, 278, 413, 414, 422, 430, 439, 441, 448, 519; Шāпӯр III 1; Йаздигирд I 254, 317, 373, 378, 394, 433, 436, 445, 465, 484, 538, 552, 583, 598; Бахрāм Гӯр 89, 166, 242, 268, 422, 600, 893, 1051, 1140, 1158, 1240, 1243, 1295, 1425, 1427, 1429, 1436, 1477, 1484, 1486, 1491, 1497, 1499, 1559, 1571, 1584, 1625, 1878, 1884, 1905, 1972, 1998, 2037, 2061, 2069, 2116, 2122, 2131, 2139, 2158, 2166, 2196, 2197, 2207, 2213, 2231, 2233, 2237, 2270, 2274, 2316, 2335, 2337, 2352, 2404, 2437, 2467, 2470, 2559, 2561.

ایرج (Йрадж)
Шāпӯр II 448; Бахрāм Гӯр 1065.

ب

بابک (Бāбак)
Ашкāнийāн 63, 76, 81, 89, 92, 97, 98, 108, 111, 113, 127, 133, 140, 147, 153, 181, 214, 252, 341.

بابل (Бāбил)
Искандар 1763.

بدخشان (Бадах̱шāн)
Йаздигирд I 164.

برانوش (Барāнӯш) I
Шāпӯр I 37, 46, 66, 76.

برانوش (Барāнӯш) II
Шāпӯр II 474, 477, 479, 511, 521, 525.

براهام (Барāхāм)
Бахрāм Гӯр 114, 121, 174, 178, 179, 181, 183, 185, 189, 213, 223, 229, 232, 246.

براهیم (Бирāхӣм)
Искандар 628, 639; Бахрāм Гӯр 46.

برزمهر (Бурзмихр)
Бахрāм Гӯр 1597.

برزوی (Барзӯй)
Бахрāм Гӯр 2071, 2293, 2297.

برزین (Бурзӣн)
Бахрāм Гӯр 637, 641, 644, 655, 659, 660, 667, 687, 699, 709.

УКАЗАТЕЛЬ ИМЕН И ГЕОГРАФИЧЕСКИХ НАЗВАНИЙ

ا

آب حیوان (Āб-и х̣айвāн)

Искандар 1360, 1367, 1371, 1415.

ابوالقاسم (Абӯ-л-Ḳāсим)

Ашкāнийāн 3.

آذرآبادگان (Āз̱арāбāдагāн) и آذر (Āз̱ар)

Бахрāм Гӯр 1455, 1457, 1605.

آذربرزین (Āз̱ар-Бурзӣн)

Йаздигирд I 494.

آذرگشسپ (Āз̱аргушасп)

Ашкāнийāн 87; Йаздигирд I 144; Бахрāм Гӯр 1168, 1509, 2392.

اردبیل (Ардабӣл)

Бахрāм Гӯр 1511.

اردشیر (بابکان) (Ардашӣр)

Ашкāнийāн 120, 122, 129, 134, 144, 152, 159, 163, 167, 169, 177, 184, 191, 201, 205, 218, 236, 246, 253, 255, 271, 273, 285, 288, 293, 297, 311, 317, 319, 322, 325, 328, 331, 346, 349, 354, 367, 370, 373, 386, 389, 397, 413, 416, 418, 421, 433, 451, 460, 463, 473, 475, 480, 493, 584, 593, 603, 613, 617, 621, 631, 638, 640, 644, 668, 679, 685, 697, 725, 730, 745, 748, 754, 761, 777; Ардашӣр I 16, 26, 29, 33, 38, 53, 56, 59, 79, 122, 126, 132, 135, 154, 161, 171, 190, 207, 250, 254, 256, 259, 282, 323, 325, 368, 390, 467, 508, 543; Шāпӯр I 20, 29, 31, 64, 86; Йаздигирд I 576; Бахрāм Гӯр 1155.

اردشیر (بهمن) (Ардашӣр)

Ашкāнийāн 109, 119.

اردشیر (موبد موبدان) (Ардашӣр)

Шāпӯр II 606.

اردشیر نکوکار (Ардашӣр-и Никӯкāр)

Шāпӯр II 608, 610, 615, 619, 660; Ардашӣр II 1.

اردوان (Ардавāн)

Ашкāнийāн 59, 61, 125, 127, 135, 143, 147, 150, 153, 159, 160, 165, 171, 179, 185, 196, 198, 210, 215, 219, 221, 229, 237, 238, 263, 281, 284, 285, 299, 307, 312, 335, 351, 371, 394, 410, 411, 414, 417; Ардашӣр I 15, 17, 35, 50, 76, 102, 147.

آرزو (Āрзӯ)

Бахрāм Гӯр 819, 883, 844, 849, 851, 867, 872, 899, 915, 931, 936, 938, 949.

ارسطالیس (Арисṭāлӣс)

Искандар 1720, 1723, 1846.

آرش (Āраш)

Ашкāнийāн 58.

آرشی (Āрашӣ)

Ашкāнийāн 423.

آزاده (Āзāде)

Йаздигирд I 167, 168, 174, 177, 193.

ازکهل (Азкахл)

Бахрāм Гӯр 1518.

اسد (Асад)

Шāпӯр II 125.

اسفندیار (Исфандийāр)

Ашкāнийāн 110, 335; Ардашӣр I 250.

اسکندر (Искандар)

Искандар 1, 10, 67, 69, 95, 97, 160, 221, 227, 229, 233, 235, 283, 296, 304, 316, 326, 342, 360, 364, 389, 403, 418, 428, 433, 461, 477, 501, 516, 528, 556, 560, 568, 575, 577, 580, 589, 592, 596, 605, 610, 622, 627, 634, 637, 642, 667, 672, 676, 678, 679, 680, 688, 689, 713, 718, 720, 725, 728, 740, 751, 766, 776, 790, 799, 803, 806, 818, 820, 825, 830, 835, 840, 843, 844, 848, 865, 875, 882, 885, 897, 898, 902, 911, 914, 916, 918, 930, 950, 955, 972, 985, 1013, 1055, 1071, 1077, 1085, 1106, 1134, 1136, 1142, 1164, 1172, 1182, 1186, 1190, 1201, 1203, 1230, 1285, 1306, 1322, 1330, 1331, 1358, 1374, 1397, 1400, 1447, 1453, 1458, 1490, 1501, 1508, 1523, 1528, 1530, 1557, 1567, 1598, 1600, 1619, 1634, 1635, 1639, 1651, 1665, 1678, 1681,

УКАЗАТЕЛЬ

И (Иран)
Ф 62

СОДЕРЖАНИЕ

Указатель 5

Текст ۱–٤٥٩

Настоящий, седьмой, том продолжает публикацию основанного на пяти древнейших рукописях критического персидского текста эпической поэмы Фирдоусӣ «Шāх-нāме». Седьмой том содержит части поэмы от царствования Искандара (Александра Македонского) до царствования Бахрāма Гӯра включительно.

7—4—4
81—68

ФИРДОУСӢ

ШĀХ-НĀМЕ

т. VII

На персидском языке

Утверждено к печати Ученым советом Института народов Азии Академии наук СССР

Технический редактор *С. В. Цветкова* Редактор *М. М. Хасман*
Корректор *О. Л. Щигорева* Художник *А. М. Олевский*

Сдано в набор 10/I 1967 г. Подписано к печати 11/VII 1968 г. Формат 84×108¹/₁₆. Печ. л. 29,75. Усл. п. л. 49,98. Уч.-изд. л. 36,58. Тираж 4150 экз. Изд. № 1501. Зак. 2258. Цена 3 р. 96 к.

Главная редакция восточной литературы издательства «Наука»
Москва, Центр, Армянский пер., 2

Московская типография № 7 Главполиграфпрома
Комитета по печати при Совете Министров СССР
пер. Аксакова, 13

ИНСТИТУТ НАРОДОВ АЗИИ

ФИРДОУСӢ

ША̄Х-НА̄МЕ

Критический текст

Том VII

Составитель текста М.-Н. О. Османов
Под редакцией А. Нушина

МОСКВА · 1968

АКАДЕМИЯ НАУК СССР

ПАМЯТНИКИ ЛИТЕРАТУРЫ НАРОДОВ ВОСТОКА

ТЕКСТЫ

Большая серия

II

ИЗДАТЕЛЬСТВО «НАУКА»
ГЛАВНАЯ РЕДАКЦИЯ ВОСТОЧНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

ФИРДОУСИ

ШĀХ-НĀМЕ

VII